NAÎMÂ TÂRİHİ

İKİNCİ CİLD

Yazan: NAÎMÂ MUSTAFA EFENDİ
Çeviren: ZUHURİ DANIŞMAN

T. C.
KÜTÜPHANE
Vahit Paşa [illegible]
Müdürlüğü
Sayı : [illegible]

ZUHURİ DANIŞMAN YAYINEVİ
P. K. 458 Büyük Postahane
İstanbul

BAHAR MATBAASI, İstanbul — 1968

تاریخ نعیما
روضة الحسین فی خلاصة
اخبار الخافقین

TÂRİH-İ NAÎMA

Ravtaz-el-Hüseyn Fî Hulâsat Ahbar el-Hafıkayn

Cild- i Sânî

Metindeki işaretler hakkında izâhat

(S. B.) : Sözlüğe bakınız.
(İ. S.) : Birinci cilt sözlüğüne bakınız.

NOT: Bu iki işâretin bulunmadığı kelimeleri de cild I sözlüğünde bulabilirsiniz.

El Cild-is-Sânî min Târîh-i Naîmâ

Naîmâ târihinden ikinci cild

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Vakaayi-i sene sitte aşere ve elf
(Bin on altı senesi olayları)
(Hicrî 1016 yılı Muhahrrem ayının birinci günü, Milâdî 1607 senesi Nisan ayının 28 inci Cumartesi gününe rastlar)

Vezir-i A'zam Murad Paşanın Âsitâneye Gelişi

Çün sâbıkaa Murad Paşay-ı rûşen-re'y **(fikri parlak)** sulh işini tamamlayıp Belgrad'da ârâm (S.B.) üzere iken Kapıcılar kethüdası yediyle **(eliyle)** mühr-ü şerif ile davet hükmü vüsul bulduğu **(ulaştığı)** gibi Nemçe **(Avusturya)** dan, sulh bedeli namına gelen emvâli **(malları)** ve getüren elçileri istishab **(yanına alıp)** ve cânib-i Engerûs'tan **(Macaristan tarafından)** alâkayı keserek Asitâneye **(İstanbul'a)** şitâb (S.B.) sene-i mezbûre **(adı geçen sene, yâni hicrî 1016 Milâdî 1607)** Muharreminin sonlarında atebe-i âliyyeye (S. B.) dahil oldu.

Ve Şark memleketleri ve Anadolu'da zuhur eden eşkiya ve Kızılbaş-ı kerîh-likaayı (**iğrenç suratlı Kızılbaşları**) kahr ve tedmir S.B.) esbabını tedbir ile memur ve askere serdâr tâyin kılındı (1).

Celâlî fırkaları hakkında:

Sâbıkaa merhum Sultan Mehmed Han zamanında (2) Eflâk ve Engerus (**Macaristan**) küffârı cihetinden bilâd-ı İslâmiyeye teveccüh eden fiten (**fitneler**) ve şürur (**kötülükler**) def'ine sarf-ı himmet olundukça(ashâb-ı hallü akdın **idare edenlerin**) taksiri ile (İ.S.) muharebe gailesi bertaraf edilemeyüp, on beş yıla karip (**yakın**) âmed ü şüd (**gidip geliş**) eşkiyanın tuğyanı (İ.S.) müşted olmağın (**şiddetlenmiş olmakla**), asker-i islâm vatanlarında olmadıkları cihetten Anadolu'da reâyanın erâzili (**rezilleri**) hâlî (**boş**) bulup yağma ve gaarete sâlik (I.S.), ve bir yolunu bulup ata, tona mâlik olup her bir fırkaya bir reis peyda olıcak (**olunca**), yat ve yerağ ile âmâde (1.S.) bölük, bölük atlı ve piyade memlekete dağılıp nehb ü gaarat (**çapul**) ve ırza tecavüz etmişlerdi.

Ol tarik-i dalâlde (**doğruluktan ayrılmış yolda**) pişrev (**öncü**) eşkiyanın biri, Kara-Yazıcı demekle şöhret bulan Abdülhalim nam bedbaht idi ki beylerbeyiler yanınca (**yanında**) kâh sekbanlık ve kâh subaşılık (S.B.) ile sürünürken merkum, memleketi hâlî (**boş**) bulıcak evbâş-ı reâyâyı (**reâyanın aşağılıklarını**) kenduye nefer edinip, giderek vaziyeti o hâli aldı ki, idare edenlerin kötü tedbirleri ile, mevki sâhibleri az zamanda azlolunup, kuvvet kullanarak galip olan

(1) Naîmâ'nın bahsettiği Murad Paşa, meşhur Kuyucu-Murad Paşadır. Eşkiyayı tenkil etmek için vazifelendirilerek Anadolu'ya gönderilmiş ve Anadolu'daki icraatının kanlılığı ile tarihe, meşhur bir zalim olarak geçmiştir.

(2 Üçüncü Mehmed.

mağlûbun mansıb (**memuriyet**) ve malını sâlip oldukta (**kapıp götüdükte**) iş bilir mevki sahipleri şakî-i mezbure (**adı geçen şakiye, yâni Kara-Yazıcıya**) müracaat ve bol miktarda mal vererek andan istiânet (**muavenet istemek**) eylemeğin (**eylemekle**) eşkiyası ile gelüp yardım ve mansabında bıraktırdı.

Çün kendûde (**kendinde**) ref' ve nasb (**yerinden kaldırmaya ve yerinde bırakmağa**) kudret müşahede eyledi, âlem-i isyânı berdaşte (**isyan bayrağını kaldırıp**), bin otuz senesinde Çorum ve Sıvas ve Tokat havalisinde yağmaya germiyet (**ateşli çalışma**) verip, toplanan fesat erbabı ile memleketleri tahrip etmeğin (**etmekle**) defalarca üzerine serdârlar tâyin olundukça kâh gaalib ve kâh mağlûp olup, bazı kılâa (**kalelere**) tahassün ile (**sığınmakla**) ele girmek müyesser olmamıştı. Bilâhare cânik dağlarında helâk oldu.

Biri dahi Hüseyin paşa nam şaki idi ki, beylerbeyi olmuş iken zulüm ve udvânı (**haksızlığı, zulmü**) arzolundukta firar edip (**kaçıp**) kenduye penah (**sığınacak yer**) olmak itikadiyle Rehâ'da (**Urfa'da**) mahsur olan (**kuşatılmış**) mezbur Kara-Yazıcıya mülhak (1.S.) ve mezbûr Kara-Yazıcı halâsa (**kurtulmağa**) vesile olmak ihtimali ile mezburu kaleden indirip serdâra teslim ettikte, ol dahi Asitâneye gönderip eşedd-i siyasetle (**en şiddetli ölümle**) katlolunduğu yerinde yazılmıştı.

Biri dahi merkum Kara-Yazıcı birâderi fitne-engiz (**fesat çıkaran**) Deli-Hasan'dır ki, karındaşı mürd oldukta yerine kaaim ve şer ve fesat üzere dâim olup (**devam eder (olup)**, Tameşvar'dan Belgrad'a geldikte, katlolunduğu evvelce yazılmıştı.

Biri dahi Kalender-oğlu Mehmed nam şaki idi ki, bazı beylerbeyilere çavuş ve badehu (**sonra**) beylere kethüda ve mütesellim (1.S.) olarak, Ciğala-zâde şarka serdar oldukta teârüfüne binaen (**tanışmaları dolayısiyle**) âmîziş edip (**kaynaşıp**) oldahi mezbure (**adı geçen şakiye**) hudutsu iltifat ve (**elleîmü kennar...**) (**alçak, ateş gibidir...**) mazmu-

nundan (I.S.) gaflet edip mezbure sancak tevcih etmişken, zaptedemeyüp leventlerine masraf lâzım gelmeğin, sene bin on üç sıralarında eşkiya cemedip isyan ile memâlik-i islâmiyeyi gaarete (yağmaya), ictira' eyledi (cür'et eyledi) nitekim, yaptıkları işler beyan olunacaktır.

Ve biri dahi Kara-Said nam peliddir ki, iki cihanda yüzü kara, içinden ve dışından kötü sıfatla muttasıf (sıfatlandırılmış) ve seyislik satlından çirkâb-ı rezâleti mürteşif iken (ve seyislik tasından, rezalet çirkâbını yudum yudum içerken) ol dahi eşkiya cemedip katl ve gaarete meşgul idi. Ama hakikatte Kalender-oğlunun, sonu hüsran olan hizbine dahil idi.

Ve biri dahi Tavil (1) nam rezil idi ki sekbanlıktan (1. gelip kendi emsali, nice bergeşte-hâli (tersine dönmüşleri) yanına toplayıp bazı kasabalara ve köylere zarar verirdi. Karındaşı olan meymun-ı menhus (uğursuz meymun), anın yerine ser eşkiya (eşkiya başı) olduktan sonra az zamanda menkûp olıcak (gözden düşnce), Kara-Said gibi, Kalenderoğlu peyrevliğinde (ardı sıra giderek) helâk oldu.

Biri dahi Yusuf paşa nam Türk-i bed-lika (çirkin suratlı Türk idi ki!!) (1) Üveys paşa oğlu Mehmed paşa, Aydın muhassılı (I.S.) iken pâdişah mallarının muhafazası için yaptırdığı kaleyi, vefat ettikte, mezbur Yusuf paşa, kethüdası olmakla zaptedip ve devlet malına el uzatıp eşkiyayı toplayarak gasp (I.S.) ve fesâde meşgul oldukta, istimâlet (1.S.) için kenduye beylerbeyilik pâyesi verilip, Anadolu serdârına katılmağa memur oldukta taallül (1.S.) ve

---

(1) Tâvil (Uzun) demektir.

(1) Naîmâ burada yine, devrin devşirmelerinin modasına uymuştur, 17 nci asır, hıristiyan çocuklarından alınarak terbiye edilen devşirmeciliğin en azgın ve mütecaviz olduğu devirdir. Asılları Türk olmayan bu devşirme vezirler ve devlet adamları yanında, memleketin bütün yükünü omuzlarına yüklenmiş olan asil Türk unsuru kasden hakarete ve zulme uğratılmıştır.

kendi gibi bazı serkeşler ile harp ve müşâcereye (**kavgaya**) iştigal etmeği bahane edip fermana imtisal etmemişti (**uymamıştı**). Sonradan vücudu ortadan kaldırıldı.

Ve bu esnada sipah zorbaları namına zuhur eden bâğîler (**âsiler**) dahi taraf taraf reâyaya eziyet ve zarar vermekte Celâlîlere nazir idiler. Pek çoğu mezbur serdâr yanında, ve geride kalanları da Nasuh paşa zamanında intikam kılıcı ile maktul olmuşlardır.

Ve (Deli-Derviş, Beyzâde, Arnavud-Hüseyin, Kumkapılı-Ahmed bey, Geduslu Ali, Konyalı-Tavil Mustafa Çelebi, Gürz-Dündar, Tepesitüylü-Deli Arslan, Deli Kaplan, Kör-Hüseyin, Kara mirahor, Büyük-Halil, Küçük-Halil, yağmur) gibi habisler idiler. Ama, bu cümleden (**yâni eşkiyalar arasında**) hepsinden eşed (**şiddetli**) Canbulat-oğlu Ali bey nam şakidir ki, bundan akdem (**evvel**) Salâtin-i Osmaniye (**Osmanlı pâdişahları**) tarafından Halep kurbunda (**yakınında**) Kilis sancağı Kürd tâifelerinden Canbulat aşiretinin beyzadelerine ocaklık olarak verrilegelüb, Canbulat oğullarının en yaşlılarından Hüseyin bey, Şark ve Garp seferlerine memur oldukta aşireti ile seferlere hazır olup, çok hidemât-ı şâyeste (**yarar hizmetler**) vücuda getürmüş idi.

Sene bin on iki târihinde Ciğala-zâde Sinan paşa, Şark seferine serdâr oldukta, Halep eyâleti, Nasuh paşa ref'inden (**kaldırılmasından**) merkum Hüseyin beye bazı garaz ve tama' yüzünden şartlı olarak verilmiş idi.

Nasuh paşa, mezburun (**Hüseyin beyin**) mütesellimini (1.S.) uğratmayüp «Ocaklık sahiplerine eyâlet tevcihi kanuna aykırıdır» deyû Asitâneden yeni ferman gelince, teslimde tevakkuf edicek (**durunca**), Hüseyin Paşa ahvali serdâra (**yâni Ciğala-zâdeye**) ilâm eyledi. (**bildirdi**).

Ciğala-zâde Sinan paşa da:

«Teslim etmezse asker çekip üzerine var!»

Deyû emir gönderdi. Hüseyin paşa dahi Kürdlerden ve Araplardan hesapsız adam cem edüp Halep üzerine geldikte, Nasuh paşanın mukabeleye (**karşı koymaya**) kudreti ol-

mamakla Asitâneden haber bekleyerek üç ay kadar mahsur kaldı **(kuşatama altında kaldı)**.

Meğer serdâr Ciğala-zâde, Asitâneye mektup gönderip: «Böyle sefer zamanı serdârın vergileri dönmek sefer erbâbının kalblerinin kırılmasına sebep olur. Ve sefer taraflarının azl ve nasbı, serdâr elinde ola gelmiştir. İş görülmek, bu makuule umurları **(işleri)** serdâra tefviz etmekle **(vermekle)** olur,»

Deyû ibram (I.S.) ve Haleb'i Hüseyin paşaya tevcih bâbında azîm ikdam **(büyük gayret)** ile arz ve ilâm etmiş imiş. Nasuh paşaya hitaben:

«Haleb'i Canbulat-oğluna teslim edip sen bu cânibe gelüp gidesin.»

Deyû emr-i âlî **(pâdişah emri)** vârid olmağın, imtisal edip **(emre uyarak)** çıkıp Asitâne tarafına gitmiş idi.

Badehu **(sonra)** Hüseyin paşa dahi mezbur eyâlette **(Halep'te)** Tavil ve arîz terabbu' üzere oturup **(uzunluğuna genişliğine bağdaş kurup otururak, yâni yerleşerek)** orduy-u hümâhuna müteveccih olup **(yönelip)** Kızılbaşla olan muharebeye yetişemeyip töhmet-i taksir ile **(kusurluluk töhmeti ile)** Van'da tu'ma-i şimşir oldu. **(Kılıca lokma oldu)**.

Sinan paşa, mezburu evvelâ Haleb eyâleti ile lüzumsuz yere ihyâ ettiği gibi (S.B.), bilâ cürm **(Suçsuz)** ve bilâ sebeb **(sebepsiz)** katl ile itlâf ve ifnâ eyledikte **(telef ve yok ettikte)** kavm ve aşireti, hususan Halep'te mütesellimi (I. S.) olan birader-zâdesi Ali paşa, merkumun katlini istima' ettiklerinde **(işitince)** sineleri nâr-ı gazab ile suhte oldu **(gazap ateşi ile tutuştu)**.

Ali paşa, Halep'te maktul-i mezburun vekili idi. Üstün gelmek suretiyle birleşip, ahaliden topladığı haşerata istinat ile **(dayanarak)** tuğyan eylediği **(taşkınlık ettiği)** Asitâneye aksedince maslâhat icabı Halep menşuru (I.S.) gönderildi ve bu suretle iğfal edilmek istendi.

Ali Paşa, ünvanı bulunca utüvvü **(serkeşliği)** mezid olup (I.S.) Trablus Şam hâkimi Seyf-oğlu Emîr Yusuf ile

bir takrip ile cenk edip ana gaalib oldukta mezbur Emîr Yusuf Trablus'a tahassun edicek (I.S.) emân malı deyû pek çok parasını aldıktan sonra barışıp müsaleha ve yardım ümidiyle akrabalık tesis eyledi. Badehu **(sonra)** Şam askeriyle adâvet-i kadîmesi **(eski düşmanlığı)** cihetiyle harp ve kıtale âhenk ve Şam havalisinde azîm cenk ettikte, anlar dahi hezimet ile **(mağlûp)** firar ve derûn-i kalede **(kalenin içinde)** karar edicek muhasara ve, emval-i müslimini **(müslümanların mallarını)** gaaret ve müsadere ettiğinden **(zaptettiğinden)** maada mahsurlardan (I.S.) nihayetsiz mal alarak Haleb'e dönüp vüsulundan sonra (I.S.) iki nevi' askeri kırdığı için zu'münce **(zannınca)** tamam kuvvet bulmuştu.

Bundan sonra haşerat toplayıp îlân-ı isyan ve taşkınlığı meydana vurdu. İstîsal olununca **(kökünden sökülüp atılınca)** bir müddet Halep hazinesinin Asitâneye vüsulünden men eyledi.

Mezburun **(yâni Canbulat oğu Alli paşanın)** sekbanları, atlı ve piyade iki fırka olup piyadesi, Yeniçeri kaidesince yüz altmış iki bölük, her birine birer çorbacı (I.S.), ulûfeleri iptidadan üçer akçe, terakki ile sekize varınca, üç ayda bir, postal ve koyun akçesi ve barut ve fitil ve kurşun mîriden (I.S.) bilcümle on altı bin yedi yüz tüfenk-endâz mevcut ağaları «Cum'a» nam kimse idi.

Atlısı dahi sipahi ocağı tarzında altı bölük olup sağ ve sol cümle on sekiz bin adam bunların ağası Hartâvî idi.

Yakalandıktan sonra defterleri Halep'te bulunup sicile kaydolundu. Zikrolunan Celâlîlerden bin on başlangıçlarına gelinceye kadar helâk olanlar olup, bâki kalanlardan mezbur Canbulat-oğlu ve Kalender-oğlu isyanları uzayıp, taşkınlıkları ve düşmanlıkları artmakla bir serdârın gönderilmesi işin en mühim tarafı oldu.

Murad paşanın serdârlığı ve onu eşkiyaya galebesi:

Murad paşa **(Kuyucu)** Engerus serhaddinden der-i dev-

lete (I.S.) gelüp, Şark seferi tedarikini gördü. Bin on altı (1) saferinin on dokuzuncu gün, serdârlık ünvanı ile Üsküdar sahrasına geçüp Rebiülevvelin yedinci gün (2) Haleb'e doğru yola çıktı.

Rumeli beylerbeyliği Tiryaki-Hasan paşaya ve Anadolu maryol Hüseyin paşaya verilip, Çakırcı başı Halil ağa, yeniçeri ağası oldu. Ve Bâkî paşa, sefer defterdarı, ve Bursa muhafazasında olan Mustafa paşaya vezâret kaymakamlığı verilmeğin (**verilmekle**) saferin yirmi ikinci gün gelip Asitâneye dahil oldu (**girdi**).

Serdâr-ı zîşan (**şanlı serdâr**), Konya'ya vasıl oldukta sâlif-üz-zikr (**evvelce zikrolunan**) Kalender-oğlu ki, bin on dört senesi içinde Saruhan iline varup defalarca il erleri ve beyleri ile muharebede olup, Anadolu beylerbeyisi paşayı bozup meşguul-i fesad idi. (**fesatla meşgugldü**), mâr-üz-zikr (**zikri geçmiş olan**) Üveys paşa kethüdası Yusuf paşaya emirler gönderilip «Kalender-oğlunun üzerine varasın!» denildikçe cânibdarlık yolundan ısgaa etmeyüp (**taraf tuttuğu için dinlemeyip**), Kalender oğlu dilediği gibi hasarat (I.S.) ve tuğyanda (**taşkınlıkta**) idi.

Bu defa istimâlet (I.S.) kasdiyle mahzûl-i mezbûrun (**adı geçen rezilin**) doğduğu yer olan Ankara sancağı menşuru (I.S.) gönderilip serdâr Murad paşaya katılması ferman olundukta Kalender-oğlu kendi diyarı olmakla Ankara halkından nice eziyet görmüş olmağın (**olmakla**):

«İntikama iyi bahane buldum!»

Deyû Saruhan'dan kalkıp ol cânibe doğru azimet eyledi.

Serdâr Murad paşa Konya'ya vardıkta birkaç gün ârâm edip (**dinlenip**) sonra kaptan olan Halil paşa henüz yeniçeri ağası, ve Mehmed efendi reis idi, «Debbağ delisi» demekle maruf olan Baba Ahi-zâdeye mu'tekit olmakla (S.B.), Ebû

(1) Milâdî 15 haziran 1607

(2) Milâdî 2 Temmuz 1607

Bekir Çelebiyi, Bostan Çelebi vefâtında Mevlânâ seccadesine nasp edip, eşkiya ve zorbalardan mankırcı ve gayri gibi nüfus-u kesire (çok kimse) katleyledi. Eşkiya çetelerinden çahlar (kuyular) doldurdu.

Katlettiklerinden biri de «Saraç-zâde Ahmed bey» nam meşhur ve bî-bakdir ki (korkusuzdur ki), Tamköylü-Mustafa nam zorbayı berdar edip (asıp) Çalık-zâde Abdurrahman efendi Konya kadısı iken, nâibi (I.S.) Molla Halil'i hançer ile öldürüp Karaman beylerbeyisi Deli-Ahmed paşayı sarayı ile ihrak edip (yakıp) binefsihi (kendisi) bin kadar adamı katletmiş bir mel'un idi, Şimşir ve dik âvaz ile gezip istediğini katlederdi.

Paşa mezburu (adı geçeni, yâni, Saraç-zâde Ahmed beyi) ahz ettikte (yakaladıkta) ba'zı vücûh-i-memleket (memleket büyükleri):

«Bu herif memleketimizi mütegallibelerden temizleyip teaddiden (zulümden) salim kıldı» deyû rica ettiklerinde serdâr-ı dâna (bilgili serdâr) ol şüfeâyı (şefaat edenleri) durgurup Saraç-oğlu merkum Ahmed beyi kendi huzuruna getürüp:

«Ahmed bey, seni Konya'da alakoymak isterim. Ben, Canbulat-oğlundan intikam alıp dönünce şehri bir hoş muhafaza eyle, ama, eğer imdat lâzım gelürse ne miktar asker toplamağa kaadirsin?»

Dedi. Ol gaafil bî-bak (korkusuz) dahi:

«Otuz bin adam cem etmek ednâ himmet ile (az bir gayretle) mümkündür.»

Dedi. Paşa ana pesend edip (beğenip):

«Berhudar ol! var imdi.»

Deyû taşra çıkarıldıkta şüfeâsına (şefâatçilerine) hitap edip:

«Derhal otuz bin adam cem'ine (toplamağa) kaadir olan şahsı zinde koyup gittikde, ol asker ile Konya hisarını zapt ve tahassün ederse (sığınırsa) hal nice olur?»

Deyû ilzam (S.S.) ve iskât (S.S.) ve ba'dehu (sonra) kement ile boğup çâha (kuyuya) bıraktı.

Reften ibn Kalender be-cânib-i Ankara (Kalender-oğlunun Ankara'ya gidişi):

Çün (Kalender-oğlu) serdâra mülâkat kendûnun sebeb-i helâki idüğün olduğunu bilüp, ve asıl maksadı Ankara-ya girüp ahalisine bir tarik ile (bir yol ile) zafer bulmak idi.

Yolu üzerinde olan binek ve kasaplık hayvanları sürüp hasâret ederek (I.S.) Ankara'ya doğru gidip esnâ-i rahda (yolda), serdârın yolundan tenahhî edip (kıvrılıp), Karaman hududundan geçerken köy ve kasabaları yağma ve tâlân ederek Ankara'ya erişti.

Evvelâ pâdişah emrinin sureti ile mütesellim nâmına bir bedbahtı gönderdi. Ol dahi dörtyüz kadar celâlî ile şehre yakın geldikte Ankara kadısı Vildan-zâde Mevlânâ Ahmed efendi ki, mücerreb-i umur olmakla (işlerde tecrübeli olmakla) Engerus seferlerinde ordûy-i hümâyun kadısı olup, serdârlar anın isabetli fikirlerinden faydalanırlardı.

Mukaddemâ (evvelce) binası nâtemam (tamamlanmamış) olan Ankara hisarını tamamlayıp ve Celâlî mazarratından korumakta ihtimam etmek için (I.S.) mevleviyet itibariyle kendûye Ankara kazası verilüp ol esnâda hâkim bulunmakla, böyle tedbir eyledi ki:

«Hâlâ bir bölük silâhlı eşkiyâyı şehre sokmak câiz değildir, biz size bu cemiyet ile hisar kapısını açmazız ve lâzım gelürse cenk etmeden kaçmazız!»

Deyû ol eşkiyâya haber göndericek (gönderince) mütesellim (S.B.) dahi hâiben (bir iş yapamadan) Kalender-oğluna dönüp haber vericek, hışma gelüp (öfkelenip) gayz ve gazebi şiddetlendi. Lâkin hilebazlık mülâhazasıyla tedarik

fikrine düşüp gelüp şehrin kenarına kondu. Ve şart ve ahit ile adam gönderip şehrin kadısını bazı söz söyleşmek için istedi ve:

«Lütfedip, efendi taşra çıksın, ve bizi yaparsa ol yapsın, ve yıkarsa ol yıksun!»

Deyû haber gönderdi. Vildan-zâde efendi dahi şecâat muktezâsı, celâdet gösterip, birkaç süvari ile taşra çıkıp, Kalender-oğlu dahi birkaç kişi ile karşı gelüp at üzerinde buluştular ve bir nice kelimat ettiler (konuştular).

Kalender-oğlu sözü açıp:

«Bu memleketi pâdişah bana temlik etmiştir (mülk olarak vermiştir) ve etrafında olan sancakları dahi adamlarıma vermiştir. Siz beni şehre girmekten niçün red ve dervâze-i şehri (şehrin kapısını) mütesellimin (S.B.) yüzüne kapadınız?»

Deyicek, kadı efendi dahi bî-bâkâne (korkmadan) cevap verip:

«Eğerçi sancak sana verilmiş ama, siz bunda mirlivâlar gibi gelmediniz. Yine Celâliler suretinde geldiniz. Delil budur ki, evvelâ mezâr-i müslümânan içre (Müslümanların tarlaları içine) kondunuz. Ve gasben (S.B.) memleketten sürdüğünüz mevâşi (S.B.) sürülerini müslümanların ekinlerine saldınız. Celâliden gözleri korkmuş fukarânın canları sizden ürktü. Anınçün hisar kapısını perkittiler. Şehre girdiğinizde dahi katl, gasp (I.S.), eziyet ve tahrip edersiz deyû vehme düştüler. Ama çün emr-i pâdişahide beyan olunduğu üzere, serdâr-ı âzama katılmanız maksudunuzdur, sefer levazımı her ne ise defter edüp bir mutemed (I.S.) adamınız ile bizim yanımızda alıkon... Ve siz halka vahşet vermemek için şehir üzerinden kalkıp bir menzil uzakta falan yerde oturun. Ben sizin işlerinizi görüp halkla ülfetiniz husulüne (kaynaşmanıza) çalışayın. Ve sonra sizin haymenize (çadırınıza) varayın. Ve bana nice riâyet edersiz, göreyin! Sonra halk mutmain olup (S.B.) size dahi şehre girmeğe imkân ola!»

Dedi, bu tâbîr-i dilpezîr (S.B.) ve hüsn-ü tedbîr ile şeytandan ileri olan Kalender-oğlu gibi haramzâdeye hile ve

hâb-ı hargûş **(tavşan uykusu)** verip, ol dahi adamlarından birini otuz miktarı eşkiyâ ile alakoyup şalvar ve câme makules defter edip kadıya verdi. Ve ol tâyin olunan mahalde konup, defter mucibince mühimmat bekledi.

Ol bıraktığı bedbaht, kadı ile şehre girdikte birkaç günden sonra izhâr-ı fücûra başlayıp **(günah, zina)** şehirliden bazı emredlere **(daha bıyığı çıkmamış gençlere)** dıraz-ı destî edicek **(el uzatınca)** şehir halkı gulüv edip **(ayaklanıp)** «mel'unu katlederiz!» dediklerinde kadı efendi:

«Kıtal (S.B.) olduğu takdirde bazı müslümanlara dahi zarar olmak ihtimali vardır» deyû, hoş hile ile kavgayı bastırdı ve ol herifi, halkın hücumundan hıfz için, iç kalede hapseyledi. Ve arkadaşlarını dahi âyândan (I.S.) birer adama başka başka misafir verip:

«Misafirine riâyet ve halkın fitnesinden koru!»

Deyû muhkem ısmarladı. Sonra kadının işareti ile her mizban **(ev sahibi)** misafiri olan bed-peymânı **(sözünde durmayanı)** nâbud **(yok etmek)** ve başları olan habis dahi iç kalede mahvedildi. Şehre giren şakîlerden bir fert halâs olmadı **(kurtulmadı)**.

Ankara muhasarası:

Kalender-oğlu ise ol herifleri bekleyip durdu. Kadı iş olup biteni tafsilâtiyle serdâr-ı a'zama **(Kuyucu-Murad paşaya)** i'lâm eyledi. Serdâr tarafından hoş vaadlerle okşayıcı mektup gönderilip, «ol habis üzerine bu taraftan asker tâyin olunmuştur. Hemen kemakân **(evvelce olduğu gibi)** birkaç gün dahi böyle iğfal olunsun!» diye tenbih eyledi.

Tesadüfen bu mektubu getürenler, ol bâğî-i mekkârın **(ol hilekâr âsinin)** çengâline giriftar olup **(yakalanıp)**, mektubun içindeki yazıya muttali' oldukta (S.B.) kadî-i şîrin-kârın **(hoş muamele eden kadının)** bu tedbirini ve kaleye girenlerin neye uğradıklarını bilüp Ankara'yı muhasaraya karar verdi.

Ama, Vildan-zâde efendi ki akıl ve kıyâsette **(zekâda)**

emsalsiz olduğu gibi harp ve şecaatte dahi mânend-i şîr-i adüv-fersâ idi **(düşmanı tüketen arslan gibi)** dilîr (I.S.) idi. Şehrin cesurlariyle bazan hisardan çıkıp ve düşman saflarını söküp mukabele ve mukatelede ikdâm-ı tam (S.B.) ederdi.

Ol kadar zaman içinde kâh «meymun» ve kâh «ağaçtan-pîri» gibi (1))mel'unlar ile defalarca cenkler eyledi. Ve bu kadar günde sekiz defa yürüyüşleri vâki olup bâlây-ı kaleden **(kalenin tepesinden)** rizan olan **(dökülen)** top ve tüfenk daneleri ile yüzleri dönüp hâip (I.S.) ve me'yus oldular.

Bu esnada cânib-i serdârdan bir bölük asker ile Tekeli-Mehmed paşa tâyin ve yakin geldiği şâyi oldukta **(yayıldıkta)** haramzâdeler hisar üzerinden kalkıp bir menzil yer gitti. Tekeli-Mehmed paşa dahi gelüp vüsul buldukta (I.S.), eğerce Celâlî ile bir miktar mukatele (I.S.) eyledi, ama Celâlî çok olmağın **(olmakla)** Tekeli paşa rüfekasiyle **(arkadaşlariyle)** Ankara'ya girip karar kıldı.

Mezbur Tekeli paşa, ol zamanda Kastamonu sancağına mütasarrıf ve Bursa, Karesi, Menteşe ve Sıvas eyâleti askerleri bile koşulup kırk adet şâhî top ile ol semte gönderilmiş idi.

Silifke'de Muslu Çavuş vak'ası:

Çün serdâr-ı zîşânın **(şanlı serdârın)** memur olduğu asıl maksat ve ehemmiyetli iş, Haleb'te Canbulat-oğlunun def'i idi. Kalender-oğlunu yakalamağa ehemmiyet vermeyip Konya'dan Halep tarafına müteveccih olup Larende beldesine nüzul eyledikte **(kondukta)** «Muslu Çavuş» nam müte-

(1) Bunlar Klenderoğlunun yanındaki meşhur eşkiyalrdandır.

gallibi **(zorbayı)** ele getürmek için Kızıl bayrak ve Sarı bayrak bölüklerin ağlariyle ve Yeni;eri tâifesinden bir güruhu, kethüdalariyle Silifke tarafına gönderdi. Ama mezbur şakî Cibâl-ı menîâda **(sarp dağlarda)** bazı zaptı müşkül kalelere kaçıp herçent (S.B.) ol kayalık yerler geçilmesi zor yerlerdi, İslâm askeri çok çalışıp, varup ol kılâın **(kalelerin)** bazısını alıp içlerinde bulunan eşkiyayı kırıp bölük başılar hamına iki şakîyi tutup mektûf-ul-yed **(eli bağlı)** serdâra gönderdiler.

Mezbur bâği **(âsi)**, A'vân-ıbed-güman ile nâme-künan, evdiye-i hazelâna perişan oldu **(ol âsi, fenalık gören yardımcıları ile inleyerek alçaklık vâdilerinde perişan oldu.)**

Def'i şerr-i cemşid ez Adana
(Cemşidin şerrinin Adana'dan def'i):

Andan serdâr-ı â'zam göç edip Ereğli'ye vardıkta Adana câniblerinde tegallüp eden (S.B.) Cemşid nam şakinin ele gelmesine himmet olundukta pâdişah askerine karşı koymağa cür'et edip Cemşîd-i bed-hüy **(çirkin huylu Cemşid)** Adana'dan leşker-i eşkıya ile **(eşkiya askeriyle)** karşı gelüp cenge mübâderet etti **(başladı)**. Ama, hamle-i ûlâya **(ilk hücuma)** tâkat getüremeyüp bozuldu ve kendisi kaçıp, etâbâı (I. B.) tâkipçiler elinde telef oldu ve tutulanlar dahi güruh güruh serdârın huzuruna getürdükte tîğ-i kahr ile **(kahır kılıcı ile)** boyunları vuruldu.

Şaki-i merkum **(yâni Cemşid)** bir dahi ölünce (ye kadar) meydana çıkmadı.

Kâr u zâr-ı serdâr bi
ibn Canbpolat şaki
(Serdârın Canpolad-oğlu
ile muharebesi):

Bundan sonra serdâr-ı zîşan (S.B.) Halep tarafına teveccüh edip Bakras derbendine yakin oldukta Canpolat-oğ-

lu yirmi bin piyâde ve yirmi bin süvari ile Bakras derbendinde sandıklar ve metrisler (I.B.) kazıp sedd-i rah ettiği (yolu kapadığı) malûm olıcak serdâr ol geçitten saparak ve Arahan-beli cânibine dönüp bin on altı cumâda-l-âhiresinin yirmi dokuzunda mezkûr derbentten geçüp güvercinlik sahrasına kondu. Ve ol mahalde Maraş paşası Deli-Zülfikar paşa, Zülkadriye askeriyle orduya katıldı. Askerin geride kalanının tamamen derbendi geçmesi için ol sahrada üç gün oturak oldu. Sonra göçülüp Kınık nam nehir yakınında vâki Derme sahrasına konuldu.

Canpolat-oğlu dahi askerin geçtiğini haber alıp Recebin ikinci gün kırk bin kadar leşher (**asker**) ile kalkıp, Osmanlı ordusu gelüp nısıf merhale (**konak**) mesafede «Oruçoviası» nam sahrada kondukta, atlularmdan bir miktar eşkiyâ gelüp boğazdan görünmeğin (**görünmekle**) **Osmanlı** bahadırlarından Yüğrük-atlı bahadırları, seğirtüb harp ettiklerinde leşker-i şeyatinden (**şeytanların askerinden**) «cin böllük-başı» nam şakî maktul olmakla düşman karavulları (**karakolları**) şikeste oldu (**yenildi, kırıldı**). Ve ekserisi kırılıp tutulanlar dahi serdâr otağına getürldükte bî-âman (**âman verilmeden**) katlolundular.

Ertesi salı günü sabah oldukta serdâr-ı a'zam ceyş-i arcmrem ile (**pek çok asker ile**) meydana çıkıp safları tertip edip, askerin ortasında karar eyledi.

Canpolat-oğlu dahi kalkıp kethüdasını, serdârın meymenesinde (**sağ kolunda**) Anadolu askerine, ve sekbanlarını meyserede (**sol koldaki**) Rumeli koluna karşı koyup, kendisi dahi kalbe (**merkeze**) karşı durdu.

Bir rivvâyette Canpolat-oğlu mezbur Ali paşa, serdâra sulh için müracaat eyleyüp mektup gönderdi. Lâkin serdâr itibar etmedi. Hattâ bu zamanda bile sulh ihtimaline vücut verüp askerinin önüne gelip cenkten men sadedinde (S.B.) olıcak seb (**sövme**) ve lânetle döndürdüler ve gerûye alem-i menkûsları (**baş aşağı olmuş bayrakları**) dibine gönderdiler.

Ol gün iki tarafın karşılaşması vuku bulup, serdârın

gallibi **(zorbayı)** ele getürmek için Kızıl bayrak ve Sarı bayrak bölüklerin ağlariyle ve Yeni;eri tâifesinden bir güruhu, kethüdalariyle Silifke tarafına gönderdi. Ama mezbur şakî Cibâl-ı menîâda **(sarp dağlarda)** bazı zaptı müşkül kalelere kaçıp herçent (S.B.) ol kayalık yerler geçilmesi zor yerlerdi, İslâm askeri çok çalışıp, varup ol kılâın **(kalelerin)** bazısını alıp içlerinde bulunan eşkiyayı kırıp bölük başılar namına iki şakîyi tutup mektûf-ul-yed **(eli bağlı)** serdâra gönderdiler.

Mezbur bâği **(âsi)**, A'vân-ıbed-güman ile nâle-künan, evdiye-i hazelâna perişan oldu **(ol âsi, fenalık gören yardımcıları ile inleyerek alçaklık vâdilerinde perişan oldu.)**

Def'i şerr-i cemşid ez Adana
(Cemşidin şerrinin Adana'dan def'i):

Andan serdâr-ı â'zam göç edip Ereğli'ye vardıkta Adana câniblerinde tegallüp eden (S.B.) Cemşid nam şakinin ele gelmesine himmet olundukta pâdişah askerine karşı koymağa cür'et edip Cemşîd-i bed-hüy **(çirkin huylu Cemşid)** Adana'dan leşker-i eşkıya ile **(eşkiya askeriyle)** karşı gelüp cenge mübâderet etti **(başladı)**. Ama, hamle-i ûlâya **(ilk hücuma)** tâkat getüremeyüp bozuldu ve kendisi kaçıp, etâbâı (I. B.) tâkipçiler elinde telef oldu ve tutulanlar dahi güruh güruh serdârın huzuruna getürdükte tîğ-i kahr ile **(kahır kılıcı ile)** boyunları vuruldu.

Şaki-i merkum **(yâni Cemşid)** bir dahi ölünce **(ye kadar)** meydana çıkmadı.

Kâr u zâr-ı serdâr bi
ibn Canbpolat şaki
(Serdârın Canpolad-oğlu
ile muharebesi):

Bundan sonra serdâr-ı zîşan (S.B.) Halep tarafına teveccüh edip Bakras derbendine yakin oldukta Canpolat-oğ-

lu yirmi bin piyâde ve yirmi bin süvari ile Bakras derbendinde sandıklar ve metrisler (I.B.) kazıp sedd-i rah ettiği (yolu kapadığı) malûm olıcak serdâr ol geçitten saparak ve Arslan-beli cânibine dönüp bin on altı cumâda-l-âhiresinin yirmi dokuzunda mezkûr derbentten geçüp güvercinlik sahrasına kondu. Ve ol mahalde Maraş paşası Deli-Zülfikar paşa, Zülkadriye askeriyle orduya katıldı. Askerin geride kalanının tamamen derbendi geçmesi için ol sahrada üç gün oturak oldu. Sonra göçülüp Kınık nam nehir yakınında vâki Derme sahrasına konuldu.

Canpolat-oğlu dahi askerin geçtiğini haber alıp Recebin ikinci gün kırk bin kadar leşher (asker) ile kalkıp, Osmanlı ordusu gelüp nısıf merhale (konak) mesafede «Oruçovası» nam sahrada kondukta, atlularından bir miktar eşkiyâ gelüp boğazdan görünmeğin (görünmekle) Osmanlı bahadırlarından Yüğrük-atlı bahadırları, seğirtüb harp ettiklerinde leşker-i şeyatinden (şeytanların askerinden) «cin bölük-başı» nam şakî maktul olmakla düşman karavulları (karakolları) şikeste oldu (yenildi, kırıldı). Ve ekserisi kırılıp tutulanlar dahi serdâr otağına getürldükte bî-âman (âman verilmeden) katlolundular.

Ertesi salı günü sabah oldukta serdâr-ı a'zam ceyş-i aremrem ile (pek çok asker ile) meydana çıkıp safları tertip edip, askerin ortasında karar eyledi.

Canpolat-oğlu dahi kalkıp kethüdasını, serdârın meymenesinde (sağ kolunda) Anadolu askerine, ve sekbanlarını meyserede (sol koldaki) Rumeli koluna karşı koyup, kendisi dahi kalbe (merkeze) karşı durdu.

Bir rivvâyette Canpolat-oğlu mezbur Ali paşa, serdâra sulh için müracaat eyleyüp mektup gönderdi. Lâkin serdâr itibar etmedi. Hattâ bu zamanda bile sulh ihtimaline vücut verüp askerinin önüne gelüp cenkten men sadedinde (S.B.) olıcak seb (sövme) ve lânetle döndürdüler ve gerûye alem-i menkûsları (baş aşağı olmuş bayrakları) dibine gönderdiler.

Ol gün iki tarafın karşılaşması vuku bulup, serdârın

öncüsü Zülfikar paşa Rüstem-i dâstan **(dastanların Rüstemi)** kadar celâdet âsârı gösterip çok kişinin kellelerini hâke **(toprağa)** galtan eyledi **(yuvarladı)**.

Canpolat-oğlu, cânib-i yesarda **(sağ cenahta)** olan Rumeli askerine hamle edicek, Rumeli vâlisi vezîr-i dilir **(yiğit vezir)** Tiryaki-Hasan paşa, bir mertebe cenk ve celâdet (I. S.) gösterdi ki, bundan üstün mutasavver olmaya! (S.S.).

Ol gün gurûbedek **(gün batıncaya kadar)** ruûs-u maktûa-ı a'dâdan **(kesilmiş düşman başlarından)** defter'e adetleri zaptedilen, yirmi altı bin kelle-i bürîde **(kesilmiş baş)** p îşgâh-ı serdâr-ı Behram-iktidâra **(Behram kudretli serdârın önüne)** getürülüp otag-ı zer-nitak **(altın kuşaklı otak)** önünde püşte-var **(tepe halinde)** yığıldı.

Yirmi neferden fazla cellâtlar, darb-ı rikabdan **(ense vurmaktan)** dinlenmeyüp güruh güruh getürülen eşkiyanın kellelerini kat'ederlerdi **(keserlerdi)**.

Kezalik yeniçeri kulu ile Halil ağa ziyade ikdam edip (I.S.) sâir asker dahi erlik gösterip bilâhare Canpolat-oğlu münhezimen **(mağlûp olarak)** kaçıp maskat-ı re'si **(doğduğu yer)** olan Kilis'e varup, anda dahi karara kaadir olamayüp geçüp Halep'e varup ağniyây-ı şehri **(şehrin zenginlerini)** gaarttan sonra Cum'a ve Hartâvî nam bölük başlarını iç kaleye koyup, kendi Halep'te bir geceden ziyade karara kaadir olmayup Bankusa kapısından çıkıp giderken nisâ ve etfal **(kadın ve çocuklar)** bamlar **(damlar)** üzerinden velvele edip başına kazurat ve çirkâplar döküp hakaret ettiler.

Ol bağîlerden (âsilerden) Halep içinde gizlenmiş olanları ahalisi birer birer sayd edip **(avlayıp)** serdâr Halep'e gelince binden ziyade kelbin **(köpeğin)** kellesi kesildi.

Sonra serdâr vak'a gününün ertesi, divan oldukta askerin büyükleri gazâsını tehniyet ettiler **(tebrik ettiler)**.

Defterdar Bâkî paşa:

(Bin on altıda kırıldı sekban)

Mısraını lâfzen ve mânen **(kelime ve mâna itibariyle)** tarih düşürdü.

Menkuldür ki, serdâr Canpolat-oğlu ile kıtal (I.S.) eyledikte Maan-oğlu Fahreddin dahi cümle Benî kelbi ve Dürzi askeri ile Canpolat-oğlu kolunda idi. Mağlûbiyetten sonra Fahreddin çöle kaçıp anda Şakif Kalesinde karar kıldı.

Serdâr-ı ekrem Haleb'e müteveccih olup ve yolda Kilis'e uğrayıp mezkûr bâğînin (I.S.) cümle mâmelekini **(varını yoğunu)** mîrîye aldı. Sonra Receb'in on dokuzuncu günü Haleb halkı ve a'yânı istikbal ve gazâyı tehniye edüp **(tebrik edip)**, henüz maktul olmayan mahzullerden **(rüsvâlardan)** bir nicesini meydan-ı siyasete **(ölüm meydanına)** getürdüler. Sonra kalede kapanan sekbanlar üç gün muhasara olunup âmân talep ettiklerinde, bölük başıların her birlerine müstakillen hatt-ı âman **(âman yazısı)** verilüp salı günü kaleden çıkarıldıkta çıkan sekbanlar katlolundu.

Halep eyâleti Dişlenk Hüseyin paşaya verildi. Ve ordu kadısı çeşmî efendi ile eskiden alâkası olduğuna binaen Haleb kadısı nasb olundu (S.B.). Ve Rumeli vâlisi Hasan paşa tekaüt ile vezir olup Asitâneye gitmeğin yeri, Maryol-Hüseyin paşaya verildi.

Serdârın Haleb'te kışlaması ve askerin Bağdad'a gönderilmesi:

Çün, memleketin ıslâhı, askerin ol tarafta kışlamasına bağlı idi. Serdâr Haleb'te kışlayıp ebnâ-i sipâhiyâna (S.B.) Şam-ı şerif etrafı, silâhtarlara Trablus, ulûfeciyân-ı yemîne Ayıntap, ve ulûfeciyân-ı yesâra Birecik kışlak tâyin olunup, yeniçeri Haleb'te serdâr ile bile **(beraber)** kışlayıp, Rumeli ve Karaman ve Anadolu leşkerleri **(askerleri)** vatanlarına gitmeğe icâzet **(izin)** verildi. Ve altı ay safâ ve sürur ile ol kış, ayş ve işret olunup her gün yüzden iki yüzden götür-

dükleri sekbanlara vesair eşkiyaya âman verilmeyüp katlolunurdu.

Kışlağa duhul (giriş) sırasmda Bağdad'a müstevli olan (I.S.) Tavil-Ahmed oğlu Mehmed nam şakî, helâkinden sonra, karındaşı Mustafa yerine geçüp, bir nice bin sekbanı başına toplayıp isyana şüru ettiği (başladığı) haberi vüsul buldu. Anın dahi def'i mühim olmağın, serdâr-ı a'zam, Cığala-zâde Sinan paşa oğlu Mehmed paşaya Bağdad'ı verip alûfeciyân zümresini koşup Ane ve Hadîse beyi Ebû Reyş oğlu Mîr-Ahmed ile Kürd-Mîr Şeref paşayı vesair ol hudut ümerâsını memur edip gönderdi.

Gurre-i şevalde (Şevvalin birinde) tevecçüh olunup varıldıkta merkum bâğî (âsi) mukabele tedarikinde olup, lâkin savlet-i asker-i Osmânyâna (Osmanlı askerinin hücumuna) tahammül edemeyip vehle-i ûlâda (ilk ağızda) münhezim (I.S.) ve kaleye kapandı. Bağdad muhasara olundukta tâkat getüremeyüp âman istedi. Aman verildikte mezbur Mustafa, âman ile gemiye girip şat üzerinden geçmek istedikte, girdikleri sefine, müzâhame-i sekbandan (sekbanların birbirini çiğnemelerinden) devrilip, mezbur Mustafa, beş on ademisi ile kurtulup bâkîsi (geride kalanı) gark oldular (battılar, boğuldular). Arkadaşlarından kurtulanlar, sefinenin batmasını, Osmanlı tarafından hileye verip birkaç tüfenk atıklarında asker-i İslâm dahi tüfenk yağdırıp muharebeye âgaz olunmakla (başlanmakla) kurtulanların dahi ekserisi kurşun ile helâk olup Mehmed paşa Bağdad'ı zapteyledi.

Canpolat-zâdenin Asitâneye ilticâsı (sığınması) ve Kalender-oğlunun Bursa'yı gaaret etmesi:

Çün Kalender-oğlu bedbahta, Konya'dan varan asker zafer bulmamakal serdâr Haleb'e gittikte habis «fırsat ganimettir» şeklinde Ankara'dan Anadolu memleketine göçüp

Bursa havâlisine geldi. Anda **(orada)** Kınalı-oğlu nam bir şakî ki, sancak beyi iken âsi olmuştu, bin nefer eşkiya ile gelüp ana katılıp fesâda şüru etmişti **(başlamıştı)**.

Bu yana, Canpolat-oğlu Ali paşa dahi bir melce' **(sığınacak yer)** bulmayıp kefen-berduş **(kefeni omuzunda)** Asitâneye azmedip vâfir **(çok)** leventler ile Eskişehir yakınına geldikte darâatnâme (I.S.) ile Haydar bey nam pîr amcasını ilerü gönderip icâzet **(izin)** istedi. Kendû dahi Bursa yakınına geldikte, Kalender-oğlu bazı avenesini gönderip:

«Benim dahi murâdım istiğfardır (S.B.), gelsün meşveret edelim» demekle Canpolat-zâdeti yanına getürüp:

«Badelyevm **(bundan sonra)** bizden münfek olma ki **(ayrılma ki)**, ben senin intikamını alurum!»

Deyup alakoydukta, Ali paşa, sadme-i kahr-ı âl-i Osmandan henüz seraseme olmağın **(Âl-i Osman'ın kahredici darbesinden henüz sersem olmakla)**, fırsat ile ol şakînin yanından firar fikriyle, sâkin olduğu menzilin **(yerin)** bir gece duvarını delip yakın akrabasiyle Asitâneye şitap eyledi (I.S.). Lâkin yanınca gelen leventler eşkiyası, ol bedbahtın **(Kalenderoğlunun)** yanında kalıp, askerine katıldılar.

Mukaddema **(evvelce)** Bursa havâlisine geldikte atları nalsız ve çulsuz, ve hâli kederli idi. Hâliyâ **(şimdi)** Kınalıoğlu ve Canpolat-oğlu leventleri ile kuvvet bulup gelüp Bursa'yı yaktı ve nice mahallelerini gaarat edicek, Asitâneden cânib-i bahirden **(deniz tarafından)** Nakkaş-Hasan Paşa bazı askere serdâr olup, kara tarafından dahi vezir Yusuf paşa, Bursa tarafında Kalender-oğlu def'i için gönderildi.

Mezbur şakî **(adı geçen şakî)** Bursa üzerinden kalkıp Mihaliç taraflarına gitti. Lâkin Ulu-âbad gölü ki, kıble tarafı sarp bir dağla nihayetlenir ve şimal tarafından ayağı akar nehir olup Akdenizde nihayetlenir.

Bedbaht gördü ki, ol göl, Bursa vilâyeti ile Mihaliç ve Kirmasti ve Biga memleketleri arasını ayırmaktadır ve göl ayağı üstünde eskiden bir cisr **(köprü)** memdud olup **(uzatılmış olup)** andan başka geçit dahi yoğidi ve köprü başında muhafazalı bir kale vardır.

Şakî, suyu geçmek hususunda düşünp, haramzâde gasîr-i mezkûrun (**adı geçen gölcüğün**) dağa müntehit olan (S.B.) başında bir cüz'î fürce (**az bir delik**) olduğunu bilüp ol ma'ber-i tenkden (**o dar geçitten**) mürur (S.B.) tedarikin gördü. Ama, haber aldı ki Kirmastı reâyâsı ol mahalli hirâset etmişlerdir (**korumaktadırlar**) pes, ol mahalle karip (I.S.) Tahtalu nam mevzie gelüp ol kadar tevakkuf eyledi ki, îyd-i fıtır (**Ramazan bayramı**) olup ma'ber-i merkûmu (**adı geçen geçidi**) bekleyen tüfenkçiler, bayram gecesinde bayram meşgalesi için emr-i hirâseti (**bekleme işini**) boş koydular.

Haramzâde tecessüs edip (S.B.), ol gece askeriyle binip ma'ber-i mezburdan (**mezbur geçitten**) suyu geçüp, Kirmastı saharsına vaz'ı kadem-i şeâmet eyledi (**uğursuz ayağını koydu**).

Andan dolaşıp Mihaliç kasabasını basıp müstevli (I.S.) oldu. Akibince Bursa'da Nakkaş paşa dahi gelüp Ulu-âbad kasabası civarında kondu. Celâlî askeri dahi Mihaliç'ten su kenarına varıp mukatele (I.S.) edip, geceleri dönerdi.

Celâlîler, kasaba ve köylerde sâkin olmalariyle âsûde olup, İslâm askeri ile Nakkaş paşa sahrada durmağın (**durmakal**) şiddet-i şitadan (**kışın şiddetinden**) sermazede (**donmuş**) ve zaîf düştüler.

Bu esnada Silistre mütasarrıfı Dalgıç-Ahmed paşa, sancağı askeriyle ve Dobrıca gönüllüleriyle Nakkaş paşa askerine kuhuk ile (**katılarak**) memuren Gelibolu'dan mürur (**geçit**) ve Günan'a (Gönen) vardıkta, Kalender-oğlu karşı gelip döğüştüler.

Serdâr tarafından imdad muhal (I.S.) olmakla dalgıç derdmendi (**zavallısı**) bedeninde sağ yer kalmayınca (**ya kadar**) döğüşüp, sonunda bir kenara çekilip ruhunu teslim etti.

Habis bu fesadı ettikten sonra Mihaliç'te durmayıp Aydın ve Saruhan memleketlerine katl ve gaaret (I.S.) ederek

Hamideli tarafından Karaman hududuna çıktıkta, sâbıkaa (I.S.) kendu ile hem-sifal olan **(aynı kaptan içen)** kilâbdan **(köpeklerden)** olup Bursa üzerlerine geldikte ol, diğer tarafa giden «Ağaçtan pîri» nam bedbaht dahi bin kadar eşkiya ile Antakya tarafından gelüp katıldıkta, habis, taze kuvvet buldu.

Rumeli askeriyle, Eekmekçi-zâde Ahmed paşanın serdârlığı:

Kışın şiddeti geçip, ilkbahar olıcak **(olunca)** asker-i mansur (I.B.), Haleb'te serdâr tarafına çekildiler. Rumeli askeri, Haleb'e erişmeğe ziyade ikdâma (I.B.) muhtaç olmağın, baş defterdar Ekmekçi-zâde Ahmed paşaya, Rumeli eyâleti zamîme-i câh kılınıp **(memuriyetine ilâve edilip)** hazine ile Rumeli askerini, orduy-u hümâyuna îsal ile **(ulaştırmağa)** memur oldukta, Haleb tarafına teveccühün **(yöneldiğini)**, Karaman hududunda Kalender-oğlu işitip, Ekmekçi-zâde harp ve kıtal adamı olmadığını bilmekle, hazineyi ele getürmek ta'miyle intihaz-ı kat'ı tarik ettüğünden (S. B.), Ekmekçi-zâde Habîr (I.S.) olıcak, hazineyi himâyete, Ankara tarafına dönüp, hazine ve askeri serdâra isal eyledi.

Canpolat-oğlunun durumu:

Ramazanın dokuzunda Pazarcığa geldikte, tarafından ammisi **(amcası)** Haydar bey ve kethüdası Hüseyin, der-i devlete gelürken, İznikmid'de **(İzmit'de)** vezir Davud paşaya dahîl düşüp **(sığınıp)**, Bostancıbaşı Hasan ağa, bir kadırga ile yanaşıp anda bulunmağın, mezbur anı kadırgaya alıp Dârussaltanaya (S.B.) getürdü.

Mezbur ayın yirmi birinde pâdişah huzuruna varıldıkta:

«İsyânimize mu'terif ve tâib geldik (kusurumuzu bilüp tövbeye geldi) ferman sizindir.»

Dediklerinde, cürümleri affolunup, kethüdası hatt-ı âman ile **(âman yazısı ile)** kenduye gönderilip, Haydar bey İstanbul'da alıkonulmuş idi. Ve derakap Bostancıbaşı yine kadırga ile Canpolat-zâdeyi getürmek için İznikmid'e **(İzmit'e)** doğru irsal olundukta, Canpolat-zâde ol esnada Kalender-oğlunun girdâbına (S.B.) üftâde olup **(düşüp)**, haberi alınmamakla, Bostancı-başı, işin hakkından gelmek üzere çalışıp yanında olan Bostancılar ile kadırgadan çıkıp Bursa havalisinde gezerken, ittifak, Canpolat-oğlu dahi Kalender-oğlu elinden firar etmiş, mahsus etbaiyle (S.B.) gelürken rast geldiler.

Hatt-ı âman ile (S.B.) kethüdası karşı varup, karşılayıp sahile indirdiler. Ve beraberce kadırgaya binip Ramazan sonlarında pâdişah kasrı önüne vasıl (S.B.) ve aff-ı şehinşahiye **(pâdişahın affına)** nâil oldular.

Bir hafta kadar pâdişahın bahçesinde kalıp her gün huzur-u hümâyuna varıp, nice sual ve cevap verirdi. Ve karındaşı oğlu Mustafa paşa ki, Dördüncü Murad asrında mukarrib-i pâdişahı (S.B.) olmuştu. Ol zaman tıfl-ı sağîr **(küçük çocuk)** olmakla harem-i hümâyun hüddamına ilhak buyuruldu.

Badehu **(sonra)** merkum Canpolat-zâde Ali paşaya Tameşvar beylerbeyiliği verilip serhadde gönderildi. Lâkin bir sene kadar karardan sonra tıynet-i redîesi **(alçak tabiati)** muktezasınca zamirinde kemin olan **(içinde saklı olan)** fenalık zuhura gelüb reâyaya zulüm ve taaddi (I.S.) ve kul tâifesine cevr-ü cefa muamelesine tasaddi (S.B.) etmekle, neferler kenduden rencide (S.B.) olup gulüv (I.S.) ile katl murad ettiklerinde firar edip Engerus **(Macar)** serhaddi muhafazasiyle Belgrad'da olan Kadı-zâde Ali paşanın yanına geldi. Ali paşa dahi mezburu (S.B.) Tameşvarlının elinden hıfz ve hirâset (S.B.) suretinde Belgrad kalesine kapayıp hıfz eyledi.

Murad paşa, Kalender-oğlunu def'edip mansuren (I.S.) Asitâneye (I.S.) geldikte mezbur Ali paşaya işaret etmekle Canpolat-oğlu maktul oldu.

İstanbul'da, bu sene vak'alarının geride kalanları:

Mezbur sene saferinde kaymakamlık için Bursa muhafazasında olan Mustafa paşa davet olunup sadâret vekâleti makamına oturdu. Ve Rebiülâhırın onunda Mısır'dan ma'zul (I.S.) Yemenli Hasan paşa, donanma kadırgalariyle gelüp, Mısır hazinesini ve Mısır vâlisi Mehmed paşa reyi ile ref'olunan on yedi bin ve dört beylerbeyi namına kimseler ki tekaüt olarak sancaklarında ve muhdes (S. B.) salyânelerinde, (S.B.) mütasarrıf idiler, cümlesini Asitâneye, mezbur Hasan paşa bile getürdü.

Ve cümâda'l-ûlâda Hasan paşanın vezirliği mukarrer olup, Recebin dokuzunda vefat etti.

Şaban ayının on birinde Nakkaş-Hasan paşa Bursa'ya serdâr tâyin olunup on dokuzunda Sekban-başı ve bir miktar neferat kadırgalariyle gönderildi. Aynı ayın yirmi sekizinde Bursa tarafından eşkiya fesatlıklarına dair müvahhiş (S.B.) haberler gelmekle devlet erkânı müşavereye çağırılıp umumiyetle dirliğe (S.B.) mütasarrıf olanlar Bursa muhafazası için bilâ tehir **(gecikmeksizin)** serdâr yanına varup erişmek bâbında ferman sudur edip (I.S.) vezir Davud paşa İznikmide **(İzmit'e)** ve Hızır paşa Üsküdara geçti. Ve sefere memur olmayan dirlik (S.B.) ve mansıp sâhiplerinden rikâb-ı hümâyun hizmetine (I.S.) memur olanlar dahi halli halince cümlesi cebelüler (S.B.) göndermeleri için ferman sudur etti. Ve bu mâna, nefîr-i âm'a (S.B.) karip bir hareket oldu. Lâkin netice pezîr olmadı **(sonuçlanmadı)**. Ve şevvalin yirmi ikinci günü Enderundan (S.B.) Doğancı-başı Hafız Ahmed Ağa ki, şiir ve muhâdarada (S.B.) akranı arasında pek az bulunurdu, müsahiplik (I.S.) rütbesine nâil olmuştu, vezâret ile çıkıp Cafer paşanın yerine kaptan oldu.

Tatar Hanının cülûsu:

Zilka'denin on altıncı günü Kırım Hanı Gazi-Giray vefat edip oğlu Toktamış-Giray Asitâne tarafından tevcih

olunmadan, babası vasiyetidir deyû, pederinin ağaları pâresine atılıp müstakillen hanlık mesnedine (S.B.) oturduğu haberi derya tarafından üç günde arz ve mahzar (I. S.) ile der-i devlete (I.S.) geldikte, mezbur hadâset-i sinni (**yaşının gençliği**) sebebiyle fuzulî hareket ettiği cânib-i saltanata (**saltanat tarafına**) hoş gelmeyüp sâbıkaa (I.S.) Celâlîi Deli-Hasan'a yâr olduktan sonra Asitâneye tâiben (**tövbe ederek**) gelüp Rumeli hisarında maslâhat icabı dört seneden fazla mahpus olan Selâmet-Girat yaşlı olmağın, hanlık ona tevcih olunup ve mahpeste bile (**beraber**) olan Mehmed-Giray, Kalgay (**veliaht**) nasb olunup (I.S.) Zilhiccenin yirmi birinci günü ve destbustan (I.B.) sonra Selâmet-Giray deryadan ve Kalgay Mehmed-Girat kara cânibinden irsal olundular.

Toktamış-Han der-i devlete (I.S.) giden arz ve mahzarın (I.S.) cevabiyle hanlık teveccühünün sevinçli haberine müntazır iken, hanlık ammisi (**amcası**) merkum Selâmet-Giraya tevcih eylediğini duymakla, tahlis-i can kasdiyle (**canını kurtarmak**) ol an biraderi Sefer-Giray ile yola girip, der-i devlete azimet tedbirini eyledi.

Özü suyunu geçip Ak-Kirman'a eriştikte, ihtimal mezburdan ihtiyat için kara tarafından gönderilen Kalgay Mehmed Giray'a gaafilen (**gafil olarak**) rast gelüp mesaf ettiklerinde (**saf olduklarında**) etbâı perâkende olup, kendi ve biraderi Sefer-Giray el, tîr ve kemâna urup (**ok ve yaya vurup**), karşı taraftan bir güruhu hâke (**toprağa**) saldıktan sonra, ikisi bile Mehmed-Giray elinde katlolundular.

Ba'dehu (**sonra**) Kırım'a varıp Han ile makamlarında karar ettikten sonra Mehmed-Girayın nasiye-i halinde emâre-i ukuk müşahede olunmakla (**halinden isyan emareleri görülmekle**), Selâmet-Giray anı katl kasdedicek Habîr olup (I.S.), biraderi Şahin-Giray ile firar edip Çerkes vilâyetlerinde âvare-i diyar oldular.

Az zamanda mezbur Mehmed-Giray'ın, Toktamış hana olan gadrinin (I.B.) mücâzâtı zuhur edip ömrü, belâ ve mih-

net ile güzeran (geçip) sonra «Beşşiri'l-kaatili bil'katil) (katil, katl ile tcbşir olunur) fehvasınca (anlamınca) kendi dahi âsib (felâket) ve hüsrana uğradı. Nitekim zikrolunsa gerektir.

Ba'dehu (sonra) Selâmet-Giray dahi fevt olup (ölüp) yerine Canbek-Girat han oldu.

Hasan Bey-zâde bu mahalde der ki:

Toktamış-Giray fuzulî hanlığı zapt eyledüğü istima' olundukta (duyulunca) ol esnada Hoca-zâdeler, Kaptan-ı derya Karamânî Hafız-Ahmed paşa ile müttefik olup, Toktamış'ın hanlığını revâ görmeyip «Selâmet-Giray, han olmak makuldür» deyû pâdişaha ilkâa (S.B.) eylediler.

Müftü Sun'ullah efendi safderun olmakla Ekmekçi-zâdenin sözüne aldanmakla «Gazi-Giray'ın oğlunu ipka (yerinde bırakmak) gerektir, Selâmet-Giray'ı Tatar uğratmaz.»

Deyû vâfir (birçok) kiyl-ü-kal (dedikodu) edip, Cenâb-ı pâdişahiye nice kelâm (söz) söylemiş idi. Lâkin Selâmet-Giray, atebe-i aliyeden (pâdişah tarafından) çaşnigir-başı (I. B.) ile Kırım'a vardıkta bilâ niza' (nizasız) zaptedip, haberi gedlikte, pâdişah, Sun'ullah efendiye sakaamet-i re'y (reyinin bozukluğu) ve tedbirde adem-i isâbet (isabetsizlik) zannedip Şeyhülislâmlıktan ma'zul (I.B.) etti.

Ve ilkaasında (S.B.) isabet etti deyû Hoca-zâde Mehmed efendiyi Şeyhülislâm edip, bundan sonra nice zaman mansıb-ı iftâ (şeyhülislâmlık makamı), Hoca-zâdelerden ayrılmadı.

Lâyk budur ki müsteşâr-ı cânib-i saltanat (pâdişahın müsteşarı olan) â'yan-ı devlet, her hususta devlete enfa' ve evlâ (en faydalı) olan maslâhatta bulunup bizzat kendusu fikr-i sahih ile (doğru fikir) ile meâl-i ahvâle (işlerin iç yüzüne) ittilâ (I.S.) melekesine mâlik olmayanlar melhûzât-ı gayre iktifâen (başkalarının fikrine uyarak) bir işi cânib-i pâdişaha ilka (S. B.) etmeyeler. Ve müsteşar (kendisine iş

danışılan) oldukları hususunun hayır ve şer ve nef' **(menfaat)** ve zararlı taraflarını gereği gibi beyan ve muktazây-ı **akıl (akıl icabı)** bu mânayı istisvap eder **(beğenir)** deyû düşüncelerini ihtimalleri ile pâdişaha arz edeler. Zira bilâ bûrhan **(delilsiz)** tercih ile bir tarafa zahip **(kapılan)** ve başka sözleri atarak işleri yürtmeğe talip olmakta kati çok mahzur vardır.

Lehistan elçisinin İstanbul'a gelişi ve sulhun yenilenmesi:

Leh kralı Zigmond, der-i devlete elçi gönderip izhar-ı sadakat ve hülûs ile kemakân **(eskiden olduğu gibi)** dostluk rica etmeğin, Üçüncü Sultan Mehmed Han asrında verilen ahitnamede şart olunduğu üzere taht-ı tasarrufunda **(tasarrufu altında)** olan yerlere bir veçhile bu taraftan ve Kırım Hanı tarafından taarruz olunmayıp, öte taraftan beyler ve Kazak eşkiyası dahi beru tarafa taarruz etmeyeler ve mukaddema **(evvelce)** fetret (I.S.) eyyamında **(günlerinde)** alınan esirleri kral teftiş edip göndere... Ve bu cânipte kefereden **(kâfirlerden)** alınan esirler dahi kral âdemîsine teslim oluna... Ve tüccar, derya ve karadan işleyeler... Rüsumu, bulundukları yerde vereler... Tatar hana verile gelen âdetleri vakti ile verile... Han ve Tatar bir cânibe sefer için ferman olundukta leh vilâyetine uğramayıp ahar yerden gidile... Ve kral üzerine düşman müstevli (I.S.) olup handan imdat talep ettikte **(istedikte)** ferman olursa muavenet eyleye... Boğdan ve Eflâk tâifesinden Leh vilâyetine taarruz olunmaya... Silistre ve Ak-Kerman beyleri iskele eminleri ve bacdarları **(baç memurları)** iki taraf tacirlerinden gayri kimesneyi Leh vilâyetine koyuvermeyip, eğer öteden ve eğer berudan gelüp gidenlerin yanlarında esir bulunursa ellerinden alına... Bazirgânları, kanun üzere gümrük verip götürtükleri kuruştan gümrük alınmaya... Lâkin Leh tarafında carî olan **(kullanılan)** Arslanlı kuruşun ayarı kem olup **(ek-**

sik olup) zararı âm **(umûmî)** olmakla minba'd **(bundan sonra)** memâlik-i mahrusada (I.B.) râyiç olmamak için hatt-ı hümâyun sâdir olmuştur. Minba'd **(bundan sonra)** sâhîh-ül-ayar **(ayarı sahih, tam)** kuruş ve emtea-i mütenevvia **(çeşitli mallar)** gele... Kral bazirgânları, esirleri akçe ile satın alıp halâs etmek **(kurtarmak)** istedikte kadılar mâni olmaya... Ama müslüman olanları dahi ol taraftan talep olunmaya **(istenmeye)** deyû tasrih olunan **(açıklanan)** şartlar, cümle makbul-ü hümâyun olup bin on altı senesi Rebiülevvelinin yirminci günü ahitnâme verildi. Mabeyinde **(arada)** sulh ve salâh mün'akit (S.B.) ve nizâ' ve cidal (S.B.) mürtefi oldu **(kaldırıldı)**.

VAKAAYİ-İ SENE SEB'A AŞERE VE ELF

1017 Senesi Olayları

(Hicrî 1017 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1608 senesi mayıs ayının 17 nci perşembe gününe rastlar)

Sadrâzam Murad paşanın (Kuyucu) Kalender-oğlunu yakalamağa gidişi:

Çün savlet-i şita **(kışın saldırışı, şiddeti)** geçip bahar günleri erişti. Murad paşa otağını Halep'ten çıkarıp «Bankosa» kapısı ile «Kızıl kapı» arasında kurup gurre-i Muharremde **(Muharremin birinci günü)** izz ve ikbal ile taşra çıktılar. Ve etraf ve cevanıpten **(câniplerden)** İslâm askeri gelip cem olunca safer ayının sonunadek ol mevzide **(yerde)** tevakkuf eylediler **(durdular)**.

Anadolu ve Karaman diyarında mülûk-i tavâif gibi **(hükümdarlar gibi)** nice namdar Celâlîler sancak kaldırıp memleketleri ve reâyâyı gaaret ederlerdi. Serdâr-ı zafer şiar (S. B.) bunları birer yol ile ele getürüp kimine mansıp **(memuriyet)** verip kimini katleyledi. Ve kimini birbirine kırdırdı.

Ama ser eşkiya **(baş eşkiya)** Canbolat-oğlu cümlenin muktedası **(öncüsü)** olup hutbe ve sikkede **(parada)** şevket dâvasını ederdi. Anın hâli böyle olıcak fırak-i celâliyan **(Celâlî fırkaları)** perişan olup, ancak Kalender-oğlu Mehmed paşa ve ana tâbi Kara-Said kalmıştı. Sâir Celâlî firarileri **(kaçakları)** bu ikisi üzerine cem olup bu kışı Bursa ve Manisa diyarlarında geçirip küllî **(pek çok)** fesat ettiler. Ve bu

esnada Kalender-oğlu, yanında olan eşkiya ile kuvvetlenip, ve Kara-Said ile maan **(beraber)** otuz binden ziyade fesat ehlini cem edip, Ekmekçi-zâdenin yolunu urmak ve hazine ve eskale **(ağırlıklara)** el eriştirmek mülâhazasiyle pusuda idüğün **(olduğunu)** serdâr haber aldıkta, asker cem olunca tevakkuf etmeyüp **(beklemeyip)** yeniçeriden ve kapı-kulundan hazır bulunan asker ile Rebiülevvelin birinde Halep'ten kalkıp Maraş havâlisine vasıl oldukta **(vardıkta)** luhuk ile **(katılmakla)** memur olan askerden Kansu bey Mısır askeriyle gelüp orduya katıldı.

Serdâr yürüyüp Ceyhun nehri üzerine köprü yapıp geçip, ol sarp dağ derbentlerini aşıp Göksun yaylağına kondukta Seyf oğlu emîr Yusuf'un oğlu Emîr Hüseyin, Şamlı ve kendi tevabiinden **(tâbi olanlarından)** bir miktar asker ile Trablus tarafından gelüp orduya katıldı.

Bu yana, Kalender-oğlu, Ekmekçi-zâde ve hazineden nâ-ümid olup **(ümitsiz)** kendu ile hempâ **(kötülükte arkadaş)** olan (Kara-Said ve Göynüklü-Halil ve Kör-Haydar, ve Genç-Mehmed, ve Ağaçtan-Pîri ve Dağlar Delisi, ve Tanrı-Bilmez, ve Baldırı-Kısa, ve Kör-Mahmud, ve Köse-Ahmed, ve Gedüzlü Akdarması, ve Laz-Hüseyin, ve Kâfir Murad, ve Şakloz-Ahmed) ve gayri namdar Celâlîler ile müşavere edip:

«Elbette Murad paşa üzerine varırız! Eğer fırsat bizim olursa, kocayı (ihtiyarı) bozarsak Üsküdardan berisini zaptederiz!»

Dediler. Kara-Said bu tedbiri beğenmeyip:

«Anadolu diyarı çok geniştir. Koca serdâr üzerimize gelürse bir taraf doğru gidelim. Karşılayıp döğüşmek hatadır!»

Dedikte, sözüne itimat etmediler. Zira gururları kemalde idi.

Ve İçelde Muslu-Çavuş nam şakî üzerine sâbıkaa **(evvelce)** zikrolunduğu üzere Lârende menzilinden gönderilen bölük müfid olmayıp **(faydalı olmayıp)** zafer bulmamıştı. Kalender-oğlu ona mektup gönderip:

«Seninle el bir edelim, koca serdârın üzerine gidelim!»

Deyû arz-ı muhabbet eyledi. Ve mektubu içinde yazdığı türrehâtın (saçma sapan sözlerin) hülâsası budur ki, malûm olmak için tastir (I.S.) olundu.

Kalender-oğlunun dikkate şâyan mektubu:

«Bâde'l-unvan, sergüzeştim âleme malûmdur. Fitne-engiz (fıtne çıkaran) ve ahidşiken (sözünde durmayan) Osmanyan, mütegallibe (zorba) olmakla, gururları kemale erip âleme cevr-ü cefayı (I.S.) pişe kılmakla (huy edinmekle) tâatlarından yüz çevirip izhar-ı hülûs (samimiyet göstermeği) terk eyledikten sonra, Mihaliç ve Aydın ve Saruhan illerini yağma ve tâlân eyleyip ganâyim-i bî-şümar ile (sayısız ganimetler ile) döndük. Cemiyetimiz yevmen feyevmen (günden güne) ziyade olup, Konya şehrine geldiğimizde Karaman beylerbeyisi Deli-Züifakar paşa anda mevcut bulunup kaleye kapandı. Üzerine varılıp etraf ve eknaf yağma ve gaaret olundu. Badehu (sonra) göçüp, Karaman'a nüzul eyledik.

Bu âne gelince (ye kadar) Âl-i Osman tarafından min vech kat'i ümit eylemeyip (ümit kesmeyip) serkeşlik olunmazdı. Canpolat-oğlu vak'asından sonra min ba'd (bundan sonra) Osmanlı tarafından kat'i ümit olunup (ümit kesilip) can tende oldukça serfüru eylemek (baş eğmek) yoktur. Hak Taâlâ muin olursa yanımızda olan bî-şümar (sayısız) kâr-güzar (becerikli) dilâverlerle ol koca fertûtu (bunağı) bertaraf eyleyip, Üsküdardan berisini Osmanluya ferağat ettirmek (el çektirmek) vardır. Eğer fırsat kocanın olursa (yâni Murad paşa galip ggelirse) hod, bizim ettiğimiz işler dillerde destan olduğu hemen bize kâfidir.»

Çün Kalender-oğlu ile Muslu Çavuş beyninde ittihat (birlik) olduğu serdârın mesmûu oldu. Bu iki şakîyi bir yere getürmemek için Muslu çavuşa İçel sancağını verdi. Mezbur çavuş dahi sefere gitmemek şartiyle kabul edip pâdişah da-

hi müsaade gösterdi. Ve birkaç gün sonra Karaman eyâletini vermeğe vade gönderdi.

Kalender-oğlu çünkü serdârın Halep'ten çıkıp kenduleri kasdiyle **(niyeti ile)** yola düştüğünü işitti, yanında olan müfsitler ile istişare suretli nice güftâr-ı na-hemvar **(uygunsuz sözler)** den sonra şöyle karar verdi ki, hâlâ serdâr yanında leşker **(asker)** olmayıp, ancak kapı-kuludur, anlar dahi Halep'te kahr ve berd **(soğuk)** çekmiş, zayıf olmuşlardır. Bununla beraber cümle hazine ve defterhâne kendu iledir. Maslâhat budur ki cür'et ve celâdet gösterip orduyu uralar! Ve kıyâmetedek yâd olacak **(anılacak)** şecaat göstereler... Ve bu fırsat ile hazine ve cebehaneyi ele getürler!

Bu su-i tedbir **(kötü tedbir)** ile leşkerin **(askerini)** yoklayıp, yirmi bin süvari ve piyade haramzâde ile sürüp Karaman'dan Elbistan'a doğru gök ekin yedirerek ve Türkmen obalarını gaaret ederek, Göksun yaylağına karip **(yakın)** geldiler.

Serdâr dahi Maraş'tan kalkıp eşkiya cemiyeti tarafına casuslar göndermiş idi. Kalender-oğlu başına cem' olan müfsitler yirmi bin kadar şakî ile gelüp Göksun derbendi ağzında serdârı karşılayıp geçürmemek sevdasında oldukları gelen casusların lisanından haber alındıkta, serdâr cenk tedarikine başlayıp henüz derbendin ağzından sahraya çıkılmağa dört konak mesafe kalıcak derbent ağzını mukaddem **(önce)** gelüp almasınlar için birkaç bölük tüfenk-endaz yeniçeriler gönderilmek icap ettikte, Deli-Pîri ağa otuz kadar çorbacı ile tâyin olunmuştu.

Acele ile üçüncü günü, salı gününden evvel derbende erişip, iç yüzüne kondular. Ve serdâr-ı ekremin kendi otağını bir tell refi' **(yüksek tepe)** zirvesine **(tepesine)** nasbedip **(dikip)**, yeniçeri vesair kapı-kulu ol püştenin **(tepenin)** sahraya müntehî olan **(nihayetlenen)** dâmeninedek **(eteğine kadar)** konup, Mısır askerini cânib-i yesardan **(sol taraftan)** ol püştenin **(tepenin)** kenar dâmenine **(eteğine)** müttasıl olan **(bitişik)** sahrâya kondular. Ve ordu ve ağırlığı verây-ı

püşteye (tepenin arkasına) kodular ve lâzım olan yerleri hendek kesip yeniçeri metrise girdi.

Cumhur eşkiya dahi zikrolunan tecemmü ile (toplantı) ılgar edip gelüp derbendin boğazın almak istediklerinde muhafazada olan yeniçeri güruhunu görüp nâçar (çaresiz) avdet ettiler. Ve İslâm askerinin bu rütbe tedariklerin göricek cenk mukarrer olduğun bilüp anlar dahi tertib-i sufuf ettiler. (Saflarını tertiplediler). Ve ahmakaane mukabeleye (karşı koymağa) cür'et edip çerhacılar (1) muharebe meydanına at sürdükte her çend ki (I.S.) ol günü salı günü ve Rebiülâhırın yirmi dördüncü günü olmağla serdâr tarafından cenk olunmamak musammem idi (kesin karar verilmişti.)

Celâlî çerhacıları (öncüleri) evvelâ Mısırlılar koluna hücum edicek, anlar dahi müdafaa ve mukaabele edip Celâlî bölüklerin mâbeyn askerini fâsıl olan (ayıran) nehredek sürdüler. Ama muazzam İslâm askeri püştede olup (tepede) ol melâînin (mel'unların) gözlerine görünen ancak Mısır leşkeri (askeri) olmağın serdâra mashub olan (birlikte) İslâm askeri hemen anlardır tasavur edip toptan sahraya yürüyüp hamle ettiklerinde serdâr-ı a'zam dahi meymene ve meysere (sağ, sol) safları tertip edip bâlây-ı püşteden (tepenin üstünden) sahraya manend sil (sel gibi) yürüdükte, Kara-Said ve Ağaçtan Pîri sağ cânibine ve Kalender-oğlu vesair kibâr-ı mahâzil (rezillerin ileri gelenleri) meysere (sol) cânibine hücum edip müthiş bir harp oldu. Ol mahal, ordunun sağından, sipah zümresi, ve Malatya sancağı mütasarrıfı Karakaş-Ahmed paşa ve serdârın kethüdası Ömer Kethüda Kara-Said ile rüfekasını karşılayıp ve harbe başlayıp melunların yüzlerin çevirdiler.

Sol cânipten Silâhtar zümresi ve Trablus askeriyle Seyf oğlu Mîr Hasan ve Mısırlılar ile Kansu bey, Kalender-oğlunu karşılayıp bir muharebe ettiler ki merîh-i felek tahsin eyledi. Ol mahal Celâlînin muradı bu tarikle verây-ı püşte-

(1) Yürüyüş halindeki ordunun pişdarları, yâni öncüleri.

de ağırlık cânibine düşmek idüğü serdârın aklına gelince yeniçerilerden bir güruhu ol savba (yöne) gönderdi. Dâmen-i püştede (tepenin eteğinde) eşkiyanın geçidini kapamağı kastedenleri tüfenk ile maksad-ı mevhumlarından reddettiler.

Ama melâîin (mel'unlar) can ve baştan geçmişler idi. Her cânipten tekrar tekrar hücum ve iktiham (düşünmeden saldırdı) ettiklerinde serdâr-ı a'zam eli altında olan süvariyi birkaç kadem ileri sürüp sâbıkaa (evelce), Yemen vâlisi iken bazı meşhur şeyhler tarafından kenduye gönderilip, Şark ve Garp cenklerinde nice uğurluluğu görülmüş olan tîğ-i mühenned-i yemâniyir Hind yapısı Yemen kılıcını) sel edip (sıyırıp), düşman tarafına üç kere işaret ve İslâm askerine istimâlet (I.B. ve nusret (I.B.) ile beşaret edicek (müjdeleyince) asker birden hücum ve top ve tüfenk vesair cenk âletleri ile Şeyâtîn-i bugaati (âsi şeytanları) nişâne-i rucum (taşlamağa nişan) ettiklerinde, ol ordugâh geçidini hıfza memur olan yeniçeriler dahi tepenin üstünden sehap gibi (bulut gibi) suud edip (yükselip) andan beru tarafa, sahraya sel gibi aktıklarını ol tâğî tâife gördüklerinde pây-ı sebatları (sebat ayakları) sallanıp firara yüz tuttular.

Meşhurdur ki, eşkiya askerinin içinde bir sada koptu ki,

«Siz kimin için cenk edersiz? Murad paşa hile ile sizi aldatıp Karaman askeriyle Zülfikar paşayı dağ yolundan sizin ordugâhınıza gönderip tamamen çadırlarınızı yağma ettirdi.»

Deyû haber yayılıp duyulunca derhal eşkiyanın bozulmasına sebep oldu.

Harp gününden ikinci günü serdâr, düşman ordugâhına konup, Halep beylerbeyisi Hüseyin paşayı serasker edip Seyf oğlu Mîr Hüseyin ve Karakaş-Ahmed paşayı Trablus ve Malatya askerleriyle ve Sıvas beylerbeyisi Canikli-Osman paşa ve Bosna'dan ma'zul (I.B.) Kefeli-Mehmed paşa ve bir nice ma'zul (I.B.) ümerâ ve bütün Şam askeri ve Türkmen kavmi vesair askerden on bin meşhur süvari ile Celâlînin takibine namzet eyledi.

A'dâ **(düşman)** ise, cümle bâr-u bengâhlarını **(eşyia ve çadırlarını)** bırakıp sahralarda sergerdan **(sersem)** ve can havliyle puyan **(koşar)** olmuşlardı. Kendileri mer'ub **(ürkmüş)** ve atları durgun olmakla her kangı nahiyeye uğradılarsa il eri ve reâya askeri ol leşker-i pâzede **(çiğnenmiş asker)** perakendesini tutup kırmağa meşgul oldular.

Muakkibler **(takipçiler)** dahi bu yarı canlı eşkiyayı tu'ma-i seyf **(kılıca lokma)** ederek muazzam kaçaklara Bayburd havalisinde dar bir geçidde eriştiklerinde haramzâde râh-ı firar tenk idüğün **(kaçış yolu dar olduğunu)** görmekle nâçar dönüp bir hamle-i âcizane dahi edip, yine münhezim olup (I.S.) zad u zevadlarını **(azıklarını)** bırakıp, can kurtarmak ardınca şitap ettiler (I.S.).

Ekseri piyade, yat ve yerağdan sade kalmakla, ekseri telef ve takip edenlerin ok ve kılıçlarına yiyecek olıcak bekayay-ı seyf **(kılıç artıkları)** bin meşakkat ile Erzurum yolundan Ardahan tarafına sapıp gerizan oldular. **(Kaçtılar).**

Akabgîran **(takipçiler)** dahi, atları duruncaya kadar takip ve bulduklarını katl ettiler veya yakaladılar ve eziyet ettiler ve ol havâlide kondular.

Ol mahâzîl **(rezille)** ise kaçarak Van'a çıkıp Emîr-Gûne Han'a sığındılar. Şah-ı Kızılbaşa **(İran Şahına)** sığınmak için geldiklerini bildirdiklerinde evelâ kaaide-i hoş-âmedî **(hoş geldin kaidesi)** icra edildikten sonra:

«Üzerinize bu kadar iyilikleri, nimetleri sebkeden pâdişahınıza niçin isyan ettiniz? Şimdi sizin bu memlekete uğursuz gelişiniz yüzünden, bu cânibe Osmanlının askerinin hareketine sebep olur.»

Dedikte, anlar dahi bazı saçma sapan özürlerle cevaba tasaddi (I.S.) edip, kabahatleri, şenaatleri (I.B.) çehrelerinden belli olmakla, durumları şaha bildirildi. Ve saç ve sakalları traş edilmek ve hâşa, Ashab-ı kirama sebb etmekle **(sövmekle)**, Kızılbaş olmak şartiyle ilticaları kabul haberi geldi.

Bunlar da, bu teklifi kabul ederek Acem kavmına katıl-

dıklarında, bu iki bin miktarı kişiyi, yüzer, ikişer yüzer memâlik-i menhûsesine **(uğursuz memleketine)** dağıttı.

Serdâr dahi kesr-i a'dâdan sonra **(düşmanı kırdıktan sonra)** Kayseriye ve Sıvas taraflarına bayrağını yükseltip «Çubuk ovası» nam sahrada nüzul ve takipçiler gelince on gün kadar ol sahrada istirahat eyledi. Ve ol mevkide Bağdad'tan adamlar gelüp, Ciğala-zâde Mehmed paşa, Tavil oğlu Mustafa nam şakînin fitne gaailesini def' eylediği haberini müş'ir **(bildiren)** mektuplar getirdiler. Ol vakitte şûaradan biri bu tarihi demiştir:

Server-i gaaziyan Murad Paşa
Hakkın oldu müeyyedi her-bar
Evvelâ Engerûsu fetheyledi
Canbolat'ın da Kârın eyledi zar
Sonra ibn Kalender'e (1) yürüyüb
Anda da kıldı kuvvetin izhar
Şeb ve rûz eyleriz ricâ Hak'tan
Tutulub ol pelid ola berdar
Geldi bir gaazî didi târihin
Sıdı ibn Kalender'i serdar

Serdârın, Tavil Mahmud'un biraderi üzerine hareketi: 1017 (1608):

Çubuk ovasından kalkıp Sıvas'a varıldıkta birkaç gün dahi anda oturak edip mukaddema **(evvelce)** Bağdad'a müstevli (I.B.) olan «Tavil-Mahmud» un kardeşi Meymun ve kethüdası Hüseyin, altı bin miktarı eşkiya ile Kırşehri havâlisinde tahrip edip Kalender-oğlu vakasını işittikte muaccelen **(acele ile)** kalkıp, Kırşehri etrafını gaaret ve yol üzerinde uğradıkları köy ve kasabaları hasaret (I.B.) ve

(1) Kalender-oğluna...

buldukları Türkmeni tâlân ile zarar vererek, Kalender-oğluna lûhuk **(katılmak)** kasdiyle Tokad havalisine uğradıkta, Kalender-oğlu akabince Aceme gitmek üzere idüğü serdârın kulağına vasıl olduğu gibi, serdâr, meşveretten sonra bizzat ardlarınca ılgara azimet edip bâr-u-bengâh **(eşya ve çadır)** ve bilcümle ordugâhı Sıvas sahrasında defterdar Bâkî paşa ile alakoyup yeniçeri ağası ve sipah, iki binden ziyade atlı tüfenk-endaz (I.S.) yeniçeri ve tımar ve zeâmet erbabı ve ümerâ **(emirler)** birer haftalık yem bağlayıp, aslâ çadır götürülmeyip sâyeban **(gölgelik)** şeklinde birer ihram ve kilim makuulesi ile iktifa olunup **(yetinilip)** cümâda-l-ûlânın on yedinci gecesi yola gigrdiler.

Altı gün yedi gece ılgar edip aslâ bir yerde âram (I.S.) etmediler. Serdâr doksan yaşında pîr-i fânî ve hasta olmakla, kâh atından inip, meyyit-i müteharrik-misal **(hareket eden ölü gibi)** bir miktar yatıp, nice defa göçtü **(öldü)** kıyas ederlerdi. Yine gayret ile süvar olup yola girerdi.

Yedinci günde Karahisar Şarkî nam mahalle gelip gürûh-u mekruh, ne cânibe gittikleri istifsar olundukta **(sorulduktа)** haber alındı ki, bu gece bunda **(burada)** yatıp, sehehri **(seher vakti)** göçüp «Kara-Hasan gediği» nam derbendin iç yüzünde kondular.

Pes ol mahalden göçülüp eşkiyanın kalktıkları menzile nüzul olundukta iki bin kadar bahadıra, Basra'dan ma'zul (I.B.) Çerkes Piyale paşa öncü tâyin olunup gönderildi.

Derakap serdâr dahi göçüp ılgar ile Kara-Hasan gediğine geldi ki, cümâda-l-ûlânın yirmi üçüncü günü salı idi, eşkiya dahi alessabah yerlerinden durup, serdârın ılgarından gafil katar ve meharlarını **(yularlarını)** yükletirlerken nagâh, öncü olan Piyale paşa alayları derbende girip berk-ı hâtıf **(göz kamaştıran şimşek)** gibi üzerlerine düşicek:

«Hay nedir?!»

Deyince koyuldular ve cenge başladılar.

Dağın iki tarafına sekban döküp atluları orta yerde durdu, bir iki hamleden sonra hakkın inâyeti ile sekbanları

bozulup dağlara dağıldı. Ve ekseri kılıçtan geçip, atlusu dahi «duralım!» dedikçe, karara mecalleri kalmayıp bâr-u-bengâhı (eşya ve çadırı) döküp râh-ı idbâra (talihsizlik yoluna) düşüp firar ettiler.

Dökülen ganaime kimse mukayyet olmayıp, düşmanın hezimeti tamam olunca, tevakkuf (durmak) tenbih olunmuşken, ileride olanlar tamah ederek eşkiyanın bıraktıkları ganimet mallarına yapıştıklarında cenk mahalli hâlî (boş) kalmağın, eşkiya güruhu fırsat bulup dönüp hücum ettiklerinde evvelkiden ziyade cenk oldu. Bu cenkte Adana hâkimi Mustafa paşa ve bir iki çorbacı düşicek, asker önü gerû dönmüşken, yeniçeri ağası Halil ağa, neferiyle ilerü yürüyüp dönenler geri rücû ettiler.

Ardınca serdâr vesair asker irişmeğin âsi fırkası tâkat getüremeyip firar eylediler. İslâm askeri, kafalarınca sürüp, ol gürûhu tamamen derbend içinden çıkarıp «Gelûrat» nam sahraya eriştikte, sahraya perişan olup tekrar cenge döndüler. Guzât-ı mücâhidin karşılayıp kılıç darbesiyle yüzlerini döndürdükte bundan sonra rûy-i hezimetlerin (hezimet yüzlerini) semt-i idbara (talihsizlik semtine) tutup perakende ve perişan oldular. Bakayay-ı seyf (kılıç artıkları), Kalender-oğlu yoluna pûyan olup (dalıp) gittiler. Ahmal ve eskalleri (yükleri, ağırlıkları) yerinde kalıp gazilere nasip oldu.

Gazi bahadırlar üç gün firarileri (kaçanları) takip ve serdâr dahi istirahat için ol mahalde âram edip, takip edenler bî-had (hadsiz) sekban getürdüklerinde âman vermeden katlolunurlardı. Mezbur sahrada eşkiya küştelerinden püşteler (eşkiya cesetlerinden tepeler) ve başlarından kuleler oldu.

Bu feth-i cedidin haberi Sıvas'a gönderilip serdâr ordusu Sıvas'tan kalkıp, Serdâr-ı Ekrem yanına gelmeğe ferman olundu. Serdâr vakur (vakarlı) ol mahalden cümâda-l-evvelin yirmi beşinci günü göçtü. Cümâda-l-âhirenin üçünde Bayburd'a bir menzil karip (yakın) «Sadaklu» nam menzile nü-

zul ve birkaç gün âram olundukta, Bâkî paşa ile orduy-u hümâyun dahi ol mahalde gelüp mülâki oldular.

Üç gün anda oturup sonra göçüp, üçüncü günü Bayburd kurbunda (yakınında) Smur-ovasına nüzul edip takibe giden ümerâ ve asker gelüp, ol mevzide orduya mülhak oldular (katıldılar) ve getürdükleri rüûs-u maktuayı (kesilmiş başları) pişgâh-ı serdâra (serdârın önüne) dağlar gibi yığdılar.

Ümera ve dilâverlere rütbelerine göre hil'atlar (I.S.) ve askere in'amlar ve terakkiler (I.B.) ile riayetler olundu.

Cümâda-l-âhirenin yarısında vezir-i zîşan Diyarbekir vâlisi Nasuh Paşa gelüp tantana-i vezaret ile azîm (büyük) alaylar gösterip orduya mülhak oldu (katıldı). Bin nefer tüfenk-endazı (I.S.) sâfî kızıl çuha, giyer, beş yüz nefer sekbanı sarı giyer, beş yüz nefer dahi siyah takkelu ve beş bin kadar atlusu alay gösterdiler. Ama ne fâide... Evvelden gelüp ma'rekelerde (harp meydanlarında) bulunmak gerek idi.

Serdâr sâyeban altında iskemle üzerinden alayın seyir eyledi.

Bu kadar mehabetle (heybet ile) vâfir cebe satıp serdâr karşısına geldikte bir ok atımı yerden inip yakın vardıkta Murad paşa dahi dört kadem ancak ileru varup Nasuh paşa diz çöküp tâ ayağını öptü. Serdâr dahi irz-ı vezâreti (vezaret ırzını) siyaneten (koruyarak) iltifat gösterip alnını öptü. Ve elinden yapışıp otağa getürdü ve hem-zânû oturup (diz dize):

— Hoş gelidniz oğul,

Deyicek, Nasuh paşa ayağa durup zeminbuş eyledi (yer öptü):

— Devletlû sultanım! mazur ola... Günahımız çoktur. Harekette kusur edip geç geldik,

Deyicek serdâr:

— Geç gelmenize bâis ne idi? Elhamdülillah askeriniz mükemmel... Bizim hod yanımızda, kışlakta olandan gayrî

asker yok idüğünü işittiniz. Diyarbekir ile Halep mâbeyni (arası) uzak mesafe değil idi. Yakın idiniz. Gelmemekten murat bize ihanet ise, ihanet bize değil pâdişahadır. Ya asker bir hal olup münhezim (I.S.) olsak, siz gelüp Kalenderoğlu ile mukabeleye kadir mi idiniz? Fetva ettirilse, asker-i İslâm zayıf iken bir kavi asker tâyin olup imdada gelmese, görün ne derler!.

Bu denlû sözlere Nasuh paşa aslâ cevap vermeyip baş aşağı eyledi. Sonra Murad paşa:

— Benim oğlum! Bu sekbanı (S.B.) cem'den muradın nedir? Bunlar kimseye yâr olmaz! On altı bin sekban ile Canpolat-oğlu neye kadar oldu? Velinimetlerini koyup kaçtılar. Kalender-oğlunun ahvali ise malûmunuzdur. İmdi, sekban namına Anadolu'da bir fert olduğuna pâdişahımızın rızası yoktur. Eyâletine vardıkta zinhar bu sekbanı yanında komayıp gideresin. Muhalefet edersen (karşı gelirsen) pâdişahımız yed-i tûlâ sahibidir (eli uzundur) şol gördüğün altı tuğların birisini sana gönderip, katlin ferman eylese acaba neye kadırsın?

Deyû vâfir nasihat etti. Sonra iki kat hil'at (I.B.) giydirdi. Nasuh paşa ikindi vaktinde yine azîm hedâyâ (hediyeler) ile gelip taama hazır oldu. Ve yatsu vaktinde yine meşalelerle gitti.

Sâbıkaa (evvelce) Canpolat-oğlu vakasında serdâr-ı a'zam tarafından müşarünileyh Nasuh paşaya müsâraate (aceleye) müteallik tekidat (tekrar tekrar) mekâtib (mektuplar) ve ahkâm gönderilip, Diyarbekir ile Halep'in arasında uzak mesâfe yoğiken hazır olmadığından mâada bu defa dahi beyan olunan hurûba (harblere) huzurdan terahî ettiğine (hazır olmakta gevşeklik gösterdiğine) binaen mazhar-ı siyaset olması (başının kesilmesi) zannedilirdi. Ama bu hususta cânib-i saltanattan mehcur (uzakta, ayrılmış) olmağın, müsamaha buyurup semt-i müdârâya (müdara cihetine) sâlik oldular (I.B.).

Mahall-i merkumda yine ol diyarlarda neşv-ü nemâ bul-

muş «Murad Hanlular) denmekle meşhur üç şahıs ki, birisi Trabzon eyâletine mutasarrıf olmuş ve beylerbeyi nâmın bulmuş Ali paşa, ve biri dahi kezalik Mustafa paşa ve biri dahi vilâyet ümerasından Abdurrahman bey namiyle meşhur ve ol diyarlarda hareket etmekte Celâlîlerden azlem **(daha zalim)** ve mal yağmasında ve kan dökmekte, ibadullaha **(Allah kullarına)** cevr ve sitemde zorbalar gibi idiler. Üçü dahi birer tarikle ele getürülüp eşedd-i siyâsetle **(en şiddetli ölümle)** katlolundu.

Cümâda-l-âhirenin yirmi yedinci günü Karaman vâlisi Zülfikar paşa, eyâleti askeriyle ve Rumeli vâlisi Ekmekçizâde, eyâleti askeriyle ve hazine ile Ankara tarafından gelüp orduya mülhak oldular **(katıldılar)**. Eğerçi ikisi dahi müsâraatte (acelede) taksirleri için mazhar-ı tîğ-i kahr olmaları **(Kılıcın kahrına uğramaları)** ağleb-i ihtimal idi, ama serdâr-ı namdar «El'-afvü zekât-üz-zafer» yâni «af, zaferin zekâtıdır» anlamını bunlar hakkında tatbik etti. Ve af ile muamele buyurdu. Ve bir ferdin dirliğine ve hatırına taarruz etmedi.

Murad Paşanın bazı evsafının zikri:

Vezir-i müşarünileyh paşa, bir serdâr-ı namdar **(namlı)** zâtında yarar ve bahadır ve müdebbir **(tedbirli)** bir pîr-i sâlhurde **(yaşlı)**, umurdide **(umur görmüş)** ve kârgüzâr **(iş bilir)**, salih ve mütedeyyin **(dindar)**, azim, himmet, sebat sahibi olup akl-i pîr ve baht-ı civan ile **(yaşlılık aklı, gençlik tailhi)** az zamanda davet olunan askerlerin katılmasını beklemeksizin ateş gibi her tarafa ılgar ve eşkiya topluluklarını târ-u-mar **(dağınık)** ve ekserisini tu'ma-i şimşir **(kılıca lokma)** etmekle gösterdiği celâdet **(yiğitlik)** yanında, mazideki şecaat ve celâdet destanları efsane oldu. Çünkü, ol münhezim (I.S.) ve ekserisi, kılıç darbesi ile hayat arsasından yok ettiği bedbahtlar, cenk ve celâdete alışmış mütehevvir

(gözü dönmüş) ve bî-bak (korkusu) ve her tarafa katle cesaret ve enva' hasaret (I.S.) ile velvele salmış kan dökücü güruhlar idi. Büyük bir sür'atle hareket ile, bu veçhile cümlesini münhezim (I.S.) kılması mahz-ı te'yid-i ilâhî idi.

Bahusus Tavil biraderi Meymun mel'unun leşkeri (askeri) eğerçi Kalender-oğlu eşkiyasına nisbet kalil idiler ama, bir iki defa Nasuh paşa ile harp ve mukabele eden Tavil etbâı (I.S.) olmakla, kuvvet ve cür'et cihetinden sairlerden ziyade bedbahtlardan idi.

İhtiyar vezirin bu veçhile pehlivanlık etmesi mahzâ veli nimeti olan pâdişah uğruna Allah rızası için himmet sarf etmesinin neticesi idüğü anlayış sahibi kimselerin gözünden kaçmamıştır.

Nefsinde parlak zamirli bir pîr, ve nice işler tecrübe eylemiş bir yiğit merd idi ve nice evliyaullahın büyüklerine mülâki olmuş (I.S.) ve her birinden himmet isteyip hayır dualarını almış ve çok kibara hizmet imiş bir merd-i kâmil ve Nakşibendi tarikatinden inâbet ve irâdet (S.B.) getürmekle evrad ve esmâya (S.B.) meşgul, Türkistan'ın Sultân-ı evliyâsı Hoca Ahmed Nesefî hazretlerinin «İç Musa gerek, dış Firavun» dediği ve Hoca Bahaeddin Nakşibendî hazretlerinin «zâhir bâ-halk, bâtın bâ hak» dedüğü anlama mâsadak (uygun), sûretâ (görünüşte) katl-i rical (adam öldürmek) ve sefk-i dimâ (kan dökmekte) seyf-i sârım (keskin kılıç) ve mânâda bütün büyüklükleri ve iyilikleri nefsinde cem ettiği cihanca malûm ve merd-i meydan (meydanın yiğiti) ve pehlivan-ı devran (devrin pehlivanı) idi.

Eğer bu cenk ve yiğitlikleri etmese ve devlet düşmanlarının vücudunu tîğ-i abdar (keskin kılıç ile) vech-i arzdan (yer yüzünden) kat'edip tüketmese, Anadolu memleketinde işe yarar bir diyar kalmıyacağı küçüğün ve büyüğün malûmu idi.

Şüphesiz seyf-ül-devle (devletin kılıcı) ve muhyi-ül-saltana (saltanatı canlandıran) lâkaplarına sezâvar (yaraşır) ve serdârlığa lâyık kadri yüksek kimse idi.

Zümre-i eşkiyayı **(eşkiya zümresini)** hüsn-ü tedbir ile getürüp hakkından geldiği sanayi-i hekimane **(hakimâne sanatlar)** derkinde (S.B.) ukul **(akıllar)** hayran olurdu.

Emîr Şah bey derler zalemeden **(zalimlerden)** bir merd pîr vardı. Suhte eşkiyası istîsâlinde **(temelinden temizlemede)** pehlivan ve dilir **(yiğit)** kimse olup Beyşehiri beyi iken namdar sekbanlar besleyip, eğerçi ol havâliyi suhtevâttan **(suhtelerden)** hâlî kıldı. Ama, kendunun bölük başıları dahi ziyade istilâ edip Seydişehri ve Beyşehri, cümlesi anlara kız verip anlara intisap ile **(mensup olarak)** istizhar **(yardım isteme)** ve ehl-i ırz ve namusa cevr (S.B.) ve tesallût ile (S.B.) gaddarlık etmekle mezâlim ve mefâsidleri haddi geçmişti. Ve her çend (I.S.) koca Murad paşaya şâkîleri varırdı.

Koca Murad paşa sabır ve tahammül edip Emîr Şaha inâyet semtinde olmağı gösterirdi. Tâ ki Canpolat-oğlu ve Kara-Said ve Meymun istîsâli **(temelinden temizleme)** def olunup Çorum'a gelip anda otağını dikmişti.

Emîr Şah dahi hizmet-i hurubda **(harp hizmetlerinde)** eyû yoldaşlıklar etmekle vezirin inâyetine mazhar olup hizmetleri karşılığında kenduye Alâiye sancağı verildi. Emîr Şah dahi tedarikini görüp kalkmak mülâhazasında idi.

Eşraf-ı kuzattan Fil-zâde Abdurrahim Çelebi ki Seydişehir âyanından idi, Murad paşaya ziyarete varup sair şikâyetten mâada, kenduye dahi ne mertebe zulüm ve taaddi (I.S.) ettüğünü hattâ hîn-i müşâfehede **(karşılıklı konuşma sırasında)** topuz sapını mak'adına sokulmak suretiyle hücum misillû sefahat ve istihkar ettiğini vezire söyleyip ihkak-ı hak **(hakkının alınması)** bâbında vâfir niyaz eyledi. Vezir-i âkil **(akıllı)**:

— Sabret efendi:

Deyû cevap vermişti. Çorum menzilinde Emîr Şah, tedarikini görüp ordudan başkaca konmuş idi. Vezirin kethüdasına vedaa geldikte, kethüda mezkûru ağırlayıp, çadırda alakoyup, kendu vezire varıp:

— Emîr Şah bugün harekete azimet edip veda için Haymeye gelmiştir, ne buyurursuz?

Dedikte:

— Boğ mel'unu! Aman verme!

Deyû ferman ettikte, kethüda gelip:

— Sizinle çorba yiyelim, ba'dehu (**sonra**) sahib-i devlete (**sadrâzama**) varalım!

Deyû sofrayı serdiler. Nöbet çorbaya gelip, tenavül (**yeme**) sırasında, talim olunan (öğretilen) bir şehbaz iç oğlanı kemendi boğazına geçirip, çorbanın pirinç daneleri habîsin burun deliklerinden çıkıp ol zalim pîrin, cezay-ı ameli boynuna geçip, fukara ve zayıflardan yediği burnundan geldi.

Malûm ola ki veli ilâhî Emîr Şah, bir Türkün oğludur ki bu Emîr Şah beyin gayridir.

Başka bir nakil:

Sipahi zümresinden, Emî Şah beyin hikâyesini nakleden İslâm bey, serdâr-ı ekrem Murad paşanın eşkiya katlindeki usulünü nakledip der ki:

Canpolat-oğlu muharebesinde ve Kalender-oğlu vak'asında atından inip alâ mele'in-nas (**halk içinde**) yüzünü, atı ayağı bastığı hâke (**toprağa**) sürüp, gözyaşları dökerek, gözyaşlarının ıslandığı toprağı yüzüne sürüp ve sakalının ucuna yapışıp:

«İlâhî, bugün düşman katlinde ben kulunu mahcup etme! Pirliğime merhamet eyle! Din-i mübin ve peygamberimizin şeriati iâneti için niyetimin doğruluğu, ve şeriat namusunu parçalayan müfsitlerin ortadan kaldırılması bâbında garezsizliğim dergâh-ı ehadiyetinde malûmdur. Senden yardım rica ederim!»

Deyû Cenâb-ı Hakka yalvardıktan sonra rahşına (**yöğrük atına**) süvar olup malûm kılıcı kınından çıkarıp bir kere karşısına ve bir yeminine (**sağına**), ve bir yesarına (**soluna**) doğru salmakla düşman askerinin hezimetine işaret ve iyma edip, andan yürüdükte gerek Canpolatlı eşkiyası, gerek diğer eşkiya gürûhu Allahın emriyle münhezim olurdu.

Muvaffak olduktan sonra otağında sandalı üzere karar edip, kuyular kazdırıp giriftarları (**yakalananları**) kılıçtan geçürüp ol kuyulara doldururdu. Eşkiya çetelerinden öyle nice kuyular mâlâmal (**dopdolu**) etmekle halk lisanında namı «Kuyucu-Murad paşa» demekle şöhret buldu.

Hattâ bir gün pişgâh-ı otakta (**otağın önünde**) iskemle üzerinde oturup hafrolunan (**kazılan**) bi're (**kuyuya**) gelen adamları katlettirip doldurmağa meşgul idi.

O sırada gördü. Halk verasında (**arkasında**) bir atlu sipahi, bir sabîyi (**çocuğu**) kenduye redif edip (**ardından getirme**) geçüp gider. Paşa emreyledi, varıp sabîyi (**çocuğu**) at arkasından indirip huzuruna getürdüler. Oğlancığa:

— Sen ne yerdensin? Celâlî arasına neden düştün?

Dedikte, sabî (**çocuk**) doğru söyleyip:

— Falan diyardanım, kıtlık sebibinden babam beni alıp bunlara katıldı. Boğazımız tokluğuna yanlarınca gezerdik.

Dedi.

— Baban ne idi? deyû soracık.

— Şeştar çalardı ve anınla doyunuyordu.

Vezir-i a'zam Murad paşa başını sallayarak acı acı güldü:

— Hay, Celâlîleri şevke getürürdü.

Deyup, çocuğun katline işaret etti. İşaret üzerine çocuğu cellâtlara verdiler. Fakat cellâtlar:

— Bu sabi masumu nice öldürelim?!

Deyû çekilip, her biri bir tarafa gidip göz yumdu. Murad paşa, emrinin neden geciktiğini sordukta, cellâtların çocuğa merhamet edip istinkâf ettiklerini (çekindiklerini) bildirdiklerinde paşa : :

— Yeniçerilerden birisi öldürsün!

Deyû buyurdu. Yeniçeri dilâvetlerine teklif olundukta, anlar dahi, sabiye (**çocuğa**) bakıp:

— Biz cellât mıyız! Cellâtlar bile meramet etti,

Deyû kabul etmediklerinden ifrat derecede hiddetli vezir, kendi iç oğlanlarına emretti ki, sabîyi (**çocuğu**) öldüre-

ler. Anlar dahi huzurundan dağılıp kabul etmediklerinden oğlancık meydanda kalıp, onu öldürecek adam bulunmadıkta, ihtiyar vezir, arkasından kürkünü bırakıp ve kalkıp, sabiyi kendi eliyle alıp kuyunun kenarına getürüp, başını burup, boğazını sıkıp helâk ve kendi eliyle kuyuya ilkaa etti **(bıraktı.)**

Sonra yerine geçüp hazır olanlara hitap ile ref'i savt edip **(sesini yükseltip):**

«Malûmdur ki Kalenler-oğlu ve Kara Said gibi eşkiya, anasından at ve mızrak ile doğmadı. Hep böyle sabî idiler. Ba'dehu büyüyüp âlemi fesada verdiler ve nice bin nüfusu katl ve gaaret ettiler. Bu oğlan bunlarla gezip iptida bunların hasâilinden (hasletlerinden) terbiye bulmuştur, büyüdükte bu fesadın lezzeti dimağından gitmez. Bin terbiye olsa salâh bulmayıp âkıbet bu da bir belâ olması mukarrerdir. Fesadın kökünü kesmek, bu makulelerin birine merhamet olunmayıp izale etmek (ortadan kaldırmak) ile müyesser olur.

Deyup sözüne nihayet verdi.

Ol vezir-i dûr-endiş (S.B.) bu meselede aynen Hızır nebî Aleyhisselâm ile katl-i gulâm kıssasını **(hikâyesini)** telmih ve tasrih (S.B.) edip hazır olanların kalplerini mutmain eyledi. Bu siyak (I.B.) üzere eşkiyanın istîsallerinde (I.B.) mubalâğa etmekle bazı kûtehbinler **(kısa görüşlüler)** Cenâb-ı âlilerine **(yâni Kuyucu-Murad paşaya)** taan edip (I.S.) kan dökmeğe haris ve merhametsizdir derlerdi. Bu itiraz, tamamen garez ehlinin vesvesesinden ibarettir. Aslında, şer'an ve aklen bir bölük katli vâcip me'lunları mahvetmekle şer'i, ve peygamberimizin sünnetini ihyâ ettiği meydandadır (1).

(1) Kuyucu Murad paşa bir Hırvat devşirmesidir. Anadolu'daki Celâlî adı verilen âsileri ve eşkiyayı ortadan kaldırdığı muhakkaktır. Bu suretle güya, Osmanlı saltanatına büyük bir hizmet ifa etmiştir. Fakat bu işi başarmak için en az yüz binden fazla Türkün kanına girdiği de muhakkaktır. Ve asıl dikkate şayan olan, bu öldürülen Türk unsurunun, tamamen suçlu ve âsiler olmayıp, pek çoğunun suçsuz ve masum oluşudur.

Serdâr-ı â'zam, Kalender-oğlu inhizamını (I.S.) yazıp devlete arzeyledikte pâdişah-ı cihan Sultan Ahmed Han, safâsından, gelen adamı huzuruna getürüp, cenk ahvâlini tafsilen sual ve azîm (**büyük**) riâyet ve ihsan eyledi. Ve serdâr-ı zişâna iki kat hil'at (I.S.) ve mücevher şimşer (**kılıç**) ve bâki âyan-ı askere hila'-i fâhire (**fâhir hil'atlar**) ve duâ-nâme irsal buyurdular (**gönderdiler**).

Ve tekrar Tavil karındaşın inhizamında der-i devlete (I.S.) müjdenâme gönderilip yirmi gün olmakamda ârâm (I.S.) eyledi.

Serdâr Murad Paşanın İstanbul'a avdeti:

Bundan akdem (**evvel**), Ekmekçi-zâde, Kalender-oğlu ve Tavil muharebelerine yetişmeyip, düğün aşı savulduktan sonra gelüp, gerçi serdâr ana iltifat edip âzâr etmedi. Ama Ekmekçi-zâde serdârın mekrinden (**hilesinden**) emin olmamakla Asitâneye mektup gönderip kenduyu Asitâneye davet

---

Bu kanlı, isyan bastırma hareketi, bir çok Osmanlı tarihçilerince pek fazla methü sena edilmiştir. Halbuki, asıl mesele, muztarip Anadolu Türkünün, neden isyan yoluna saptığını, neden çiftini çubuğunu terüederek dağa çıktığını tahkik etmekti. Halk, devşirme vezirlerin zalimliği, ve ahlâksız mütegallibe ve eşkıyanın korkunç insafsızlıkları yüzünden canından bezmişti. Malından emin değildi, canından emin değildi.

Anadolu'da sükûnu temin etmek için Kuyucu Murad paşanın yaptığı gibi hile ve entrika ile yüz bin adam katletmek her halde insafsız bir kimse için zor değildir. Halbuki asıl sükûn, halkın ıstıraplarını, yaralarını, şikâyetlerini teşhis ederek, zulmü ortadan kaldırmak ile mümkün olurdu. Her vakit devlet ve hükümet emirlerine, kuvvetlerine itaatli olan Türk milletini, kılıçla terbiye etmek, memnuniyetsizliği kan seli ile söndürmek methedilecek bir iş olmasa gerektir.

için mukarriplere (pâdişah yakınlarına) niyaz ve minnet eyledi. Pes, Receb-i şerifin yedinci günü bir hatt-ı hümâyun geldi ki :

«Rumelini istediğin kimseye verip defterdar Ahmed paşayı Asitâne-i saadetime gönderesin ve sen asker-i İslâm ile varup Erzurumda kışlayıp, evvel baharda Aceme gidesin!»

Buyurulmuş. Vezir Ruşen-zamir (I.S.) Murad paşa cevabında yızdı ki:

«Rumeli vâlisi Ahmed paşayı davet buyurmuşsuz. Ol, hod, asker-i İslâma meded mi erişti. Geldiği gelmediği birdir. Bunda dursa ne faydası vardır? Ve bu kulunuz için Erzurum'da kışlayasız, buyurulmuş. Anadolu vilâyeti tamam Celâliden masun mu (I.S.) oldu ki, ben bu trafta kışlayıp, Kızılbaş muharebesine gideyüz? Celâlî bekayası (artıkları) yine cemiyet ederlerse Asitâne-i saadette (İstanbul'da) vüzerâ kullarınız def'ine kadirler midir? Bu hususta saadetlû pâdişah hazretleri ne buyururlarsa anınla amel olunur. Kasım günü dahi karip (yakın) oldu. Arpanın kilesi beş filoriye, peksimetin kıyyesi (okkası) bir kuruşa çıkmıştır.»

Deyû arz ve ilâm ettikten sonra serdâr tuğları kaldırıp ferman üzere Erzurum'a gitmek murat ettikte Cumhur-u asker bir yere gelûp:

«Bu kadar kaht ve galâda (pahalılıkta) hâlimiz diğergûn (perişan) iken Erzurum'da kışlak nice kabildir?»

Deyû tuğları gerûye döndürüp:

«Pâdişahımız bu diyarın ahvalini bilmez. Yanında olan hoşâmedgûlar (dalkavuklar) sözünü isgaa (I.S.) eder. Anlar kaymakam olan, devletlû serdârın Asitâneye gelüğün istemezler. Hall-ü-akd (idare) kenduleri elinde iken vezir-i a'zam gelicek bunların hükmü nafiz olmamak (geçmemek) görünür. Ve biz iki yıldır sefer ederiz. bu denlû fütûhat müyeser oldu. Ve min ba'd (bundan sonra) Asitâneye gideriz.»

Deyû ordu kadısını getürüp zehâir (zahireler) bahalarını sicil ettirip suretini ve zikrolunan mazmunu (I.S.)

müştemil (I.S.) telhisi, hatt-ıh ümâyunu getüren kapıcılar ile gönderdiler.

Ertesi serdâr hazretleri, Erzurum beylerbeyisi Hasan paşayı birkaç beyler ile ve ocaktan Çakal-oğlu Hüseyin ağayı otuz çorbacı ile tâyin edip gönderdi. Ve Karahisar şarkî sancağını Türkçe bilmeze, Van eyâletini Tekeli-Mehmed paşaya verip Zülfikar paşayı geru eyâlet-i Karamana ve Ekmekçi-zâdeyi Rumeli askeri ile Asitâneye gönderip, Nasuh paşaya dahi mansıbı (I.S.) olan Diyarbekir'e gitmeğe izin verdi. Ve kendi, Receb-i şerifin ortalarında göçüp, Tokad'a geldikte iki gün oturak edip askere ulûfe verirken bir hatt-ı hümâyun geldi ki:

«Hatt-ı şerifim sana kangı (hangi) konakta vasıl olursa, anda kışlayasın!»

Serdâra Kapı kethüdasından hafiyeten (gizlice) mektuplar geldi ki,

«Sizin Asitâneye geldiğinizden bazı garez sahipleri mahzuz (I.S.) değilerdir. Cümleden biri, kaptan Hafız Ahmed paşa ki, müsahiptir (I.S.) ve kaymakam Mustafa Paşa ve Müftü Mehmed efendi ki, kadimden (eskiden) Murad paşaya dâvet (düşmanlık) üzere idi. Ve Darüssaade ağası Mustafa ağayı dahi kendulere uydurup, pâdişahım, Anadolu'da Celâlî namı kalmadı. Serdâr bunda gelip neyler? Varup Acem Şahı ile cenk etsin demişler.»

Bu cevaplar serdârın malûmu olıcak, hatt-ı hümâyuna cevap yazdı ki:

«Erzurum'da kışlayıp Şah üzerine gidesin, buyurulmuş. N'ola, emir pâdişahımındır. Bu kulunuz doksan yaşında bir pîri fâniyim. Ümidim budur ki râh-ı gazâda (gaza yolunda) şehid olam. Kulun, Şâh üzerine gittikte henüz Anadolu'da kemingâhta (pusuda) olan bakiyyet-üs-süyuf (kılıç artığı) Celâlîler fırsat gözetirler. Bâhusus İçel'de Muslu çavuş, ve Aydın ve Saruhan'da Yusuf paşa ve gayriler cemiyet edip memalik-i mahrusaya (Osmanlı ülkesine) el uzatırlar ise Asitâne tarafından yine serdâr mı çıkarırsız? Bizi kendi halimize

kon... İş sahibi işini bilir. Hoşâmedgûların (dalkavukların) sözüne uyman. Evvelâ kendi vilâyetimizde olan düşmanı bertaraf edelim. Ba'dehu (sonra) Acem diyarına gidelim.»

Deyû, hatt-ı hümâyunu getürenleri böyle cevap ile gönderip, ba'dehu **(sonra)** kendi dahi göçüp, Ramazan-ı şerifin dokuzuncu gün Üsküdara vâsıl olup, ertesi azîm alaylar ile, Celâlîden alınan dört yüz kıt'a bayrakları ki, her birinin üzerinde Celâlî zorba başılarının adları celî **(bir nevi yazı)** hattı ile yazılmış idi, başaşağı kasr-ı sultan **(pâdişah köşkü)** altından geçip bisatbûsî-i sultânî ile **(pâdişahın eteğini öpmekle)** müşerref oldukta, iki kat hil'at (I.S.) ve sorguç ile küllî ikram ve iltifat-ı pâdişahiye mazhar oldular.

Hazret-i Hüdavendigâr **(pâdişah)** ol vezir-i musîb-üttedbîrin **(tedbirinde isabetli)** tefâsîl-i hidemâtma **(hizmetlerinin tafsilâtına)** vâkıf ve kadrini ârif olmağın **(bilmekle)** şan-ı hilâfet-ünvanlarına lâyık hil'atler ile (I.S.) mazhar-ı iltifat buyurdular. Ve amme-i nâs **(herkes)** meth-ü senâ, ve şâirler medâyih-i zîba **(süslü methiyeler)** ve kasaid-i garrâ **(parlak kasideler)** söylediler.

Pûşîde olmaya ki **(kapalı olmaya ki)** vezir-i müşarünileyh serdârlık ile Üsküdara geçtiği günden Canpolat-oğlu ve Kalender-oğlu ve Tavil eşkiyasından leşker **(asker)** ve reâyâ ellerinde maktul olan nüfus-u habîse (I.S.), otuz binden ziyade olup zehâb u eyâbda **(gidip gelmede)** bölük bölük kırılanların haddi olmayup ve bazı köylerde hisarlar peyda edip yüzden bine ve üç bine varınca piyâde ve süvari ile ulaşan eşkiya rüesâsından **(başkanlarından)** kırk sekiz nefer namlı âsi ile yirmi beş bin kadar nüfusu katleylediği ashâb-ı vukuf olan sikat **(sözüne inanılır)** defterleriyle mazbut olmuştur ki, bunların ekseri üzerlerine bölük göndermekle istîsal **(yakalanmış)** ve kelleleri serdârın otağı önünde galtan kılınmıştır **(yuvarlanmıştır)**.

Bunlardan maada ashab-ı fesattan hayyen **(canlı olarak)** getürülüp tîğ-i cellâd ile **(cellât kılıcı ile)** maktul olan eşkiya dahi otuz binden ziyade dedikleri sikat rivayetleriyle

tevâtür derecesine varup bilcümle öldürülenler yüz binden mütecavizdir. (1).

Bazı İstanbul vak'alarının zikri:

Çün sadrâzam ziyade iltifat olunduğundan hasutlar **(hasetçiler)** ziyade elem üzere idiler. Canpolat-oğlunun cümle hazâin **(hazineler)** ve defâinin **(definelerini)** Halep'te validesi ve oğulları yanında idi. Ve serdâr kabz eyledi **(aldı)** deyû fitneye bu yüzden revâç verdiklerinde Canpolat-oğlunun oğulcuklarını serdâr-ı ekrem hazretleri getürüp harem-i hümâyuna vermişti. Anlardan sual olunsun deyicek, anlar dahi Murad paşanın aduvsi **(düşmanı)** idiler, «altı ay kâmil, defterdar Bâkî Paşa babamızın malını füruht etti **(sattı)** deyû mübalâğa ile cevap verdiler.

Pes bir gün divanda otururken yeniçeri ağasına bir hatt-ı şerif geldi ki, «Defterdar Bâkî paşayı varup Yedikulede hapsedesin!»

Deyû buyurulmuş.

Murad paşanın haberi yoğiyken yeniçeri ağası varup Defterdar-ı mezburu divandan kaldırıp kayık ile Yedikuleye götürdü. Ol gün salı günü idi. Vüzerâ **(vezirler)** arza girdikte pâdişah hazretleri bu yüzden hitap eyledi ki:

«Bâki paşayı Yedikuleye gönderdim, Ahmed Paşa yine Derfterdar olsun, Bâkî'yi teftiş eylesun. Canpolat-oğlu malını neyledi? görelim.»

Murad paşa da:

«Kati makul buyurulmuş. Tefahhus olunsun **(iyice araştırılsın)** bazı kıymetli mücevherat, saadetlû pâdişahıma lâyık idi, anları furuht etmeyip **(satmayıp)** getürp huzur-u

(1) Kuyucu Murad paşanın kanlılık derecesi bu adetten anlaşılır. Kim bilir bu yüz binler içinde nice günahsız, suçsuz, temiz Anadolu çocuğu vardı!.

hümayûna teslim eyledim. Bakîlerinin **(geride kalanların)** cevabını kendi versin.»

Dedi.

Ahmed paşa, kemal-i mertebe tefahhus eyleyip **(araştırıp)** ol dahi bî pervâ **(pervasız)**:

«Sefer mühimmatına harceyledim.»

Deyû cevabını ve muhasebesini verdi. Kırk bir gün Yedikulede yatıp ba'dehu **(sonra)** itlâk olundu **(salıverildi)**.

Ol kış Asitânede geçirilip evvel bahar için sefer mühimmatı görülür idi. Bu esnada kaptan Hafız paşa donanma ile Rumeli sevahilini **(sahillerini)** muhafaza için devr ettikten sonra İskenderiye iskelesine varup Mısır hazinesini alıp getürmüş idi. Kendûye Şam eyâleti verilip, kaptanlık, yeniçeri ağası Halil ağaya, ve Ağalık Silâhtar-ı şehriyâri **(pâdişah silâhları)** Tophaneli Sipahî-zâde Mehmed Ağaya verildi.

Mehmed Paşanın
Mısır'daki vekayii:

Sâbikaa (I.S.) bin on beş zilhiccesi başlarında Büyük çıkmada (I.S.) silâhtarlıktan vezirlikle Mısır eyâleti ile çıkan Mehmed paşaya on altı senesi evvel baharında donanma sefinelerine girip kaptan Ca'fer paşa refakatiyle İskenderiye'ye vardıktan sonra Mısır'dan İskenderiye'ye istikbale **(karşılamağa)** gelen Mısır kullarına müdârâ (I.S.) ve rifk **(yumuşaklık)** yüzünden terakkilerini verdi. Ama Mısır kuluna ecânibden **(yabancılardan)** erâzil **(reziller)** karışıp şiddet-i şekimeleri **(kimseye baş eğmemeleri)** hadden geçip, hattâ bin on ikide Hacı İbrahim paşayı şehit ettiler. Valilerin hükümetlerine karışmak ve müsallât olmak yüzünden zorbalıkla muamele eder oldular.

İbrahim paşa katlinden sonra Gürcü-Mehmed paşa vardıkta hüsn-ü tedbir ile eşkiyadan çok kimseyi katledip bir miktar aşağı koymuşlar idi. Lâkin sonra Yemen'den gelen Hasan paşa halim olmakla kul eşkiyası ziyâde şekavete başlayıp

reâyaya (I.S.) talebe ve kelefe nâmına salgınlar salıp şerleri, şehirlere ve köylere hadden aşkın olmuştu.

Asıl fesadın başlangıcı bu olmuştur ki, evvelce Mısır vâlisi olanlar evvelâ Mısır'a gelişlerinde ilk işleri bu olurdu ki, her bir kâşiften (1) keşûfiye deyû mallarına göre, bazısından on bin ve bazısından yirmi bin, kırk bin altına varınca alıp kâşifliklerini ipka ederlerdi (yerinde bırakırlardı) kâşifler dahi ümenâ'nın (eminlerin) iltizamını (S.B.) iki misli ve onlar dahi ol malı reâya fukarasına yükleyip bu yol ile paşaya verilen malın iki mislini zavallı reâyadan alırlardı.

Keşşaf (S.B.) ve eminlerin hizmetlerinde olan kul tâifesi dahi tama'a düşüp ve bizim dahi israflarımıza bir medet lâzımdır) deyû kelefe ile teklîf-i mâ-lâ-yutak (dayanılmaz teklif) ve talebe talebiyle (isteğiyle) biçare reâyanın takatlerini tak ederlerdi. Ve bu talebe, kelefe nam iki bid'at-i kabîhanın (çirkin itiyadın) asıl vaz'ları (konulmaları) bu idi ki, reâya zimmetlerinde (borç) olan malı toplama zamanı yakın oldukta kâşifler (S.B.) kendû hizmetlerinde olan kul tâifesinden eşhasa (şahıslara) münavebe tarikiyle (nöbetle) metalebeyi (istekleri) mutazammın (I.S.) birer kâğıt verip köy halkına gönderirlerdi.

Anlar dahı kaç parça köye tâyin olundular ise varıp kelefe tâbir ettikleri ziyafetlerinden maada hizmet talep deyû her köyden hallû hallerince iki üç altın talebe namına alırlar iken zaman zaman talebe teklifi ziyade olup şol mertebeye erişti ki, reâya, mîriye verecekleri maldan anlara verdikleri daha fazla olup reâyanın başlarına bazan bazan talebe deyû kıyametler koparırlardı.

Mezkûr Mehmed paşa Mısır'a girince bu ahvale tam vukuf (bilgi) hâsıl edip evvelâ meselenin def'ine bu yüzden kalkıştı ki, Mısır valilerinin keşûfiye namına aldıkları malı

(1) Mısır'da nahiye veya kaza idarecilerine verilen isim.

ki, yüz bin altından ziyade olurdu, kâşiflerden almayıp taaffüf eyledi **(iffetli oldu)**.

İkincisi, kâşifler ile eminler beyninde yeni anlaşma ve ziyade mal ile muameleyi iptal (S.B.) ve fesih ve o carî hükmü kaldırıp işaret eyledi ki, eminler, vasıtasız Mısır divanından alıp kâşiflere lüzumsuz akçe vermiye.

Üçüncüsü, her kâşif ve emin ki harekette mutedil ola, hizmetinde ipka edip (bırakıp) zulüm ve şirret ve şekavet ile tanınmış olanları muaheze (S.B.) edip kimini azil, kimini def', kiminin dahi vücudunu dünyadan ref' eyledi **(kaldırdı)**.

Çün keşşaf ve ümenâ **(eminler)** ve reâya ve fukara, mezbur vezirin akıl ve metanetini ve sözünde durur olduğunu gördüler, cümlesi muhabbet edip tedbirini makul görüp razı oldular. Hattâ daima isyan üzere olup her asırda Mısır valileri ile muharebe eden bâdiye Arapları ki, Mısır hâkimlerinin ahit ve âmanlarına itimat ve anlardan kendû haklarında özürden başka bir şey geleceğini sanmazlardı.

Mezkûr paşa, anlardan her kabileye birer hatt-ı âman göndermekle, emniyet gelip her bedevi, medenî insan gibi Kahire'ye gelip gidip, korkusuzca gezip yürür oldular.

Çünkü hüsn-ü tedbir ile **(güzel tedbir ile)** celb-i kulüp eyledi **(kalpleri celbetti)**, kul tâifesinden dahi Çavuş ve müteferrika (I.S.) ve Yeniçeri ve azeb (S.B.) zümrelerinin âyanını lâtif söz, güzel tedbir ve vaatlerle kendûye bağladı.

Bundan sonra, taraf-ı hilâfta olan **(muhalif tarafta)** dik başlıları dahi tav'an ve kerhen **(isteyerek veya istemiyerek)** irşat ve inatlarından vaz geçirmek kasdedip bir azîm divan eyledi.

Cümle âyan ve ümerâ ve keşşaf (S.B.) ve ümenâ **(eminler)** ve altı bölük halkı hazır oldukları halde şahsen cümleye hitap edip dedi ki:

«Pâdişahın, memalik-i mahrusada **(Osmanlı ülkesinde)** kat'iyen zulme rızay-ı hümayunları yoktur. Ol ecilden bu bendesine **(kuluna)** Mısır'ı verdikte zulmün def'i ve reâyayı

himaye ve merhametin neşri ile tavsiye buyurup eğer Mısır valileri ve eğer gulât-ı zalemeden **(azgın zalimlerden)** bugüne kadar sudur eden (I.S.) bid'at ve muhdesât-ı seyyieyi **(sonradan çıkma kötü âdetleri)** def' ve bilhassa talebe bidatini (I.S.) kaldırmağı emredip mübarek lisanlariyle ısmarlamışlardır. Ve bu bapta hatt-ı hümâyunları vardır»

Deyûp sözünü tasdik eden bir hatt-ı şerif **(pâdişah yazısı)** gösterip herkese duyurdu. Ve:

«İşte ben valiler, eminler ve ammal'dan **(devlet büyüklerinden)** sadır olan (I.S.) teklifatı cümle ref eyledim **(kaldırdım)**. Hâlâ lâzım olan budur ki kul tâifesi dahi pâdişah fermanına uyup talebe namına olan zulm-i sarîha **(açık zulme)** rağbetlerini kat'edeler **(keseler)»**

Dedi.

Cümle divan ehli baş üstüne deyup pâdişaha dualar eylediler. İllâ esnaf-i askerden **(asker sınıflarından)** gönüllü ve tüfenkçi ve Çerakese **(Çerkesler)** bölükleri ashabı ki, eğerçi ol mecliste cumhura **(topluluğa)** muhalefete kaadir olmayup suret-i muvafakatte **(kabul eder)** göründüler. Lâkin ol gün divan savulup perişan olduktan sonra bazı mecâmi'-**de (toplantı yerlerinde)** cemiyet ve cahilâne sahbet dâvası edip, bununla beraber vezirin suret-i hilmde **(yumuşaklık suretinde)** kalblerine tesir etmeğin fesat çıkarmağa cesaret edemediler.

Pes, birkaç gün geçüp, ol zamanadek mukaddema **(evvelce)** garbiye kâşifi (S.B.) olup türlü zulümleri ve kabahatleri zuhur etmekle öldürlmüş olan perviz kâşif yerine müşarünileyh vezirin tevcihi ile garbiye kâşifi olan «Helvacı kâşifi», zikrolunan şakîler hücum ve katlettiler. Ve tekrar cemiyetler edip:

«Elbette talebe, bizim mukannen **(belirli)** aidatımızdır» deyû, istemekten el çekmemek üzere ittifak ve birbiriyle ahd-ü misak ettiler.

Bu husus vezirin kulağına vâsıl oldukta kibarı **(büyükleri)** huzuruna davet edip:

«Bu tâğî tâife şöyle bir fesat edip haksız yere insan katlettiklerinden maada hâlâ hadlerini bilmeyip pâdişahın rızâsı hilâfına ittifaklar ederlermiş, hâliyâ bu ahval faysal bulmak **(sona ermek)** için cümlesi kara meydana hazır olsun!» deyû nidâ ve tenbih ettirdi.

Ol gün asker tâifeleri cümleten ol meydana hazır olduklarında paşa işaret buyurdu ki, çavuş ve müteferrika (I. S.) ve yeniçeri ve azeb (S.B.) zümreleri ki, itaatte idiler, kale cânibinde saflar bağlayıp âsi asker karşısında duralar..

Ba'dehu **(sonra)** işaret sudur etti ki (I.S.):

«Asker saflarından her kim pâdişah fermanına muti' ise **(itaatli)** kale semtine geçip çavuş ve müteferrika saflarına mülhak olalar **(katılalar)».**

Bunun üzerine mahut tâife bir ağızdan feryat edip:

«Ya biz âsiler miyiz? Hâşâ ki pâdişaha muti' **(itaatli)** olmayavuz! **(olmayalım).** Lâkin bizim ulûfelerimiz bize kifayet etmemekle zarurî olarak talebeyi almayınca maaşımız müşkül olur. Fakirlik yüzünden alırız.»

Dediler. Bunlar bu keşâkeşte iken **(çekişmede)** akşam olmakla bu husus hallolunamadı.

Bunlar buradan menzillerine giderler ise, birbirlerine muhtelit olup **(karışıp)** birbirini idlâl etmeleri **(yoldan çıkarmaları)** ağleb-i ihtimal idüğü paşanın malûmu olmağın **(olmakla)** «emre mutî' **(itaatli)** olanlar, gerektir ki bu gece menzillerine gitmeyip sabah olunca **(ya kadar)** bu meydanda durup yerlerinden bir adım hareket etmeyeler) deyû tenbih eyledi. Anlar dahi nâçar **(çaresiz)** saf yerlerinde ber-karar durdular.

Ol mahal paşa emir verip kaleden ol tâife mukabelesinde **(karşısında)** vâki burçlar üzere darbzenler (I.B.) kurdular.

Sabahleyin erken ol muhal-endişelere **(olmayacak şeyleri düşünenlere)** hitap olundu ki:

«Sizin makul ve meşru olan ricalarınız cümle mesmu'dur **(işitilmiştir, kabul edilmiştir)**, fakat zulme ait ve pâdişahın arzusuna muvafık olmayan isteklerinizden ümit ve

emelinizi kesmeniz vâciptir ve eğer inat ve ısrar ederseniz bu meydanda cümleniz top ve tüfenge nişane olursuz ve hâlen, mücerret biz münkaadız **(boyun eğmişiz)** demenize itibar dahi yoktur. Eğer inkiyadınız **(boyun eğmeniz)** muhakkak ise gerektir ki aranızda olan eşkiyayı elbette veresiz! Bâhusus ol kaatilleri bize teslim etmekle inkiyada **(itaate boyun eğmeğe)** bürhan gösteresiz!»

Ol nâdanlar gördüler ki karşılarında bârû **(kale duvarı)** üzerinde toplar kurulmuş ve tüfenkler kendû câniplerine doğrulmuş. Hemen vezirden bir işarete bakarlar.

Ol sıkışık halde neye uğradıklarını bilüp nâçar **(çaresiz)** aralarında olan bazı eşkiyayı çıkarıp teslim ettiler ve dağılıp tam gayz ve kin ile gittiler.

Bundan sonra bin on yedi senesinde serdâr-ı â'zam Murad paşa Celâlî üstüne tâyin olundukta Mısır'dan dahi bir miktar asker ol seferde serdârın yanında bulunmak ferman olundukta Mehmed paşa, mezbur tâifelerden şirret ve şekavetle meşhur olanları intihap edip Kansu beyi üzerlerine başbuğ tâyin edip göndermişti.

Ol seferde Kalender-oğlu muharebesinde azîm celâdet (I.S.) gösterip tamam yoldaşlık etmişlerdi. Eşkiyanın inhizamından **(bozulmasından)** sonra serdârın divanına girip:

«Biz dahi hizmette bulunduk.»

Deyû, Mısır divanının menasıp (I.S.) ve hizmetleri, umumen kendûlere verilmesini ilhah **(ısrar)** ettiklerinde, serdâr dahi maslâhat icabı müsaade gösterip Mısır hizmetleri, umumen evvelden olageldiği gibi kendûlere verilmek bâbında ellerine ahkâm **(hükmler)** vermişti.

Bu tâife Mısır'a gelip serdâr tarafından kendûlere verilen fermanı gösterdiklerinde Mehmed paşa:

«Halinize münasip olan hizmetler size verilmeğe müsaade olunur.»

Deyû cevap verdi ama «ehliyetiniz olmadığı hizmetler verilmez. Bahusus aksay-ı meramınız **(isteklerinizin sonu)** olan talebe ki, pâdişahın rızası hilâfına olmağın ref'ini **(kal-**

dırılmasını) ferman etmiştir, ana, bir veçhile müsaade olunmak ihtimali yoktur.»

. Dedikte bu cahiller gayz ile perişan olduktan sonra birbirlerini idlâl edip **(baştan çıkarıp)** etrafta olan saâlik'e **(dilencilere, serserilere)** ve bir yol bularak dirlik sahibi olan memleketin rezillerine, bilhassa Celâlî eşkiyasından iken gelip akçe kuvveti ile dirliğe geçen bazı eşkiya ve Ekrad **(Kürtler)** ve eclâfe **(edepsizler)** haber gönderip Mısır'dan bir iki menzil uzak «Hankâh» nam mevki yakınında cemiyet ettikleri paşanın malûmu olup istikşaf ettikte **(keşfettirdikte)** ol cahiller:

«Eğer muradımıza müsaade olunursa hoş... ve illâ aramıza kılıç girmek mukarrerdir (I.S.)».

Deyû saçma yoluna saptıkları muhakkak olıcak, Mısır ümerâsından Koca-Mustafa bey, bazı çavuş, müteferrika (I.S.) ve yeniçeri ve Azeb zümrelerinden bir miktar leşkere **(askere)** serdâr ve Yusuf nam mirlivâ dahi çerhacı ve Kansu bey ümenâ ve yanlarında olanlara başbuğ olup, Mustafa bey leşkerini **(askerini)** çekip Mısır'ın dışında Adiliyye sahrasında çadırlarını kurdu.

Tâğî tâife dahi, üzerlerine asker tâyin olunduğundan agâh olduklarında ahvali tafahhus için **(iyice araştırmak için)** iki yüz süvari gönderip vakt-i gurupta **(güneş batarken)** âdiliyye'ye geldiler. Mustafa bey ol güruhu göricek:

«Bu bedbahtlar bu gece bize şebhun **(gece baskını)** etmek isterler. Ancak benim yanımda asker azdır.»

Deyû Mısır'a haber gönderip ol geceden beşinci saatte haber Mısır'a geldikte şehir içre köşe köşe münadîler nidâ edip:

«Mustafa bey ile âsileri tedibe memur olanlar gecikmeden serdârları yanında bulunmak gerek... Şöyle ki, sabahleyin, Mısır'da anlardan bir tek kimse bulunacak olursa hakkından gelinür!»

Deyû tenbih olunıcak memur olanlardan bir ferd kalmayıp âdiliyye'ye koştuklarından maada ol âsi tâife elinden

zulüm görenler ve şehirli veya garip hadden aşkın toplanıp serdâr yanına vardılar.

Bundan sonra ol tâifeye «altı parmak Şeyh Mehmed efendi» nasihat için gönderilip nasihat ettikte kulak vermediklerinden, şeyhin son sözleri bu oldu ki:

«Eğer bu küstahça tutumunuzdan tevbe edip kuvvet gelmeden, âman dilerseniz, âman bulursunuz ve illâ, karşılaşmadan sonra tövbeniz yeis imanı gibi gayri makbul (kabul olunmayan) olmak mukarrerdir.»

Ol tâife sertlikten dönmeyip muharebe tedarikinde oldular. Bu mertebeden sonra serdâr-ı mezbur Mustafa bey askeriyle göçüp Birket-el-hahc nam mevzide (yerde) konup, ertesi yine rihlet edip (göç edip) âsilerin toplandığı Hankah yakınına vardıkta anlar dahi asker düzüp, karşılayıp iki asker birbirlerini gördülerü.

Ol eşkiya, askerin çokluğuna bakıp, bilhassa vezire itaatte olan Araplardan bu vak'aya memur olan Arap tâifeleri ki, askerin iki tarafını siyah bulutlar gibi ihâta etmişlerdi, bu cemiyetin çokluğunu gördükte kalblerine büyük korku ve aralarına ayrılık düştü ve birbirlerine «bu fesada sebep sen oldun!» «yok sen oldun!» diyerek lânete başlayıp âhar (nihayet) bazıları âman talebi ile serdârın huzuruna geldiler. Ve yalvarma yüznüden kendilerini atlarından yere bıragup, Mustafa bey:

«Bu mertebeden sonra ben sizi kendiliğimden affa kaadir değilim. Vali huzuruna sizi elleri bağlı getürürüm. Af ve salıverme onun elindedir.»

Deyû emir eyledi.

Gelenlerin müteayyinleri (tanınmışlarını) bende çektiler (bağladılar) ve anlar ki bî-nam-ü-ünişanlardır, (namsız ve nişansızdır, yâni kimse tanımaz) askere katıldılar. Ve inatta ısrar edenlere hamle edip, karşı duranların kellelerini kestiler. Ve bakî kalan kırk elli nefer eşkiya berriyelere (sahralara) dağılıp hayatları ve mematları (ölümleri) malûm

olmadı. Ve dirlik sahibi olan Celâlî, ve zorba firarileri olan kırk elli nefer meşhur şakî ol arada katlolundu.

Mustafa bey mansur (.S.) ve muzaffer dönüp, eşkiya reisleri olan kırk elli nefer ser-bölük **(Bölük-başı)** der-zencir **(zincire vurulmuş)** vezirin huzuruna geldikte divan olup serdâra ve diğer ümerâya hil'atlar giydirilip der-zencir gelen âsi başbuğlarının başları kesildikten sonra birkaç günedek birer ikişer tutulup getürülenler dahi kılıçtan geçirildi ve üç yüz nefer bî-edeblerin **(edepsizlerin)** dahi dirlikleri kesilerek, ve Yemen dirliklerinden birer dirlik tevcih olunduktan sonra Süveyşten derya ile Yemen'e iclâ **(sürgün)** ve irsal olundular **(gönderildiler)**.

Bunlardan geride kalanlar **(el'aman, el'aman!)** deyup ulemâ **(bilginler)** ve ümerâ ve Mısır âyanını şefî' düşürüp **(şefaatçı)** aff rica ettiklerinde tekrar kara meydanda cem' olmalarına **(toplanmalarına)** işaret çıkıp, toplandıklarında şefaatçileri huzurunda «Bir dahi edep dairesinden dışarı kendilerinden bir hareket çıkmamak şartiyle...» affolundular.

Bazı Yemen vak'alarının zikri:

Nakledilmiştir ki:

Mısır âsilerinden Yemen'e tardolunan **(kovulan)** tâife, vardıklarında, vali olan Ca'fer paşaya isyan üzere olanlar adetlerinin çokluğu sebebiyle daima harp edip imam namına olan bed-mezhebi **(mezhebi kötü)** emaret makamına nasp emrinde **(işinde)** mücadele etmekle, ekser Yemen memleketleri muhtell olmuştu **(bozulmuştu)**. Mısır âsileri vardıkta, Yemen Arapları onların keyfiyetinden haberleri olmadığından, bunları pâdişah tarafından, kendulerinin yakalanmalarına memur edilmiş asker zannederek **(Sultanın askeri geldi!)** deyû perâkende olup, Yemen vâlisi Cafer paşa dahi kuvvet bulmakla imamları olan Zeydi maktul **(katlolunmuş)** ve evdiye **(vâdiler)** ve cibâl-i sa'ba **(çetin dağlara)** sığınan

Araplar dahi münhezim (I.S.) ve mehzul (I.S.) oldukları güzel oluşlarındandır.

Mısır vâlisi Mehmed paşanın âsâr-ı celîlesinin zikri:

Elhakk (**doğrusu, gerçekten**) vezir-i müşarünileyh Mehmed paşa Mısır'ı tashih ve faydalı kanunları tensik edip (**düzene koyup**), Mısır diyarını zalimlerin musallât olmasından kurtarmakla uzun müddüet emniyete ve âdeta yeniden fethe sebep oldu.

İlel'an (**bugünedek**) «kol kıran» lâkabı ile ünvan sahibi idüğü târih sahifelerinde yazılıdır ve herkesin lisanındadır. Bütün Mısır işlerinde dahi muvaffak olup gerek hazine göndermekte, gerek sair ahvalinde hep doğru hareket etmekle, bazı güzel işleri vardır ki salâh-ı hâle sebep ve doğru iş görmeğe bais birer hikmettir.

§ Birî oldur ki, Mısır'da ahval-i sikke (**para ahvali**) bozuk olmakla alış veriş işi müşevveş (**karışık**) iken, sa'y edüb (**çalışıp**) hâlis ve mağşuş (**karışık**) arasını ayırarak ve tam ayar üzere para işini düzeltti.

§ Biri dahi oldur ki, mîri (I.S.) anbardan ibaret olan şune ahvalidir ki, mukaddema (**evvelce**) Mısır valileri suçlara tahammül edüb tahıl hizmetinde olan eminler ile muamele etmekte müsamaha kılıp tahılın dağılmasına ve hububatın azalmasma sebep olmuşlardır. Kenduleri (**yâni Mehmed paşa**) aslâ ol kötü yola iltifat etmeyip tamahı kesip, anbar-ı hassayı, metin bir emine ısmarlayıp tahıl ahvalini bizzat gözden geçirmekle bir habbe zayi olmadı.

§ Biri dahi, yeniçeri ve Azeb toptan mücerret (**bekâr**) olmakla meskenleri olmayıp, muayyen bir mahal ve karargâhları yoğiken, ol iki sınıf için kale içinde mahsus odalar yaptırarak oturttu. Daima kalede bu kadar asker hazır bulunup halk dahi taaddilerinden (I.S.) salim olup (**selâmette olup**) kurtuldu.

§ Biri dahi Kâbe-i Mükerreme'nin mütehalhil olan **(açılıp parçaları ayrılmış olan)** erkânın **(sütunlarını)** ihkâm **(sağlamlaştırmak)** için zer-ü-sîmden **(altın ve gümüşten)** yapılmış kuşakları ve halis altından, yenilenen mîzâb-ı rahmeti **(su oluğu)** Darülsaltanadan **(İstanbul'dan)** Mısır'a gönderilmişti. Kendileri ol nefîs eşyanın mühimmatını görüp işinin ehli üstad iş başı ile mahalline isal **(ulaştırmak)** ve ol hizmet-i mübarekeyi güzelce tamamladığından maada bazı hayırlı işler dahi yaptılar. Cümleden, makam-ı Hanefide **(Kâbe'de Hanefi mezhebinde olanlara mahsus yer)** mahfil (S.B.) dar olmakla genişleterek yeniledi ve mîzâb **(su yolu)** cânibinde beyt-i şerifin birkaç üstüvaneleri yenilenince beytullah boşluğunda olan a'mide-i şerifeyi **(direkleri)** dahi astar-ı cedit ile **(yeni astar ile)** süslediler. Ve matâf-ı şerifi **(tavaf edilecek yeri)** tesviye edip **(düzleyip)** hatim-i şerifin ferşini **(döşemesini)** tamir ve harem-i muhterem etrafına Mekkelilerin evleri bitişmekle, nice seneler bazı künâsat **(süprüntüler)** toplanmıştı. Cümlesini kaldırıp temizledi ve Mekke ve Arafat su yollarının tamire muhtaç olanlarını tamir ettirdi.

§ Biri dahi, Mekke-i Mükerreme ile Mısır arasında Ezlem nam menzilde **(konakta)** ki yarı yoldur, her sene hacıları karşılamak için pek çok yiyecek ve giyecek ile giden büyük kafile ki, Mısır askerinden Hars adında bir asker koşulup hacılar ile ol mahalde mülâkat ederler. Anda «İbrahim paşa kuyuları» demekle tanınmış olan kuyuları, Arap âsileri battal eylemeğin, bin dört senesi târihinde Mısır vâlisi Şerif paşa ol kuyuları açıp ve Arap şerrinden hıfz için civarında bir kale yapıp muhafızlar komakla hacılar ve karşılayıcılar ol mevzide rahat ederlerdi. Ba'dehu **(sonra)** azîm yağmurlar yağmakla müthiş seller gelip ol kaleyi harap etmekle ıssız kalıp hacılar zahmet çekerlerdi. Bu defa vezir-i müşarünileyh ol kaleyi tamir ve muhafızlar tâyin edip kuyuları açıp tamam mamur eyledi.

§ Biri dahi Mısır ile Akabe arasında vâki Acrud nam mahalde bir birke (**büyük havuz, gölcük**) olup, suyun ana inhisarı ve Şerif paşa zamanında bina olunmuş bir hisarı vardı. Badehu (**sonra**) harap olmuştu. Anı dahi tamir edip ve ol yollarda her menzile mal sarfedip hacılara rahat sebebi olacak eserler kodu.

§ Biri dahi, Mısır'ın içinde vâki Mevlevihane civarında bazı dükkânlar bina edip ol Hankaha (**tekkeye**) vakfettiler.

§ Biri dahi, Bâb-üz-zoyle havalisinde Şeyh Ebünnur merkadini (**mezarını**) yeniden yaptırarak, üzerine bir hankah (**tekke**) dahi inşa ve şeyh ve dervişlere vazifeler ve yemeklik vaz ve her sene mevlid-i şerif okunmak için vâfir mal vakfeyledi.

§ Biri dahi Mısır kalesinde yeniçeriler ve Azebler için bina ettüğü odalar tarafında arzen (**enliğine**) kırk, tulen (**uzunluğuna**) altmış zira (I.S.) miktarı duvarı yıkılıp kalmıştı. Esasından hisarın tepesine kadar olkadar yeri yeniden bina ve ihyâ eyledi.

§ Biri dahi, Mısır ile Şam arasında Arîş kalesi ki, bir hisar-ı üstüvar (**sağlam bir hisar**) ve yolcular için bir sığınak iken, yıkılıp suları soğulmuş (**çekilmiş**) ve melce-i lûsûs-u Arab (**Arap hırsızlarına melce**) olmuştu. Aldığı gibi tamir ve içinde müt'ad sakiyeler (**su dolabı**) ihdas eyledi.

§ Biri dahi Yunus kalesi ki harap ve hırsıza yer olmuştu. Yeniden tamir ve içine muvazzaf asker koydu ve bir câmi ve hamam yapıp âbadan (**bayındır, mamur**) eyledi. Kezalik Halilürrahman beldesi ile Gazze arasında vâki beyt-i Habrin kalesi harap iken mamur edip içinde bir mescit ve bir han ve bazı sakiyeler (**su dolabı**) yaptı.

§ Biri dahi ravza-i Halil Aleyhisselâmı ve câmi ve imaretlerini ve ekleri olan evler ile tamir ettiler. Kezalik sahratullah üzerinde merhum Sultan Süleyman Han bina ettikleri kubbe-i âliyenin (**yüksek kubbenin**) ekseri kâşîleri (**çinileri**) düşenmişti. Çinilerini yenilediler.

Dört sene beş ay tamamen Mısır'da hükümet edip sonra Asitâneye davet olundukta eğer Mısır'da ve eğer yollarda

olan emâkin (yerler) ve mübarek mezarları ziyaret ve pâdişaha dualar ettirmekle, dünya ve ahiret menfaatleri celp ederek Şam yolundan gelip İstanbul'a vusul buldu (ulaştı).

Gevher Han-Sultan, nam dühterine (kızına) sezâvar (lâyık) görülmekle ol cenâb-ı saltanat-meâba (pâdişaha) damat oldular.

Nemçe ahitnamesi:

Mukaddema vezir-i â'zam Murad paşa, Budin serhaddinde iken Nemçe elçileri gelip tarafeynin (iki tarafın) sulh ve salâhı için cânibeynin (iki tarafın) vükelâsı bin on beş Recebi gurresinde (birinde) Zidva boğazında bir yere gelinip tafsil üzere söyleştikten sonra sulh şartları yazılıp, yirmi seneyedek sulh olmağın, vekillerden tarafeyne (iki tarafa) bu bapta memhur (mühürlü) temessükle (I.S.) verilip tamam şifay-ı sadr hâsıl olmuştu. Bu sâlde (senede) ağır elçiler gelip ahitname rica eyledikte hatt-ı şerif ile sulh şartlarını ihtiva eden ahitname yazılıp bu sene Recebinin evaili (başları) târihiyle yazıldı.

Nove'de müthiş zelzele:

Hersek sancağında leb-i deryada (deniz kenarında) vâki Nove kalesi bir azîm zelzeleden yıkılıp mukataası (I.S.) malı ki, tahvil-i senevisi kırk dört yük akçedir, bina yenilenmesine sarfolundu. Ve yakınında deniz kenarında vâki memlâha (tuzla) her sene dört beş yük akçe hâsıl olurken zelzeleden bir ok atımı deniz çekilip memlâha (tuzla) noksanlaştı. Ve İspanya donanması otuz pare gemi, mezbur kale kasdına ve etrafını gaarete bir iki mil yakın gelmişti. Sancağı beyi Erdel seferinde bulunmakla Bosna defterdarı ılgar ile gelip, kaleye girip toplar atılmakla dönüp, bir şey elde edemeden gitmiştir.

Vakaayi-i Sene Semâne Aşere ve Elf

(Bin on sekiz senesi olayları)
(Hicrî 1018 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1609 senesi nisan ayının altıncı pazartesi gününe rastlar)

Çün Serdâr-ı ekrem bundan akdem **(evvel)** Ramazan-ı şerif ortalarında Kostantaniyye'ye **(İstanbul'a)** dahil ve türlü avatıf-ı sultaniyeye **(pâdişahın âtıfetlerine)** nâil oldu.

Evvel baharda asker ile diyâr-ı şarka sefer mühimmatına (I.S.) iştigal edip **(meşgul olup)** kışın bitiminde Üsküdara çadırlarını dikti.

Mukaddema **(evvelce)** İçel sancağı verilen Muslu çavuşa emir yazılıp, evvel baharda Acem seferine hazır olup, Karaman beylerbeyisi Zülfikar paşa ile Orduy-u hümâyunuma gelesin, deyû serdârın istimâletnamesiyle (I.S.) ki, Zülfikar paşaya Anadolu eyâleti ve Karaman kendûye verilmek vaadini mütazammın (I.S.) idi, irsal olundu **(yollandı)**.

Ve Zülfikar paşaya vezirden hafiyeten **(gizlice)** bir mektup yazıldı ki:

«İçel verilen Muslu çavuşu ele getürmekte ne denlû ihtimam ettim, müfîd olmadı. Sengistan (kayalık) yerde olmakla asker gönderilmek münasip olmamakla, müdâra için İçel mansıbı verildi. Ve sefer teklif olunmayıp, bu defa Acem seferine gelesin, deyû Karaman beylerbeyliği vaadolundu. Senin tarafından dahi dürûğ-u maslâhatâmiz ile (iş bitiren yalanlarla) aldatıp, ola ki ele getüresin. Mansıp sevdasiyle gele... Ve tamam riayet edip kenduyu inandırasın. Şöyle

ki sana itimat eyleyip, yalnız gelmeğe başlaya.. Fırsat bulıcak aman vermeyip başını kesesin.

Ve Asitâneye gönderesin ve bu hizmeti edersen, mukabelesinde sana Anadolu eyâleti vezâret ile ihsan olunmak hususuna müteahhit olurum. Pâdişaha bir hizmet etmiş olursun. Ve oğlun Mehmed beye İçel verilir, er gibi olasın. Bu hizmetin tamamlanması senin tedârikine bağlıdır.»

Ba'dehu (sonra) Aydın ve Saruhan ve Menteşe vilâyetlerinde Üveys paşa kethüdası Yusuf paşa, üç dört binden ziyade tüfenk-endaz (I.S.) ve birkaç bin atluya malik bir Celâlî idi, anı dahi hüsn-ü tedbir ile (güzel tedbir ile) teshir (ele geçirmek) kastedip nasihat üslûplu bir mektup gönderdi. Mektubunda:

«Benim oğlum, senin bazı evsafını işittim, istihsan ettim (beğendim) berhudar olasın. Bu kadar cemiyetin var iken aslâ zulmün işitilmedi. Adalet ise, ancak bu kadar olur. Ama ne denlu zulmün yoksa da, namın yine Celâl dir. N'olaydı, bu zorbalık namından kurtulaydın! Bir taze yiğitsin, sana acırım. Asker çekip Kızılbaş ile mukatele edecek adamsın. Üzerine asker gönderilmek lâzım gelur. Sonra pişman olursun. Bu devlet-i Osmaniye, Allah vergisi bir devlettir. Bunlara tâğî (âsî) vebâğî olanlar hayır etmedi. Canpolat-oğlu, Kalender-oğlu ve Kara-Said senden ziyade edilir, nice oldu?

Sözüm dinle, dünya ve ahiret oğlum ol... Sana inandırmak için yemîn-i bi'llah ederim ki, pâdişahtan sana zarar olmaya... Evvel baharda bu pîr ve nâ-tüvan, Kızılbaş üzerine gitmek ferman olunmuştur. Sana benimle gel, sefer eyle diyemem. Belki ol diyarda muhassıl-ı mal olub (mal tahsil edici olup) Manisa sancağı arpalık, kapın mükemmel yerinde durup pâdişaha kol kanat ol... İhtimal ki bakiyyet-üs-seyfin (kılıç artığının) biri bir yerden zuhur eder. İzaiesi (yok edilmesi) hizmetinde bulunursun.

Bu nasihatimi tutmazsan, Acem seferini koyup üzerine varırım. Ana göre basiret üzere ol. Eylediğim yemine itimat eyle... Birkaç günden sonra Üsküdar'a geçmek üzere yüz gelup Üsküdarda orduya mülâki (I.S.) ol. Seferli olduğun için kapun (askerin) yerinde dursun. Çok hengâme ile gelmek lâzım değil.

Birkaç gün bizimle müşerref olup Saadetlû pâdişah hazretlerinden destbûs edip (el öpüp) salimen gidesin. Şöyle ki, inadında musır olup bildiğin elden komazsan, küfrine ve katline fetva verilür, üzerine asker varır. Ukalâ ile (akıllı kimselerle) meşveret edip sana nâfi (menfaatli) olan ne ise sen bilirsin... Mektubuma cevap veresin.»

Dedi.

Pes, Yusuf paşaya mektup vasıl oldukta **(vardıkta)** ehibbasını cem edip bölük başılariyle müşavere eyledi. Mektubu cümle huzurunda okudular. Çok kiyl-ü-kal oldu.

Bölükbaşıları dediler ki :

«Bu tatlıca sözlere her kim inandı ise, âkibet tatlı canından ayrıldı. Bu kocanın **(ihtiyarın)** yeminine itimat **(inanmak)** caiz değildir.»

«Varmaduğumuz surette üzerimize gelse cevaba kaadir olurmusuz.»

Dedikte :

«Anadolu vâsi'dir **(geniştir)**, karşı durmak lâzım değil, bir tarafa dahi gideriz. Ruz-u kasım geldikte anlar giderler, iktiza eden sahillerde kışlarız.»

Dediler. Bazıları etti:

«Katlimize fetva verilir ise il erleri ayağa durup dağ ve taş bize hasım **(düşman)** olur, dediler. İmdi:

«Doğru yol budur ki mektup ile âmel olup gidevüz. Ama begaayet ihtiyat üzere olmak gerektir. Ecel mukadder değil ise öldürmeğe kaadir değildir. Zülfikar paşa nasıl Celâlî idi? Anı öldürmedi, oğul dedi. Türkçe-Bilmez Hüseyin kezalik, Kara-yazıcı zamanından kalma şakî idi. Kendi ayağiyle gelmekle öldürmeyip sancak verdi. Ve Tekeli Mehmed paşa ser eşkiya **(baş eşkiya)** değil mi idi? Eline girmiş iken öldürmedi. Velhasıl varmanız evlâdır.»

Dediklerinde, mektubun cevabı bu oldu ki :

«Çünkü bizi davet buyurmuşsuz. Aslâ emrinize muhalefetimiz yoktur. Ve yemininize itimat edip devletle Üsküdara mürurunuzda **(geçişinizde)** yüz sürmek mukarrerdir.»

Mektup ile gelen adama ziyade riayet edip gönderdi.

Badehu (sonra) serdâr-ı Zafer-Şiar, Üsküdara geçip, otağa nüzul eyledi (kondu). Pâdişah dahi devletle Üsküdar bahçesine göçtüler. Ve buyurdular ki:

«Divan bunda olup mesâlih (işler) bunda (burada) görülsün!»

Vezir etti:

«Pâdişahım! Ecdad-ı a'zamınız zamanlarında olmuş değildir. Divan yine İstanbul'da olsun. Gürcü-Mehmed Paşa kaimmakamdır. Masâlih-i müslîmini (müslümanların işlerini) görsün. Ve Defterdar Ahmed paşa mal hususuna mukayyed (I.S.) olup ba'dehu Üsküdara gelsünler. Umuru (işleri) bu kulunuza inha (I.S.) eyledikte, rikâb-ı hümâyununuza telhis (I.S.) ederim.»

Deyicek:

«Sen bilürsün...»

Deyû buyurdular. Bunun üzerine birkaç gün geçip bir gün Sultan Ahmed Han vezire hatt-ı hümâyun gönderip:

«Şimden sonra göç edip Kızılbaş üzerine gitmek gereksin, hemen göçüp gidesin!»

Buyurdukta, serdâr doğru pâdişaha varıp «Tenha sözüm vardır» deyicek pâdişah ile halvet edip etti ki:

«Pâdişahım! Size müteallik bir sözüm vardır. Rica ederim ki nüdemâdan (S.B.) bir kimse kalmaya ve vâkıf olmaya. Sonra gizli işimiz aşikâre oldub maslâhat bitmez.»

Dedikte, pâdişah halvet-i has edip ve «kimseye dimezem» deyû yemin eyledi.

Murad paşa etti:

«Pâdişahım, malûmun olsun ki, bu seferin adını Kızılbaşa deyû tâyin eyledik ama, değildir. Acemden kavi düşmanımız vardır. Evvelâ içel ki sengiştandır, (taşlıktır) Muslu Çavuş nam şakînin altı yedi pâre kalesi vardır. Üzerine asker gönderilse cenk etmek lâzım değil. Dağdan taş yuvarlamak ile askeri helâk eder. Vâfir (çok) yemin ile İçel sancağını kendûye verdiğim ve Kalender-oğlu seferine gelme dediğim, iki Celâlî birbirine karışmamak için idi. Hâlâ Karaman beylerbeyisi Zülfikar paşa ile gelesin ve Üsküdarda as-

ker-i İslâma mülhak olasın **(katılasın)** sana Karaman eyâletini verdim dedim, ve hafiyeten **(gizlice)** Zülfikar paşaya, hakkından gelmek için tenbih eyledim. Bu tedarik ile müyesser olursa işimiz rasttır.»

Dedikte, pâdişah-ı âlempenah hazretleri:

«Ya, sana gider iken, geldiği konakta başını kesmek mümkün olurdu.»

Buyurdu. Vezir-i a'zam hazretleri buyurdular ki:

«Pâdişahım, biz Üsküdardan kalkıp Aceme gitmek lâzım oldukta Aydın, Saruhan vilâyetlerinde olan Yusuf paşa Celâlîsini neylersiz?»

Pâdişah hazretleri:

«Vallahi eyû dedin, ol şakî benim hatırımdan çıkmış, ya ana ne tedarik gördün?»

Paşa etti :

— Ana dahi muhabbetnâme ve nice türlü vaatleri havi haber ile bunda **(buraya)** getürmek tedbirini eyledim. Ve mansıp vereyim dedim. Kendi dahi gelmeğe vaad eyledi. Bu ikisi defolunsa Anadolu tamam fetholmuş olur. Benim pâdişahım, bu sırrı zinhar kimseye fâş eylemeyesin **(yaymayasın.)**

Dedikte, Pâdişah dua edip:

«Hak Teâlâ işini rast getüre! deyû gönderdi.

Yusuf paşanın
Üsküdara gelişi:

Çün bu hal üzere bir ay kadar zaman mürur etti **(geçti)**. Yusuf paşanın adamları gelip üçüncü günde kendi dahi Üsküdara geldi. Orduy-u hümâyunda otağını kurup tevabii (I.S.) ile kondu.

Kaçan ki vezir ile görüştü. Ziyade riayet edip hemzânû **(dizdize)** oturmağa ruhsat verdi. Ve «Dünya ahiret oğlum ol!» dedi. Kendûye iki kat hil'at, ve yüz kadar eşbeh adamlarına **(yiğit)** birer hil'at giydirip, birkaç günden sonra ağır

hedâyâ (hediyeler) ile pâdişaha buluşturub destibûs edip (el öpüp) hil'at giydi.

Ba'dehu (sonra) Zülfikar paşanın mektubu gelip, Muslu Çavuş kendûye mülâki olduğunu yazmış. Cevabında:

«Berhurdar olasın. Biz vaadimizden dönmeyiz. Sen dahi hizmette olasın.»

Deyû mektup gönderdi. Bunun üzerine bir ay geçti.

Yusuf paşa ise:

«Bizi gönderin, gidelim, mal tahsil edelim.»

Dedikçe, paşa, bugün, yarın diye atlatırdı. Zira Muslu Çavuş henüz bertaraf kılınmayıp buna dahi müdârâ (I.S.) lâzım idi.

Bir gün muhassıllık ile (S.B.) Manisa arpalığı beratını verip bilkülliye iztırâbını giderdi. Ol diyar kadıları ise, hakikat halden habersiz:

«Gördün mü? Koca serdârın iki ayakları çukurda... Böyle kavi bir düşmanı ele getürmüş iken malına tamah ile yine muhassıllık (S.B.) ile gönderiyor. Allah belâsını versin! Yazık, kendi ahretini yıktığından gayri memleketin tahribine de sebep oluyor. Pâdişahı haberdar etmek için bir arzuhal versek, bu kocanın (ihtiyarın) fesadını bildirsek.»

Dedikleri halkın lisanından şüyu bulup (yayılıp), pâdişah mukarripleri (yakınları) diline düşüp, anlar dahi cümle vezire hased üzere olmalariyle, giderek pâdişahın kulağına koydular. Bir hatt-ı hümâyun varit oldu ki:

«Lala! Sen ihtiyar oldun! Kızılbaş seferine gidemiyorsun. İhtiyarın ile, kimi serdâr edelim? Cevap gönderesin, yahut üç güne kalmayıp gidesin.»

Paşa cevap vermeyip, gitti, pâdişaha tenha buluşup etti:

«Ben kulun hod, mukaddema (evvelce) her şeyi tafsilâtiyle söylemiştim. Mübarek hatrınızdan gitmiş.»

Ancak pâdişah hazretleri:

«Yok lala... Hatırımdadır. Ve kimseye aslâ demedim.

Buyurdular. Paşa:

«Ya maslâhat tamam görülmeden niçin kalk git deyû buyurursuz? İşte Yusuf paşa elimizde... Şimdi katletsek, Muslu çavuş, Zülfikar paşa yanından kaçar gider, sonra kavi Celâlî olup bir dahi ele girmek katı müşkül olur. Biz Kızılbaşa gitsek, ol Üsküdara gelür. Lûtfeyle hünkârım! Kadıların güftügûlarına (dedikodularına) bu bapta vücut verme... Anlar ahvali bilmezler. Sonra duyarlar. İş sahibi işini bilür. Beni kendi halime kon!.»

Dedikte:

«Lala! İşi sana tefviz (S.B.) eyledim. Kendin bilürsün. Lâyık ne ise öyle eyle..»

Deyup gönderdi. Paşa ise Yusuf paşaya ahret oğlum deyup ol gelmeyince taama (yemeğe) el sunmaz idi, bu hal üzere bir ay dahi mürur etti.

Muslu Çavuş ve Yusuf paşanın öldürülmesi:

Zülfikar paşa ile Muslu çavuş tamam ittihat (birlik) ve meveddet (sevgi) üzere olup, Zülfikar paşayı İçel'e davet eyleyip:

«Kendi eyâletinizdir. Gelin, birkaç gün anda zevk edelim.»

Deyup, beray-ı maslâhat (iş icabı) Zülfikar paşa dahi ana tâbi olup Konya'dan Larende'ye vardı. Andan Mut ve Mere ve Günsi ve Tomruk kalelerini bir bir gezdirip her biri bir sengistanda ki (taşlıktaki) Âl-i Osman askeri varsa zafer güç. Yirmi bir gün kadar anda kalıp, her ikisi bir yerde işret ederek yine Konya'ya gelip «Birkaç gün de meram seyrine gidelim» deyû tedarik gördü.

Kendinin mutemet (güvenilir) adamlarına sırra müteallik olan ahvali bildirip Muslu Çavuş dahi birkaç adamla merama gelip oturdular. Çünkü zahiren seyir ve temaşadır. İki devletlû müsahabette, hüddam (hademeler) ve tevabi (tâbiler) herkes başlu başına... Kimi hamamda, kimi seyranda iken, Zülfikar paşa fırsat bulup işaret eyledi.

Muslu Çavuş kellepuş ile (**bir nevi başa giyilecek**) oturup emirâne zevk ederken bu hizmete tâyin olunan birkaç yarar ve kâr-güzar (**iş bilir**) şehbazlar (yiğitler) ki daima müterakkib-i frısat (**fırsat kollar**) ve işarete müntazır idiler. Anlardan biri ardından kement atıp «Hay!» deyince bir eli ile hançere yapışıp, bir eliyle boğazı altından kemende sarılıp sıçrayım derken bâkileri (**geride kalanlar**) üşüp, üzerine düşüp boğdular. Başını kesip aldıktan sonra yanında olan kıymetli eşyasını mîri (I.S.) için zapta Zülfikar paşa kethüdası Ahmed ağayı tâyin eyledi.

İçel'de olan kalelerde hıfz eyledüğü mallarına bizzat Zülfikar paşa ve Karaman defterdarı Yunus efendi gittiler. Kesilmiş başını on nefer adam ile serdâra gönderdiler.

Mezburlar, sipariş olunduğu üzere beşinci günde hafiyeten (**gizlice**) Üsküdara gelüp gizlice serdâra buluştular. Kaziye malûm oldukta:

«Berhurdar olun!» deyup «varup ikinci günü başını nîzeye (**mızrak**) dikip aşikâre ordu içinden geçip otağ önünde dike koyasız.» deyû, gelenleri gerû yolladı.

Bu tarafta serdâr hünkâra varıp:

«Devletinde bir kavi düşmanın başı geldi. Şimdengerû, bunda (**burada**) olanın tedariki görülür!» dedikte, pâdişah safasmdan ana lala demeyip :

«Benim babacığım! Senin bana eyledüğün hizmetin, Hak Teâlâ mükâfatın ede! Sen nice makul ise öyle yap!»

Deyüp hayır dua ile gönderdi.

Çün ol gece geçüp ertesi oldu. Seher vakti kahve içmek bahanesiyle:

— Varın oğlum Yusuf paşayı davet eylen, gelsün kahve içelim...

Dedikte, giden adam yolda buluşup:

— Sahib-i devlet (**sadrâzam**) sultanıma müntazırdır, buyurun kahve için!

Deyû önüne düşüp otağa götürdükte paşa dahi:

— Behey oğul sana muhabbetimi bilürsün... Sensiz kah-

ve içmek olur mu? Gel, çadırın ardına gidelim. Tenha oturalım. Geleni dahi komasınlar... İnşaliah yarın size icâzet (izin) olur gidersiz.

Deyû çadır ardına geçüp, oturup hazrlanan kahvaltı gelip henüz el sunmadan, meğer sipariş olmuş, kapıcılar kethüdası gelip sadrâzama:

— Sultanım, ne buyurursuz! Avlonya beyi Hüseyin bey gelip yetti. Ne cevap edelim?

Deyicek serdâr:

— Ne temaşadır! Bir vakit olmaz ki kendi safamızda olayüz. N'ola ben taşra çıkayım, siz buyurun taamdan...

Deyup taşra gitti. Ve Ömer-Kethüda ve Sarı-Hüseyin ağa ve Muhzır ağa ve Hafız Acem-Mehmed, bunlara:

— Sizler oturun! Paşa oğluma yoldaşlık edip taam yiyin...

Deyû ısmarladı. Merkumlar Yusuf paşa ile oturdular. Mertebanî (**bir nevi geniş sahan**) içinde paça... «Buyurun!» deyû Yusuf paşa el sunmuş idi.

Çaşnigirler kethüdası Ali bey, Yusuf paşanın ensesinden el sunup, başmdan tülbendini kaldırdı. Bir çaşnigir dahi yapışıp sofra yanına yıktı. Ve ellerini muhkem tutup bâkileri dahi üzerine üşüp filhal başını kesip sofra orta yerde payimal (**ayak altında kalmış**) iken paşa içerü girip meyti (**ölüyü**) otağ önüne bıraktırdı. Ve defterdara adam gönderip malını ahz-ü kabza (**almağa**) ferman eyledi.

Sonradan askeriden bazıları haberdar oldukta Yusuf paşanın çadırına seğirtip nice doyumluk aldılar.

Yusuf paşanın kethüdası ve namı belli bazı adamları dahi katlolunup sair adamlarına ve etbaına (I.S.) müsamaha olunmakla perişan oldular.

Paşay-ı adüvv-şikâr (**düşman avcısı paşa**) hünkâra varıp bu hizmeti dahi arz eyledi.

«**Pâdişahım! Bu, Üsküdar seferi olsun. Oturduğumuz yerde devletinde böyle iki kavi düşmanın hakkından gelinmek müyeser oldu ki, her birinin bir sefere tahammülü var idi. Bugün Muslu Çavuşun**

dahi baş gelür. Min ba'd (I.S.) Anadolu vilâyeti âsûde kalıp gelecek sene diyar-ı Aceme sefer münasip ve mukarrer olur.»

Dedikte pâdişah ona dualar etti. Yusuf paşanın cümle metrûkâtı (bırakılan şeyler, miraslar) ve etbâından (I.S.) katlolunanların ve ekseriyetin devab (binek hayvanı) ve eşyası mîri (I.S.) için zaptolundu. Hattâ kethüdasının bazı eskal (ağırlık) ve çarpaları (dört ayaklıları) İstanbul'da Lâlezar bahçesinde emanet olmakla, Ekmekçi-zâde, Başbakî kulu Tophaneliyi gönderip kabzeyledi (teslim aldı).

Hasan Beyzâde ol vakit Anadolu defterdarı olup Hasbel' ferman (ferman gereğince) cümle eşyasını nakîr ü kıtmir (iğneden ipliğe kadar) defter edip baş defterdara teslim eyledi. Cümlesi füruht olunup (satılıp) hâsıl olan nükud (para) hazineye dahil oldu. Ve ol gün ikindi vaktinde Maltepe yolundan on kadar atlı, Muslu Çavuş başını nîze (mızrak) ile getürüp serdârın otağı önüne diktiler. Yusuf paşanın meyti (ölüsü) ve Muslu Çavuşun başı, iki gün meydanda durup Zülfikar paşa oğlu Mehmed beye Muslu Çavuşun mansıbı verildi. Ve bir ay kadar dahi Üsküdarda duruldu.

Ekmekçi-zâde Ahmed paşanın macerâsı ve Sadrâzam Murad paşa:

Mezbur Ahmed paşa Edirneli bir sipahi iken yârânı arasında kerem ve sehâ (cömertlik) ile şöhret bulup ba'dehu dünya ona müsahhar olmuş idi (boyun eğmiş idi):

Talihin ve bahtın kuvveti ile kenduye hasm-ı can olan (can düşmanı olan) mezbele turpu demekle meşhur Mahmud paşa ve Burhan efendi ve Nasuh paşa ve gayri, sernigûn (baş aşağı) olup, nice sal (sene) defterdarlıkta istiklâl üzere teferrüd etmiş idi (S.B.).

Sipahiliği halinde kendu ile hemkadeh olan (kadeh arkadaşı) Zebede bey ve Bakî paşa ve Mîrim Çelebi ve Sinan Bey-zâde ve bunlar emsali kimseler her gün îş-ü işret eder-

ken mîr-i meclis **(meclisin emîri)** Ahmed paşa idi. Zebde beyden nakledilmiştir ki, bir gün zikrolunan yârân meyhanede otururken birkaç gün idi, Mevlevî kıyafetinde bir harâbâtî derviş yalnız meyhaneye gelip bir okka bâdeyi **(içkiyi)** önüne koyup içerken, Ahmed paşa anı görüp her gün bir tabak bazı nimet gönderip şarap akçesini verirdi.

Bir gün bunlara yakın oturup, meclise davet olundukta:

— Kimse ile ihtilâtım **(karışmam)** yoktur, deyû gelmedi. Ve:

— Yarın Edirne'den gideriz. Birkaç gündür sizinle sohbet ettik. Ve nimetinizi yedik. Mükâfat lâzım geldi. Her biriniz bir murad talep edin. Bab-ı hüdâ meftuhtur **(Allahın kapısı açıktır)** istediğinize vasıl olursuz.

Deyicek hande ettiler **(güldüler)** Ahmed paşa:

— N'ola dervişim, isteyelim dedi.

İptida Zebde bey Edirne'nin kethüdayerliğini istedi. Mîrim Çelebi silâhtarda idi. Ol dahi kethüdayerliği istedi. Sinan Bey-zâde Mustafa Çelebi, Edirne'nin ihtisap ağalığını (S.B.), Karanfil-zâde Muradiye tevliyetini (S.B.) istedi. Bâkî paşa:

— Ben yeniçeri adamım, dua eyle ki Hak Teâlâ bana kırk bin filori versin...

Dedi. Derviş «N'ola!» deyup öylece dua etti. Ve Ahmed paşaya:

— Sen, himmetin âlî eyle, bunların gibi alçak olma!.

Deyicek, Ahmed paşa:

— Sultanım, her ne lâyık görürsen nutk eyle.

Dedi. Derviş:

— Yok, sen talep etmeğe muhtacsın, dedi.

Ahmed paşa imtina edip (I.S.), Derviş başını aşağı salıp, gülerek başını kaldırıp:

— Umur-u devlet-i Osmaniyenin hall-ü akdini **(idâresini)** sana verdiler ve ismin tuğrây-ı sultâniye mutabık ola!

Deyicek, ehl-i meclis hende edip **(gülüp)**:

«Seni pâdişah eyledi!» deyû istihza yüzünden sözler söylediler. Derviş:

— Feyyaz'da (S.B.) buhl yoktur, mâni ve mu'tî oldur. Bizi bu hizmet için gönderdiler, sizi Allaha ısmarladık.

Deyû kalkıp, Ahmed paşa dahi yerinden durup ardınca birkaç akçe iletti. Kabul etmeyip, «konağımızda niam-i mevcûde (mevcut nimetler) vardır» deyup çekilip gitti.

Mürur-u eyyâm ile (günler geçti) Bâkî paşa bölüğe çıkıp kâh cizyedar, kâh maslâhatgüzar (iş bitiren) olarak geldi. Çıktı. Kendinden menkuldür ki: (kendi nakletmiştir ki) kaçan kırk bin altına mühür vurmak nasip oldu. Devletim idbâra (I.S.) yüz tutup in'ikâsa başladı ve Canbolat malını teftiş için Yedikuleye girdim. Ahmed paşa dahi İstanbul'a gelip kâh mukataacı (I.S.) ve kâh emin olarak İbrahim paşa serdârlığında baş defterdar olup sonra vezirlik verildi. Tuğrayı kendi çekti. Ahmed bin Mehmed Han (Birinci Sultan Ahmed), pâdişah oldukta, ismi kendi ismine muvafık düşüp, on sekiz sene müstakil vezaretle defterdar oldu.

Âdeti, korktuğuna in'am ve ihsan ile teshir eylemek (IS) ve korkmadığına ve kendûden aşağı olanlara nazar etmeyip (bakmayp) belki istihza (alay) ve tahkir ile mezelenmek idi.

Kanije senesi Murad paşa Diyarbekir beylerbeyisi bulunup iki sene kadar harçlığı gelmediğinden muztarib-ül hal olup, yeniçeri ocağından karz (borç) akçe alıp geçinirdi. İbrahim paşa, anın ihtiyacını bilip kâhi ihsan ederdi ve defterdar Ahmed paşaya ısmarlayıp:

«Murad paşa fakirdir, kâhice gözet!»

Der iken aslâ vücut vermeyip:

«Böyle şahıstan ne faide me'muldür (beklenir, umulur)».

Deyû kat'iyen iltifat etmezdi. Ve bir habbe vermek nasip olmamış idi. Hattâ dönüşte Belgrad'a gelüp bir husus için serdâr tarafından buyrultu (I.S.) ile Murad paşanın bir âdemisi vardıkta Ahmed paşa elem çekip:

«Sizin paşanızdan dünya çoktan bezdi. Bu paşalık züğürt adam kârı (işi) değildir. Müflis beylerbeyileri mîriden gözetmek lâzım gelicek el vermez.»

Demiş idi.

Bu kelâm-i bâzid **(bu soğuk söz)** Murad paşaya vâsıl olıcak **(varınca)** defterdara münkesir-ül-kalb olmuştu **(kalbi kırılmıştı.)**

Rüzgâr halidir, serhadden gelüp sadrâzam oldukta Ahmed paşa beğenmediği kocanın **(ihtiyarın, yâni Kuyucu Murad paşanın)** ayağına yüz sürmek için Edirne'den olkadar hedâyâ **(hediyeler)** ve sefer levazımı ile karşı vardı ki hesaba gelmez. Ama Murad paşa, derununda **(içinde)** ukde kalmıştı. Bu defa:

«Elbette benimle Kızılbaş seferine gidersin!»

Deyû götürmeğe çok çalıştı. Pâdişah hazretleri:

«N'ola seninle gitsün» demiş iken, Ahmed paşa havfa düşüp **(korkup)**:

«Bu koca, beni yolda öldürür. Bununla gitmekte hatâ mukarrerdir.»

Deyû pâdişah mukarriplerine **(yakınlarına)** bezl-i mal ile **(mal dökerek)** kendûyu alakoymak istedi. Mümkün olmadı. Murad paşa ayak basıp:

«Pâdişahım, anın izalesi **(vücudunun kaldırılması)** lâzımdır. Evkafı ve beytülmalı harap eyledi. Vüzerânın telhisi (I.S.) dönmek olmaz.»

Deyû çok kıyl-ü kalden sonra bilâhare **(sonra)** pâdişah dahi:

«Sen bilürsün, var öldür! Malını mîriye kabz eyle!»

Buyurdu.

Bu esnada Ahmed paşa divanda Gürcü-Mehmed paşa ile umur görmekte idi. Bâde'd-dîvan **(divandan sonra)** ikisi Üsküdara geçüp serdâra buluşurdu. Ve Ahmed paşa seferlû olmakla çadırı Üsküdarda idi. Olgün yine mutad-ı kadîm üzere **(eski âdet üzere)** bir Perme acâleten **(acele ile)** gelüp, Ahmed paşanın kayığına yanaşıp bir mühürlü tezkere verdi.

Ahmed paşa açıp okudukta hemen «dönün İstanbul'a!» dedi. Ve sür'at ile kürek çekerek dönüp İstanbul'a gitti.

Murad paşanın adamları gözetirdi. Haber verdiklerinde paşa gazaba geldi, ama kimseye söylemedi. Ertesi, Ahmed paşaya pâdişah haber gönderdi ki:

«Serdarın elinden anı kurtaramadım. Sakınsın.. Hazer (çekinme) üzere olsun!»

Ahmed paşa bu haber müjdesine, atebe-i hümâyuna (**pâdişaha**) birkaç bin filori gönderip niyaz etti ki:

«Medet pâdişahım! Ahmed kulunu bunun elinden kurtar! Baki paşa benim yerime gitsin. Hazır otağ ve mühimmat anın olsun!»

Deyû vâfir tazarru ve niyaz etti. Bunun üzerine birkaç gün mürur edip (**geçip**) ittifak bir gün hünkâr serdârı davet etti. Serdâr Murad paşa dahi Üsküdar bahçesine varıp huzur-u hümâyunda yer öptü. Sultan Ahmed Han kerîm-ünnefs (**âlicenap**) bir pâdişah idi:

— Hoş geldin baba lalam dedi.

Tekrar Murad paşa yer öptü. Sonra pâdişah:

— Benim baba lalacığım, sen pîr-i fânisin, ayağ üzere durma, otur, dedi.

— Pâdişahım de'b (**terbiye**) değildir. Kul olan haddini bilmek gerektir.

Diyecek:

— Berhudar ol, ama senden bir niyazım vardır, buyurdu. Paşa tekrar yer öpüp:

— Pâdişahlar kulundan rica etmek olur mu? Ferman sizindir, buyurun!

Deyicek:

— Ricam budur ki, Ahmed paşayı bana bağışlayasm!... Katlinden ferağat edesin! (**vaz geçesin**)

Dedikte Murad paşa neylesun, nâçar (**çaresiz**):

— Emir pâdişahımındır! dedi.

— Yarın sana varsun, ama zinhar hata irgürmiyesin! Asitânemde defterdar olsun... Bâkî paşa anın hayme **(çadır)** ve barhânesiyle **(yük, eşya)** gitsün!

Deyû Murad paşaya bir fâhir hil'at giydirip gönderdi. Ol gece Ahmed paşa beş bin sikke-i hasene **(güzel para, halis altın)** ile memhur **(mühürlü)** daraatnâme (I.S.) serdâr-ı geremkâra gönderip ertesi bi perva serdârın otağına vardı. Murad paşa dahi tevkir edip **(ağırlayıp)**:

«Şimden sonra bizimle hoş ol!» dedi.

Murad paşanın
hademelerinin hiyaneti:

Vakta ki Murad paşa defterdar katline pâdişahtan mezun oldu. Cellâdı müheyya **(hazır)** edip Ahmed paşa geldiği gibi:

«Bir kahve verin, ben bir bahane ile çadır ardına geçeyim. Siz anın işini bitirin!»

Deyû tenbih edip iskele başına gözcü tâyin eyledi. «Ahmed paşa geliyor!» haberi erişip bunlar dahi hazırlandılar. Derhal bir haber dahi geldi ki, mezbur kayıktan çıkacak mahalde bir perme içinde bir oğlan yanaşıp eline bir memhur **(mühürlü)** tezkere verdi. Kıraat ettüğü gibi **(okuduğu gibi)** gerû İstanbul'a dönüp gitti.

Murad paşa mahfî **(gizli)** adam tâyin edip permeciyi buldurup getürttü. Ve ahvali söyletti. Permeci:

«Doğrusu budur ki, Salacak iskelesinde adam gözetip dururdum. Bir taze oğlan, orta kuşaklı, yeşil dolama giyer... Sür'atle gelüp permeye bindi. Ve İstanbul'a çektirip Bahçekapısına çıktı ve:

— Ben şimdi gelürüm, beklen beni!

Dedi. Bir zamandan sonra seğirderek gelüp:

— İstediğim kimse Ahurkapıdan Kavağa gitmiş, medet, beni yetiştirin! deyup iki kuruş verdi, biz dahi kürek çektik,

tamam derya ortasına vardıkta, bir paşa kayığı gider gördük. Medet! İstediğim bu kayıktır, yetiştirin! deyû bir kuruş dahi verdi. Biz dahi ikdam ettik. Bin belâ ile iskele başında yetiştik. Kayıkta olan meğer defterdar paşa imiş. Oğlan ana bir kâğıt verdi. Paşa dönüp gitti. Oğlan Kavaktan taşra çıktıkta orduya gitti.

Murad paşa etti:

— Acaba oğlanı görsen bilür müsün?

— Bilürüm.

Deyicek permeciye bir gayri libas **(elbise)** giydirip yanma adamlar koşup üç dört gün çadır be çadır gezdirdiler. Bulunmağa mecal olmadı.

Giderek mesele bu veçhile zuhura geldi ki, paşanın iç oğlanlarından biri, bir gayrisi ile kavga ederken biri der ki:

«Sen ol değil misin ki, velinimetine hiyanet edip düşmanına casusluk edersin!»

Hazinedar Hüseyin ağa bunu işitip, ikisini dahi tedip için dövmek istedikte biri hazinedarın kulağına bazı gizli söz söyler. Hazinedar, oğlanı tenha, Murad paşa huzuruna iletüp söyletir. Oğlan doğru söyleyüp:

«Biz beş nefer oğlanız. Ahmed paşadan günde birer altın ulûfemiz vardır. Sizin tarafınızdan her ne olursa ana haber veririz. Ol gün tezkereyi yazan Mehter-Ahmed idi, ve getüren Sarıkçı-Mustafa idi.

Deyû haber verdi. Oğlanlar yakalanıp ol permeciyi götürdüler.

Sarıkçıyı gösterdiler:

— Belî', budur!

Deyicek, söz sahih çıktı. Dört oğlan ol saat katlolunup paşaya haber verene sipahilik ve vâfir nakit **(para)** ihsan ettikten sonra:

«Gayri kapımızda durma!»

Deyû reddeyledi.

Yusuf paşanın mallarının gelişi ve hasedçilerin nifakı:

Bu salde (senede) maktul Yusuf paşanın malını kabze (almağa) giden ağa gelüp mübalâğa mal getürdü. Ba'dehu (sonra) İçel'de Muslu Çavuş malına giden dahi gelüp yalnız yedi yüz katar deve ikisinin malından defter ve arz olundukta hünkâr Murad paşaya dua eyleyip:

— Gördünüz mü umur-dide âkili (akıllıyı) ki oturduğu yerde iki azîm Celâlinin kederini defeyledi. Ve sefer harcı hazineye kaldığından mada bu denlû emval (mallar) beytülmala ait oldu.

Deyû mesrur oldu (sevindi).

Darüsaaade Ağası Mustafa Ağa ve Defterdar Ekmekçizâde Ahmed paşa ve mukaddema kaymakam olan Mustafa paşa fırsat buldukça derler idi ki:

«Koca Murad paşa Kızılbaş seferine gitmek istemez. Pîr-i fânidir. Hemen ayak sürüyüp gezer. Pâdişah dahi, var git, demez.»

Bu sözleri Müftü Mehmed efendi ilkasiyle Darüsaade ağası pâdişaha söyledikte:

«Sus bire habis! Ne hadindir, ol bir gazi ve hacı ihtiyar ve kârgüzar (iş bilir) vezirdir. Anadolu vilâyetinde alâkamız kalmamışken yeniden teshir etti (zaptetti) bu denlû Celâlî askerine galip olup kırdı. Kahr ve tedbir ile bu kadar müfsitlerin hakkından gelip uğurumda can ve baş ile hizmet etti. Siz bir alay garez ehli kimselersiz. Bir dahi anın hakkında bir söz söylemeğe rızam yoktur. İsterse gitsin, isterse otursun.»

Hâsıl-ı kelâm, Üsküdarda tamam dört buçuk ay oturup, beşinci ayın tulûunda (doğuşunda) gerû ruz-u kasıma yedi gügn kalmış idi. Yine mükemmel alaylar ile İstanbul'a girdiler ve evvel baharda Kızılbaşa sefer için tedarik görmeğe başladılar.

Kaptan-ı Derya
Halil paşanın seferi:

Bu salde (senede) Kaptan Halil paşa donanma ile bahr-i sefide (Akdenize) azm ve Silivri pişgâhına (önüne) vardıkta ki Darülsaltanadan ikinci menzildir (konaktır), Cezayir-i Garp kaptanlarından Cineviz Ca'fer kalitesi (S.B.) ile gelüp, meğer İspanya kralının akrabasından veziri şeklinde bir kâfir Çicilya hâkimi imiş. Bir taze sulbî (kendi) oğlunu kral mülâkatına irsal için beş yüz kadar cengâver kâfir ile bir kalyona kuyup enva' hediyeler ile göndermiş. Giderken Cezayir gemilerine rast gelüp, büyük bir muharebeden sonra kalyonu alıp, içinde bulunan kâfirleri esir ve hediyeye müteallik olanı iğtinam (I.S.) ve âdetleri üzere gaziler arasında taksim ettiler. Mezkûr gulâmı (delikanlıyı) pâdişah-ı islâm hazretlerine pişkeş (hediye) getürdüler. Orada gulâmı kaptan Halil paşaya teslim ettiklerinde getürenlere hil'atlar giydirilip hoş hal oldu.

Mezbur esir pâdişah huzuruna geldikte, İslâm teklif olunup, derhal kabul etmekle hazineye, oradan has odaya (S.B.) alındı.

Kaptan paşa donanma ile Sakız'a vardıkta altı pâre guh-misal (dağ gibi) kâfir kalyonu, nice müddettir sedd-i râh-ı süfün-ü Mısır idüb (Mısır sefinelerinin yolunu kapayıp) umumen hâlâ Kıbrıs önünde oldukları haberi alındıkta mütevekkilen Alellah (Allaha tevekküllе) teveccüh edip giderken, «enli-Kara» nam mahalde iki kıta levend fırkatesi (bir nevi gemi) ahzolunup (ele geçirilip) içinde olan etrak (Türkler) haramzâdelerinin! bazısına siyaset, bazısını küreğe kodular.

Andan Baf limanı önüne vardıklarında kalyonların haberini aldılar ki, Amman cânibine çıkıp bazı mahalleri hasarat (I.S.) etmişler. Tamam sür'atle ol geceden donanmay-ı hümâyun deryaya çıkıp ta'kib-künan (takip ederek) alessabah otuz mil miktarı yerden göricek yelken kürek

üzerlerine azimet ve vakt-i asırda **(ikindi vakti)** erişip akşamadek toplaşıp, gece içre dahi ardlarından kesilmeyüp gidüp, küffâr dahi bî-pervâ **(pervasız)** fenerler yakıp önlerince giderlerdi.

Alessabah yine tarafeynden **(iki taraftan)** top ve tüfenk ve cenge ağaz olunup (I.S.) guzaat-ı islâm, kadırgalarla hücum sadedinde iken korsan-ı atik Murad reis ki, Sultan Ahmed Han Cezayir'den getürüp riayet ve iltifat edip Mora sancağını vermiş idi, kaptan gemisi ile yanyana durup gemileri hücumdan men eyledi.

Iraktan baş toplariyle döve döve direk ve seren kırıp zebun ettikten sonra yanaşmağa icâzet (I.S.) verdi. Vakt-i asırda **(ikindi üzeri)** fetih müyesser oldu. İçlerinde beş yüz kadar harbî kâfir ve yüz altmış kadar top ve iki bin kadar tüfenk iğtinam (I.S.) edildi.

Pes, dört pâre gûh-peyker **(dağ gibi)** kalyonlar yedeğe alınıp sâlimen dönüp, Magusa limanına lengerendaz oldular **(demir attılar)**.

Zikrolunan kalyonların biri, «Kara Cehennem» demekle meşhurdur. Yedi türlü olan derecesi madenden yapılmış, kale gibi, azîm bir gemi idi. Kaptan paşa Darülsaltanaya fetihname **(fetih mektubu)** gönderip, kendusu Sayda, Beyrut ve İskenderun ve Trablus Şam taraflarına gidip, devreyleyüp, harp sefinelerinden eser bulunmamakla gerû Magusa limanına dönüp, andan aktarmaları yedekleyip İstanbul'a geldiler.

Taraf-ı pâdişahiden **(pâdişah tarafından)** tehniyet-i gazâyı **(gazâ tebrikini)** mütazammın (I.S.) hatt-ı şerif ve hil'at (I.S.) samur, kaptan paşayı istikbal edip Sarayburnu nam mahalle yanaşıp el öptükte vezirlik pâyesi ihsan buyuruldu. Ve tersâne-i âmireye (S.B.) dahil olduktan sonra divan günü hediyeler çekilip kabul mevkiinde vâki oldu.

Sultanahmed Câmiinin binâsı:

Sene-i mezbure **(adı geçen sene)** Recebinin dokuzuncu günü At meydanında câmi-i şerif binası için hafr-i esâsa

(temel kazılmasına) mübaşeret olunup (başlanıp) Şevvalin sekizinci günü ulemâ, vüzerâ, meşayih (şeyhler) ve sâdât (seyyidler) cem olunup ihtiyar olunan (seçilen) bir saat-i mübarekede câmi-i şerife vaz-ı esas olundu.

Françe ahitnamesi:

Françe pâdişahı Harikos (1) pâdişah, kendinin makbul beyzâdelerinden Asitânede elçilik hizmetinde olan Fransız elçisi gelüp, Salâtin-i mâziye (evvelki pâdişahlar) ile münakit (aktedilmiş) olan kadîmi (eski) dostluk kemakân (evvelce olduğu gibi) mer'î olmak (geçerli) rica edip mukaddema merhum Sultan Mehmed han zamanında verilen ahitname (andlaşma) hâlâ yine mukarrer ve tecdit olundu (yenilendi).

Bu vech üzere ki, Venedikli ve İngiltereli tâifesinden maada Cineviz ve Portokal (Portekiz) ve Katalan tüccarı Çicilye (Sicilya) ve Ankona ve İspanya ve Floransiya (Floransa) dan Françe (Fransa) pâdişahı namı ve sancağı ile memâlik-i mahrusaya gelüp gitmeğe ruhsat verilenler kemakân (evvelce olduğu gibi) gelüp gidüp Françe pâdişahı sancağını nasb eyley.

Ve benderlerde (limanlarda) Françe konsoloslarına müracaat edeler. Ve reâyasından olup Kudüsü' ziyaretine varıp gelenlere ve Kamâme'de mütemekkin olan (oturan) ruhbanlara (papaslara) dahl ve taarruz olunmaya ve Frençe pâdişahu kadimi dost olmakla merhum Sultan Süleyman Han zamanında memnu olan meta'dan (satılacak maldan) pembe ve rişte-i pembe (pamuk) ve sahtiyan verile deyû hükm-ü hümâyun verilüp Sultan Mehmed Han zamanında memnu-attan olan (yasak olan) balmumu ve gön dahi verilüp ve getürdükleri guruştan alınageldiği üzere resim alına.

(1) Naîmâ'nın Harikos dediği, o senelerde Fransa tahtında olan Fransa kralı (dördüncü Hanri) dir.

Ve Françelu melik gemisinde Harbî vilâyetinden zahire alıp Harbi vilâyetine giderken İslâm gemileri rast geldikte düşmana zahire iletürsüz deyû girift eylemeyeler **(yakalamayaalr)** ve zimmîlerden (S.B.) biri diyar-ı islâmdan zahire alıp giderken girift ve ahz olundukta **(yakalandıkta)** Françeludan bulunan, esir olmaya Ve esir bulunursa itlâk olunup **(salıverilip)** esbabı verile. Ve getürdükleri meta'dan **(satılacak maldan)** kanun üzere gümrük alınıp hâdis olan masdariye ve kasabiye ve reft ve baç ve yasakçılık ve üç yüz akçeden ziyade selâmetlik resmi talep olunmaya **(istenmeye)**..

Ve Cezayir-i Garp limanına korsanları vardıkta riayet olunup barut ve kurşun ve yelken bezi vesair âlât verilip, lâkin Cezayirli tüccar Françeyi esir ve mallarını gaarat ederler imiş.

Sultan Mehmed Han zamanlarında biddefeat **(defalarca)** tenbih olunup mütenebbih olmayanlar, kangi **(hangi)** beylerbeyi zamanında olursa ma'zul ola (I.S.) ve gaaret olunan eşya anlardan tazmin oluna **(ödettirile)**. Ve anlar dahi Françe vilâyetine vardıkta ol taraftan kale limanına kabul etmedikleri ve def'de **(defetmekte)** takayyütleri **(fazla çalışmaları)** akda halel vermez.

Cezayir ve Tunus yalılarında Françelû mercan ve balık sayd edeler **(avlayalar)**.

Ve elçiler hizmetinde olan tercümanlar olageldiği üzere haraçtan ve kasabiyeden vesair tekliflerden muaf olalar.

Ve Françelû zimmîleri (S.B.) elçilerine ve konsoloslarıait olan rüesûmu verip niza'ları **(anlaşmazlıkları)** anla-arifetiyle fasloluna, kimse taarruz etmeye.

konsoloslariyle dâvası olanlar, Asitânede göre... Ve silsile-i nesebi mülûk-i mesîhiye **(hıristiyan hü-** arasında meşhur ve makaalid-i hükümet **(hü-**ları) anlara müsellem olduğundan maada, bu dar, atebe-i âliyyeye cümle krallardan ziya-k edip mabeyında **(aralarında)** nakz-ı ahd lmayup kemal-i ihlâsta **(temiz gevgide)**

sasiti kadem olduklarından ötürü, der-i devlette mukim **(ikamet eden)** Françe elçileri, divan-ı hümâyuna geldikte ve vüzerâya **(vezirlere)** vardıkta, İspanya vesair kralların elçileri üzerine kadimden **(eskiden)** olageldiği üzere tekaddüm ve tasaddur eyleyeler **(öne geçeler)**.

Ve Françeden esir bulunup konsolosları Françeludur deyû tâyin ederse, sahibi yahut vekili der-i devlete gönderilüp kaziyesi görüle.

Françelu ve ana tâbi yerlerden memalik-i mahrusada **(Osmanlı ülkesinde)** temekkün edenlerden **(oturanlardan)** haraç alınmaya... Ve iskelelerde konsolos tâyinine kimse mâni olmaya ve tekâliften **(vergigden)** muaf ola (S.B.).

Ve Françe tüccarı ile nizaı (I.S.) olan, kadıya vardıkta tercümanları hazır bulunmaz ise, kadı dâvalarını istimâ etmeye **(dinlemeye)**...

Ve Françe gemileri İstanbul'da kanun üzere aranıp gittikten sonra bir dahi tekrar Boğazhisarında aranmaya ve derya yüzünde donanma ve gayri gemiler Françe gemilerine rast geldikte birbirleriyle dostluk edip kendi rızalariyle bir miktar hediye vermeyince cebren bir nesne almayalar.

Temmet vesîkat-el-ahd

(Muahede vesikası tamamlandı).

İstanbul'dan Kâbe-i Mükerreme astarının gönderilmesi:

Çün Salâtin-i Osmaniye **(Osmanlı pâdişahları)** şanları ve elkapları hâdim-ül-haremeyn-i şerifeyn ünvaniyle anılmağa başladıktan sonra, her biri Kâbe-i Mükerreme'nin iç astarını ve ravza-i mutahharayı, cülûsunda yenilemek eski kanunlarıdır.

Bu âna gelinceye kadar, diyâr-ı Mısır'da işlenip, mahalline irsal olunurdu **(gönderilirdi)**. Lâkin pâdişah-ı cihan sultan Ahmed Han hazretleri itina edip, Darülsaltana **(İstan-**

bul) kârhanelerinde **(imalâthanelerinde iş yerlerinde)** işlenmek ferman buyurdular.

Nukûş-u bî bedel ile **(emsalsiz nakışlar ile)** nesç ve amelinde **(dokunmasında ve yapılmasında)** bir mertebe takayyüd ve tahsin ve kemal-i tekellüf olundu ki misli sebk etmemişti (S.B.).

Kâbe-i Mükerreme'nin iç astarı, bin altmış zira' (I.S.) ve ağırlığı kırk sekiz bin dirhem harirden **(ipekten)** işlenip sene-i mezbure **(adı geçen sene)** cûmâda-l-ûlâsında güvenilir adamlar ile Kâbe-i muhteremeye irsal olundu.

Kezalik ravza-i mutahhara kisvesi ve dahi Hazret-i Fâtımat-üz-zehrâ Radiyallahü anha merkad-i şeriflerinin kisve ve nitakları **(kuşakları)** işlenmek ferman buyurulup sene-i âtiyede **(gelecek sene)** tekmil ve yerlerine isal kılındı **(ulaştırıldı)**. Nitekim zikrolunsa gerektir.

Kara Çelebi-zâde Mehmed efendi İbn el-mevlâ Hüsameddin, müellif-i târihe **(yâni Naîmâ'ya)** böyle nakletmiş ki;

Sene isnâ aşer ve elf **(bin on dokuz)** hududunda Mısır kadısı bulundum. Şultan Mehmed Han merhumun saltanatının son günleri idi. Mısır vâlisi Yavuz-Ali paşa İstanbula davet olundukta gidip, yerine Mısır ümerâsından Osman beyi kaymakam kodu. Çok geçmeyüp Osman bey vefat etmekle hükümet-i memleket, husûsâ hac kafilesi mühimmatı işini yürütmek zamanı olmağın kim tahkim olunur deyû Mısır ulemâsı müşavere edip, ittifakla «hâkim-üş-şer'i şerif sairden ehaktır **(daha haklıdır)**» deyû bu fakiri seçtiklerinde, divan umuru ve saltanat hizmetleri bize yüklendi.

Ol mahalde en mühim iş, hacc-ı şerif kafilesinin teçhizi **(donatılması)** idi. Şevval sonlarında Kâbe-i Mükerreme kisvesi develere yüklenip hac emîri ve âyan ve kafileyi muhafazaya memur olan asker cümle kale pişgâhında **(önünde)** vâki «Kara Meydan» da toplanıp ol mecmu emânat-ı şerife, hac emîrine teslim olunduğu vakitte, Kıbrıs tarafmdan haber gelüp, sultan Ahmed Hanın cülûsu vuku buldu.

Öyle dar bir mahalde ki, âlem ayak üzere ve asıl vâli dahi yok... Büyük karışıklık elverdi. Ve kisve-i şerife kuşağında Sultan Mehmed Han adı, dokunulmak suretiyle yazılı idi. Bu kere, Sultan Ahemd Han yazılması lâzım gelmeğin, bu haberin şüyuundan (yayılmasından) dahi havf olunup (korkulup) hayret yüz gösterdi.

Bilâhare (sonra) bu bapta âmâl-i fikir olunup dahi, şehrin muhafazasına ihtimam tenbih olunup ol nitâk-ı şeriften (o kuşaktan), Mehmed adı, Ahmed'e değiştirilmek için, hac emîri tenhaya davet olunup bu gizli sır ona keşfolunup, gece olıcak:

«Kisve-i şerifeyi bana getür ki bazı kusuru tamamlana!»

Deyup, ama hiç bir ferd agâh olmasın için muhkem tenbih olundukta getürüp hakikaten zerduzler (sırma işleyici) ler ve nessaçlar (örücüler) toplattırılıp Mehmed adı Ahmed kılındı. Ve gizlice yine mahalline irsal ve Mekke'ye isal olundu.

Vakaayi-i Tis'a Aşere ve Elf

(Bin on dokuz senesi olayları)
(Hicrî bin on dokuz senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî bin altı yüz on senesi Martının altıncı pazartesi gününe rastlar)

Murad paşanın Tebriz seferine serdârlığı:

Çün serdâr âlîkadr Şark cânibine azimet niyeti ile sefer tedarikini ve mühimmatını gördü. Gürcü-Mehmed paşa yine kaymakam kaldı. Murad paşa Safer ayının beşinci günü asakir-i nusret meâsir (**başarılı askerler**) ile Üsküdara geçüp Acem diyarına alelâcele gitmek bâbında ferman olıcak Rebiülevvelin birinde Üsküdardan kalkıp merhaleleri katederek Acem serhaddine vâsıl olunca, memur olan beylerbeyiler gelüp bî-had (**hadsiz**) asker cem oldu.

Şâh-ı gümrah (**yolunu şaşırmış şah**) Tebriz havalisinde olduğu mukarrer olıcak kış dahi yakın olmuşken durmayıp sür'at ile Tebriz havalisine vâsıl oldu. Ahalisi şehri tahliye edip (**boşaltıp**) hâli (**boş**) ve harabe komuşlar. İslâm askerleri dahi olanca imaretini dahi yakıp yıktılar. Ama Şah ol sahralarda gelüp mukabele etmek tevakku olunurken (**beklenirken**) Tebriz civarında vâki Kûh-u serhab kalesinde göründü. Beriden harp meydanı arz edildikçe idbar yoluna gitti.

Bir müddet ol tarafta tevakkuf olunup (**durulup**) vücutlarından eser peyda olmayıp ve kış mevsimi dahi erişip

askere ârâm (I.S.) muhal (I.S.) olmağın, ol rezillerin kârı gelecek seneye kalıp memleketi tahripten sonra dönüp serdâr ve kapı-kulu, Diyarbekir'de karar eyledi.

Bu seferde bir defa serdâr tarafından Şaha mektup gönderilip cecvabı vârit oldu (geldi).

Bu mefhumda ki:

«Elkaptan sonra, mukaddema ikinci Şah İsmail zamanında olan akvalden (sözlerden) nakz-ı ahd ettiniz (muahedeyi bozdunuz) deyû ilâm olunmuş. Ol, çok zaman umur-u saltanatı ifa etmedi ki nakz-ı ahdı mucip andan bir fiil sadır ola.

Sizin, serhadlerde olan hükkâmınız (hâkimleriniz) bazirgânlarımız emvaline (mallarına) tamah edip nicesini katletmeleriyle defaırca saadetlû pâdişah tarafına arz ve inha edip aslâ kulak asmayıcak, namus-u saltanat ana tahammül etmemek ile cânib-i haktan tevfik-i refik olup, mülk-ü mevrüsumuz (babdan kalma mülkümüz) olan memleket elimize geçti. Ve Tatar askeriyle mübahat olunmuş (öğünülmüş), mukaddema (evvelce) İslâm-Giray ve Gazi-Giray Şirvan üzerine leşker (asker) çekip Kızılbaş ile muharebe ettikte bozulup, hanları esir olmuş idi. Hâlâ yine gelürler ise cezalrını bulurlar. Âl-i Osman pâdişahlarının mal kuvveti ve asker çokluğu malûmumuzdur. Lâkin bizim dahi gazilerimiz, askerinizin çokluğundan aslâ endişede olmazlar. Hemen merhum Sultan Süleyman Han hazretleri, merhum dedem Şah Tahmasb'a verdiği ahitname mucibince sınur kesilmesi caiz ise, ben saadetlû pâdişahın bir kuluyum. Bir kimse düşmanlığında kavi olmasa, dostluğuna dahi itimat yoktur. Bizim dahi dostluğumuz müşahede olunur. Rızanız yoğise, verâ-i perde-i takdirde (takdir perdesinin arkasında) olan zuhura gele vesselâm.)»

Serdâr-ı â'zam Murad Paşa tarafından gönderilen cevaptır:

Elkaptan sonra, Tatar askeri ile mübâhat olunur (övünülür) demişsiz. Tatar, pâdişahın sair kulları gibidir .Hanları esir oldu ise

mâ-tekaddemden (evvelden beri) ola gelen budur ki, bu defa da mağlûp olan bir defada galip olur. Eğer sizin taraftan esir olanlar tadat olunsa (sayılsa) tatvile müeddi olduğundan (uzatmağa sebep olduğundan) gayri, bâis-i hacâlettir (utanmağa sebeptir).

Şöyle ki, saadetlû pâdişahın hutbesi okunduğu memleketlerden kasr-ı yed (el çekilir) ve itizar olunursa (özür dilenirse) ben dahi pâdişahın bir amel-mande kuluyum. Sözüm geçer ümidindeyim. Mabeyninize (aranıza) girip sulh ve salâha sâ'y edip (çalışıp) kemâ fil' evvel (evvelce olduğu gibi) sinur kesildikten sonra dönüp giderim. İllâ pâdişahın dünya sarayında Abbas namına hâkim olduğuna rızay-ı hümâyunu yoktur. İslâm askeri nice yıllar bu tarafta kışlayıp verâ-i perde-i takdirde (takdir perdesinin arkasında) mukadder olan şekil hâsıl oluncaya kadar sâ'y olunur (çalışılır) bi-inâyetillâhi teâlâ (Allahın inâyetiyle) intikam alınmak muhakkaktır.

Bu cümleden evvelce Şâh tarafından nâme ile Murad Paşaya Şemseddin Mehmed Ağa gelip sulh için nice sözden sonra, mezbur Hayreddin Çavuş koşulup, cevabnâme gönderilmiş idi. Bir seneye yakın eğlenip cevap gelmemekle Sultan Murad Han zamanında elde edilen memleketler istihlâsı (kurtarılması) için asker-i encüm-sümar (yıldız gibi çok asker) ile cemâziyelâhirenin yirmi yedinci günü Erzurum'a gelindikte, mezbur Mehmed Ağa ve Hayreddin Çavuş gelip, getürdükleri Şahın nâmesi mazmununda (I.S.) serhad hükkâmının (hâkimlernin) reâya ve tüccar malına tecavüzleri nakz-ı ahde sebep gösteriliup, tarafeynden (iki taraftan) gidip gelme olmuş. Sulh işlerinin yürütülmesine niyet var ise, geçmişi unutup, geçmiş pâdişahlar zamanlarında olduğu gibi sulh oluna denilmiş. Sultan Murad Han zamanında fetih olunan memleketler ol tarafta iken geçmişi unutmağa pâdişah tarafından aslâ rızâ olmadığı meydandadır. Sulh murad olunursa (istenirse) pâdişah hutbesi kıraet olunan (okunan) memleketler teslim oluna.»

Deyû cevap yazıldı ve irsal olundu (gönderildi).

Bu senenin bazı veakayiinin zikri:

Rebiülevvelin ikinci günü serdâr Üsküdardan kalkıp Malteneye vardıkta Kırım Hanı Selâmet-Giray'ın mevti

(ölüm) haberi gelip, mumaileyhin arzı ile hanlık Kalgay (veliahtd) bulunan Canbek-Giraya tevcih olundu.

Ve Rebiülâhırın on beşinci günü Kâbe-i muazzamanın kuşağı ki, dört kıt'a ve Halep endazesi (bir uzunluk ölçüsü) ile tûlen (uzunluğuna) elli bir zira,' ve arzen (enliliğine) beş rubu'dur. Ve Ravza-i mutahhara kisvesi ki elli bir kıt'a olup cem'an yedi yüz kırk beş zira'dır. Kezalik Ruvza-i mutahharanın kuşağı ki dört kıt'a olup cem'an tûlen beş zira' ve arzen altı rubu'dur, ve merkad-i Fâtımat-üz-zehra Radiyallahü anha kisve-i şerifesi on kıt'a ve cem'an yüz zira'dır. Ve ol zarîh-i münevverin (ol nurlu mezarın) kuşağı ki tûlen on zira' ve rubu' zira'dır (dörtte bir zira) ve arzen üç rubu' ve bir kerredir. Bu cümle sarf olan sırma cem'an on yedi bin altı yüz doksan iki miskaldir (S.B.).

Kezalik beyt-i muazzamın içinde olan üstüvanelerin zerbeft (sırmalı kumaştan) kisveleri ki üzerlerinde «Hannan ve Mennan» ism-i şerifleri nakşolunmuştur.. Üç kıt'a olup uzunlukları on beşer zira' ve anlara sarf olunan sırmanın miktarı dört yüz elli dokuz miskaldir.

Sene-i sâbıkada (geçen sene) örülmesine mübaşeret (başlama) ve işbu senede itmam olunup (tamamlanıp) sandıklara konularak yerlerine gönderildi.

Ve kaptan Halil paşa sene-i mezburede (adı geçen senede) donanmay-ı hümâyun ile deryaya çıkıp Rodos beyi Memi beyi birkaç beylere serdâr edip İskenderiye'den zahire gemilerini beri geçürmeğe irsal eyledikte, varup edây-ı hizmet edip (hizmeti görüp) Finike nam mahalde bir harbi kâfir kalyonuna rast gelüp biraz muharebeden sonra fetih ve zapt üzere iken kalyon, top darbından ziyade mecruh olmakla ol mahalde sulanıp, batıp, helâk oldu. Ve Halil paşa muhafaza ederek Ağriboz, Moton ve Navarin câniplerine varıp kâfir yakasına azimet üzere iken salif-ül-zikr (evvelce zikrolunan) Memi bey «Kıbrıs» havalisinde duka gemilerinden beş pâde azîm kalyonlar deveran eder» deyû haber göndermeğin, Mora sahillerinden sekiz günde Kıbrıs'a gelüp Re-

cebin başlarında Yafa'ya yakın «Öküz burnu» önünde Mısır gemilerine müterassıt olan (gözleyen) mezbur gemileri kırk mil yerden seçip üzerlerine vardıkta azîm cenk olunurken rîh-i şedid (şiddetli rüzgâr) zuhur etmekle kalyonlara çatmak mümkün olmayıp akşam olup, gittikçe rüzgâr müşted (şiddetli) ve zulmet (karanlık) ziyade olmakla sabah olunca kalyonlar gözden kaybolup ne cânibe gittikleri malûm olmadı.

Pes kaptan Rodos cânibine teveccüh edip yolda bir levend fırkatesi (S.B.) ve bir iki harbi gemileri alıp mukaddema kâfir yakasına dokuz pâre kalite (S.B.) ile gönderdiği Süleyman paşa dahi iki pâre korsan fırkatelerini (S.B.) ve Mesina ve Malta semtlerinde iki pâre şeptiyelerini alıp, gelüp donanmaya mülhak oldukta (katıldıkta), cümle yedi sekiz pare harbi gemi ve yüz kadar esir ile tersaneye dahil olup (girip) divan-ı âliye arz ettikte hil'at-ı fâhihrelerle (I. S.) iltifata mazhar oldu.

Ve sene-i mezbure zemistânında (kış mevsiminde) Sah tarafından tekrar darâatnâmeler (I.S.) ile elçiler gelüp kar'ı bâb-ı sulh eyleyüp (sulh kapısını çalıp) sâbıkaa memleketine dahil iken, ellerinden alman memleket mahsulâtından her sene iki yüz yük harir (ipek) irsal etmeği taahhüt edip, bu memleketlerde pâdişah tarafından mansup (tâyin edilmiş) bir beylerbeyi mesabesinde olmak üzere musalâha rica etmeğin, darâatnâmesiyle gelen elçilerini serdâr-ı zîşanı Asitâneye gönderip vâki hâli ilâm eyledi (bildirdi).

Eğerçi serdâr bu nâmeyi Şahın adamlariyle der-i devlete gönderdi ama, muradı, ol bed-peymâna (yemininde durma yana) hâb-ı harkuş verip (tavşan uykusu) evvel baharda mâ nend-i şîr-i jiyan (kükremiş arslan gibi) Acem memleketine hücum edip taraç ve tâlân (yağma, çapul) etmek fikrini kafasına koymuştu.

Vakaayi-i Sene İşrîn ve Elf

(Bin yirmi senesi olayları)
(Hicrî bin yirmi senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1611 senesi Mart ayının 16 ncı Çarşamba gününe rastlar)

Vezir Murad paşanın vefatı ve Nasuh paşanın serdârlığı:

Sadrâzam Murad paşa serdâr olup Tebriz cânibine gittikte ol mahal Diyarbekir vâlisi Nasuh paşa taraf-ı devlet-i âliyyeye bir rık'a **(dilekçe)** gönderip bu mazmunu (I.S.) derceyledi ki «Eğer Murad paşa azil ve mühür kenduye verilürse kırk bin altın nakit, ve askere kifayet edecek zahireyi kendu malından ifa eyleye...»

Rık'a vüsul bulduğu gibi pâdişah tarafından bir hatt-ı şerif içine konulup ve ulak ile Murad paşaya irsal olundu **(gönderildi)**.

Murad paşa, teaccüb-künan **(taaccüp ederek)** rık'ayı saklayıp Nasuh paşayı davet eyledi. Nasuh paşa meseleden gaafil, geldikte vezir rık'ayı eline sunup:

— Bu yazı kimindir bilür müsüz? dedikte, Nasuh paşa, Arnavud cinsi cesur ve bî pervâ olmakla tereddütsüz:

— Belî, benimdir. Dedi. Murad paşa:

— İmdi ol ifasına taahhüt ettiğin altın ile zahireyi teslim etmek gereksiz!

Deyû buyurdukta Nasuh paşa gücenik ve değişerek, baş üstüne deyup teslim eyledi.

Ba'dehu (sonra) Murad paşaya mahrem olan ağaları:

«Ne acep tahammül buyurdunuz? Serdârlar bundan az suç ile adam katlederler. Maslâhat budur ki bu münafık nabekârı (hayırsızı) öldüresiz.»

Dediklerinde Murad paşa insaflı tarafından cevap verdi:

— Yok, bu herif bir şecî ve namdar (namlı) ve bahadır ve kâr-güzar (iş bilir), devlete gerekli adamdır. Bunu idam ve ifnâ, devlet-i âliyyeye hizmet değildir. Belki bu makuleleri ibka (yerinde bırakmak) ve terbiyede nice menfaat vardır. Bilhassa mesned-i sadâret (sadrâzamlık makamı) mahsûd-ı vüzerâ (vezirlerin hased ettikleri) olup, ol makama istidadı olan isteklileri ifnâ (mahvetmek) revâ değildir.

Dedi. Çün kış mevsimi sona erip, Şah-ı gümrâhın (I.S.) üzerine sefer lâzım geldi. Serdâr Murad paşa Diyarbekir dışına çadırları kurup, Acem diyarına azimet üzere olduğu Şah Abbas'a mün'akis (S.B.) olıcak gerû darâatnâmeler (I.S.) gönderip kavl-i sâbit (eski söz) üzere sulh rica ettikte serdâr-ı namdar leyte-laalle (oyalama) ile cevap verip, harbin başlangıcını tertip üzere iken, Allahın emriyle ömrü âhır olup sene-i mezbure Cûmâda-l-ûlâsının yirmi beşinde rahmet-i hakka vasıl alıcak (1) orduda yeniçeri ağası Sipahi-

(1) Kuyucu Murad paşa Diyarbakır civarında Cülek sahrasında, doksan yaşında iken (25 Cûmâda-l-ûlâ 1020 — 5 Ağustos 1611) de vafat etmiştir. Bir rivâyete göre, sadrâzamlığa göz dikmiş olan Nasuh paşa tarafından zehirlenmiştir. Murad paşa aslen Hırvat veya Rumdur.

Rivâyete göre Ciğala-zâdenin İran seferi sırasında, muharebe esnasında bir çukura düşmüş ve oradan çıkarılarak İranlılara esir düşmüştür. O yüzden (Kuyucu) denilmiştir. Daha doğru bir rivâyete göre de, Anadoluda Celâlî adı altında ekserisi masum Türkler olan on binlerce insanı öldürüp kuyulara doldurduğu için (Kuyucu) lâkabını

zâde Mehmed ağa ki, Silâhtarlıktan çıkmış idi, Asitâne tarafından serdâr tâyin olununcaya kadar umur-u askeriyeyi zapteder bir serdâr emrinde meşveret olundukta ol hînde vezâretle Diyarbekir vâlisi olan Nasuh paşanın kapısı mükemmel (**yâni maiyet erkânı**) ve kudreti kemalde olmakla derhal işleri ona teslim edip, der-i devlete arzolundukta Asitâne tarafından, serdâr çıkmağa zaman müsait olmayıp, sefer vakti geçer deyû cümâdâ'l-âhirenin on ikinci günü vezâret mührü irsal olunup (**gönderilip**) serdârlık umuru ona bırakıldı..

Nasuh paşa dahi sadrâzam olup serdâr-ı sâbık (**eski serdâr**) yolu üzere Kızılbaşı istisal (I.S.) ile memur olduğu Şahın mesmuu olıcak (**işitince**) sulh işine sarılıp, eski şart ile izhar-ı ubûdiyet (**kulluğunu izhar**) ettiğini der-i devlete inha (I.S.) edicek, iş icabı kabule lâyık olup Şah dahi taahhüt ettiği ipeği tahsil için istimhal etmeğin (**mühlet istemekle**) bu defa irhâ-i inan olunup (**dizgini bırakılıp**), vezir-i müşarünileyh askere ruhsat ve bu yıl sefer yoktur deyû icâzet verdi.. Ve kendusu elçinin çıkmasına mütevakkıf (**bağlı**) olmağın, Asitâneden müsareate (**acele etmesine**) işaret olundukça, Kızılbaş elçisi, biz bu serhadde iken çıkmayınca maslâhat (**iş**) bitmez, deyû itizar (I.S.) etmekle bu arada bir sene kadar zaman geçti.

Kâbe-i Mükerreme
ve Mîzâb-ı Şerif:

Sene-i mezbure (**adı geçen sene**) başlarında Kâbe-i mu-

---

almıştır. Sadrâzamlığı 4 sene, 7ay, 25 gün sürmüş, bu kısa müddet zarfında, Anadolu'da isyanları bastırma hareketlerinde yüz binden fazla Türkün kanına girmiştir.

İyi ve muvaffak bir ordu kumandanı olmadığı gibi, siyasî işlerde de muvaffak bir devlet adamı sayılmaz. Çünkü, Osmanlı orduları galip durumda iken, Avusturyalılarla akdettiği Zidva-torok muahedesi, Osmanlı devletinin, duraklama devrinin resmî belgesi olmuştur.

azzamanın rüknü (**direği**) tamire muhtaç olmakla bazı yerlerini tamir mühim olmuştu. Bu bapta basiret sahiplerinin fikirlerinin hülâsası bu oldu ki, beyt-i mükerremi yıkmadan sağlamlaştırmalıdır. Yeni demirden kuşaklar ile iki yerden rapt (**bağlama**) tarikiyle tedarik olunmak evlâdır, deyû demir kuşaklar tertibine başlandı.

Bir tabakası sim-i ham (**ham gümüş**), bir tabakası zer-i hâlis (**halis altın**) ile kaplanmak üzere tenbih buyurulup «mîzâb-ı rahmet» ki sâbıkaa Sultan Süleyman zamanında tebdil olunmak lâzım geldikte gümüş tahta ile tezyin olunmuştu.

Bu defa altınlı tahtalar ile tezyin olunmak, pâdişahın muradı olmağın, ol esnada pâdişah-ı âlempenah (I.S.) İstavroz bahçesine göçüp, anda bu mühimmi tekmil için üstad-ı zerkârlar (**altın işleme üstadları**) cem ettirilip, pâdişahın, şeyhülislâmın, vezirlerin, ve ulemânın huzurunda işlenilmesine başladılar.

Andan pâdişah-ı âlempenah (I.S.) hazretleri Davud Paşa bahçesine göçüp bu nefis işler kolay zamanda tamam olmağın Davud paşaya götürülmek ferman buyurulup yerine konması müşahede olunmak için beyt-i muazzamın şekl-i murabba'da (**kare şeklinde**) tûlen ve arzen (**uzunluğuna ve enliliğine**) miktarı malûm olduğu üzere bazı ahşaptan beyt-i mükerremin timsali tertip olunup, ol nitaklar ve mîzab (**su yolu**) vazolundu. Mukabelesinde bir sâyebân-şâhâne (**şâhâne gölgelik**) ve altında taht-ı zerrin (**altınlı bir taht**) kurulup pâdişah-ı âlicah bizzat taht üzere ve havalisinde müfti ve ulemâ ve vüzerâ-i izam karar edip müşahede buyurduktan sonra hazır olanlara birer hil'at-ı fâhire (I.S.) inâyet buyurulup ve ol gün Silâhtar Mehmed ağa Mısır vâliliği ile Gürcü-Mehmed paşa sarayına çıktı.

Bu esnada pâdişah-ı cihan, Tophane sahilinde olan çeşmeyi binâ buyurdular.

Derya seferi ahvali:

Bu sal (sene) baharında kaptan Halil paşa donanma ile çıkıp Ayamavra beyi Mehmed bey, kâfir yakasına geçip bir harbi kalyon alıp Ağriboz'a getürdüğünü ilâm ettikten sonra Rodos limanında donanma gemilerini bağlayıp Kıbrıs etrafını tecessüse (I.S.) azimet üzere iken hatt-ı hümâyun vârid olup:

«Kâbe-i Mükerreme imaretine müteallik mühimmat, Mısır gemileriyle irsal olunmuştur (gönderilmiştir), donanma ile selâmete çıkarasın!»

Demekle, intizar üzere iken Kıbrıs ve Trablus beyninde iki kalyon haberini alıp, yirmi beş kadırga ile Rodos kaptanı Memi beyi ol canibe gönderip, kendi Mısır gemilerini ummanın yarısına kadar iletüp emin mahalle getürdükten sonra Anadolu yakasına çıkıp Memi bey bunlardan ayrıldıkta bir harbî kalyona sataşıp harb-i azîmden sonra (büyük muharebeden sonra) fethedicek, içinde olan reisleri Malta kaptanı olup korsanlığı ile nice mazarratı sebk eden «Kör-Kaptan» idüğü meydana çıkınca, yedeğine alıp, gelüp Rodos'ta donanmaya mülâki oldu (katıldı).

Mısır vâlisi, Sakız'dan beş kadırga ile ummanı geçürmek için gönderildi ve on pâre kalite (I.S.) ile Lala Ca'fer bey kâfir yakasına gönderilip rüzgârın şiddeti ile geçmek müyesser olmadıkta, Manya burnunda iki pâre kalyona (I. S.) rast gelüp, kalyonlar harbî bayraklarını dikip cenge hazır olıcak, üzerlerine varup sabahtan akşamadek cenk eyleyüp Allahın inâyetiyle fetih müyesser oldukta kaptan ol kalyonları ve mukaddem (evvelce) alınan dört pâre kalite ve barteneleri sefer sonunda yedeğe alıp tersaneye ulaştırdı.

Lâkin sonra alınan kalyonlar «sulh içind olan Venedik kalyonlarıdır» deyû arada çok kıyl-ü kal (dedikodu) oldu. Ve bilcümle bu defa dahi kaptan paşa, yüz esir ile tersaneye gelüp pâdişahın elini öpmekle müşerref oldu.

Halil paşa birinci defada üç sene kaptan olup küçük, büyük elliden ziyade gemiler aldı. Lâkin sâbıkaa Mısır'dan

gelen Mehmed paşadan dahi güzel hizmetler zuhur edip, çalışması beğenilip pâdişaha akrabalıkla yakınlık lûtfuna mazhar olmağın, sadrâzamlık mührü kenduye verilmek müstahak iken, hali icabı, Nasuh paşaya verilmeğin, Mehmed paşanın dahi hatırı hoş edilmek için kaptanlık mansıbı kenduye verildi.

Bu senenin bazı olayları:

Sene-i mezbure Rebiülâhırı ortalarında, pâdişah Davud paşa bahçesinde iken «Sultan Selim» nam bir şehzâdeleri vücuda gelüp, yine aynı ay içinde fevt olup (ölüp) bu beyt, hâle münasip söylendi:

Sukut itti ise kevkeb mihr-i âlem ber-karar olsun
Yere düştü ise bir meyve, Draht'i pâydar olsun

Ve, zilhicce sonlarında küçük kızlarını Nasuh paşaya tezviç (evlendirmek) için Şeyhülislâm ve vüzerâ (vezirler) hazır olup akd-i nikâh olundu.

Vakaayi-i Sene İhdâ ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi bir senesi olayları)

(Hicrî 1021 senesi Muharreminin birinci günü, milâdî 1612 senesi Mart ayının dördüncü pazar gününe rastlar)

Derya **(Deniz)** seferi ahvali:

Mısır'dan ma'zul **(azledilmiş)** Mehmed paşa, kaptan olup sene-i mezbure **(adı geçen sene)** rebiinde donanma ile deryaya teveccüh edip küffâr kalyonlarını tecessüs (I.S.) ederek sayda ve Beyrut câniplerine inip ol sevahilde **(sahillerde)** vâki sarp dağlar arasında, memleketine sancak beyi iken beylerbeyilik ünvaniyle anılan Maan-oğlu, ol tarafta tevessü' ile **(genişleyerek)** bazı muhkem kaleler bina edip Şam hükkâmına **(hâkimlerine)** müracaat eylemeyüp, Canbolat-oğlu ile Şam gaaretinde adamları bile olup, türlü fesatlar ettiklerinden maadâ Osmanlı memleketleri mahsullerinden viregeldiği emvâli **(malları)** noksan üzere vaktinden sonra vermek sadedinde **(niyetinde)** olup, isyanı anlaşılmakla kaptan paşa donanma askeri ile ol diyâre çıkıp ele getürmek sadedinde **(niyetinde)** olduğu Maan oğlunun malûmu olıcak darâatnâmeler (I.S.) ile adamlar ve uhdesinde olan malı fazlasiyle gönderip itizar etti **(özür diledi)**.

Donanmanın geri dönme zamanı olmakla Rodos ve Sakızdan tersane-i âmireye (S.B.) isal etti **(ulaştırdı)**. Lâkin Sısam boğazında dokuz pâre gemiyi kâfir almakla ma'zul olup, kaptanlık gerû Halil paşaya verildi.

Vezir-i â'zam Nasuh paşanın, Acem elçileriyle gelişi:

Çün Nasuh paşa Kızılbaş-ı evbaşın (I.S.) muradına müsaadę tarikine (**yoluna**) sâlik (I.S.) olup elçinin geglmesinde müsareate (**aceleye**) tahris (I.S.) etmeğin, Şah dahi fırsatı ganimet bilip Kadı-askeri makamında olan «Kadı Han» ve Kazvin ve İsfahan kadıları olan şahısları elçi edip, iltizam eylediği iki yüz yük hariri (**ipeği**) beraber alıp sene-i mezbure Rebiinin yirmi altıncı günü Diyarbekir'de Nasuh paşaya isal (I.S.) ve Nasuh paşa dahi harir (**ipek**) ile elçileri alıp Şabanın gurresinde (I.S.), İstanbul'a dahil oldular (**girdiler**).

Hattâ vezire mutat üzere alay olduktan sonra elçilere dahi kanun üzere başka alay olup getürdüler.

Pâdişah-ı âlempenah (I.S.), Şabanın on altıncı günü asakir-i bâ şevket ile Davud paşadan büyük alay ile gelüp Darülsaltanaya (**İstanbul'a**) dahil oldukta Acem elçilerini bir mahalde oturup seyrettirdiler.

Ve mah-ı mezburun (**adı geçen ayın**) yirmi birinci günü elçiye ruhsat ve atebe-i âliyyeye (I.S.) rûyimâle (**yüz sürmeğe**) icâzet olup pişkeşlerini (**hediyelerini**) getürüp hil'atlar ile dâmen-büse (**etek öpmeğe**) nâil oldular.

Şah-ı Kızılbaş (**kızılbaş şahı**), meyân-ı kallâşandan (**kalleşler, yâni hileciler arasından**) «merkumdan (**adları geçen**) elçiler, ilim ehli ve ağzı söz yapar heriflerdir, pâdişah meclisinde ma'kulât (**akılın alacağı şeyler**) söyleyip, bahis lâzım gelürse sual ve cevaba kaadir olurlar» deyû intihab edip göndermiş iken huzur-u hümâyunda anlara bir mertebe dehşet ârız oldu ki, içlerinde a'lem (**en fazla bilgili**) ve akdemi (**kıdemlisi**) olan kadıhan, söz etmeğe kaadir olamayıp;

«Pâdişahım, Şah Abbas senin kulundur!»

Demekten gayri bir harf söyleyemedi. Ve nâmesini vezir-i a'zama ve ol dahi pâdişaha teslim ettikten sonra taşra çıkıp gittiler.

Ba'dehu **(sonra)** Erzurum ve Bağdad câniplerinde merhum Sultan Süleyman zamanında Şah Tahmasb ile olan sulhta kesilen hudut üzere sınur kesilip mahut hariri **(ipeği)** her sene göndermek üzere sulha karar verildi. Ve Ramazanın yirmi altıncı günü elçiye ruhsat ve divana gelmeğe icâzet olup ziyafetten sonra arz odasına dahil **(girerek)** ve hil'atleriyle kanun üzere cevapname ile insırâfa **(çekilip gitmeğe)** mezun oldular.

Ve ol arada, Erzurum beylerbeyisi Hasan paşaya koşulup ve sınur emrini fasl ve tâyin için, İncili-Mustafa çavuş beraber gönderildi. Lâkin bin yirmi dörde varıncaya kadar sınur emri bertaraf olmadı.

Sultan Murad'ın
doğuşu ve çıkma (I.S.):

Sene-i mezbure cümâda'l-ûlâsının yirmi sekizinci günü pâdişah İstavroz bahçesinde iken, Sultan Murad nam bir şehzâde vücuda geldi. Ve Şevvalin dördüncü günü harem-i pâdişahide olan bütün gılmanlara (S.B.) kanun üzere çıkma ferman olundu. Ve Doğancı-başı Karakaş-Mehmed ağaya Bosna beylerbeyiliği verildi. Ve aynı ay içinde vezir-i â'zam Nasuh paşaya verilen Ayşe Sultan, mahalline isal olunup azîm velime **(düğün)** tertip edildi.

Sultan Ahmed Hanın
Edirne'ye gidişi:

Aynı sene Zilka'desinde pâdişah, Edirne'ye gitmek isteyip, aynı ayın sekizinci günü Davud paşadan, bütün devlet erkânı ve divan mühimmatı ile, kapı halkından yeniçeri ve Mısır'a ferman olunan ulûfeciyân-ı yemin ve yesârdan gayri sipah zümreleriyle Davud paşadan çıkıp teveccüh ettiklerinden, iki gün mukaddem **(önce)** şehzâdelerle Darüssaaâde Ağası Mustafa ağa gitmişlerdi.

Vezir-i â'zam Nasuh paşa, ikinci vezir Davud paşa, üçüncü vezir Yusuf paşa, dördüncü vezir Halil paşa her biri ve Şeyhülislâm Mehmed efendi ve sadâretten münfasil (ayrılmış) damad efendi, ve müfti Şakiki Esadeddin efendi ve Zekeriyyâ-zâde Yahya efendi ve Mustafa efendi ve Abdülâziz efendi, cümle devlet â'yanı müçtemi' olup (toplanıp) pâdişah, mevkib-i azîm ile (büyük alay ile) Davud paşadan hareket ve Çekmece cânibine maiyet erkânını hareket ettirdikte esnây-ı rahda (yolda), pâdişah, maiyetindekilerin her birine iltifatlarda bulundu.

Andan sonra Filarya nam köyde, sadreynden (Anadolu ve Rumeli kadı-askerlerinden) maadası anda tahallüf kıldılar (geride kaldılar). Ve günün yarısı olmağın, sayebân (gölgelik) kurulup pâdişah-ı cihan, cemaat ile öğle namazını kılıp müverrih, Sultan imamı Mustafa efendi, bazı işler sebebi ile bulunmamakla Şeyhülislâm efendi imamlık yaptılar.

Ol gün Küçükçekmecede, ertesi Büyükçekmecede konup, sabah göçüp bunca yeniçeri ve sipahi vesair asker tâifeleri ve kûs-i şâhi (pâdişah kûsu) âleme velvele salıp perende ve cerende (uçan ve ot yiyen hayvan) avlayarak ikindi vakti Silivri'ye inildi.

Nim-şebden sonra (gece yarısından sonra) yine irtihal olunup (göçülüp) yolda fecir namazı kılınıp, hünkâr süvar oldukta silâhşörler hüner göstererek Çorlu'ya nüzul olundu (inildi).

Mesafenin uzunluğu ve yağmur sebebi ile solaklar (S. B.) ve gayri piyade leşkeri yorulmakla merhameten olgün oturak oldu.

Ertesi, Karıştıran mevkii konak oldu. Anda (orada) münasip bir saray olmamağın bargâh (çadır) kurulup, andan Burgaza varılıp bu yolda süvariler cirit oynayarak, vezirlere ve ağalara sirayet edip, tâ ki sadrâzam Nasuh paşa ki, meydanın en büyük binicisi idi, ciride çıkmak pâdişaha

dahi şevk gelüp altlarında olan küheylânı mahmuzlayıp sadrâzam tarafına atının dizginini çevirdi.

Paşa kaçmak ve kurtulmak yolunu arayıp, pâdişah kafasından erişip, elinde olan ciridi ketf-i vezîre **(vezirin omuzuna)** rast eyledi. Atsa, isabet muhakkak iken caba kaidesince takipten vaz geçip, yaşa sadası ve gülbank-i Aleyhe Avnullah **(aleyk-i Avnullah gülbankı)** gök kubbeye çıkıp ol mahal, yiğit vezir bu inâyete mazhar oldukta, meydanda atından inip piyâde gelüp, rikâb-ı hümâyunlarını **(atının özengisini)** öptü.

Hakkaa ki pâdişah-ı cihan, silâhşörlükte tek idi.

Andan Bababaeskisi, andan Hafsa, konak olup ertesi âşûre gününde Edirne'ye girilip, giriş sırasında öğle vakti olmakla, namazı Selimiyede cemaat ile edâ, ba'dehu **(sonra)** süvar olup ve Sultan Süleyman köprüsünden geçip alay-ı azîm ile Saray-ı hümâyuna indiler.

Ol mahal, Darüssaade ağası Elhaç Mustafa Ağa sair hâcegân-ı harem-i has ile ellerinde sîm-ü-zer **(gümüş ve altın)** tabaklar tutup olkadar nisar ederlerdi ki **(harcalardı ki)** akıllar hayret ederdi.

Şöyle ki, hâs odaya (S.B.) varınca zer-ü sîm **(altın ve gümüş)** üzere basıp geçtiler. Ve orada olanlar zengin oldular.

Andan divanlar sürülüp her husus arzolundu ve saray içinde bir mescit binâ buyurdular. Ve her gün teberdâran **(baltacılar)** ile ava binip yüzlerce vahşi hayvan avladılar.

Sonra Bostancı-başıya, avı çok av yeri araması ferman ve üç günlük mesafeden sürgün avı buyurup Çölmek köyü nam köy civarı bu sıfatla müttasıf **(yâni avı bol)** eski sultanların av yeri olmağın, bir nice fersah yerlerden sürgün buyuruldu.

Pâdişah hazretleri sene-i mezbure zilhiccesinin birinsi gecesi kullar ile müheyya **(hazır)** oldukta oda-başı Cafer ağa

ve Silâhtar Mehmed ağa ve Çuhadar Ahmed ve rikâptar İsmail ağa bendeleriyle geceden süvar ve sabah bir sebzezâre (yeşilliğe) inip, sabah namazını kıldıktan sonra bir püşte (tepe) üzerinde kurulan otağ-ı hümâyuna vardı. Temâşây-ı şikâra (avı seyretmeğe) durdular.

Andan ol sahrada memlû (dolu) olan şikâra (ava) baz (Doğan kuşu) ve tazı salıp, av getürenlere bol para verip bu bahane ile raiyet fukarasını zengin kıldılar. On sekiz ahu, yüz elli hargüş (tavşan) ve kırk rûbah (tilki) avlanıp şikâr merasimi yapıldı.

Andan, Sultan Murad Han bahçesine varup istirahatten sonra ol boğazlanmış av hayvanlarını nazarlarına getürüp, bu avda bulunmayan vezir-i â'zam vesair vezirler ve kadı-askerlere hep hisse gönderilip iltifat buyurdular.

Kezalik harem halkına ve hâs oda ve hazine ve kiler ve seferli gılmanlarına hisse tâyin buyurdular.

Ve andan dönüp yine Edirne sarayına geldiler. Bundan sonra bir dahi, Edirne'den bir menzil mesafede Kurt-kayası nam mahalde şikâr (av) edip anda vezir-i â'zam ziyafet eyledi. Ve bir yüksek tepe üzerine çadır kurulup saydı (avı) temaşa buyurdular.

Kânunların sonları idi, bu av ziyafetine vezirler, sadreyn (I.S.) hazır oldular. Ziyafetten sonra sürülen av seyrine başlanıp eğer mezbuh (boğazlanmış) eğer diri olarak av getürenlere pek çok in'am ve ihsan buyurdular.

Ol zaman hem sermâ (kış) ve hem riyâh-i âsıfa (çok şiddetli esen rüzgâr) bir mertebe idi ki, pâdişah otağı önündeki piyade ve süvariyi atardı.

Ve bu temaşadan sonra otağa döndüklerinde vezir-i a'zam yine ziyafet hazırlamıştı. Andan Edirne'ye geldiler ve bilcümle bu seferde dört defa sürgün avı, on yedi defa rikâb-ı hümâyunlarındakilerle avlandılar ve temaşa buyurdular.

Bu cümle alman şikârlar (avlar) Haseki-Hüseyin ağa emri ile, dokuz yüz on beş nahcir (yaban keçisi) ve yollarda

in'am almak için getürülenlerle birlikte bin iki yüz yaban keçisidir. Bu şikârlardan mâadâ havass-ı bendegân (S.B.) ile perende **(uçan)** avına gidip bizzat kendileri cevârih **(avcı kuşlar)** salmakla bizzat aldırdıkları av, yüz cenaha **(kanat)** karib olmuştu. Ve ekseriya doğan elinden av almakta ağalara müsabekat ederlerdi. Ve inip bizzat aldıkları belki on defadan ziyade vâki olmuştur. Ve bu seyir ve hareketleri sırasında, vasıtasız olarak, rast geldikleri fukaranın ahvalini, zulüm görüp görmediklerini, şikâyetlerini sorup ve şükr ile cevap verdiklerinde çok ihsanda bulunurlardı.

Ve bir köye uğradıkta reâya, en çok sevdikleri mal ve menalleri olan mevaşilerini (I.S.) çıkarıp kurban ederlerdi. Kâh, bazı bendelerini gönderip reâyayı **(kurban kesmekten)** men buyururlardı. Ve bazan ol kadar çok ihsan ve in'am ederlerdi ki, fukara zengin olurdu.

Ve İstanbul'da âdetleri olduğu gibi Edirne'de dahi her cuma gecesi on iki huffaz **(hafızlar)** Cem'edib birer aşr-i şerif, ya toptan veya tek tek kıraat ettirip **(okutturup)** ihyâ buyururlardı. Ve sîm-ü zer **(gümüş ve altın)** surraları (I. S.) ile kurrânın **(Kur'an okuyanların)** hâtırlarını hoş edip sevap kazanırlardı.

Vakaayi-i Sene İsneyn ve İşrîn ve Elî

(Bin yirmi iki senesi olayları)

(Hicrî 1022 senesi Muharreminin birinci günü, milâdî 1613 senesi Şubat ayının 21 inci Perşembe gününe rastlar)

Sultan Ahmed Hanın Gelibolu cânibine teveccühü:

İlkbahar yakın oldukta, Saferin yirmi dördüncü günü pazartesi günü Edirne'den Gelibolu'ya azimet buyurup ve Nasuh paşa her menzilde levazımını kayırıp Cevr ve zulümden tahzir etmişti (S.B).

Öğleden evvel, ilk menzil olan Mehmed paşa çayırına, ertesi değirmenlik menziline konup şikâra **(ava)** çıktılar. Âdet-i kerimeleri üzere eti yenmeyen kuşları yine âzât ederlerdi. Andan Ergene köprüsüne varmak sadedinde, meğer iki üç günden beri ol havaliyi sürgün edip Ergene köprüsü civarına pek çok vahşi hayvanlar toplanmış idi.

Gezinti yerine sâyeban **(gölgelik)** kurulup vardılar. Tamam avı temaşa ettiler ve bağışlar dağıtıp fukaranın kalbi alındıktan sonra, ertesi sabah andan dahi rihlet olunup **(göçülüp)** yarı yolda pâdişah hazretleri yine av arzu buyurdular ve sağ tarafa açıldılar ve kollarına, yükseklerde uçan bir avcı kuş aldılar.

Su kenarında bir mavi renkli gülenk **(Turna kuşu)** görüp, davul sesi ile avcı kuşu saldıkta, ol mürg-u gerdendrazın **(o uzun boyunlu kuşun)** işini bitirdi.

Ba'dehu (sonra) iki butimar (sorguçlu balıkçıl) görüp üzerlerine at koparıp şehbâz-ı pûlad-cengâl (çelik pençeli Doğan kuşu) yıldırım sür'atiyle saldıkta derhal birini yere atıp, yanındaki havaya çıktı. Şehbaz (doğan) ana dahi yetişip kârını tamam etti.

Çün leşker (asker) aheste giderlerdi. Pâdişah-ı cihan yine gelüp askere kavuştu. Ve öğleden evvel Karapmar nam mevkide nüzul (etti) ve ertesi, Altıntaş nam mahalde konulup andan Ahmed paşa menziline (konağına), dahi ertesi gün Malkara yakınında Kayganlu nam mevzie varılıp, andan Gelibolu'ya varmağa, koğru dağı geçilmeğe muhtaç olmağın, ol darlıkta askere güncâyiş (sıkışma) olmamakla bir miktar yeniçeri ve sipah intihap ve istishab olunup (yanına alınıp) sair leşker (asker) ve cebeci ve topçu tavaifi (tâifeleri), ağalariyle Rodosçuk kurbunda (yakınında) tevakkuf (durma) ferman olundu.

Ve anda divan olunup reâya işleri görüldü. Ve telhisler yazılıp, menasıb-ı kaza (adlî mansıplar) ve tedrisler verildi. Ve Rodosçuğa giden leşker (asker) ayrıldı. Ama hayli berf ve serma (kar ve kış) vâki oldu. Yağmurlar yağıp yollar ağırlaştı. Ol gün dahi leşkere (askere) âsayiş buyuruldu.

Ba'dehu (sonra) kendileri üç bin müntahab leşker ile (seçilmiş askerle) Orşe'ye varup nüzul etti (indi) ve ertesi Bolayır'a gelüp, Gazi fi sebilüllah (Allah yolunda gazi) şehzâde Süleyman paşa ve ol gazinin merkad-i münevverin (nurlu mezarını) ziyaret edip sadakalar verdiler ve tabut örtüsünün yenilenmesini ferman buyurup tılâ-duz (sırmacı) işlettiler.

Andan göçüp Gelibolu sahrasında çadırlar kurulup nüzul ettiler. Gelibolu â'yanı ve altmış kadar şehir ulemâsı istikbal etti. Pâyendazlar döşeyip (kıymetli kumaşlar döşeyip) ve ol gece sekizinci saatte yalnız vezir-i â'zam ve şikâr ağaları (av ağaları) ve gilmân-ı hassa (S.B.) ile Kilidbahir kalesi teferrücüne (gezintisine) ılgar edip Ece-Abad nahiyesine vardıklarında hisara yakın kurulan otağa indiler ve ikindiden sonra Kilidbahir'e varıp gecelediler.

O gece karşı be-karşı süver-i garîbe üzer **(tuhaf şekillerde)** mum donanmaları olup çok toplar attılar. Ve iki tarafın topçuları birbirlerine karşı barut şu'lesiyle **(ışığı ile)** işaret edip bir fitilden, eşit olarak toplara ateş ettiklerinde gulleleri rûy-i deryâda **(deniz üzerinde)** düçar ve mülâki olmakla **(birbirine çarpmakla)**, çarpmanın şiddetinden sadalar verip havaya peran olurdu **(uçardı)**.

Ertesi gerû avdet ve akşamdan sonra Gelibolu'ya geldiler.

Ertesi, merhum Yazıcı-zâdeyi ziyaret edip anda dahi kısaca bir mevlid-i şerif okutmak ferman ettiklerinde mevlidhanlar **(mevûd okuyanlar)** içinde bülbül-i hoş-elhan **(hoş sesli bülbül)** mesabesinde olan Tarakçı-zâde Mahmud Çelebi okuyup, bu bahane ile ana ve müveşşihlere **(ilâhî okuyanlara)** ve fukaraya bol altın dağıttılar.

İstanbul'dan Bostancı-başının gönderdiği kayığa binip bir miktar seyr-i deryadan sonra **(deniz gezintisinden sonra)** otağ-ı hümâyuna geldiler.

Sultan Ahmed Hanın Gelibolu'dan İstanbul'a gelişi:

Andan **(oradan)**, bu mertebeden ziyade ol kasabanın mekse **(durmağa)** vüs'ati olmamakla Edirne'den çıktığından on beşinci günde ki, Rebiülevvelin on dokuzuncu günü idi, pazartesi kûs-i rahîl **(göçme davulu)** urulup, yarı yolda Bolayır'a uğradıklarında Gazi Süleyman paşayı tekrar ziyaret edip, dokunan sırmalı kisveyi ki, Kâbe-i muazzama kisvesi kuşağından işlenmiş kisve-i zertar **(sırmalı)** idi, kabrin sandukasına giydirildi ve üzerine kılıç kuşanup a'şâr-ı şerife **(aşr-i şerifler)** okutup ve fukaraya, müstahak olanlar bahşişlerden sonra yola girip Kavak memlehasına **(tuzlasına)** nüzul buyuruldu.

Ertesi, Balaban köyü nam mahalle, andan inecik, dahi ertesi Rodosçuk kurbünde **(yakınında)** sahraya konup mukaddema **(evvelce)** ol havalide tevakkuf **(duruş)** ferman et-

tiklerini bütün askerler anda alaylar bağlayıp selâmladılar. Ol diyar, şevket ve azaamet-i şehriyâr-ı ferîdun-vekar ile âli (yüksek) oldu.

Mehmed-Giray'ın gelişi:

Ol mahalde Kırım hanzâdelerinden Mehmed-Giray ki, Selâmet-Giray hana kalgay (**veliaht**) olmuş iken, aralarında şikak (**uyuşmazlık**) zuhur etmekle Çerkes tâifesine alâkasına binaen anda cemiyet ve zaman zaman Kırım'a taht (**yağma**) ve eziyet eden biraderi Şahin-Giray'a mülhak olup (**katılıp**), ba'dehu Selâmet-Giray vefat edip yerine Canbek-Giray han olıcak bunların def'ine teşmîr-i sak ettikte (**paçaları sıvadıkta**), Mehmed-Giray akıl ve kıyâset (S.B.) ve dânış ve marifet ehli olmağın mültecây-ı salâtîn-i şark ve garb olan (**doğu ve batı hükümdarlarının sığınağı olan**) atebe-i âliyye tarafına sığınmaktan gayri me'men (**sığınacak yer**) tasavvur etmeyüp bir tarik ile kenduyu Rumeline bırağup, dört yüz miktar Tatar ile ılgar etmişti.

Hâliya (**şimdi**) vusulü için isticaze olundukta (**izin istenilince**) usulen divan ehlinden cem-i gafir ile vezir-i â'zam ağaları istikbaline gönderilip hâliyâ (**şimdi**) Rodosçuk menziline getürüp pâbûs-i şehriyârî (**pâdişahın ayağını öpmek**) ile mes'ut edildi.

Bir keyfiyet üzere ki divan kurulup serir (**taht**) üzere pâdişah-ı cihan karar buyurup Hanzâdenin iki kollarına iki kapıcı yapışıp mutat üzere buluşturdular. Ve ol menzilde yine bir mevlid-i şerif cemiyeti ve gece çırağan edip (**kandil donanması**) tüfenk şenlikleri ve pişgâh-i bargâhta (**çadırın önünde**) pek çok meşaleler yakılıp, kandiller yakıldı.

Sabah kalkıp Köprücü çayırına nüzul ve ertesi Umurca nam kasaba, dahi ertesi Silivri, asker çadırlarının kurulduğu yer oldu. Anda kaptan Mehmed paşa ve Bostancı başı Hasan ağa bendeleri cümle bostancılar ile istikbal edip se-

lâmladılar. Ve ulemâ ve mülâzemet erbâbından çok kimse anda istikbal ettiler.

Gece Silivri bahçesine azm olunup yolda müfti Mehmed efendi ile sâir ulemâ, istikbal edip Şeyhülislâm yaklaşınca piyade olup gelüp zânûy-i humâyunlarını **(dizlerini)** buse azimet ettikte, at başı çekip ve avuçlarını tutup, müfti efendi hazretlerinin başlarını evc-i izzete (S.B.) yükseltip hemen süvar olmağa işaret ve itizarı bildiren bazı sözler buyurdular. Sonra, bütün ulemâ tertip üzere destibus ettiler **(el öptüler)**. Mevâlî (I.S.) ve müderrisin destibustan sonra yine alaylar düzülüp, ta ki Davud paşa bahçesine inildi.

Ol gece leşkergâhta **(ordugâhta)** azîm Çırağan (S.B.) ettiler. Ve azim top ve tüfenk şenlikleri oldu. Ertesi çarşamba günü ki, Rebiülevvel ayının yirmi dördüncü günü idi, vasıftan hariç mevkib ve alay ile Darülsaltanaya **(İstanbula)** dahil oldular. Sonra Rebiülâhırın birinci günü Üsküdar sarayına nakil buyurup gezinti ve av ile meşgul oldular.

Kâbe-i Mükerreme mizâbının gelişi ve Medine'ye elmasın gönderilmesi:

Rebiülâhır ayının yirminci günü Mizâb-ı rahmet **(su yolu, oluk)** ve Kâbe-i Mükerreme ve ravza-i nebeviye ve darîh-i **(mezar)** Münevvere duvarında olan «Kevkeb-i dürrî» ismiyle mevsum **(isimlendirilmiş)** kıymetli cevher, ve Bâb-ı Saadetin yazılı levhası, vesair kıymetli şeyler yenilenmekle, eskiden olanları atebe-i âliyeye **(pâdişah sarayına)** getürülmek buyurulmuştu.

Gelüp, iki günedek vusul bulur deyû tebşir olundu **(müjdelendi)** zira Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere kisveleri **(örtüleri)** ve mizâb-ı rahmet yeni levazımı ile sâbık Halep defterdarı olup hizmet karşılığında Habeş eyâleti verilen Hasan paşa eliyle bin yirmi bir senesi Muharrem ayının birinci gününde gönderilmiş ve yerine konulmuştu.

Ve beyt-i şerifin tamiri hususu dahi Hasan paşaya havale edilmişti.

Garip şeylerdendir ki:

Mizâb-ı kadîm **(eski su olukları)** yerinden sökülüp ve sakaf-ı şerifi **(tavan)** keşfolundukta havada ziyadesiyle yağmur alâmetleri zuhur edip ol halde nüzul ederse **(yağarsa)** dahil beyt-i şerif **(beyt-i şerifin içi)** sel ile dolar deyû ıstırap çekildikte ra'd-ü-berk **(gök gürültüsü ve şimşek)** mümted olup **(uzayıp)** ama bir katre inmeyip, sonra tavan örtülüp, yeni su olukları yerine konuldukta azîm yağmur yağıp, susuzları suladı.

Muharrem ayının on altısında beyt-i şerif gülâb-ı hâlis **(hâlis gül suyu)** ile yıkanıp hassa-i hümâyundan gönderilen buhurlar yanıp ta'tir olundu **(kokulandırıldı)**.

Şerif İdris vesair ulemâ ve sulehâ **(salihler)** Mekke'de toplanıp hatem-i şerif ve tilâvetler edip pâdişâhın devletinin devamına dualar ettiler. Bu şekilde hizmet yapıldığına dair yazılan mektupları cânib-i Mekke'den çeşnigir-Mustafa ağa ki, mezbur Hasan paşaya mashûben **(yanına verilerek)** gönderilmiş idi, gelüp vusul buldu.

Ve bu güzel hizmet, kendi himmetleriyle yapıldığına pâdişah hazretleri sevinip pek çok şükrettiler. Ve beyt-i şerif tamirinde zuhura gelen şükre değer çalışmaları gibi, ravza-i mutahhara-i nebeviyeye dahi itina edip kevkeb-i dürrî'yi yenilediklerinin tafsili budur ki:

Pederleri Ebülcihad **(cihad babası)** Murad Han oğlu Sultan Mehmed Han zamanında elli bin dinara satın alınıp bazı zamanlarda enküsterî-i Hınsar-ı saadetlerinde **(serçe parmaklarında)** kullanılan kıymetli elmas ki, karanlık gecelerde parlamasının şiddeti, duvarları ışıklandırır **(gevher-i şebgirağ)** ünvaniyle isimlendirilmiş idi. Muvakkat olan dünya süsünden ziyade ahıret zahiresi olmak daha lâyıktır deyû, Resûl-i Ekremin merkadının, yüzlerinin bulunduğu taraf kubbesinde konulmuş olan «kevkeb-i dürri» namındaki mücevherin yerine konulmak murad-ı şerifleri olup, bir altın sahifenin ortasına dikip ve etrafına iki yüz yirmi yedi

kıta kıymetli elmas parçaları dahi yerleştirip mezkûr Hasan paşa ile gönderilip beyt-i şerif mühimmatı akabince surre emîni ile gönderilip, ol mahalde nice seneler meks (I.S.) ile kesb-i şeref ettiğinden (**şeref kazandığından**) maada, kıymet bakımından buna eş olmayan cevheri kaldırıp bu çok kıymetli mücevheri anın yerine vazeylediler.

Eğerçi ol mübarek mahal, böyle şeylerle süslenmekten müstağni (I.S.) idi. Ama murad-ı hümâyun (**pâdişâhın arzusu**) bunca emvali (**malları**) anda (**orada**) Allah rızası için vakfetmek idi.

Allah göstermesin hâdiselerin icabı iktiza etse cümle binalar ve haremeyn-i şerifeyn levazımını tamir ve yenilemek için ol mallar kifayet ederdi.

Mizâb-ı kadîm (**eski su olukları**) ve eski mücevher vesair mübarek eşyalar için hazine-i âmire (**devlet hazinesi**) den daha emin yer olmamağın, Âsıtaneye getürülüp hazinede hıfzı emrolunmuştu.

Hasan paşa anları hasbel'emir (**emir mucibince**) taraflara koyup ve beytüllahın sakfı (**tavanı**) ahşap kısmının sağ kalan mahallerinde pâdişâh için bir âsâ yaptırıp kemal-i pirliğe (**ihtiyarlığa**) ermesi temennisiyle bile getürmüştü. Gelüp vâsıl ve emir mucibince bu kıymetli eşya istikbal ve ulemâ huzurunda açılıp ve dua olunup ol eşyayı teberrüken ketm buyurdular (**gizlediler**) ve getüren Mustafa ağaya çeşnigirbaşılık verdiler. Ve nefis eşya tevkir ile (**ağırlanarak**) Âsitaneye getürülüp hazineye konuldu.

Ve bu hayırlı itinaların, Resûl-i Ekremin ruh-u akdesleri tarafından makbul olduğuna dair rüyalar görüldü ki, asıl nüshada tafsil olunmuştur.

Çün Resûl-i Ekremin hırkası ki, her sene mübarek suyu alınıp büyük illetler ve musibetlerin def'i için teyemmün olunurdu (**uğur sayılırdı**). Hattâ Eğri seferinde küffâr hücum ve galebe ettikte Hırka-i şerif mashub bulunmağın (**beraber getirilmekle**), pâdişâh mübarek ellerine alıp gök yüzüne kaldırarak niyaz ettikte, hesapsız kâfir katlolunup zafer bulunmuştur.

Ve ol Hazret-i risaletin kavs-i şerifi ki (yayı) bir sîm gılâf (bir gümüş kın) içredir, ve Hazret-i Ebûbekir Radiyallahü anhın bir kılıç ve bir seccadesi vesair yarların hep kılıçları, hattâ Muaz ibn Cebel ve Sürahbil ibn Hasene ve Ebû Talha Radiyallahü aleyhim ecmain hazeratınm kılıçları ve dahi nice ekâbir-i selefin (geçmiş büyüklerin) yâdigârları, taht odasında raflar ve duvarlarda ta'biye ve hıfzolunmuştur. Bu gelen Mekke ve Medine tuhafları (hediyeleri) için kezâlik ol mahalde yer tertip ve hızfolundu.

Pâdişâhın halalarının evlendirilmesi ve pâdişâhın bazı hayırları:

Bundan sonra pâdişah-ı âlempenah hazretleri kâh Üsküdar, kâh İstavroz, kâh tersane ve kâh Davud paşa bahçelerinde seyir ve av ettiler.

Bin yirmi iki senesi Recebinin beşinci gününde Çatalca bahçesine varıp on ikinci günü yine Darülsaltanaya (İstanbul'a) avdet ettiler.

Sür'atli ay gibi, gece sürüp, seher vakti Halkalı bahçesine gelip sadrâzam mülâzim-i rikâpları idi (yanında idi). İkindiden sonra göçüp akşama yakın Davud paşa bahçesine, andan saray-ı hümâyuna geldiler.

Bu esnada ammât-i tâhiratlarından (halalarından) eski sarayda bulunan yedi nefer muhadderâtı (örtülü müslüman kadını) teçhiz (çeğizlendirip) ve rikâb-ı hümâyun ağalarından birer devletlûya tezviç buyurdular (evlendirdiler)

Ve Recep ayının yirmi üçünde Beşiktaş bahçesine nakledip kâh Kâğıthaneye ve kâh sair bahçelere teferrüç (gezme) ve andan Şaban ayında saray-ı hümâyuna avdet buyurdular.

Berat gecesinde mutat merasimi edâ ve bol sadaka verdiler.

Bunlar arasında müellif-i târih (târihin müellifi) asıl

sultan imamı Mustafa efendiye sâdat **(peygamber sülâlesinden)** eytâmını **(yetimlerini)** cem etmek buyurub, kadın ve erkek yirmi altı nefer arz eyledikte, her biriyçün hadsiz ihsanlar gönderip imam efendi taksim vesaire dahi ısmarlayıp in'amlar ettiler.

Ve yine sâdattan nice bâliğaları **(baliğ olanları)** buldurup teçhiz ettiler.

Andan Ramazan-ı şerifte cemaatle teravihe müdavemet **(devam)** ve Kadir gecesinde ol kadar dinar ihsan buyurdular ki salâtin-i seleften **(geçmiş pâdişahlardan)** birinde duyulmamıştır.

Andan Ramazan bayramı erdikte mutad üzere destibus **(el öpme)** ve iyd **(bayram)** merasimi icra ve hazine-i âmire ziyneti seyir ve temaşa olundu.

İçki yasağı:

Bu sene cümâda'l-âhiresinde, şeriati ihya eden ve şenaatleri kaldıran dindar pâdişah fitne ve şürura sebep olan hamr **(içki)** denilen ümmül-habâisi **(fenalıkların anasını)** memalik-i Osmaniyede tamamen kaldırdılar.

Kalb-i âşık gibi vîran ittiler meyhâneyi
bîvefâlar ahdine döndürdiler peymâneyi

anlamında humları **(küpleri)** pâre pâre ve içki içenleri âvâre edip meyhaneleri kaldırdılar. Nice yük akçe olan içki emanetini kaldırmak ferman buyurdular. Zararına bakmayup, faydasından geçtiler.

Lâkin, insan tabiatinde şer ve fesat galiptir, çok geçmeyüp gerû evvelce olduğu gibi içülür oldu.

Bazı kalelere serhad ümerâsının istilâsı ve küffârın yakalanması:

Sâabıka Kitapçı-Ömer paşa Eflâk ve Boğdan memleketine varup der-i devletten mansup (I.S.) ve voyvodaları iclâs

edip **(tahta oturtup)** Mihâl-i bed-faâl **(kötü hareketli Mihâl)** zamanından beru ol yerler ihtlâlden hâli değil iken intizam vermişti. Erdel dahi ol ihtilâl sebebiyle bazı Tameşvar kalelerine müstevli (I.S.) olmuştu.

Pâdişah hazretleri Edirne'ye vardıkta Erdel dahi korkup Lipve ve Yanova kalelerini tahliye eyledi. Serhad ümerâsı varup zaptettiler. Ba'dehu **(sonra)** Leh küffârı Boğdan üzerine hücum ettiği mukarrer oldukta Silistre vâlisi Deli İbrahim paşa gönderilip Leh taburunu bozdu.

Ve Yemen tarafında fitne ve şer zuhur edip iki bölük gönderilmişti. Mısır'dan vasıl oldular **(ulaştılar)**.

Felemenk elçisinin gelişi:

Frenk diyârının cânib-i şimalisinde **(kuzey tarafında)** Bahr-i Muhit kenarında Felemenk memleketine vâli olan Flandr dukası tarafından hediyeler ile irsal olunan kaasıd **(elçi)** ve tüccarın sefineleri gelip esnaf, ticaret emtiası getürüp yine diyarlarına teveccühe izin rica ettiklerinde Üsküdar bahçesinde elçileri bisatbusî-i atebe-i âliye **(pâdişahın eteğini öpme)** ile şereflenerek izin verildi.

İstavroz bahçesinde mescit inşası:

Bu esnada İstavroz bahçesi tenk **(dar)** ve mescidi olmamakla hademe sınıfına mekân ve mescid binası ferman buyurulup kırk günde kapı-kulu ve vezir-i âzam etbâının (IS) başlamasiyle tamam olup bir zaman anda eğlendiler. Kâh deniz seyri ve kâh gülgeşt **(gül bahçesi)** seyretmeği arzu etmekle geniş binalarda gülgeşt temaşa ederlerdi.

Edirne'ye diğer bir sefer:

Sultan Ahmed Han hazretleri, büyük dedeleri Sultan Selim gibi kalil-ül-karar **(az kararlı)** olmağın yine Edirne

seferine niyet edip, mezbur sene Şevvalinin dokuzuncu cuma günü sadrâzam Nasuh paşa ve erkân, yakınları ve rikâp ağaları ile birlikte ikinci defa Edirne'ye azimet buyurdular.

Kanun üzere vezirler ve ulemâ Davud paşada teşyi edip **(uğurlayıp)** döndüler. Burgaz'da Şehid Mehmed paşa sarayına konulup sürgün şikârına çıktıklarında nahcirler **(yaban keçileri)** dalgalanırken, vahşi bir hayvan çıkıp, şeytan gibi her tarafa hücum ettikte halk dağılıp pâdişah bizzat eline bir nîze **(kargı)** alıp gökten kayan yıldızdan ve şimşekten daha sür'atle hayvana hamle ettiler.

Nasuh paşa akabince gidip:

«Pâdişahı mşecaat ise bestir **(bu kadar olu)!»**

Diye gördü, olmadı. Yetişip nîzeyi **(kargıyı)** eriştirmek mahallinde **(eriştireceği sırada)** köpekler gelip ol canavara dendan **(diş)** urduklarında pâdişah temaşaya durdu.

Ba'.dehu, üçüncü günü Edirne'ye vasıl oldular. Yeniçeri vesair asker tâifesi akaplarınca varup divanlar olup dâvalar dinlendi.

Ol kış Edirne'de kışlayıp seyir ve av ve mesâlih-i ibâdullah **(halkın işleri)** görüldü. Hattâ Nef'î merhum bu kasîde-i garrâyı ol vakit demiş:

Edrene şehri bu yâ gülşen-i zibâ mıdır?
Anda kasr-ı pâdişâhî Cennet-ül-me'vâ mıdır?

Nasuh Paşanın, Defterdar Ekmekçi-zâdeye düşmanlığı:

Çün vezir-i âzam Nasuh paşa bu defa dahi Sultan Ahmed Hanı Edirne'ye getürüp rikâb-ı ubudiyette ihtimam-ı hizmet ile tahsil-i kurbet eyledi **(hizmette ihtimam ederek pâdişaha iyice yaklaştı)**, ve Ekmekçi-zâdenin vezaret ve defterdarlığı istiklâline, ve kendu marifeti olmaksızın mal cem etmesine tahammülü olmayıp içten içe adavet **(düşmanlık)** edip kahr ve izalesine **(ortadan kaldırılmasına)** fırsat gözetirdi.

Bir tarik ile zevâline bahâne bulmak ümidiyle merkumun nasb-ı aynı (göz bebeği) Kızılbaş Hasan'ı kenduden ayırıp hafâyây-ı esrârına (en gizli sırlarına) vâkıf olmak için mezkûr Hasan'a Çirmen sancağını verip istimâlet (I.S.) ile teshîrine (elde ettiğine) zâhip oldu.

Bu esnada Ekmekçi-zâde dûrendişlik (S.B.) edip Kızılbaş Hasan'ı tesmim ile (zehirleyerek) öldürüp şer ve fitnesinden kurtuldu.

Nasuh Paşa Edirne yolunda Ekmekçi-zâde hakkında şâkîler (şikâyetçiler) peyda edip pâdişaha birkaç defa yazı yazdırmakla maksadında muvaffak oldu ve defterdarlıktan azil ve Karaman eyâletine kaldırıp, düşmanlığı yerine getirdi. Ve bir haftadan sonra ahbapları ricasiyle Haleb'i verip yerine, Longa-zâde Baş defterdar ve Abdülbakî paşa ikinci defterdar oldu. Ve Kalender, üçüncü defterdar bulunmuş idi. Lâkin câmi-i cedit (Yeni câmi) binasına emin ve Darüssaade ağası Mustafa ağaya karin (yakın) olmakla ana taarruz edemedi.

Meşhur sipahilerden
Beyzâdenin katli:

Çün Nasuh paşa Ekmekçi-zâdeye Halb'i verip gönderdi. Ol esnada olan sipah âyanından (büyüklerinden) Beyzâde nam kimse ki aslında Maverâ-ün-nehirden kopup gayet şecî, tuvânâ (güçlü) idi. İlk günlerinde on iki akçe ile bölüğe çıkıp sonra merdane ve hâtemâne hareket ile, on iki bin kadar sipahi ağa kendilerine ser çeşme (başbuğ) bilüp ona tâbi olduklarından dem ururlardı. Der-i devlete geldikte Nasuh paşa İstanbul'da idi. Buluşmağa havf edip (korkup) âhar yeniçeri ağası Süklün-Muslu ağa tavassut edip (aracı olup) cânına cefâ gelmemeğe ahd ve yemin edip vezire buluşturdu.

Vezir ana ziyade iltifat edip, isteklerini kabul edip, dört ay kadar zaman vezirin huzuruna varıp gelip şan gösterdi. Bu esnada vezir birkaç defa ağaya, "Beyzâde elimizde iken

katledelim!» dedi. Muslu ağa, eylediği ahd ve yemini hatırlatıp razı olmadı.

Ba'dehu Nasuh paşa, merkum Beyzâdeye Halep etrafında türkmene müteallik bir hizmet verip, gittikte, ardınca Halep vâlisi Ekmekçi-zâdeye emir yazılıp:

«Ya başı, ya başın!»

Deyû, Beyzâdenin katlini ferman edip, Kayış Mehmed nam kaatil ile gönderdi. Vardıkta Ahmed paşa aldırmayıp, vezirden dahi korkup, âhar ziyafet esnasında bir gün Beyzâde harmanisi arkasında, yastığa dayanıp emîrâne **(hükümdar gibi)** oturur, sakalı tıraşlı bir merd pehlivan idi, Kayış-Mehmed meclisten kalkıp taşra gider gibi ayağa durdukta, belinde hazırlamış olduğu balta ile bir kere dönüp kulağı tozuna urduğu gibi Beyzâde yanı üzerine yıkılıp can verdi.

Sonra Nasuh paşa bu Kayış-Mehmed'e bölük ağalığı verip Rumeline gönderdi. Bir merhametsiz cellât meşrepli adam idi. Katî çok adam katletmiştir. Âhar Şehrizor Emîrül ümerâsı iken Kızılbaş elinde katlolunmuştur.

Bu senenin bazı olayları:

Muharremin onuncu günü Çuhadar Ahmed ağaya yeniçeri ağalığı verilip dört beş aydan sonra Rumeli mansıbı verildi. Ve sultan Murad'ın yedi benâtından **(kızlarından)** biri tezviç olunup maadası dahi birer kimseye verildi.

Ve gurre-i şevvalde **(Şevvalin birinci günü)** Sultan Hüseyin nam bir şehzâde vücuda geldi. Kenduleri Edirne'de iken mukarreban-ı hassadan **(pâdişahın yakınlarından)** Ömer ağayı gönderip arabalar ile bu mübarek çocuğu Edirne'ye getürdüler.

Halil paşanın kapdan oluşu:

Sene-i mezbure **(adı geçen sene)** Şevvalinde Edirne seferi esnasında Filorya bahçesine varıldıkta Halil paşaya ikinci defa olarak kaptanlık verilip payitaht **(hükümet merkezi)**

muhafazası sâabık kaymakam Gürcü-Mehmed paşaya sipariş olundu.

Ve pâdişahın kesesinden on kadırga ziyade inşa olunmağa hükm-ü hümâyun sadır oldu.

Tersâne köşkünün yapılması:

Kendûleri Edirne'de iken, tersâne bahçesinde bir kasr-ı âli (**büyük bir köşk**) ilâveleriyle birlikte bina olunmak buyuruldu. İstanbul'a teşrif buyurduklarında sâabıkan ve lâhikan (**evvelce ve sonra**) ekseri orada olup kâhice Ebû Eyüp Ensârî hazretlerinin ziyaretlerine râh-ı pinhan (**gizli yol**) ile, tevazuan piyade hareket ederlerdi.

Ve o sene Şevvalinin yirmi beşinci günü ki, pâdişah-ı İslâmın Edirne'ye varışı günü idi, Âsitanede kalan Bostancıbaşı Hasan ağaya Safed sancağı verilip etrafında hâliyâ Frengistana firar eden (**kaçan**) Maan oğlunun vilâyetlerini ilâve ettiler.

Haseki Hüseyin ağa, Bostancı-başı oldu. Ve mumaileyh Safed vâlisi Hasan paşa Edirne'ye gelip destibus edip (**el öpüp**) eyâletin gitti.

Bu esnada pâdişah-ı cihan Tunca'da zevrak safası (**sandal safası**) murad edip Edirne sarayından av mahalline varıncaya kadar, Tunca nehrinin içinde ve kenarında bitip, sefineye sedd-i rah olan (**yolunu kesen**) ağaç ve çalı jırpı ayıklanıp, bu hizmete yeniçeri ve sipahi ve çavuş ve müteferrika ve gayrileri birkaç gün çalışıp temizledi ve taltif olundu.

Ve İstanbul'dan bir pâdişah sandalı Rusçuk'a getürülüp andan kızaklarla karadan Tunca suyuna indirilip nakış ve boyaları yenilenip bazan süvar olmakla (**binmekle**) seyr-i derya (**deniz gezintisi**) arzusunu defeylediler.

Gelibolu senesi dahi bir mahsus kayık Edirne'ye bu yol ile getürülüp süvar olmuşlardı.

Ace mŞâhı sulhnâmesi:

Bu salde (**senede**) Acem Şâhı ile olan müsâleha akdinin sulhnamesi, Müfti Mehmed efendi kalemiyle yazılıp gönderildi. Eski pâdişahlar sulhnamelerinde yazılı olan şartlar üzere ki, Ashab-ı güzin ve eimme-i müçtehidin ve ümmülmüminin haklarında şetm (**sövme**) ve lânet, kazf (**kadına zina isnat etme**) ve ta'n (**sövme**) olunmayıp Şâh Tahmasb'ın taahhüt ettiği üslûp üzere teberrâ (1) resmi meslûp olup (**giderilmiş olup**) anda bulunan ehl-i sünnete sebb-i kabih (**çirkin sövme**) telkin olunmaya.. Ve rızalariyle bir tarafa gitmek isteyenlere ruhsat verile ve fiilen elde bulunan kalelere taarruz olunmaya... Sultan Selim Han zamanında kesilen sınur üzere kesilip Bağdad eyâletine tâbi olan Sancar oğlu Mübarek elinde olan memleketler yine Bağdad'a tâbi ola.. Ve ana himaye ve muavenet olunmaya...

Ve şehrizor eyâletinin muazzam beldelerine istilâ elini uzatan Helo Handan ol memleketler istihlâs olundukta (**kurtarıldıkta**) ol taraftan imdat ve muavenet gösterilmeye.

Ve Şark (**doğu**) diyarından gelen Hacılar, Halep ve Şam yolundan revan olup, emn-ü-aman üzere olmayan Bağdad ve Basra yollarından gitmeyeler.

Ve eskiden beri bu cânibe sadakat üzere olan Şemhal Han vesair Dağistan hâkimlerinin memleketlerine ve kendulerine zarar ve ziyan eriştirilmeye,

Ve menhus Rus'un bu taraflara gelip gidiş yolunu kapamak için bina ettüğü Terek kalesi viran olmak ferman olundukta Şah askerinden bir fert müdahale etmeye (**karışmaya**) ve serhadler emn-ü aman üzere ola.

Bu uüslûp üzere hudut kesilmesi için serhad paşalarından Bağdad vâlisi Mahmud paşa ve Van beylerbeyisi Mehmed paşa tâyin olunup iki tarafın kararı üzere sınur kesilmesi için evâmir-i âliye gönderildi.

(1) Teberrâ, Hazret-i Ali'ye uymayanlardan yüz çevirme, demektir.

Vakaayi-i Sene Selâse ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi üç senesi olayları)
(Hicrî 1023 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1614 yılı Şubat ayının on birinci salı gününe rastlar)

Pâdişahın İstanbul'a dönüşü:

Muharrem başlarında Hazret-i pâdişah Edirne'den hareketle, Dârüssaltana **(hükümet merkezi)** cânibine hareket eylediler. Evvelce askere ruhsat ve izin verilip sonra sekiz gün sefer, yedi gün ikamet ile bu ayın ortasında azîm alay ile şehre girdiler.

Kar ve yağmur günleri olmağla yollarda hayvanlara yorgunluk gelip, bilhassa Silivri ve Çorlu arasında çamur yarı beline kadar çıkıp ol menzillerde çok meşakkat çekildi.

Davudpaşada üç gün âram (I.S.) olunup azîm alay ile İstanbul'a girdiler. Alay ile giriş günü pâdişah, bir küheylâna binip, solaklar (S.B.) önünce yürüdüler. İstanbul'a vusuldan **(varıştan)** birkaç gün sonra Tersâne bahçesine bir kaç gün göçüp evvelce yapılması ferman olunan muhteşem köşk tamam olmakla anda âram (I.S.) buyurdular.

Ve Tersâne bahçesine bittabi' meyilleri olmakla iç harem bahçesine âyandan **(büyüklerden)** şükûfe erbabı **(çiçek erbabı)** türlü çiçekler getürüp muteber olanları birer mahalle tarh ettiler. Hattâ müfti ve vüzera **(vezirler)** ol emre mübâşir oldular **(başladılar).**

Kapudan Halil paşanın
Malta ceziresine gidişi:

Rebiülâhırın üçüncü günü Kapudan Halil paşa kırk beş pâre donanma gemileriyle Beşiktaşa çıkıp birkaç gün âram-

dan sonra (I.S.) deryay-ı Sefide (**Akdenize**) revân oldu. Yirmi ikinci günü Sakız limanına vardıkta küffârın yirmi yedi gemisi İskiroz adasında olduğu haber alınmakla üzerlerine varılmak tahmin olmuşken, firar ettikleri zahir olup Sısam adası tarafına vardıkları haber alındıkta teveccüh olunup anda Rodos kapudan Memi bey yirmi kadar kadırga ile mülâki oldu.

Küffâr, Andre ve İstendil adaları boğazından geçip papazlığa düşmüşler.. Ol cânibe teveccüh olunup küffâr firar etmekle Cümâda-l-ûlânın ikinci günü Koron, sonra Moton ve on beşinde Navarin'e varılıp dil (**esir**) almağa iki kalite gönderildi ve gemiler yağlandıktan sonra yirmi birinde elli dokuz pâre kadırga ile küffâr yakasına saldılar.

Mesina önünden geçip, yirmi sekizinci günü sabah Malta adasına varıp, fecrin doğuşundan bir saat evvel her mangadan birer adam taşraya er döküp asker köylere perakende oldukta ada sahillerinde her bir *mil* kadar yerde burç bina olunmuştu, içlerinde olan küffâr (**kâfirler**) barut yakıp birbirinden haber Malta hisarına vâsıl olmağın (**ulaşmakla**) piyade süvari nice bin kâfir çıkıp vakt-i zahredek (**öğle zamanına kadar**) azim cenk olduktan sonra nice yüz kâfir tu'ma-i şimşir (**kılıca lokma**) ve nicesi esir olup Malta beylerinden ikinci pâyede olan Gran Korç nam kâfir bir nice beyzâdeler ile maktul oldu.

Müslüman gazileri, hisar altınadek sürüp harman zamanı olmakla bütün hububatı hususa baş malları olan Kemon ve Enison harmanlarını yakıp ,bağ ve bahçeleri kesip, koyun ve sığırlarını sürüp, pek çok zarar ettikten sonra ganimetlerle dönüp öğle namazından sonra donanma gemilerine girip Malta kalesi önüne varıldıkta her bir kadırga koğuş toplarını atıp geçtiler. Ve ol adadan bir limana varıp murad üzere sulandılar.

Aynı ayın son gününde Trablusgarbe azimet ettiler.

Donanmadan gelen mektupta yazılan budur. Lâkin muharebede hazır bulunan bir kimseden bizzat işitmiştir ki:

Donanma, kaleye yakın bir manastıra yanaşıp kapudan çıkmağa Memi bey mâni oldu. Yeniçeri başka, levend başka çıkıp «Allah, Allah!» ile yürüdüklerinde küffâr haberdar olup esirleri kaleye sürdüler ve manastıra yetişip topları kaleden döndürüp ateş ettiler.

Min ba'd **(bundan sonra)** anda durmak mümkün olmamakla gemiler geru çekilip kırk elli kadar âdem adada kaldı ve dil **(esir)** alınmak kabil olmadı.

Dönüşte Malta ile Mesina arasında bir harbî sefine alınıp içinden çıkan on beş kâfir haber verdi ki donanma önünce gelen yirmi yedi sefine Mesina'ya düşüp sair kâfir gemileri dahi anda **(orada)** cemolmuştur.

Kapudan Paşanın Trablusgarbe gidişi ve Sefer dayının asılması:

Trablusgarp, Maltaya iki yüz yirmi mil mesafe olmağın Cümâda-l-ûlânın selhinde **(sonunda)** ol cânibe müteveccih ve cümâda-l-âhırenin ikinci günü Trablusgarp limanına dahil oldular **(girdiler)**.

Ol diyarda tegallüp ile **(üstün gelerek)** tahakküm kudret ve tesallut cihetinden beylerbeyileri hükümete karıştırmayıp insanları katl ve mallarını gasp eyledüğünden gayri bu defa donanmayı limana koymamak sadedinde (I.S.) olan Sefer dayı nam şâkî, iyi bir tedbir ve istimâlet ile (I.S.) baştarda **(bir nevi harp gemisi)** dâvet olunup geldikte kapudan paşa mezburu kaldırıp timura urdukta etbâ (I.S.) ve müteallâkatı **(akrabaları)** kale kapılarını kapayıp men ve kıtal **(öldürmek)** murad eylediklerinde, bazı şeyhlerin aracılığı ile âman verilip kalenin zaptından sonra mezbur şâkînin aldığı ve gaspettiği gemiler ve mallar defter olunup mîri (I.S.) için hepsi alındıktan sonra, paşa taşrada otak kurup, divan edip merkum şâkî **(Dayı Sefer)** nin ahvalini sordukta ulemâ ve sâdat **(peygamber sülâlesinden olanlar)** ve cümle ahali, mezburun malları zaptettiği ve kaatil olduğunu haber verdikten sonra dâvalar dinlenip katl ve gasp maddeleri tescil (S.B.)

olunup, vücudunun ortadan kaldırılmasının vâcip olduğu tebeyyün ettikten sonra mahkeme hâkiminin hükmü ile kale kapısı önünde asıldı.

Ve o ayın onuncu günü Trablus'tan donanma ile kalkıp on dördünde Navarin'e geldiler. Evvelce dil **(esir)** almağa gönderilen kaliteler **(bir nevi gemi)** ol mahalle gelip on iki bin kile buğday ile dolu bir harbî kalyon alıp beraberlerinde getürdüler.

Manya kâfirlerinin terbiye edilmesi:

Mezbur ayın yirminci günü donanma Yasova nam mahalle gelip Tunus gemilerinden üç pâre gemi Murad bey ile donanmaya mülâki olduklarında **(katıldıklarında)**, Mora'da manya dağı ki, halkı gâhî haracı harbe ucuyle verip, kâh isyan ettikleri sebepten defalarca üzerlerine asker gönderilip katl ve esir olunduklarından sonra itaat edenleri affolunurdu.

Bin yirmi târihinden beri yine isyan üzere oldukları için Rumeli askerinden bazı sancaklar tâyin olunup Tırhala mütasarrıfı Arslan paşa serdâr kılınıp kapudan paşa dahi seferin aharında imdat ile memur olmağın, donanma Yasova'ya geldikte Arslan paşa istikbal edip gemilerden asker çıkarıldı. Ve paşay-ı mezbur yanında mevcut olan askeriyle Manya âsileri üzerine varıp, çoğu katlolundu.

Aman eyledikten sonra güzeşte **(geçmiş)** vergilerini verip min ba'd **(bundan sonra)** isyan etmemeğe taahhüt ettiler.

Memi Paşanın şehid olması:

Bu esnada Âsitaneden kapudana, şimşir **(kılıç)** ve iki hil'at (I.S.) gelip Recebin selhinde **(son gününde)** Navarin limanında Sencuvan oğlu demekle ma'ruf bey, ve Dimyat

beyi Memi bey Burak adasına karakole gönderilmişti ve donanma gemileri yağlanmağa başlanmıştı.

Beyler adaya varup taşra çıktıklarında kâfirin donanma gemileri üzerlerine gelip kazâ-i âsumânî Memi paşa şehid ve Sencuvan-zâde bir tarik ile **(yol ile)** halâs oldukta **(kurtuldukta)** iki pâre gemiyi kâfir alıp hasarat (I.S.) vâki oldu. Sonra kapudan paşa göçüp, Ramazanın onunda Mokene adasına geldikte bir kâfir şaykası alındı.

Mezbur ayın **(adı geçen ayın)** on dördünde Sakız'a gelip ruz-i kasım dahi yakın olmakla Şevvalin yirmi beşinde Darülsaltanaya **(İstanbul'a)** vâsıl oldu.

Kazakların Sinop'u istilâsı:

Recep ayında Kazak şaykaları (I.S.) Karadenize çıkıp, evvelce Tuna ve derya yalılarında olan köyleri gaaret **(yağma)** âdetleri idi. Bu defa İslâm şehirlerinden kaçan mürted (I.S.) köleler delâletiyle **(yol göstermesiyle)** Karadenizde, Anadolu kenarında Sinop kalesi ki, ana «Medînet-ül-uşşak» derler, birden gelip müstevli oldular.

Ol köhne hisara girip, buldukları müslümanları kırıp mal ve iyallerini tâlân ve hasarat-ı azîme ve şehri ihrak ettiler **(yaktılar)**. Bir mertebe ki, ol şehir dilârâyı **(gönül bezeyici)** beyabana **(çöle)** çevirdiler. Etraftan cemiyet olunup erişinceye kadar, gaaret ettikleri aalleri ve iyâli alıp deryaya açıldılar.

Evvelce Tuna ve Karadeniz sahillerini muhafaza için altmış pâre şayka ile memur olan Şakşakî İbrahim paşa, kaziyeden **(meseleden)** haberdar olıcak şaykaları çektirip ol kilâbın **(köpeklerin)** geçtikleri yer olan nehre girip gözetledi. Lâkin melâin **(mel'unlar)** bu mânaya vâkıf olıcak, Karadeniz sahilinde bir mahalde çıkıp, şaykalarını kızağa bindirip karadan nehrin yukarısına düşürmek tedbirinde oldular. Ama bazı Tatar tâifesi üzerlerine gelip büyük harp ettikte,

Sinop'tan çıkardıkları malı ve iyâli bırakıp, nicesi maktul ve kimisi esır ve mahzul (**rezil**) oldular.

İbrahim paşa dahi yollarından münharif (**saparak**) ve nehre düşecekleri mahalli gözetmekle, geride kalanların üzerlerine yürüyüp kimini katl ve kimini esir eyledi.

Ramazanın ilk günlerinde yirmi nefer elleri bağlı kazak kâfiri, İbrahim paşanın adamlariyle Âsitâneye vusul buldu.

Bir rivâyette Kazak hücumundan feryatçılar birbirini takip ederek gelip pâdişah vezir-i âzam Nasuh paşaya sual ettikte gizleyerek yalan söyledikte, pâdişah tefahhusunda (**iyice araştırdıkta**) ve müftiden sual ettiklerinde anlar, olanı beyan ve paşanın kizbi (**yalanı**) zahir olmakla, pâdişahın hiddetlenmesine sebep oldu.

Özü nehri üzerine kale yapılması:

Bu sırada Rumeli beylerbeyisi Ahmed paşa, eyâleti askeriyle Tuna'yı geçip Boğdan içinden Kazak eşkiyasının ma'beri (**geçit yeri**) olan Aksuyun iki tarafında birer kale bina etmek ferman olunmakla varıp kereste ve mühimmat ihzariyle (**hazırlanmasiyle**) memur olanlar ihmal etmekle bir nesne hazır bulunmayıp,

«Ol sahralar nihayetsiz yirmi günlük yol kadar çöl olup kuyuları şûre (**kıraç toprak**) ve toprağı kıraçtır, taahhuşe (**yaşamağa**) imkân yoktur.»

Deyû arzetmekle rücuu (**geri gelmesi**) ferman olundu. Lâkin kâfir şöyle böyle korkutulmuş bulunmakla diğer kalelerin mühimmatiyle meşgul oldu.

Bu esnada Kanije beylerbeyisi Karakaş-Mehmed paşa, sâabıka küffâr elinden alınıp nice müddet harabe yatan kıla'dan (**kalelerden**) on pâre kale imaret ve bina eyledüğünden gayri bazı münasip olan mahallerde üç kale dahi inşa etmekle, kale ihdası (**meydana getirme**) sulha aykırıdır, deyû güft-ü-gû (**dedikodu**) olup küffâr tarafından kâğıtlar gelmişti.

Maan oğlu vakası:

Şam sahillerinde Şuf nahiyesinde Safed hududuna varıncaya kadar, mirliva olan Maan oğlu Fahreddin ol diyârdan hâsıl olan emval-i maktuayı taahhüd üzere her sene Âsitaneye **(İstanbul'a)** irsal ederken **(gönderirken)** vezir-i âzam Nasuh paşanın kendu ile eski bir macerası olmakla, mezburu incitmekle serkeşlik ve muânedet **(inatlık)** semtine zahip olup, miri malını edâda **(ödemede)** taallül (I.S.) eder deyû, ref' ve izalesini **(ortadan kaldırılmasını)** arzetmekle, altı seneden beru Şam vâlisi olan vezir Hafız paşa Anadolu ve Karaman ve Diyarbakır ve kendi eyâleti askerine serdâr tâyin olunup bin yirmi iki târihinden beri her sene üzerine varup, lâkin ol cibalde **(dağlarda)** merkumun sağlam kaleleri olmakla sükkânından **(orada oturanlardan)** bedmezhep ve kerîh-mezheb **(kötü mezhepli ve çirkin meşrepli)** Dürzî tâifesinden nice bin tüfenk-endaz sekban tutup her kalesine, hususa Şakaf ve Panyas ve Deyr-ül-Kamer emsali kalelere ziyade tüfenk-endaz komakla muhasara sırasında taşra çıkan sekbanların kelleleri galtan olurdu **(yere yuvarlanırdı.)**

Lâkin çıkmasalar da, kaleleri dağların tepesinde ve harp âletleri mükemmel olmakla, ümit kapısı kapalı ve uzun uzadıya muhasara lâzım gelip kış günlerinde meks (I.S.) mümkün olmamakla istîsaline **(yakalanmasına)** asker gittikçe zahire tedarikinde güçlük çekilirdi.

Çün Hafız paşanın bu kadar ikdâmını **(işe ehemmiyet verdiğini)** Maan oğlu hissedicek tahlis-i can için **(canını kurtarmak için)** frenge dahil olup **(sığınıp)** France askerinin Kudüs havalisini istilâsına yardım şartiyle iltica edicek, kalyonlarının birini bir münasip iskelesine yanaştırıp içine girip frengistana vardıkta mütaallekatına **(yakınlarına)** irsal eylediği mektupta, küffârın kenduye iltifatları ile iftihar edip, asker ile imdad bâbında yalandan vaadlerine aldanıp, etbaına (I.S.):

«Frenk beyleri imdat için gemiler hazırlayıp beni göndermek üzeredir, siz dahi kaleleri muhafaza edesiz!»

Deyû te'kitler edip sekbanlar vazifelerini ifa eyledi.

Hafız Paşa yine memur olan asker ile üzerine varıp kalelerini muhasara eyleyip der-i devletten (I.S.) irsal olunan darbzenler ile dövüb, bazısını top ile fetih ve bazısını dahi âmanla zapteyledi. Ve sekbanlara istimâlet haberleri göndermekle iki bin kadar sekban mutî' oldular **(itaat ettiler.)** Lâkin dağların tepesindeki kulelerin bir kısmı, çok sarp olduğu için zaptı mümkün değildi.

Sâabıka bostançıbaşılıktan, Maan oğlu ref'inden **(kaldırılmasından)** Safed sancağı verilen Hasan paşa mansıbına varıcak Şam vâlisi bu muharebelerde bile idi **(beraberdi)**, müdâra yoluna gidip, kalelerin içinde olanlara istimâleti (I. S.) Mütazammın (I.S.) haberler göndericek:

«Hâlen bizi muhasara eden askeri üzerimizden kaldırın ve Âsitaneden âman hükmü getürün, kaleleri teslim ederiz.»

Demekle, arz olundukta âman verildiğine dair bir emir verilmiş iken, ol esnada beş pâre kalyon ile harbî kâfir ve kalelere konulmak için toplar ile Maan oğlunun kethüdası olan fâcir (I.S.) gelip anları istikbal ve topları kalelere sokmak sadedinde olduklarını Hafız Ahmed paşa işittikte, bir miktar asker ile Hasan paşayı gönderip, dürzîler yine dağa firar ettiler **(kaçtılar)**. Frenkler dahi gemilerine girip hâib ve hâsir **(ellerine bir şey girmeden)** gittiler.

Bununla beraber kış mevsiminde «Maan oğlu, küffâr ile elbette gelür» deyû şöhret bulmakla on bin kadar dürzî, kaleleri muhafaza ve Şuf'dan bazı boğazları zaptettikleri zahir olıcak, evvelce aman haberi yayılmış olmakla, memur olan asker gelmekte müsamaha edip, Anadolu ve Karaman paşaları yalnız kapılariyle **(maiyet askerleriyle)** gelmişlerdi.

Muhakkak serdâr bazı kaleleri muhasara üzere iken dürzîlerin toplandığı yer olan Ayn-ı Rahle nam mahalle varılıp, Hasan paşa dahi mülhak oldukta **(katıldıkta)** büyük harpten sonra iki yüzden ziyade baş kesilip geride kalanları cibale **(dağlara)** firar etmekle **(kaçmakla)** ihrak olundu **(yakıldı.)**

Ve yine ol gün başka bir toplantı yerlerine varılıp anlar dahi perişan ve İbn Mehreyn nam mahalde olan cemiyetlerinde üç yüz kadar kelle galtan (I.S.) olup reisleri İzzeddin nam şakî katlolundu.

Ve Deyr-ül-Kamer'e asker gönderilip anda dahi üç yüz baş kesilip reisleri Nasreddin kaleden çıkıp serdârın otağında istifa etmeğin aman verildi.

Çün Deyr-ül-Kamer'in fethi müşkül idi, muhasarasından el çekilip havalisinde vâki cibal (**dağlar**) üzere bina olunan burçlar, lâğımlar ile yıkılıp Merc Pasin nam mahalde olan cemiyete asker gönderilmek üzere iken Trablusşam beylerbeyisi Seyf oğlu Hüseyin paşa bir miktar asker ile gelip ol havalide carî olan Vamur nehrine vasıl olmakla geçen sene itaat eden sekbanlardan bin beş yüz kadar atlı ve piyade askeri serdâr ağalarından birine koşup Merc Pasin cemiyetini basmak için mezbura gönderildi.

Lâkin, eşkiya reislerinden, Maan oğlunun yakını Kör Nasreddin, binden ziyade şakî ile Seyf oğluna rast gelip büyük harpten sonra, mezbur Nasreddin esir ve nice yüz dürzî tu'ma-i şimşir oldu (**kılıca lokma oldu**).

Bu sebepten Merc Pasin üzerine gönderilen askere lühuk (**katılmak**) müyesser olmayıp başka ol tâife Merc Pasin'e vardı, anda olan dürzîleri bozup, serdârları firar ettikten sonra emîr Şerafeddin nam şakî dört binden ziyade tüfenkendaz ile Rum nam mahaldeki, sekbanların memerri (**geçidi**) bu derbent idi, cenk ettiklerinde sekbanlar, mukaddema Merc Pasin'de barut ve kurşunlarını harç etmekle beş yüzden ziyadesi düşüp serdâra, mağlûbiyet haberi geldikte, din gayretiyle askeri teşçi (S.B.) ve bol mal dağıtarak hatırlarını hoş edip mezbur Şerafeddin'in üzerine varıp Merc Pasin'de konarken, eşkiya cenge başlayıp iki namaz arasına kadar kıtal şiddetli oldu.

Sonunda a'dâ (**düşman**) münhezim olup (**bozulup**) yedi yüz kadar dürzînin başı kesildi.

Ertesi Rum nam mahalde yine üzerlerine varıcak azîm kıtal olup, ol ma'rekede (**harp meydanında**) Şerafeddin'in

dahi başı kesildi ve binden ziyade dürzî katlolundu ve meskenleri (evleri) ihrak olundu. (yakıldı).

Ba'dehu (sonra) Maan oğlunun karındaşı Emîr Yunus dört bin tüfenk-endaz ile Banyas kalesi altında cemiyet eyledüğü haber alınmakla, üzerine asker gönderilip ana dahi gûşmal verildi (kulağı büküldü, gözdağı verildi.)

Ve bilcümle bu on gün içinde her kande (nerede) cemiyetleri duyuldu ise bozguna uğratılıp sonra kalelerin muhasarasına tekayyüt ettiler.

Mezbur Maan oğlu Fahreddin'in isyanı bin yirmi birde meydana çıkıp nice zaman uzadı. Kâh cenk, kâh müşâcere (döğüş), sulh ve amana mübâdere (başlamak) üzere olup hile ve muhalefetinden hâli olmadı. Tâ, devr-i sultan Murad Handa, Revân seferi senesi, Küçük Ahmed paşa ikdamiyle (I.S.) istisal olunup (yakalanıp) İstanbul'da At meydanında unkı darp oluncayadek (boynu vuruluncaya kadar) sürüldü. Nitekim tafsili zikrolunsa gerektir.

Vezir-i âzam Nasuh paşanın katledilmesi ve Mehmed paşanın vezareti:

Mezbur Nasuh paşa, aslında Gümülcine köylerinden evlâd-ı raiyyetten iken (1) Saray-ı hümâyuna girip eski saray

(1) Nasuh paşa, Gümülcine'de doğmuştur. Aslen Dramalıdır ve Arnavud'tur. Yalancılığı, kan dökücülüğü, yağmacılığı rüşvet ve irtikâbı ile meşhurdur. Rivâyete nazaran, yerine geçebilmek için sadrâzam Kuyucu-Murad paşayı zehirlemiştir. Mevki ve para için yapmıyacağı cinayet yoktur. Birinci Ahmed'in kızlarından Ayşe sultan ile evlendikten sonra büsbütün gurura kapılıp hareketleriyle herkesi kendine düşman etmiştir. Son zamanlarında saltanat makamına dahi göz diktiği anlaşılıyor. Öldüğü vakit terekesinden (bir milyondan fazla duka altını, bir milyondan fazla kuruş, 1058 murassa kılıç (bunlardan yalnız biri 50 bin altın kıymetinde idi), 1100 at, 40 çift som altın üzengi, 1800 deve, 4000 yük hayvanı, 6000 öküz, 5000 koyun) ve daha nice nakit ve malı çıkmıştır. Uğursuz bir adamdı.

maltacılarından olup Müsahip Mehmed ağa hizmetinde idi. Sonra Çavuşluk ile taşra çıkıp nice zaman Zile voyvodası oldu. 1007 de Kapıcılar kethüdası, sonra Küçük Mirahor, ba'dehu Halep beylerbeyisi olup, serdâr Ciğala-zâde, Haleb'i bunun üzerinden Canbulat-oğluna vermekle harp ve muhasara olunup sonra vezirlik rütbesiyle bir iki defa serdâr olup Celâlî cenginde münhezim olmuştu.

Bağdad vâlisi iken dahi kul ile cenk etti ve nice zaman dahi Diyarbakır vâlisi olup Mir Şeref'in duhterini **(kızını)** almakla Ekrad ile **(kürtlerle)** akrabalık peyda etmişti.

Zapteylediği menâsıbda **(memuriyetlerde(** hususa Halep ve Diyarbakır'da tam kuvvet ve çok mal hâsıl edip merhum serdâr Kuyucu-Murad paşa Diyarbakır eyâletinde hasta oldukta kenduyu yerine kaymakam edip, fevt oldukta mühr-ü hümâyun gönderilerek vezir-i âzam kılınmıştı.

Acem Şâhı ile sulhtan sonra yirmi bir senesi Şabanında İstanbul'a gelip pâdişah damadı oldu. Lâkin kenduye verilen Sultan henüz üç yaşında idi.

Eğerçi sarâmet **(yiğitlik)** ve şehâmette **(akıllılık ile birlikte yiğitlik)** te misli yoğiydi. Lâkin cenk ve harplerde nusret ve meymenetten **(uğurdan)** nasibi yoktu.

Murad paşa vefatından sonra merhumun tarikası üzere ol sene tedârik olunan asker ve mühimmat ile Kızılbaş istisâline (I.S.) azimeti lâzım iken sulha müsaade ve sulh esaslarını hazırlamakta tefritte (S.B.) medhul **(kusurlu)** olmuştu.

Haddi zatında şekli vecih **(hoş)** ve kıyafetli, ceri **(gözü pek)**, lisanı tatlı, hizmetinde mukdim **(çok çalışan)**, sözden usanmaz, müteharrik **(hareketli)** ve mütekellim **(konuşan)** olmakla sadaretinde pâdişahın iltifatiyle tam istiklâl bulup, pâdişahın hizmetinde etekleri belinde, hususa Edirne seferinde ve hazerde **(sulh zamanında)** arzuya göre payansız hizmet etmekle iltifata ve pâdişahın akrabalığına nail olduğundan mağrur olup, bir tabakaya ermişti ki, kendudan gayri kimsenin vücuduna razı olmayıp vüzeranın kimini kenara, kimini tekaüde çıkarıp sairinin dahi ihanetiyle mukayyed oldu.

Pâdişah huzurunda mevkii olan hayırhâhân-ı devlet **(devletin hayrını isteyen)** ve Havass-ı bendegân-ı saltanatın **(pâdişahın yakınlarının)** ref'i **(kaldırılması, atılması)** ve kendi tevâbiinden **(adamlarından)** değersiz kimselerin nasibi **(tâyini)** ile takayyüd ettiğinden gayri, müfti Mehmed efendiye buğz ve adavet edip ulemâ sınıfından geçinip müftiye hasedi ve ebedî ve insafsız buğzu mûsahip edinip **(kendine arkadaş edinip)** konuşma meclislerinde anın ilkasiyle, Cenab-ı müftiye gıybet **(arkasından söylemek)** ve şenî' haltlar zikri ile eziyet ettiğinden gayri nice kere azline azim ve pâdişahın müsaadesi olsa tezlil **(zelil etmek)** ve ihanete cezm etmekle pâdişahın hatırının kırılmasına sebep olmuş idi.

Bosnevî Selim-zâdeden menkuldür ki **(nakledilmiştir ki)**:

Nasuh paşa eğerçi ceri **(gözü pek)**, âkıl, âlim ve fâzıl, merd-i kârdan **(iş bilir)** olmak bakımından akranı yoktu. Ama gazup-meşrep **(tabiati gazaplı)** müfrit kabalık ile meçbul **(yaratılmış)** olmağın, kimseye rıfk **(yumuşak)** ve müdâra ile muamele edemezdi. Ve müftiye buğz ve adaveti **(düşmanlığı)** mutlak kibir ve gururundan idi.

Bir gün müfti efendi Yalı bahçesinde yârân ile oturup vezirin şerrinden fikir ve endişe üzere idi. Nagâh **(ansızın)** bir altı kürekli perme gelip yanaştı: «Vezir geldi!» deyû haber olundukta, efendi istikbale şitap edip Nasuh paşa dahi permeden çıkıp başına bir küçük tülbent sarınmış, tebdil şeklinde efendi ile yüz yüze geldikte vezir selâm verdi. Efendi aleyk alıp, «buyurun!» diyecek mahalde hemen vezir geri dönüp yine permesine binip alarga oldu. Efendi ve cümle hazır olanlar bu garip hareketten hayrette kaldılar, sebebi malûm olmadı.

Meğer pâdişah vezire:
«Mollaya **(Şeyhülislâma)** vardın mı?»
Deyû kenduden sual etmişler:
«Hayır, varmadım.»
Dedikte «Elbette var!» deyû ferman buyurmuşlar.

«Memur mecburdur» mânasına göre bugûne ziyareti ihtiyar etti. Gûya mollaya geldiğinden kimse habîr **(haberdar)** olmasın için kıyafet tebdil ile gelmiş, sonra bu mesele pâdişaha aksedince vezirin zilletine ve mollanın kıymetinin artmasına sebep olmuştur.

Pâdişahın kullarını tahkirde mübaleğa edip, gûya nazarında adam yoğiydi. Ve hûn-i nâ-hak **(haksız yere kan dökmek)** ve gadr ve zulüm irtikâbında ifratı olup Celâlî kılığındaki ağalarının kimini muhassıl-i emval **(mal tahsil edici)** ve kimini müfettiş ve kimini muharrir-i memalik **(memleketi yazan)** namiyle Anadolu ve Rumeline gönderip şer'an ve örfen icap etmeyen şekillerle aldıkları mallar ve telef ettikleri nüfus ve ettikleri zulüm, hadsiz hesapsız olup kendu seyisine varıncaya kadar etba ve levahiki **(adamları)** irtişada **(rüşvet almakta)** yekcihet **(hep bir)** olup vilâyetleri harap ve fukaranın ciğerlerini kebap etmişlerdi.

Ve menâsıbı **(memuriyetleri)** kısa zamanda dünya garazı için tebdil ve vezirliği sırasında bazı mânsıbı **(memuriyeti)** on kere tahvil ettiği **(değiştirdiği)** vâki olmuştur.

Zahiren bir diyara bir senede birkaç aç hâkim vardıkta, reâya ne hale varacağı malûmdur.

Ve sadattan **(peygamber sülâlesinden)** nicelerini zulmen şehit edip bî-had **(hadsiz)** sefk-i dem **(kan akıttığı)** tevatüre varmıştı.

Diyarıbekir vâlisi iken Canbulat-oğlu cenge davet olunup ekıaddan Aşti tâifesiyle adavet üzere **(düşman)** olmakla, kalelerinden birini muhasara edip, bu fuzûli meşgaleyi serdâra adem-i lühûka **(katılmamağa)** bahane edip, zaferden sonra, cenk edenleri zükûr ve inas **(erkek ve kadın)** üç dört yüz nüfusu bir damın içine kapayıp azâb-ı tedhin ile **(dumanla boğmak)** helâk etti.

Kul tâifesinden niceleri cüz'î bahane ile idam ve askeri eziyet ve tahkir ile tenfir edip **(nefret ettirip)** katli insan **(insan öldürmek)**, yanında tavuk kesmekten zayıf ve cam kırmaktan daha kolay ve güzel görünüyordu.

Her çend ki, pâdişah hazretleri kâh lûtuf yüzünden nasihat, kâh gazap cihetinden mazarratını hissettirirlerdi, fakat müfit olmayıp **(fayda vermeyip)** rüşvet almaktan ve haksız yere insan öldürmekten yine perhiz etmedi.

Nişancılık mansıbını verdiği Hızır efendinin bir hak sözünden rencide olup **(gücenip)** bir maslâhat ile **(iş için)** Anadolu'ya gönderilip ba'dehu adam gönderip katlettirdi. Bazı müsahipleri, ol derdmendin **(zavallının)** sebkaden hizmetlerini yâdettikçe:

«Biz dahi anı şahadet rütbesine nâil edip fânî dünyanın zahmetinden kurtardık, zâhiren bizim sebebimiz ilel cennete girer. Bizden kanını talep etmek **(istemek)** ne ihtimaldir?» dediği, mahremlerinden nakledilmiştir.

Hâsılı gurur ve azamet ile tab'ının ulüvvü himmeti **(himmet ve gayretinin büyüklüğü)** bir mertebe hadden ziyade idi ki, şeyhlerin dalkavuklukları, müneccimlerin aşırı medihleri ve müdaheneleri **(dalkavuklukları)** ile olmayacak bir sevdaya vücut verip, emniyet-i saltanat töhmeti ile müttehem olmuştu (1).

Kapısından olanların irtişâda **(rüşvet almakta)** birbirine müşareketi ve kendinin fesada ruhsat **(müsaade)** ve müsamahası **(göz yumması)** kerratla **(defalarca)** katlini icap edip iktizây-ı emr-i fetvâ **(fetvâ mucibince)** amel olunmak lâzım gelmişti.

Müfti efendi ve Darüssaade ağası Mustafa ağa ve huzur-u hümâyunda nutka **(söz söylemeğe)** kaadir olanlar ol mağrur vezirin keydinden **(hile ve düzeninden)** emin olmadıklarından daima pâdişaha şiâyet **(çekiştirme)** edip fezâih ve kubhiyâtını **(edepsizliklerini ve kabahatlerini)** tebliğ etmekle pâdişahı kenduden tamamen tenfir ettirip **(nefret et-**

(1) Nasuh paşanın, Kırım hanının pâdişahlığını ilân etmeği, veya bizzat kendi hükümdarlığını ilân etmeği tasarladığı rivâyet edilir. Nasuh paşanın kibir ve azameti karşısında, bu garip rivâyetin doğru olması ihtimali kuvvetlidir.

tirip) katl ve izâlesine içten tasmim etmişlerdi **(iyice niyet etmişlerdi)**.

Tâ ki sene-i mezbure **(adı geçen sene)** Ramazanının on üçüncü cuma günü, pâdişah ol günü câmie çıkmak üzere erkâna tenbih olunmuş idi.

Müneccimler vezir-i â'zama «Senin bugün derece-i tâlihin bir kaatıa gelmiştir, bahtın süst **(gevşek)** ve talihin menhus **(uğursuz)** ve nâdürüsttür. Sana hareket münasip değildir ve pâdişahın yüzünden hazer **(çekinmek)** vâciptir.»

Dediler. Kendi dahi pâdişahtan emin olmamakla yalandan hastalanıp istifa etmeğin, pâdişah ol gün câmie çıkmaktan vazgeçti. Lâkin vezirden anlar dahi emin olmamakla katli tedbirinde ihtimam buyurdular. Filhal **(hemen)** yeniçeri ağasına tenbih buyuruldu ki, yeniçeri tâifesiyle varıp:

«Pâdişah Yeni-câmi gezintisine gitse gerektir, yollar tahliye olunsu!»

Deyû bahane ile vezirin sarayının etrafını ihata ettiler.

Ol anda Bostancı-başı Hüseyin ağa yüz kadar bostancı ile gönderildi. içeru halvethanesinde tenha otururken varıp boğdular ve mührü huzur-u pâdişaha getürdüler.

Biçarenin himmeti bülent **(yüksek)** olduğu kadar baht ve talihi pest **(alçak)** ve mal toplamağa olan tamah ve hırsı kadar müdâra **(yüze gülme)** ve uzağı görmede taksiri var idi.

İlk günlerinden beri her kangı **(hangi)** askere serdâr oldu ise, fetih ve zaferden eser görmedi. Lâkin cem'i mal **(mal toplamak)** ve kesb-i vebalde **(günah kazanmakta)** nadirülakran idi. **(Akrânı arasında az bulunurdu).**

Beyaza çektiğimiz târihte, Nasuh paşanın bazı ahvalini yazıp der ki:

Murad paşa fevt olup **(ölüp)** mühür kendûye verildikte, Murad paşa merhumun kethüdasını yakalayıp ve bir defasında kendisini «vezire buluşulmaz» deyû tevkif ile hakaret eden Hüseyin ağasını ahz **(yakalayıp)** ve ikisini dahi Yılanlı kulede haps ve müsadere **(mallarını alarak)**, bir gün kethüdayı ha-

pishane burcundan berdar eyledi **(astı)** ve : «Kaçarken kendusu asıla kalmış!» deyû nam çıkardı.

Ba'dehu **(sonra)** Hüseyin ağayı dahi idam eyledi.

Andan sonra, Bağdad vâlisi Ali paşa ki, merhum Murad paşanın damadı idi, Bağdad'a giderken Murad paşa ana:

«Zinhar Nasuh paşaya buluşma!»

Demiş idi.

Ol dahi işgaa etmeyüp **(dinlemeyip)** buluştukta, Nasuh paşa ana vâfir **(çok)** eşya bağışlayıp Bağdad'a gittikte, Nasuh paşa tevâbiinden **(adamlarından)** bazı eclâf **(edepsizler)** anınla bile gitmekle, «gûya hizmetkârlarımı ayarttı» deyû adâvet **(düşmanlık)** besledi. Ve İstanbul'a geldikte, Ali Paşayı Bağdad'tan azledip «zinhar İstanbul'a gelmesin!»

Deyû üç defa haber gönderip, Ali paşa: «Suçum nedir?» deyû, ağırlığını Eskişehir'de koyup kendi ılgar ile tenha İstanbul'a geldikte, vezir-i â'zam üç defa katlini telhis ettikte **(pâdişaha vazdıkta)** pâdişah hazretleri kabul etmeyip, üçüncü defasında, pâdişah haseki gönderip Ali paşayı Vize sancağına ihraç edip **(çıkarıp)** katilden ve vezirin gadrinden korumuşlardı

Nasuh paşanın katlinden sonra Budin eyâleti ihsan olundu.

Ve sahib-i târih **(Târihin sahibi)** Nasuh paşanın katlinin sebeplerini yazıp der ki:

Tatar içinde Mehmed-Giray ve Şahin-Giray fitne kaldırdıkta Nasuh paşa pâdişah ile Edirne'ye gittiği mahalde haber gönderip:

«Edirne'ye gel, pâdişaha seni buluşturup Han ideyin!»

Deyup, Mehmed-Girat dahi geldikte pâdişahı şikârda **(avda)** bulup bilmeden pâdişahın ava saldığı kartala, salıp aldırdıkta, hiç bir şeyden habersiz pâdişah:

«Benim avımı aldıran küstah kimdir?»

Deyup ol tarafa at sürdükte tepenin arkasından kalabalık Çerkes süvarileri ile müsellâh **(silâhlı)** Mehmed-Giray görünmekle, pâdişah meselenin aslından habersiz olmağın vehmedip:

«Nedir bunlar?»

Dedikte eğerçi vezir, kendisi davet ettiğini beyan eyledi ama ki, a'dâsı **(düşmanları)** mevzuu münasip bulup:

«Niçin pâdişahıma bildirmeden çağırdı? Muradı, sizi helâk ve anı pâdişah yapmaktır.»

Dediler. Ol mahal pâdişah ferman eyledi, Mehmed-Giray'ı getürüp Yedikulede hapsettiler. Şahin-Giray Kili kalesinde idi. Ağa dahi tutmağa adam gittikte firar eyledi **(kaçtı.)**

Nasuh paşanın
katlinin sebepleri:

Cümle-i esbaplarındandır ki **(sebepler cümlesindendir ki)** pâdişah ile Edirne'de iken, Nasuh paşanın agavâtından **(ağalarından)** Cebrail ağa nam bir kimse, bir seyyidin (I.S.) menziline konmuştu. Avratına kastedip **(karısına tecavüz)**, Seyyid cuma günü câmie varıp cümle cemaat-ı müslimin ve pâdişah anda idi, câmi ortasına varıp tülbendini çıkarıp:

«Pâdişahım! Âl-i Osman pâdişahısın! Nedir bu zulüm ki, bir alay ekrad **(Kürdler)** ve Etrak?! **(Türkler)** ve enva-ı iclâf **(reziller)** şehre istilâ edip Cenab-ı Hakkın mukarreb meleklerinin isimlerini takıp enva' zulüm ve fesat ederler, bilmem Cenab-ı Hakka kimden şikâyet edeyin?!»

Deyip destarını yere urdu.

Bu kaziyyeden pâdişah-ı âlempenah hazretleri ziyade müteellim olup **(elem duyup)** İstanbul'a geldikte Nasuh paşa, müfti ile hocayı katl murad edip, pâdişahtan hod emin değildi, Behram kethüdaya sipariş etti ki, Arnavudluğa varıncaya kadar her menzilde elli kadar tuvânâ **(güçlü)** at hazır eyleye... Ve kasdetti ki bir gün alelgafle **(gaflet üzre iken)** hoca ile müftiyi katledip firar eyleye...

Behram kethüda bir akıllı adam idi, bu re'y-i fâsidin **(bu kötü fikrin)** başa çıkmayacağını ve iki adama garez olduğu için kendi devletini selbedip (S.B.) pâdişah hazretlerinin hükmünden firar ihtiyar etmek ne mertebe kabîh

(çirkin) ve bâtıl iş idüğün idrâk edip, Nasuh paşanın, kanlı, gaddar ve hakkı kabul etmez mağrur idüğün bildiği için nush-u-pende (Nasihat vermeğe) cür'et edemeyip, işin sonunun kötülüğünden korktu ve pâdişahın da kahrından çekindiğinden, bu meseleyi cenab-ı pâdişahiye bildirdi.

Pâdişah bunu gizleyip, vezirin izâlesini (ortadan kaldırılması) tedarikini görüp, Nasuh paşa, pâdişahın bazı giran (ağır) muamelesinden huzursuz olup, nazlanmak suretinde bir gün pâdişah-ı âlempenah hazretlerine:

«Yâ budur ki, ben ne dersem amel edip hayırhahlığıma (I.S.) binaen sözümü isgaa buyurursunuz (yerine getirirsiniz), yahut bana sadaret lâzım değildir, mühr-ü şerifi alıp bir kulunuza verirsiz. Ve illâ zehir tenâvül edip (yiyip) kendimi helâk ederim!»

Dedikte, pâdişah-ı cihan hazretleri gazaba gelip:

«Hay bire hain! Senin için Murad paşa lalamı zehir verip öldürdü, dedikleri gerçektir. Hoş imdi!..»

Deyup cuma günü dahi temâruz edip (yalandan hastalanıp) gelmediğinden bilâ tehir (geciktirmeksizin) katlolunup vezâret mührü, ikinci vezir ve pâdişahın damadı Mehmed paşaya verildi.

Hâsıl-ı kelâm Nasuh paşanın ölümü ile âlem taze hayat buldu. Zikrolunan hallerinden, ne mertebe gafil ve mağrur, ve sebatsız makam ve memuriyete bel bağlamış olduğu anlaşılır.

Vezirlik ve hükümetin en büyük esası müdârâ iken ve enbiyalar dahi müdârâ ile memurlar iken aslâ müdârâ nedir bilmediği, âkıbet zevaline (mahvına) sebep oldu.

Kenduden sonra oğulları dahi bazı rütbeye nail olup, ikisi dahi mağdur ve maktul, biri de köşesine çekilip oturdu.

Garip hallerdendir ki vezirliği zamanında İstanbul'da olan köpekleri Üsküdara vesair yere tardetmek ferman edip kayık kayık köpekleri karşı geçirip bırakmışlardır. — (Bu misli işitilmemiş bir işti.)

Memuriyet değişiklikleri:

Murad paşa damadı, Bağdad'tan ma'zul (I.S.) sâlifülzikr **(evvelce zikredilen)** Kadı-zâde Ali paşa ki sâabıka Budin muhafızı ve Engerus sulhunda ve cenklerinde güzel hizmetleri zuhura gelip Bağdad'ta dahi nice yerinde tedbirleri herkesçe malûm ve pâdişahça makbul olmuş iken, Nasuh paşanın matrudu olup **(kovduğu olup)** nice müddetten beri Vize sancağiyle atılıp kalmış idi. Ba'dehu yine vezirlik ile Budin eyâleti tevcih olunup sâabıka ma'zul olan (I.S.) Cığala-zâde Mahmud paşa, vezaretinde bırakıldı.

Razaman-ı şerifin yirmi birinci günü evvelce Erzurum beylerbeyisi olup erliği sübut bulan **(sabit olan)** Hasan paşa hakkında pâdişahın inâyeti sudur edip yine Erzurum eyâleti ile Acem serhaddi muhafazasına tâyin olundu.

Şevvalin yirmi ikinci günü şıkk-i sânî defterdarı (I.S.) iken, Yenicâmi binasına emin nasp olunan Kalender paşaya, vefat eden Yusuf paşa yerine vezirlik pâyesi verilip haslar (I.S.) tâyin kılındı.

Betlen Gabor'un ahvali:

Mesfur **(adı geçen)** Betlen Gabor, Erdel ümerâsından Batoriler silsilesinden idi. Kenduden mukaddem **(evvel)** Erdel'e kral olan **(Batori-Gabor)** ki, **(Deli kral)** demekle meşhur idi, bir dîvâne-meşreb olmağla Erdel ümerâsının ve âyanının malına taarruz edip muhalefet edenlerin kimini katl, kimini nefy **(sürgün)** ve kimi dest-i ta'disinden **(zulüm elinden)** kaçmış idi.

Betlen-Gabor dahi, Yemişçi-Hasan paşa zamanında firar ve Belgrad'a gelmiş idi. Yemişçi-Hasan paşa ana yüz yirmi akçe müteferrika ulûfesi tâyin etti. Ol kış Semendirede kışlayıp, yine Erdel'e gitti.

Tekrar bin yirmi birde mesfurun havfından **(korkusundan)** Âsitaneye iltica etti **(sığındı)**. İskender paşa, Hasan paşanın kethüdası iken Arabî ve Farisî tekellüm eder **(ko-**

nuşur) Mikron nam Nemçe **(Avusturya)** elçisi ile der-i devlete geldikte Nasuh paşa ana Kanije eyâletini verip ol hînde **(sırada)** mesfur **(adı geçen)** Betlen-Gabor İskender paşa vesatatiyle **(aracılığı ile)** Nasuh paşaya varıp dergâh-ı âlide kıymet kazandı. Ve hasmı **(düşmanı)** Deli kralın sui- hâlini **(kötü halini)** söyleyip, devlet vükelâsı dahi ol bed-sîretin **(kötü huylunun)** kal' ve kam'ı **(koparılması)** esbabına mübaşeret olunmak **(başlanmak)** gerektir dediler.

Budin kalesinin bazı mahalleri tamire muhtaç olmakla ziyade asker cemolmak lâzım gelmiştir, deyû serhad ümerâsına evâmir-i âliye irsal olundu **(gönderildi)** ve İskender paşa Sirem sahrasına varıp askeri cem edip, ba'dehu kalkıp Tameşvar'a vardı. Demurkapıdan Erdel'e girip, Nasuh paşa Ketenci-Ömer paşayı ol semtin askerine serdâr tâyin edip Şahin-Giray ve Eflâk ve Boğdan beylerini memur kıldı. Anlar dahi Eflâk içinden geçip Erdel'e dahil oldular **(girdiler.)**

Bu tarafta Deli kral, Varat kalesine varıp tahassun etti **(sığındı)**. Gerçi İskender paşa varıp Betlen-Gabor'u Erdel Belgradında iclâs eyledi. **(Tahta oturttu)**. Lâkin, ol mel'unun hayatında bu iş, karardade **(kararı verilmiş)** olmak müşkül idi.

İskender paşa, Betlen ilkasiyle Erdel'in mutemed **(güvenilir)** birkaç voyvodalarını hezar **(bin)** istimâlet ile (I.S.) Betlen tarafına celp ve Erdel kavmının dahi canına kâr etmekle, İskender paşa askeri kaldırıp gittikten sonra voyvodaların biri bir geçitte mütarassıd **(gözetler)** ve bir iki tüfenkçi koyup, Deli kral Varattan çıkıp Betlen üzerine tedarik için giderken mezbur Derbendte tüfenk ile vurup katlettiler.

Pes Betlen-Gabor, krallıkta karar kılıp İskender paşaya haber gönderdi. Henüz Demurkapıda iken bu sevinçli haber geldi.

Çün Betlen, krallıkta istiklâl buldu, Erdel'e tâbi olan kılâ' **(kaleler)** ve memleketleri tahlis **(kurtarmak)** ve kadîmisi üzere **(eskisi gibi)** Erdel'e ilhak eyledi **(kattı)**.

Erdel ahitnamesi:

Betlen-Gabor ki, sadakatle devlet-i âliyeye hizmeti sebkat etmişti, daima dosta dost, düşmana düşman olmağa kendi hattiyle **(yazısı ile)** temessük (I.S.) verdiğinden gayri evzaında **(hareketlerinde)** bağlılık emareleri görünmekle merkum Sultan Süleyman Han zamanında verilen ahitname mucibince ahitname rica etmeğin mezbur sene Cemaziyelevvelinin yirmi üçüncü günü ahitname yazıldı. Şurutu **(şartları)** bu idi:

«Erdel hâkiminin mevti **(öldü)** ile veya bir hal ile yenilenmesi iktiza eyledikte, ferman-ı âli mucibince Erdel hükkâmı **(beyleri)** silsilesinden içlerinde büyümüş kimseyi, cümle Erdel beyleri ve üç millet âyanı, kabul ettiklerini arz eylediklerinde taraf-ı devlet-i âliyeden hâkim nasp olunup **(tâyin olunup)** âyan ve reâya, rızasız harice **(dışarıya)** verilmeye. Ve tegallüp ile **(zorbalık ile)** hükümete el koyanlara dahl ettirilmeye **(karıştırılmaya)**.

Mademki hâkimi, ümerâ, âyan ve reâyası inkiyadda **(boyun eğmekte)** pâyidar olalar, komşuları olan beyler vesair askerden bir ferd aslâ Erdel diyarına tecavüz etmeye... Alınan esirleri, küfür üzerine bulunursa reddoluna **(geri verile)**

Solnok, Göle (Kiyola), Yanova, Lipve ve Tameşvar serhadlerinde «Batori Jigmond» isyan edince, Solnok'a ve Göle ve Yanove ve Lipve ve Tameşvar'a, bir kere haraç ve vergi verip itaat eden köyler ve varoşlar Solnok'a tâbi dirsek varoşu dahi, mukaddema **(evvelce)** Erdel isyan edince vergisini vermekle, kemakân **(eskiden olduğu gibi)** bu tarafa müteallik olup, mutad üzere olan vergilerini vereler. Erdel tarafından aslâ mâni ve dahl olunmaya **(karışılmaya)**.

Ve serhad hükkâmının (**hâkimlerinin**) zaptında olan Semadime Yarfartene nahiyesinde ve Salmaş nahiyelerine Erdel tarafından aslâ karışılmaya...

Memalik-i mahrusa (**Osmanlı ülkesi**) reâyasından kalkıp Erdel'e giden reâya var ise, geru yerlerine gönderile... Ve kadimden (**eskiden**) müteahhit olup veregeldikleri haraçlarını kemakân (**eskiden olduğu gibi**) vakti ile irsal edeler (**göndereler**). Eflâk ve Boğdan voyvodalariyle birlik ve muvafakat üzere olup komşuluk şartlarına riayet edeler..

Ve düşman zuhurunda muktezasınca imdad ile, zararları defoluna...

Kezalik, memalik-i mahrusa (**Osmanlı ülkesi**) serhaddinde bir hizmet vâki olup, beyler ilâm eyledikte (**bildirdikte**) bağlılık iktizası hizmet ve muavenet eyleyeler.

Ve Bec tarafiyle Erdel hâkimleri kadîmden (**eskiden**) ne veçhile müsâleha ve muahede edegelmişler ise ve sınurları ne yüzden tâyin olunmuş ise yine ol minval üzere hudut ve sınurlarında dahl ve taarruz olunmaya ve Macar ümerâsından Erdel hâkimine tâbi olanlara kimse mâni olmaya.

Diğer ahitname:

Yukarı Macar beyleri, mukaddema (**evvelce**) Sultan Süleyman Han zamanında bu cânibe tâbi olmuş iken sonra zaruret iktizasiyle Nemçe (**Avusturya**) imparatoruna mütabeat gösterip (**tâbi olup**) ana müracaat ederken, geçen senelerde içlerinde zuhur eden «Boçkayı kral» cümle yukarı Macar beyleriyle Nemçe (**Avusturya**) tarafından i'raz edip (**yüz çevirip**) devlet-i Osmaniyeye mütabeat göstermekle (**tâbi olmakla**) mezbur Boçkayı'ya krallık ahitnamesiyle krone (**taç**) ve sancak ve âlem inâyet olunup, ellerinde olan kaleleri Nemçe kralından istihlâs edip (**kurtarıp**) sadakatle Âsitaneye müracaat ve mütabeat ve Nemçe tâifesiyle ada-

vet üzere iken, Boçkayı kral, mürd olmakla **(ölmekle)** aralarına fetret düşüp (I.S.), geru Nemçe kralına mütabeat edip Nemçe tâifesi mezburlar ilel bilhtiram **(hürmetsiz)** muamele eylediklerinden gayri, ellerinde olan kalelerine dahi tamah edip cebren kendi dinlerine döndürmeğe sa'yı göstermekle, anlar dahi izhâr-ı adâvet edip **(düşmanlık gösterip)**, bundan akdem **(evvel)** itaat eyledikleri üzere min ba'd **(bundan sonra)** Âsitâneye tâbi olmağa azimet edip ve belli başlularından, hâlen Erdel hâkimi olan Betlen-Gabor'u gönderip yeni ahitname rica etmeğin, bazı şurutu **(şartları)** mütezammin mezbur târihte ahitname gönderildi :

Şartlar budur:

Mademki Macar beyleri ve kapudanları derûn-i-dilden tâbi olup dosta dost, düşmana düşman ve Betlen-Gabor ile ittihat **(birlik)** ve ittifak üzere olalar, ve zuhur eden düşmanın def'ine say'yi ve ihtimam edeler, tâbi olduklarını ispat için cümlesinin rey ve ittifakiyle memleketleri mahsulünün tahammülüne göre Âsitâneye bu senepişkeşlerini **(hediyeleri ni)** göndereler.

Lâzım geldikte her veçhile muavenet **(yardım)** ve imdat olunup ellerinde olan kalelere ve nahiyelere kimse taarruz etmeyip asûde-hal olalar ve vilâyet-i merkumeden **(adı geçen vilâyetten)** kadîmden **(eskiden)** olagelenden ziyade vergi talep olunmaya.

Leh kralı Eflâk ve Boğdan hâkimleri tarafından Erdel kalelerinden kale satın almak murad ederse rıza verilmeye.

Ve esirler, akçasız itlâk oluna **(salıverile)**.

Ve kadimden **(eskiden)** Erdel hâkimi olanlar yeni oldukta Âsitâneden verilegelen sancak ve alem ve topuz ve hil'at, kemakân **(eskiden olduğu gibi)** verile...

Deyû yazılıp gizlice gönderildi.

Bu sene de Tahmurs han, Şah Abbas'tan i'raz edip **(yüz çevirip)** devlet-i Osmaniyeye bağlılığını gösterdi.

Hafî olmaya ki **(gizli olmaya ki)** ahvali bildirilen Nasuh

paşanın katlinden sonra sadrâzam olan damad Paşa (Öküz) lâkabı ile mülakkab olan (lâkaplanan) vezir-i halimdir ki (yumuşak huylu vezirdir ki) hâlen Halep'te Şeyh Ebûbekir tekkesinde gömülüdür (1).

(1) Kara-Mehmed paşaya târihlerimizde Öküz - Mehmed paşa da denir. Öküz lâkabını, babasının, Karagümrükte bir öküz nalbandı olması dolayısiyle verilmiş olsa gerektir. Uzun yıllardan beri vezirlik, sadrâzamlık mevkilerinde hep, aslen Türk olmayan devşirmeler bulunurken, bir istisna olarak o sırada, Türk asıllı olan Mehmed paşa sadrâzam olmuştur. Mehmed paşanın, Ulukışlalı olduğu anlaşılıyor. Nasılsa Enderuna girebilmiş ve orada zekâsı, dürüstlüğü, vakarı ile dikkati çekerek yükselmiş, Mısır vâlisi iken Birinci Ahmed'in kızlarından Gevher-Sultanla evlenerek damad olmuştur.

Bu ilk sadrâzamlığa (13 Ramazan 1024 — 17 ekim 1615) cuma günü tâyin edilmiş ve bu mevkide 2 sene, 1 ay, 1 gün kalmıştır.

Vakaayi-i Sene Erbaa ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi dört senesi olayları)
(Hicrî 1024 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1615 senesinin ocak ayının otuz birinci cumartesi gününe rastlar)

Vezir-i âzam Mehmed paşanın
Revan cânibine serdârlığı:

Bundan akdem **(evvel)** Acem Şâhı ile müsâleha akdolunup Nasuh paşa ile gelen Kadı-Han nam Acem elçisi, bin yirmi bir Şabanında ahitname ile gidip, dergâh-ı âli çavuşlarından İncili-Mustafa Çavuş bile **(beraber)** gönderilmişti.

İki seneye yakın Acem diyarında kalıp Şah Abbas her sene yüz yük harir **(ipek)** ve yüz yük emsalsiz emtia **(mal)** göndermeğe müteahhit iken **(taahhüt etmişken)** iki sene mürur edip **(geçip)** göndermemekle ve:

«Ben haraca mı kesilsem?!»

Demekle:

«Nakz-ı ahdi **(ahdi bozma)** ve hulf-i va'd **(vaadinden dönme)** bundan gayri olmaz!»

Deyû, pâdişahın gazabı alevlenip vezir Mehmed paşaya hatt-ı hümâyun gönderip sefer esbabını hazırlamasını ferman ettiler.

Anlar dahi, ferman mucibince mühimmat görüp umûmen kapı-kulu ve Rumeli ve Anadolu askeriyle Aceme sefer için hazır oldular. Gürcü-Mehmed paşa kaymakam kalıp Longa-zâde baş defterdar oldu. Selefi **(kendinden evvelki)** Bâkî paşaya Bosna eyâleti verildi.

Mezbur sene Rebiülâhırının yirmi üçüncü günü azîm alay ile serdâr Üsküdara geçip Yeniçeri ağası Muslu Ağa ve İstikamet efendi sefer defterdarı olup, otaklarına nüzul ettiler. Yirmi gün miktarı tevakkuftan sonra göçüp Şabanda Haleb'e dahil oldular **(girdiler)**.

Sultan Selim câmii muvakkiti (S.B.) Müneccim başı Derviş Tâlip efendi, Mehmed paşanın müneccimi olmakla yanından ayrılmazdı. Bu seferde dahi bile **(beraber)** gitti.

Çün bu sene vakit tenk **(dar)** olup kış zamanı gelmişti. Yeniçeri Maraş'ta ve Malatya'da ve sipahi Sıvas ve Silâhtar Karaman'da kışlayıp evvel baharda Aceme duhul **(giriş)** makul görüldü. Üç yüz nefer mülâzim yazılmış idi. Ruz-i kasımda mevâciplerini **(maaşlarını)** ve hizmetlerini alıp gittiler. Sadrâzam dahi Halep sarayına girdi. Halep vâlisi Ekmekçi-zâde Ahmed paşa Âsitaneye davet olunmağın **(olunmakla)** kaymakamlık ana telhis olunup götürüldü.

Yemen cânibine giden bölük halkı karışıklığı defettikten sonra gelip Haleb'e dahil oldular ve mevâcip ve gulâmiyeleri **(maaşları)** verilip kışlağa gönderildi.

Acem Şâhının elçisinin gelişi:

Çün sadrâzam serdâr tâyin olundu. Sâlifüzzikr **(evvelce zikrolunan)** İncili Çavuştan adam gelip, Şâhın her sene göndermeği taahhüt ettiği ipek ile Kasım bey nam elçisi gelip Revân serhaddine vâsıl olduğunu bildirmişidi. Lâkin iki seneden beri bilâ mucip geciktirildiğinden pâdişahın hatırı gücenip azimetlerinden rücu etmediler **(dönmediler)**.

Serdâr Haleb'e dahil olduktan sonra, Acem elçisi dahi İstanbul'a vâsıl oldu. Lâkin aslâ itibar ve iltifat olunmayıp bir mahalde kondurulup mutad üzere levazımı görüldü. Ve bir sene kadar unutulmağa terkolunup ne nâmesine bakıldı, ne hediyeleri makbule geçti.

Roma Çâsarı sulhnamesi:

Bu sene de Nemçe **(Avusturya)** çâsarı Matyaş ile sulh yenilenip verilen ahitnamenin hülâsası bu mahalde yazıldı:

Budin muhafızı Ali paşanın kethüdası Müteferrika Ahmed ağa ve Gaşir Graçyan (1) ile imparatorun baş ve ikinci vezirleri ve ser veziri ve Macar vilâyeti defterdarı ve muteber adamları ve vekilleri Bec'te **(Viyana'da)** bir yere gelip mukaddema **(evvelce)** Murad paşa zamanında Jidve boğazında akdolunan sulhun yenilenmesi için müşavere ve evvelki şartlara on iki madde dahi ilâve olunup, Milâdın bin altı yüz on beş senesi ve Hicrî târihin bin yirmi dört Cümâda-l-âhiresi gurresinde **(birinci günü)** yirmi yıla varıncaya kadar mabeyin sulh olup, iki taraftan mühürlü sulh kâğıtları verildikten sonra elçisi der-i devlete gelip müceddeden **(yeniden)** ahitname rica eyledikte pâdişahın makbulü olup ahitname verildi. Maddeleri bunlardır:

Evvelâ — Bu sulh, mezbur târihten yirmi yıladek bağlana... Zira Jidva sulhunun mugayiri iki taraftan nice işler zuhur etmişti. İstihkâm verilmek lâzım geldi.

İkincisi — Jidve **(Torok)** sulhunun maddeleri yerli yerinde durup Rodolfoş imparatorun **(Rodolf)** kendi yazısı ile mühürlü kâğıdı pâdişahın makbulü olup ana gönderilen nâme dahi makbul tutulmuştur.

Üçüncü — Sınur ve serhadlerde olan köyler ahvli ve nizâı görülüp fasl olunmaktır ve sınur belli kılınmaktır. Estergon'un yüz elli sekiz pâre köyü görülüp, Estergon semtinde altmış pâre köy dahi itaat etmek için iki cânipten rızalaşıldı. Ve bu hususa dört ay va'de verildi.

Dördüncü — Jidve'den sonra alınan toskaları meccanen koyuvereler.

Beşinci — Ahmed kethüda sulhundan sonra yapılan kaleler için defter verilip iki cânipten sulha mugayir **(aykırı)** yapılan palangalar bu dört ay içinde teftiş oluna.. Sabit olduktan sonra yıkıla...

---

(1) Gaspar Gratyani

Altıncı — Mabeyinde (**aralarında**) münafık nifakına itibar olunmayıp cânibeyn (**iki taraf**) birbirine ilâm ede (**bildire**).

Yedinci — Osmanlı ülkesinde olan İsevîler (**hıristiyanlar**) ve papaslar kiliselerini tamir edip âdetleri üzere incillerini okuyalar. Hilâf-ı şer' (**şeriat hilâfı**) rencide olunmaya..

Sekizinci — Serhadlerde hâlî (**boş**) olan köy yerleri, vilâyet reâyasiyle şenlenmek için icâzet (**izin**) verilip konmağa kimse mâni olmaya...

Dokuzuncu — Tüccar tâifesi iki taraftan varıp gele... Nihayet serhad beylerinden ellerinde tezkereleri ola. Kangı (**hangi**) semtten geçerse teskerelerini gösterip ol serhad beyi ve emini ol teskereye mühür veyahut nişan ede.. Lâkin bu bahane ile akçe alınmaya... Ve mahuf (**korkunç**) yerlerden geçürmek için kifayet miktarı adam koşula... Ve iki cânibe gümrük resmi verile...

Onuncu — Roma imparatoru vilâyetlerinde ve Avusturya ocağından olanların hükümetlerinde tüccar tâifesi meta' (**mal**) ve nakit ile Osmanlı ülkesine gelmek istedikte imparator bayrağı altında ve ellerinde temessükleri (I.S.) olmayınca icâzet (**izin**) verilmeye... Gelürlerse anların kapı kethüdaları ve konsolosları girift edeler (**yakalayalar**). İmparatora ve zikrolunan ocağa tâbi tüccar tâifesi ve İspanya kralına ve Flander vilâyetine tâbi tüccar tâifesi, imparator bayrağı altında memalik-i mahrusadan (**Osmanlı ülkesinden**) nakit ve meta' (**mal**) ile sağ ve salim varup geleler... Alıp sattıkları meta'dan yüzde üç gümrük vereler. Kapı kethüdasına ve konsolosa yüzde iki akçe vereler. Ve mezburların maslâhatlarını (**işlerini**) anlar göreler. Ve mürd olan (**ölen**) tüccar malına beytülmal emini dahl etmeyip (**karışmayıp**) anlar girift eyleye (**yakalaya**).. Ve bazirgânlar arasında bir dâva olursa ol yerin kadıları dört bin akçeden ziyade dâvalarını dinlemeyip Âsitanede kadı-asker huzurunda dinlene..

On birinci — Bu sulh tamam olunca iki taraftan mektupları ve ulakları ve adamları serhad beyleri birbirine ulaştırıp

riayet edeler, mahuf **(korkunç)** yerlerde kifayet miktarı adam ile geçüreler.

On ikinci — Bundan sonra beylerbeyilerin ve beylerin, voyvoda ve subaşıları (S.B.) köylere çıkıp gezmeyeler. Nihayet yerliler aidatlarını hak üzere getürp teslim edeler vesselâm.

Şeyhülislâm Mehmed efendinin vefatı ve biraderi Esad efendinin müfti oluşu:

Sultan Murad'ın hocası, Hoca Sadeddin efendinin mahdumudur. Dokuz yüz yetmiş beş Şabanının yirmi sekizinci gününde tevellüt edip **(doğup)** ol târihte validi **(babası)** Bursa'da Yıldırım Han medresesi müderrisi olmakla anda vücuda geldi.

Üstadı molla Tevfik himmeti ile teşyîd-i mebânî-i ulûm edib **(ilim binasını sağlamlaştırıp)** istidat ve rütbesine ulaştıktan sonra doksan dört Cümâda-l-ulâsında pederlerinden mülâzim olup **(asistan)** ol gün Esmîhan Sultan medresesi pâyesiyle ikram olundu.

Doksan yedide Sahn'a gelip (I.S.) dokuzda Selimiyeden Süleymaniyeye geçti. Binde Mekke kazası ile teşrif ve bin birde istifa etti.

Bin dörtte İstanbul kazası verilip geru ol sene Anadolu sadrına **(kadıaskerliğine)** geçti. Eğri seferine gidip ba'delkufûl **(geri dönünce)** iki sene ma'zul (I.S.) olduktan sonra, bin yedide Rumeli sadrı verildi.

Bin on saferinde Sun'ullah efendi yerine Şeyhülislâm olup (Vemsekû kavli Muhammedin ve aleyhi'l-fetvâ) târih düştü.

On bir Recebinde tekaüt edip, on yedide Sun'ullah efendinin dördüncü defa yerine makam-ı iftada karar ettiler. Yedi seneden sonra altmış bin akçe zeâmet olan Kalkan-Delen hasları rütbelerine ilâve edildi.

Bin yirmi dört Cümâda-l-ahiresinin beşinci perşembe günü, taûna yakalanarak âlem-i bekaya azmetti **(vefat etti)**. Cenazeleri Ebû Eyüp Elensarî radiyallahü anh câmiine hazırlandı ve Şeyh-ül-asr **(asrın şeyhi)** Üsküdârî-Mahmud efendi imam-ı saf **(saf imamı)** seçilip dua ve senâ ile vâlidi **(babası)** türbesine defnolundu.

Mansıb-ı fetvâ **(Şeyhülislâmlık)** biraderleri Esad efendiye tevcih olunup Hacc-ı şeriften dönüşlerine tesadüf etmekle biraderin vefatı ile ikbal ve devlet müjdesi Karaman içinde karşılayıp İstanbul'a girişleri, Ok meydanında dua gününe tesadüf etmekle doğru duaya geldiler.

Merkum molla, âyanın gözü, ulemây-ı rum, şiir ve inşada reşk-endaz **(kıskanılan)** hâce-i cihan, zekâda, akl-ı evvel, fazilette Hoca-zâde-i sânî **(ikinci hoca-zâde)** idi. Neşeli, nüktedan, lâtifeci mahdûm-î mükerrem olup, elsine-i selâsede **(üç dilde)** nazm ve nesri ve musanna' **(sanatlı)** inşası, ve kasîde-i Bürde'ye tahmîsi (S.B.) ve âsâr-ı ehl-i asra **(asır adamlarının eserlerine)** takrizleri (övme) ve mukaffâ **(kafiyeli)** imzaları vardır.

Değerli babasına iktidâ edip **(uyup)** cuma günleri Ayasofyada ifta ederlerdi **(fetvâ verirlerdi)**. Pederlerinin **(Taçüt-tevârih)** ini tezyile şürû edip **(zeyl yazmağa başlayıp)** tamamlamak müyesser olmadı.

Vakaayi-i Sene Hams ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi beş senesi olayları)
(Hicrî bin yirmi beş senesi muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1616 senesi ocak ayının yirminci çarşamba gününe rastlar)

Serdâr-ı â'zamın Revan cânibine teveccühü:

Çün bahar faslı erişti, Halep kışlasından hareket ve Rebiülâhırın gurresinde **(birinci günü)** Gök-Meydana çadırlar kuruldu.

Kışlakta olan askerin Erzurum tarafına hareketi için emirler gönderilip mezbur ayın yedinci günü Maraş ve Halep beylerbeyileri Birecik'ten Erzurum'a azm için mukaddem **(evvel)** revane oldular. Ba'dehu **(sonra)** serdâr Mehmed paşa dahi göçüp Göksun yaylasından Afşar sahrasına geçtikte Rumeli beylerbeyisi Davud paşa, eyâleti askeriyle gelip lâhik oldu **(katıldı)** ve Âsitâneden hazine getürdü.

Cemaziyelevvel başlarında Erzurum'a varılıp, kaleden yedi top alınıp mühimmatı görüldü. Kapı-kuluna kanun üzere zahire tevziinden sonra Anadolu ve Karaman ve Sıvas eyâletleri askerleri gelip, Diyarbekir beylerbeyisi Dilâver paşa ve Van beylerbeyisi Tekeli-Mehmed paşa dahi Revan üzerine gelmek ferman olunup Bağdad vâlisi Mustafa Paşa dahi Musul ve Seyid Han vesair ekrad **(Kürdler)** askeriyle cemiyet edip Nihavend üzerine varılmak için iki gurebâ bölükleriyle emirler gönderildi. Ba'dehu göçülüp mezbur ayın sonlarında Kars'a varıldı.

Kars kalesinin binası:

Çün dest-i taaddî-i şâh-ı gümrah **(yolunu şaşırmış Şâhın zulüm eli)** ile Kars kalesi evvelce tahrip olunmuştu. Hâlâ tecdid olunup **(yenilenip)** asker konulmak makul görülmeğin **(görülmekle)** kapı-kulu ve paşalara kol kol verilip bir haftada kaabil-i süknâ olacak **(oturulabilecek)** kadar bina ettiler.

Bölük halkından terakkili ve Kul-oğlu (I.S.) yazılıp, muhafazasına asker ve toplar tâyin olunduktan sonra göçülüp cümâda'l-âhire ortalarında Revân sahrâsına varıldı.

Gece metris **(siper)** tedariki görülüp muhasara olundu. Emîr-Gûne han, kaleyi muhkem sağlamlaştırıp asker ve mühimmat ile memlû **(dolu)** etmişti. Şah dahi asker ile Nahcivan'da idi, etraftan toplar kurulup yirmi gün döğdüler, müfid olmadı **(fayda vermedi)**. Toprak sürmeğe başladılar. Gündüz sürülen toprak, gece içeri çekilip kaybolurdu. Ve hendeke atılan torbaları kancalar ile içeri çekerlerdi.

Daha sonra İslâm askeri ikdam edip tabya yaptılar ve darbzenler (I.S.) ile gedikler açıp her taraftan kaleye yürüdüler. Mâzenderanlı tüfenk-endazlar, bedenlere yığılıp azîm cenk etmekle katî çok kimse şehid oldu. Yeniçeri ağası Muslu ağa şehit ve Türkçe-bilmez mecruh olmakla asker geri çekildi.

Tekeli harbi:

Van beylerbeyisi Tekeli-Mehmed paşa karakolda iken, dört han birkaç bin Kızılbaş askeri ile at oğlanı devşirmeğe çıkıp bir boğazda mezbur Mehmed paşa pusuya girip, geldikleri gibi üzerlerine gaafilen hücum etmekle bi-avnillâhi taâlâ bozdu. Bin kadar baş ve beş yüz kadar dil **(esir)** alıp orduya getürüp bundan sonra Tekeli paşa, büyük şöhret buldu.

Şah-ı gümrah (I.S.), etrafında gece dağlar başına ateşler yaktırıp, alaylar gösterirdi. Kızılbaşlar dahi ol germiyet

ile **(ateşli çalışma)** ile çıkıp, birkaç defa metris basıp nice cenkler ettiler.

Çün, toplar darbından **(vurmasından)** burç ve beden yıkılıp yer yer hisar duvarı rahnedar olmuştu **(delinmişti)**. Bir hücumda alınmak havfi **(korkusu)** görünüp, içeriden Kızılbaşlar «dört gün mühlet ve aman verin, şahımıza danışıp kaleyi vereilm» deyû mühlet aldılar.

Dört gün toplar atılmayıp, ol güruh-u mekrûhun hilesine aldandılar.

Hasan Beyzâde der ki:

Bu esnada üstad topçular Emîr-Gûne hanın sarayını nişan edip attıkça, defterdâr-ı nâdan **(cahil)** ve tamahkâr:

«Pâdişahın sarayını yıkıp berbat etme!»

Der imiş. Gûya, vire (I.S.) ile alınıp bir zarar olmadan ele geçirmek tamahına düşmüş... Kızılbaş, bu fırsattan istifade ile kalenin rahnedar yerlerini yaptırıp gördükten sonra, alarga toplarını attılar. Cümle kırk dört gün cenk ve muhasara müşted olup **(şiddetlenip)** birkaç yerden lâğım yürüttüler. İşiemeyip top taneleri tükendi. Barut dahi kalmayıp ruz-i kasım girmekle mecburen toplar çekilip muhasaradan vaz geçildi ve cânib-i ruma avdet mukarrer oldukta **(kararlaştıkta)** zarûrî sulha razı olmak lâzım gelip, Nasuh paşa ile münakid **(aktedilmiş olan)** sulhta verilecek hediye ve ipeğin yarısı verilmek üzere sulhu yenilediler.

Kale alınur deyû, gelen mîri zahire imsâk olunmuştu, cümle telef oldu. Kızılbaşlar, bu tarik ile vire edip çıktılar, orduda nice alış veriş ettiler. Toplar, evvelden Kars'a gönderilip Ramazanda göçüldü.

Kışın şiddetinden, Soğanlı yaylası geçilirken bîhad **(hesapsız)** nüfus donup telef oldu. Kars mühimmatı görülüp, Erzurum'a gelindikte kapı-kulunun mevâcibleri **(maaşları)** verilip Rumeli, Amasya kışlağına gönderildi.

Kapı-kulu ve serdâr, Erzurum'da kaldı.

Öküz-Mehmed paşanın azli ve Halil paşanın serdârlığı (1).

Bu uğursuz senede FGûşiş-i bi-fâideden **(faydasız savaştan)** nesne hâsıl olmayıp Mehmed paşa bu kadar hazine ve asker ile varup Revan gibi bir toprak kaleyi almağa kaadir olamayıp kazâ-i ilâhi ile sa'y ve emekleri cümle hebâ olduğunun haberi Âsitaneye vusul bulup, vezir-i müşarünileyh damad Mehmed paşanın su-i tedbiri **(kötü tedbiri)**, ve hizmetlerde taksiri **(kusuru)** pâdişah hazretlerinin malûmu oldukta hatır-ı pâdişahı muğber olup, vezirlikten azlini arzu ettiler.

Bundan evvel Âsitanede kaymakam olan Gürcü-Mehmed paşa ref'olunup, yeri, Ekmekçi-zâdeye verilmiş idi. Bu bapta meşveret (I.S.) için müfti ve vezirler, bahçe-i hümâyuna davet olundular.

Ekmekçi-zâde, birkaç aydan beri kaymakamlık hizmetinde istihdam olunmakal **(kullanılmakla)** kendûye tam gurur gelip, sadrâzamlık ve serdârlık kendûye münhasır olmasında şüphe etmeyip, bu hususta kimseden istiânet itmedeyin **(yardım istemeyip)** mağrurane kasr-ı âlişane **(pâdişah sarayına)** müteveccih oldu.

Huzur-u hümâyuna girmeden, müfti Esad efendi gelmeğin, Ekmekçi-zâdeden evvel pâdişahın huzuruna girip, pâdişah müftiye hitap edip:

— Sadrâzamlığı ve serdârlık emrini, bir vezîr-i maslâhat-

---

(1) Halil paşa, aslen Ermenidir. Bir rivâyete göre Kayseri'nin Zeytin kötü Ermeni dönmelerindendir. Diğer rivâyete göre ise Maraş Ermenilerden olduğudur. Halil paşa, Üçüncü Murad devrindeki (Beylerbeyi) vakasında yeniçeriler tarafından parçalanan Mehmed paşanın küçük kardeşidir.

Bu birinci sadrâzamlığa (8 Zilka'de 1025 — 17 kasım 1616) da, ikinci defa da dördüncü Murad devrinde (1036 — 1626) da tâyin olunmuştur.

güzâra **(iş bilir bir vezire)** tevcih etmek muradımdır, kime tevcih eylesem?.

Deyû istifsar ettikte, cenâb-ı müftü:

— Ekmekçi-zâde kaymakam olmak hasebiyle, ana verilmez mi?

Dedikte, pâdişah:

— Eğerçi kaymakamdır, lâkin bazı ahyanda **(zamanlarda)** kizb ihtiyar eylediğine **(yalan söylediğine)** muttali' oldum. Kezzab olan **(yalancı olan)** vezârete lâyık değildir.

Dedikte müftü efendi dahi pâdişahın sözün tasdik edip:

— Belî, hünkârım! Kezzabtır ve hem zalimdir.

Dedi. Pâdişah:

— Ya gayrilerden kangısı **(hangisi)** münasip fehmolunur?

Buyurduklarında, müftü efendi:

— Halil paşa kulunuz kapudanlıkta nice yüz aklığı edip uğur-u hümayunuzda beğenilir hizmetler vücuda getürüp nam ve şanı malûm olmuş bir vezir idüğü pâdişahımın malûmudur. Serdârlığa liyakati hasebiyle, gayriden tercih buyurulursa, **(diğerlerine tercih edilirse)** ferman pâdişahımındır.

Dedikte pâdişah hazretleri:

— Benim dahi rey ve maksudum odur.

Deyicek, müftü efendi selâmlayıp taşra gittikten sonra, Ekmekçi-zâde huzur-u hümâyuna girip, pâdişah ana dahi:

— Serdârlığa lâyık kim vardır?

Dedikte:

— Pâdişahım! Hemen hizmet buyurun, uğur-u hümâyunda can ve başım fedâdır!

Deyicek, pâdişah sükût eylemiş... Ekmekçi-zâde dahi sükûtu, ikrara haml ile taşra çıktıkta, Halil paşa içeri girer. Pâdişah buyurmuşlar ki:

— Seni serdâr ve vezir-i âzam ettim! Var, şimdi ardınca mührü gönderirim!

Halil paaş el öpüp çıkıp hanesine gider. Sair vüzerânın haberleri yok... Cümlsei hanelerine giderler.

Ekmekçi-zâde, sadâret sevinci ile varıp bast-ı mâide

edip (sofrayı **serip**) mührün gelişine intizar ile, etbâı ile türlü yemekler tenâvül ederken **(yerken)** mühür Halil paşaya gönderilmiş.

Reis-ül-küttap Yazıcı-zâde Hamza efendiye bir çavuş gelip, Ekmekçi-zâde ile taam üzereler iken **(yemek yerken)**:

— Seni vezir-i âzam ister!

Deyû davet etti.

Yazıcı-zâde meseleden habersiz.

«Vezir-i âzam sadr başında **(meclis başında)** oturur deyû, Ekmekçi-zâdeyi işaret eder. Çavuş görür ki bunlar kendi ümniyeleri **(kuruntuları)** âleminde bî-haberdir!

— Mühr-ü şerif **(sadrâzamlık mührü)** şimdi Halil paşaya verildi. Ol dahi Reis-ül-küttabı davete beni gönderdi!

Deyû, bunları agâh edicek, Ekmekçi-zâde hilâf-ı memul **(memulünün hilâfında, ümidinin aksine)** ve elemli sözü işittikte taamdan **(yemekten)** el çekip mebhut **(şaşkın)** vesair sofrada bulunanlar mütehayyir ve meskût **(hayret ve sükût içinde)** olup, meclis telh **(acı)** ve perişan olur.

Yazıcı-zâde kalkıp çavuş ile beraber Halil paşaya varıp, hizmet makamında durur. Bundan evel Yeniçeri ağası Muslu ağa düştükte, eğerçi damadı Hüseyin ağa ol zaman Kulkethüdası bulunmakla, ağalık ana verilmişti. Ol tevcih dahi pâdişahın makbûlü olmayup o sırada Bostancıbaşı olan Hüseyin ağayı tâyin ettiler. Ocak Erzurum'da olmakla alelâcele çıkıp Erzurum'a gittiler.

Acem elçisinin hapsi:

Bundan akdem **(önce)** Acem Şâhı üzerine serdâr tâyin olunduğunu işittikte müteahhit olduğu **(taahhüt ettiği)** ipek ve hediyeler ki, iki sene verilmemiş idi, bir senelik ipek ile Kasım namında elçisini gönderip atebe-i âliyeye geldikte, kanun üzere tâyinatı verilip, hediye ve nâmesine **(mektubuna)** rağbet olunmamış idi.

Bu esnada merkum elçi, pâdişahın gazabına uğrayıp, Yedikulede hapsolundu.

Halil paşa, sefer levazımı hazırlığına başlayıp Kırım Hanı Canbek-Giray Hana, kanun uzere harcırah **(yol parası)** ile hatt-ı hümâyun gönderilip Tatar askeri ile sefere gelmesi ferman olundu.

Ekmekçi-zâde ihanet yoluna teveccüh edüb tevâbiinden **(adamlarından)** Mehter Mehmed nam kimseyi divana getürüp, sâabıkan, vezir Halil paşaya müteallik bir adam katletmiş olmakla bilâ imhal **(hiç vakit geçirmeden)** pâdişahın fermanı ile boynunu vurdurdu.

Ekmekçi-zâdeden her kim rüşvet dâva etti ise, telhis edip alıverdi. Bundan muradı, Ekmekçi-zâdeyi dergâhtan teb'it **(pâdişalı sarayından uzaklaştırma)** ve pâdişahı andan tebrit (soğutma) idi. Hattâ, tedarik görüp alay ile evvel baharda Üsküdara geçip serdârlık ile Acem tarafına yönöeldikte, Ekmekçi-zâde kaymakamlığı kendûye mukarrer bilürken, pâdişah-ı âlempenah, Budin muhafazasında olan Sofi-Mehmed paşaya, hatt-ı hümâyun ile inâyet edip, mahsus adam gönderip, ol dahi muaccelen **(acele)** der-i devlete gelüp, umur-u âleme istisgal gösterdi.

Ekmekçi-zâde ümidi hilâfına, isteklerinden mahrum, gam üzerine gam ve vehim istilâ edip hastalandı.

Nemçe (Avusturya) sulhunun sağlamlaştırılması:

Nemçe çâsarı **(imparatoru)** Mathias tarafından Kanije beylerbeyisi Ahmed paşa ile Nakşe Bare adasının dukalığı tevcih olunan Grac ban Gaşper ve Prag hâkimi (1) ellerinde nâme vezir-i âzama mektup ile der-i devlete gelip, mefhumunda sulh umuru için bundan akdem **(evvel)** iki cânibin vekilleri Jidve boğazında akdolunan sulh istihkâmı (2) **(sağ-**

(1) Naimâ'nın Nakşe bâre dukası olarak bahsettiği, Grac ban Gaşper, Osmanlı devleti tarafından kendisine Naksos ve Paros adaları dukalığı verilen Hırvat asıllı Gaspar Gratyani'dir. Prag hâkimi dediği de Herman Çernin olmak iktiza eder.

(2) Zidvatorok muahedesi.

lamlaştırılması) hususuna mübaşir tâyin olunan Budin muhafızı Ali paşa, iki tarafın rızası üzere söyleşip maddeler henüz karardade olmadan, Ali paşa ol esnada serhadden kaldırılıp yeri Hasan paşaya verilmeğin, sulh işleri yürümeyip serhad ahalisinden huzur ve itminan **(emniyet)** ber-taraf olduğundan gayri **(başka)** bedhâhân-ı devlet **(devletin kötülüğün isteyenler)** tahrikiyle **(kışkırtmasiyle)** Eğri ve Kanije ve Burin vesair kaleler serhadlerinde şarta aykırı ihdas olunan palangalar sebebiyle iki tarafın reâyası pâyimal **(ayak altında)** ve perişan ve çeteler yürüyüp küllî zarar ve ziyan âyan olmuştu.

Hasan paşa vefat edip serhaddin nizamı ve sulhun hayır ile tamamlanması murad olunmakla Budin eyâleti yine Ali paşaya tevcih ve zikrolunan hususlar kemakân **(evvelce olduğu gibi)** sipariş buyurulup, çetelerin ref'i **(kaldırılması)** ve yeni yapılan palangaların izalesi **(yok edilmesi)** için, ve Sultan Süleyman zamanında iki tarafa vergi verirken fetrette (I.S.) harap olup reâyâsı (I.S.) şenliğe yüz tutan köyler ne miktar olduğunu ve sınurları ne mahalden kesildiğini iki taraf mutemetleri ile teftiş ve sabit olduktan sonra defter olunmak için ve Bulendvar kalesinin zararı defolunup ana muâdil (S.B.), pâdişahın makbulü olacak kaleler ile verilen temessükler (I.S.) mucibince ana bedel verilmek hususunu beyaza çıkarmak için on iki ay vaade verildi.

Geçen sene gönderilen ahitname mucibince on iki madde yazılıp, mucibince amel olunması rica olunmağın **(olunmakla)**, üç lisanla, biri Türkî, biri Almanca, biri Macarca ahitname yazılıp mezbur sene cümâda'l-âhire gurresinde **(birinci gününden)** yirmi yıladek yeniden akdolunan müsâlâhânın on iki madde üzere istikrar ve istihkâmı **(sağlamlaştırılması)** mevki-i kabulde görüldü.

On iki ay içinde tamamlanması meşrut olan sınur tâyini ve itaatten kalan köyler ve reâyanın bu cânibe döndürülmesi ahvali sınurnâmeler ile Âsitâneye vasıl olunca, iktiza eden mühim işleri söyleşmek için büyük elçi Çerezgal İstan-

bul'da Alıkonup, müşarünileyh Ahmed paşa ve Duka Garcban ol cânibe hassa-i hümâyun ile gönderildi (1).

İskender paşanın Kazak cânibine serdârlığı ve Erdel'e name gönderilmesi:

Karadenize çıkan Kazak eşkiyâsının def' ve izâlesi (S. B.) murad-ı hümâyun olup, deryâdan donanma ve karadan Rumeli eyâleti pâyesiyle Bosna beylerbeyisi İskender paşa serdâr tâyin ve nevruzdan sonra ol cânibe harekete memur oldu.

Bu esnâda Erdel elçisi gelüp, bundan akdem **(önce)** Nemçe **(Avusturya)** tarafından bâzı beyler Erdel sınurlarını gaaret ettikte azîm gûşmal verilip **(terbiye verilip)** hâiben (I.S.) kalelerine gittikten sonra tekrar cemiyet ile serhadde geleceğini ve bunlar dahi memleketi hırâset için (I.S.) bir miktar asker ile serhadde varduğunu bildirmek ile nâme yazıldı ki, bundan akdem **(evel)** imparator ile aktedilmiş olan iki sulh maddesinin biri, Erdel vilâyetine taarruz olunmamak idi. Ol taraftan bir veçhle dahl **(karışmak)** ihtimali yoktur. Hususa müşarünileyhin der-i devlette olan elçileri istintak olundukta bu hususdan çâsarın haberi yoktur, deyû cevap verdiler.

Bu esnada «Siz ağır asker ile ve top ile serhadde varmak, fesat ateşini alevlemektir, bu hususa pâdişahın rızası olmayup, Kazak üzerine serasker tâyin olunan İskender paşa memur olduğu mahalle yönelmekle, hükmetinizden on beş bin tüfenk-endaz piyade ve süvari ile bizzat size muâdil (S.B.) yarar serasker tâyin olunup acele varup mülâki olasız ve Yanova kalesinin teslimine tekayyüt edesiz.»

Deyû gönderildi.

---

(1) Naîmâ'nın Çerezgal dediği Sezar Gallo, ve Garcban dediği de Gaspar Gratyâni'dir.

Peçevili târihinde mesturdur ki:
(yazılıdır ki):

Evvelce Boğdan voyvodası Eremye (1) nin avreti Domine'nin Lehistan'da emlâki ve kaleleri vardı. Leh ve Rus beylerinden Korski (2) avretin damadı idi. Boğdan'ı Eremeye'nin küçük oğluna zoraki zaptettirmek için yalnız Rus eşkiyasından yirmi bin kadar nefer ve Lehten **(Lehlilerden)** dahi bir o kadar asker kaldırıp gelüp Boğdan'ı zapteyledi. Ve devlet tarafından nasbolunan İstifan voyvodası (3) sürdü çıkardı.

Tekrar İstifan voyvodaya zaptettirilmek için Silistre mütasarrıfı Sarhoş-İbrahim paşa ve Bender ve Akkerman beyleri ve Tatar askeri tâyin olunup vardıklarında bunlar dahi münhezimen (I.S.) geri döndüler.

Ol zamanda İskender paşa Eğri'den ma'zul ve Âsitanede mülâzim idi. Kaymakam Gürcü Mehmed paşa İskender paşaya Bosna eyâletini verip ve Bosna ve Sirem ve Semendire ve Alaca-Hisar ve Volcetrin askeri ve Silistre eyâleti askeriyle İbrahim paşayı bile koşup ol cânibe gönderdi. Mezkûr paşa, Tanrı yardımı ile üstün gelen asker ile varup Boğdan şehirlerinden İstefaneş nam şehir yakınında mesfure **(adı geçen)** Domene askeriyle karşılaştı. Allahın inâyetiyle galip gelip adı geçen Domene'yi iki oğlu, damadı Korski ile yakalayıp beş yüz kadar tüfenk-endaz (.S.) Kazak ile zincire vurup pâdişaha gönderdi.

Bu denlû zinde kâfir bir defa da divan-ı hümâyuna yakın zamanlarda gelmiş değildi. İskender paşaya halk tahsin ettiler. Boğdan voyvodalığı yine İstifan voyvodaya ihsan

---

(1) Osmanlı târihlerinin Eremye dedikleri kimsenin asıl adı Jérémie Mogila'dır.

(2) Avrupa târihlerindeki asıl adı Samuel Karezky'dir.

(3) Stefan Thomsa.

olundu ve kendûyu adı geçen İskender paşa götürüp hükümet mahalline oturttu.

Cenk esnasında Domene'nin kızı ki, Korski'nin nikâhlı karısı idi, gayet müstesna güzellikte bir avret olup Tatar eline düşmekle bulunmak mümkün olmayıp sonra otuz bin kuruş baha ile çıktı. Tatardan gebe kalmış, iki kız doğurup Leh diyarında bir zaman hikâyesi destan ve hakkında türküler söylenip dünyaya meşhur oldu.

Vakaayi-i Sene Sitte ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi altı yılı olayları)
(Hicrî 1026 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1617 senesi ocak ayının, dokuzuncu pazartesi gününe rastlar)

Yenicâmide, Sultan Ahmed Hanın ziyafeti:

At meydanında yedi seneden beri inşasına gayret sarfedilen câmi-i şerifin kubbesi tamam olup kilitlenecek zaman gelmekle yukarıda yazılı senenin cumâda-l-âhiresinin dördüncü günü mezkûr câmi etrafında otaklar kurulup pâdişahın tahtı da yerleştirildi. Bütün vezirler, bilginler, devlet erkânı davet ve bir büyük ziyafet tertip olunduktan sonra her biri saray-ı âmireye (**pâdişah sarayı**) varup hil'at giydirilip, pâdişah önüne düşüp otağa götürdüler.

Evvelâ sadrâzam vezirler ile girip tebrik, sonra Şeyhülislâm ve diğer ulemâ şeyhler girip pâdişahın eteğini öptüler. Bin kadar hil'at ve sof giydirildi.

İki şehzâdeler mücevveze (1) ile pâdişahın sağ tarafında ayağ üzere dururlardı.

Vezir-i âzam Halil paşanın Diyarbekir kışlağına gittiği ve Canbek-Giray'ın gelişi:

Cümâda-l-âhirenin sekizinci perşembe günü sadrâzam pâdişahın ayağına yüz sürüp büyük alay ile Üsküdara geçti.

(1) Eskiden başa giyilen resmî kavuk.

Ve Acem ülkesi uzak olmakla asker yorulmamak için Diyarbekir'de kışlak ferman olunmuştu.

Konakları geçerek Şabanda Diyarbekir'e vardılar. Tatar Hanı dahi kırk bin miktarı ateş saçan Tatar ile Kefe'den karşıya geçip Peçevili kavlince **(rivâyetine göre)** serdâra haber gönderdi ki:

«Hâlen kışlağa varmazdan evel Kızılbaş diyârına akın ede!»

Serdâr dahi izin vermekle Gence ve Nahcivan ve Culha semtlerini yağma ve bin kadar esir ve ana göre öküz vesair hayvanat sürüp ol etrafı tahrip eyledikten sonra dönüp Diyarbekir'e vardıkta vezir-i âzam, askerin büyükleri ve alaylar ile karşılayıp ve at üzerinde müâkat ve ikram ile otağına indirip safra çekildikten sonra murassa' kılıç ve gaddâre (I.S.) ve murassa' raht **(at takımı)** eğerli at çekip pâdişah tarafından gönderilen beş bin altın harçlık ol mahalde verildi. Diğer mirzâlara dahi ağır hil'atler giydirildi.

Sonra bütün beylerbeyiler ta'zimen önüne düşüp kendi ordusuna götürdüler. Birkaç gün sonra mîr Şeref paşanın hükümeti olan Cezîre-i ibn Ömer kendüye ve Tatar askerine kışlak tâyin olunmakla o tarafa gitti.

Gürcistan muhafazası için asker gönderilmesi:

Göril hâkimi (1) mektup gönderip, Kızılbaşın fâsid fikrinin, Gürcistan diyarlarını eline geçürmek olduğunu bildirmekle muhafazası için Batum beyler beyisi Ömer paşa, eyâleti askeriyle ve Çıldır beyi Murtafa bey ve Sefer paşa vesair Gürcistan tarafında bulunan hâkimler ve ümerâ Göril, Dadyan ve Açıkbaş memleketleri, hükümetlerinde olan askerleriyle tâyin olunup umumen Erzurum ve Trabzon'da

(1) Gürcistan'ın Gurya — İmerethi beyi.

olan Yeniçeriler, zabitleriyle ve Dağistan hâkimlerinin hiç tekleme ksizin kalkıp serasker yanına, muhafazaya varmaları için hükümler gönderildi.

İskender paşa müsalâhanâmesi:

Karadeniz yalılarına zarar veren Kazak eşkiyasının def'i için evvelce Rumeli ve Budin ve Kanije eyâletlerinden tâyin olunan askerler ile kalkıp Erdel hâkimi Betlen-Gabor ve Boğdan ve Eflâk voyvodaları askerleriyle koşulup, Boğdan vilâvetinde Turla nehri kenarında Budile nam palanga karşısına inildikte, Lehistan hatmanı ve Lehistan kralı Jigmon askerinin serdârı ve vekili olan İstanislas Selkoş (2) dahi Leh askeriyle Bazoca nam mahalle girip, iki taraf arasında harp başlamak üzere iken iki tarafa elçiler varıp gelüp Kazak ahvali konuşuldu. Sulhun bozulmasına Tatar ile Kazak eşkiyasının sebep olup, bunların def'i ve kaldırılması lâzım olmağın, mezbur hatman dahi eski sulh mucibince Kazak eşkiyası Özü suyundan Karadenize inmeyip, reâyanın rahat olmasına kefil olup, Erdel ve Boğdan ve Eflâk vilâyetlerine dahi taarruz olunmayıp Hotabi? oğlu ve Şirnan ve gayrı, bu üç memleket üzerine hükümet sevdasiyle gelmek isterlerse vilâyetten yol verilmeyip Han'a verilegelen hediyeler verilip Âsitaneye **(İstanbul'a)** büyük elçi kendi mührüyle gönderilmek üzere hatman ve tabur içinde olan beyler mühürleriyle biri Türkî ve biri Leh lisanı olmak üzere iki temessük (I.S.) verilip evvelce olduğu gibi sulh rica etmekle müşarünileyh İskender paşa dahi o sene Ramazanının yirmi altıncı gün târihiyle bir sulhnâme yazıp temessük (I.S.) verdi ve tekeffül eyledi ki, bundan sonra Tatar tâifesi dahi Leh vilâyetine zarar ve ziyan eylemeyip tüccar varıp gele...

---

(2) Stanislas Zolkiewski.

Nemçe (Avusturya) sulhunun sağlamlaştırılması:

İmparator tarafından armağan ve hediyeler ile gönderilen Prag nam şehrin kapudanı ve yakın veziri evvelce gelen Çerezgel **(Sezar Gallo)** nam elçi ile Nakşe **(Naksos)** adasının dukalığı inâyet olunan Gaspar **(Gaspar Gratyanı)** geilp, karar verilen sulh şartı gereğince iki taraftan harap olan köyler beyaza çıkarılıp ve palangalar yıkılıp iki taraf vükelâsının makul gördüğü üzere ahitname ile Çerezgal **(Sezer Gallo)** ve Kanije vâlisi Ahmed paşa ve Gaspar Gratyanı, barışıklık işini tamamlamağa başlayıp sulh sağlaştırılınca büyük vezir Âsitânede alıkonmuş idi.

Vükelâ tarafından mektuplar gelip «Maslahat tiz bitmek için mezburun **(adı geçenin)** serhadde gönderilmesi lâzımdır» deyû arzolunmakla Budin'e varıp iş tamamlandıktan sonra kalkıp gitmeğe izin verildi.

Donanma ahvali:

Bu sene kapudan Ali paşa donanma ile Akdenize çıkıp Anavarin'den kâfir yakasına gitmek murad edip zebun gemileri bozmadı. «Ben kadırga içinde doğmuş büyümüşüm» deyû kendi bildiğine gidip Şabanın yirminci günü engine çıktıkta akşam zamanı bir fırtına ve şiddetli rüzgâr çıkıp gemileri dağıttı.

Sabah olunca furtuna devam edip her bir gemi bir tarafa gitti. Cebeci gemilerinden dört ve yeniçeri kadırgalarından iki ve beş dahi beylerden gark ve helâk olup içlerinden can çıkmadı. İki bey gemisi ve bir mavna rüzgâr önüne düşüp Mağrip Trablusuna varıp kurtuldular.

Mavnada bölük halık vardı. Yedi gün yedi gece deryada

gezip falye vermişken içinde bir mahir frenk, âzad olmak şartiyle falyeyi kapadı. Soydan oğlu Mağrip Trablus beyi idi, mühimmatını görüp geri yolladı. Yirmi beş günden sonra çıkıp cümle koronda yine, kapudan Ali paşa yanında toplandılar. On bir kadırga zayi ve telef olup, derya zamanı geçicek Zilka'de ayında gelüp Tersane-i âmireye **(devlet tersanesine)** girdiler.

Sultan Ahmed Han'ın Vefâtı ve Sultan Mustafa Han'ın Tahta Çıkışı

Zilka'de ayı başlarında pâdişahın mizaçları mide fesadından bozulup gittikçe rahatsızlık şiddetlendi. Tabip mualeceleri (ilâçları) kâr etmeyip, bu ayın yirmi üçüncü çarşamba gecesinde beka âlemine göçtüler.

Şehzâdeleri küçük olmakla devlet adamları, biraderleri Sultan Mustafa'nın tahta oturmasını makul görüp, kaymakam Mehmed paşa ve müftü Esad efendi ve diğer erkân ve âyan, sabah namazından evvel divan-ı hümâyunda toplanıp taht-ı hümâyun dahi kurulup teşrinisaninin (Kasımın) on ikinci çarşamba günü Sultan Mustafa Han hilâfet tahtına geçip, âyan ve erkân umumen bîat ettiler. Salâtin câmilerde salâ verilip tellâllar bağırdı ve Sultan Ahmed merhumun nâşı ol gün divanhane sahanlığına çıkarılıp şeyhülislâm namaz kıldıktan sonra cümle vezirler ve ulemâ, mutad üzere piyade matem elbiseleriyle türbelerine götürüp defnettiler.

Sultan Ahmed Hanın vasfı:

O, Allahın mağfiretine nâil olmuş gıpta ettirici pâdişah, ulemâ ve sulehâyı terbiye edici, zayıfların ve fakirlerin desteği, şeriat fermanına itaatli, zulüm ve bid'at erbâbının kökün kurutucu Şehinşah-ı âlempenah idi.

Mübarek yaşları on dörde ulaşınca, on dördüncü pâdişah olup,o n dört sene fermanların yürümesi güzel tesadüflerdendir.

Şiirde mahlâsları «Bahtî» dir ki, tahta çıkışları târihi-

dir. Gayretli, hamiyetli, himmeti büyük bir pâdişah idi.

Rivâyet olunur ki, merhumun gasilleri **(yıkanmaları)** için Üsküdarî Mahmud efendi davet olunup, ol dahi pirliğine **(ihtiyarlığına)** binaen halifelerinden Şaban dedeye gasil işini işaret edip, Şaban dede der ki:

«Merhum pâdişahın sakalında iki beyaz kıl gördüm ki, hayatında seçilmezdi. Yakınlarına gösterip taaccüp ve soruşturduğumda serdârı Aceme gönderileliden beri zuhur etti deyû cevap verdiler.»

Hasılı cömert, akıllı, güzel yaradılışlı, kâmil, dindar ve hayır işlemeğe mâil bir Şehinşah idi ki, saltanatı zamanında ibadullah **(Allahın kulları)** rahat ve refah içinde idiler.

Pâdişahın hayrâtı:

Mekânı yüksek pâdişah Sultan Ahmed Hanın iyilikleri cümlesindendir ki, Medine-i Münevvere'ye bir saf mermerden minber yaptırıp sefine ile gönderdiler. Kâbe-i muazzamada beyt-i şerifin duvarı eski ve yıkılmağa müheyya olmakla ol ihtimali def için beyt-i şerife halis altından bir mıntaka-i meyan-bend yaptırıp kuşattılar ve surra'ya (I.S.) nice bin filori dahi ilâve edip sadakaları iki misli ettiler.

At meydanında Ahmed paşa ve Mehmed paşa saraylarını satın alıp, esaslarından yıkıp geniş bir meydan husule gelmekle bir süslü câmi yaptırmışlardır ki, yer yüzünde misli görülmemiştir. Altı adet minarelerinde olan şerefeler, Osmanlı pâdişahları sayısına işaret ve üzerlerinde okunan ezanlar, müslümanlara cennet ile müjdedir. Asılı kandiller, kimi murassa' (I.S.) ve kimi mücevher ve içi dışı, işleri methü sena edilmiş üstadların zarif işçilikleriyle müzeyyen ve baştan başa altınlı ve süslü gök kubbeye benzer bir naziri olmayan yüksek bir câmidir.

Bilhassa gönül alıcı medresesi ve ziyafet evi ve eşsiz imareti ve ilâveleri ile emsalsiz olup cihet-i tedris **(okutma**

işi) mevâli-i zişandan (1) bir fazıl, tekaüt ile zaptetmeğe meşruttur.

Etrafında olan dükkânlar ve lâtif ve gönül alıcı binalar pâdişahın birer yadigârı ve güzel eserlerindendir. Asırlarında olan ulemâ (bilginler) ve sâlihlerin, müstahak olanlarına ve zayıflarına, bilhassa haremeyn-i şerifeyn fukarasına mahsus hadsiz hesapsız hayır ve hasenatları vardır.

Merhum Sultan Ahmed
Hanın şehzâdeleri:

SULTAN OSMAN HAN: Amcası Sultan Mustafa yerine saltanat tahtına oturup, askerin isyanı sırasında şehit olan ikinci Osman'dır ki (2) muhterem valideleri Mah Firuz hatundur ki Sultan Ahmed Hanın baş kadını idi.

ŞEHZÂDE SULTAN MEHMED: Hotin seferine giderken sultan Osman'ın gadriyle şehit olandır.

SULTAN MURAD HAN: Bağdad fâtihi olan Sahibkıran (her zaman üstün gelen) dir ki vâlide-i muhteremeleri Mahpeyker ismiyle anılan Kösem sultandır.

ŞEHZÂDE SULTAN BAYEZİD: Sultan Murad'dan üç ay yaşça küçüktür. Mağdur şehittir.

ŞEHZÂDE SULTAN SÜLEYMAN: Bu dahi Revan senesi biraderleriyle beraber şehit olmuştur.

SULTAN KASIM : Bu dahi Sultan Murad'ın kahr rüzgârına, şimşeğine uğramış olan mağdurlardandır. Bunun validesi de Kösem sultandır.

---

(1) Mevâli, mevleviyet rütbesine ulaşmış ilmiye adamları, yüksek rütbeli kadılar.

(2) Birinci şehit Osman, hulefây-ı raşidinin dördüncüsü Hazreti Osman'dır. Naîmâ onu ima ediyor.

Sultan İbrahim Han, pâdişah-ı cihan olandır. Nitekim zikrolunur. Bunların dahi validesi Kösem sultandır.

Sultan Ahmed devrinin vezirleri:

KASIM PAŞA: Cülûs sırasında kaymakam olup sonra katlolunduğu zikrolunmuştur.

ALİ PAŞA: «Yavuz» demekle meşhurdur. Engerus'a **(Macaristan'a)** serdâr olup Belgrad'ta ecelin pençesine yakalanandır.

GAZİ LALA-MEHMED PAŞA: Estergon fâtihidir. Nüzul inerek fevt oldu.

DERVİŞ PAŞA: Bostancı-başılıktan çıkıp mühre nâil oldu. Mezmum ahlâklı ve katlolunan zalimdir.

MURAD PAŞA: Saltanata yardımcı, devlet düşmanlarını söküp atan, içi parlak ihtiyar, tedbir sahibi, Kuyucu-Murad paşa dedikleri iş bilir merddir.

NASUH PAŞA: Damad iken pâdişahın gazabına uğrayıp katli darb-ı mesel olmuştur.

DAMAD - MEHMED PAŞA: Öküz lâkabı ile meşhurdur. Azledildikten sonra Halep'te vefat etmiştir.

HALİL PAŞA: Erdebil seferini edip son vezir-i âzamdır.

HAFIZ MEHMED PAŞA: Tavaşidir (I.S.).

HAYIR VE HASENAT SAHİCİ SOFİ-SİNAN PAŞA: İki defa kaymakam, sonra azledilmiştir.

SARIKÇI-MUSTAFA PAŞA: Kaymakam iken pâdişahın gazabına uğrayıp öldürlmüştür.

HIZIR PAŞA: Mısır'a vâli, sonra kaymakam dahi olmuştur.

GÜRCÜ-MEHMED PAŞA: Tavaşidir (I.S.) Âkil (**akıllı**), şöhretli, heybetli ve vakar sahibi idi.

AHMED PAŞA: Ekmekçi-zâde defterdar diye meşhurdur. Bir çok vezirler öldürlmesine çalıştılar. Fakat tabiatinin cömertliği ve bol mal dökmesi berekâtiyle kurtulup, bilâhare hatf-i enfe (**rahat döşeğinde**) ölmüştür.

KURD PAŞA: Cülûsta vezir olup azledilmiştir.

GÜZELCE MAHMUD PAŞA: Cülûstan sonra vezir olmuşken yine azlolunmuştur.

CİĞALA-ZÂDE SİNAN PAŞA: Kızılbaşta şikest görüp (**mağlûp olup**) kederinden vefat etmiştir.

KOCA-SİNAN PAŞA-ZÂDE MEHMED PAŞA: Namlı vezirdir. Gazaba uğrayarak katlolunmuştur.

SOFİ-MEHMED PAŞA: Pâdişahın vefatı sırasında kaymakam buluimuştur.

BÜYÜK ÂLİMLER (BİLGİNLER)

MUSTAFA EFENDİ: Cülûsta müftü bulunan Ebül-Meyamin efendidir.

SUN'ULLAH EFENDİ: Bu dahi iyi nam bırakmış Şeyhüliâslâmdır.

MEHMED EFENDİ: Hoca Sadeddin-zâde Çelebi müftü dedikleri seçkin evlâttır. Vebadan vefat etmiştir.

ESAD EFENDİ: İyi nam bırakmış, fazilet babası Şeyhülislâmdır.

MUSTAFA EFENDİ: Devlet müsteşarı, tarikat ulemâsının mürebbisi, Şeyhülislâmlıktan sonra ulemâ cemiyetinin başına geçen Türk hocadır.

YAHYA EFENDİ: Zekeriya-zâdedir ki, Sultan Ahmed devrinde iki defa Rumeli kadı-askeri olup, sonra müftü oldular.

FEYZULLAH EFENDİ: Kaf-zâde diye tanınmış olup seçkin fâzıl, ve edip, Rumeli kadı-askeridir.

DAMAD MEHMED EFENDİ: Cülûsta Rumeli kadı-askeri idi, sonra mütekait oldu.

ABDÜLAZİZ EFENDİ: Hoca-zâdedir. Rumeli kadı-askerliğinden mütekait oldu.

KETHÜDA MUSTAFA EFENDİ: Bunlar dahi Rumeli-kadı-askerliğinden mütekait oldular.

MUHİDDİN EFENDİ: Bostan-zâde... Anadolu kadı-askerliğinden mütekaittir.

KEMALEDDİN MEHMED: İsâmeddin Ahmed Taşköprü-zâde efendi... Rumeli kadı-askeri olmuştur.

MEHMED ÇELEBİ: Gani-zâde: Anadolu'dan mütekait oldu.

SEYFULLAH-ZÂDE EFENDİ: Kırk gün İstanbul kadısı olmuştur.

YAHYA ÇELEBİ: Bostan-zâde... İstanbul kadısı olmuştur.

MUSTAFA AZMİ-ZÂDE HALETİ EFENDİ: İstanbul kadısı olmuştur.

ZEYNELABİDİN EFENDİ: Anadolu kadı-askeri olup vefat etmiştir.

HASAN KETHÜDA-ZÂDE: Galata kazasından mütekaiit olmuştur.

ŞERİF EFENDİ: Haleb-ûş-şehbây'a ve nice şehirlere kadı olmuştur.

NİHALİ EFENDİ: Edirne kazasından mütekait idi.

HASAN EFENDİ: Mekke-i Mükerreme'den mütekait idi.

KARACA-AHMED EFENDİ: Medine-i Münevvere pâyesiyle Kudüs kadısı olup Hactan gelirken Medine'de vefat etti.

KARA ALİ EFENDİ : Galata kadısı idi.

SA'Dİ-ZÂDE: Bağdad ve Üsküdar kadısı olmuştur.

MEHMED ZEYREK-ZÂDE: Bağdad'a kadı olmuştur.

MEHMED ÇEŞMÎ : Belgrad kadısı iken, Kuyucu-Murad paşa kuvvetiyle Haleb'e kadı olmuştur.

ÖMER EFENDİ: Ayasofya vaizi iken İstanbul kazası pâyesiyle şehzâdelere muallim idi.

MUSLİHİDDİN: Cerrahpaşa câmiinde imam iken Edirne pâyesiyle pâdişah imamı oldu.

AHMED ALÂBAŞI: Mekke-i Mükerreme kazasından emekli oldu.

VAHYİ-ZÂDE: Halep kazasından sonra fevt olandır.

KARA SUN'İ: Beyşehir'e ve Haleb'e kadı olmuştur. Muteber bir molladır.

MUTAHHAR: Kürdü'tür. Hoca zâdelere tezkereci olmuştur. Süleymaniye müderrisidir.

Bunlardan başka büyük âlimler dahi çoktur. Sözü uzatmamak için bu kadarı ile iktifa ve ihtisar olundu.

MEŞÂYİH-İ KİRAM (ŞEYHLER):

KUTB-ÜL-VASILİN, GAVSÜS-SÂLİKİN ÜSKÜDARİ MAHMUD EFENDİ HAZRETLERİ: Vasıf ve senâları herkesin dilinde meşhur olmuştur.

ŞEYH ABDÜLMECİD SİVASÎ: Merhum pâdişah bunlara irâdet getürmüş idi.

Şeyh vâiz emîr perhiz sahibi bir azizdir. Süleymaniyede tefsir nakleder ve herkesin müşküllerini hallederdi.

Sultan Mustafa Devrinin Bazı Olayları

Vaktâ ki Cenab-ı Hakkın iradesiyle Sultan Ahmed Han intikal edip **(öbür dünyaya göçüp)** biraderi Sultan Mustafa Han, Zilka'denin yirmi üçüncü gün tahta çıkarıldı. Lâkin aklında bir miktar hiffet **(hafiflik)** görüldükte «uzun zaman hapis yüzündendir, zamanla kâmil ve iradesine hâkim olur» deyû bu bapta Şeyhülislâm Esad efendi sözüyle hareket edildi.

Merhum pâdişahı defnettikten sonra kanun üzere yeni pâdişahı Ebâ Eyüp El Ensarî radiyallahü anhın türbelerine götürüp, orada kılıç kuşanıp cümle âyan ve erkân (I.S.) önlerine düşüp ecdâd-ı kiramları türbelerini ziyaret ettirip sadakalar verdiler.

Andan tahtı-ı saadetlerine götürüp cülûs müjdesi için her tarafa evâmir-i âliye ile ulaklar perakende ettiler.

Ve silâhtar-ı şehriyarî **(pâdişah silâhtarı)** Mustafa ağaya pâdişahın dâyesi ile evlenmek şartiyle Mısır eyâleti verildi ve taşra çıkarıldı. Ve Çuhadar Ağaya Şam eyâleti, Doğancıbaşı ağaya Karaman eyâleti verildi. Ve bazı pâdişah yakınları, pâdişahın iltifatlarına ve mevkilere nâil oldular.

—o—

Vakaayi-i Sene Seb'a ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi yedi senesi olayları)
(Hicrî 1027 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1617 senesi Aralık ayının yirmi dokuzuncu gününe rastlar)

SULTAN MUSTAFA HANIN TAHTTAN İNDİRİLMESİ

Hasan Bey-zâde yazması üzeredir:

Darüssaade Ağası Mustafa ağa ki, Sultan Ahmed Han gününde tam istiklâl ile iş görmeğe alışmış ve bütün devlet büyükleri ve saltanat erkânı kendine râm ve sözüne itaatli ve baş eğmiş iken, yeni pâdişah lâkayt ve derviş meşrepli olmakla, onunla anlaşamadı. Pâdişahın iltifatından uzak kaldı ve işlere el koymaktan alıkonuldu.

Bu yüzden **(Mustafa ağa)** Sultan Mustafa'nın aklının azlığını ve bir şeye muktedir olmadığını ilân ettiği gibi, pâdişâhın, gizlenmesi lâzım gelen hareketlerini herkese yaymağa başladı ve:

«Eğer bir zaman pâdişahlıkta kalursa altınları denize ve sahralara ve lüzumsuz yerlere sarfetmekle hazine-i âmireyi (devlet hazinesini) yok edeceğinde şüphe yoktur.»

Deyû söz eder oldu.

Devlet esrarına mahrem olan meşâyih-i izamdan **(büyük şeyhlerden)** bazıları valide sultana haberler gönderüb:

«Bu ağayı Darüssaadeden uzaklaştırmak büyük menfaati muciptir.»

Dediler ise de, kulak verilmeyip, ağanın çeşm-i giryan ve uzubet lisanına ferikte oldular **(ağanın ağlayan gözlerine ve tatlı diline aldandılar.)**

Sonradan hileyi bir dereceye irgürdü ki halkı, pâdişah hazretlerinden nefret ettirdi. Tâ ki cümlesi nefret ve hal'ına **(tahttan indirilmesine)** cemiyet ettiler.

Merkum ağa müftü ve diğer ulemâ ve âyana haberler gönderip:

«Pâdişah cümle şehzâdeleri katl için paçaları sıvamıştır. Âl-i Osman neslinin inkırazına sebep olur ve bu hususa mâni olmanızı iz'an etmekle mansıplarınızı birkaç ednâya **(aşağılık kimselere)** veriyor!»

Demekle, can başlarına sıçrayıp hal'ine ittifak ettiler.

1027 senesi Rebiülevvel ayının birinci günü, Kapı-kulunu maaş verilecektir bahanesiyle hazır kılıp, Sultan Mustafa üzerine, oturduğu odanın kapısını kapayıp, Sultan Ahmed merhumun şehzâdelerinin en büyüğü Sultan Osman'ı, başka bir kapıdan çıkarıp tahta oturttular.

Ve Sultan Mustafa'nın adamlarını, ulûfeye gelen askeri «Pâdişahı hal' etmek için toplandılar» suretinde gösterip, hilekârlığının başlangıcı muvaffak oldu.

Eğer, şeyhlerin reyi üzere ağa saraydan kovulsaydı, belki ol fitne olmayıp, bir cülûsluk in'am ve ihsan hazineye kalurdu deyû tafsil etmiştir (1).

---

(1) Naîmâ, yukarıdaki rivâyeti Hasan bey-zâdeden nakletmektedir. Hasan bey-zâde Darüsaade ağasının hal' hususundaki tedbirlerini haksız bulmaktadır. Ona göre, Sultan Mustafa tahtından indirilmeseydi, üç ay içinde iki defa cülûs bahşişi verilmezdi. Malûmdur ki, her pâdişahın tahta cülûsunda, yeniçerilere cülûs bahşişi vermek âdet hükmünü almıştı, ve bir cülûs bahşişi milyonlarca kese tutmakta ve hazineyi sarsmakta idi.

Fakat merhum Hacı Halife (2) fezlekesinde, Darüsaade ağasından hilekârlık töhmetini kaldırıp der ki:

Çün pâdişah az zamanda akıl zayıflığı ile meşhur olup garip tavırları halk arasında şöhret buldu. Türbeleri gezip denizde balıklara altın atmak ve abes yere yollarda altın döküp saçmak gibi nama'kul hallerini herkes gözleriyle görüp rüşd sahibi olmadığını bildiler.

Darüssaade ağası Mustafa ağa, Sultan Ahmed han asrında topluluğun işlerini görmekte yegâne başvurulacak yer olmakla, gayreti yüzünden hayırhahlık edip din ve devlet işini karma karışık olmaktan korumayı iddia ederdi.

Şeyhülislâm Esad efendiye ve kaymakam Sofi-Mehmed paşaya haberg önderip:

Pâdişahın hali âlemin malûmu olup tevatüre erdi. Gizlenmek suretiyle örtülecek hali kalmadı. Bu bapta ihmal olunursa hazine itlâfından gayri netice vermez. Ve pişmanlık kat'idir. Bir gün evvel vâcip olan tedarike ihtimam lâzımdır.»

Deyû devlet erkânını ve âyanı ulûfe bahanesiyle divana gelmek tenbih olunup Rebiülevvelin birinci günü görüldüğü gibi Sultan Mustafa hal'olundu.

Saltanat müddetleri üç ay, on gün olup yine, eski meskenine girdiler.

(2) Kâtip Çelebi.

Birinci Sultan Osman Han'ın Cülûsu (1)

Adı geçen sene Rebiülâhırın birinci gününde bütün vezirler ve âyan, divana toplanıp bütün kapı-kulları hazır oldukta, Darüssaade ağası Mustafa Ağa, Sultan Mustafa'nın bulunduğu odanın kapısını üzerinden kapayıp, Sultan Osman'ı çıkarıp saltanat tahtına oturttu ve umumen vükelâ ve âyan bîat (I.S.) edip tamam olduktan sonra dellâllar nidâ edip halkı dağıttılar.

Yeni pâdişah mutat üzere alay ile varıp Ebû Eyüp El Ensaride kılıç kuşanıp yine alay ile ecdâd-ı kiramları (**atalan**) mezarlarını ziyaret ve bol sadaka dağıttıktan sonra gelip saltanat tahtında karar kıldı.

Kanun mucibince cülûs bahşişleri ve terakkiler dağıtılıp hazineye biraz hafiflik geldi. Zira her cülûs in'amlar üçer bin yük akçe ile ancak kapanur idi.

Seferde olan askerin cülûs bahşişi, müftü Mehmed efendi damadı Kapıcıbaşı-Mustafa ağa ile serdâra gönderildi. Vardıkta, evvelâ yeniçeri ağalığı, sonra Diyarbekir vâliliği verilerek riayet olundu.

Mehmed-Giray'ın ahvali:

Pâdişah hazretleri cülûs edip alay ile çıktığı gün, Yedikulede mahpus bulunan Mehmed-Giray Han fırsat bulup,

---

(1) İkinci Osman'ın babası Birinci Ahmed, annesi Mah-Firuz Sultandır. (H. 10 Cemaziyelâhır 1013 — M. 3 kasım) Çarşamba günü doğmuştur. (H. 1027 — M. 26 şubat 1618) de 14 yaşı içinde iken pâdişah olmuştur. Pâdişahlık müddeti 4 sene, 4 ay, 7 gündür. Şehit edildiği târih (9 Recep 1031 — 20 mayıs 1622) cuma, ikindi üzeridir.

birkaç Tatar ile kaçtığı şâyi olmağın, kaymakam Mehmed paşa, Hacı-Subaşıyı Sönbeki kayığı ile yalıları araştırmağa gönderip karadan dahi İskender paşayı ılgar ile gönderdi.

Hacı Subaşı, deryadan, İskender paşadan evvel Ahyolu ve Varna semtlerine erişip vilâyet halkını agâh edicek, Pravadi ahalisi kaçak Hanzâdeyi ele getürmek için her tarafı araştırmağa başladılar. Mehmed-Giray dahi ikindi vakti gelmiş, bir sahrada dinlenmek için bir ağacın gölgesine inmiş idi.

Kasaba halkı üzerine düştüklerinde bir yeniçeriyi ok ile vurup öldürdükten sonra cenkten vazgeçip, halk ile kasabaya girmişler, İskender paşa dahi erişip, Mehmed-Giray'ı alıp Âsitaneye getürmekle iltifata mazhar oldu. Ve Mehmed-Girayı, tekrar Yedikuleye hapsettirdiler.

Mehmed-Girayın kaçışını, Hasan Bey-zâde böyle yazar ki:

«Sultan Osman'ın cülûsunda mirzalarımız alaya binmeğe lâzımdır» deyû kırk elli at kiralayıp, Yedikule içinde eğerleyüp, tâifesini bindirip, birine dahi kendi binip dizdar (kale ağası) Kemal ağa kapıda oturur imiş.

Han ana, lâtife yüzünden:

— Ağa, çıkıp gitsem gerektir. Neylersin?

Deyûp güldükte ağa:

— Hâşâ ki pâdişahımdan bu kötü hareket sudur ede!..

Deyû, ihtimali olmadığını anlatır şekilde cevap verip, bu yüzden hitap ve cevap olunurken, Han-zâde bir kere ağaya:

«Huu!.»

Deyup taşraya at sıçrattı ve adamlariyle beraber kaçtılar.

Arkalarından Pravadi'de yetiştikte suya düşüp okları ıslanmakla, oklar yaş olup, attıkça gitmemekle âciz kaldı.

Gani-zâde Çuhadarı Lala-zâde suya girip kollarını açıp:

«Evvel ve ahir bir garîp yiğitsin pâdişahım! Bâri ben kuluna teslim ol ki, halk etrafı kuşatmıştır!»

Demekle, teslim olup mezbur kucağına alıp taşra çıkardı. İskender paşa ile at başı beraber İstanbul'a geldi. Rivâyet edilir ki, Mehmed-Girayın biraderi Şahin-Giray Aceme firar etmişti. Sultan Osman'ın cülûsu vukuunu Şah Abbas bizzat kendûye haber verir... Vilâyetine gitmeğe hareket ettikte, Şahin-Girayın üzengisini kendi eliyle Şah Abbas tuttu, atına azimle bindirip hürmet ve ta'zim eyledi. Ata bindikten sonra gerû çağırıp:

— Hanzâdem! Eğer Osmanlı serdâr tâyin edip seni memur ederler ise gelür müsün? dedi.

Şahin-Giray :

— Belî, gelürüm! dedi.

— Ya benim askerime kılıç çekip kıtal eder misin? dedi.

— Evet ederim!

Dedikte, Şah kolunu gösterip:

— Almaz mısın?

Deyû lâtife eylemiş.

Serdâr Halil paşanın
Erdebil tarafına teveccühü:

Vaktâ ki kış günleri geçip, bahar faslı geldi, serdâr Halil paşa cümâda-l-ûlâda Diyarbekir'den Cölek sahrasına çıkıp dernek ettikten sonra göçüp Bitlis ve Van üzerinden Tebriz'e yöneldi. Şah Abbas dahi asker ile Erdebil'de idi. Van sahrasında Tatar Hanı dahi gelip orduy-u hümâyuna katıldı. Müşavereden sonra Erdebil üzerine varılmak uygun görüldü. Ve bundan evvel Karçıkay Han dahi asker önünden reâyayı geçürüp Erdebil tarafına sürmüş idi.

Serav sahrası cenginde,
Canbek-Girayın mağlûbiyeti:

Allahın yardımına mazhar olan asker Tebriz'e gelince sulh için iki taraftan elçiler varıp gelip, beri taraftan defterdar Hekim Osman gönderilmiş idi. Geldikte Tebriz hâki-

mi Karçıkay Han Kızılbaş askeri ile Erdebil yakınında olup «Sayısız reâya ve ulus sürgünlerini muhafaza üzeredir. Tatar askeri birkaç bin sebükbar (ağırlıksız) atlu ılgar edip varsa, cümlesi bertaraf kılınmak ve sayısız ganimet alınmak mümkün idi.»

Demekle, Tatar vesair askeri mağrur edip tamaha düşürmüş idi. Müşavere olundukta, defterdar Bâkî paşa vesair gün görmüş ve işbilir ihtiyarlar, ma'kul görmeyip:

«Yedi konak ılgar ile varan asker ne iş işler? Dinç askere lâzım gelse karşı gelemez ve anların gafil olduğu neden malûm?»

Dediler. Tatar Hanı ve serdâr-ı â'zam kethüdası ve Abaza paşa, Hekim Osman sözü ile hareket edip **(kaza gelince göz kör olur)** anlamınca ümeranın bir çoğu ve asker dahi ganimet tamaı ile anlara havadarlık edip:

«Hazır avdır, lâyık değildir ki bu denlû doyumluk gazilerin pençesinden kurtulup çıka gide.»

Deyû lâf-ı güzaf ile serdârın gönlün uğurlayıp memur oldular.

Tatar Hanı cümle askeriyle, Diyarbekir beylerbeyisi Mustafa paşa ve Van beylerbeyisi Arslan paşa ve Rumeli eyâletinden on sancak askeriyle ve beyleriyle ve Halep beylerbeyisi Abaza-Mehmed paşa ve bu cümleye Erzurum beyler beyisi Hasan paşa serdâr tâyin olunup Turnacıbaşı ile bir miktar yeniçeri dahi bile koşulup sair kapı-kulundan dahi isteyen tamaha düşüp, ganimet malı doldurmak için boş hararlar **(büyük çuvallar)** ile ekseri semerli beygirlere binip biribirine bakmayıp Erdebil cânibine ılgar eylediler.

Yem kestirmeden, başka bir yerde durup dinlenmeyip sekiz konak olan Serav sahrasına iki buçuk günde eriştiler. Ve ilerisi, gerisinden habersiz yorgun durgun giderken Kızılbaş alayları göründü.

Meğer Karçıkay Han, evvelden haber alıp askerinin çoğunu pusuya koyup ıraktan bir iki alay göstermiş idi.

Sabah vakti saflar tertip olunmadan, etrafa karakollar

konulmadan cenge başlandıkta Kızılbaş askeri pusudan çıkıp, uzak mesafeden gelmiş yorgun asker üzerine yürüyüp, iki saat kadar muhkem cenk edip, cemiyetlerinde nizam ve olmamakla bozuldular.

Ol cenkte serdâr Hasan paşa, ve Rumeli beylerbeyisi Arslan paşa ve Diyarbekir beylerbeyisi Mustafa paşa düşüp, Elmacı-Mehmed paşa ve Rişvanlı-Mustafa paşa esir ve ekseri asker davarları zebun olmakla kurtarmağa mecal olmayıp kılıca lokma ve Tatar askerinden dahi nice meşhur ve yarar kimseler düşüp Tatar güruhu dahi kaçmağa başladılar. Ama Han kaçmayıp cenk ve kıtal meydanında uzun müddet ayak diredi. Lâkin düşman hücum etmekle kaçmağa ve belki kavgaya imkân kalmamış idi. Ama yeniçeri gazileri saf saf diz çöküp durmadan tüfenk yağdırıp Tatar Hanına kastedenleri tüfenk ile hâke beraber kılmakla (toprağa beraber kılmakla) çehrelerini terslerine döndürürlerdi.

Ve Turnacı-başı, yeniçerilerle hayli ayak direyip Hâna zarar eriştirmeyip selâmete çıktı.

Kızılbaş tâifesi, her zümrenin bayrağını aktardı. Fakat Şam askeri ki Küçük-Kenan paşa, sair Şam dilâverleriyle erlik hakkını verip Şam sancağına düşman zarar veremedi. Han ile selâmete çıktılar.

Karçıkay, beş yüz kadar, yakalanan Sünnîyi şehit eyledi. Ve kesilmiş başlarını Şaha gönderdi. Bu muharebede Kızılbaştan dahi pek çok kimse katlolundu.

Şah Abbas ise Erdebil'de Şeyh Safî merkadine girip tazarru' ve niyazda iken müjdecilre gelip:

«Âl-i Osman askeri tamamen bozuldu!»

Deyû haber verdiler.

Aslâ inanmayıp derakap, bu denlû baş ve dil (esir) gelip önöüne döküldükte evvelâ sordu ki:

— Bu cenkte diz çöken ağası erleriyle ve sarı ve kırmızı bayrak ağalariyle hazır ve mevcut mu idiler?

— Yok, dediler.

Bunun üzerine gelenleri azarlayıp:

— Evvelâ Tatar, Osmanlı değildir, birkaç beylerbeyi ve bir miktar asker bozulmakla ne hâsıl olur?

Deyû, yeniden sulh yapmağa teşebbüs etti.

Hasan Beyzâde der ki:

Halil paşa, bu zikrolunan Erdebil seferine gittikte Şahin-Giray Kızılbaşa kaçmıştı. Kızılbaşa hile öğretip bir iki ayyar (**dolandırıcı**) gönderdiler. Gelüp Tatar hanının ordusuna şöyle sada bıraktılar ki:

«Kızılbaştan bir miktar silâhsız kimseler falan memlekette gaafil konmuştur!»

Tatar, gerçek sanıp ol tarafa gitmeğe can attılar. Hakîm Osman sözüyle Osmanlı asker dahi kanmakla, gitmeğe karar verdiler.

Hileci Karçıkay dahi pusu açıp yukarıda anlatılan vaka yüz gösterdi ve Şahin-Giray kıyafetlerini haber vermekle, Tatarlara yardımcı olan Sofi Bey ve Bahadır bey ve dahi birkaç bahadır tüfenk ile vurulup, şehit olmakla Tatarın mağlûbiyetine sebep olmuştur. Hattâ Hanın kadı-askeri ve İslâm nam şeyhi bile düştü.

Serdâr-ı âzamın tedbiri.

Vakta ki gece ile bozgun haberi orduya ulaştı. Askerin maneviyatı bozulmakla derhal konuşulup, gün görmüş kimseler dediler ki:

«Durmadan göçülüp Erdebil cânibine gidile... Eğer geri dönülür ise düşman yüz bulup arslan tutacak gibi kuvvet bulur ve arkamızdan gelüp askere vehim galebe eder, giden gidenin olur. Ciğala-zâde senesine döner.»

Serav sahrasında iki taraf arasında müsalâha akdi:

Çün asker yürüyüp Erdebil gaaretine (**yağmasına**) yorgunluk göstermediler, Şah, adamlarına:

«Gördünüz mü? Rumlu bozuldu mu?»

Kendi doğru fikrini beyan ve iddiasını ispat eyledi ve biribiri ardınca elçiler gönderip:

«Biz sulh edelim dedikçe siz cenge gelürsüz!. Bu bozgunluğunuza sebep de ham tamahınız ile aceleniz oldu.»

Deyû nâmesinde hareketlerimizi yeren sözler yazıp yine neticesinde sulha rağbet gösterdi. Sonradan «Burun Kasım» nam elçisi çıkıp, bir şiddetli rüzgârlı günde gelip devlet büyükleri huzurunda serdârın divanına girdi. Ve Kızıllbaş galebesine mağrurlanıp yerme ve ayıplama şeklinde:

«Bizim ile sulh edersiz, ve döner üzerimize asker gönderirsiz! Sizin kangı sözünüze güvenelim?!»

Deyû esti savurdu. Vezir Dilâver paşa sözü başka tarafa sarf için:

«Kasım bey, bu diyarın rüzgârı her zaman böyle şiddetli mi eser?»

Dedi. O dahi cevap vermek üzere iken, Bâkî paşa, bir ârif ve zarif nüktedan kimse idi.

«Yok sultanım dedi, bu rüzgâr şimdi, Kasım beyin burun yelidir!»

Bu nükte, tam yerinde sarfedilmişti, beğenildi, aynı zamanda Kasım beye de pek tesir etti ve onun susmasına sebep oldu ve gayri ihtiyarî:

«İlâhî Bâkî paşa, hak belâ vermesun! Her zaman şeytaneti elden komazsın! Bizi dillere destan edersin!»

Deyicek vezir-i âzam ve sairleri dahi gülşüp her biri şaşkına döndöü.

Bundan sonra, Burun Kasım'm burnu yeli dinüp, havada uçmaktan vaz geçti. Bu lâtife Şah Abbas'a ulaştıkta Bâkî paşaya tahsin edip, kalleşliğinden üç katar yükü hediye gönderdi.

Vaktâ ki Serav sahrası Osmanlı askerine menzil oldu. Burası bir bayındır, zahiresi çok, gözün alabildiğine bir vâdi idi. Erdebil'e bir mesafe yer kalmıştı. Ve ertesi, ona varılmak üzere iken elçiler birbiri ardı sıra gelip, Erdebil tahliye ve Şeyh Safî merkadinde olan kandiller vesair eşya kaldırılıp bütn şahların kabirleri bile boşaltılmıştır, deyû haber alınıp «varıldığı takdirce ne hâsıl olur?» deyû nice dedikodudan sonra, Nasuh paşa zamanında olan sulh üzüere sulh akdine karar verildi.

İki taraf temessükleşüp (I.S.) bundan sonra her sene iki yüz yük ipek ve yüz yük bazı küçük hediyeler gönderilmek şartiyle sulhnâmeler yazılıp, ol menzilde sulhu perçinlemek için Kalleş Şah, zahire nev'inden, askere sekiz yüz katar deve yükletip gönderdi. Gelir gelmez taksim edildi.

Bilhassa vezir-i âzama dokuz katar deve ile tatlılar, meyve kısmının envaından bilhassa limon ve narın âlâsı ve has un, pirinç, şeker ki, her kellesi beşer onar okka idi, ve yeniçeri ağasına ve sadrâzam kethüdasına, Bâkî paşaya ve diğer âyan ve erkâna ikişer, üçer ve beşer deve yükü ile hediye gönderdi. Gûya dostluk ve hulûs gösterdi. Mirza Mehmed Hüseyin nam elçisi getürüp yerli yerine teslim eyledi.

Vezir-i âzamdan dahi bazı mülûkâne (**hükümdarca**) hediyeler ile mühürlü sulhname, Cebecibaşı Mehmed ağa ile Şaha gönderildi. Ve esirler dahi salıverilip orduya geldiler.

Zilka'de ayının başlarında Serav sahrasından Erzurum'a avdet olundu.

Zilhicce ayında askere izin verilip vezir-i âzam Tokat'a yönelmiş idi. Ol ümit ile ki, anda kışlayalar. Lâkin azlolunup, gelecek sene kapudanlık verildi.

Leh (Polonya) elçisinin gelişi:

Bundan evvel Leh kralı yakınlarından Gorgorofçi nam kâtip elçi olarak gelip, Karadenizde fesat eyleyen Kazak eşkiyası için tenkit olundukta:

«Mezburların (yâni Kazakların) fesâdına sebep kâh kâh Tatar Hanı tarafından vilâyetlerine akın olduğundandır.»

Dedikte, vezir-i âzam Halil paşa tarafından Canbek-Giaray Hana tekrar tekrar mektup yazılıp «Sulha aykırı olarak Tatar tarafından Leh vilâyetine taarruz olunmaya!» deyû gönderildi.

Fas elçisinin gelişi:

Fas pâdişahı tarafından nâme ile **(mektup ile)** Şeyh Abdülâziz nam kimse elçi gelip murassa' ve süslü silâhlar ve canfes kumaşlar ve nice hediyeler getürüp meramını arz eyledi ki, Basra taraflarında bazı memleketlerde kâfir ve Arap şerirleri zulüm ellerini uzatmakla zararlarının def'i rica olunmuş... Elçi ağırlanıp verilen cevap ile gnderildi.

Gökyüzündeki alâmetler:

Bu sene, gece olunca gökyüzünde bir beyaz direk baş gösterip zamanla kuyruklu yıldız şu'lesi olup, yıldız dahi aşikâr görünüp, halk arasında türlü mânasız söylentilere sebep oldu.

Ekmekçi-zâde Ahmed Paşanın vefatı:

Merkum Arnavud'tur. Cizyedar ve mukataacı (I.S.) iken giderek muhassıl (S.B.) ve defterdar ve Sultan Ahmed Han zamanında mü'temen **(güvenilir kimse)** ve müsteşar **(danışılır kimse)** olup nice yıllar vezirlik ile istiklâl üzere defterdar, sonra kaymakam olmuş idi.

Damad Öküz-Mehmed paşanın azlinde, sadrâzamlık umarken, başkasına verilmesinden ve sadrâzam Halil paşanın rekabet suretinde kendisine bazı tahkir ve ihanetlerinden kalbi kırılıp ve müteessir olup, Halil paşa Şark seferine

teveccühte kaymakamlık ümidinde iken ol arzusu dahi yerine gelmeyip Sofi-Mehmed paşa kaymakam olduğundan gamlı ve hüzünlü olarak hastalanmıştı.

Daha sonra kendisini büsbütün gam istilâ etti ve hastalığı ağırlaştı. O vakit yüz yük akçeyi keselere koyup Âsitanede defterdar Yahnikapan'a teslim etti ki bu akçe ile Özi kalesi mümkün mertebe tamir ve karşısında Kılburun üzerine bir kale yapıla...

Şeyhülislâmı vasî-i muhtar ve vakıflarına nazır (bakıcı) tâyin edip gelecek sene başında vefat eyledi.

Sonra bin yük kadar akçesi çıkıp mîriye (I.S.) alındı.

Sultan Bayezid câmiinde, Üsküdarî Aziz Mahmud efendi namazını kılıp türbesine defnolundu. Eserlerinden, İstanbul'da bir medrese Edirne'de bir han ve Ereğli'de tamamlanmamış han ve bazı hayır binaları vardır. Osmanlı devletinin meşhur devlet adamlarındandır.

Vakaayi-i Sene Semâne ve İşrin ve Elf

(Bin yirmi sekiz senesi olayları)
(Hicrî 1028 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1618 senesi Aralık ayının 19 uncu Çarşamba gününe rastlar)

Para ayarının düzeltilmesi:

Bu sene Muharreminin birinci günü, yeni akçe, ve onarlık Osmanî kesilmesi ferman olunup şikk-ı sânî defterdarı (S. B.) Bekir efendi, darphane üzerine nazır tâyin olundu. On kese altın sermaye verilip, diğer Osmanlı memleketlerinde dahi darphaneler açıldı. Bir zamandan sonra yeni akçe yayılıp, eskisi geçmesin deyû ilân olunmakla, yeni akçe vefa etmeyip, darlık zuhur etmekle, eski akçenin ayarı sağlam olanının yürümesine izin verildi.

Vezir-i âzamlığın, eski vezir damad-Mehmed paşaya verilmesi:

Geçen sene Recebinde Sofi-Mehmed paşa kaymakam iken, cülûs-u hümâyunda kötü tedbiri ve Sultan Osman Hanı daha evvel tahha çıkarmak hususunda kusur işleyip bu denlû hazine telefine sebep olmak töhmeti ile azledilerek, Sıvas eyâleti ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

Vezir-i âzamlıktan emekli Dadam-Mehmed paşa kaymakam olmuş idi. Kezalik müftü Esad efendi dahi o işde ortak olmakla pâdişah hocası Ömer hoca silsile tertibini görüp (1)

(1) Yâni, ilmiye sınıfının terfi işlerini sıraya koyup...

ilmiye mansıpları umuru ona verilip, Şeyhülislâm yalnız fetva vermekle kaldı.

Sonra yirmi sekiz senesi saferinin birinci gününde vezir Halil paşanın, Tatar Hanının bozguna uğramasında kötü tedbiri ve imdat etmemek suretiyle taksiri oldu deyû düşmanları geçip, azledildi.

Ve kaymakam Mehmed paşa, tekrar sadrâzam oldu.

Halil paşa der-i devlete (I.S.) gelip Üsküdara ulaştıkta Şam eyâleti verilip kabul etmedi. İki hizmetkârı ile «Üsküdarî Aziz Mahmud efendi» zâviyesinde bir hücreye girip evvelce olduğu gibi:

«Şeyhin fukarasından bir ihtiyarım, memuriyet istemem!» deyû istifa etti. Mahmud efendi şefaat etmekle affolunup taarruz olunmadı.

Acem elçisinin gelişi:

Cümâda-l-ûlâ ayında Acem elçisi «Burun Kasım» ki, nâmesinde «yadigâr Ali Sultan hulefâ» yazardı, gelip, yüz yük ipek ve dört fil ve bir gergedan ve bazı hediyeler ile Üsküdardan Beşiktaşa geçip mükellef alay ile Edirne kapısından girip Vefada «Pertev paşa sarayı» na indi.

Getürdüğü nâmenin mefhumu bu idi ki, sâbık serdâr ve hâlen ikinci vezir olan Halil paşa, sulh işini söyleştikte, sultan Süleyman Han zamanında vâki olan sulh üzere karar verilip o eski müsalâhada sınur ve hudut her ne tâyin olunmuş ise bu yeni sulhda dahi eskiden olduğu gibi sınur ve hudut muteber olup ancak farkı bu kadar ola ki, Ahıska eyâleti tâbileriyle beri tarafın tasarrufunda kalıp, ona bedel Bağdad sınurunda, kendi tasarrufunda olan yerlerden Derne ve Dertenk sancakları, köy ve nahiyeleriyle birlikte ol tarafın (**yâni İranlıların**) ola...

Bu veçhile sulh makbul tutulup ahitname verilur ise yüz yük ipek bahasına muadil hediyeleri her sene devamlı olarak gönderirim, deyû açıklamakla bu minval üzere ahit-

name yazılıp Huveyza hâkimi Raşid ve Mohan hâkimi Holo Han müracaatlarına öte taraftan men olunmaya... Ve Şemhal vesair Dağistan hâkimlerinin memleketlerine zarar erişdirilmeye... İki taraftan alınmış adam var ise durmadan izin verile...

Ve şartların esası, Acem ülkesinde Hazret-i Ebûbekir ve Ömer'e sövme ve Hazret-i Osman'a lânet ve Resûl-i ekrem efendimizin zevce-i mutahharalarına taan terk oluna deyû şerh verilip Şevvalin on dokuzuncu gününde yazıldı.

Engerus (Macar) serhaddinde garip vak'a ve gök yüzündeki alâmetler:

Budin muhafızı Karakaş-Mehmed paşadan arz gelip, Şaban ortalarında Hungarya **(Macaristan)** kuzeyinde Avusturya ülkesinden Mur ülkesinde ikindi vaktinde yuvarlak bir siyah bulut görünüp andan kan yağdı. Ve bir müthiş yıldırım kopup, buluttan haç şeklinde bir ateş göründü. Sonra toplanıp büyük duman çıkıp dağıldı ve hemen bir şiddetli yıldırım dahı çatladı. İşitenlerin aklı gidip sersem oldu. Taşrada bulunan hayvanlar dizleri üzerine çöküp başlarını gök yüzüne kaldırdılar. Sonra kaçıp sahralara dağıldılar. Çoğu bulunmayıp kayboldu gitti.

Sonra gökten birbiri ardınca üç defa müthiş bir ses oldu ki heybetinden dudaklar çatladı. Ve mezbur buluttan siyah ve yuvarlak gülleler inip bir buçuk zıra' (I.S.) kadar düştüğü yere gömülürdü. Bazısını çıkarıp tarttılar, üçer kantar geldi deyû yazıp ilâm eylemiş.

Betlen'in gelip gidişi:

Çün Betlen Gabor geçen sene de Erdel memleketlerine müstevli olup zaptetti. İskender paşa Leh küffârı ile cenge hazır olup mezbur Betlen'i davet etmişti. Betlen dahi on üç bin kadar piyade ve on iki bin atlu ile kalkıp, Boğdan kalelerinden Surdokna nam kale altına gelmiş idi. Lâkin Leh kralının elçisi gelmek ile sulh edip döndü vilâyetine gitti.

Vakaayi-i Sene Tis'a ve İsrîn ve Elf

(Bin yirmi dokuz senesi olayları)
(Hicrî 1020 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1619 senesi aralık ayının sekizinci pazar gününe rastlar)

Mehmed paşanın azli ve Ali paşanın vezirliği:

Bir nice müddet kapudan olan İstanköylü Güzelce-Ali paşa, geçen sene bazı gemiler alıp pek çok ganimet ile gelip pâdişaha fazla miktarda hediye verdikte, vezir-i âzam Mehmed paşa, hased belâsiyle elem çekip:

«Donanma ile gelen ganimetler eskiden muahede ve barış üzere olan Venedikli ve Françe tâifelerinden ve ilk olan kâfirlrden alınmıştır.»

Deyû tahrik ile balyosları **(Venedik elçisi)** dâvacı çıkarıp ve:

«Alınan mal çok daha fazladır, pâdişah hazretlerine onda biri verilmemiştir.»

Deyû şikâyet ettirdi. Kapudan Ali paşa dahi hayli tedbirde mahir olmakla işe girişip, Mehmed paşaya beş kese akçe ve birkaç esir vermekle gözünü boyayıp, iğfal ettikten sonra, gizlice pâdişaha hudutsuz ve sayısız hediye ve fevkalâde kıymetli mal vermekle pâdişahın gönlünü kendi tarafına çektikte, cenab-ı pâdişahiye muhtelif yönlerden beytülmale **(devlet hazinesine)** ait menfaatler ve aidatlar gösterip mühim işlerde, bilhassa mal toplamakta büyük hizmetler

görmeği taahhüt etmekle, müh-rü hümâyun Mehmed paşadan alınıp, muharremin on altıncı günü Ali paşaya verilip sadrâzam oldu.

Hemen ertesi günü selefine **(kendinden evvelki sadrâzam Mehmed paşaya)** Halep eyâletini verip ve üzerine mübaşirler koyup, otuz bin altın kadar mal tahsil etti.

Naklolunur ki:

Bir günde beş defa Kapıcılar kethüdasını gönderip korkutma ve tehdit ile cümle varını yoğunu elinden aldı. Bir şey kalmadıktan sonra Halep eyâleti ile Arap diyarına yolladı. Biçare Öküz-Mehmed paşa, çırıl çıplak ve inleye inleye Haleb'e vardıkta gayretinden kahr ve zillete tahammül edemeyip hastalandı. Çok geçmeyün vefat eyledi.

Haleb'de, Sur dışında olan yüksek bir dağın üzerinde, merhum Şeyh Ebûbekir tekkesi dedikleri yerde hazırladığı mezarına gömüldü.

Müşarünileyh Ali paşa, mal tahsili ve hazine toplamakta büyük muvaffakıyet gösterip, her hafta başında pâdişah hazretlerine pek fazla miktarda hediyeler ve mallar gönderüp, Mevâcib **(maaşlar)** ve mesârif tedârikinde elinden geleni yaptı.

Giderek mal tahsili ve hazine toplamakta ifrat edip göze görünen zenginlerin birer yolunu bularak mallarını alıp devlet zenginlerine ve memleket büyüklerine ulaşıp, mal ve mülklerine dolaşur oldu. Az zamanda çok para peyda edip mevâcibi **(maaşları)** verdikten sonra durmadan pâdişah tarafına bol altın göndermekle pâdişaha yakınlığı ve istiklâli bir dereceye vardı ki, Darüssaade ağası Mustafa ağa, bu kadar seneden beri devletin itimat edip danıştığı ve saltanat hademeleri âyanının atabeyi olduğundan başka, kendisinin velinimeti, ve pâdişah yanında onu himaye eden ve sadrâzamlığa kadar yükselmesine sebep olan kimse olduğu halde, ana dahi galebe ve ihanet edip, mallarını devlet namına elinden aldırıp Mısır'a sürdü.

Pâdişah hocası Ömer hoca, tam istiklâl ile hareket ederken ana dahi galebe edip: «Bundan sonra devlet işine ve ule-

mâ silsilesine karışmaya ve Mekke'ye gide..» deyû ferman ettirdi. Ve Bâkî paşayı dahi müsadere edip **(malını mülkünü alıp)** Yedikuleye kodu, sonra Yedikuleden çıkarıp Cezayir'e sürdü.

İskender paşa cenginde Leh küffârı taburunun bozgunu:

Bu gazanın sebebini Kâtip Çelebi fezlekesinde böyle yazar ki:

Efrenç keferesinden Gaşper **(Gaspar Gratyani)** nam bir kâfir, frengistanda esir olan müslümanları satın alıp kurtarmakla ticaret ederken, iş erbabıdır deyû İskender paşa reyi ile bir iki defa Nemçeye **(Avusturya'ya)** gönderilip elçilik hizmeti karşılığında Nakşa adası dukalığı iltizam ile kendisine verilmişti. Sonra Boğdan voyvodalığına talip olup, bol mal dağıtarak aldı. Özi beylerbeyisi İskender paşa, mezburun **(adı geçenin)** doğrulukla hizmet edeceğine kefil olmuştu.

İki seneye yakın Boğdan'a sahip olup sonra voyvodalık başkasına verilmekle ve bazı müfsitler kendini korkutmakla isyan bayrağını kaldırıp Lehlilerden yardım isteyip çok asker topladı. Ve Boğdan'ın başkenti olan «Yaş pazarı» karşısında Çuçura nam mahalle kondu. Buraya vaktiyle, Gazi-Giry Han Yanık seferine giderken Leh diyârının meşhur bir serdârı konup, tabur kurmuş... Ve Gazi-Giray ile nice zaman cenk, sonra hanesine de onar bin altın ve samur vermek üzere sulh etmekle teberrüken **(uğur sayarak)** orayı seçti.

Vakta ki İskender paşa Ramazanda Gaspar'ın isyanını işitti. Kendinin binden fazla adamı vardı. Akkerman Tatarını ve beş sancağın askerini ve Han biraderi ve Kalgayı **(Veliahtı)** Devlet-Girayı, vâfir Tatar askeriyle kaldırıp cem eyledikten sonra mesfur **(adı geçen)** Gaspar'ın üzerine yürüdü. Ve varıp otuz günden ziyade durmadan azim cenkler edip sonra İslâm askeri galip geldi. Kâfirler bozularak kaçmağa

yüz tuttular. Fakat bir yol ile gitmek fikrini ettiler ki etrafa üçer saf araba dizip yirmi bin kadar piyâde küffâr ve otuz bin kadar atlusu atlarından inip anlar dahi piyâde oldular. Ve arabaları metris (siper) edip etrafa tüfenk atarak giderken Tatar askeri kâfirlerin tüfengine bakmayıp yekpare hücum ile uğrayıp kâfirleri tarümar eylediler.

Yalnız yüz yirmi pâre top ve bu kadar bin yüklü araba vesair zahireler ve mallar ki hesaba gelmezdi, yağma olunup doyum oldular.

Bu toplulukta Lehlilerin yüzden ziyade namlı beyleri vardı. Kimi yakalandı ve kimi katlolundu. Yaş serdârı olan Zilkovski (Zolkiewsky) katlolundu. ikinci serdâr Konsiyolski esir olup zincire vurularak pâdişahın rikâbına gönderildi. Her biri yüz bin kuruş baha vermek kararlı idi. Serdârın kesilmiş başı pâdişah sarayı kubbesinin avizesi oldukta, zamanın şâirlerinden biri bu beyti demiştir:

Asıldı seri dergeh-i şahda
O da buldu rif'at bu dergâhta...

Mezburun (adı geçenin) takriri üzere küffâr askeri defter ile elli üç bin nefer idi. İskender paşa askeri ise on bin nefer idi.

Serdâr, mezburu, sonra Mere-Hüseyin paşa bin kuruşluk hediyeler ile salıverip hazineye yüz bin kuruş zarar eyledi deyû Peçevili yazar.

Beyaza çektiğimiz târihte, İskender paşanın bu gazasında Moskof askerinin mağlûbiyeti vak'asını bir miktar tafsil edip, Niğbolu zaimlerinden Hasan Ağa-zâde Ahmed ağa ki, vak'ada hazır imiş. Anın lisanından nakleder ki:

Gazi İskender paşa evvelce Bosna beylerbeyisi iken bir defa Rus seferine gelip Pirşkove nam sayılı palangayı ki, Kara Boğdan ile Leh arasındadır, fetheyledi.

İkinci seferi Moskoflar üzerine bin yirmi dokuz senesinde vâki olup haddinden fazla küffar esir ve kılıçla öldürüldüğü zikrolunmuştur.

Sonra, Hotin seferinden evvel Boğdan voyvodası olan Kostantin nam topal gulâm, anası Domene nam korkusuz kadının kandırmasiyle inat edip kendûlerde malı olan tüccarın, bütün ol diyârda bulunan balcıların mallarını gasbedip **(ellerinden alıp)**, mel'ûne Domene, oğlu topalı kaldırıp mallarını yükletip İslâvlara firar ve Leh kralına sığınarak, andan asker rica ettikte, ol dahi seksen bin miktarı asker ile eskiden beri Sakaalibe **(İslav)** krallarının tedbirli meliki olan Kanşir oğullarından olan mel'unu koşup, Rumeline zarar için gönderdi.

Silistre vâlisi vezir İskender paşa ki, şecaatte emsalsiz, sakalı tıraşlı, uzun bıyıklı, heybetinden Rüstemler korkar, düşman saflarını yırtan, palası kanlı bir savaşçıdır, haberdar olup pâdişah hazretlerine bildirdikte Boğdan ve Eflâk muahedeleri ve eyâletleri askeriyle üzerine varmak hususunda pâdişah fermanı çıkarılıp, Rumeli beylerbeyisi dahi eyâleti askeriyle müşarünileyhe katılması emrolundu.

Zikrolunan askerler ile İskender paşa kalkıp Özü'ye, andan Akkerman'a varup, askerini tâbiye edip düşmana hücum etmeğe niyet ettikte, Akkerman'dan üçüncü menzilde düşmanın üzerine varıp gördü ki küffâr-ı hâksar **(toprakla beraber kâfirler)** koçilerini **(bir nevi araba)** tabur şeklinde dizip, top ve tüfenk ve mükemmel cenk âletleriyle hazır olmuşlar..

İskender paşa askerini kaldırıp kendûyu kâfire urdu. Sanki barut mahzenine ateş girdi. Muharebe çok zor olup müşarünileyh büyük gayret göstermekle, Allahın fazli ile kâfirler bozulup, çirkin suratlı düşmana kuvvet kaynağı olan Kanşir oğlunun başı, kan saçan kılıca nışan olup, kraliçe demekle meşhur Domene dedikleri mel'un kadın dahi, Bosna sipahilerinden Ömer ağa nam şahsın eline düşerek, oğlu Topal Kostantin dahi av olup, elli binden fazla kâfir kılıçtan geçti.

Domene, oğlu ile Galata kulesinden kaçınca dizdar **(kale ağası)** idam edildi.

Bu sırada Mansur oğullarının namlı emîri ve Nogaylı-

nın meşhur pehlivanı Kantemir Mirza, gazâya meşgul olup pek çok kâfiri katl ve esir eylemek üzere o sırada Boğdan voyvodası Gaspar — Gaşper mel'un, Âl-i Osmana isyan edip, ehl-i İslâm hududunu elde etmek için Leh kralından yardım istemekle, kötü hareketli kral dahi veziri olan Kanşir habisi gönderip Gaspar — Gaşper dahi Boğdan müttefikleriyle ana koşulup, altmış binden ziyade asker ile hareketleri duyulunca, İskender paşaya vezirlikle birlikte Silistre eyâleti ve serdârlık verilip gönderildi.

Rumeli beylerbeyisi Yusuf paşa ve Çerkes Hüseyin paşa ve Niğbolu mütasarrıfı Sarmısak lâkabiyle anılan Tiryaki-Mehmed paşa ve Vidin sancağı mutasarrıfı Mihal oğullarından Koca-Hızır paşa ve Tatar Hanı Canbek-Giran Han ve Nogay oymağı, cümle bu sefere memur olup, Han dahi Kalgayı **(veliahdı)** ve biraderi Devlet-Giray sultan ile ve Mehmed-Girayın kızının oğlu Neberd-Girayı ve Kantemir Mirza ki meşhurdur, Mansur oğullariyle ve Orak Mirza ve Selman Şah ve İnâyet Şah ve Veli Şah ve diğer Tatar devlet adamları toptan bu sefere memur olmağın **(olmakla)** gelip İskender paşa ordusuna ulaşıp ve andan hareket ve Purut suyunu geçip Turla nehri kenarına vardılar. Arkası Leh memleketidir, Yaş kasabası sol taraflarında görünüp kâfirler dahi ol mahalde taburlarını kurup, cenge hazır olduklarının haberi İskender paşaya geldi.

Derhal İskender paşa Tatara haber gönderip (Ulaş, ulaş! Kâfir çıktı!) deyû Tatarlar birbirlerine haber verip nehir cedvelleri gibi her taraftan ordugâha yüz tuttular. Ve taburdan üç bin miktarı atlı ve piyâde, kâfirin taşra çıktığı haberi geldikte, beş yüz kadar çevik gazilerle Mihal-zâde Hızır paşa çerhacı (I.S.) tâyin ve ileri gönderildi.

İskender paşa dahi Tabılhâne (S.B.) ve zurna ve nakkaaresini çalarak safları tertibe başlayıp sağ tarafta Rumeli beylerbeyisi Yusuf paşa ve alt yanında Rumeli vilâyetleri, anların ötesindeki, cenahtır, Devlet-Giray sultan askeriyle karar kıldı

Sol tarafta Kör-Hüseyin paşa ve Niğbolu mütasarrıfı

Sarmısak-Mehmed paşa ve alt yanında Eş-Mehmed paşa ve alt yanında diğer ümerâ ve sonunda Nogay oymağiyle Kantemir Mirza karar edip namlı vezir toğulgalariyle demirlere garkolmuş halde merkezde karar eyledi.

O sırada çerhada Hızır paşa kâfirler ile cenk ederek kâfirler galebe gösterip Hızır paşanın, düşman arasında kaldığı haberi geldi. Vezirden emir gelmeksizin hemen Sarmısak-Mehmed paşa teberini (baltasını) eline alıp yanında bulunan beş yüz kadar gaziler ile düşmana salıp düşman öncüsünü kırıp, Hızır paşaya Hızırvarî yetişip, aralarından kurtarıp vezirin huzuruna geldiler.

İskender paşa:

— Buyurultu (emir) varmadan niçin gittin?

Deyû bir miktar azarladıkta, Sarmısak-Mehmed paşa dahi birkaç acı cevap verip sonra okşadı.

Ol gece geçip, sabahleyin saflar tertip olunup cuma günü idi ki, kâfir askerleri güruh güruh taburdan çıkıp, sahraya yayılıp, alaylar düzüp, gulgule ile âleme velvele bıraktılar. Ve yavaş yavaş saflarını bağlayıp, öküz boynuzu şeklinde mel'unlar yarım daire şeklinde dizildiler.

O sırada serdâr, Kör-Hüseyin paşayı çerhacı tâyin edip ve Hüseyin paşa dahi bismillah deyû bir zümrüt renkli bayrağı açıp ileri yürüdü. Ardınca Hızır paşa dahi, ardınca Sarmısak-Mehmed paşa dahi, ardınca Eş-Mehmed paşa ve diğer asker saflarını süsleyen ümerâ yürüyüp, iki taraftan toplar atılmağa ve cengâverler birbirine katılmağa başladılar.

O sırada İskender paşa fevkalâde iş bilirliğinden, şefkat suretiyle Devlet-Giray sultana haber gönderip:

«Siz, meydanın arslanı, şecaatte Rüstem gibi, ve hücumda kahramansınız. Fakat Cengiz hânedanının yegâne şehzâdesi olduğunuz için yüksek yaradılışlı vücudunuz, İslâm askerine dümdar (ardçı) suretinde bekleyeler. Tâ, bu fakir ki, Osmanoğulları dergâhının en zavallı kuluyum, ve cihan pâdişahının bencileyin (bana benzer) binlerce kulları vardır, ileri yürüyüp muharebe edeyim!»

Dedi.

Devlet-Girat hazretleri ana cevap gönderdi ki:

«Eğerçi ben Cengiz sülâlesindenim, ama kendûsu pâdişah'ı İslâm hazretlerinin vezir-i ekrem ve serdâr-ı mükerremleri olmakla İslâm askerinin dayanağı ve sığınağıdır. Gerektir ki kutub gibi merkezlerinde sabit ve ber-karar olalar. Ben, Tatar ile Allahın izniyle düşmana haddini bildireyim.»

Deyup bu makule komşuluk ikramı iki taraftan tekrarlanıp, sonunda Devlet-Giray sultan:

«Eğer beni hücumdan meneder ise cümle Tatar ile geri döner giderim!»

Demekle serdâr, merkezde karar kılıp Devlet-Giray, düşman askerini perişan eden Tatar askeriyle yürüdü. Nogay ile Kantemir Mirza dahi yürüyüp, beriden kâfirler dahi saflarını tertip ettikte Hüseyin paşa ve diğer ümerâ (I.S.) düşman saflarının önüne hamle ve harp ateşini yaktıklarında, düşman tarafından bir çok asker yürüyüp öncü gazilerin ardlarını alıp, Hüseyin paşa ve Hızır paşa ve Sarmısak-Mehmed paşayı kuşatmalariyle, ol mücahitler, düşman ortasında kalıp, cenklerine herkes hayran oldu.

Kalgay sultan (**Kırım hanının veliahdı**) ile Tatar askerinin önlerinde on iki binden fazla piyâde tüfenk-endaz (I.S.) fındık (**kurşun**) yağdırmağa meşgul idiler.

Kâfirlerin dahi top ve tüfenkleri durmadan gelirdi. Tatar askeri, çok çok tüfenk-endazları geçip, öncüleri kuşatan mel'unların ardlarını alıp öyle bir harp ve karışıklık ettiler ki sabah vaktinden, iki namaz arasına kadar kâfirleri sindirip, kaçırıp paşaları selâmete çıkarıp Turla nehrine varıncaya kadar mâlâkelâm (**söz götürmez**) on bin kâfiri kılıçtan geçürdüler.

Andan kâfir taburlarına girip korunmağa meşgul oldular. Tutulan mel'unların serdârın otağı önünde boyunlarını vurdular.

Kanşir ve Gaşper (Gaspar) korkuya düşüp Gaşper ol cenkte, fazla korkudan taburdan ayrılıp Boğdan'a kaçtı. Kethüdası Buçuk nam mel'un yakalandı. Kanşir, durumun bu şekil aldığını görünce korkusundan:

«Gasper (Gaspar) bizi aldatıp, eski düşmanımız olan Tatar yalnızdır deyû getürdü, ve illâ bizim Âl-i Osman ile düşmanlığımız ve ahdımızı bozmamız yoğiydi. Osmanlı serdârının geldiğini bilmez idik. Hâlen Gaşper kaçtı, bizim, pâdişah askeriyle cengimiz yoktur. Bu mertebe kıtalimiz dahi, hücumu def için idi. İmdi, Kantemir Mirza ile Çerkes Hüseyin paşayı bize rehin gönderesiniz. Biz dahi kralımızın kız karındaşının oğlunu ve bazı muteber beyzâdelerimizi rehin gönderip göçelim. Tâ ki suyun geçidine varup Turlayı geçelim... Orada yine rehinleri değişip, biz sağ selâmet deyup, serdâra yüz bin kırmızı filori ve pâdişaha muazzam meblâğlar ve haraç, baç vermeği ön gören nâme ile elçisi gelip buluştukta...»

Serdar:

— İmdi biz dahi meşveret edelim.

Deyû, Kalgay sultan **(Hanın veliahdı)** ve diğer ümerâ ve âyan ile söyleşip düşmanın çokluğu ve gazilerin selâmetleri ve ganimet elde etmelerine tamah edilerek müsalâhaya **(barışa)** meyil göründüğünde, o sırada Kantemir Mirza gelip, demirler içinde, başında kalpak, fil gibi bir dilâver, dev yapılı bir kimse ki heybet ile içeri otağa girip, âdeti üzere sesini yükselterek, paşaya:

— Selâmün aleyk.

Deyup bütün ümerânın üstüne geçip baş köşeye, vezirin yanına oturdu.

Kantemir elçiye müthiş bir göz atıp, andan vezire bakıp:

— Nedir bu kâfir?

Dedi.

Paşa dahi:

— Elçidir. Barışa talip ve âman diler. Baç ve haracı taahhüt eder. Suyu geçinceye kadar seni ve Hüseyin paşayı rehin olarak istemiş.

Dedikte, hemen Kantemir'in gözleri, taşan kırmızı bir kadeh gibi kıpkırmızı kan olup müthiş bir sertlik ile vezire:

— Baka! Sen kâfirin malına tapıp kâfir olmuşsun. Ben otuz yıldır bunlara kılıç urup analarını, oğullarını öldürmüşüm. Niçin özümü ellerine vereyim? Beni diri diri şişe saplayıp püryan etsinler!. Bunlar kâfirdir, bizim bunlarla barışığımız yoktur. Bunlara hemen kılıç ururuz. Gayri sözümüz yoktur!

Deyup sıçrayıp kaplan gibi gümürdenerek taşra gitti. Hüseyin paşa gitmek istemedi. Elçiyi hapsedip, evvelce yakalanmış olan Buçuk kethüdayı kazığa urdular.

Andan, kâfire cenk haberi varıp mel'unları azîm ıstıraba düşürüp, dahi yavaş yavaş geruda koçilerini **(bir nevi araba)** yükledip kendilerini muhafaza ederek **(subaşı)** demekle maruf geçide çekildiler. Serdâr dahi asker ile arkalarından göçüp muharebe ederek giderlerdi.

Gece karanlığında yorgun kâfirler, uyuklayarak araba sürerlerken, Tatar bahadırları kementlerin uçlarını, bindikleri atın kuyruğuna muhkem bağlayıp ve bir ucunu ilmik edip, dahi yanaşıp, uyuklamakta olan kâfirin gerdanına kemendi salıp, dahi bindikleri atlarını kamçılarını urup, İslâm askerinin bulunduğu yere doğru, at üstünde oldukları halde kâfiri, boğazına geçen kemendin zoriyle, arabadan yere yıkıp, yüzünü, taşa ve toprağa sürüyerek getürüp, sersem mel'unları bu suretle kapıp getürürler ve öldürürlerdi.

Vakta ki **(Subaşı)** na vardılar. Gaşper **(Gaspar)** geçmekten âciz olup kanlarının dökülmesi ol mahalde olacağını anlayıp içleri korku ile doldu. Ve korunmak üzere, hücumları def etmek suretiyle bu şekilde ilk buluşmadan yirmi iki güne kadar aralarında cenk ve cidal eksik olmayıp, bilhassa Tatarın taarruzu canlarına kâr eyledi.

İttifak bir gün Turla suyu kenarında bir neyistana **(kamışlığa)** bir miktar küffâr **(kâfirler)** girip geçit ve kurtuluş yolu tedarikinde iken Kantemir Mirza Tatar askeri ile ol mahalde bulunup kamışlığa ateş verip, kamışlıkta bulunan

kâfirleri yakıp taşraya yol bulanları dahi tamamen kırdılar.

İlk vak'adan sonra bu veçhile yirmi bin kadar kâfir dahi helâk olup mel'unlar az kaldı. Ve Kanşir'in kalbine korku iyice girdi.

Gördüler ki suyu geçmeğe mecal yok... İstediler ki piyâdelerini kurban verip süvarileri suyu geçeler... Piyâdeleri agâh olup süvarileriyle cenge girdiler ve birbirlerini muhkem kırdılar.

Vaziyet serdâra ve Tatara aksedince, hemen fırsatı ganimet bilip her taraftan kâfire hücum kıldılar. Bilhassa Kantemir Mirza ve Tatar, koyuldular!. Ol harp meydanında Kanşir'in ve diğer muteberlerin hep başları kesildi. Ve arta kalanların cümlesi esir olup, sözüne inanılır rivâyetçilere göre ol zaferle neticelenen seferde toplanmış olan altmış binden fazla küffârdan ancak dört yüz kadar kâfir sudan geçebilip kurtuldu. Kalanı hep kılıç arslanına lokma oldu.

Arabalarla bu kadar bol mal ve gümüş ve altın âletler ve silâhlar, ufak tefek ziynetler, cebe ve cevşenler (S.B.) ve pek çok kırmızı filori **(altın)** ile dolu keseler elde edildi ve ehl-i İslâma nasip oldu.

Boğdanlılar dahi Gaspar mel'unu katledip, isyan suçundan temizlendiler.

Serdâr görünüşte Silistre'ye dönüp, Kalgay ve Kantemir, bol ganimet malları ile ve iyi bir isim yaparak yurdlarına döndüler.

Donanmanın Mefrodonya gaaretine gitmesi:

Bu sene de kapudan Halil paşa, kırk pâre kadırga ile Akdenize çıkıp Navarin'de gemi yağladıktan sonra Draç limanında iki buğday gemisi alınıp reisleri delâletiyle akşam küffâr yakasına salıp, sabah namazında Mefrodonya kalesi yakınında bir yâr dibine vardılar. Hisar halkı gafil iken

hücum edip ol gün hisarın dış kısmını aldılar. Üçüncü günü iç kale dahi alınıp gaaret olunduktan sonra ateş verdiler. Bir miktar esir alınıp salimen ve ganimet alınarak beri cânibe dönüldü.

Necef-Kuli'nin gelişi

Şah Abbas tarafından «Necef Kuli» nam elçi gelip, Şahtan iyi niyetini arz ile dostluğa ait işlerde elinden geleni yapıp, sulhta sebat ettiğini bildirdi. Lâkin nâme (**mektup**) getürmeyüp, sırf ol tarafa mensup oluşu yüzünden taht-ı pâdişahinin eteğini öpmekle şereflendirilip geri gönderildi.

İmparator mektubunun mefhumu:

Nemçe (**Avusturya**) çâsarı (**imparatoru**) Ferdinandoş, Belgrad kadısı Hâbil efendiye mektup gönderip yazmış ki:

«Bizim hizmetkârımız Cerezgal'i (Sezar Gallo'yu) Âsitâneye gönderdik ki sipariş olunan her ne ise çekinmeden söyleye... Devletlû, azametlû, her işe kaadir İslâm pâdişahı Sultan Osman Han hazretlerine ki, öte yaka ve beri yaka pâdişahıdır, aramızda olan iyi barışığı muhkem tutmak için ki, bizim tarafımızdan dahi muteber tutulmuştur, mezbur (adı geçen) Cerezgal'den (Sezar Gallo'dan) ne söz işitirseniz doğrudur. İtikad edin. Bu mektubumuz milâdın bin altı yüz yirmi aprilinin (nisanının) on birinde Beç kalesinde (Viyana'da) yazıldı.

Ve biz Roma imparatoru olalı bir yıl ve Macar kralı olalı iki yıl ve Çeh kralı olalı üç yıldır.»

Mektup, bu sene Recep ayının altısında geldi.

Karakaş Paşa eliyle Vaç kalesinin fethi:

Vezirlikle Budin kalesinde olan Karakaş-Mehmed paşa Budin'den yukarı ve Tuna kenarında herkesin geçit yeri olan

«Vaç» kalesi ki, baç ve haraç iltizamı her sene yüz yük akçeye yakındır, gönlün beğendiği tedbir anahtarı ile fetih ve memalik-i Osmaniyeye kattı. Ve öyle bir yol ile aldı ki barış şartlarına zarar vermeyip, öte taraftan zaptolunan bazı maddelere karşılık tuttular.

İmparator dahi çaresiz bilmemezlikten gelip, Budin'e yakın olması sebebiyle üzerinde durmadı.

Habeş'in teshiri:

Habeş halkı, beylerbeyi Mahmud paşayı katleyleyip itaatten çıkmışlardı. Dik başlılarının başı kesilip yeniden zapt ve itaat gerdanlığına sokulmaları hususu güzelce temin edildi.

Vakaayi-i Sene Selâsin ve Elf

(Bin otuzuncu sene)
(Hicrî bin otuz senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1620 senesi Kasım ayının yirmi altıncı perşembe gününe rastlar)

İstanbul Halicinin donması:

Günlerin garip olaylarındandır ki bu sene kışında, Rebiülevvelin birinci gününden on altıncı gününe kadar azîm kar yağıp kışın şiddetinden baştan başa deniz donup ancak akıntı ortasında bir küçük nehir miktarı yer açık kalmış idi.

Mezkûr ayın on yedinci günü ki hamsinin on biri idi, Sarayburnu ile Üsküdar arası cümle buz tutup, Galatadan İstanbul'a ve Has-Bahçeden Kireç kapısına piyade olarak adam geçtiğini görenler rivâyet ederler.

Ol sebepten deniz vasıtaları kesilip zahire gelmemekle, yetmiş dirhem ekmek bir akçeye ve etin okkası on beş akçeye satılıp, buz çözülüp gemiler gelinceye kadar fiyatlar yükselmekte devam etti.

Hicretin yüz yirmi birinci senesinde bir kere daha böyle olduğu kefere târihlerinde ve cenâbî târihinde yazılıdır. Hattâ ol zaman, Üsküdardan İstanbul'a araba geçip, Kefeden tüccar geldiğini yazarlar.

Haşimî Çelebi, kışın bu şiddetinin kelime ve mâna olarak târihini böyle dedi: (Ebced hesabiyle):

Yol oldu Üsküdara bin otuzda Akdeniz dondu

Hotin seferinin başlangıcı ve Ali paşanın vefatından sonra Hüseyin paşanın vezâreti:

Vezir-i âzam Ali paşa pâdişahı gazaya teşvik ve Leh seferine kışkırtıp,

«Herbar, şaykalarla (I.S.) Kazak tâifesini Karadenize gönderip sahillerde olan kasabaları gaaret ve nice zarar ederler.»

Deyû arzeyledikte pâdişah gayrete gelip, sırf cihad merasimini ihyâ ve halkın emniyetini temin için Lehistan üzerine sefer etmeği arzu ettiler.

Müşavere olundukta, doğru bulunmayıp «Allahın inâyetiyle bu işin tamamlanması, iktidarı fazla bir serdârın işe el koymasiyle elde edilmesi mümkündür.»

Deyû mâni olmak istediler.

Fakat pâdişah hazretleri, sefere gitmekten geri dönmeyip (sefer, zafere vesiledir) anlamınca bizzat hareketleri kararlaştırıldıkta sefer nidâ olunup mühimmat hazırlığına ferman çıktı. Ve memâlik'i Osmaniyeye emirler gönderildi ki, evvel baharda der-i devlete (.S.) geleler.

Ali paşa sefer tedariki ile meşgul iken, âhiret seferi görünp, eski hastalığı olan mesane hastalığı şiddetlenip Rebiülâhırın on beşinde vefat edip mühür, Bostancı başılıktan çıkan vezir Hüseyin paşaya verildi.

Mezbur dahi (Hüseyin paşa) evvelden olduğu gibi sefer levazımiyle meşgul olup, harp hazırlıklarını tekmil eyledi.

Şehzâde Mehmed Hanın şehid edilmesi:

Çün, pâdişah-ı âlempenah hazretlerinin, bizzat sefere gitmeleri kararlaştı, Osmanlı hânedanının kerim asıllı sev-

gilisi şehzâde Mehmed Han'ın, fitne ve fesadın def'i için ortadan kaldırılmasını arzu ettiklerinde, Rumeli kadı-askeri Kemaleddin efendi fetva vermekle cenâb-ı şehriyari **(pâdişah)** kendi biraderleri iken ol günahsız şehzâdeye merhamet etmeyip nahak yere şehid etmekle gaddarlık ettiler. Lâkin mezbur şehzâde Mehmed Han bütün âzası lâtif, kerim hasletli idi. Cellâtlar katl için hücum eyledikte:

«Osman! Allahtan dilerim ki, ömür ve devletin berbat olup, beni ömrümden nice mahrum eyledin ise, sen dahi behremend olmayasın! (nasiplenmeyesin)»

Deyû sözünü tamamladı ve şehid edildi.

O yeis ve ümitsizlik anında, içi yanup tutuşarak ve kırık ve mahzun kalbi ile ettiği beddua, Aliah indinde kabul olunup, az zamanda cezası zuhur etmiştir.

Mağdur şehzâde, pederleri Sultan Ahmed'in ayağı ucunda gömülüdür.

Sultan Osman Hanın
Hotin seferine teveccühü:

Cümâda-l-âhirenin yedinci günü ki, nisan ayı idi, pâdişahın otağı Davudpaşa sahrasına kurulup dokuz günden sonra kendileri dahi yıldızlar kadar çok mücahitler ile İstanbul'dan devlet ve iclâl ile otağa indiler.

Her taraftan daima muzaffer asker akın akın gelip orduy-u hümâyuna katıldılar.

Pîr-Mehmed paşa, İstanbul muhafazasına memur olup cümâda-l-âhirenin yirmi dokuzuncu günü güneş tutulması namazı ve cuma namazları kılındı.

Güneş tutulmasından evvel ve sonra birkaç günedek uğursuz günlerden sayılıp ayın son günü bile uğursuz olup, bilhassa güneş tutulunca hiç bir işe başlamak kat'iyen câiz görülmemiş iken, gaflet ile Davutpaşa menzilinden göçülüp böyle büyük bir sefere başlangıç olması münasip değil idi.

Lâkin kaza ve kader, hükmünü icra edecek idi. Ol vakitte nice üstadlar, bu seferde bir netice husule gelmek müşküldür, deyû nice sözer söyemişlerdir. **(İlim, Allahın indindedir)**. Recep ayının onuncu günü Edirne'ye inildi.

Yeniçerilerin vesair piyâdelerin imtihanı:

Edirne'de pâdişahın fermanı oldu ki, yeniçeriler bir meydana nişâne **(hedef)** koyup, tüfenk atıp hüner göstereler.. Pâdişahın emri mucibince Tunca'nın öte yakasına nişanlar dikilip yeniçeri güruhu, zabitleriyle saf saf olup, tüfenk velvelesinden gök kubbeyi doldurdular.

İsabet edenlere bahşişler verilip okşandı.

Topçular dahi kale döğen toplarla nişanlar vurup bahşişler aldılar.

Cebeciler, aynı şekilde haline göre hüner gösterip iltifat gördükten sonra Şam kulu, alay alay gelip girdiler.

Adı geçen ayın yirmisinde Tunca köprüsünde dernek nidâ olunup, yirmi dördünde yeniçeri Edirne'ye önce göçüp, yirmi altıncı günü Yanbolu tarafına gidildi.

Müthiş bir yağmur yağıp, dört yerde oturak ile Yanbolu'ya varıldı. Orada Tatar askeriyle Şanlı han hazretlerinin akına gittiği haberi gelip bir esir getirdiler. Küffârın topluluğunu söyledi. Yirmi sekizinde sipahiler, Ağa kapısına varıp ulûfe ve zahire istediler.

Kazakların Ahyolu'ya istilâsı:

Şabanın birinci günü altmış pâre kazak şaykası (I.S.), Misivri altına toplanup, Ahyolu üzerine varıp iskelesini yakıp gaaret ettikleri haberi geldi. Aynı ayın beşinde, Balkan aşılıp geçilmesi müşkül ve batak olduğundan büyük zahmet çekilip hesapsız hayvan telef oldu. Evvelce Acem Şahının gönderdiği dört baş filler bu defa beraber götürülüp kûslar **(bü-**

yük davullar) yükletilmiş idi. Büyük sellerin olduğu yerlerde otak çeken develer dermandan düşünce filler ol hizmeti görürlerdi.

Hacı Key paşa tarafından esirlerin gelişi:

Selânik beyi Abdullah paşa ki, «Hacı Key» demekle tanınmıştır, evvelce Lehlilerin tutumlarından haberdar olmak için serhadde gönderilmiş idi. Ol dahi yarar diller (esirler) tutup, orduya gönderdi.

Şabanın sekizinci günü pâdişah hazretleri düşman ahvalinden haberdar olduktan sonra tekrar Abdullah paşaya emir gönderildi ki, Leh vilâyetine akın eyleye...

Şabanın dokuzunda vezir-i âzamın deli başısı Durmuş ki, evvelce küffâr serhaddine ılgar edip dört kâfir ile beş keşiş getürüp iltifata mazhar olmuştu, biri İslâma gelip, dördünün boynu vuruldu.

Yirmi birinde Kantemir tarafından üç dil (esir) gelip kâfirlerin üç yerde azîm taburu olduğunu haber verdi.

İsaakçı'da pâdişah-ı İslâmın bahşişi:

Şabanın yirmi ikisinde köprü yeri olan İsaakçı'ya varılıp Tuna kenarında konuldu. Köprü binası tamam olunca orada ikamet ettiler.

Yirmi altısında kula bahşiş çıkıp otağ-ı hümâyunda herkesin sığındığı olan pâdişah, tahtında oturup devlet hazinesi önünde gölgelikler kurulup vezirler ve divan erbabı yerli yerinde durup, Şabanın yirmi yedinci cumartesi günü yeniçeri cemaati, her orta neferiyle gelip, defter mucibince biner akçe alıp, pâdişah huzurundan birer birer geçtiler. Dört günde tamam olup dört beş günde dahi bu üslûp üzere altı bölük sipahilerine verildi.

Yirmi sekizinde Anadolu beylerbeyisi gelip alay göster-

di ve hünkâr, Belgrad şaykasına (I.S.) binip bir iki defa öte yakaya geçip geldikten sonra otağ-ı hümâyunun biri köprü önüne kurulup gündüzleri orada dinlenirler ve gece askerin ortasında karar ederlerdi.

Ol otağın dolaylarında vâki tepe üzerinde bir yüksek köşk ve içinde kurulmuş güzel bir taht üzere oturup güneş gibi her tarafa bakarlardı.

Özü nehri üzerinde Kazakların mağlûbiyeti:

Bu sırada Özü beylerbeyisi Hüseyin paşa tarafından adam gelip, Kazak keferesi şaykalarından on sekiz pâre şayka (.S.) Özü etrafını gaarete çıkıp geldiklerinde, Özü askeri, şaykalara binip eriştiler. Büyük kanlı boğuşma olup, Allahın inâyetiyle ehl-i İslâm galip geldiler. Şaykaların biri batıp, diğerleri alınmakla on nefer zinde kâfir gönderilip türlü eziyetler ile huzur-u hümâyunda **(pâdişahın önünde)** katlolundu.

Ramazanın birinci günü bir esir gelip «Kral oğlu kırk bin asker ile Şabanın yirmi sekizinde Turla suyunu beru tarafa geçip Boğdan sınırına kondu ve kendi askeriyle tahtında tabur kurmuştur» deyû haber verdi.

Üçüncü günü köprü tamamlanıp, asker geçmek ferman olunmakla Rumeli beylerbeyisi Yusuf paşa evvelâ alay ile geçti. Ve Anadolu beylerbeyisi Hasan paşa ve Nasuh paşa kethüdası vezir Mustafa paşa oğlu Tayyar, Urfa beyi ile alay gösterip geçtikte, alayı pâdişah tarafından pek beğenilmekle, Halep beylerbeyliği ihsan olundu. Çünkü Halep vâlisi daha gelmemişti.

Diğer paşalar dahi askerleriyle güruh güruh geçip karşıda, Boğdan sahrasına kondular.

Kapudan Halil paşanın gelişi:

Ramazanın beşinci günü donanma ile kapudan paşa gelip Karadenizde Kazak şaykalarına (I.S.)ulaşıp, beş pâre

şaykayı, içinde olan mel'unlar ile batırıp on sekiz pâresini alıp, iki yüz kadar zinde kâfiri esir ve zincire vurup, pâdişahın elini öpmekle şereflenip, huzur-u hümâyuna geldikte iki kat hil'at (I.S.) ile riâyet olunduktan sonra donanmay-ı hümâyuna tâyin edilmiş olan yeniçeri çorbacılarından (**zabitlerinden**) on sekiz çorbacıya ve tersane reislerine hil'atlar giydirildi.

Asker, şenlikler edip Kazakların birkaçını kendûleri bizzat ok ile urup, biri mürted olmakla (**müslümanlıktan dönme**) kadırgaya paralattılar. Birkaçını dahi file çiğnettirip helâk ettiler. Geride kalanları dahi kimi çnengele ve kimi iki biçilip en şiddetli azap ile katlolundu.

Sekizinde kapudan paşa huzur-u hümâyuna davet olunup biraz sohbetten sonra çıkıp baştardesine (**Amiral gemisi**) giderken, köprü tonbazları arasında ansızın kayığı devrilip içinde olanlar suya döküldüler. Tesadüf ol mahalde bir kaç nefer acemi oğlanları bulunup, kendûlerini suya bıragup kapudanı tuttular ve birbirini çekerek tonbazların yanma getürdüler.

Paşanın başından Yûsufî destar (**bir nevi serpuş**) gidip, bir gayrı kayığa bindi ve üç adam gark oldu (**suda kayboldu**).

Pâdişah-ı cihanın
İsaakçı'daki eseri:

Kadri yüksek pâdişah gazâ ve cihad levazımından harp âletleriyle meşgul olurlardı. Silâh kullanmağa o kadar alışmışlardı ki, anlar gibi silâhşör görülmemiş idi.

O konakta öyle müthiş bir ok attılar ki Tuna nehrini geçip, andan öte dört adım miktarı yerde karar kıldı. Ol mahalde bir sofa bina olunup mermer direk nişane dikildi.

Ve Ramazanın sekizinci İsaakçı'da bir yeni hisar yapılması ferman olunmakla devlet erkânı hemen mühendisleri toplayıp Tuna nehri kenarında bir münasip mahalde metin bir kale binasına başladılar. Sağa sola kireç ve taş ve kereste

için hükümler gitti. Pâdişah hazretleri mezbur hisarın kule ve burçlarının ne şekilde olacağını bildirdiler.

Asker-i mansurun
köprüden geçişi:

Köprü başında on sekiz gün oturulup sefer için lâzım olan mühimmat tamamlandıktan sonra Ramazanın onuncu günü İsaakçı'dan göçülüp Tuna nehrinin öte yakasında olan küçük köprüyü geçip «Yeniköy» yakınında indiler.

On ikisinde Kefe beylerbeyisi, evvelce kazağı bozup aldığı üç yüz kâfirden ziyade zinde esir ile gelip, yüzden ziyadesinin boyunları uruldu. Geride kalanları dahi yeniçeri odalarına teslim olunup, birkaç günden sonra anlar dahi öbür dünyaya gönderildi.

Kırım hanından haber:

Ramazanın on üçünde Tatar Hanından nâme **(mektup)** gelip kulluğunu arz ettikten sonra elli bin kadar Tatar ile gelip Özü suyunu geçip pâdişah hazretlerinden gelecek emri beklediğini bildirmiş.

Cevap verilerek, orduya mı gelmek daha faydalıdır, yahut tabura yakın yerde mi buluşmak daha münasiptir deyû Hanın arzusuna bırakıldı.

On altısında Özü beylerbeyisi Hüseyin paşa tarafından on nefer zinde kâfir gelip katlolundu. Ve ertesi günü ulûfe çıktı.

Eflâk askeri:
Dilâver paşanın gelişi ve

Ramazanın yirmisinde Tataran nam konağa inildikte Diyarbekir beylerbeyisi Dilâver paşa gelip azîm alay gösterdi. Ekser atlusu giyimli ve yollu idi. Hemen arkasından Eflâk beyi dahi altı bin kadar silâhlı kâfir ile gelip alay gösterdi.

Yirmi dördünde bir iki esir gelip sorulduktа «kâfirler, Hotin denilen kalenin önünde tabyalar ve metrisler (**siperler**) kurup, elli altmış bin tüfenk-endaz doldurup, kral oğlu dahi erişmek üzeredir ve bir miktar Kazak ayrılıp Özü üzerine gönderilmiştir» demekle, Hacı Key paşa bir miktar askerle ol tarafa gönderildi.

Betlen cenginde Avusturya imdadının bozulması:

Bu esnada Erdel hâkimi Betlen-Gabor'dan mektuplar gelip «çâsar (**imparator**) gizlice Leh kralına yardım için bir miktar kâfir gönderip haber alındıkta, ardlarından erişip cümlesini kılıçtan geçürdüm, hâlen alınan sancaklar ve başlar gönderildi» deyû arz eylemiş...

Adamları, adı edilen sancakları ve başları getürüp payitahtta baş aşağı eylediler.

Peçevi|i eder:

Adı geçen Betlen-Gabor, bu sene de azîm asker ile kalkıp serhadli ehl-i islâmı yanına alıp Pozen üzerine varup kuşattı ve toplar kurup dövdü. Yanında olan asker etrafa akın edip yaktılar, yıktılar. Ve üzerine Avusturya taburu gelip büyük cenk ettiler. Betlen gaalib olup seraskeri Hamş Yorki'yi, Erdel beyi Kanije serhaddine gönderdi.

Bekân oğlu ve ol etrafın Macar askeri cümle kendûye dönüp Hırvat ve Nemçe köylerinden çoğu oraları gaaret ettiler. Ve Beç karşısına gelip etrafını vurdular. Fevkalâde çok ganimet alıp Beç'in üst yanından gaaret ederek döndüler.

Akın için Hanın izin istemesi:

Evvelce Tatar askerinin küffâr diyârına akın etmesi uygun görülmüştü. «Değirmen yanı» nam menzilde (**konakta**)

bayram olup, ertesi günü Hanın veziri «Mirza bey» gelip akına izin istedi. Hanın muradı, pâdişahın arzusuna uygun düşmekle hil'at ve izin ile nâme gönderildi. Ve Ahısha ve Silistre beylerbeyileri ve Boğdan voyvodası gelip alay gösterdiler.

Yeniçerilerin yoklaması:

Şevvalin altıncı günü «Yeniçerinin yarısı kalmadı!» deyû bir söz yayılmakla yarımşar kuruş bahşiş verilip birer birer huzur-u hümâyundan geçirildi. Bu yoklamadan, ocak zabitlerinin hatırları kırıldı.

Boğdan voyvodasının değiştirilmesi:

Boğdan beyi, geçitlerin temizlenmesinde ve köprülerin tamirinde ve zahire hazırlanmasında ihmali ve karşılamada gecikme üzere olup Leh tarafına imdat gönderdiği yayılınca hapsolunup, yeri İstifana verildi.

Kazak taburiyle Tatar cengi:

Şevvalin sekizinde Kotçan nam menzilde Tatar Hanından adam gelip, Kazak Turla suyunu geçip, iki konak beri gelip yatur iken, Tatar askeri gece baskını yapıp birazı maktul ve arabaları gaaret olunup kalanı bir bozkırda tabur çevirip atlusu meydana çıkıp ol gün büyük cenk oldukta bin kadar Kazak öldürüldü, deyû haber verip birkaç top istemekle, Şam askeri ile Nogay paşa ve İlbasanlı-Hasan paşa ve Aydın beyi yirmi beş pâre top ile gönderildi. Bunlar gelinceye değin Kazak kâfirleri haber aldılar ve büyük tabura **(müstahkem mevki) kaçtılar.**

Yüz kadar kâfir Boğdan'dan bir miktar zahire gaaret ve yağma edip gelür iken, Hacı Key paşa üzerlerine varıp altmış esir alıp ve geride kalanlarını baş edip **(başlarını kesip)** pâdişahın huzuruna gönderdi.

Boğdan ve Mağara cenginde küffârın bozulması:

Bundan evvel beş bin kadar küffârın, Boğdan gaaretine gittiğini voyvoda bildirmişti. Hemen birkaç sancak beyleri ve Çerkes-Hasan ve Eflâk voyvodası sayısız askerle gece yarısı gönderilmişti. Varıp eriştikte büyük cenk olup küffârı bozdular. Çoğu kılıçtan geçip alman başlar ve diller **(esirler)** arz olundu.

Şevvalin on birinci günü ol cenk olan vâdiye inildi. Yol üzere kayalık bir dağ içinde olan Mağara, dar ve karanlık olmakla, doksan kadar kâfir tüfenk ile mezbur gar içinde karar edip, üzerlerine gelen asker ile cenk etmeğe başlamakla pâdişah derhal mağara üzerine gelip sâyebanlar **(gölgelikler)** kurup emreyledi ki, mağaraya duman verile...

Filhakika barut ve ateş ile duman gönderilip taşra gelenler katlolundu. Ve orada iki yüz kadar Kazak Purut nehrinden öte kenarda olan meşeliğe sığınmakla beru taraftan Hacı-Key paşa top ile üzerlerine havale olunup, akşamadek cenk etti. Lâkin küffâr, meşelikte siperlenip top ve tüfenk kâr etmezdi.

Sekbanları öte yakaya geçürdüler, varup hücum ettiler. Pâdişah nehre yakın siperde gölgelikler kurup, baş ve dil getirenlere bahşişler verirdi.

Hüseyin paşa karşı geçip cenge meşgul oldu. Gece erişmekle küffâr meşeliğe girip, ayın batışı sırasında iki bölük olup, bir bölüğü yukarıda, ve bir bölüğü aşağı kaçarken birazı kurtulup, geride kalanı katlolundu.

Ertesi **(gün)** göçülüp on ikinci günü Han tarafından iki yüz zinde kâfir ve iki yüz baş geldi. Ve Hüseyin paşadan dahi otuz Kazak esir ve bir çok kelle geldi.

Askerin Hotin'e varışı:

Şevvalin on beşinde Hotin yakınındaki bir dağlığa inildi. Kale dibinde köprü ve karşısında bir palanga (I.S.) vardı,

Kale dibinde Leh taburu ve alt yanında turla nehri üzerinde kazak taburu kurulmuş idi. Kazak henüz tabura girmeyip zikrolunan dağlıkta bulunmağın, derhal Şam kulu, üzerine hücum edip cenk ile tabura sürmüşlerdi.

Pâdişah, öğle üzeri o menzilden kalkıp, otağlarını, taburu görecek yerde kurdurup cengi bekledi.

Çerhacılar ol gün büyük muharebe edip kırk elli kadar baş ve dil **(esir)** aldılar. Akşama karşı küffâr piyade askeri dövüp hayli cenk eyledi. Dilâverler **(yiğitler)**, baş ve diller **(esirler)** getirip okşandılar ve küffâr arabalar üzerinde sancaklar ve bayraklar dizmiş idi ki, görenler asker zannede...

O mevkide Canbek-Giray han gelip, otağ-ı hümâyuna girdikte, vezir-i âzam belinden tirkişini **(ok mahfazası)** alıp, Han biraz korkuya düşmüş idi. Fakat hemen bir murassa' (I.S.) tirkiş ve bir murassa' kılıç ve bir samur kürk ve bir murassa' eğerli at ihsan olunup, pâdişahın elini öpmek şerefine mazhar oldu ve ordusuna gitti.

Cümle Tatar memnun oldular. Bundan sonra üç dört defa dahi huzur-u hümâyuna girip buluştu.

Tabur muhasarası: (1)

Şevvalin on altıncı günü tabura yakın yerde inip, cenk yerinden küffârı tabura sürüp meydanı açtılar.

Turla nehri kenarında Diyarbekir beylerbeyisi dahi yukarı, Anadolu, sonra Karaman ve Sıvas, sonra yeniçeri, ve kafalarında sipahiler ve kalb-i asker **(ordunun merkezi)**, anlardan yukarı Şam ve Halep askerleri ve müteferrika ve kâtipleri anlardan öte Eflâk beyi, dahi öte orman kenarında Tatar Hanı, saf saf dizilip ormanlıkta cenge devam ettiler.

Akşam erişip iki taraf ayrıldı ve küffâr bugün taşra çık-

(1) Tabur, müstahkem mevki demektir. Herhangi bir yerde mevzilenen bir ordu, siperler kazarak, etrafına, düşman hücumuna karşı muhtelif şekillerde muhafaza tertibatı alarak hazırlanırsa, bu nevi ordugâha tabur veya İstabur denilirdi.

mayıp içeruden top ve tüfenk ile hayli adam şehit ettiler. Bosna beylerbeyisi ağzından kurşunla urulup şehit oldu.

Siper ve harp:

Şevvalin on yedisinde yine harp meydanı açılıp yer yer toplar kurulup yeniçeri sipere girdi. Küffâr dahi birbirine karışıp çıkıp biraz elleşildi. O sırada hünkâr yüksek bir yerde bir otağ kurup harp meydanını seyrederdi.

Dilâverler, sekiz kelle, dört esir getirdiler, hatırları hoş edildi. Hünkâr otağ tarafına ve asker dahi geri döndüler. Sonra toplar yerine getürülmek üzere iken akşam erişip yeniçerilen siperden çadıra gider olduklarında küffâr taburdan çıkıp üzerlerine saldırıp hayli at ve bargir sürdüler. Ordudan asker erişmekle dönüp sepetleri getürdüler ve anınla bir tabur dahi meydana getirdiler.

Fakat o sırada bölük halkı evvelce erişip kıtal ederken kaçamak verip küffârı taburdan ayırdılar. Sonra dönüp yedi sekiz yüz kazak kırıp bu kadar baş ve esir ve üç alay bayrağı aldılar. Geride kalanlar tabura kaçtılar.

Ol günde yukarı yoldan birkaç balyemez toplar götürürken küffâr, taburundan hücum eyledikte vezir-i âzam Hüseyine paşa ile Şamlı erişip çoğunu kılıçtan geçirdiler. Bu esnada Dilâver paşanın bir iç oğlanı mürted olup **(müslümanlıktan çıkıp)** kâfire kaçtı.

Sevvalin on dokuzunda serden-geçti (I.S.) yazılıp Turla nehri üzerinde köprü yapılması ferman olundu. Eflâk voyvodası ol hizmeti tekeffül etti. Ve yarın yürüyüştür **(hücumdur)** deyû nidâ olundu.

İslâm askerinin tabura hücumu:

Şevvalin yirmi birinci günü seher vakti herkes hazır baş olup silâhtar ve ak bayrak yeniçeriye kafadar olmak ve beylerbeyiler önce yürmek ferman olundu. Bin kadar serden-

geçti vesair asker yürüyüp tabur üzerine hücum eylediler.

Öğle zamanı harp ve kıtal ateşi tutuşup iki taraftan durmadan toplar atılıp güneş batarken cenge duruşup küffâr taburu baştan başa ateş ile bir ateş hisarı haline geldiğinden bir veçhile yürümek mümkün değildi. Sonra İslâm gazileri gayret edip akşama yakın Rumeli kolundan yürüdüler. Avusturya'dan imdada gelen küffâr, anlara karşı idi.

Taburun birkaç tabyasını zaptedip birkaç yüz kâfir kırdılar. On iki tane şakloz (1), otuz bayrak, iki bölük sancak, Nemçe (Avusturya) ve Lehliden vâfir zinde kâfir alıp getirdüler. Lâkin o sırada harp arslanları, mal yağmasına başladıklarından küffâr yürüyüp geru tüskürdü ve taburun aşağı kapısı tarafından yeniçeri dahi yürüyüş edip bayrak dikmek üzere iken, oyalanma yüzünden zaman geçmekle akşam erişip sancak dikemeyip döndüler.

Esirlerden muharebe hakkında soruldukta «Eğer bir miktar dahi cenge devam olunup mal yağmasına bakılmasa, hepimiz taburu bırakıp kaçmamız muhakkaktı» dediler.

Bu cenkte bin kadar kâfir, kılıca lokma oldu.

Ertesi gün baş göstermeyip top, taburu dövmekle, çaresiz ana bitişik bir tabur dahi yapıp sığındılar.

Özü eyâletinin Kantemir Mirzaya tevcihi:

Tatar mirzalarından yiğit Kantemir Mirza ki, bazı şecaatli halleri evvelce yazılmıştı. Bu seferde üzerinde birkaç bin Tatar vardı. İçeri akınlar edip ganimet malı ve esir ile orduyu donatmıştı. Bahadırlığı sebebiyle iltifata mazhar olup, dört âdemisine dahi sancak verilmiş idi.

İnsanlık hali, Han kendisine gücenmiş olmakla üzüntü içinde idi. Hünkâr hazretleri vâkıf oldukta, huzur-u hümâyuna davetle, Özü eyâletini ihsan buyurdular.

(1) Eskiden tüfenk adiyle kullanılan top nevilerinden birinin adı.

Ertesi gün Turla suyunu geçip küffâr memleketine akına gitti. Pek çok esir ve kasaplık hayvan sürüp, küffârın zahire yollarını kestiler.

İkinci hücum:

Şevvalin yirmi ikisinde hücum nidâ olunup cümle asker piyâde ve süvari, tabur tarafına varıp gözetlediler. İkindiden sonra hücum ve gayret olundu. Lâkin küffârın ateşinden göz korkup yürüdükçe top ve tüfenk, askeri geri döndürdü, fayda olmadı.

Üçüncü hücum:

Şevvalin yirmi dördünde yukarı koldan tabura hücum ferman olundukta fevç fevç yürüdüler. Evvelâ Diyarbekir vâlisi, eyâleti askeri ile Turla nehri kenarına, sonra Anadolu ve Karaman ve Sıvas, anlardan yukarı yeniçeri ve ardlarında bölük halkı, anlardan yukarı, Şam ve Halep ve müteferrika askeri ve Eflâk beyi, ve onlardan öte ormanlık yakınında Tatar Hanı askeri dizilip küffâr yukarıdan hücuma vâkıf olmakla yarar askerini ol tarafa koymuş idi.

Öğle vakti, döğüşenler, meydana girip cenk ederken aşağı Dilâver paşa kolundan bayrak yürüyüp, hayli ileri varup büyük cenk oldu.

İkindi vaktinde sipâhi ve silâhtarın yüğrük bayrağı yürüyüp hayli cenk ettiler. Suyun öte tarafından Doğancı Ali paşa dahi sayısız toplar atıp sonuç vermedi. Akşam olup dönüp çadıra geldiler.

Küffâr zahiresinin Tatar tarafından gaaret edilmesi:

Han tarafından bir Mirza, Kamaniçe üzerine varıp, yüze yakın zahire arabasını basıp orduya bir çok esir getürdü. Küffârın etrafı kuşatılıp yolları kesilmekle açlık canlarına kâr eyledi ve diller: «açlıktan kaçmıştık» derlerdi.

Şevvalin yirmi beşinde yeniçeri ağası azledilip, İstikamet efendi damadı Ali ağa yeniçeri ağası oldu.

Dördüncü hücum ve Karakaş-Mehmed Paşanın şehit olması:

Şevvalin yirmi yedisinde Budin beylerbeyisi Karakaş-Mehmed paşa gelip, tabura karşı kondu. İzvornik beyi dahi bile idi **(beraberdi)**. Ertesi, tabur fethine çalışılmak ferman olunmakla saflar bağlanıp harp ateşi yanmakta iken, Rumeli kolundan Karakaş - Mehmed paşaya yürümek ferman olunmağın, yukarı koldan yürüyüp cenk ederken, tabura girip çok gayret etti.

Adamları bayrak dikip fetih sadedinde (S.B.) iken, birden göğsünden vurulup şehit oldu. Adamları cesedini alıp güçlükle çıkardılar. Diğer asker dönüp küffâr: «Hey, hey!» çağırdılar. Hünkâr dahi, fazla hüzün ve kederinden otağına döndü.

Bundan sonra ayın son günü, küffâr serdârlarının üzerine hücum edip zahiresini yağmaladılar. Biraz kâfir çıkıp kaçarken Çerkes-Hüseyin paşa ve Kantemir Mirza karşı yakada bulunmakla hepsini kırdılar. Tabur imdadına bin kadar kâfir, yüz araba ile gelürken Kantemir Mirza Tatar gazileriyle basıp bir miktarını kırdılar. Geride kalan küffâr ol yere yakın bir palangaya girip fethi için top ve imdat istemekle yedi top ile Hüseyin paşa ve Şam kulu ve Hacı-Key paşa gönderildi.

Hüseüin paşanın azliyle Dilâver Paşanın sadrâzamlığı:

Hasan Bey-zâde târihinde yazar ki;

Şehit Karakaş-Mehmed paşa ki, bahadır ve güçlü, Vaç kalesini fetheden, harp görmüş bir pehlivandır, orduya gelüp onun akıllılığını ve şecaatinin şöhretini vezir-i âzam Hüseyin paşa gördükte, eğer sağ kalırsa sadrâzam olmasına şüphe yoktur, deyû ol savaş yapan yiğiti, idam kasdiyle sebepsiz

yürüyüşe memur edip yürürdükte, arkasından kasden asker göndermeyip bile bile ateş ağzına atıp, ol dahi merdlik edip, sonra şehit oldu.

İslâm askerinin yardım istemesi bu şekilde mahvolıcak, Hüseyin paaş azlolunup, Diyarbekir vâlisi Dilâver paşa vezir-i âzam ve Bâkî paşa defterdar ve Yusuf paşa Erzurum ve Süleyman paşa Diyarbekir beylerbeyi oldu.

Bâkî paşa el öpmeğe vardıkta pâdişah hazretleri:

— On bir aydır seni bekliyoruz!

Deyû buyurmuşlar.

Üçüncü günü Hüseyin paşa huzur-u hümâyuna davet olunup iki kat hil'at ve ikinci vezirlik ile Turla suyunun öte tarafında olan askere serdâr tâyin olundu. Bu sırada beş yüz kadar kâfir at oğlanı üzerine çıkıp, Tatar ardlarından yetişip iki yüz kadarını katlettiler.

Bir mürted (I.S.) köle delâleti ile dört bin kadar kâfir ordunun bir tarafını yağmaya hücum edip Karaman ve Sıvas askeri üzerine yürüdükte Kayseriye beyi karakolda gafil bulunup şehit oldu. Ve Karaman beylerbeyisi otağını yağma edip Rumeli koluna geldiler. Anlar gaafil bulunmamakla dönüp taburlarına gittiler.

Küffârın gece baskını:

Zilka'denin beşinde köprü tamam olup Hüseyin paşa öte tarafa geçip, otuz kadar top geçirmiş idi. Taburun içerisini dövmeğe başladı.

Altıncı günü küffâr Turla suyu kenarında olan taburu bırakıp yukarı ormanlık içinde bir derin hendek kesip sığındılar.

Yedinci günü vezir Hüseyin paşa ve Çerkes-Hüseyin paşa ve Erzurum'dan azledilen Doğancı-Ali paşa Turla'nın öte yakasında muhasara üzere iken sekiz yüz kadar kâfir çıkıp nehrin aşağı tarafından gelip, gece beşinci saatte baskın edip üç saat büyük muharebe olup Doğancı-Ali paşa şehit, Bolu beyi mecruh oldu.

Müslüman gaziler yetişip birkaç tabl **(davul)** ve nakkare (S.B.) ve birkaç zinde kâfir aldılar. Hüseyin paşa, bir çullu bargire binip öyle kaçtı. Eflâk voyvodası köprü üzerine bulunmakla zarar görmedi.

Beşinci hücum:

Zilka'denin sekizinde tekrar hücum ferman olunup piyâde ve süvari tabura karşı varıp ikindiye kadar durdular.

Rumeli kolundan ve Han tarafından büyük cenkler ile taburun iki katının fethi yakın olup, içinden zinde kâfir çıkardılar. Lâkin hücum sırasında yeniçeri tenbellik ve kusur etmekle, akşam dahi engel olup döndüler.

Ertesi gün Han gelip hil'at giydiler. Dahi ertesi gün fazla miktarda duman olup çok kırağı yağıp soğuk âsârı göründü.

Altıncı yürüyüş:

Adı geçen ayın on birinci günü tabur fethine gayret ve hücum ferman olunup toptan asker dizilip cenge başladılar. Serden-geçtiler ve gönüllüler tabura yürüyüp büyük cenk oldu. Küffâr askeri dahi umumiyetle taşra çıkıp gerû tabura girdiler.

Han kolundan kırk elli zinde kâfir alındı ve nicesi suya düşüp gark oldu. Akşamadek azîm cenk olup netice vermemekle dönüldü. Bu cenkte İslâm tarafından çok at ve adam düşüp ve nicesi yaralandı.

Ertesi, vezirler pâdişahın huzuruna davet olunup hücum için istimâlet olundu (I.S.) ve pâdişah hazretleri:

— Bilcümle fetih ve teshir en büyük arzumdur. Eğer lâzım gelürse burada kışlamak dahi câizdir. Şöyle bilip ana göre tekayyud edesiz! (çalışasız.)

Deyû buyurdular.

Otuz gün dahi «oturaktır» deyû nidâ olunup Nureddin Sultan (1) akına gitti. Bir çok vilâyet yağma ve yüz bin kadar esir çıkarmakla orduda esir, gayet ucuz satılur oldu.

Müsâleha ile küffârın geri çekilmesi:

Taburda olan küffârın memleketleri, yağmanın fazlalığından harap ve kendileri kıtlık ve pahalılıktan âciz ve ıstırap içinde olmakla çaresiz sulha teşebbüs için konuşup adı geçen ayın on üçünde yüz kadar kâfir alayı bayrağiyle Eflâk voyvodasına geldiler ve barışıklık âvâzesi yayıldı.

Zilka'denin on dördünde Turla suyundan otuz bir kıta top geçirilip Kantemir Mirzaya gönderildi ki, evvelce zahire arabalarının battığı yer yakınında olan palanganın (I.S.) kuşatmasiyle meşguldü. Hüseyin paşa dahi varup varoşu (I. S.) yakıp yağma edip geri orduya geldiler.

Zilka'denin yirminci günü hatırı sayılır kâfirlerden bir kaç nefer elçi gelip yalvardılar ki:

«Saadetlû pâdişahın fermanına itaatli ve râzîleriz. Bizden çıkan cürüm ve hatâmızı af ve zuhura gelen sehiv ve isyanımızı mazur buyursunlar!»

Hazret-i pâdişah dahi af yoluna gidip büyük ataları sultan Süleyman Han zamanında olan şartlar ve ahitler üzere barışa razı oldular.

Hasan Beyzâde der ki:

Karakaş paşa şehit olup, Hüseyin paşa anı idam için akabince asker göndermeyip ol gadr sebebiyle ol gün pek çok insan telef olduktan sonra askerin gözü yılıp kalbleri ürktü. Bir dahi tabur üzerine istekle gitmediler. Bilhassa baş ve dil (esir) getürüp erlik edenlere pek az bahşiş verilmekle asker tâifesinin gayretlerine gevşeklik gelmişti.

(1) Kırım Hanlarının birinci veliahdına Kalgay, ikinci veliahdına da Nureddin demek âdettir.

Darüssaade ağası ile vezirin kötü tedbiri sebebiyle bir iş görülmedi. Dilâver paşa dahi vezir oldukta aklı selimin gösterdiği yolda hareket edemeyip gazâ işinde anın dahi kötü tedbiri meydana çıktı.

Bu gazâda ulu Nogay oymağının âmiri Kantemir Mirza can ve gönülden hizmet ve pâdişah uğrunda canını feda edercesine yararlık gösterip taşra gece baskınına çıkan küffârı gerû tüskürüp ve nice defa mel'unlara kılıç koyup ve nice bin Kazak hınzırlarını kılıçtan geçirüp, Kantemir Mirzanın yiğitliği ömrü boyunca kendinin, devlet adamlarının mahsudu **(hased edilen)** olmasına sebep oldu. Ve nice müslümanların kurtulmasına sebep olup, pâdişah tarafından riâyet ve Osmanlı devlet adamları arasına katılarak inâyete mazhar oldu.

Bu seferde İslâm tarafından çok imse şehit olup, lâkin küffâr tarafından söz götürmez yüz bin kâfir katlolundu. Ama askerin ayak diremesine sarsıntı ve içten azmine gevşeklik gelmekle tabur ve kalelerin fethi, bütün arzuya rağmen müyesser olmamağın **(olmamakla)** cenâb-ı pâdişahın mübarek kalbi, asker tâifesine gücendi ve sulha razı oldu.

Sulhun akdi ve geri geliş:

Boğdan voyvodası Radol ki, Boğdan ümerâsının hatırlı beyzâdelerinden idi, aracılık yapıp ve iki taraftan adamlar gidip geldi.

Hotin kalesi ki, bir muhtasar **(basit)** hisar olup, eskiden Boğdan sınuru içinde idi. (Gaşper — Gaspar Gratyani) isyan ettikte Leh kralına vermişti. Ve Lehliler tarafından içine bir iki yüz adam konmuştu. Adı geçen kale gerûye Boğdan'a verilip, Kazak eşkiyasının Osmanlı ülkesine tecavüz etmemek şartiyle barış yapılıp, vergilerini gönderince, hatırlı adamlarından birkaç kâfir rehin yoluyle gelip, kış

günleri erişmekle, Zilka'denin yirmi üçüncü günü oradan göçülüp, İstanbul'a döndüler (1).

(Zehi gazâ.. lâfzı, târih olmuştur 1030).

Tenbih:

Eğerçi otuz dört gün müddet kuşatmada, düşman ülkesi yağma ile hayli zarar gördü. Lâkin (Sakaalibe — İslav) dedikleri Leh tâifesi ki, küffâr fırkaları arasında cebanlık **(korkaklık)** ile meşhurdur, Taburu üzerine iki pâdişah, bu denlû azamet ve şevket ile varıp, tabur içinde kral bile mevcut olmayıp, oğlu, küffârın serdârı iken, bu denlû hücum ve çalışmalar ile zafer müyesser olmadığı gariptir.

Devlet adamlarının ve kudret sahiplerinin, târihleri tetkik edip bunun gibi vakaları görüp kuvvete ve kudrete güvenerek mağrur olmamak gerektir.

Naklolunur ki, Debbağ-Mehmed paşa, serhad ve düşman işlerinde bilgi sahibidir, deyû vezir-i âzam Hüseyin paşa çoğu zaman onunla müşavere ederdi. Ve pâdişah huzuruna da koyarak pâdişaha anlatmıştı.

O sırada, Darüssaade ağası Süleyman ağa sual eder ki:

— Leh **(Polonya)** kralı pâdişaha karşı gelür mü? Buna kaadir midir?

— Biz, gelür deyû tedarik görelim, gelmezse devlet pâdişahındır.

Dedikte, ağanın keyfi kaçıp:

— Biz seni bilgi sahibi zannederdik. Meğer sen dünyadan habersiz imişsin! Leh kralı ne köpektir ki Âl-i Osman pâdişahına karşı dura?!. Anın ne denlu askeri olsa gerek?!.

Deyicek, Debbağ-Mehmed paşa:

— Düşmanı hor ve hakir görmek olmaz. (El küfrü Milletün vâhideh...) yâni **(bütün kâfirler bir millet hükmünde-**

(1) Bu Osmanlı - Lehistan sulhu (20 Zilka'de 1030 — 16 Ekim 1621) çarşamba günü aktedilmiştir.

dir). Avusturya ve Moskof, ve Kazak ve Macar ve belki İspanya ve Françe (**Fransa**) ve papa ve sairleri kimi asker ve kimi mal ile imdat ederler. Ve aralarında din namusu gözetirler, dedi.

Arap hazretleri (**yâni Darüssaade ağası**) kibir ve gururu elden komayıp:

— Böyle gözü büyük mâtuhların (**bunların**) tedbirinde ne hayır olsa gerektir?.

Deyû Mehmed paşaya yüz vermeyip sözüne boş verdi.

İşte böyle dünyadan habersiz, dalkavukluğa meyilli, hak sözü dinlemez ve tab'ına hoş gelmeyen doğru sözü anlamaz mağrur ve nâdân (**cahil**) yakınlar, gece gündüz hoş görünerek cenâb-ı pâdişahı dahi gurur ve gaflete düşürmüşlerdi. Hemen neticesi görünüp istek dışında haksızlığa, yeis ve mahrumiyete sebep oldu.

Allah gaflet ve gururdan saklasın!.

Vakaayi-i Sene İhdâ ve Selâsîn ve Elf

(Bin otuz bir senesi olayları)
(Hicrî bin otuz bir senesi Muharreminin birinci günü, Milâdî 1621 senesinin Kasım ayının on altıncı salı gününe rastlar)

Pâdişahın İstanbul'a girişi ve şehrin süslenmesi:

Pâdişah Hotin'den dönerek bin otuz bir senesi Rebiülevvelinin on ikisinde alay ile İstanbul'a girdiler. Bu esnada üç gün şehir donanması ferman olundu.

O sırada Dilâver paşa sadrâzam, Esad efendi müfti, Molla Ali efendi, Rumeli, Mûsa efendi Anadolu kadı-askeri idi. Divanda (1) Hüseyin paşa, Gürcü-Mehmed paşa, Mahmud paşa, Ahmed paşa, Çerkes-Mehmed paşa, Recep paşa bu tertip üzere oturdular.

Halil paşa kapudan, Bâkî paşa defterdar, Ali ağa yeniçeri ağası, Mustafa Paşa Nişancı idi (.S.). Ve çıkma olup (I.S.) harem-i hümâyun hademeleri kanun üzere yollu yoliyle taşra çıktılar.

Mânsıblarda (büyük memuriyetlerde) değişiklik:

Mısır vâlisi Mere-Hüseyin paşa azlolunup yeri Biber-Mehmed paşaya verildi. Rebiülâhırda Erzurum, Abaza-Meh-

(1) Divan, Bakanlar Kurulu demektir. Başta sadrâzam, Hüseyin paşa olmak üzere sıra ile ikinci, üçüncü... Vezirlerin sıralandığı işaret ediliyor.

med paşaya, Maraş, Kalavun-Mehmed paşaya, Rakka, Bostan paşaya, Sıvas, Tayyar-Mehmed paşaya verildi. Cümâdal--ûlâda Turnacıbaşı-Bayram ağa donanmaya memur olup kadırgalar kuruldu. Cümâda-l-âhirede mezbur Bayram ağaya sultan verilip vezirler kanun üzere eski saraydan önüne düşüp götürdüler.

Hâile-i Osmaniye:

Bu sene Kırân-nahseyn-i seretânî senesi olup (1), pâdişah hazretlerinin talih-i hümâyunları delili dahi bir kaatı-ı sâti kevkebe **(yıldıza)** geçmişti.

Recep ayı başlarında Allahın emriyle şaşılacak haller zuhura başlayıp, pâdişah hazretleri Hacc-ı şerif niyeti ile Hicaz tarafına gitmeğe başlamakla asker topluluğu buna mâni olmağa çalıştığı hasebiyle büyk fitneye sebep olmuştu.

Ol rûz-i ibret-endûzda **(o ibret alınacak günde)** nefs-i nefisleri **(yâni pâdişah)** mahpus, devlet büyükleri, askerin, kan içen kılıcından şehit ve şer ve şürur denizi dalgalarında kayboldular.

Anlatılması insanın hatırını kederlendirecek olan bu makule hikâyeleri bazı târihçiler tafsilden çekindiler. Lâkin mevzuu bozmak lâzım gelmemek için, Kâtip Çelebi merhum bu hususta müstakil bir eser olarak telif olunan **(yazılmış olan)** tûğî târihini hülâsa ve başkalarından ilâvelerle fezlekesinde, yazarlık vazifesini yerine getirip, bu vakaya ait haberleri tamamlamakla, Hasan Bey-zâdenin yazısını, fezlekeden tekmil eyledik.

Vak'anın sebebi:

Çün bu sebepler âleminde her şeyin sebebi takdir olunmuş ve müsebbib-ül-esbab **(sebepleri yaratan)**, bir yüzden tasarrufunu belirttiği mukarrerdir. Bu vakanın dahi çeşitli

(1) Yıldızlar ilminde Merih ile Zuhal yıldızlarının aynı burcun herhangi bir derecesinde bulunmasına denilir. Bu iki yıldızın bu şekilde birleşmesi, uğursuzluğa alâmet sayılır. Bu yüzden eskiler, bu zamanlarda başlanacak işlerin sonu iyi gelmez derlerdi.

sebepleri derece derece meydana gelip, vaktinde vak'a, dahi meydana geldi.

Havadis yazanların bildirdikleri ve saydıkları sebeplerin biri: Seferde yeniçeri tâifesine bahşiş verileceği bahanesiyle yoklayıp onların fikirlerini karıştırdıkları idi.

Biri dahi, Karakaş Paşa düşüp öldüğü gün kendileri, seyrettikleri yerden otağa gelince sipahi zümresi dahi dönüp, orada sert bir azarlama ile hitap olunduğudur. Bu iki hal, bu iki tâife **(yâni yeniçeri ve sipahiler)** derununda ol zamandan beri ukde **(düğm)** kalmıştı derler. Lâkin bunlar zayıf sebeplerdir. Zira pâdişah ile kul arasında bu çeşit ahval olagelmiştir.

Sebeplerden biri dahi, Bostancıbaşı-Mehmed ağa, bin yirmi dokuzda yeniçeri ağası bulunan Yusuf ağa ile düşman olup, ona rağmen pâdişahı kıyafet değiştirerek bostancılarla gezdirip, meyhaneleri bastırıp kul tâifesini **(yeniçerileri)** deryaya attırır ve şehirliyi küreğe kodururdu. Bu yüzden yeniçerilerin çoğu kırılmışlardı.

Ve sebeplerden biri dahi, cenkte baş ve dile **(esir)** getüren gazilere verilen bahşiş, pek az olduğundan gayri, bu verilen bahşişi az görüp:

«Bu bir altın nedir? Biz pâdişah uğruna canımızı feda edip baş aluruz!»

Diyenlere müsahip ve mukarrib (I.S.) Araplar ve diğerleri:

«Hele getürdüğün kelle bir akçe değer mi?»

Deyû bazı ciğer yakan sözler ve kalbleri nefret ettirecek cevaplar söylediklerinde asker tâifesinin yüz çevirmesi idi.

Sebeplerden biri dahi, pâdişahın, bu kadar gayrete rağmen tabur fethi mümkün olmayıp, istediği gibi düşmana zafer bulmadıklarını, kulun **(askerin)** çalışmamasına ve ihmaline verip, nefret ve yüz çevirmeyi belirten bazı hareketlerde bulunmaları idi.

Sebeplerden biri dahi, bazı cahil yakınlarının, Hotin cenginde, takdirin müsaadesizliğini, askerin kusurundan bilüp:

«Osmanlı askeri olmağa lâyık, ancak Mısır askerleridir. Bunlara (yâni yeniçerilere) verilen ulûfe göz göre ziyandır!»

Deyû, buna benzer hezeyan ile pâdişah-ı cihanın kulağını doldurup, pâdişahın içinde o şekilde yeni asker tedariki hevesini uyandırmaları idi.

Sebeplerden biri dahi, zikrolunan fâsid fikirlerin sonucunun fena oluşundan gaafil olan akılsız ve iyiyi kötüden ayıramayan cahillerin, kendi düşüncelerini meydana çıkarmak sebeplerine başlamalarıdır.

Sebeplerden biri dahi, rivâyet ettiklerine göre asıl maksat, o işi yürütmek ve görünüşte meşveretsiz Mekke-i Mükerrem'ye gitmek idi.

Hicaz seferi esbabının hazırlanması fermanı:

Çün pâdişah Arap yarımadası, Mekke ve Şam ve Haleb taraflarına gitmeğe niyet ettiler. Ferman-ı âli çıktı ki vezir-i âzam Dilâver paşa ve defterdar Bâkî paşa sefer tedarikini görüp otağları ve diğer mühimmatı (I.S.) hazır edeler.

Bundan evvel, eski saray baltacılarından Eski Yusuf zahire satın almak için emirler ile Haleb, Şam ve Mısır câniblerine gönderilmişti. Vardıkta Mısır vâlisi gemiler ve zahireler hazırlamağa başlayıp deve, at ve katır sürülerini yetecek kadar hazır kıldı.

Mekke şerifine dahi emir gönderildi ki, Mısır'da olan zahireleri Cidde'ye naklettire... Pirinç ve buğday vesair tahıl **(zahire)** dan yüz bin kile hububat Mısır'a bağlanmış idi.

Haremeyn **(Mekke ve Medine)** de oturanlar pâdişahın o taraflara gelişinden telâşa düşüp nice yersiz sözlerin yayılması ile halleri kederli olmuştu.

Yeniçeriden beş yüz nefer Samsuncu başı ve sipahiden

iki bölük bin kadar nefer gidip sair kapu-kulu İstanbul'da kala...

Hasan paşa, hükümet merkezi muhafazasında kaymakam olup, Gürcü-Mehmed paşa Edirne'de, Recep paşa Bursa'da muhafız olalar..

Vezir-i âzam ve defterdar ve nişancı pâdişahın yanında ağalariyle ve gedikli çavuş ve kırk müteferrika (I.S.) ve otuz nefer divan kâtibi ve diğer neferlerle bile **(beraber)** gideler.

Ve donanma gemileri dahi hazır olup kapudan Halil paşa Akdenize çıka...

Bu minval üzere tedbire vezir-i âzam, içinden razı olmayıp makul görmezdi. Lâkin Darüssaade ağası Süleyman ağa ve Ömer efendi aksi kanaatte olmakla, hüküm, galibin oldu. **(Yâni pâdişahın Hacce gitmesi kararlaştı).**

Nakledilir ki, Hoca Ömer efendi, kendi biraderi Karabaş efendi vâiz iken Mekke kazası emrini gönderip, lâkin şerif vazifeye başlattırmamakla, Hoca efendi dahi şeriften intikam almak maksadiyle pâdişahı Hacce gitmeğe sevkederdi derler.

Günahı rivâyet edenin boynuna...

Pâdişahın rüyası:

İç ve dışta olan kimselerin sözlerinin birbirini tutmamasından pâdişah hayrete düşüp, Hacce gitmek işinde tereddüt ederken bir gece hazret-i fahr-i âlem sallallahü aleyhi ve sellemi **(peygamberimizi)** rüyada görürler. Kendi taht üzerinde Kur'anı kerim tilâvet ederken, gelip elinden mushafı ve sırtından cebe ve cevşenini alıp bir sille ururlar. Tahtından yıkılıp, sonra kalkıp mübarek ayaklarına yüz sürmeğe çalışırlar, müyesser olmaz.

Bu korkunç rüya, kalbi geniş pâdişahı telâşa düşürüp evvelâ hoca Ömer efendiye söylerler. Hoca tâbir edip:

«Hacc-ı şerife olan niyetinde tereddüdü terketmek için tevbihtir. Rüyada ayağına yüz sürmek müyesser olmadı ise, inşallahü teâlâ nurlu merkadlerine yüz sürersiz!»

Dedi.

Bu tâbirden pâdişaha tam kanaat gelmeyip ve zamanın azizi Üsküdarî Mahmud efendiye varıp tâbir ettirirler. Anlar dahi bu veçhile tâbir ederler ki:

«Kur'anı kerîm şer'-i şerif hükmüdür. Cebe, âlem-i vücuttur. İslâm pâdişahına lâzımdır ki günahlardan tevbe etmeği kendûlerine arkadaş edineler!»

Pâdişah pek fazla müteessir olup, büyüklerin mezarlarını ziyarete başladılar.

Gadr (zulüm) eseri ve telâş:

Recep ayının başlarında, Ebî Eyyûb-i Ensârî ziyaretlerine varıp kurban lâzım geldikte, daha evvel koyun ve sığır tedarik olunmayıp, ol anda bostancılara: «Koyun ve sığır getürün!»

Dediler.

Vakitsiz biraz koyun bulunup, fakat sığır bulunmamakla, hemen şehir kapılarında ve Karagümrükte buldukları arabaların öküzlerini sürüp boğazladılar. Sahipleri feryat idegördi, faydası olmayıp, her birine dörtte bir fiyatı kadar akçe verdiler. Kırılarak beddua etmelerine sebep oldu.

Cuma günü Sultan Selim câmiine namaza çıkıp, halkın gözüne heybetli görünmek için azîm pamuklu kaba giyip garip şekilde göründü.

Recebin sekizinde, otaklar geçürmeğe kadırga yanaşıp memur olanlar dahi çadırlarını geçürmek ferman olunmuştu.

Şeyhülislâm pâdişaha fetvâ sureti gönderip:

«Pâdişahlara hac lâzım değildir. Yerinde oturup adalet eylemek daha iyidir. Caizdir ki bir fitne zuhur eyleye...»

Dedi.

Üsküdarî Mahmud efendi de nasihat edip söylemiş idi. Vaz geçirmeğe imkân olmadı.

Müneccimbaşı-Mehmed Çelebi ki, ol asrın en ustası idi, yıldız ahkâmında doğum talihlerine ve senelere ve meselelere ait başka başka Türkçe risaleleri vardır. Erbabı arasında gayet makbul ve muteberdir.

Ol gün merkum müneccimbaşı Mehmed Çelebi, Bâkî paşa kethüdasının yanında bulunup, bunların hareketlerine gülerlerdi ve:

«Abes yere zahmet çekmeyiniz.. Sefer yoktur ve dahi neler olsa gerektir!»

Dedi. Pâdişah hakkında sordular. Verdiği cevapta:

«Bu senede Kıran-ı nahseyn seretani olduğundan maada, pâdişahımızın talihleri olan bu burçta küsûf (güneş tutulması) vâki oldu. Bazı suudun gözü vardır, lâkin küsûf, kaatı-ı kavîdir. Fennin icabına göre defolunamayıp, Ramazana erişmemek iktiza eder.»

Dedi.
Vâkıâ öylece zuhur etti.

Askerin toplanması ve sefer işi hakkında meşveret:

Çün pâdişah tarafından bu gûne hareket ve gidiş zuhur etti. Evvelce geçen macera olarak dillerde dolaşan uydurma sözlerin hakikat olduğu, kul (asker) arasında iyice anlaşıldı. Ve evvelce meyhaneleri kapatıp yeniçeri tâifesini katl ve yok etmede pek ileri gittiği için askerin kalbi kırık idi. Bu mesele dahi fitnenin hareketine ilâve olup, yeniçeri ve sipahi, Recep ayının yedinci günü bir yere gelip meşveret ettiler.

«Pâdişahın bu yol ile Hicaz'a gitmesi, doğrudan doğruya bizden yüz çevirmesine ve nefretine binaen olup başka sebebi yoktur. Dünyanın nizamı için, pâdişahlar Hacc-ı şerifi terkedegelmiştir. Düşman zuhuru ve düşmanın şerri ve gürültüsü ihtimali var iken memleketi koyup gitmek hatâdır. Bu işten vaz geçmek gerektir.»

Deyû söyleştiler.

Orada, ulemânın alçak pâyesinde **(küçük rütbeli)** niceleri karışıp, cümlesi At meydanı semtine yönelip önlerine geleni sürdüler.

Vezir-i âzam, buyrultu ile Çavuşbaşı Halıcı - zâdeyi, men edilmeleri için göndermişti. Önlerine geldikte taşlayıp kaçırdılar. Çeşitli insanlar karışıp büyük bir kalabalık oldular. Derhal âlem ayağa kalktı.

Askerin, fesadın kaynağı hakkında fetvâ alması:

Herkes At meydanına vardıkta içlerinde gün görmüş ihtiyarları bir araya gelip evvelâ:

«Pâdişahı doğru yoldan çıkarıp ve bu sevdaya düşürüp abes yere beytülmalı (devlet hazinesini) telef ve fesada sebep olanlar hakkında şer'an ne lâzım gelür?»

Deyû bir fetvâ sureti müsvedde edip, zamanın müftüsü (Şeyhülislâm) Esad efendiye gönderdiler. Ve böylelerinin katlinin lüzumuna dair fetvâ alıp, bölük ağaları ve yeniçeri ağası bunları men'e geldikçe taşlayıp kaçırdılar.

Ol gün donanma Beşiktaştan kalkıp Yedikuleye giderken ayaklanmayı işitip yeniçeriler yanaştılar, çıkıp kapılar kapalı bulunmakla, hisardan aşıp kalabalığa karıştılar.

Pâdişah hocası Ömer efendiye ve vezir-i âzam Dilâver paşaya müracaatleri:

Topluluğun kararı bu oldu ki, evvelâ vezir-i â'zama ve Hoca efendiye varıp maksatlarını bildireler... Tâ ki anlar dahi bu hususu pâdişaha bildireler...

Pes, evvelâ Ömer efendinin sarayı önüne gelip, ol dahi kapıları kapayıp şahnişinden **(bolkondan)** bunlara bakardı. Kapıyı kakıp:

«Efendi gelsün! Topluluğun sözünü pâdişaha bildirsün!»

Diyegördüler, olmadı. Efendi, kıyafet değiştirerek komşu evinden kaçtı. Hizmetkârları:

«Efendi saraya gitti!»

Demekle, kapıyı yıkıp, varını yoğunu yağma ettiler. Sonra vezir-i âzam sarayına gelip doldular. Gördüler ki bütün paşalı **(yâni vezirin adamları)** tamamen silâhlı olup, hattâ bunlara ok atıp ve birkaçını öldürdüler ve yaraladılar. Bunların ise ol gün silâhı yoğiydi. Dönüp sipahi çarşısında buldukları harp âletlerini almağa giderlerken pazar halkı karşı gelip, affı rica etmekle, asker birbirini men edip, akşam yakın olmakla, ertesi gün silâh ile gelmeğe taahhüt edip dağıldılar.

Pâdişahın ulemâdan fikir sorması ve iki tarafın evhamı:

Çün pâdişah, yeniçeri ve sipahi toplanmasını ve Hoca efendinin sarayını yağma ettiklerini işitti. Ulemâyı saraya davet edip:

— Askerin toplanmasının sebebi nedir?

Deyû sual buyurdukta:

— Kul tâifesi pâdişahın Anadolu'ya geçtiğine razı değillerdir. Ve hoca efendi ile Darüssaade ağası sürgüne gönderilsinler!

Deyû haber verdiklerinde,

— Varın söylen.. Kâbeye gitmekten vaz geçtim. Ama anları mânsıplarından **(vazifelerinden)** bile kaldırmam.

Ulemâ gelip söyledikte:

«Yarın görelim!» dediler. Vakta ki akşam oldu. Ol gece yeniçeri odalarında bir haber yayıldı ki: «Pâdişah cümle bostancıları getürüp cebehaneden silâh dağıttı!»

Bostancılar arasında da yayıldı ki: «Donanma gemile-

rinde olan topları, yeniçeriler saray hisarına havâle edip, bahçe tarafından yürüseler gerektir!»

Böylece iki taraf da bu vehimle sabahladılar.

İkinci gün fitne denizinin dalgalanması:

Recep ayının sekizinci perşembe gününde, yeniçeri ve sipahi, harp âletleri ile yeniçeri meydanında bir yere gelip, sonra kalkıp Sultan Mehmed han câmiine doldular ve ulemânın büyüklerini davet ettiler. Anlardan haber geldi ki: «Yenicâmie varıp orada bekleyeler..»

Bunun üzerine bunlar Sultan Mehmed câmiinde duadan sonra sel gibi At meydanına aktılar. Oradan müftü ve nakip Gubârî efendi ve Kaf-zâde ve Bostan-zâde ve Azmi-zâde ve Kethüda Mustafa efendi ve Ayasofya vâizi Ömer efendi ve Derviş efendi ve Kadı-zâde efendi gelip, kul ihtiyarları ve müdebbirleriyel câmi içine girip toplantının sebebi sorulduk-ta, altı kimsenin katline arzuhal verdiler. Arzuhali Feridun efendi ile Haylî Çelebi yazdı.

«Hoca Ömer efendi, ve Darüssaade ağası Süleyman ağa, kaymakam Ahmed paşa, Defterdar Bâkî paşa ve vezir-i âzam Dilâver paşa, Nasuh ağa» bunların cürmü nedir? denildik-te:

«Hoca efendi ve Kızlar ağası, pâdişahı sefere kışkırttılar, Dilâver paşa, sarayına varıldıkta, adamları bizimle kıtal edip ok ile birkaç adam katlettiler. defterdar mevâcibe (maaşlara) züyuf akçe verir ve kaymakam Âsitânede korucu ve oturak (emekli) ulûfesi vermekten kaçınır, Nasuh ağa seferden dönüşte Sekban başı olup kaymakam ile birleşip korucu ve oturaktan Süleyman ağaya şikâyet eylediler, ol dahi pâdişaha arzeyledikte adı geçenlerin cümlesinin kaldırılması ferman olunmuştu. Rica ile iki binini kaldırmağa sulh ettiler.»

Askerin isteklerinin ulemâ tarafından bildirilmesi ve pâdişahın bunları kabul etmemesi:

Adları geçen büyük bilginler, kulun (askerin) arzuhalini pâdişaha götürüp, olanı bildirdiklerinde pâdişah:

«Katli istenilen adamları vermem!»

Deyû buyurdular.

Ulemâ tekrar rica eyleyip: «İki şerden hafif olanını seçmek lâzımdır, verilmezse dahi ziyade şer ve fesada sebep olur, umumî zarara karşı hususî zarar tercih olunagelmiştir!» dediler. Fayda vermedi. Pâdişah:

— Siz alâkadar olman!. Anlar başsız askerdir. Tiz dağılur!

Deyû buyurdular.

Ulemâ ve vezirler tekrar ısrar ve nasihat ile yalvarıp:

Mekün şeriyârâ civânî mekün
Çünın ber belâ kâmrânî mekün

Mânası: «Pâdişahım, bu kadar gençlik yapma. Böylece belânın üzerine keyf kurma..»

Deyû rica eylediler ve:

«Kul tâifesi cemiyet ettikte, istediklerini alurlar. Büyük atalarınızdan alagelmişlerdir. Evvelce olmak hayırlıdır.»

Dediler. Pâdişah gazebe gelip:

«Bu fitne erbabını siz harekete getirmişe benzersiz. Evvel sizi kırarım, sonra anları... Ol tâifenin tedariki görülmüştür!»

Deyû bunları reddedicek cümlesi sustular. Sonra Hüseyin paşa ileri varıp, tahtın ayağına yüzünü sürüp:

— Pâdişahım! Bu kulunu dahi isterlerse ver!. Hemen sen sağ ol!

Diyegördü, diğerleri dahi tekrar, tekrar söylediler, fayda vermedi. Sonra taşra çıktılar.

«Saraydan taşra gitmesinler!»

Deyû ferman sadır oldukta pâdişahı yalnız koymak olmaz deyup şöyle hayrette kaldılar.

Askerin saraya girişi:

Çün beri taraftan bekleme müddeti haddini aşıp ulemâdan haber gelmedi, bildiler ki sözleri makbule geçmedi. Saray-ı âmireye **(devlet sarayına, Topkapı sarayına)** varmağı rey ettiler. Lâkin câiz ki silâhlı bostancı (1) kapıları almış ola... Deyû tereddüt üzere iken içlerinden **(Dideban-Ömer bey)** tedbiri ile Ayasofya minarelerine adamlar çıkarıp gördüler ki ulemâdan gelip giden yok.. Ve bostancılardan eser görünmez.

Hemen asker yürüyüp saray kapısına eriştiler. Açık ve engelsiz ve zahmetsiz bulup içeri girdiler. Kapıcılar bunlara:

«Sakının, bostancılardan gafil olman!»

Demekle birkaç tüfenk-endazı bedenlere **(kale duvarlarına)** koyup topçu ve cebeci ve Acem oğlanı ve diğer şehirludan silâhsız olanlar odun anbarında yığılan odundan birer odun alıp «şehirlu aramızdan çıksun!» dediklerinde:

«Biz askerden ayrılmazız!» deyû durdular. Bir iki saat deryalar gibi asker meydanda çalkanıp nâralar urup:

«Şer' ile Dilâver paşayı, Darüssaade ağasını ve hocayı isteriz!»

Diyegördüler cevap çıkmadı. İkinci kapıdan dahi girip Divan-ı hümâyun önüne doldular. Üç saat kadar durup adı geçenleri istediler, olmadı. İç kapıda ulemâ oturur, bir rivâyette Nakip Gubârî efendi:

(1) Bostancılar, saray muhafızlarıdır.

«Bizim sözümüz geçmedi, siz kendiniz girip söylen!»

Deyû aklın almayacağı söz söylemiş ola...

Birkaç ak ağalar durur idi. Askerin hücumunu görüp içeri kaçtılar. Derhal üçüncü kapıdan dahi içeri girip biraz çağrıştılar ve:

«Sultan Mustafa'yı isteriz!»

Deyû içlerinden bir sada koptu. Hepsi bir ağızdan:

«İsteriz!»

Dediler.

Sultan Mustafa'nın mahpesten çıkarılması:

Asker fırkaları içerude güruh güruh Sultan Mustafa hanın bulunduğu yeri aramağa başladıklarında büyük ve küçük oda önüne geldiklerinde ki, iç ağaları dururdu, sordular, anlar, «bilmeziz» demekle Has oda önüne varıp orada olan gilmânın biri, harem tarafını işaret ettikte cümlesi ol tarafa vardı. Fakat kapısı içeriden olmakla taşradan sopalarla kubbe üzerine çıkıp:

«Şer' ile Sultan Mustafa'yı isteriz!»

Deyû çağrıştılar. Aşağıdan:

«Sultan Mustafa bundadır.»

Deyû ince bir ses duyuldukta mutfaktan baltalar getürüp kubbeyi deler iken, birkaç Arap bunları oka tutmakla yeniçeri tüfenk ile iki Arap öldürdüler.

Divanhane önünde perdelerin ipini kesip kubbeden aşağı adam indirip gördüler ki Sultan Mustafa Han bir minder üzere oturur, iki câriye ayak üzere durur. Bunlar önünde yer öpüp:

«Pâdişahım, taşrada asker size müntazırdır!»

Dediklerinde, pâdişah bunlara cevap vermeyip su istedi. Derler ki, hapishanede üç gün kapanıp yemek ve su ve-

rilmezdi. Yukarıdan bir telâtin somak ile su indirdiler ve bir kaçı eski sarayda valideye müjde iletiler.

Bundan sonra sultan Mustafa'yı kubbe üzerinden taşra çıkardılar ve müftünün atına bindirdiler. Lâkin çok zayıf olduğundan anda oturmak mümkün olmadı, yine indirip arz odasına kodular.

Bu zaman içinde asker arasında üç dört defa ürküntü oldu. Her defasında celepler kılıç ile askeri durgurup «Korkman, bir şey yoktur!» derlerdi. Elhak ol günde askerin heybeti ve hilâfet merkezinde (İstanbul'da) bu denlu cüret üzere hareketi kalblere dehşet ve kulaklara korku ve ürküntü verir, ibreti mucip bir hal idi.

Vezir-i âzam Dilâver paşa ve Darüssaade ağası Süleyman ağanın öldürülmeleri:

Çünkü Sultan Osman askerin iç kapıdan girdiğini işitti. İçeru hareme gidip ba'de harâb-ül-Basra (yâni, iş işten geçtikten sonra) Dilâver paşayı getürmeğe bostancılar gönderdi. Adı geçen paşa, Üsküdarda Mahmud efendi tekkesinde idi. Varup getürdüler. Süleyman ağa ile ikisini taşra edip yine kapıyı kapadılar. Bu ikisini asker gördükte kılıç ve balta üşürüp pâre pâre ettiler ve lâşelerini at meydanına bıraktılar.

Ol mahalde ulemâ meydana gelip:

«Yoldaşlar, pâdişah istediğinizi verdi, dahi kimi isterseniz pâdişahtan alıverelim.»

Dediklerinde asker:

«Biz istediğimizi bulduk, evvelde pâdişahımız Sultan Mustafa idi, yine pâdişahımız oldur!»

Dediler.

Bîat işinde ulemânın mücadelesi ve Sultan Mustafa'nın ikinci defa cülûsu:

Asker, sultan Mustafa'ya giydirmeğe bir ferace bulamayıp divanhaneye getürüp oturttular. Ve ulemâya bîat teklif ettiler. Anlar ise, Sultan Osman tarafından sulha gelmişlerdi.

Sultan Mustafa taşra çıkmış bulunup, henüz hüküm Sultan Osman'ın olmak düşüncesiyle bîat etmemek istediler ve:

«Yoldaşlar! Gelin, ferağat edin (vaz geçin). Pâdişahınız Sultan Osman Han size selâm eyledi. İstediklerinin ikisini verdim, geride kalanları da vereyim dedi, biz kefil olalım, Sultan Mustafa'yı kon (Sultan Mustafa'yı bırakın) dursun, sonra pişman olursuz!»

Dediklerinde asker:

«Bu söz evvelden gerekti. Biz pâdişahımızı bulduk, elbette bîat eylen!»

Dediler. Şeyhülislâm dedi ki:

«Henüz sultan Osman tahtında oturur, başkasına bîat câiz değildir.»

Kimi dahi «aklı yoktur» deyû bir saat kadar dedikodu oldu. Nihayet asker kılıç çekip hücum ile zorlayıp, «hüküm, galibin!» fehvasınca iş görmek lâzım geldikte herkesten evvel kethüda Mustafa efendi, ardınca Bostan-zâde ve Yahya efendi ve diğer ulemâ gelip bîat ettiler. Ve şehirde tellâllar bağırdı. Ulemâ zümresinden Kaf-zâde efendinin o korkunç günde korkusundan ödü çatlayıp durağı yerin altı oldu **(öldü)**.

Sultan Mustafa Hanın eski saraya nakli:

Bîat işi tamamlandıktan sonra, sakın bir zarar irgürmeyeler deyû asker, pâdişahı kaldırıp bir hasta arabasına ko-

yup mahpus olan câriye ve iç oğlanlarından Silâhtar makamında Derviş ağa nam kimse dahi bile (beraber) girip hay huy ile saraydan çıkarıp elleriyle çekerek eski saraya getürdüler.

Ulemâ dağılıp evlerine gitti. Yeniçeri ve sipahiler sarayın etrafını alıp bekler iken bir haber yayıldı ki, Sultan Osman bostancılar ile eski sarayı basacaktır.

Pes, valideyi davet ederek bu haberi bildirdiler ve tekrar pâdişahı bir arabaya bindirip orta câmie getürdüler. Yolda halk araba etrafına üşüp kimi yenini ve kimi eteğini içeru bıragup ihsan ümidiyle gûya nişane verirdi.

Cuma gecesi akşam namazından sonra pâdişah câmie girip ol gece anda karar kıldı. Ve kul tâifesi:

«Ağalarımızdan hoşnuduz gelsünler!»

Deyû evvelce eski saraydan Ali ağaya adam gönderip davet ettiklerinde Ali ağa tereddüt gösterip pâdişahlık işi bir karara bağlanmadıkça bir tarafa varmağı uygun bulmayıp sonra orta mescitte odabaşıların reyi ile davet kâğıdı yazılıp vardıkta gelip sultan Mustafa eteğine yüz sürüp, geri kapıya (ağa kapısına) gitti.

Asker, cülûs şükranesi olmak üzere «Baba Cafer zindanı» na varıp anda ve Galata zindanında olan mahpusları salıverdiler. Ve taş gemilerinde ve tersâne zindanında olan mücrimleri salıverdiler.

Askerin, Ali ağa ve diğerlerinin evlerini yağma etmesi:

O gün, ikindiden sonra Sultan Osman han sadrâzamlığı Hüseyin paşaya ve yeniçeri ağalığını kapıcı başı Kara-Ali ağaya verdi, deyû duyuldu. Adı geçen ağa ise, yeniçeri ocağından gelip Çavuş ve kethüda iken neferlerden nefret etmişti. Ve ol gün Sultan Osman'ın yanında idi.

Sultan Mustafa'yı kul elinden alıp yavaş yavaş kulun (askerin) hakkından gelmek için ağa oldu deyû katletmeğe gittiler.

Sekban başı Nasuh ağa ve kethüda bey Hüseyin ağa, ağalığı mübarekeye giderken yolda, topluluğa rast gelip kaçtılar. Tebrike varanlar:

— Bu ne haldir? Sultan Mustafa'yı kul (asker) pâdişah ettik derler, beri tarafta bu hareket nedir?

Deyicek, yeni ağa gafil:

— Bir şey yoktur, birkaç rezil toplanmışlar, inşallahü teâlâ bu gece tebs olur!

Deyû cevap vermiş idi. Sonra, askerin kanaatine vâkıf oldukta kaçtı. Asker, kapısını yıkıp evine girdiler. Kendi bulunmadığından cümle mâmelekini **(varını yoğunu)** yağma ve gaaret ettiler. Ve askerin bir miktarı dahi defterdar Bâkî paşa sarayını ve İstanbul kadısı Hoca-zâdenin hânesini basıp yağma eylediler.

Sultan Osman'ın hayret ve telâşı ve Yeniçeri Ağasının öldürülmesi:

Çün asker Sultan Mustafa hanı çıkarıp bîat ettirdikleri ve eski saraya, sonra odalara götürdükleri Sultan Osman'ın malûmu oldu. Vezirlere izin verdi. Evlerine gittiler. Pâdişahın yanında ancak Hüseyin paşa kaldı.

Rivâyet ederler ki:

Osman Han hazretleri:

— Şimdi yapılacak iş nedir?

Deyû Hüseyin paşaya ve Bostancıbaşı-Mehmed ağa ile meşveret eyleyip:

— Üsküdara geçelim, varıp Bursa'da oturalım, bizi isteyen gelür. Tutalım Sultan Mustafa pâdişah olmuş, birkaç gün geçtikten sonra mahiyeti malûm olur, hemen gitmek lâzımdır!

Dedi.

Hüseyin paşa ve Bostancıbaşı:

— Bu, maslâhat değildir, maslâhat budur ki, Sultan

Mustafa yeniçeri odalarına vardı, biz dahi ağa kapısına **(yeniçeri ağalığı binasına)** varalım.

Dediklerinde sultan Osman:

— Bu iş değildir. Eğer cemiyet yalnız yeniçerilerin olaydı, söz geçmek câiz idi. Ama sipahi ve ulemâ dahi o taraftadır. Hemen Anadolu yakasına can atmak gerektir.

Deyicek, Hüseyin paşa:

— Elbette ağa kapısına varmak yeğdir..

Deyû Sultan Osman'ı saraydan kaldırdı. Ama, sahih olan rivâyete göre pâdişah, Bostancıbaşı Hacı Mahmud ağayı çağırıp, kayık tedarikini ferman etti. Tâ ki bir miktar hazine **(para)** yükleyip Üsküdara geçe... Bostancı başı:

— Hâlâ neferden kimse kalmayıp kaçtı ve iskelelerde kayık bulunmaz!

Deyu bildirmekle pâdişah hayrette kaldı.

Esasen bu işleri hazırlayan devlet erkânı, lâzım olan işleri evvelce görüp, pâdişah henüz gaflette kendi âleminde iken, işin icaplarını tertip etmişler, hattâ iskelelerden büyük küçük kayıkları bile kaçırmışlardı.

Bu suretle hayret ve dehşet elverip iş işten geçtikten sonra tedbire baş vurdular. Yeniçeri tâifesini okşayarak kendi taraflarına döndürüp Sultan Mustafa'yı ellerinden almak ve kendileri makamında kalmak için, Hüseyin paşa ne çare edeceğini bilmeyip hayretinden, kol dolaşmak yoliyle Şehzâde câmiine gelip bazı odabaşıların gönlünü hoş etmeğe çalıştı. Sonra pâdişahı saraydan kaldırıp, Bostancıbaşı yanına on kese filori alıp, akşamdan sonra ağa kapısına getürüp ocağa sığındı.

Hüseyin paşanın ol vakit tezkerecisi olan Sıtkı efendiden naklolunmuştur ki:

Yolda paşaya yanaşıp:

— Sultanım, yeniçeri sultan Mustafa'yı pâdişah ettik derler iken, pâdişahı onların kapısına getürmeniz doğru mudur?

Dediğimde:

— Hey efendi, devlet hangisinin ise anın olur, tek dünyanın nizamına halel (**bozukluk**) gelmeyip fitne defolsun!

Deyû cevap vermiş..

Ol zaman ağa Orta câmide idi. Sultan Osman Hanın kapıya (**ağa kapısına**) teşriflerini işittikte kapıya gelip Osman Hanın eteğine yüz sürüp ve konuşmalarının neticesi bu oldu ki, yeniçeriye ellişer altın bahşiş ile iskerlet çuka ve sipahiye onar akçe terakki verilmekle bildirile... Bu suretle Sultan Osman Hanı yine pâdişahlığa kabul edeler.

Bu tedbir ile Ali ağayı odalara gönderdiler. Zavallı Ali ağa, iş bu mertebeye gelip Sultan Mustafa'ya bîat olunduktan sonra, bilhassa bütün ocaklar ve ulemâ öte tarafta olup, beri tarafa kimsenin meyli yok iken, mücerret söz ile böyle kavganın def olunamıyacağı aşikâr iken, akledemeyip paradan bahsedip pârelenmeğe kendi vardı.

Evvelâ kendi ortasına girip yirmi beş nefer orta başıyı davet ve pâdişahın kapıya (**ağa kapısına**) geldiğini bildirdikten sonra, mezkûr hususu söyleyip her birine nice ihsanlar vaadeyledi. Tâ ki bunlar vasıta olup neferleri döndüreler...

Odabaşılar, bu olmayacak sözleri dinleyip, red ile cevap vermekten ise yüz göre:

— Doğru sultanım, siz bu sözleri neferlere söylen.. Biz dahi doğru diyelim. Vermek hüdanındır.

Deyup meclisi bozdular.

Çün sabah, ağa, pâdişah huzuruna girdi. Odabaşılar, ağanın ne maksatla geldiğini neferlere duyurdular ve «Hemen urun, söyletmen!» diye öğrettiler. Ağa, taşra çıkıp duaya başladı. Tamam ettikten sonra:

— Yoldaşlar! Pâdişahınız mübarek ola! Ama hali belli... Sultan Osman da kapıya geldi ,ocağınıza sığındı.

Deyup, vaadolunan in'am ve ihsanı söyleyeyim sandı. Hemen:

«Urun! Söyletmen!»

Sadası çıkıp, bir şakî eteğinden tutup çekip merdivenden

aşağı düşürüp ve kılıç üşürüp biçareyi pâre pâre ettiler ve cüssesini sürüyüp Aksarayda dört yol ortasına bıraktılar ve bir güruh, hanesini yağmaya gitti. Kethüda bey ve başçavuş, câmi içine kaçıp kurtuldular.

Menâsıp (yüksek Memuriyetler) tevcihi:

O günde ocak ağalarından Kethüda bey ve Zağarcı başı (S.B.) ve yedi sekiz ağa, valide yanma varıp «vezir-i âzam kim olsun?» deyû valide bunlar ile müşavere etti. Gördüler ki Davud paşa, valide sultanın damadı olmakla meyli anadır, «Ol vezir olsun!» dediler.

— Aranızda yazu yazar var mı?

Dedikte, Kara Mazak ileru gelip, evvelâ vezir-i âzamın hattını, sonra on sekiz mansıb hattını ve kendinin başçavuşluğu hattını bile yazıp tevcih ettiler.

Davud paşa vezir-i âzam olup Sultan Mustafa'nın hemşiresi anda olmakla, evvelce dördüncü vezir iken, Sultan Osman cülûsundan sonra Rumeli, sonra Silistre eyâleti verilip, yakınlarda Köstendil sancağı arpalık olarak verilmişti.

Davud paşa Orta-câmie gelip, ağalık dahi silâhtar Derviş ağaya verildi. Kethüda Hüseyin ağanın atına bindirip kapıya getürdüler. Ve Çadırcı-Ali ağa kethüdâ ve Kara Mazak başçavuş oldu.

Vaktiyle birkaç celepler, gümrük emini Murad çavuşa tirkeş baha saldırmışlar, cefâ etmekle bu defa bir güruh varıp evini yağma ettiler ve Hacı-Subaşı, evvelce dövüp, cerîmesini aldığı mücrimler dahi bir yere gelip adı geçenin hanesini gaaret ve tahrip ettiler.

Âyanın katlinin istenilmesi:

Aynı günde asker pâdişaha bir arzuhal ve defter verip, «eski kanunu bıragup, yeni kanunlar icadını sevkedenlerin katlini» istediler. Evvelce zikri geçen kaymakam Ahmed paşa, defterdar Bâkî paşa, Hoca Ömer efendi ve Sekban başı

Nasuh ağa ve bu defa emekli olan ağayı bile yazdılar. Zira, Sultan Ahmed Edirne'de iken kethüda olmakla nice yeniçerileri Tunca'ya atıp ve nicesini mürd timar etmişti. Ve Darüssaade ağası Süleyman ağanın babalığı idi.

«Bunlar katlolunsun. Ve ocakta bir kere zabit olan, tekrar olmayıp yeniçeri ağası ocak zabitlerinden olmasun. Pâdişahın işlerine vezir-i â'zamdan gayrisi karışmasun. Rüşvet alınmayıp, her hizmet erbâbına verilsin...»

Deyû arzuhallerini sundular.

«Bunlar, makbul-ü hümâyunumdur!» deyû hatt-ı şerif **(pâdişah** emri) çıkıp, okundukta dualar eylediler.

Sultan Osman'ın hapsedilmesi ve Hüseyin paşanın katli:

Çünkü Ali ağanın katlinde, Sultan Osman, ağa kapısında idüğünü bildiler, askerden bir güruh ol cânibe gidip gizlendiği yeri bulup çıkardılar. Arkasında bir beyaz anteri, başı açık, arakıye (S.B.) bilel yok idi.. Bir sipahi esirgeyip, kendi kirlice tülbendini giydirdi. Bir alçak halli şahsın bargirine bindirdiler. Hüseyin paşayı dahi tutup bile **(beraber)** getürelim derken, ellerinden kurtulup kaçtı.

Ardından erişip kılıç üşürdüler. İki kat zırh giymiş.. Tesir etmedi. Sonra sinirleyüp sakalar kârhanesi önünde öldürdüler. Derdment **(zavallı)** kaçarken can havliyle seğirdip hem:

«Yoldaşlar! Pâdişahınız ocağınıza sığındı, mürüvvet sizindir, pâdişahınıza bu hakareti lâyık görmen!»

Deyû yalvarırdı, faydası olmadı, başını kesip Orta câmie getürdüler. Koynunda kayd-ı hayat ile **(ölünceye kadar)** vezirlik için hat bulunmuş.. Bir bölük reziller varıp sarayını yağma ettiler.

Hüseyin paşanın eski cürmü bu idi ki: Hotin'de vezir-i

â'zam iken cenk günlerinde mahalsiz yürüyüş teklif ettikte kapı kulu ihtiyarları:

«Yeri değildir, beyhude kulu (askeri) kırdırırsız!» Dediklerinde:

«Din uğrunda müslüman gazileri şehit ve canlarını feda etmedikçe düşmana zafer bulmak güçtür. Hemen can ve baş ile çalışalım, göreyim sizi!»

Diyecek iken sertlikle:

«Pâdişaha kul mu (asker mi) eksik olur, eşek yerine at bağlarız!»

Dediği zaptolunmuştu. Burada intikam aldılar.

Herkese, bilhassa büyüklere dilini muhafaza etmek kadar en mühim ve en lüzumlu maslâhat yoktur. İcabında bir kelime, sahibinin katline sebep olduğu nice defalar vâki olmuştur. Ve bostancı başıyı gelip katilden kurtardılar. Çünkü pâdişah meyhaneleri basıp ahzettiği kul tâifesini, katl için kendûye verdikçe katletmeyip gizlice birer yol ile kaçırırdı. Onun âzât ettiği kimseler bir yere gelip bu defa kendûye medet erişitirip kurtarılmasına sebep oldular.

Sultan Osman'ı Hüseyin paşanın ölüsü üzerine uğrattılar.

Pâdişah onu gördükte ağlayıp:

«Bu mazlum günahsızdı, her zaman kul hakkında bana eyülük söylerdi, eğer anın sözüne gitseydim başıma bu hal gelmezdi, beni yoldan saptıran Hoca ile Darüssaade ağası idi!»

Deyû ağladı.

Yine pâdişahı yoluna devam ettirdiler. Yolda reziller ve şerirler, dil uzatıp, nice sözler ile sövdüler, ve kimse merhamet etmedi. Çünkü, ekseri pâdişah uğrunda elinden geleni yapan ve hayatını veren emektarlar ve kul tâifesi (asker) kovulup ve kahre uğrayıp, zamanlarında Araplar ve bostancılar rağbet görüp iltifata mazhar olmuş bulunmakla yüz bulup, kulu (askeri) rencide ederlerdi.

Bilhassa dirliği kesilenler gayet elemli ve kırgındı. Hattâ bazı edepsiz eşkiya:

«Canım Osman çelebi! Meyhane basıp, yeniçeri ve sipahiyi taş gemisine komak ve deryaya atmak olur mu?»

Derlerdi.

Altuncu oğlu namındaki kötü ruhlu şaki, Osman hanın baldırlarını sıkıp, edepten dışarı sövmelerde bulununca, merhum ve mazlum Hakan ağlayıp:

«Behey edepsiz mel'un! Pâdişahınız değil miyim? Nedir bu ettiğiniz cefâ?»

Der idi. Kimi dahi:

«Ecdadınız bu kârhaneyi (iş yeri-memleketi) Sekban ile mi zaptettiler? Bu kaleleri Araplar ve bostancılar ilel mi aldılar. Sekbanların taşkınlıklarından Anadolu harap oldu!»

Deyû nice sözler dediler. Bu şekilde Sultan Osman'ı Orta câmie götürdüler. On dört cemaat Haseki Sarı-Mehmed ağayı bekçi kodular ve:

«Sultan Mustafa Hanı görelim!»

Deyû çağrıştılar. Anlar dahi pencereden görününce tekbir getürüp alkışladılar. Ol gün cuma günü olmakla müezzinler salâ verdiklerinde asker, Sultan Osman katlolundu sanıp çağrıştılar ve:

«Zinhar Sultan Osman'a suikast olunmaya, vücuduna zarar erişmeye! Rızamız yoktur. Şimdilik Sultan Mustafa Han, pâdişahtır! Sultan Osman mahpus dursun! Sonra nice icap ederse öyle olsun!»

Dediklerinde, vezir-i â'zam Davud paşa, Sultan Osman'ı pencereye getürüp askere gösterdikte sustular.

Kara-Mazak'tan naklolunmuştur ki:

Sultan Mustafa Hanı validesi mihraba oturtup iki câriye eteklerini tutarlardı. Taşrada bir hengâme ve âvâze olsa

yerinden sıçrayıp seğirdip pencereye bakmak isterdi. Baktıkta Timuru muhkem tutup vâlide yalvarıp:

«Arslanım, koyuvir, gel, otur!»

Diyerek zorlukla ayırıp mihraba götürürdü. Sultan Osman merhum ise, bakıp:

«Görün, hey derdmendler (zavallılar)! pâdişah ettiğiniz adamı! Bu devletin inkırazına sebep olup kendi ocağınızı söndürürsüz. Yakında pişman olursuz!»

Deyû nice sözler söyledi. Sonra başından köhne destarı bıragup, baş açık ağlamağa başladı ve ağalara hitap edip:

«Bilmezlik ile size cefâ ettim ise affeylen! Siz etmen!. Dün sabah cihan pâdişahı idim. Şimdi üryan kaldım! Merhamet edip halimden ibret alın.. Dünya size dahi kalmaz! Kangı pâdişahın kulları pâdişahlarına bu ihaneti ettiler!»

Deyû, ciğer yakıcı sözler söyleyip halkı zâri zâri ağlattı. Turnacıbaşı, keçesinde olan tülbendi çıkarıp:

«Pâdişahım, pakçedir, mübarek başınıza sarın!»

Deyû verdi. Almak istemeyip, sonra aldı, sarındı.

Bu esnada Davud paşa gelip yanınca dinsiz Cebeci-başı, elinde kement, merhumun üzerine kement attı. Merhum dönüp kemendi tuttukta, hazır ağalar yürüdü:

«Neylersiz? Şimdi taşraya mün'akis olursa (aksederse, duyulursa) cümlemizi kırarlar!»

Deyû menettiler. Merhum pâdişah, Davud paşaya dönüp:

— Behey zalim! Ben sana neyledim! İki defa katli mucip cürmünü affedip öldürmedim. Bana düşmanlığın nedir?»

Deyû sövdü. Ve yine ağalara dönüp:

— Bu zalim beni komaz, öldürür!

Deyicek, anlar:

«Yok pâdişahım! Hatırınızı hoş tutun. Ortalık bir miktar sükûn bulsun, yine pâdişahımızsız!»

Deyû teselli verdiler, ama, Sultan Mustafa'nın validesi ağalara:

— Siz bilmezsiz, bu ne yılandır! Buradan sağ kurtulursa bizden ve sizden kimseyi komaz!

Deyû gizlice söylerdi. Yine tekrar Davud paşa Cebeci-başıya işaret edip kement attırdı, yine menettiler. Sonra asker taşradan tenbih etmekle el çektiler.

Bir rivâyette halk, pâdişahı alıp saraya getürdüler. Sultan Osman üzerine merkum ağayı muhafız kodular. Muhafız merkum Mehmed ağaya Sultan Osman:

— Ocakta kim anılursun? **(Ne iş yaparsın?)** dedikte:

— Haseki kulunum, dedi.

— Ya bu mansıbların değişikliği vâki midir? **(olmuş mudur?)**

— Evet, sultan Mustafa verdi.

— Ya anın hükmü nâfiz olur mu? **(geçer mi?)** ol divanedir, kendi ismini bilmez. Aç şu pencereyi ben dahi kullarıma söyleyim, dedi.

Mehmed ağa dahi, Orta mescit haremine nâzır olan pencereyi açtı, Sultan Osman taşra bakıp, duranlara:

— Benim sipahi ağalarım, yeniçeri ihtiyarları babalarım! Tazelik belâsiyle münafık sözüne uydum. Beni bu yolda hakaret ile götürmeden, nolaydı, orada öldüre idiniz! Ya beni istemez misiz?

Deyicek, bir uğurdan çağrışıp:

«Seni hilâfete kabul etmezız, ve katline dahi rızamız yoktur!» dediler.

«— İmdi, çünkü beni katle razı değilsiz. Sultan Mustafa'nın olduğu odaya hapseylen!»

Deyû yalvardı. Ol esnada Cebecibaşı haramzadesi, Davud paşa talimi ile (öğretmesi ile) tekrer kement attı. Haseki-Mehmed ağa men etti. Buna göre anlatılması elem verir nice musibetler oldu.

Sûltan Mustafa Hanın,
Saray-ı âmireye gidişi:

Sonra, ikindiden evvel, asker, Sultan Mustafa Hanı, validesi ve câriyeleriyle arabaya koyup, Saray-ı âmireye götürdüler ve tahta oturttular. Askerin birazı orta-câmide Sultan Osman muhafazasında kalıp, ol gün Orta-câmide namaz kılınmadı. Diğer câmilerde kılınıp hutba, Sultan Mustafa namına okundu.

Filori surresi:

Sultan Mustafa'dan sonra, Sultan Osman kapıya (yeniçerilere) on kese filöri getürmüş idi. Filöri namını işittiler. Doğru Ağa kapısına varıp, bir bölük pâdişahı yoklayıp, bir bölük filöriyi aramakta idi. Bir kese filöri ansızın ortaya atılıp:

«İşte getürdüğü filöri budur!»

Deyicek, kese pârelenip, filöriler, sarı çiçek gibi meydana yayıldı. Topluluk anı yağma edip dağıldılar.

Geride kalan keseleri hazmeden devletlûlara aşkolsun!

Sultan Osman Hanın Yedikulede Şehit Edilmesi

Pâdişahı saraya ilettikten sonra Davud paşa ve yeniçeri ağası Derviş ağa Orta-câmie gelip Sultan Osman hanı bir pazar arabasına koyup, subaşı kethüdası olan Kelender Uğrusu-Kilindir uğrusu» nu bile (beraber) bindirdiler ve azîm cemiyet ile Yedikuleye götürdüler (1) Bu dehşetli gündeki topluluk hiç bir târihte görülmemiştir.

Asker dağıldıktan sonra Davud paşa ve kethüdası Ömer ağa ve Cebecibaşı, birkaç evbaş ile kulede kalıp, kapıyı kapatıp Sultan Osman'ı katle başladıkta, Osman Han dilâver yiğit idi, bunları zebun etti.

Sonunda, Cebecibaşı dedikleri dinsiz kement atıp, Kelender Uğrusu mel'unu dahi hayalarını sıkmakla zebun edip ol mahalde ruhunu teslim etti.

Cebecibaşı, nişane için kulağını kesip valideye götürdü.

Yazık, çok yazık ki Âl-i Osman pâdişahlarından hiç birine böyle cevrü cefâ ve hakaret olmamış iken bu mazlûma bu veçhile gadr ve ihanet ettiler. «Zâlike takdîr-il azîz-il alîm.»

Basiret gözünü açıp ibret alacak haldir.

Davud paşanın, merhumu katle hücumu ne idi? Bu üç gün içinde halkın söverek gayz ve düşmanlık gösterileri ne idi? Bu ahval, hiç bir târihte olmuş ve işitilmiş değil idi. «Fa'-teberu ya ül'il-ebsâr!»

Ol gece Sultan Osman'ın cenazesini yeni saraya naklet-

---

(1) Kilindir veya Kelender uğrusu, çocuk hırsızı demekmiş.

tiler. Ertesi günü vezirler, ulemâ toplanıp, namazını kılıp, pederleri Sultan Ahmed Han türbesinde defnettiler.

O günün şâirlerinden bazıları sadece tâbir ile mersiye kılıklı birkaç hüzün verici beyit yazmışlardı. Kâtip Çelebi fezlekede yazmış olmakla buraya dahi yazılması münasip görüldü:

Mazlûm sultan Osman hanın mersiyesi:

Bir şâh-ı âlîşan iken
Şâh-ı cihâna kıydılar
Gayretlû genç arslan iken
Şâh-i cihâna kıydılar
Gaazî bahâdır hân idî
Âlî-neseb sultân idî
Nâmiyle Osman Hân idî
Şâh-ı cihâna kıydılar
Hükmetmeğe kaadir iken
Emr-i Hakk'a nâzır iken
Hacc itmeğe hâzır iken
Şh-ı cihâna kıydılar
Ey dil! ciğerler oldu hûn
Derdim bir iken oldu on
Kan ağladı ehl-i fünûn
Şh-ı cihâna kıydılar

«Oldu şehit Osman» vak'anın târihidir (ebced hesabiyle).

Şehit Sultan Osman'ın tavsifi:

Merhum beğenilmiş, güneş yüzlü bir sahib-i zuhur pâdişah idi. Ömer salâbetli, yüksek himmetli, Haydar **(Hazret-i Ali)** mehabetli, talihli bir Hâkan idi. Fevkalâde binici, silâh ve harp âletleri kullanmakta mahir, şecaat ve binicilikte akranı pek az, sevimli yüzlü, şirin çehreli, güzel tavırlı idi.

Bazan şiir söyleyip, şiirde mahlası **(takma adı)** Fârisî idi. Gençliğinin en parlak günlerinde tahta cülûs edip, bir tecrübeli, akıllı, sadık yakınlara malik olmayıp, mizaçgir **(arzuya göre şerbet veren)** ve ahmak yakınlara malik olduklarından mâada, İstanköylü kapudan-Ali paşa, bol hediye vermekle hükümdara yanaşıp vezir-i âzam olduktan sonra mal biriktirmek işinde zulmü, müsadereyi (I.S.) itiyat etmekle hayırhah (I.S.) emektarlarını uzaklaştırdı.

Pâdişâh-ı âlem-ârâ **(dünyanın süsü olan pâdişah)** gururlanıp memleket tedbiri için lâzım olan geçim, müdâra birleşme vâdisini tamamen bertaraf edip, şiddet ve kahr ile askerin kalblerini soğuttu.

Asker tâifesinin bir iki sınıfı kolda bulunmadıkça **(kendi tarafında olmadıkça)**, karşı tarafta bulunan zümrenin hakkından gelmenin mümkün olmadığı aşikâr iken gurur-u mülûkâne ile birkaç düşüncesi boş kişinin noksan mülâhazalarına aldanıp, herkesi dağıttı. Ve hiç bir tâifeyi kendi himayelerine almağa rağbet göstermediler.

Allahın takdiri ise cârî olacak imiş. Ahvalleri bu suretle neticelendi. Sinn-i şerifleri **(yaşı)** on dokuz sene, dört yıl, dör aydır. Ömer nam bir şehzâdeleri dünyaya gelmiş idi. Yine az zamanda öldü.

VEZİRLERİ: Halil paşa, Mehmed Ali paşa, Hüseyin paşa, Dilâver paşa.

ULSMÂ-İ KİRAM: Rumeli sadrı Yahya efendi, Kara Çelebi-zâde Kemal efendi, Molla Ali efendi, Anadolu sadrı Hüseyin efendi, Gani-zâde Şerif efendi, Kudsî efendi, Yahya efendi, Ali Çelebi-zâde Hoca-zâde.

İtiraz edene itiraz:

Bu makamda kula itiraz varit olur ki, yeniçeri ağası, kendi ocaklarında, Orta-câmi önünde pârelenmek gayret midir? Başka yerde olsa gulüvv-ü âmdır **(umumî ayaklanmadır)** de-

nilmek mümkün idi. Bezestan önünden ve Saraçhaneden siyaset geçürmek yasaktır. Harem-i has hürmetine riayet ve ihtiram için... Zira hazine makamındadır.

Bir mazlûm pâdişah, nimetini yiyenlerine ve kullarının ocağına kendi ayağı ile gelip cürmünü itiraf ve isti'fâ ede... Murad olunsa, Orta-câmiden almağa kim kaadir olurdu? Yedikuleye gittüğü ne maslâhat için idüğü **(olduğu)** belli idi. Bâhusus:

«İhtiyar babacıklarım, ocağınıza geldim, beni Yedikuleye göndermen! Sultan Mustafa'nın yerinde mahpus olayım. Pâdişahınız mübarek olsun!»

Diyegördü...

Kula lâzım idi ki, sarayda hapsolunsun diyeler.. Karşı gelmeğe kim kaadir idi?

Zahiren mutat sebeplere bakanlar yanında «iş takdirindir» demek söz olur mu? Nitekim bazı müverrihler böyle yazmışlardır.

Akıllıca cevap:

Sebepler âleminde her şeyin nice manevî sebepleri vardır.

Merhum pâdişahın talihi müsait olmadığından başka «pest saat» dedikleri güçlük vakitte, devamlı uğursuz günde cülûs edip, el sene Bezestan etrafı yandı. Bin yirmi sekizde, çarşının yanmaya yeri dahi yandı.

Yirmi dokuzda üç gün fevkalâde çok yağmur ve azîm seller olup nice evler yıkıldı. Aksarayda Kovacı mahallesinde bir ay kadar mescitler su içinde kaldı.

Arkasından bir müthiş tâun oldu ki misli görülmemiş idi.

Bin otuzda deniz donup büyük kıtlık ve pahalılık oldu.

Hotin seferinde dahi bu kadar hasarat ve ırz kırıklığı oldu.

Bilhassa talih-i hümâyunları olan burcda küsuf **(güneş**

tutulması) olmuştu ki, kaatı-ı azîm (1) addetmişlerdir. Hotin seferine de küsuf günlerinde **(güneşin tutulduğu günlerde)** hareket etmişlerdi. Güneş tutulması ise bu mânaya büyük delildir demişler.

Hakikatte güneş, âlem-i ulvîde pâdişahın eşi, ve ayın nuru, şemsten alınma olmakla vezir gibidir. Ve ayın avam-ı nâsa delâleti olmakla, güneşin tutulması, halkın rezil tabakasının hücumiyle mülk ve devletin ıstırabına delâlet edegelmiştir.

Müftü Esad efendinin
Bir köşeye çekilmesi:

Sultan Osman Hotin'e gitmezden evvel, müftü ile araları şeker renk olmağın, Esad efendinin kızı ile evlendikte, Üsküdarî-Mahmud efendi pâdişah tarafından vekil olmuştu. Esad efendi hergiz **(hiç bir vakit)** pâdişaha varmayıp, fakat vakanın çıkışında, kul tâifesinin **(askerin)** maksatlarını bildirmek ve nasihat etmek için huzur-u hümâyuna varmış idi.

Vak'a gününden sonra bir kenara çekilip, Sultan Osman cenazesine dahi çıkmadı.

Meşihat-ı İslâmiye **(Şeyhülislâmlık)**, sadr-ı rum **(Rumeli kadı-askeri)** Yahya efendiye verilip, cenaze namazını anlar kıldı. Rumeli kadı-askerliği, Kethüda Mustafa efendiye, Anadolu kadı-askerliği Bostan-zâde efendiye, ve İstanbul kadılığı Çeşmî efendiye verildi.

Bölük ağalarının çoğu azlolunup, Hasan paşa baş defterdar ve Ömer ağa sekban-başı ve silâhdâr-ı şehriyârî Mısır vâlisi oldu. Vesair paşalara mukarrernâme gönderildi.

İn'am (bahşiş) dağıtılması:

Recep ayının on birinde sipâhî tâifesine cülûs bahşişi çıkıp defterleri dahi verildi. Sultan Mehmed Han câmi-i şerifin-

(1) Bunlar, yıldız ilmi tâbirleridir.

de satıp, gulâmiyelerini aldılar. Diğer asker sınıflarına cülûs bahşişleri dahi dağıtıldı.

Yeniçeriler «Altın isteriz! hurde akçe almazız!» demekle birkaç gün geciktirildi. Ol gün sipahiler Davud paşaya, sarayında hücum edip:

«Sultan Osman'ı ne sebep ile katleydin? Biz sana emânet verdik!»

Dediklerinde Davud paşa:

«Pâdişah Sultan Mustafa Han fermaniyle katleyledim!»

Deyû cevap verdikte, anlar dahi susup dağıldılar.
Recebin yirmi üçünde yeniçeriye bahşiş ve ulûfe çıktı.

Askerin kavgası ve
Kapı ağasının katli:

Şâbân-ul-muazzam ayının gurresinde **(birinci günü)** divan olup, Sipahi ve yeniçeri birbirine karışıp «Ömer efendi ve kaymakam Ahmed paşa ve Kara-Ali ağa ve Ayas ağa, ve Nasuh ağa, ve eski kethüda Hüseyin ağa katlolunsun!» deyû istediler. Bunların hepsi de kaçmışlardı. Davud paşa, araştırmak için adamlar tâyin etti.

Ertesi pazar günü divan olmayıp ol gece harem-i hümâyun hademeleri, şehzâdelere suikast töhmeti ile kapı ağasını paraleyip vücudunu At meydanında olan ejder suretine astılar. Sabahın erken saatinde bunun aslını bilmek için ortalarda toplantı olmuştu. İç oğlanlarından Ağa kapısına kâğıt gelip beyan olunmakla, Davud paşaya varıp:

«Sultan Osman'm acısı yüreğimizde iken, bu şehzâdelere de gadir mi etmek istersiz?»

Dediklerinde:

«Haberim yoktur.»

Deyû yemin edip kurtuldu. Meğer öldürülen Kapı ağası yolsuz gelmiş bir mağrur tâvaşi (I.S.) olup iç oğlanlarını ren-

cide edermiş. Katledip, kurtulmak için bu suçu isnat etmişler.

Bu esnada Hafız-Ahmed paşa Maltepeye konup Âsitâneye gelmek üzere iken Diyarbekir eyâleti verilip geri döndürüldü.

Davud paşanın azli ve
Mere-Hüseyin paşanın sadrâzamlığı:

Çün Sultan Osman'ın şehadetinden sonra Kara Davud paşa sadrâzamlıkta karar edip kulun kalbini hoş etmek ve halka yaranmak için defterleri ve hizmetleri kula verip ne kadar vazifesi kesilmiş, sokaklarda dolaşan, saçma sapan konuşan, ne idüğü belirsiz, halkın rezilleri varsa dirliklerini verdi, cümle çalıkları (1) düzeltildi. Herkes ne istedi ise, yok demeyip, mirî hizmetleri ve evkaf tevliyetleri (I.S.) ve başka şey kalmadıktan sonra hizmet isteyene:

«Kendine münasip bir hizmet bul, verelim!»

Der idi. Anlar dahi araştırıp, ne kadar mekruh ve mânasız mezalime müteallik şeyler bulup, hizmet deyû alıp, halkı soymağa giderlerdi. Zira «Sultan Osman'ın vücuduna zarar gelmesin, mahpus dursun!» demişlerdi. Katl olundukta, sipahiden taarruz edip, söyleyene memuriyet verip dillerini tuttu. Başkaları dahi cizye defteri, gulâmiye ve hizmet tamahına düştüler ve sultan Osman'ı unuttular.

Diğer halka bu durum gayet ağır gelip, Davud paşa, bir kereden başka divana varamayıp, adı, **(pâdişah kaatili)** deyû kötüye çıkıp ve havas ve avam kendûden nefret etmekte idi. Sanki cüzzam hastalığına tutulmuş gibi halk tarafından sevilmez oldu. Ve bu şenî töhmet belâsiyle herkese mağlûp ve pek fazla müdâra ve dalkavuklukla öyle bir rezil oldu ki, hükmünü yürütmekten kaldı.

Vak'a gününde (**yâni Sultan Osman'ın tahttan indirildi-**

(1) Yeniçeri ocağından kovulan, kayıtları silinenler hakkında kullanılan bir tâbirdir.

ği günü) sultan Mustafa'yı bulmağa vasıta olan Derviş ağaya yeniçeri ağalığı verilmişti. Sonra Tameşvar eyâleti verilip, attan düşüp, boynu altında kaldı.

Bu elemli hallerle birkaç gün geçti. Bir gün Mısır'dan azledilmiş olan Mere-Hüseyin paşa gelip, kıyafet değiştirerek müftü ile buluşup ahvali düzeltmek hususunda bazı fikirler söylemekle, belki böyle, devlet adamı kıtlığı zamanında iyi iş görebilir diye düşünülmekle, sadrâzamlık mührü Davud paşadan alınıp, Şabanın üçüncü günü Mere-Hüseyin paşaya verildi. Bu acayip iş, genç ve ihtiyar herkesin garibine gitti. Fakat, belki askeri zaptetmeğe muktedir olur deyû seyirci kaldılar.

Ol dahi korkusundan kula (askere) yaranmak için hazineyi israf edip, dirlikleri ve koyun akçeleri verip bir iş başaramadı.

Sultan Ahmed câmiinde bir meczubun vak'ası:

Vezir, sipahi mülâzimlerine beş yüz kuruş koyun akçesi verip şabanın on birinci günü Sultanahmed câmiinde parayı taksim için varıp silâhtar mülâzimleri az olmakla yarı yarıya bölüşmeğe sipahiler razı olmayıp kavga ederken, bir dîvâne (1), elinde bir bıçak, bir eline âbasını sarıp, kapıdan içeri girip:

(1) Naîmâ'nın «meczup» dediği şahıs, elbette meczup olmamak icap eder. Bu gözü pek delikanlı, mazlûm ve şehit Genç Osman'ın intikamını almak için yüreği yanan bir halk kahramanı olsa gerektir. Bu kahraman, câmiden içeri girdiği vakit:

Kanı (hani) benim Osman hanımı neylediniz? diye feryat etmişti.

Bu millî kahraman, yüz küsur kişiyi tam bir saat allak bullak etmişti. Bu kırattaki bir adam, deli veya sarhoş olamazdı. O, canavarca şehit edilen inkılâpçı büyük ve genç Türk hâkanı Sultan Osman'ın şehadeti acısiyle ciğeri yanan bir millî kahramandı.

«Sultan Osman'ı neylediniz?»

Deyû bunların üzerine hücum eyledi ve bir kaçını urup mecruh ve mülâzim başıyı katleyledi. Mülâzimler ki, seksen kadar nefer idi, üşüp, meczubu katleylediler. Meczubun darbelerinden sekiz kadarı yaralandı.

Pâdişahın Yenicâmie çıkışı:

Şabanın on dördünde sultan Mustafa han câmie çıkıp halk, onu daha evvelki pâdişahlar kıyafetinde görmekle memnun oldu. Çünkü merhum Sultan Osman, hafif elbiseler giyip ve hafif rahtlar **(eğer takımı)** urur idi. Levendâne görünüşte idiler.

Yirminci günü vezir ve müftü ve kadı-askerler, Yenicâmi evkafı zevâidini beytülmale **(hazineye)** almak için müşavere ettiler. Asker bunu, başka mânaya vermekle nice sözler oldu. Çünkü ulemânın, pâdişaha biat etmekte tereddüt etmesinden korkarlardı.

Evkaf mallarının mîrî için alınmasında ittifak olunup, ayın sonunda bütün evkaf zevâidini aldılar. **(Yuhrib-ül-evkaf)** târih düştü.

Nemçe serhaddinde Betlen-Gabor'un galebesi:

Vezir-i âzam Mere-Hüseyin paşa (1) Bosna eyâletini Sarhoş-İbrahim paşaya verip Betlen-Gabor imdadına göndermiş

(1) Mere-Hüseyin paşa, Satırcı-Mehmed paşanın aşçıbaşılığından yetişmiş olan bir Arnavuttur. Hiç Türkçe bilmez veya pek az Türkçe bilirdi. Huzurunda idam ettirmek istedikleri kimseler için etrafındakilere (Alın!) kelimesi yerine Arnavutça (Mere - Alın) dediği için kendisine (Mere) denilmiştir. Kendinden evvelki sadrâzam, Osmanlı târihinin, hattâ insanlığın yüz karası olan iğrenç ve alçak bir mahlûk olan, Sultan Osman'ın katili Boşnak Kara-Davud paşa idi. Bu alçak adam (13 Haziran 1622 — 3 Şaban 1031) de azledilerek, yerine bu, Türkçe bilmeyen Arnavud vezir Mere-Hüseyin paşa sadrâzam olmuştur.

idi. Sofi-Mehmed paşa Budin'de ve Bec elçisi yanında iken asker köprüyü geçip, elçi sual edicek:

«Yoklamaya giderler!»

Deyû cevap verilip, vardıklarında Betlen-Gabor imdadına memur ve kâfirler memleketini yağma ve büyük zarar verdiler. Ve Sakolm nam mahalde Nemçenin taburu gelip yakın konmuştu, Betlen, üzerine varıp topla dövdü. Nemçe **(Avusturya)** bozulup, kimi kaleye ve kimi etrafa perakende ve perişan olup Betlen, pek çok ganimet ve nice esir ve mal ile dönüp vilâyetine geldi.

Mere- Hüseyin paşanın azliyle, Lefkeli-Mustafa paşanın sadrâzamlığı:

Şabanın yirmi yedinci günü Yeniçeri ağası Derviş ağa ki, Sultan Mustafa ile Orta câmie gidendir, vezir Mere-Hüseyin paşa anı uzaklaştırmak isteyip, Karaman eyâletini verip, yerini içeruden silâhtar Bayram ağa çıktı. Derviş ağayı bir kayığa koyup Mudanyaya göndermiş idi. Ertesi gün katli şâyi olmakla yeniçeri ve sipahiler meydanda toplanıp:

«Ağamızı öldürdü, bizi dahi birer ikişer öldürür. Vezir azil ve katlolunmak gerektir.»

Deyû on nefer yeniçeri ve sipahi ile saraya arzuhal gönderdiler. Bir hat **(pâdişah yazısı)** çıktı ki:

«Davud paşa, Gürcü-Mehmed paşa, Lefkeli-Mustafa paşa, bunlardan hangisini isterseniz sarâzamlığı veririm!»

Buyurulmuş... Her birinin adamları kendi paşasına çekmekle kavga çıkıp sonradan:

«Pâdişahımız kimi isterse ana versinler!»

Dediler.

Lefkeli-Mustafa paşa için hatt-ı şerif **(pâdişah yazısı - emri)** çıkıp vezir-i â'zam oldu. Çünkü pâdişahın dâyesinin kocası idi.

Mere, gizlenip Derviş ağa yine geldi, ağa oldu. Bayram ağaya Bosna verildi.

Halkın yeniçerilerden şikâyeti:

Ol zaman, bütün halk yeniçeri tâifesine lânet eylediler ki, bu Doğancı çelebiyi vezir-i âzam niçin katletti? Deyû dâva ideler. Velinimetleri olan hânedandan **(pâdişah sülâlesinden)** bir şanı büyük pâdişahın ekmeği ve tuzu hakkını gözetmeyip, düşmanı eline görünüşte emanet verilmişken, gadir ve zulüm ile katline sükût edip topal şeytan olalar!. Deyû yer yer söylendi.

Giderek bu itiraz, Abaza paşaya sirayet etmekle taşrada yeniçeriyi kırmağa başladı. Nitekim yakında anlatılacaktır.

Bundan sonra dahi nice toplantılar ve pâdişah ile kul **(asker)** arasında istimâlete (I.S.) müteallik yazışmalar eksik olmadı. Ramazanın son cumasında Cerrah şeyhi İbrahim efendi va'zında:

«Ümmet-i Muhammed! Deli pâdişah üç gündür bir tenha odaya girip kapanmış, namaz kılıp ağlamaktadır. Hiç kimseye söylemez. Duaya meşgul olur. Sırrına yine kendi vâkıftır. Ve Sultan Osman Hanın mertebesini rüyada görmüşler, çok yüksek imiş.. Hak teâlâ rahmet eyleye!»

Deyû halkı ağlattı.

Ramazan bayramında pâdişah hazretleri divana çıkıp taht önünde ayak üzere durup el öptürdüler, aslâ oturmadılar (1). Halkın kimi halifeler âdâbına riayet içindir deyup, salâhına dahi hamleylediler.

(1) Halbuki Osmanlı saray ananesinde, bayram tebriklerinde pâdişah, tahtına oturur ve tebrike gelnler bu suretle el veya etek öperlerdi. Sultan Mustafa ise, bayram el öpmesinin sonuna kadar taht önünde ayakta durmakla herkesin hayretini çekmiştir.

Lefkeli-Mustafa paşanın azliyle, Gürcü-Mehmed paşanın sadrâzam oluşu:

Şevval ayının on birinci günü pâdişah hazretleri Davud paşaya çıktılar. On beşinci günü sipahi tâifesi varıp «Vezir-i â'zam rüşvet alıp, tamahkârlığı ile kötü nam aldı» deyû arzuhal edip, sadrâzamlıktan atılmasını istediler. Pâdişah hazretleri dahi Şeyhülislâmı huzuruna çağırıp meşveretten sonra mührü, Gürcü-Mehmed paşaya verdiler.

Acem elçisinin gelişi:

Zilhicce ayının ikinci günü alay tenbih olunup, ertesi Acem elçisi Ağa Rıza gelip mutad üzere alay ile iskele kapısından girip Vefâ'da «dilsiz Kızılbaş-Hasan» hanesine kondu.

Zilhicce ayının sekizinde yeniçeri güruhu ağaları Derviş ağanın azlini istemekle yeniçeri ağalığı, mirahor Berber-Mustafa ağaya verildi. Azlinin sebebi budur ki:

Mezbur Derviş ağa beytülmale kendi adamlarını göndermek isteyip, eski kanun, «ocaktan kullukçu gitmektir» deyû yeniçeri razı olmamakla gazaba gelip kendilerine ve ocağa sövdü dediler. Mezbura **(adı geçene)** Budin eyâleti verildi.

On yedinci günü elçi Rıza ağa divana varıp pâdişahın eteğini öpmekle mesut oldu. Dört yüz kadar kapıcı ve bin kadar yeniçeri, hediyelerini pâdişah önünden geçirip hazineye teslim ettiler.

Abaza Paşanın ilk Baş kaldırışı:

Mezbur Abaza paşa, Canbulat-oğlunun hazinedarı iken, cenkte tutulup Gazi Koca-Murad paşaya geldikte, yeniçeri ağası Halil ağa, rica ile katilden kurtarıp yanına almıştı. Bahadır Nevcivan olmakla hizmetini beğenmişti. Kapudan ol-

dukta derya beyliği vermişti. Acem seferine gittikte Maraş eyâletini verdi. Sonra Hotin seferinde Erzurum beylerbeyisi olmuş idi. Ve bundan evvel merhum Sultan Osman, etrafa serahorlar gönderip yeniçeri zümresini yakalamak istedi, deyû nice yalan ve uydurma sözler yayılmıştı. Ana binaen Ayıntapta Abdülbâkî nam bir kadı, yerli yeniçeri ile zıt düşüp, şehirliyi bu âvâze ile üzerlerine üşürüp ve bir iki nefer katlettirmişti.

Orta çavuş teftişine gönderildi. Ve Erzurum beylerbeyisi, zikri geçen Abaza-Mehmed paşanın adamlariyle yeniçeriler arasında bir hususta kavga çıkıp döğüştüklerinde üç yeniçeri ve beş paşalı düşüp, yeniçeriler paşaya dil uzatıp, paşa dahi bunları mahvetmeğe niyet edip, yeniçeriler iç kaleye girdiler.

Erzurum'da bulunan ma'zul **(azledilmiş)** bulunan Hüseyin paşa, vilâyet büyükleriyle araya girip sulh ettiler. Yeniçeri iç kaleden çıkıp Abaza paşa girdi ve muhkem zapteyledi. Ve sekban yazmağa başlayıp Erzurumda olan yeniçerileri çıkardı.

Bunlar İstanbul'a geldikte, Diyarbekir'den azledilmiş olan Nasuh paşa kethüdası Mustafa paşaya Erzurum ve Abaza paşaya Sıvas verildi. Lâkin Abaza paşa iç kaleden çıkmayıp müteselliml (I.S.) geri gönderdi.

Anadolu'da ve diğer şehirlerde fitne ve fesat zuhur edip eşkiya yer yer harekete geldi. Zira, «Devlet valide elindedir, pâdişah akıl sahibi değildir» derler ve fitne ve fesada başlarlardı.

Vakıa bugünlerde kul **(asker)** ziyade yüz bulup zapt ve raptan kaldı, bütün yüksek memuriyetler ve hizmetler, tevliyet (I.S.) ve cibâyetleri alıp, ırz ehli ve emektarlar ve akıllı gün görmüş ıhtiyarlar mağlûp olup, söz ayağa düşmüş ve halkın hali kederli olmuştu.

Her bar ki, işlere vâkıf müstakil, hâkim ve kahir bir pâdişah hükmüne münhasır olmaya, devlete ortaklar peyda olur. Allahın âdeti böyle olagelmiştir.

Bu senenin bazı olayları:

Adı geçen senede Seyf-oğlu Trablus vâlisi iken meğer Kelbin dağına değme hâkim zafer bulmaz imiş.. Her zaman Kelbî arapları inip, Beyrut etrafını tâlân ederlermiş.. Beyleri iki taze yiğit imiş.. Birine emîr Kasım, birine emîr Ali derler.

Seyf-oğlu mukataa malı tahsili namına iki bin asker ile Hasan ağa nam âdemisini Beyrut'a gönderip, emîr Kasım namına uydurma bir mektup gönderir ki, «Niçin sözünüzde durmayıp emîr Ali'yi öldürmediniz?» gibi hilekârane kelimeler yazıp, bu mektubu bir yol bulup emîr Ali eline düşürür.

Emîr Ali kandırılmış olup, beraberce ava çıkıp emîr Kasım'ı eliyle katleder. Kasım taraftarları dahi çıkıp intikam almak için emîr Ali'yi katledip, iki emîrin başsız askerleri birbirlerine kılıç koyup birbirlerini katlederlerken, tâyin olunan casus, Hasan ağaya haber getürdüğü gibi, yanında hazır bulunan iki bin levend ile derhal Kelbin dağını kesip ve Kelbî tâifesini gereği gibi kırıp pek çok mal alıp, mîr Ali ve mîr Kasım'ın kellelerini dahi birer mızraka dikip paşasına geldi.

Seyf-oğlu Yusuf paşa ahvali hakkında:

Adı geçen Yusuf paşa ki, yaşı yüzden fazla bir pîr ve evlât ve torunları gayet çok olup, aslında Maraş'tan gelme Türkmen olup nice zaman gezip devecilik, sonra levendlik ederek Trablus Şam yakınında Akkâ diyarındaki, otlu, sulu, bağlı, bahçeli bir memlekettir, yerleşip ve zamanın değişmesiyle, gelip, Trablus'ta Salyâne beyleri çektirme ile donanma ve muhafaza umuruna yakın olup, Trablus eyâlet değil iken, adı geçen Seyf-oğlu Yusuf paşa eyâlet olmak üzere zaptetti.

Canbulat-oğlu ile cenk ettikte kırılıp, Şam hisarına ka-

panıp, sonra Fadıl Ali bey-zâde İbrahi mefendi vasıtasiyle kurtulup Maan-oğlu ile hod düşmanlıkları pek fazla olmakla anınla anlaşmazlıktan hâlî değildi.

Adı geçen Yusuf paşa, ak sakallu, kara yağız, yüzü çopur bir hilekâr pîr (ihtiyar) idi. Trablus'ta çok adam katledip, helâk ettiği kimseleri kuyuya atıp, hiç kimse «paşa falan kimseyi öldürmüş veya yok etmiş» demeğe kaadir değildi. Halkı o mertebe korkutmuştu. Ve bu sayede ol kadar mal almış idi ki, hazineler meydana getirip nice harabelere mal gömmüş.

Naklolunur ki, hazinelerini gömmek için, yeri kazan ırgatları dahi, katlettikten sonra, gömdüğü definelerle birlikte gömer, sır çıkartmazdı.

Sultan Osman vakasında memleketten yeniçerileri kovup uzaklaştırdı. Kendi sekbanlariyle müstakil hale geldi.

Bin otuz bir sırasında Lefkeli-Mustafa paşa sadrâzam oldukta Ketenci-Ömer paşaya Trablus eyâleti verilip, ol dahi Trablus'a vardıkta Maan-oğlu dahi hükümet merkezi olan Beyrut'tan kalkıp, Trablus'a gelip, Seyf-oğlu Akkâ'ya gidip, Ömer paşa ile Maan-oğlu birleşip, Seyf-oğlunun üzerine varmak istediler. Meğer bu sırada Mere-Hüseyin paşa vezir-i â'zam olduğu gibi Seyf-oğlunun der-i devlette yardımcısı ve kapı kethüdası şeklinde olan bir dostu yerinde bırakıldığına dair mukarrernâmesini alıverip alelâcele göndermiş.

Seyf-oğlu, yerinde bırakıldığını meydana koydukta Ömer paşa, Maan-oğlu ile bu emirnâmeye itibar etmeyip tekrar Akkâ üzerine varmağa karar verdiler. Trablus kadısı Ali efendi nasihat kılıklı mâni olmakla, çaresiz Ömer paşa dönüp, yine Seyf-oğlu, mansıbını zapteyledi.

Seyf-oğlunun garip hilelerindendir ki:

Seyf-oğlu azlolundukta deniz kenarında bir büyük kilitli burçta hazine sandıkları koyup, kasden bu işten bir adamı haberdar eder. Ömer paşa gelince o herif, Seyf-oğlunun hazine sandıklarını o burçta sakladığını haber verir. Ömer paşa bunu haber alınca adı geçen kadı Ali efendi ile kalkıp varıp, lehimlenmiş büyük kilitlerle muhafaza edilen bir burç gör-

düler. Kilitlerini kırıp içeri girip, sandıkları da kırdı. Gördüler ki bazısında kum ve taş, ve birinde balmumu, kâfur bulunup maldan eser yok..

Ömer paşa kederinden, müjdecinin boynunu urur. Bu mesele der-i devlete aksettikte, Seyf-oğlu çok mal ile tanınmış olmakla: «Birikmiş hazinelerini Ömer paşa zaptetmiş, kimse vâkıf olmasın diye bu işe şahit ve delil olan adamı idam eylemiş» deyû duyuldukta, kimseyi inandırmak mümkün olmayıp Ömer paşa pek fazla kederlendi.

Seyf-oğlunun hilesinden biri dahi bu ki, iki Venedik kalyonu pek çok mal ile dolu ve her birinde kırkar frenk ve kuruş ve çuha gelip, Trablus önünde yattıkta, hepsini alıp, kâfirleri mahkemeye getürüp, tercümana tenbih eder ki, frenklerin sözlerini «Biz Maltalıyız, korsanlığa çıktık, bizi rüzgâr bu tarafa düşürdü» şeklinde tercüme etsin.

Ali efendi mürafaa (S.B.) sırasında sual edip:

— Siz nesiz?

Dedikte lisanlarınca müste'men olduklarını (1) söyledikçe tercüman:

«Maltalıyız» dediler deyû tercüme edip, paşanın muradı malûm olmakla kimse iyice araştırmağa imkân bulamayıp Maltalı olmalarını tescil ve hüccet (S.B.) edip bütün malları zapt ve gemileri satıp, seksen nefer frengin bir gece deniz kenarında boyunlarını urup, dil çıkarmadı ve aldığı mallardan otuz bin filöri, ganimet malıdır deyû İstanbul'a gönderip, geride kalanlarını yuttu.

Kalyonun birini satın alan adam İzmir'e vardıkta İzmir'de duran Balyos **(Venedik elçisi)** kalyonu gördükte tanıyıp, alıp İstanbul'a bildirdi. Ve, geri alması ve hakkının verilmesi için evâmir-i âliyye **(pâdişahın fermanı)** alıp, Trablus'a vardıkta, Seyf-oğlu yine malûm hilesine baş vurup balyosu karşılamak için adamlar gönderip, görünüşte ikram ile bir menzile kondurur. Aynı zamanda balyosa **(Venedik elçi-**

(1) Yâni, kendilerine âman verilmiş olduğunu,

sine) tercüman ile gizlice haber gönderir. Fakat mel'un, kalyona aman verilmişti diye kavga eder.

Seyf-oğlu: «Bu iddiadan vaz geçesin, yoksa seni katledip, yanında gelen mübaşirleri ve kâfirleri cümle idam edip bir tek dil (haberci) çıkarmam» dedi.

Çaresiz balyos (Venedik elçisi) gelip buluştukta Seyf-oğlu:

— Nedir balyos?

Deyû hitap edip, ol dahi niye uğradığını bilip:

— Sultanımı ziyaret için geldim.

Deyû cevap verip geldiği yere döndü.

Paşa mehterlerini gönderip balyosun konağında davul ve nakkare şenliği edip yüz kuruş dahi bahşiş olurlar. Bu şekilde aldıklarını yutup hazmeder.

Buna benzer hileleri pek çok imiş. Ömer paşa ise azlolunmuş... Ağırlığını Ba'lebek yolundan gönderip kendi Kıbrıs'a geçer. Yolda mal ve rızkını yüklediği gemileri dahi Kıbrıs burnunda altı pâre duka gemileri alıp sonra kendi Antakya paşası olup, evvelce kadılarını katleden imamı ve dizdarları (kale ağası) katledip haklarından geldi.

Donanmanın gelişi:

Evvelce birkaç donanma gemileri ile serdâr Recep paşa Karadenize gitmiş idi. Kelgra burnu önünde bir çok Kazak şaykalarına (I'S') rast gelip büyük cenk eylediler. Şaykalar baştarda (S.B.) altına girip sarılmak istedikte alabanda ettirip şaykaları batırmakla, Kazak kâfirleri denize dökülüp çoğu battı. Diğer gemiler dahi şaykaları çekip, bir gaza ettiler ki, hiç bir târihte Kazaklara böyle galebe olmamış idi.

Altı yüz kadar şaykadan on sekizi alınıp, geride kalan batıp helâk oldu.

Beş yüzden fazla esir, zincire vurulup Zilka'denin yirmi beşinci günü selâmetle ve ganimet almış olarak tersâne-i âmireye (devlet tersânesine) ulaştılar.

Vakaayi-i Sene İsneyn ve Selâsin ve Elf

(BİN OTUZ İKİ SENESİ OLAYLARI)
(Hicrî 1032 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî 1622 senesi Kasım ayının beşinci Cumartesi gününe rastlar)

Leh ve Moskof elçilerinin gelişi:

Muharrem ayının başlarında Moskof elçisi, sonra Leh elçisi gelip, der-i devlete ulaştılar. Ve sipahi mülâzimlerine hizmet dağıtıldı.

Leh elçisi, yedi yüz atlı ile ağır elçi idi. İki elçi, vezir sarayında buluşunca çekiştiler. Çünkü Moskof, Leh tâifesinin muhalifi olup aradan kaldırmak için elçi göndermişti. Vakta ki tabur **(müstahkem ordugâh)** fethi müyesser olmayıp asker eli boş olarak döndü, Leh tâifesine gurur gelip Moskof üzerine yürüdüler. Moskof dahi askeriyle karşılayıp muhkem cenk eyledi ve Moskof dahi galip geldi. Ve askerinin çoğu kırılıp kılıç artığı memleketlerine kaçtılar. Moskof dahi elçi çıkarıp Kefe tarafından İstanbul'a göndermişti, tâ ki, Âl-i Osman ile birleşip düşmanı mahvede...

Kantemir Mirzanın Leh kâfirlerine galebesi:

Bundan evvel Leh küffârı yirmi bin kadar askerini, Eflâk ve Boğdan memleketlerinin yağmasına göndermişti. Bu iki memleketin voyvodaları bunu işitip Silistre paşası Kan-

temir Mirzadan yardım istediklerinde, Tatar askeriyle yetişip küffârı bozduktan sonra Leh vilâyetine akın etmişti. Hadsiz esir çıkarıp sâlim (selâmetle) ve ganimet alarak geldi.

Leh dahi bu sebepten İstanbul'a elçi gönderip Kantemirin Silistre'den kaldırılmasını rica eyledikte vezir-i âzam kulak asmadı. Çünkü elçi, hediye namiyle biraz bir şey getürüp, sulhta taahhut ettikleri haracı getürmemişti.

Kantemir Mirza ise «Elçi adamlariyle haraç gelince alıkonmak lâzımdır, sözlerine inanmak câiz değildir. On dört nefer tabl ve alem sahibi beyzâdeler biledir (beraberdir), anların hapsinde gaflet buyurulmaya!»

Deyû arzetmişti.

Abaza paşa hakkında şikâyetçilerin gelişi:

Muharrem ayının on üçünde Erzurum yeniçerileri gelip Abaza paşadan şikâyet eylediler. Yerli yeniçerileri göz hapsine koyub sekban yazdı deyû âyândan mahzar getürdüler.

Saferin üçünde Leh elçisi el öptü. Dokuzunda Acem elçisine izin verildi. On altısında yeniçerilerin cümlesi gelip Abaza paşa etrafta Kars ve Ahısha paşaları taraflarına dahi yeniçeri tâifesinin kaleden çıkarılması için buyurultular (S.). gönderdiğini arzetmişler.

Halil paşa nasihat şeklinde mektuplar yazıp kendi adamlarından iki adam ile gönderdi ve kaleden çıkıp, teslim etmeği rica eyledi.

Abaza paşa için yeniçerilerin hareketi:

Safer ayının on dokuzunda yeniçeri ağası vezir-i âzam sarayına varıp:

«Yeniçeriler ayaklandı, Abaza paşanın isyanına sebep, İstanbul'da Gürcü-Mehmed paşa ve Halil paşadır. Anlara

dayanır, vezir-i âzâm, biraderi Hüseyin paşanın damadı ve Halil paşanın oğulluğudur» dediler.

Zabitleri araya girip men eylediler ve çıkıp kapıya (**Yeniçeri kapısına**) giderken kaptan Halil paşaya rast gelip etrafını sardılar:

«Vezir-i âzam senin hatırın için bu işle meşgul olmaz, Abaza sana dayanıp bu denlû hareket eder.»

Der iken kethüda bey Çeşteci-Ali ağa erişip bunları dağıttı.

Ertesi gün divanda tekrar ayaklanıp:

«Elbette Abaza paşa katlolunsun!»

Dediler.

Zabitler tekrar araya girip defettilre ve kapıya:

«Erzurum beylerbeyisini (Abaza paşayı) azlettim, Halil paşanın bu işte parmağı yoktur, incitmeyesiz!»

Deyû hat (pâdişah fermanı) geldi.

Safer ayının ortalarına doğru Zağarcı-başı Bayram ağa ve Mehmed ağa ve Kurd Ağa Rumeline ve baş haseki ile bir yaya başı Anadolu'ya devşirme devşirmeğe gittiler.

Sultan Osman'ın kanını istemek için askerin toplanması:

Safer ayının yirmi sekizinci günü divanda sipahiler ayaklanıp:

«Taşrada kadılar ve reâyâ bize, pâdişah kaatili deyû lânet ederler... Elbette kim katletti ise hakkından gelinsün!»

Dediler.

Bölük ağaları araya girip men ettiler. Divandan sonra Orta câmie varup bir yere geldiler ve:

«Taşrada gezecek halimiz kalmadı. Bizim, pâdişah katlinde sun'umuz yoğiyken bu töhmeti kabul etmeziz.»

Deyû bildirdiler, maksatları bu oldu ki, zabitleri vezire, vezir de pâdişaha... bildire «Eğer pâdişah ferman eyledi ise

kendi bilür ve illâ kaatili katlolunsun. Bühtandan **(iftiradan)** kurtulalım!» deyû dağıldılar.

Ertesi gün Ahi-zâde Hüseyin efendi Rumeli kadı-askeri, Bostan-zâde Yahya efendi Anadolu kadı-askeri oldu.

Divanda sipahiler yine Sultan Osman'ın kaatilini istediler ve bölük ağaları divandan çıkıp beş on ihtiyar Şeyhülislâmdan fetvâ istediler.

Şeyhülislâm:

«Bu husus pâdişaha arzolunmalıdır. Eğer ferman etmedi ise kaatiline şer'î hüküm icrâ olunsun!»

Deyû cevap vermekle dağıldılar.

Davud paşanın ve Cebeci-başının öldürülmesi:

Rebiülevvelin birinci günü sipahiler divanda toplanıp yine Sultan Osman'ın kaatilini istediler. «Biz, Orta câmide emanet vermiştik, ne temessükle (S.B.) katlolundu?»

Dediler.

Sözleri içeri (**pâdişaha**) yazıldı. Bir hatt-ı hümâyun çıktı ki :

«Sultan Osman'ı ben katlolunsun demedim, Davud paşa öldürdü. Kaatiller kim ise haklarından gelinüp katlolunsun.»

Demişler. Çün pâdişahın malûmu ve haberi olmadığını kul **(asker)** bildi.

«Tiz kaatiller bulunsun!»

Deyû çağrıştılar ve ayaklandılar. Ol gece Cebeci-başı kaçarken tutulmakla, getürüp çeşme önünde boynunu urdular. Davud paşa ise evvelce gizlenmişti. Sarayı mühürlenip iki gün aradılar. Üçüncü günü, Hazret-i Eyüp Ensârî yakınında, Topçularda, adamlarından Hamza bey nam sipahinin hanesinde samanlık içinde bulunup yakaladılar. Arkasında bir

nefti kapama (1) ile pejmürde kıyafet bir araba içine koyup sarayına ilettikte Yedikuleye hapse gönderdiler (2).

Zamanın İbn Mülcem'i (3), Kelender-oğlu dedikleri mel'un, ol zaman subaşı idi. Kaatillerden olduğu meşhur olup kendi dahi inkâr etmezdi. Anı dahi Yedikuleye kaldırdılar.

Rebiülevvelin beşinci cuma günü idi. Kul (asker) Orta câmide toplanıp namazdan sonra Yeniçeri ağası cümleye dedi ki:

«Yoldaşlar! Davud paşa ele girdi, emir pâdişahındır, ne ferman olur ise... Sizden biriniz Davud paşa hakkında söz söylemesün! Ve bundan sonra bir toplantı dahi edip, falanı isteriz demiyesiz!»

Odabaşılar ve ihtiyarlar, baş üstüne deyup, sipahiler dahi muhalefet temeyip dağıldılar. Ama, Davud paşa zevcesi Sultan ve adamları, bol miktarda para dağıtarak, bazı zorba odabaşılara ve neferlere ve sipahilerden «Feridun efendi» ye, ve «Haylî Çelebi» ye baş vurdular, ve Cellât Usta Süleyman'a dahi, acele etmemesini döşendiler (4).

Ertesi gün, divana durdukta cellâtlar Davud paşayı kapıcılar odasından çıkarıp katline işaret çıktıkta, mahut çeşme önünde (5) siyaset meydanına getürüp çökerttiler.

---

(1) Üste giyilen bir nevi elbisenin adıdır.

(2) Davud paşa denilen bu mel'un şahıs, şehit Sultan Osman'ı da böyle adi bir araba içine bindirmişti. Ne gariptir ki şimdi kendi de daha pejmürde ve perişan bir kıyafette, sefil bir arabaya bindirilmiştir.

(3) İbn Mülcem, Hazreti Ali'yi şehit eden mel'undur.

(4) Bu hale göre, Davud paşa başı kesilmek üzere çökertildiği vakit, cellât Usta Süleyman, elindeki palasını onun başına vurup, başını yere düşürmekte acele etmeyecek, biraz oyalanacaktı.

(5) Topkapı sarayının, ikinci kapısının sağ tarafında, duvara bitişik olan meşhur «Cellât çeşmesi» önünde...

Naklolunur ki, ol gün Davud paşayı içeriden bir heyet ile çıkardılar ki, arkasında olan nefti kapama, tutanların çekiştirmesinden pârelenip penbeleri **(pamukları)** çıkmış idi. Başında destarı yok... Bitkin... Vâkıa elleri bağlanmamış idi, ama müthiş bir korku içinde olup, korkudan kımıldamağa mecâli yoktu. O halde yere çökerttiler.

Cellât yakasını kıvırub, şimşiri **(kılıcı)** kınından çıkarıp çalacağı **(paşanın ensesine vuracağı)** sırada, Davud paşa koynundan bir hüccet **(senet)** çıkardı. Bu hücceti, vezir-i âzam olduğu vakit, Sultan Osman'ı katlettikten sonra Rumeli ve Anadolu kadı-askerleri Kethüda Mustafa efendi ve Yahya efendiden alıp, Sultan Osman'ın katlinin lüzumuna dâir ikisine de imza ettirip temessük **(senet)** edinmişti.

Ve Sultan Mustafa handan, Sultan Osman'ın katli için aldığı hattı **(yazılı emri)** çıkarıp, eliyle yukarı kaldırıp:

«Ben bu temessükler (senetler) ile şer'an katlettim!»

Deyû feryada başladı. Ol zaman. paşanın zevcesi tarafından para ile tutulmuş olanlar cellâda:

«Urma! Görelim, aslı nedir?»

Yeniçeri ihtiyarlarından birkaçı:

«Ur! Öldür!»

Deyû çağrıştılar.

Ol mahalde, yeniçeri ve sipahinin aşağı tabakası ve fesadı kışkırtanlar, bu, öldürülmesi vâcip olanın **(yâni Davud paşanın)** yaşamasını kendilere mal edinmek ve arzularına nâil olmak için sebep tasavvur etmekle her taraftan:

«Çalma! Urma!»

Deyup nâra ve hücumlar ile, cellât kılıcını kılıfına koydu.

Yeniçeri tâifesinden Kul-oğlu nam şahıs ileri gelip Davud paşayı idam mahallinden kaldırıp ve asker kuşatıp orta kapıdan taşra çıkardılar. Bir ata bindirip Orta câmie gö-

türdüler. Ol zaman yeniçeri ve sipahi birbirine gireyazdı. Zabitler araladılar. Çünkü yeniçerilerin çoğu:

«Katlolunsun!»

Ve sipahi zümresi:

«Görelim, sonraya bırakılsın!»

Derlerdi.

Lâkin söz sahibi yeniçeri zabitleri Davud paşanın katlini isterlerdi ki, üzerlerinde olan «pâdişah kaatili» suçu kalkıp, herkesten utanmaktan kurtulalar.

Fakat, yeniçeri ve sipahilerin ekserisi ki halka musallât olup mal edinmeğe ve yağmayı âdet edinmişlerdi, anlar daima fitne ateşi sönmesin diye kışkırtmakta olup, Davud paşanın ve diğer fesat başlarının yok edilmesini istemezlerdi.

Vakta ki Davud paşayı meydandan kapıp Orta câmie getürdüler, vezirler ve divan ehli şaşırıp hayrette kaldılar.

Askerin her biri Davud paşaya, kendi eteğinden ve mendilinden birer parça bez koparıp nişane vermeğe başladılar. Davud paşada bu nişanların sayısı binden fazla oldu.

Başı çıplak, şaşırmış, susuzluktan dilini çıkaran köpek gibi, ümitsizlik ve korku ile soluyup yarı canlı giderdi (1).

Davud paşaya askerin nişan vermesinden maksat bu idi ki, Davud paşa yine sadrâzam olup, nişan sahiplerinin isteklerine müsaade eyleye.

Ol hal ile giderken, has furunu önüne geldikte, sipahilerden biri başından destarını çıkarıp giydirdi. Biri dahi ferâcesini verdi. Birisi dahi atından inip Davud paşayı süvari yaptı. Ve bu hengâme ile Orta câmie iletti, ve orada başına mücevveze (2) ve ennine (üzerine) libas ve hil'at giydirip vezir ettiler ve bîat gösterdiler.

Bundan sonra nişan sahipleri iltimas istemeğe başlayıp, bir bölüğü dahi durmadan nişan vermekle meşgul olurdu.

---

(1) Bu mel'un Davud paşa, Sultan Osman'ı da böyle götürmüştü.

(2) Bir nevi serpûş.

Davud paşa dahi talihin bu şaşılacak işine kapılıp, memuriyetler dağıtmağa başladı. Kethüda ve Çavuşbaşı ve tezkereciler, karşısında ayakta durup alıp vermekle meşgul oldular.

Beri tarafta vezir-i âzam cellâdı çağırıp:

— Davud paşayı meydandan kim getürdü?

Dedikte:

— Sipahiler aldı,

Cevabını verdi. Sipahiler:

«Hâşâ, bizim alâkamız yoktur!»

Dediler.

Kadı-askerler bu ahvali sicile kaydettiler. Divan bozuldu (dağıldı). Askerin bu hareketinden hatırlar kırılmış ve büyüklerin kalbleri ürkmüş olup vezir-i âzam Gürcü-Mehmed paşa dahi sarayına geldi ve ne yapacağını bilmeyip şaşırdı kaldı.

O sırada Kapıcılar Kethüdası Rahîkî damadı Ahmed ağa ki, akıllı ve cesur bir kimse, vezir-i âzama gelip, onu bu halde şaşırmış buldukta:

— Düşüncenizi bana söyleyiniz. Eğer şu olan işlerden ötürü ise, bana bir ferman verin, varup Allahın fazli ile fitneyi defedip, melunu katledeyim!

Demesiyle, Gürcü-Mehmed paşanın aklı başına geldi, cesaret geldi, hemen ferman yazılıp mezbur Ahmed ağa alıp iki yüz miktar üsküflü kapıcı ile (S.B.) hemen Orta câmie yöneldi.

Vakta ki Orta câmide toplanmış olanlara:

«Kapıcılar kethüdası geliyor!»

Deyû haber verildi.

Orada olan şahısların kalblerini korku kaplayıp dehşete düştüler. Kapıcılar ile Ahmed ağanın ol heyetle geldiğini gördüklerinde neticenin kendileri için iyi olmıyacağını anlayarak hemen dağıldılar.

Ahmed ağa câmie girip Davud paşayı yakasından tutup, âman vermeyip aynen merhum Sultan Osman'ın girdiği arabaya bindirip, Kapıcılar etrafını kuşatıp, ol hal ile Yedikuleye götürüp hapsettiler.

Rebiülevvelin yedinci günü boğup, merhum pâdişahın intikamını aldılar. Ve Kelender uğrusu dedikleri hınzır dahi katlolunup iğrenç lâşesi deryaya atıldı.

Kaatillerin biri dahi Budin'e giden, Derviş adındaki kötü fikirli kimse idi, katline bir kapıcıbaşı gitti. Biri dahi, meydan bey idi ki, Davud paşanın kendi arpalığı (S.B.) olan Köstendil sancağını alıp gitmiş idi, anın dahi katline adam gönderildi.

Gürcü-Mehmed paşanın sadrâzamlıktan çekilmesi ve Mere-Hüseyin paşanın ikinci sadrâzamlığı:

Gürcü-Mehmed paşa, birkaç ay işleri idare etmeğe başlayıp haksız yere pâdişah kanma girenlerin kısâs'ına ihtimam ve eşkiyayı idam etmekle, velînimeti olan Osmanlı hânedânına hizmet ve rezillerden intikam almağa kararlı olup, devlet işleri iyiliğe yüz tutmağa başladı.

Meğer Mere-Hüseyin paşa pusuda durup hile düşünürmüş... Sipahi zorbalarından Arnavud Süleyman ki, aslı Konyalıdır ve fitne ve şirretlik erbabı arasında iş bilir kimse idi, ana ve onun gibilere bolca para dağıtarak kışkırttı.

Rebiülâhırın üçüncü günü odabaşılar kapıya toplanıp:

«Erzurum ve Bağdad'ta fitneler çıktı, Kantemir Leh kralının şaykalar yaptırdığını bildirmişken vezir-i âzam aldırmadı.»

Deyû müşavere ettiler. Ertesi günü divanda Sipahi ihtiyarları ve odabaşıları birleşerek ağa önüne varıp:

«Bize müdebbir bir vezir gerektir. Âlem harabe varıyor. Bu vezir aldırmıyor!

Dediler. Hasan Beyzâde der ki:

Sipahiler ve yeniçeriler birleşerek divana hücum ettiler. Vezirin yüzüne karşı edepsizce sözler söyleyip:

«Sen bizim evvelce bazı kardeşlerimizi katletmiş idin. Biz seni istemeziz! Tavâşî (S.B.) tâifesinin vezarette alâkası olduğuna razı değiliz. Yok dersen hançer üşürüp seni pâreleriz!»

Demekle, Mehmed paşa sadrâzamlıktan elini çekip ırzı ve vekarı ile bir kenara çekilmeği uygun buldu. Ve mühr-ü hümâyunu çıkarıp Kapıcılar Kethüdasına teslim ve kendisi abdets tazeler gibi, nâzikâne divandan kalkıp sarayına gitti.

Kapıcılar kethüdası mührü, hazinedar başıya, ol dahi pâdişaha ulaştırdı.

«Kul, kimi isterse, mühür ana verilsin!»

Denildikte Mere'yi istediler. Kapıcılar kethüdası mührü getürüp Mere-Hüseyin paşaya teslim etti. Esasen Hüseyin paşa hazır olup, haber gözedirdi. Hemen divana gelip başta karar kıldı. Zabitlere hil'atler giydirip, neferlere koyun akçeleri ve bahşişler ve ağa kapısına **(Yeniçeri ağasına)** bin kelle şeker gönderdi.

Orta câmii, ibrişim kaliçelerle **(küçük halı)** döşetti. Gürcü-Mehmed paşa Bursa'ya, Halil paşa Malkara'ya sürülüp kaptanlık Recep paşaya verildi.

Abaza paşanın isyanı:

Evvelce Gürcü-Mehmed paşa ağızlarda dolaşan sözlere kıymet vermeyip, Abaza hakkında, biraderi Hüseyin paşanın mektubuna itimat ederdi. Çünkü Hüseyin paşa, Abazanın iyiliğini ve itaatte olduğunu bildirirdi.Durumun tahkiki için ocaktan bir çorbacı göndermişlerdi. Bu çorbacı, cümâda-l-ûlânın on birinde gelip:

«Hâlen, Erzurum'u verdikleri Mustafa paşanın mütesellimini (I. S.), Abaza koymayıp, bütün sancakları kendi adamlarına verdi, reâyaya hane başına biner akçe saldı, on beş bin kadar askeri vardır.»

Deyû haber götürüp «Biber Solak, Çopur Bekir, Kör Hazinedar, Küçük Abaza, Sarhoş Bölükbaşı» gibi, her biri birer namlı asker sahibi olup, yanında hizmetinde bel bağlamışlardır.

Karahisar'ın zaptı:

Evvelâ Sınır eyâletinde bulunan Karahisarda Mürteza paşa, Abaza'nın sözüne karşı gelmiş olmakla üzerine varıp on gün muhasara eylediler. Mürteza paşa vire ile (I.S.) çıkıp çaresiz ol güruha katıldı.

Sonra Sıvas ve Ankara üzerine yürüyüp, etraf beylerine dâvetnâmeler gönderip çoğu itaat ettiler. Maraş beylerbeyisi Kalavun paşa gelip katıldı.

Sıvas'ta Tayyar-Mehmed paşa dahi karşı çıkıp müdârâ etti. Zile'de Kalavun'u, kötü niyeti töhmeti ile katleyledi.

Kayseriyeli Şeyh ki, Abaza'nın itikat ettiği kimse idi, Abazaya:

«Sen Allah tarafından memur edilmişsin. Allahü Teâlâ seni bu zalim kavm (yeniçeriler) üzerine musallat etmiştir. Korkma, fırsat senindir!»

Deyû yoldan saptırırdı.

Çorum'dan Kangırı'ya vardıkta Nogay paşa karşılayıp ziyafet verdi. Bu suretle uğradığı kasaba ve köylerde yeniçeri adiyle bulduklarının malını alıp, kimini katl ve kiminin tabanına nal kakmak ile öldürürdü.

Taşrada olan Yeniçeri cümle ürküp İstanbul'a döküldü.

Tatar Hanının değiştirilmesi:

Mere vezir oldukta adam gönderip Rodos'ta olan Mehmed-Giray'ı getürüp Han eyledi. Biraderi Şahin-Giray Kalgay **(veliaht)** olup Kırım'a gönderildi. Selefi **(kendinden evvelki)** Canbek-Giray Han geldikte Çirmen sancağı verilip

Rodos'a gönderildi. Cümâda-l-âhirede Sultan Osman hocası Ömer efendi, bir sene kadar gizlendikten sonra yine ulemânın şefaati ile çıkıp Mekke'ye Şeyhülharem olup gitti. Ve oğlu Abdullah efendiye Menemen kazası arpalık tâyin olundu.

Ciğala-zâdenin Serdârlığı:

Çünkü Abaza paşa kırk bin kadar asker ile Ankara üzerine düşüp kuşattı. Feryatçılar geldikte Anadolu beylerbeyisi İlyas paşa, Karaman beylerbeyisi eyâletleri askerleriyle tâyin olundu. Ve der-i devlette vüzerâdan (vezirlerden) Ciğala-zâde Mahmud paşa serdâr ve dört bin kadar yeniçeri ile Turnacıbaşı (I.S.) Kara Mazak Ağa ve dört bölük halkı bile (beraber) koşulup Recep ayında Üsküdara geçti. Andan Bursa'ya varıp oturup, Defterdarı Tokatlı Osman efendinin reyi ile mal devşirmeğe başlayıp, sürsat (1) (S.B.) topladıktan sonra yol alarak Beypazarına vardıkta oturak eyleyip ve Abaza tarafı gaalib olmakla şebhun (gece baskını) olacaktır deyû haber gelip durmağa kudreti kalmayıp kahkarî ricat ile Bursa'ya, muhafaza için avdet eyledi.

Abaza, Ankara'ya varıp üç ay cenk eyledi. Suları kesip varoşu (I.S.) alıp iç kaleyi dahi zorladı. Lâkin zafer bulamayıp, kış mevsimi girmekle cenkten vaz geçti ve Niğde sancağına kışlağa gitti.

Fâtih Câmii vakası:

Çün Mere sadrâzam oldu, zorbalık ve gazapta ileri gidip, halka yavuz görünmek için garip tavırlar takınıp namuslu halkın, basit sebeplerle ırzını yıkardı. Hiddet ve şiddeti öyle bir dereceye vardı ki, mirmiranlık (S.B.) rütbesine ulaşmış bir namus ehlini, divanda yıkıp dayakla öldürdü.

(1) Harp zamanlarında halktan, tekâlif-i harbiye suretinde alınan şeylere denir.

Kul tâifesinden (askerden) yazılı olarak fikirlerini sorup, anlardan bazı edepsizce hareket hisseyledikçe, iç hazineden bol mal dağıtarak istimâlet (I.S.) gösterdi. Bu veçhile hazineyi dahi telef etti. Bu suretle yeniçeri odabaşılarından bazı tanınmış zorbaları kendine tâbi edip zannınca iki kul arasını kendi havasına uydurdu.

Hadsiz hesapsız haşeratın arzuları üzere hareket etmek ve mal dağıtarak bu kadar askerin hatırlarını hoş etmek ne mümkün!.. Nice bin hazine olsa yine kifâyet etmez.

Bu şekilde hükümet ederken sapihler kendinden yüz çevirdiler. Ol esnada bir gün sâdâttan (I.S.) olan bir kadıyı sebepsiz yere sopa ile dövmek suretiyle azap vermekle, ol dahi ulemânın, sâdâtın (I.S.), büyüklerin kapılarını dolaşıp şikâyet etti ve her birinin din ve hamiyet damarlarını tahrik etmekle «Mere Mısır beylerbeyisi iken bazı küfrü mucip sözler söyledi» deyû mecliste hazır bulunan birkaç kişi şehadet etmekle bütün ulemâ ayağ kalkıp Sultan Mehmed câmiinde toplandılar.

Anadolu'dan emekli Yahya efendi kalabalığın başına geçip, Mere'nin küfür ve dalâletine (yoldan saptığına) ve kanının akıtılmasının mübah olduğuna vesair hallerine dâir fetvâlar yazıp, ittifakla müftiyi dahi davet edip getürdüler.

«Vezir gelsün, dâvamız görülsün, şeriatin hükmü icrâ olunsun!»

Deyû müftiye hücum ettiklerinde ol dahi:

«Mademki Mere vezir-i âzamdır, gelmez. Ve azlolunmadıkça hakkındaki hükmü icrâ etmek müşküldür. Siz bunda (burada) bekleyin. Ben varıp pâdişaha ahvali bildireyim. Azlinden sonra dâvanız ne ise görülsün!»

Deyup gitmek istedi.

O sırada sipahi zorbalarının serçeşmesi (başı) Bıçakçıoğlu, ol gün mavi renkli bir atlas giyip, ulemâ ile beraberdi, ulemâya hitap edip, müftüyü göstererek :

«Bunu meclisten zinhar (sakın) salıvermen. Yoksa cümleniz katlolunmak mukarrerdir. Size verdiği söze itimat etmen!»

Diyegördü, kimse kendine kulak vermeyip, müfti efendinin sözlerine göre işin görülmesi kabul edilmekle, Yahya efendi hemen fırsat bulup savuştu ve ol can pazarından kurtulup Saray-ı Âmireye **(Topkapı sarayına)** düştü.

Meğer, olup bitenler Mere'nin malûmu olmakla çare arayıp, varıp Ağa kapısına **(Yeniçeri ağası makamına)** sığındı. Yeniçeri ağası Kara-Mustafa ağayı ve kadı-askerleri toplayıp, mahsus adam gönderip müftüyü dahi Ağa kapısına getürdüler. Diğer ulemâ ve bazı şeyhler ve sipahi zorbalarından Bıçakçı-oğlu ve hak tarafında görünen kimseler câmide kalıp halk gittikçe çoğaldı.

Vezir, kendi ile bile **(beraber)** olanlara hitap edip:

«Sultan Mehmed câmiinde olan toplantının perişan olması pâdişahın arzusudur, bilhassa valide hazretlerinin maksududur.»

Dedikte, ocak ağalarından Deli-Kasım'ı ve Birinci-Mehmed ağayı, birkaç belli başlılarla toplantı yerine gönderdiler. Değerli fıkıhlardan olup fiilen İstanbul kadısı Biber karındaşı Hasan efendiye «ol topluluktan çıkıp anda **(orada)** bulunmasun!» deyû gizlice haber ve tezkere gönderdiler.

Hasan efendi dahi abdest tazelemek bahanesiyle kalkıp evine can attı.

Deli-Kasım câmie vardı, içeri girip mihrap önünde oturan ulemâya ve şeyhlere söylerken, Yahya efendi hiddetlenip, bunları ve gönderdikleri ikfar suretinde (1) sövüp sayarak:

«Bunlar yâve söyler, bire urun!»

Dediklerinde etraftan üşüntü edip ortaya aldılar ve başlarına vurmağa başladılar. Şeyh Kadı-zâde ve bazıları men edip «elçiye ne söz olur?» deyû güçlükle taşra çıkardılar. Anlar da söverek gidip olup biteni bildirdiler.

(1) Kâfir olduklarını söyleyerek,

Meğer merkum Bıçakçı-zâde ve bazı kadılar ve ulemâ yeniçeri odalarına varıp odabaşılar ve neferler ile söyleşip:

«Bizim ile beraber olur musuz? Sultan Mustafa akıllı değildir. İşlerin ucu başkasının elindedir. Cülûs ettirelim (1) ne dersiz?»

Deyince her biri «ulemâ efendilerimiz nerede ise biz dahi anlarla bileyüz **(beraberiz)**» dediklerine inanıp mağrur olurlar.

Eskiden beri zuhura gelen toplantılarda kılıç erbâbından kuvvetli ve kudret sahibi bir kimse ve anın tarafına yardımcı olan bir nice büyüklerin meşhurları mevcut olmadıkça bir iş görülmeyip, halkın beyhude laklakası **(laklak etmesi)** bir netice vermediği malûm iken, bunlar, neferlerin sözüyle aldanıp kavga meydanında ayak dirediler.

Tekrar vezir tarafından nasihat için Nakib-ül-eşraf (S. B.) gönderilip, yeniçeriler ve Acemiler, odalarında silâhlanıp hazır olunmak tenbih olundu. «Eğer dağılmazlarsa üzerlerine varırız!» dediler.

Nakip Gubârî efendi, ikindi üzeri câmie gelip cumhur önüne düşüp mihrap önüne getürdüler ve:

«Öteye var!» diyerek mihrap ve minber arasında olan pencereye oturtup:

«Söyle, cevabın nedir?»

Dediler.

Ol dahi nasihate başlayıp:

— Gelin, bu dâvadan vaz geçin.. Ötesi çıkmaz. Kimin ile kavga edersiz? Âkıbeti fena olur.

Deyû bir çok söyledi, lâkin başı olmayan topluluğun hali belli. Kimse dinlemedi. Meğer bu mealde bir hatt-ı şerif **(pâdişah emri)** var imiş. Çıkarıp okudukta:

«Pâdişahın bundan haberi ve malûmatı yoktur. Bu yazı, falan eliyle yazılmıştır..»

---

(1) Yâni, Sultan Mustafa'yı tahttan indirip yerine bir başkasını çıkaralım diyorlar.

Deyû «Allah Allah!» çağrıştılar ve Nakibi kaldırıp mihrap yanında sırık üzerinde duran Ak Şemseddin tacını biri kapıp bayrak ettiler. Üzerine üşüp kimi yüzünü sürer ve kimi mendilini uzatıp yüzüne sürer. Hücumdan ağacı kırılıp, ne hal ise, büyük bir kalabalık ile taşra çıktılar.

Taşrada hünkâr maksuresinin **(pâdişah için ayrılmış yüksekçe yer)** merdiveni üzere sancağı dikip Nakibi yanına oturttular. Ve ne kadar sâdât **(peygamber sülâlesinden olan)** bulundu ise getürüp ol merdiven üzerine çıkarıp «fetih sûresi» okunmağa başlandı. Ve etraf türbelerde ve tekkelerde buldukları sancakları getürüp ol mahalle dikip Yahya efendi ve Hasan efendi ve Şerif efendi ve bunların emsali ulemâyı evlerinden kaldırıp getürüp, kapılara adamlar koyup, halkı gitmekten menettiler.

Hiç birinin elinde harp âleti olarak bir şey yok... Olsa da kullanmağa muktedir değiller... Cenk ederiz deyû eli boş bir kuru kavga ile eğlenip durdular. Akşam dahi yakın oldu.

Beri tarafta vezir tarafında bulunanlar sabredip, ola ki, kendiliklerinden dağılalar... Deyû, güneş sararıncaya kadar tahammül edip, çünkü dağılmadıkları malûm oldu, acemi oğlanı ile yeniçeri ağası ve Kethüda bey Çeşteci-Ali ağa, silâhlı neferler ile hareket ettiler.

Öte taraftan bunların hareketini gizlice haber alanlar: «Akşam oldu gidelim, sabah yine gelelim!» deyû, kimi abdest bahanesiyle yap yap çözülüp, ulemânın büyükleri dahi birer bahane ile evlerine gidip çoğu perâkende oldular.

Yeniçeri ağası teenni ile Şehzâde câmiine geldi. Akşamı anda kılıp gitmeğe karar verdi. Ama, yeniçerinin delikanlılarından ve devşirme Acem oğlanı maryollarından ve bazı eşkiya aznavurlarından bir topluluk, harp âletleriyle başçavuş Karamazak yanına koşulup ilerûca gönderildi. Bunlar varıp ulema topluluğunu döverek ve hücum ile perişan ve nicelerini kılıç darbelerile cansız eylediler. Câmiin havlusunda bulunan seyirci ve namaza gelenlerden dahi niceleri telef oldu. Mevâliden (S.B.) Muharrem bey-zâde ve Biber efendi da-

hi şehadet rütbesine erdi. Sonra ölenlerin cesetlerini bir battal kuyuya ve kârizlere **(lâğımlara)** doldurup, duyulmasun diye yok ettiler.

Ceza tertip edildiği:

Bir iki günden sonra, topluluğun başı olan Yahya efendi ve Şerif efendi ve Ali Çelebi-zâde ve sekiz müderris ve bir kaç kadılar hurûc-u alessultan **(pâdişaha karşı baş kaldırma)** suçu ile sürgün fermanı çıkıp Yahya efendi Bursa'ya ve diğerleri birer yere sürüldüler.

İstanbul kadısı azil ve Kâğıthanede çiftliğine gönderilip yeri, Çeşmî efendiye verildi. Ve nice kimseler hanelerinde gizlenip bir müddet meydana çıkmadılar.

Vezir Mere'nin ayağı düz basıp, dahi ziyade firavniyet eder oldu **(şiddet ve zulüm yaptı).**

Bu cemiyetin **(yâni baş kaldırmanın)** neticesi rezalete çıkıp, paşaya varan mollalar ol gün, Ağa kapısına varmadığına özür dilerken:

«Sultan Mehmed'e **(câmie)** varmağı bilirdiniz!»

Deyû sitem yollu sözler söyleyip avam ve rezil tabakası taşrada bir büyük sarıklı gördükçe «Sancak dibine!» deyû çağırıp alay eder oldular. Cemiyet tellâlı olan Derviş, Küçük Karaman'da asıldı.

Bundan sonra ulemâ vesair sınıfların, yeniçeriye hiddeti ziyade olup, taşrada onların düşmanları olan Abazayı kışkırtır oldular.

Bu hizmet karşılığında yeniçeri ağasına Mısır verilip, Çeşteci-Ali ağa yeniçeri ağası ve Bayram ağa kethüda oldu.

Mere'nin azli ve Kemankeş Ali paşanın sadrâzamlığı:

Çün Mere sadrâzamlıkta Bürheten min-ez zaman **(bir hayli zaman)** mütasarrıf ve kâmran **(bahtiyar)** oldu. Sipahi

zümresinin mülâzimlerini, daima toplantı ve fesat çıkarmağa hazırdırlar deyû ortadan kaldırmağa kat'î niyet etti.

Yeniçeri odabaşılarının zorbalarını ele alıp bu hususla meşgul oldu ki, Saray-ı Âmire içinde **(Topkapı sarayında)** bostancılardan **(Saray muhafızları)** pek çoğunu Mısırlılar gibi süslü silâhlı ve tertipli hazır ede... Ve kendine tâbi ve bağlı olanlardan dahi bir çok kimseyi saray içinde pusuya koya... Ve Yeniçeri fedayilerinden dahi hayli nefer seçip kendine intisabı olanlarla Divân-ı âlide alaylar bağlayıp, «Elçi geliyor!» diye silâhlandırıp:

«Sipahilere, maaşları elçi huzurunda dağıtılacaktır!»

Deyû, ne denlû mülâzim ve hizmet almağa niyetli sipahi var ise divana hazır edip, şöyle kararlaştırdı ki, kendisi **(yâni sadrâzam Mere)**, hizmet dağıtma mahallinde bazı mülâzimlerin isteklerini reddedecek, anlar dahi edepsizce söylenmeğe başlayacak... O vakit paşa:

«Bire urun!»

Deyince, pusuda olan yeniçeri mutfak tarafından hücum edip, sipahiyi, öyle bir kıracaklar ki, içlerinden bir teki bile kurtulmaya...

Yalnız bu sırada bayram-ı şerif yakın olmakla bu hazırlığı, düşünceden harekete çıkarmak hususu bayram ertesiye bırakıldı.

Bayramın ikinci günü ki, âdet olduğu üzere şehre yer yer âyin bağlanıp İstanbul halkı seyretmeğe başladı.

Mere'nin hazinedarı, bir dükkânda oturup seyredermiş. Ol dükkâna bazı sipahiler gelip oturmak istediklerinde hazinedarın arkadaşları:

«Bunlar sadrâzamın yakın adamlarıdır. Varın siz başka dükkân bulup oturun!»

Deyû defetmek istediklerinde, anlar dahi:

«Biz dahi sipahileriz, pâdişahın iltifatına alışmışız, istediğimiz yerde otururuz!»

Dediklerinde vezirin hademelerinden biri gazaplanıp:

«Sizin tedarikiniz görülmüştür. Bayram ertesi belânızı bulursuz!»

Deyû sırrı açıklayıverdi.

Bu, neticesi korkunç sözü sipahiler işitip araştırırlar ve meseleyi öğrenirler. Bunun üzerine hep birlikte divana varıp Mere'nin yüzüne karşı:

«Sen bizi kırdırmak istersin, bize senin vezirliğin lâzım değildir! Biz, bir garezsiz vezir isteriz!»

Dediler.

Mere inkâr edip, gizlice Ağa kapısına (yeniçeri ocağına) varıp, ocağa sığındı ve yardım istedi. Ve mal ve hilekâr kimselerin yardımı ile iki asker arasına fitne sokup Yemişçi paşa gibi rahat etmeği istedi.

Odabaşılar Mere'ye taraftar olup:
«Biz bu vezirden razıyız, değişmesini istemeziz!»
Diye söylenmeğe başladılar.

Bayram Paşa o sırada yeniçeri kethüdası idi. Akıllı, her neticeyi düşünen, uzağı gören, tedbir almakta kaadir, kâmil ve tedbirli bir kimse olmakla, devletin iki kanadı yerinde olan yeniçeri ve sipahiler arasında zıddiyet ve anlaşmazlık çıkmasını doğru bulmayıp, Mere'nin tedbirini bozdu ve hilesini aşağıdaki şekilde tesirsiz bıraktı:

«Yoldaşlar! Her zaman Mere'nin bahşişlerini odabaşılar alıp, anın için anı kollarlar. Size ne hisse verirler ve ne fayda hâsıl olur? pes ne sebep ile anlarla dil birliği edip, aslı yok yere sipahî zümresini kendinize düşman idesiz? Hem altında bir menfaat olmaya, hem bir ocak ile düşman olmak akıllı işi değildir. Eğerçi siz, İstanbul şehrinde çokluk ve topluluk halinde olduğunuz için galip ve anlar mağlûp olurlar. Fakat kırlarda, sahralarda anlar süvari olmakla sizin mağlûp olmanız mukarrerdir (I.S.) ımdi, bu hususta size en faydalı olan budur ki, bu hususta odabaşılarla birlik olmaktan çekinip, biz de garezsiz bir vezir isteriz, diyesiz!» dedi.

Anlar dahi bu şekli uygun bulup bu yolda hareket etmeğe karar verdiler.

Vakta ki topluluk önünde sipahiler çağrışıp:

«Biz bir garezsiz serdâr isteriz!» dediklerinde odabaşılar ve yeniçeri zorbaları:

«Bize bu devletlûdan gayri vezir gerekmez!»

Dediklerinde, sipahiler anlara:

«Siz her zaman Mere'nin ihsanını aldığınız için, hakikati saklayıp tarafgirlik edersiz. Yeniçerinin neferleri söylesin!»

Dediklerinde, bütün neferler ağız birliği ile, Bayram ağanın öğrettiği şekilde:

«Biz dahi, garez sahibi olan veziri istemeziz!. Sipahi karındaşlarımız kande ise (nerede ise) biz de andayuz. Elhamdülillah pâdişahımızın, vezirliğe lâyık kulları çoktur. Bir garezsiz kullarına dahi verip bütün tâifeler mutmain (S.B.) olsun!»

Dediler.

Çün gördüler ahval bu yoldadır, mühür Mere'den alınıp müfti Yahya efendiye teslim olundu. Anlar dahi bir mendile koyup Cenab-ı pâdişahiye ulaştırdılar.

Mere ise, kapıdan çıkıp gitmiş idi. Mühür pâdişaha vardıkta evvelce Bağdad vâlisi olan Kemankeş - Ali paşaya verilip Şevval ayında vezir-i âzamlık ve vekâlet-i kübrâ ile muazzez kılındı.

SULTAN DÖRDÜNCÜ MURAD HÂN'IN CÜLÛSU

Çün Kemankeş-Ali paşa vezir-i âzam oldu, Şeyhülislâm Yahya efendi, ve sadreyn (**Anadolu ve Rumeli kadı-askerleri**) ulemâ ve diğer devlet büyükleri bir yere gelip meşveret meclisi halinde toplanıp:

«Sultan Mustafa Han Allahın cezbesine tutulmuş derviş meşrepli bir pâdişah olup, dünya işlerinde şuursuzluğu yüzünden, halkın işlerini doğru dürüst yürütmekte bilgisi olmadığı meydanda ve küçük büyük hrekesçe malûm olduğundan başka bu sebeple asker tâifelerini zaptetmekten uzak bu suretle aşağı tabakadan olanlar ve kalleşler baskı altında tutulmadıklarından her zaman fesat çıkarıp baş kaldırıp devlet adamlarına musallat olurlar. Böylece şer ve fitneleri artıp, bunlar cemiyetlerini teskin edip her birinin şerrinden emin olmak için fazla mikdarda mal dağıtılmakla, mal azalmağa, devlet hazinesi boşalmağa ve devlet yıldızı sönmeğe yüz tuttu.

Memleketin muhfazasına, halkın işlerini görmeğe muktedir aklı başında bir halifeye ihtiyaç odluğu meydandadır. İçeride hazinede para kalmalı ki asker fitnesini bastırmağa sarfoluna... Bu hususta balık gibi susmak, âlemin herc ü merç (karma karışık) olmasına sebep olacağı şüphesizdir. Her tarafta fitne ve fesat baş kaldırdı. Doğrusu budur ki, Sultan Mustafa Han tahttan indirilip Sutlan Ahmed Hanın evlâtlarından en akıllı ve en şereflisi ve şehzâdelerin en büyüğü olan Sultan Murad Han tahta cülûs ettirile...»

Deyû hepsi birlik olup, Sultan Mustafa, Davud-paşada iken göç ettirip ertesi Zilka'denin on dördüncü günü pazar günü kabakuşlukta, divan günü olmakla âyan ve erkân hazır olup taht-ı hümâyuna çıkıp, şecaatli pâdişah Sultan Murad Han hazretleri cülûs edip, kanun üzere herkes tarafından bat edildi.

(Sultan Murad-Hân-ı râbi oldı pâdişah) mısraı, cülûs târihleridir.

Sultan Mustafa Han yine köşesinde oturmak üzere eski mekânına girdi.

Kapı-kulu, hazinenin zarureti dolayısiyle terakki ve bahşiş almamağa söz vermişler iken, sözlerinde durmayıp, zabitlerinin kışkırtmasiyle yine istediklerinden, Enderun-u hümâyunda (S.B.) bulunan altın kap kaçaklardan para kesilip, Zilhicce ayında Yeniçeriye verildi. Diğer asker sınıflarına tedricen dağıtıldı.

Sürgünde olan ulemâ ve vezirler gelip, Mere gizlendi. Kapıcı-başılar tâyin olunup mahalleleri ev ev aradılar, bulunmadı.

Yeniçeri kethüdası Bayram ağaya Yeniçeri ağalığı ve selefi **(kendinden evvelki)** Çeşteciye Mısır eyâleti verilmişti. İsknederiye'ye vardıkta Kara-Mustafa paşa Mısır'a girmesine mâni olup, Kıbrıs semtinden der-i devlete geldi.

Yahya efendinin azliyle
Esad Efendinin ikinci defa
Şeyhülislâm oluşu:

Kemankeş-Ali paşa, dördüncü Murad'ın cülûsundan sonra aşağı yukarı, kendini müstakil bilip, tamahkârlık, irtişâ **(rüşvet almak)** ve Allahtan korkmamak gibi kötü huylara mail olmakla bir gün müfti Yahya efendiye tebrik için vardıkta, lâf arasında rüşvet bahsi açılıp, Yahya efendi nasihat yollu, rüşvetin terki hususunda paşaya târiz kasdetmeleriyle paşanın gücenmesine ve vahşetine ve aralarında nefret ve düşmanlığa sebep oldu. Paşanın kaynatası Bostanzâde de Kemankeşin kin ve garezini, tasasını iki misli edip:

«Eğer Yahya efendi sadr-ı fetvâde **(şeyhülislâmlıkta)** kalırsa seni idam ettirmesinde şüphe yoktur.»

Deyip, nice hile dahi öğretmekle, bir gün Kemankeş paşa, âlemin sığındığı, her vakit üstün gelen genç pâdişahın huzuruna varıp:

«Yahya efendinin, pâdişahımı tahta çıkarmak hususunda rızası yok idi. Hem de Mere vakasında ulemânın muradı, Sultan Mustafayı hal'edip, sizi tahta çıkarmak idi. Yahya Efendi Mere ile bir olup, Eğer bu kulunuz sadrâzamlık mevkiine gelmesem, müftünün, yine bir yol bularak mâni olması mukarrer idi. Hâlen yine tek durmayıp zorbalarla birlikte ve tekrar Sultan Mustafa ile Mere'yi meydana çıkarmak için münakaşadadır. Ulemâya kılıç çekmek devlet-i Osmaniyede hiç vâki olmuş değil iken, ol fitne anın yüzünden meydana gelmiştir. Bu yüzden cümle ulemânın hatırı kırıktır.»

Deyup müftinin azlinin en mühim hususlardan olduğunu arzettikte, cihan pâdişahı, Yahya efendinin azline ferman çıkardı ve Esat efendi tekrar müfti (Şeyhülislâm) oldu.

Mere-Hüseyin paşa yakalanıp, kaatil ile cezasını buldu.

Çün Kemankeş paşa, müftinin azlinde istediğini yapıp, vezirlerden sadrâzam olmak iddiasında olanları ki —sadrâzamlığa liyakat sahibi idiler— birer yolunu bulup defetmeğe ve hileler imal etmeğe başladı. Büyük Bostan-zâdenin telkini ile, gûya Gürcü-Mehmed paşa ve Halil paşa tarafından Abaza paşaya mektuplar gönderilmiş ve bu mektuplar Abazaya varmadan yakalnmış, bu mektuplrda Abaza paşaya: «Osmanlı askerini âman vermeden bulunduğu yrede katledesin!» denilmekte imiş.

Tamamen uydurma ve yersiz töhmetle bu iki günahsız veziri kendi sarayında hapsetti, ve hattâ sabık müftü Yahya efendi tarafından bu bapta verilmiş fetvâ dahi vardır, deyû iftira etti, ve bunların şehirden sürülmelerini pâdişaha arz etti. Ama asıl maksadı bunları katletmekti.

Vakta ki bu iki paşa:

«Dediğiniz mektupları gösterin ve mühürlerini karşılaştırın. Eğer sahih ise lâyık olduğumuz cezayı görelim.»

Dediler.

Ol zalim, mektupları çıkarmayıp, yaptığı isnâdın, vâki olmadığı meydana çıkmakla pâdişahın merhameti ile ikisi dahi salıverildi.

Bu sırada yeniçeri ocağının meşhurlarından Karamazak, Eyüpte Bostan içinde bir mevlevihâne yaptırmıştı, pâyendesiz direkler üzerine altı köşeli yüksek bir bina olmakla ayakta duramayıp yıkıldı. Halk, Ebî Eyüp Ensarî ruhaniyetinin men ettiğine yordular.

Bağdad'ta Yusuf paşa vak'ası ve Irak'ta fitnenin zuhuru:

Bağdad ki, halifelerin taht yeri, evliyay-ı izâmın burcu olup, Abbasîler devrinden sonra Cengiz oğulları eline düşüp, sonra Keyanyan **(İranlılar)** eline geçip, sonra Kara-Koyunlu tâifesinin eline geçmiş, anlardan da Ak-koyunlular kurtarmış, daha snra Kızılbaşlar müstevli olup, Şah İsmail zamanından sonra emîr Zülfikar nam kimse mülk edinip, Sultan Süleyman'a hediye etmişti.

Emir Zülfikar, kendi niyâbeten **(vekâleten)** idare ederken Şah Tahmasp, hile ile o namlı emiri zehirleyip Bağdad'ı zaptetti.

Sultan Süleyman Gazi dahi varıp Kızılbaştan kurtarıp, ol nimet dolu memleket, ehl-i sünnet ve cemaatin elinde idi.

Bağdad halkı râfizî **(I.S)** ve nifak ashabı olmakla inatçı ve kendi dediklerinden dönmeyen kimseler olmaklar, paşalarına yarım yamalak itaat edip, vâliler dahi anlar ile müdârâ yoluna giderlerdi.

Adı geçen sene Yusuf paşa Bağdad beylerbeyisi idi. Bağdad'ın 12 bin yerli kuluna ve azebleri üzerine ağa olan Bekir-Subaşı nam kimesne, ol diyârda âyanın en ileri geleni olup uzun zamandan beri yerinde kalıp, hükkâma yaklaşmak ve söz sahibi olmakta pâyidar olmakla, mal sahibi ve kendine tâbi olanların çokluğu ile nam ve şöhret bulup kul **(asker)** umurunu ve diğer işleri eline geçirmiş, kibir ve ulu-

lukla Bağdad'ın içine ve dışına musallat olmuş, beylerbeyilerin yalnızca bir adı kalmıştı.

Çorbacılar ve diğer gedikte (S.B) olanların çoğu kendi çırağı olmakla hayli kuvvet sahibi olmuştu. Yine kendi çıraklarından Bekir ağa nam kimse, karşı gelip, korkusundan taraftarlarını ve iyâlini alıp Bağdad'tan çıkıp Araca ve Semâvat taraflarına gitti. Oralarda olan kamışlıkta birçok Arap toplayıp, pâdişah malını verdirmeyip sığındı. Ve Bekir Subaşıya sövme ile cevap gönderip ol dahi gazaplanıp «bire nimeti inkâr eden» deyip adamlarını toplayıp bin kadar Arap ve dört bin kadar yeniçeri alıp, oğlu Mehmed ağa-Bölükbaşıyı yerine koyup avenesinin en ileri gelenlerinden binbaşı Mehmed ağaya ısmarladı. Ve düşmanı olan Bekir ağayı, ve Arap eşkiyasını yakalamak kasdiyle Araca ve Semâvat tarafına gitti.

Bağdad'ın Azepler ağası Mehmed ağa adında başeğmez bir yüzbaşısı vardı ki, Bekir - Subaşı ile aralarında düşmanlık geçip, sonradan birbirlerine zarar vermeyeceklerine yemin etmişlerdi. Yüzbaşı Mehmed ağa, bu defa niyet eder ki, eski kini mucibince, Bekir-Subaşının oğlunu katledip harekete geçe... Ve Bekir Subaşıyı şehre uğratmaya...

Çünkü Bekir-Subaşının oğlu mezbur Mehmed, bir fâsik ve fâcir (S.B.) ve nice defa halkın namus ve haysiyetine el uzattığı için, onun fenalıklarından halk kırgındı. Bağdad kalesi neferlerinden bir güruh, şehirliden bazı gönlü kırgınlarla bir oldular. Fakat yüzbaşı ahmaklık edip, Bekir-Subaşının, Ömer namındaki kethüdasını çağırıp bu hususu açıp:

«Bize yardımcı ol, sana da falan mansıpları veririz!»

Deyû vaatler etti.

Hiç bir kimse değme hal ile, velinimetine ve hânedânına hiyanet eder mi? Bunu düşünemeyip sırrını kethüdaya açtı. Ömer kethüda dahi içinden pazarlıklı bir kimse idi. Derhal sevinç yüzü gösterip: «Ben de, varayım, şöyle tedarikte olayım!» deyû bahane ile çıkıp, doğru Bekir-Subaşının oğlu Mehmed'e durumu bildirdi. Adamlarından silâhlı bir

topluluk hazırdı. Yüzbaşı ahmağı dahi bayrak kaldırıp «Allah Allah!» deyû sesini yükselterek Bekir-Subaşının hanesine geldi. Kendi ile kavl eden (söz veren) Ömer kethüda, Bekir-Subaşının oğlu ile adamlarını kuşatıp hazır olmuşlar... çıkıp cenge durdular.

Ol ahmak yüzbaşı neye uğradığını bilip yenilerek kaleye kaçtı. Bağdad vâlisi Yusuf paşa dahi, âdeti olduğu üzere iç kalede idi. Olup biteni duyunca yüzbaşının ahmaklığını yüzüne vurdu ve azarladı. Kötü tedbirinden ve kendine danışıp her hususta kavl (söz) ve karar etmeden fitneyi uyandırdığından gönlü kırılıp:

«Niçin böyle acele ettin hey ahmak!» deyû üzüldü.

O sırada Bekir-Subaşı oğlu merkum Mehmed gelip iç kale karşısındaki meydanda durup paşayı kuşattı. Ve yüzbaşıyı isteyip babasına da ulak gönderdi.

Bekir-Subaşı dahi, düşmanı olan Bekir ağaya galebe edip Arap içine kaçırıp, geri dönüp gelmişti ki, haber kendine ulaştı. Ol saat bölükbaşıya emreyledi, kendi ile yolda beraber olan Azeblerin beş yüz kadar eşbehlerini (yiğitlerini) katleyledi. Yüzbaşının oğlu bile idi (beraberdi) anı dahî katleylediler ve acele ile Bağdad'a geldi.

Adamları çok bir herif idi. Bağdad halkı isteyerek ve istemeyerek kendine havadar oldu. Top çekip iç kalede paşayı kuşattı.

Bekir-Subaşı paşaya haber gönderip:

«Bu hususta senin ilişiğin olmadığı malûmumuzdur. Lâkin can düşmanımız olan yüzbaşıyı bize vere, bizim sana zararımız yoktur.»

Dedi. Paşa dahi:

«Yüzbaşıyı vermek mürüvvete lâyık değildir ve hem de vezirlik şânini ihlâl eder.»

Deyû gayret çekip kabul etmemekle Bekir-Subaşı kuşatmayı büsbütün arttırdı ve kaleye zahire girmesini keserek tazyike devam etti.

Bazan da, Bağdad etrafından Bekir-Subaşıya gelen za-

hireyi paşa, yiğitlik gösterip, taşra çıkıp, alıp, iç kaleye getürürdü.

Vakta ki muhasara günleri uzadı. Ol diyar serverlerinden (ileri gelenlerinden) Elvend oğlu Arslan paşa-zâde derler bir bey vardı, Bekir-Subaşının oğlu, vaatlerle getürüp kendine yardımcı edindi. Bir defa Yusuf paşa, atına atlayıp, bir yiğit Arap kölesi vardı, anınla ve bir pehlivan cenk eri Şatırı (I.S.) ile kaleden çıkıp, Bekir-Subaşı askerine at tepüp, kendi iki adamı ile hücum ve nice kimseyi katledip büyük erlik gösterip yine kaleye kapandı.

Dönüp, yine Arap içinden şehre gelen zahireyi, çıkıp, yolda alıp içeri getürdü.

Paşanın bu cüret ve yiğitliğini Bekir-Subaşı, Arslan paşa-zâdeye haber verip şikâyet etti. Arslan paşa-zâde dahi yararlıkla tanınmış olmakla, paşanın cüret ve çevikliğinden taaccüp edip, birkaç kendi gibi meşhurları arkadaş edinip, paşanın çıkıp zahire aldığı yolda gözetlemeğe başladı.

«Yine zahire geliyor!» diye dideban (bekçi) paşaya haber verdi. Paşa dahi atına atlayıp, âdeti üzere çıkıp o yere varınca, Arslan paşa-zâde çıkıp paşaya hamle ve hücum edip zahireye engel olunca, paşa, kemandarlıkta (yay çekmekte) emsalsiz idi, yayın kabzasına el vurup, şimşek gibi bir ok atıp Arslan paşa-zâdeyi göğsünden vurup yaraladı.

Mezbur (Arslan paşa-zâde) ol yaradan dermansız düşüp mağlûp olunca, paşa yine bileğinin hakkı ile zahireyi alıp iç kaleye getürdü. Ve gündüzleri kale duvarından top ve tüfenk yağdırıp, geceleri dahi tetikte durarak kaleyi muhafaza edip, bu şekilde birkaç gün geçti.

Bir cuma günü sabah vakti Yusuf paşa, imam-ı âzam kapısı yanında olan kale burcunda durup topçulara top yerleştirmesini ve nişan atmağı gösterirken, meğer Bekir-Subaşı, Irak tüfenk-endazlarından avcılar cemaatini top deliklerine karşı koyup emretmişti ki, durmadan top ağızlarına kurşun atalar...

Ansızın bir kaza eseri, ol nabekârlardan biri bir tüfenk atıp top sûrâhından (deliğinden) içeri girip, paşanın kasığından urmakla ikindi zamanına kadar hayatta kalıp, güneş battıktan sonra ruhunu teslim ederek şehitlik rütbesine ulaştı. Bahçe içine gömdüler.

Bu vak'adan yüzbaşı serseme dönüp çaresiz Bekir-Subaşıdan âman diledi. O dahi âman verip, herif (yüzbaşı) iki oğlu ile taşra çıkıp boynuna mendil bağlayıp yüz yere koydu. Bekir-Subaşı emreyledi, yüzbaşıyı oğullariyle birlikte Dicle üzerinde bir kayık içine bağlayıp, üzerine neft döküp ateş verdiler. Bekir-Subaşı ve oğlu ve adamları seyre başladılar.

Biçare yüzbaşı, oğullariyle ol sefine içinde yüzerek feryatlar ederek müthiş ıstırap içinde öldü.

Bekir-Subaşı âman vermişken bu veçhile gadr ve zulüm ettiğinin cezasını, çok geçmeyip çekti. Kendi dahi aynen böyle neft yağı ile su yüzünde yandı, kebap oldu. Nitekim zikrolunsa gerektir.

Bundan sonra Bekir-Subaşı iç kaleye girip hazine ve cebehâneyi zaptedip adamlarına bol miktarda mal ve silâh dağıttıktan sonra kendine zıt olan kimseleri ve diğer paşalılardan bu meseleye başlayanları ve yerlilerden vâli tarafında bulunanları kılıçtan geçürdü. Paşanın ve adamlarının bütün malını ve eşyasını zaptetti. Ve halkı kendi tarafına çekebilmek için bir sahte menşur (1) peyda edip, pâdişah tarafından Bağdad eyâleti vâliliğinin kendine verildiğini bildirdiğini halkın huzurunda okuyup «Bekir paşa» namını aldı. Ve vâlilik merasimi ne ise tertip edip bu âmiyane hile ile rezilleri ve eşkiyayı kendine bağladı ve kaleyi zaptedip fesat ile meşgul oldu.

Bu vak'ada, paşanın kendine gadr ve zulüm etmesi yüzünden ahvalin bu şekle döndüğünü der-i devlete (I.S.) arz edip, kendisinin gûya mağdur ve günahsız olduğunu bildirdi.

---

(1) Vezir ve müşir rütbeleri için pâdişah tarafından yazılan ferman.

Kâğıdı der-i devlete geldikte Mere vezir idi. Bağdad eyâletini, Diyarbekir vâliliğinden azledilmiş olan Süleyman paşaya verip:

«Tiz yetişesin!»

Deyû Üsküdara geçirmişti. Süleyman paşa, Ali ağa nam âdemisini mütesellim (S.B.) gönderip, kendi dahi varmak üzere iken, mütesellim Bağdad'a vardıkta Bekir-Subaşı:

«Bize paşa lâzım değildir!»

Deyû içeri komayıp geri döndürdü.

Süleyman paşa Mardin'de iken mütesellim (S.B.) gelip haberi tebliğ etti ve olanı der-i devlete arzeylediler.

Hafız Ahmed paşanın serdârlığı ve Bekir-Subaşı ile cenk:

Süleyman paşanın bildirisi geldikte, Diyarbekir beylerbeyisi vezir Hafız-Ahmed paşa Bağdad üzerine serdâr tâyin olunup, Maraş ve Sıvas ve Musul ve Kerkük vâlileri askerleriyle ve Kürdistan askeri, ümerâsiyle memur oldular. Süleyman paşaya, zaptettirmek üzere Kapıcı-başı İdris ağa ile hatt-ı hümâyun ve serdâra kılıç kaftan gönderildi.

Vardıkta Hafız-paşa dağ kapısına otaklar çıkarıp asker toplamağa başladı.

Bu sırada bazı bilgi sahipleri:

«Bağdad halkının ekserisi Rafz ve ilhâda yatkındırlar, (1) Acem Şâhî ise, Bağdad'ı alma kiçin pusuda fırsat beklemekte iken, bu hareket Bağdad'ın gitmesine sebep olur.»

Dediler.

Hafız Paşa dahi bu sözü doğru bulup «Derne ve Dertenk, Şah elinde iken Bağdad'a varmak tehlikelidir, doğrusu bu-

1 — Rafz: Şiîliğin bir kolu — Ebûbekir ile Ömer'in halifeliğini kabul etmeme. İlhad: Tanrı varlığına inanmama.

dur ki şimdilik eyâlet, Bekir-Subaşıya verilmelidir!» deyû yazıp, İdris ağa ile der-i devlete göndermişti. Faydası olmayıp tekrar asker ile Bağdad üzerine varmak ferman oldukta, Kürdistan beyleri ve Diyarbekir kullariyle Musul'a vardıkta, vâlisi Kör-Hüseyin paşa dahi serdâra katıldı, diğer askerlere emirler yazılıp Sıvas vâlisi Tayyar-Mehmed paşa eyâleti askeriyle geldi. Ve İmâdiye hâkimi Seyid Han dahi dâvet olunmuştu. Küçük oğlu ve askeri ile gelip Yunus peygambere kondu.

Süleyman paşa Kerkük'te idi. Kerkük beylerbeyisi Bostan paşa dahi asker toplayıp ileri ferman olundu.

Serdâr Musul'da Maraş ve Reha (Urfa) askerini bekleyip otururken askere hastalık ârız oldu. Tayyar-Mehmed paşa dahi hastalıktan mecâli kalmamış iken, bir emir geldi ki, İstanbul'dan Abaza üzerine serdâr tâyin olunan Mahmud paşaya katıla... Tayyar paşa da kalkıp, gidip diğer memur olanların dahi kimi gelip kimi gelmeyip, Ramazan ve Şevvali serdâr Musul'da geçürdi.

Seferden vaz geçmek için İstanbul'a mektuplar göndermişti. Kapı Ağası Cafer ağadan mektuplar gelip: «Paşa, Bekir-Subaşıdan bir çok mal alıp, bu yüzden üzerine varmak istemez» dediklerini bildirmekle, Zilka'denin on dokuzuncu günü yanında bulunan asker ile göçüp Kerkük'e doğru gitti.

Evvelce Kör-Hüseyin paşa ve Sohran hâkimi Mustafa bey ve Abdal bey gönderilip, Bostan paşa ve Süleyman paşa, ileri gitmek ferman olunmuştu. Göçüp Bihruz'a doğru gittiler. Üzerlerinde on bin kadar asker vardı. Anlar dahi Bağdad yakınına gelip «Hafız paşa geliyor!» deyû birkaç gün beklediler.

Hafız paşanın beklediğini göricek (görünce) «Ağır ağır gelir, hele biz ondan evvel gidelim!» deyû üç paşa söz birliği edip, sürüp, imam-ı â'zam merkadine (mezarına) gelip yüz sürüp yardım diledikten sonra sahraya çadırlarını kurup, Bağdad'a birkaç elçi gönderdiler. Elçiler dahi Bağdad du-

varlarına erişip, kapılar kapalı olmağın **(olmakla)** hisardakilere sövüp sayarak:

«Ey muhannesler! **(Korkaklar)** niçin taşra çıkmazsız ki, merd ile nâmerd belli ola!»

Deyû vâfir sövdüler.

Bekir-Subaşı, surların tepesinden sahraya bakıp, paşaların Bağda'a karşı saf saf durduklarını dürbin ile bir hoşça görüp, elçilerin sövüp saymalarını dinledikte, Bağdad içinde olan Rum dilirleri **(yiğitleri)** gayrete gelip, taşra çıkıp dövüşmek istediler. Fakat Bekir-Subaşı «belki paşalara katılıverirler» deyû izin vermedi. Çünkü, kendisi zalim olmağın **(olmakla)** itaat edenlerin içlerini saf bilmezdi.

Kaleden cevap çıkmayınca, ol elçilerin biri, Bekir-Subaşıya en ağır küfürle sövüp, dahi at üzerinden tüfenk kaldırıp, kaleye karşı bir kurşun boşaltıp, arkadaşlariyle atlarının başlarını çevirip alaylarına katıldılar. Paşalar dahi, Hafız paşa gelinceye kadar duralım, deyû Bağdad sahrasında konup birkaç gün dinlendiler.

Gördüler ki Hafız paşa gelmeyip bekledi, Bağdad üzerinden kalkıp Şat ve Dicleyi geçip Şat kenarına indiler.

Anlar geri gittiklerinde Bekir-Subaşı yüreklenip **(cesaret bulup)** bir gece bir miktar asker ile birkaç top uydurup, Bağdad'ın bir kapısından çıkıp Dicle kenarında paşaların askerine beraber vardıkta Dicle aşırı topları boşaltıp, hayli karışıklık verdi. Paşalar dahi kalkıp müdafaaya başlayınca Bekir-Subaşı yine dönüp Bağdad'a kapandı.

Sabah paşalar, Şat kenarından kalkıp, bir iki konak geri giderler ki Hafız paşayı bekleyeler... Bunlara rast gelen Araplar Bağdad'a gelip, rûmilerin geri gittiklerini haber verdikte, Irak beyleri nâra urup doyumluğa hazırlanırlar. Bekir-Subaşı dahi tamahkâr ve mekkâr **(hilekâr)** üç bin asker ile Bağdad'tan çıkıp paşaları takip kastedip, yine, «şayet beni şehirli içeri koymayalar...» deyû endişe kılıp, ol askere Mustafa Ağa nam gönüllü ağasını tâyin ve başbuğ edip gönderdi. Anlar dahi paşaların peşinden erişip hamle ettiklerin-

de Iraklılar üstünlük gösterirler. O sırada akşam olup iki taraf yerlerine çekildi.

Sabah yine saflar tertip olunup döğüşe başladılar. Süleyman paşa askeri mağlûp olup Sohran hâkimi Mustafa bey şehit düşmekle cenazesini validesine gönderdiler. Bunlar bu tarafta bu veçhile cenkte iken Hafız paşa dahi Kerkük'te bir gün oturduktan sonra kalkıp ihtiyatla bunların peşlerinden yetişmek üzere iken Mustafa beyin cenazesini getirenlere rast gelip ahvale vâkıf olunca ılgar edip iki asker bir yere geldi.

Sabah namazında ümerâ ve beylerbeyiler serdâra geldiler. Süleyman paşa hasta idi. Kethüdasını gönderdi. Bostan paşa ve Kör-Hüseyin paşa ve Abdal paşa ve Kürdistan beylerinden Mezo hâkimi Şeref Han ve Eğil hâkimi Mü'min Han ve Tercil hâkimi İbrahim bey ve Polu hâkimi Hasan bey ve Ergani hâkimi Başıbüyük-zâde Ali bey ve Harput beyi İbrahim bey ve İmâdiye hâkimi Seyid Han bey alayları ile yerli yerinde saf bağlayıp düşman üzerine yürüdüler.

Bağdadlılar, Diyale nehrinin öte tarafında idiler. Önlerinde olan geçide yedi top ile Kadri ağa ve Apdal paşayı koyup, Hafız paşa askerinden ayrılıp deliller ile yukarıdan su geçidini gördü. Ve gelip Bostan paşayı asker ile ol geçide gönderip, sonra Kör-Hüseyin paşayı, daha sonra İmâdiye beyi ve sonra kendi Diyarbekir askeriyle geçüp düşman üzerine yürüdüler.

Önce Bostan paşa vardıkta Bağdadlı gördü ki, dün galip geldikleri askerdir, binip karşı koymağa geldiler, biraz cenk edip mağlûp olacağı sırada Süleyman paşa askeri ile yetişti. Arkalaşıp biraz cenk ettikte, anlara dahi galebe ederken Çerkes-Hüseyin paşa erişip cenk kızıştı. İki taraftan niceleri ecel şerbetini içti.

Bu sırada İmâdiye askeri dahi gelip bir tarafta saf bağladı. Eşkiya güruhu, birbiri ardınca gelen askeri gördü. Gittikçe direnmeleri zayıflamağa yüz tuttu.

Bundan evvel esir alınmıştı. Haber verdi ki, serdârın

bizzat geldiğine inanmamışlar, tekrar toz kopup serdâr Hafız-Ahmed paşa askeri görününce, emir eyledi ki flandireleri açalar... Zira Abdal paşaya tenbih olunmuştu ki, flanderelerin açıldığını gördükte **(görünce)** toplara ateş vere...

Mezbur **(adı geçen)** dahi ol saat yedi topa ateş verdikte, «Hafız paşa geldi!»

Deyû Bağdadlı birbirine girip mağlûp oldular.

Önce döğüşen alaylara da kalb kuvveti gelip Bağdadlılara koyuldular. Bir anda dört bin kadar kelle kesildi. Hafız paşa dahi at kaldırıp düşman ordusuna yakın bir yüksek tepe üzerinde durdu. Asker orduyu yağma edip başlar ve diller gelip serdâr önünde yığıldı. Bağdad'ın meşhurlarından Kazancı-oğlu nam şaki, su kenarında hayli cenk edip sonunda katlolundu. Osman kethüda, tek başına suyu geçip Bağdad'a kaçtı.

O sırada Tekgözlü - Hüseyin paşa, Hafız paşayı teşvik edip, «Arkalarından Bağdad'a gidelim!» deyû konuştular. Bazıları:

«Şâyet ordu üzerine Kızılbaş gele...»

Deyû vehme düşerek mâni oldular. Eğer takip olunsa, Bağdad halkının gözleri korkmuş ve Bekir-Subaşıya zorla baş eğmişlerdi, Bekir-Subaşıyı elleriyle tutup vermeleri mukarrer **(kararlı)** idi deyû bazıları naklederler. Fakat zayıf bir düşüncedir.

Pes harp meydanında dönüp akşam orduya geldiler. Ol gece şenlikler ve ertesi günü büyük divan olup ümerâ ve beylerbeyiler saf saf gelip hil'atler giydiler.

Başı ve tutsağı **(esiri)** olan getürüp halli halince üçer ve onar altına varınca bahşiş aldılar. Dillerin **(esirlerin)** cümle boyunları vuruldu. Bağdadlılardan akşamadek bin yedi yüz adam dahi katlolundu.

Ertesi gün beyler ve paşalar bir yere gelip konuştular. «Bağdad üzerine varılmak mühimdir» denildikte ertesi gün göç nidâ olunmuş iken **(ilân olunmuş iken)** rivâyet olundu-

ğu üzere Bostan paşanın kandırılmasiyle paşalarına ve serdâr Hafız paşaya sekbanlar, «onar kuruş bahşiş vermeyince kalkmazız!» deyû haber gönderdiler.

Sekbanlar, cümle yedi sekiz bin var idi. Hafız paşa bunlara, Bağdad alınırsa dirlikler ve bölük-başılara sancaklar vermeği vaad idegördü, olmadı. Bekir-Subaşı tarafından gelmiş olan, onar kuruş vaat mektuplarını gösterdiler. Sonunda beşer kuruşa sulh ettiler. Ertesi gün Süleyman paşa vefat etti. Rahmetullahi aleyh.

Hafız Paşanın Bağdad dolaylarına inişi ve Bekir-Subaşı ile cenk:

Dördüncü gün sekbanlar, bahşişini aldıktan sonra göçüp Ak-Şer'aya kondular. Müşavere edip Dicle'yi öte tarafa geçip «Kuşlar kalesi» tarafından muhasara olunmağ gerektir deyû suyu geçtiler ve İmam Musa önüne kondular.

Vakta ki bozgun asker Bağdad'a vardı, Bekir-Subaşı kapıları kapatıp hazırlandı.

Hafız paşa, Bağdad altına gelip kondu ve Bekir-Subaşıya haber gönderip:

«Gerektir ki paşalardan birini kabul edip sen dahi evvelki başkanlığında kalasın. Malına canına zarar gelmez.»

Deyû itaate dâvet etti ve kabul etmediği takdirde sonunun iyi olmıyacağını ihtar etti. Bekir-Subaşı, bu vaatlere iltifat etmeyip cenk ve müdafaaya hazır oldu. Paşalar dahi muhasarasına başlayıp, etrafını kuşattılar ve zahire yollarını kestiler. Bağdad içinde kıtlık başlayıp, Bağdad halkı nafaka (**yiyip içecek**) hususu için ziyade sıkıntıya düştüler.

Bekir-Subaşı, Osmanoğullarından ümidini kesip kendine kurtuluş ihtimalinin mümkün olmadığını bilip, Allahın lûtfundan da me'yus olup, büyük fesada başladı. Abbas ağa nam bir yakınını nâme ile Acem Şahına gönderip, Osmanludan şikâyet edip:

«Eğer Şah gelip Osmanlıyı bu cânibden defederse, canımızı düşmandan kurtarmış olur, elbette Bağdad darülislâm kendulere teslim olunur.»

Deyû vaad eyledi. Şah Abbas dahi fırsatı ganimet bilip otuz bin Kızılbaş ile hanlar hanı Karçıkay'ı askerin başına geçirip, evvelâ Şehriban tarafına yolladı ve bir fırka Kızılbaş ile Safî-kuli hanı önce, Bağdad'ın teslimi için gönderip, kendi dahi derhal pek çok asker ile hareket etti. Ve Bekir-Subaşıya, adı geçen Abbas ağa ile Taç gönderdi.

Bu tarafta asker kuşatma ile meşgul iken içeriden elçi çıktı. Hafız paşa dahi divan etti. Bekir-Subaşı mektubunda yazmış ki:

«Bu hususta benim günahım yoktur. Pâdişah hizmetine gitmiş iken bana gadr ettiler. Siz lûtfedip Bağdad'ı düşmana vermeğe çalışmayın. Bir alçak pâyeli beylerbeyi gönderin, kabul edelim.»

Demiş.

Hafız paşa müşavere edip hazır olan beylere:

— Ne dersiz?.. Dedikte, Bostan paşa:

— Bağdad'ı bana verin!

Deyû istedi.

Elçi:

— Seni kabul etmezler.

Deyicek, Bostan paşa kılıca yapıştı. Kör-Hüseyin paşa ayağa kalkıp:

— Edebinle otur, divanda elçiye kılıç olmaz!

Dedi.

Hepsi ayağa kalkıp tekrar oturdular. Sonra divan bozuldu.

Ertesi gün yine divan olup elçi geldikte:

«Bundan sonra beylerbeyini kabul eylemeziz.»

Deyû Bekir-Subaşıdan haber geldiğini söyledi ve «Eğer kenduye verilmek câiz ise verin» dedi.

Ol gün dahi geçip Kızılbaştan Bağdad'a elçi ve taç gel-

diği haberi yayıldı. Vâkıâ Şah tarafından askere kumandan tâyin olunan Karçıkay'dan elçi gelmiş...

Ertesi gün merkum elçi Bağdad'tan taşra çıkıp Hafız paşaya Karçıkay hanın mektubunu verdi. Yazmış ki:

«Bekir Han hâlen Şaha sığınmıştır. İmdi sulha aykırı bir durum meydana getirmeyip Bağdad üzerinden göçüp gidesin! Ve illâ sulh bozulur.»

Hafız paşa:

«Biz anların ülkelerinde değiliz. Pâdişahın bir kulu âsî oldu, hakkından gelmeğe geldik, sulh neye bozulur?»

Deyû cevap verdi, elçi etti (söyledi):

— Bekir-Subaşı şahtan imdat istedi. Bir kuş bir çalıya sığınsa korunur, bu ise Acem Şahıdır.

(Susturucu cevap):

Hafız paşa etti:

— Hâlâ ol kuş bizim kafesimizdedir. Eğer kurtulursa, sizin çalınıza varırsa hıfzedin (muhafaza edin), biz dahi istemeyelim.

Elçi, bu susturucu cevap karşısmda susup, hemen aşikâre dedi ki:

— Vallahi, sözün doğrusu budur ki, ya kalkar gidersiz, yahut Hanlar Hanı Karçıkay, otuz bin kızılbaş ile üzerinize gelmektedir. Hâlen Şehribâna gelmiştir, vaktinize hazır olasız.

Hafız paşa etti:

— Anlar sulhu bozarlarsa, Âl-i Osman mükâfattan âciz değildir, cezalarını görürler.

Elçi kalkıp Hanlar Hanına doğru yola düştü.

İçeriden paşanın casusları gelip, üç yüz kadar taçlı kızılbaş Bağdad'a girdiler, cuma günü sikke (para) Şah namına basılacaktır, deyû haber getirdiler. Hafız paşa hayrette kalıp hile tedarikinde oldu.

Safî-Kuli Han Bağdad'a gelip Kızılbaş askeri dahi görülünce, Şahın da geldiği düşüncesiyle, paşalar imam-ı a'zam kapısı civarında bar'u bengâhlarıyle (eşya ve çadırlariyle) kalkıp Şat ve Dicleyi geçip, İmam-Musa Kâzım yakasına indiler. Sâfî-Kuli Han dahi Kızılbaştan bir topluluk ile görünüp Bağdad'a indi.

Kızılbaşın geldiğini işitince Hafız paşa (Gitti Bağdad!) deyû serâsime olup paşaları konuşmaya çağırdı.

«Bundan sonra Bağdad eyâletinin emri (vâliliği) Bekir-Subaşıyı gönderilmekten gayri çare yoktur!»

Deyû ittifak ettiler. Ve elçi Ali ağayı getürüp söylediler. Ol dahi (kabul!) dedi (emri yazılsın! varayım müjde edeyim) deyû çadırını devşirüb öte yakaya kaçtı.

Emri yazılıp elçiyi aradılar ki teslim edeler.. Kaçtığı anlaşılınca «Bağdad'ı aldırdık!» deyû paşa teessüfe başlayıp, evvelce fikrini yoklamak için Bekir-Subaşıya Raka eyâleti ve oğlu Bölük-başıya Hille sancağı emrini yazıp İmâdiye hâkimi Seyid Hana verip elçilik ile içeri gönderdi. O dahi vardıkta karşılayıp kapıyı açtılar, içeri aldılar.

Seyid Han, Bekir-Subaşıya nasihat edip «Birkaç günlük ömre mağrur olup bu denlû vebâli nice idersin?»

Dedi. Ol dahi:

— Ya şimden sonra nice olmalıdır? dedikte Seyid Han:

— Serdâr-ı ekremden size Rakka eyâletini ve oğlunuza Hille sancağını alıvereyim!

Dedikte ayağa kalkıp azarladı. Ve hiddetle:

— Kaldırın!

Deyû taşra sürdü. Defterdarı Ömer efendi araya girip, şefâat edip alıp evine götürdü ve:

— Hapsolunsun!

Deyû haber gelmekle, göz hapsine kodular. Ol gün durup ertesi gün Ömer efendi önüne düşüp kale kapısından taşra çıkardı, hakikat hal serdâra malûm oldukta mecburen yine topları kurup cenge başlamak üzere iken, içeru kaleden, cülûs olduğu (yâni Dördüncü Murad'ın tahta çıktığı)

haberi yayıldı. İstanbul tarafından da kapıcıbaşı gelip serdâra kılıç ve kaftan ve serdârlıkta bırakıldığına dâir mukarrernâme getürdü.

Hafız-Ahmed paşa sûretâ sevinmiş görünüp, lehçesi hoş bir şâir olmakla:

Taht-ı saadette safâ, Sultan Muradındır.

Gazelini söyledi. Fakat Bağdad ve Kızılbaş gailesiyle içi yanıktı.

Bağdad vâliliğinin
Bekir-Subaşıya verilmesi:

Ol esnâda içeriden bir haber geldi ki:

«Bugün Bağdad Şahındır ve Bekir Han, Şahın kuludur deyû dellâllar ilân etti. Para dahi Şah nâmına basıldı, Şah Abbas'a tâbi oan dursun, ollmayan çıkıp gitsun!»

Denildiği öğrenilince, Hafız paşa müşavere edip, Bağdad eyâlerinin emrini yazıp Harput beyi Küçük-İbrahim bey ile Bekir-Subaşıya gönderdi.

İçeri alıp Bekir-Subaşıya iletttiler. O da, Hafız paşanın emriyle Bağdad emrini verdi, Bekir, okutup sevindi. Yazılmış ki:

«Bağdad eyâleti sana verilmiştir. Basiret (S.B.) üzere olup muhafazası hususunda bütün kuvvetini sarfedesin!»

Bekir-Subaşı, kendine eyâlet menşuru (S.B.) geldiğine kanıp Kızılbaşı dâvet ettiğine pişman oldu. Beş on gün devamlı olarak Safî-Kuli Han ile arkadaşlarını ziyafetleriyle ikram eyledi.

Safî-Kuli Han Bekir-Subaşıya haber gönderip:

«Nimet ziyâde ola... Ziyafet tamam oldu.. Hani Bağdad'ın anahtarları ki, vaadettikleri üzere teslim olunmak gerekti. Bizi Şah, bu husus için göndermişti.»

Dedi.

Bekir-Subaşı kekeleyip :

«Şahın ve Hanın ömürleri uzun ola! Bizi Osmanlı galebesinden kurtardınız. Arada komşuluk hakkı malûmdur. Ve komşuya yardım, pâdişahların mürüvveti icabıdır, biz Şahın en aşağı kuluyuz. Babadan miras olan ve sonradan edinilmiş hüddam-ı kiramlarından (adamlarından) esirgenmez. Gerektir ki fakirane hediyelerimiz ile hazinemizi Şahın ayakları önüne ulaştırıp bizden kulluk arzedesin!»

Deyû cevap gönderince, Safî-Kuli Han hiddete gelip:

«Bu gidi ne herzesini yer! Bizim şahımız oğlancık mıdır ki böyle sözlerle aldatır... Pes bizi burada maskaralığa mı dâvet edüptür?)

Deyup olup biteni ulak ile Acem Şahına bildirdikte Bekir-Subaşı dahi gazaba gelip, ol saat Bağdad'ta olan üç yüz Kızılbaşı, başlariyle yanına getürüp Şahtan getürdükleri tacı önlerinde tepip yuvarladı ve:

«Hâlen pâdişah hazretleri cürmümüzü affedip Bağdad eyâletini bize vermiştir, varup gidin şahsınıza ahvali bildirin.. Olmaya ki Bağdad üzerine asker göndere... Vermek ihtimalim yoktur. Sonra pişman olur...»

Deyicek, bazı Kızılbaşlar dik gelmek istediler ve söylendiler. Tutturup, karınlarını yardırıp baş aşağı kale bedenine astırdı vesairleri çıkıp gittiler.

Ol gün pâdişah emriyle Bağdad'ın kendine verildiğini tellâllarla ilân ettirdi. Büyük şenlikler oldu.

İbrahim beye fazla riayetten sonra serdâr-ı ekrem mektuplar verip yolladı. Mektubunda paşaya sitayiş **(metih)** ve pâdişaha duadan sonra:

«Lûtfunuza itimat gelmek için kalkıp Diyarbekir'e buyurasız.»

Demiş. Paşa dahi ol gün göç edip İmam Musa'nın üst yanında kondu.

Bekir paşa, Mısırlı-Ali ağa nam âdemisiyle iki donluk kadife ve iki at hediye gönderip Hafız paşa dahi kabul etti. Ertesi, göçüp Musul tarafına gitti.

Bekir-Subaşının takip ettiği Kızılbaşlar, Şahın Hanlarına, ahvalin nice olduğunu bildirdiklerinde, Şâh-ı gümrah (yolunu şaşırmış Şah), Bağdad üzerine evvelâ Hanlar Hanı Karçıkay'ı tâyin, sonra kendi gelip Bağdad'ı ne suretle aldıkları gelecek senede beyan olunacaktır.

Vakaayi-i Sene Selâse ve Selâsin ve Elf

(Bin otuz üç senesi olayları)
(Hicrî 1033 senesi Muharrem ayının birinci günü milâdî 1623 senesi ekim ayının 25 inci Çarşamba gününe rastlar)

Şah Abbas'ın Bağdad hisarını istilâ etmesi:

Çünkü Bekir-Subaşı, Kızılbaşları Bağdad'tan çıkardı, ol mekruh güruh, varıp Şahın hanlarına ahvali bildirdiler. Anlar dahi Şahlarına arz edip, Şah dahi: «Sizler Bağdad'ı kuşatmakla meşgul olun, ben dahi asker ile varmak üzereyim» Deyû cevap göndermekle, Hanlar gelip Bağdad'ı muhasaraya meşgul oldular.

Bekir - Subaşı muhasara (kuşatma) tedarikini görüp, geldiklerinde kale kapılarını kapadı. Karçıkay Han Bağdad sahrasına konup içeru elçi ile mektup gönderdi. Yazmış ki;

«Cenâb-ı emâretmeab (Emirliğin sığındığı) Atâ-Han —Allah devletini devam ettirsin— evvelce güzelce Şâh'a adamımız gelip, Bağdad'ı size veririm, adam gönderin demekle, bizi tâyin eyledi. Hâlen geldik. Üzerinize Âl-i Osman'dan (Osmanoğullarından) gelen asker dahi bizim geleceğimizi haber alıp bizim korkumuzdan kalkıp kaçmışlardır. Gelip, bizim ile müşerref olup Bağdad'ı teslim edesiz.»

Meğer paşa dahi gelen adama:

«N'ola, safa geldiniz, bugünlük taşrada misafirlerimizdir, otursunlar, yarın inşallah cevap verilür.»

Deyû mektup yazıp gönderdi. Kızılbaşlar dahi sevinip top ağzına yayıldılar. Ve Atâ Han, Şah yarın gelür, deyû ziyafet hazırlığında oldular.

Ertesi gün birkaç adamlar çıkıp, nâme ile **(mektup ile)** Karçıkay hana varıp mektubu okumağa kâtibin eline verdiler. Kâtip etti **(dedi)**:

— Aşikâre mi **(açıktan açığa mı)** okuyalım? Çünkü hoşa gider şeyler değildir. Yazmış ki:

«Bundan evvel sizden vâkıâ yardım istemiştik, lâkin günahımızı efendimiz (yâni Osmanlı pâdişahı) affeyledi. Siz dahi komşuluk hakkını ödediniz, Allah râzı ola, eliniz boş gitmemek için size on katar deve ve on bin kuruş yolluk gönderilir. Mazur tutup gidesiz. Ve illâ size değil, on Şah dahi gelse vermek muhalfir (mümkün değildir.)»

Demiş, inşallah dememiş... Hanlar:

«Bu ne sözdür? Kaleyi teslim ederse febihâ... (Pekalâ).. Ve illâ kendi bilür, gitmeziz!»

Cevabı ile adamlarını gönderdiler. Paşa **(Bekir-Subaşı)** topları hazırlamıştı. Ateş edip Kızılbaşlardan nicesini öldürüp cümlesini ürküttü. Çadırlarını alarga edip kondular ve Şaha haber gönderdiler.

On dört günedek haber gelmedi. Bu taraftan Hafız paşa Musul'da otururken Bekir-Subaşının mektubu gelip Karçıkay Han otuz bin asker ile geldi. Şaha haber gönderdiler: «Bağdad'a zahire imdat edesiz» demiş. Paşa dahi Kapıcı-başılardan Osman ağayı bir nice yük zahire ile çölden Bağdada gönderdi. Mezbur dahi **(adı geçen, Osman ağa)** varıp zahireyi Bağdad'a koyup tekrar Musul'a döndü.

Çün hanların arzı **(bildirisi)** Şaha ulaştı.

«Bağdad üzerine seferim var!»

Deyû nidâ ettirip kendi ılgar ile binip yola düştü. Eşya ve çadırlarını bile **(beraber)** ardınca getürdüler. On dördüncü gün Bağdad üzerine gelip geçen sene şevvalinde muhasaraya başladı.

Bekir-Subaşı tekrar, Şahın geldiğini serdâra yazıp bildirdi. Ol dahi İstanbul'a arzetti. Fakat sadrâzam Kemankeş-Ali paşa aldırış etmedi.

Hüseyin paşanın Bağdad cânibine gidişi ve Şahın hilesiyle şehit olması:

Serdâr Musul'da otururken Bekir-Subaşının bir mektubu dahi gelip:

«Bağdad için gam çekmeyesiz! Hemen bize beylerbeyi nâmına tabl ve alem **(davul ve sancak)** sahibi bir kimse gönderesiz, gelip içeri gire... İmdat geldi adı ola..»

Demiş.. Ertesi casuslar gelip haber verdiler ki, Kızılbaş askerinin üzerinize niyeti vardır. Meşveretleri, madem ki serdârın yanında yığınak vardır, biz Bağdad'a zafer bulamazız, deyû yirmi bin Kızılbaş askeri tâyin olunmuştur, dediler.

Paşanın ise yanında asker kalmayıp dağılmıştı. Tekrar Bekir-Subaşının mektubu gelip: «Musul beylerbeyisi Kör-Hüseyin paşayı imdada gönderesiz» demekle, memur ve sekbanlarına (1) onar kuruş verip gönderdi.

Üçüncü günü yola düştüler.

Diyarbekir mütesellimiden (I.S.) ve mollasından bir mektup gelip:

«Abaza paşanın Diyarbekir üzerine gelmek ihtimali vardır, gelesiz.»

Demekle Hafız paşa Musul'dan göçüp Mardin'e gitti.

Kör-Hüseyin paşa Bağdad'a doğru giderken Karçıkay Han birkaç bin Kızılbaş ile önüne gelip, paşa dahi Kızıl-Hana kapanıp cenk eyledi. Han, adı geçen Şat **(nehir)** kenarından uzak, kurak yerde üstü açık idi, ortasında kuyu

(1) Sekbanlar, Yeniçerilerin bir ortasıdır. Aynı zamanda sancak beylerinin, eyâlet beylerinin maiyetlerindeki halk arasından toplanan askere de sekban denirdi.

kazdılar, suyu acı çıktı. Cenk devamlı olıcak (olunca), Kızılbaş askeri ki, hilekâr tâifedir, içeru elçi gönderip:

«Bizim muradımız sulhtur (barıştır), Şah bizi gönderdi ki, siz bir ihtiyar beylerbeyisiz, araya girip Sultan Osman barışını tamamlayasız.»

Dedi.

Hüseyin paşa, Çerkes âdemisi, nefsinde yarar ve namlı bir adam idi, fakat saf ve sözünün eri olmakla, düşman hilesinden gaflet edip, Kızılbaşların hilesini gerçek sandı. Çaşnigir başısı Mehmed ağayı, elçiye koşup **(elçi ile beraber)** taşra gönderdi. İki günden sonra Şahtan âmannâme ve kılıç ve kaftan ile adı geçen çeşnigir geldi. Şah yazmış ki:

«Amanım amandır, muradımız sulhu itmamdır (tamamlamaktır). Sen bir ihtiyar gazi paşasın, aramıza giresin!»

Demekle, inanıp, ağırlığını Sefer Gazi beyle Musul'a yolladı. Ve bu bilgiyi yazıp, Delibaşısı Ali beyle Hafız paşaya gönderdi.

Hafız paşa, hile olduğunu sezip «Handan taşra çıkmayasın! İmdat ederiz.. Yahut gece içinde kılıcı çekip, çıkıp bir tarafa gidesin!»

Deyû mektup göndermişti. Fakat, Hafız paşanın nasihati fayda vermeyip, Sefer Gazi acı kuyulara geldikte, keminden **(pusudan)** yüz elli kadar Kızılbaş çıkıp ağırlığını yağma ettiler. Üzerinde olan âdemlerin kimi kırılıp, kimi çöle dağıldı. Sefer Gazi ol cenkte düşüp, paşa dahi aldanıp çıkıp, Karçıkay Han önüne varıp azarlar şekilde hitap edip «Şah askeri kande **(nerede)** varır ise Hüseyin paşa anda bulunur. Senden gayri **(başka)** bir Han yok mudur?»

Deyû hapse kodu ve Şaha bildirdi. Şah dahi:

«Başını kesip, yanındaki adamlarını tabl ve alemi ile **(davul ve sancağı ile)** bu tarafa gönder, gûya benim haberim olmadan katlolunmuş ola!»

Deyû ağız haberi gönderdi.

Karçıkay Han dahi, Şahın emrine uyarak Hüseyin paşayı katledip başını bir al beze sarıp, adamlarını dahi kimini katl ve kimini sağlam olarak gönderdi. Alay ile Bağdad'a vardıkta Şâh-ı rû-siyah, (kara suratlı şah) gûya hiddetlenmiş görünüp, «Karçıkay Han niçin bizim âman verdiğimiz bir ihtiyar gazinin başını kesti?» deyû riyakârane (iki yüzlülükle) nice haltiyat etti (münasebetsiz sözler söyledi.) Ve paşanın sağlam kalan on beş âdemisini bu hilesi tasdik olunmak için âzât eyledi (salıverdi.)

Hafız paşaya, yolda iken bu vahşet eseri olan haberi ulaşıp istirca' ederek (1) Mardin'e girdi. Büyük kış vakti idi. Bunun üzerine yirmi gün geçti. Bekir paşadan bir mektup daha geldi ki:

«İstanbul'dan bize imdat yetiştirsinler. Şah, muhasarada büyük hücum ve gayret sarfedip elli dört yerden lâğım yürüttü. Hepsini bulduk. İnşallah Bağdad'tan elem çekmeyip İstanbûl'dan imdat isteyesiz!» demiş.

Paşa, gelen adamlara hil'at giydirip İstanbul'a tekrar arzlar gönderdi. Ve Bekir-Subaşıya mektup yazıp: «Vezir-i âzam gelmek üzeredir» deyû gelen adamlar ile gönderdi. İki ay Mardin'de oturup İstanbul'dan cevab bekledi. Aslâ bir haber görünmedi. Abaza paşanın dahi Fırat suyundan dönüp gittiği haberi geldi.

Şah Abbas'ın Bağdad'ı alıp Sünnîleri yakalaması :

Hilekâr Şah muhasara ve hücum ile hisarı ve kale halkını tazyik eyledi (sıkıştırdı), fakat hiç bir veçhile zafer bulamayıp âciz kaldı. Me'yus ve mahcup göçüp gitmek üzere iken, hile yoluna sapıp, Bekir-Subaşının oğlu Derviş Meh-

(1) İstirca', bir ölü gördüğü vakit (innâ lillâh ve innâ ileyhi râciun — Biz Allahın kuluyuz, yine ona döneceğiz) demek.

med ki, iç kale onun elinde idi, bazı Râfızilerin aracılığı ile onu kendine döndürüp, Bağdad hükümetini vaadetti. Vâkıâ üç ay kadar süren muhasara zamanında Bekir-Subaşı müdafaa ve dövüşmede var kuvvetini sarfedip düşmana cevap verdi. Fakat, hisar halkının da kıtlıktan halleri perişan olup şehirde kedi köpek kalmadı, hepsini yiyip açlık derdiyle tâb ve tüvanları kesildi **(kuvvetten düştüler)**. Bu yüzden fırsat buldukça bahane ile güruh güruh taşra çıkıp Şaha tâbi oldular.

Hattâ Bekir-Subaşının yakınlarından Derviş-Subaşı ve Rahman Bölükbaşı, bazı adamlariyle ve Arap ve kul **(asker)** zümresinden dahi bazıları çıkıp Şaha tâbi olup, kalenin kıtlığını ve müşkül durumda olduğunu Şaha bildirirler idi.

Bu kimselerden bazılarının vasıtasiyle Bekir-Subaşının oğlu Mehmed dahi Şah tarafına kazanılmıştı. Ol bedbaht dahi Bağdad hükümeti vadesini **(Bağdad vâliliği vaadini)** gerçek sanıp, hilekâr hilesinden gafil bir budala olmakla, gaddar Şahın hilesine yakalanıp babasının haberi yok iken Abbas ağa dedikleri hayırsız âdemisini arka kapıdan Şaha gönderip Bağdad hükümetinin menşurunu aldı **(Bağdad vâliliğinin menşûrunu aldı.)**

Bekir-Subaşı, arkasında zırh, ak kapıdan Acem burcuna varıncaya kadar gezip, muhafızlara: «Yarın Şah kalkacaktır. Göreyim sizi!» deyû onlara ferahlık verip, karanlık kapı tarafında bir lâğım (1) haberini almakla o tarafa doğru gitmişti.

Safer ayının beşinci günü idi ki, sabaha yakın arka kapıyı Bekir-Subaşının oğlu Mehmed açıp, güruh güruh Kızılbaş askeri iç hisara dolup kale bedenleri **(duvarları)** üzere Kerenaylar (2) ve kûslar (3) çalınmağa başladı. Bekir-Subaşı, bu sesleri işitince aklı başından gitti.

---

(1) Kale altından açılan yol.

(2) Zurna cinsinden bir nefesli saz.

(3) Büyük davul.

Kızılbaş askeri içeri hisara yayılıp, kapıları açıp ne denlû kızılbaş var ise içeri aldılar. Yer yer tellâllar bağırdı ki:

«İç vilâyet güzelce şahındır. Ve şehirli ve reâyâ vesaîr dirlik sahipleri yerli yerinde durup hareket etmesinler. Hiç bir kimseye zarar yoktur. Şahın âmanı vardır. Çarşı, pazar açılsın! Gerek sünnî, gerek Şiî kimse incinmesin!»

Dediler.

Halk biraz sükûn bulup, herkes evine ve birer gizli köşeye gizlenip kapılarını bağladılar. Bekir-Subaşı ise aklı başından gidip biraderi defterdar Ömer ile bir mağara suratlı delikte gizlendiler.

O gün yakalanarak Şah önüne geldikte, oğlu Mehmed'i, Şahın yanında oturur gördü. Şah Bekir-Subaşıyı paylayarak hitap edip:

— Niçin böyle yaman iş ettin?

Dedikte Bekir-Subaşı:

— Şâhım! Yaman işi ben etmedim, bu veledizina etti!

Diyerek oğluna sövüp saydı. Ol şaki dahi **(oğlu Mehmed dahi):**

— Sen Bağdad'ı Şaha vermeğe ahdedip sözünde durmadın, ben o vaadi yerine getirip verdim. Bundan sonra malın nerede ise verip canını kurtar! Güzelce Şah seni âzat eylesün!

Deyû yâve **(saçma sapan söz)** söyledi.

Şah dahi zavallıyı hapse gönderdi. Üç gün bu hal üzere geçip kimseye fena muamele edilmedi ve kimseyi dışarıya koyuvermediler. Dördüncü günü nidâ olundu ki:

«Ne kadar pâdişah kulu var ise cebe ve cevşen (I.S.) giyip silâhlariyle Şahın önüne gelip hazır olalar ve herkes ne gedikte ve ne rütbede ise ol hal üzere ibka olunmağa Şahın lûtfu vardır. Asker olmayıp şehirli ve reâyâ olanlar dahi geleler ki herkes isim ve resmi ve mahallesi îel deftere kaydolunup yazılalar...»

Halk «Elhamdülillah, bu ne mürüvvettir!» deyû sevinip bütün askerler silâh ve âletleri ile varıp Şah önünde durdular. Şah buyurdu, hepsinin silâhlarını ahp gûya fesat ve kavgayı def içindir deyû, hiç birinde silâh komadı. Ve hepsini isim ve resmi ile defter edip şöhret ve mahallesiyle zapteyledikten sonra:

«Varın, âleminizde olun... Şaha dua eylen!»

Deyû izin verildi.

Anlar dahi bu kadar ile kurtulduk zannedip şehir içine dağıldılar.

İki günden sonra: «Asker tâifesi hepsi toplansın!» deyû nidâ olundu. Hepsi toplandı. Her dört beş nefere bir Kızılbaş tâyin olunup hapse verildi. Ve varıp hâne ve menzillerini mühürleyip cümle mal ve eşyalarını defter edip kendilerini hapsetmek üzere tenbih eyledi. Bu kadar sünnî müslümanlar Rafızîler eline girip haneleri mühürlendi.

Ertesi sabah bu kadar bin Kızılbaş mahpuslar ile şehre girip kapıları kapadılar ve Şahın emriyle her şahs, tutsağına yedi gün işkence edip ne kadar mal ve eşyası var ise söyletip ellerinden aldılar. Çoğu işkence altında öldü ve sağ kalanların çoğu yaralı ve amel-i manda (S.B.) kaldılar.

Ne kadar asker ve şehirli var ise, hepsini kara suratlı Şah katletmek istedi. Ol vakit İmam Hüseyin Radıyallahu anh türbedarı ve Bağdad'ın Nakib-ül-eşrafı (S.B.) olan Seyid Draç ki, şîa (S.B.) reislerinden ve azgın rafızîlerden (S.B.) olmak üzere meşhur idi, Acem Şahı ona inkiyat etmekle iltifat etmişti. Fakat aslında bir şefkatli, misafirperverlikle tanınmış, mensup olduğu aile nimetli adam olmakla, dost ve ahbabı çok idi. Bir gün Şaha der ki:

— Şahım, bu beş altı bin kadar asker tâifesinin mallarını aldınız, ya bunları göz hapsinde tutup neylersiz?

Şah:

— Cümlesini kırarım, der.

Seyid Draç eder:

— Bunların içinde Ali muhiplerinden (S.B.) pek çok

Şiî vardır, eğer bana emrederseniz Şiîleri Sünnîlerden ayırayım.

Dedikte, memur olup iki defter tertip eder. Biri sünnî, ve biri şiî defteri... Şaha teslim eder. Böylece pek çok merhamete lâyık kimseleri ve tanışıklığı olan sünnîlerden niceleri Şiî defterine geçirip, kendilerine de haber verip, bu bahane ile çok kimselerin kurtulmasına sebep oldu. Ve imkân dahilinde olanları kurtardı.

Yolunu şaşırmış Şah dahi ol sünnî defterinde olanları toptan katledip, şiî olanları affeder.

Bağdad kadısı Nuri efendi ki sarây-ı âmire **(pâdişah sarayı)** hocalığından gelme idi, ve câmi-i kebîr **(büyük câmi)** hatibi Mehmed efendiyi ve şeyhi önüne getürüp, hâşâ Şeyhayn'e **(Ebûbekir ve Ömer'e)** sövmelerini teklif edince, kadı efendi ileri varıp:

— Sövelim, elimizi çözsünler!

Dedi.

Elinin bağını aldılar. Hemen kadı elini kaldırıp Şahın yüzüne galiz (S.B.) sövmelere başlayıp:

— Sana ve senin gibi kâfirden şiddetli ebedî mel'una tâbi olana bin lânet!.

Deyup, dört halifenin vasıflarına ait âyetler ve hadislerden diline geleni okudu.

Şah gazaba gelip, biçare kadı efendinin çenesini delip, hurma ağacına çenesinden diri diri asakoydular.

Sonra, Hatip efendiden, şenî' (S.B.) şiîler şikâyet ettiler. Şah ona hitap edip:

— Senin bütün günahlarından geçeyim, şeyhayn'a **(Ebû Bekir ve Ömer'e)** söv.

Deyince, Hatip:

— N'ola! dedi ve elini çözdürdü. Ve bir yüksek yere çıkıp, alelâde hutbe okudu ve Şaha sövmeğe başladı. Şah dahi gazaba gelip, çenesinden kadınm yanına astırdı ve:

— Ali'yi seven bir kurşun atsın,

Dedi ve Kızılbaşlara işaret etti. Hemen tüfenge tutup şehit ettiler.

Sonra, Bekir paşayı, bir demirden kafes içine koyup, yedi gün yedi gece uyutmayıp azap ettiler. Cümle malını söyletip aldılar. Sonra meydana getürüp bir ateş yaktılar. Elbisesini soyup ateşe karşı, yağı akıncaya kadar yakıp, bütün malını söylettiler. Oğlu ise elinde kadeh, karşısında Şah ile şarap içip babasının yandığına gülerdi.

Artık başka söyletilecek malı kalmadığı anlaşılınca, Şahın emriyle bir kayığın terafına neft sürüp, Bekir-Subaşıyı içine koyup ve kayığa ateş verip Şat (**nehir**) üzerine saldılar. Bağdad önünde gezerek yandı. Düşmanına ettiği azabın cezasını ve Osmanlı hânedanına olan hiyanetinin belâsını buldu.

Bu kadar fesatlara sebep olan Bekir-Subaşının oğlu Uğursuz Mehmed, taç giyip mülhidlere (**Allahı tanımıyanlara**) katılıp, bu kadar ümmet-i Muhammed'in kanına girip, Bağdad vâliliğini ümit ederken, Şah tamam işini bitirip tekmil edinceye kadar ona tatlı yüz gösterip, geçici iltifat etti. İş bittikten sonra kenduyu gözden düşürüp:

«Babasına böyle hiyanet eden merhametsiz kâfirin bana ne hayrı olacak?!»

Deyû Horasan'a sürdü. Birkaç gün Horasan'da hor hakir durup, kaçmak sevdasında olunca katlolunduğu rivâyet olunur.

Yolunu şaşırmış Şah, İmam-ı âzam Rahmetullah aleyh ve Şeyh Abdülkadir Gîlânî ve diğer ehl-i sünnet imamlarının kabirlerinin türbelerini yıktırıp, gümüş kandillerini ve mismarlarını (**çivilerini**) ve kapı ve merdiven ve diğer altınlarını aldı. Bağdad hükümetini Sarı Hana verip, Araplara ve Kürtlere vaadleri ihtiva eden mektuplar gönderip itaate dâvet etti. Karçıkay Hanı Mardin taraflarına yağmaya gönderdi. Karçıkay Han, Nusaybin'de Karadereye gelip etrafa akın saldı. Yalnız Şakaki aşiretinden iki bin kadar koyun sürdü.

Şahın askeri Bağdad'ta iken Tayy Arapları ki, çölde meşhurdur, içlerinden yüz kadar atlı seçilip, gündüz Kızılbaş ordusunun bir tarafından iki yüz kadar deve ve epeyce atlar ve katırlar sürüp çöle gittiler ve Mardin yakınında evlerine getürdüler. Şah haber alınca üzüldü.

Recep ayında Şah, İmam Ali ve İmam Hüseyin Radiyallahü Teâlâ anhümanın ziyaretlerine gitti.

Naklederler ki: İmam Hüseyin ziyaretine vardıkta Seyid Dirac hizmet yerinde ayağa kalkıp, yolunu şaşırmış Şah merkadın (S.B.) iç kısmına girince, şarap kâsesi ister. Sâkîsi (S.B.) bâde (içki) doldurup eline sundukta, alıp bir zaman elinde tutup içmedi. Ve düşünceye dalıp başını eğip merkada döner gibi bakıp ağladı. Sonra kâseyi içmeyip yine sâkinin eline verdi. Gûya merkad sahibine hürmet edip, ol edepsiz, edep gösterdi. Ve taşra çıkıp:

— Burada Sünnî var mıdır?

Deyû sordu.

— Yoktur, ancak Rum diyarından (Anadolu'dan) gelmiş Konyalı bir ihtiyar adam vardır.

Deyû, türbedarlarından birini gösterdiler.

— Bir sünnî ne zarar yapabilir!.

Deyû ona dokunmadı.

Hafız paşa, Bağdad'ın İranlılar tarafından alındığını işitince, Mardin'den kalkıp Diyarbekir'e girdi ve olanları der-i devlete bildirdi.

Kızılbaşların Musul ve Kerkük'ü istilâsı:

Çünkü hilekâr Şah Bağdad'a zafer buldu. Musul halkı, Kör-Hüseyin paşaya yapılandan kırgındı, Şaha varıp şikâyet edip hâkim istediler. Şah dahi Kasım Hanı bir miktar kızılbaş askeri ile Kerkük ve Musul üzerine gönderip Kerkük beylerbeyisi olan Bostan paşa agâh oldukta (S.B.) karşı koymağa kudreti olmadığını bilip Diyarbekir tarafına gitti.

Kerkük, bir toprak köhne hisardır, kızılbaşlar gelince boş bulup zaptettiler ve geçip Musul'a gittiler. Musul beylerbeyisi Kör-Hüseyin paşanın biraderi Ahmed paşa idi, anın hisarı dahi köhne olmakla içine girmeyip, Kızılbaşlar gelince iki üç gün cenk ile alıp, Kasım Han zaptedip orada kaldı. Ve Kasım Han Diyarbekir'de bazı kımesnelere mektup gönderip:

«Kızılbaş askeri varmak üzeredir!»

Deyû vehim uyandırmakla, Hafız paşa kaleye toplar çıkarıp ve dağ kapısından Rum kapısına varıncaya kadar üç ay kadar müddette bir hisar yavrusu yaptılar.

Küçük Ahmed'in hücumu ile,
Kasım Hanın
Musul'dan kaçması:

Sipahi zümresi namlılarından Küçük Ahmed, bir bahadır Arnavud dilâveri (yiğiti) olup, İstanbul'dan Mardin voyvodalığını alıp, bu sırada gelmişti. Beş yüz kadar sekban yazıp biraz adam topladı. Vezir-i a'zam tarafından Hafız paşaya emir ve mektup gelip Musul hududuna Kızılbaş müstevli olmakla (I.S.) Diyarbekir eyâleti askeriyle serdâr olup üzerine varmak ferman olundu.

Kış esnasında Hafız paşa çıkıp Musul cânibine yönelmişti.

Mezbur Ahmed ağa, kendi sekbanları ve yarar adamlariyle daha evvel ılgar edip Musul'a yakın vardıkta Kasım Han, serdâr geldi zanniyle, çıkıp Bağdad tarafına gitmekle bütün kızılbaşlar Musul'u bırakıp kaçtılar. Ahmed ağa dahi haber alıp geldikte şehirli karşı çıkıp kaleyi teslim ettiler.

Sancar beyi Hacı bey geldikte Ahmed ağa onu tutup, imdada yetişmedin, deyû kale bedenine astı ve Musul eyâletini biraderzâdesi Süleyman beye olmak üzere (verilmek

üzere) bildirip, arzı mucibince tevcih olundu (**teklifi kabul olunup Musul sancağı verildi**). Ahmed paşa dahi Mardin'den göçüp Diyarbekir'e geri geldi.

Değişiklik:

Adı geçen sene Muharreminde zorba odabaşılar toplanıp «Ocaktan ağa istemeziz, ağamız azlolunsun!» dediler. Telhis olunup (I.S.) Bayram Ağaya haslar (I.S.) tâyin olundu ve yerine harem-i hümâyundan pâdişahın silâhtarı Hüsrev ağa çıktı (**tâyin olundu**).

Biber-Mehmed paşanın katli:

Adı geçen Biber-Mehmed paşa, evvelce Mısır'dan gelip saklanmış idi. «Ocakta olan zorbalara mal döküp sadrâzamlığa talip oldu!» deyû katlettiler. Bu katil hâdisesini Hasan bey-zâde uzunca yazmıştır. Akıl alır bir hikâye olmakla kitabımıza alındı.

Biber-Mehmed paşa, Bosna'lıdır. Sultan Osman zamanında Bostancı-başılıktan çıkıp Mısır emir-ül-ümerâsı (**beylerbeyi**) olup yetmiş beş gün eyâleti zaptedip, Sultan Osman'ın şehit edilmesi haberi gelince azledildi ve kara yolundan İstanbul'a müteveccih oldu.

O sırada Mere-Hüseyin paşa sadrâzam olmakla Karahisar-sahib de bir nice eyyam (**günler**) oturup orada ağırlıklarını bırakıp gitti, ağırlıksız İstanbul'a yöneldi. Bostancı başılıkta kendi selefi olup (**kendinden evvelki bostancıbaşı**) kendisi Bostancı-başı oldukta kaptanlık alıverdiği Recep paşa, dostu olmakla Hereke tarafına gelince Recep paşadan gizli bir mektup gelip, içinde: «Mere'nin kendine suikastı olduğu yazılmış olup» gizlenmesi tavsiye olunmakla, orada adamlarını ve eşyasını bırakıp, birkaç heybe filori (**altın**)

doldurup, bir iki sır dostu hizmetkârı ile gece içinde kaçıp kimseye görünmeden İstanbul'a girip gizlendi.

Mere tarafından Anadolu beylerbeyisi Topal-Mehmed paşa Karahisar'a varıp atlarını ağırlıklarını zapteyledi.

Biber, gelecek Zilhicce ayma kadar gizli kaldı, Zilhiccenin ortalarında Mere azlolunmakla meydana çıkıp, Kemankeş sadrâzam olmakla Biber-Mehmed paşaya Şam eyâletini verdi. Oradan Budin eyâletine nakledip, daha yol hazırlığı görmek üzere iken sipahi zümresi baş kaldırmış ve sağa sola musallat olmakta bulunmuş olmakla Biber-Mehmed paşa, yirmi bin filoriyi **(altını)** Salih adındaki hazinedarı ve Lûtfi adındaki güvendiği hizmetkârı ile sipahilere gönderdi ki «Merhum Sultan Osman zamanında, meyhanelerin basıldığı zaman bostancı başı idi» deyû dedikodu etmelerinin önüne geçip bu yol ile şerlerinden kurtula...

Salih ve Lûtfi dahi paşanın verdiği yirmi bin altının on binini alakoyup aralarında bölüştüler. Ancak on binini sipahi zorbalarına ulaştırdılar.

Bu sırada Biber, ol iki hizmetkârından, her zorbaya ne kadar filori verdiler ise isim üzerine deftere yazıp kendine getirmelerini ister.

Ol iki habis oyalamak isterler. Zorbalar, verilen altınları kendi aralarında taksim ettiler deyû lekeleyip, yiyip yuttukları parayı hazmetmek sevdasında oldular.

Biber paşa:

«Elbette defteri getirin, ol altını, her kime ne miktar verdiniz, bileyim!»

Deyû ısrar eyledi. Fesatçı hainler, hiyanetlerinin meydana çıkacağını anlayıp, paraları yutmaktan me'yus oldukları gibi bu tedbiri eylediler ki, velinimetlerini **(Biber-Mehmed paşayı)** idam ettireler.

Bu kötü niyetle, sipahi zorbalarına varıp:

«Paşanız, bizim vasıtamızla size verdiği altınları ister, geri verin!»

Dediklerinde, sipahiler gazaba gelip, birlik halinde sadrâzama varıp:

«Biber, bize, sadrâzamlığı kendisine alıvermemiz için altın vermek istiyor ama, biz senden memnunuz.»

Dediklerinde Kemankeş-Ali paşa müteessir olup, o sırada kayınpederi olan Rumeli kadı-askeri Bostan-zâde Mehmed efendiyi çağırıp, ondan ister ki, Biber'e varıp nabzını tutup, kafasmda sadrâzamlık sevdası var mıdır, haber getire...

Ol dahi Biber'e varıp, sohbet sırasında, sarığından bir kâğıt parçası çıkarıp:

«Sultanım! Ben ilm-i cifrde mahir; yıldız ilminde akranım yoktur. (1)

Öyle görüyorum ki, elbette damadım yerine sen sadrâzam olursun... Rica ederim ki sen sadrâzam olunca bize eziyet buyurulmaya...»

Deyû yalvarıp, gerçekten Biber'in vezir olacağını kat'î olarak bilirmiş gibi yalvarır.

Biber gücenip:

«Gider efendi böyle kelâmı... (Böyle sözlerden vaz geç efendi...) Bize sadrâzamlık lâzım değil.»

Deyû inkâr eder. Fakat Mehmed efendi gizli şeyleri öğrenmeğe çalışan hileci bir adam idi. Sözlerinde ısrar edince, zavallı Biber, kadı-askerin bu şekildeki ısrarlarından kurtulamayıp, onu susturmak için:

«Mukadder ise **(kaderde var ise)** hayrola..»

Deyû sözü bağlar.

Kadı-asker varıp Ali paşaya konuştuklarını anlatıp:

«Sadrâzamlığa rağbet ve isteği muhakkaktır» dedi. Ali

(1) İlm-i cifr veya cefr, bir nevi faldır. Rakam, harf ve sembollerle ifade edilen bir bilgi olup, insanın bu bilgi ile gelecek hakkında haberler öğrenebileceği söylenir.

paşa dahi, yeni hükümdar Sultan Murad'a varıp: «Biber, sipahileri fitneye kışkırtıp filori surreleri (altın torbaları) göndermiştir. Vücudu idam olunmazsa devlet işlerine aksaklık gelür» demekle, katli için ferman çıktı.

Bundan sonra sadrâzam, «El öpmek için sarây-ı hümâyuna gidilirken, bizlere uğrayasın.. Beraber gidelim!» deyû haber gönderdi.

Biber dahi saraya giderken, vezir sarayına uğradı. Vardıkta gördü ki vezir hünkâra gitmiş... Hayrette kalıp, «O bize maiyet ile gidelim deyû tenbih etmiş iken ne acep daha evvel gitti?» deyû canı sıkıldı. Fakat yine «Ne olmak ihtimali vardır!» deyû, şöhret ve şan ile saraya vardıkta şimşirlikte durduruldu.

Sadrâzam ise Bostancılara hitap edip:

«Pâdişah bugün bir mücrimi helâk etmek ferman etmiştir, bu işi hanginiz yapar?» Dedikte, Biber'in çıraklarından Kara-Mahmud adındaki Bostancı, o sırada, sarayda kendinin bir can düşmanı mahpus bulunmakla, sadrâzamın söylemek istediği o şahsı zannedip: «Bu hizmeti ben yaparım!» deyû taahhüt edip, bostancılardan birkaçı ile merdiven altında pusuda dururken; Biber'e izin verilip tek başına merdivenden çıkınca, yukarı kapıdan sadrâzam Ali paşa görünüp Biber'i azarlamağa başladıkta, zavallı Biber meseleyi hissedip:

— Sultanım, cürmüm nedir? Beni pâdişaha buluşmaktan niçin men edersiz? Buluşalım, benim de sözüm vardır. Sonra her ne buyurulursa ferman kendinindir?

Dedi ise de, Ali paşa sövüp şiddetle azarladı ve göğsüne bir muşta vurup merdivenden aşağı yıkılınca, bostancılara nâra urup:

«Alın şunu, hakkından gelin!»

Deyicek, Kara-Mahmud, arkadaşlariyle pusudan çıkıp, gördü ki efendisidir, ama orada artık tereddüt etmesine imkân olmamakla efendisini kendi eliyle öldürdü ve kaza hükmü yerini bulup biçare Biber-Mehmed paşayı helâk ettiler.

Vezir-i âzam Kemankeş-Ali paşanın katli ve Çerkes - Mehmed paşanın sadrâzamlığı:

Kemankeş-Ali paşa, cülûsa sebep oldum (1) deyû mağrurane hareket edip rüşvet kapısını açtı. Kendisine karşı gelebilecek kimselerin vücudunu ortadan kaldırma sevdasma düştü. Halil paşa ile Gürcü-Mehmed paşayı, Abaza paşayı mektuplariyle kışkırtıyorlar, deyû iftira edip katletmek istedi. Yalan olduğu meydana çıkmakla pâdişah, bu iki paşayı âzat etti.

Kemankeş-Ali paşa, sadrâzam olduğu ilk günlerde, kaynatası, Bostan-zâde Mehmed efendiyi müfti **(Şeyhülislâm)** yapmak sevdasında olup, müfti Yahya efendi kendisine, rüşveti terketmesi için nasihat ettiğinden ona düşman olmuştu. Pâdişaha yanlış inha ile Şeyhülislâmlıktan azlettirdiği evvelce yazılmıştı. Yine gareze yer verilmemesi için, yerine kaynatası Bostan-zâdeyi müfti edemeyip Esad efendiyi müfti ve biraderi Salih efendiyi İstanbul kadısı eyledi.

Ama, Esad efendi, vezirin asıl maksadının Bostan-zâdeyi müfti etmek olup, kendisini geçici olarak tâyin ettiğini düşünüp daima veziri idam ettirmeğe çalışırdı. Hattâ bir defasında katli için fetvâ yazarken adı geçen Salih efendi mâni olup, fetvâyı yırttırdı.

Vezir ise, evvelce Mısır'a sürülmüş olan Darüssaade ağası meşhur el-hac Mustafa ağayı Mısır'dan getürüp tekrar ağalığa tâyini için pâdişaha telhis yazdı. Çünkü kendisi, Abaza seferine memur olarak serdâr olmakla, İstanbul'da bu işleri çevirecek kudretli bir adam lâzımdır deyû adı geçen Mustafa ağanın gelmesine karar vermişti.

---

(1) Kemankeş-Ali paşa, sadrâzam olur olmaz, yarı meczup bir halde olan Sultan Mustafa'yı tahtından indirip yerine Genç Sultan Murad'ı çıkarmıştı.

O sırada telhisçisi Kabasakal-Ali ağa ki, emektarlarından, iyilik düşünür bir küstah adam idi, paşayı levmedip (çekiştirip):

«Niçin Mustafa ağayı getirirsin? O, baş olmağı, müstakil hareket etmeği öğrenmiştir. Sana itâat edip sözünü dinlemez. Kaç tane veziri azil ve tâyin ettirmiş olan bir adam, senden korkmaz. Giderek aranız açılır, sana hased etmekle idamına kasdetmesi kat'idir.»

Dedikte, paşa ısrar eyleyince, Ali ağa sözüne devamla:

«Üç nesneyi (şeyi) ben menettim, sözümü dinlemeyip ısrar etti. Biri bu ki, Bâki paşa düşmanın iken defterdar etme dedim, ettik.

Ve Feridun ki, sipahi zorbaları içinde fitnecidir, mukabeleci etme dedim, ettin. Hâlen Mustafa ağayı Mısır'dan getürtme dedim, Musır oldun. Ben, hayır sandım, sen aldırış etmedin!» dedi.

Hakikaten Darüssaade ağası Mustafa ağa gelip ağalık mevkiine oturduğu gibi, Ali ağanın düşündükleri meydana gelip, dediği kimseler birleşip paşayı idama teşmîr-i sak edip (paçaları sıvayıp) garezlerini meydana getirdiler.

Yukarıda bahsettiğimiz Feridun, o adamdır ki, Mürteza paşa ve Diyarbekir vâlisi iken namzet olan Sultan tarafından bohça gönderildiği vakit, adı geçen Feridun ile gönderilip «Gelir gelmez kendisini, ihmal etmeksizin katledesin!» deyû bir pâdişah fermanı boğça içine konmuştu. Bu ferman mucibince derhal katlolunmuştur.

Kemankeş-Ali paşanın düşmanları katline fırsat arayıp bahaneyi gözetirlerdi. Bu esnada Acem Şahı olan kötü huylu Abbas'ın Bağdad'ı zaptettiği haberleri ağızlarda dolaşıp, pâdişah hazretleri sorunca, sadrâzam Ali paşa:

— Aslı yoktur!

Deyû cevap vermiş, sonradan hakikat olduğu pâdişahça anlaşılınca, yalanı meydana çıkıp, düşmanları dahi yalan ve hiyanetini ve zulüm ve rüşvete ait suçlarını pâdişahın kulağına ulaştırmakla Cemaziyelâhırenin on dördünde bir gün, ikindiden sonra saraya çağrılıp katl ile cezası verildi. Ve varı

yoğu hazineye alınıp, sadrâzamlık mühürü yine, Şam'dan azlolunup divan-ı hümâyun vezirlerinden **(Kubbe altı vezirlerinden, vekiller heyetinden)** nur yüzlü ihtiyar Çerkes-Mehmed paşaya verildi ve Abaza üzerine serdâr ve Bağdad fethine Sipehsâlâr **(Başkumandan)** tâyin olundu.

Abazanın dâvası ve Şeyhin baştan çıkarmasının tafsilâtı:

Abaza paşa hakikatte yarar ve gözü pek kimse olup önce Canpolat oğlunun hizmetinde idi. Murad paşanın **(Kuyucu)** kılıcından yeniçeri ağası Halil paşanın şefaatiyle kurtulup Halil paşaya hizmet ederdi. İstidadı dolayısiyle ilerleyip Hotin seferi sırasında Rumeli beylerbeyisi imiş. Seferden dönüşte Çerkes, yekçeşim **(tek göz)** Hüseyin paşaya Erzurum eyâleti verilip, sonra azlolunup, Erzurum Abaza paşaya verilip bin otuz bir senesi Recep ayında, Sultan Osman vak'ası vuku buldukta, bu hâdiseyi Abaza paşa işitip pâdişah kaatili olanlardan intikam almak için Sekban (I.S.) yazıp, yeniçeri tâifesinden intikam almağa azmetti.

Erzurum eyâleti kendine verildikte, Sıvas eyâleti dahi ilâve olmuştu. Mal ve askere iktidarı her suretle müyesser olup, pek çok sekbanı toplayıp adı belli ve namlı cesur ve binici kimselere riayeti, işin icabı bildi.

Yeniçeri tâifesi kibir ve gurur sahibi olmuştu. Erzurumda zorbalıktan hâli olmayıp beylerbeyi adamlarına cevr ve eziyet ve kendûye sövüp cefa ederlerdi.

Abaza paşa o makule başa belâ olup sövüp kavga edenlere âman vermeyip öldürür ve asar ve bulduğu yeniçeriyi kırıp ol tâifeden **(yeniçerilerden)** Erzurum kalesini tahliye etti **(boşalttı)**. Bundan sonra eyâleti altında bulunan Ahısha kalesindeki nöbetçi yeniçerilerden yetmiş kadarını dahi katledip o tarafları ve Gürcistan hududunu anlardan temizledi.

Bu haber yayılıp «Abaza paşa âsî olmuş ve Sultan Osman'ın kanı için yeniçeriyi kırarmış» deyû etrafta söylenmeğe başladı.

Bu haber Sıvas'ta dahi söylenip Alısha kalesinde yeniçerilere ettiği müzakere olunup:

«Şâyet Sıvas'a gele Ahval nice olur?»

Dediklerinde, Sıvas'ta olan yeniçeriler, cenk ve döğüş ihtimalini vermeyip;

«Bunda gelürse (buraya gelirse) dâvamızı şer' ile görürüz. Eğer aramızda vak'ada (Sultan Osman'ın şehit edilmesi vak'asında) hazır olmuş kimse bulunursa katleyleye...»

Deyû kalb huzuriyle oturup beklediler ki, nâgâh (ansızın) Abaza paşa tarafından kethüdası Cafer nam kimse ki —zulümde noksanı yok bir azgın idi— Sıvas'a geldi. Sıvas halkı dahi anı karşıladılar.

Abaza paşa kendi Erzurum'a gelip karar edip, Cafer kethüdayı dahi bir miktar sekban ile fitne ateşini alevlemek için göndermişti. Bir gün sekbanlardan bazıları şarap neşesiyle Sıvas halkına, bilhassa yeniçerilere:

«Bire Türkler (?!) Yakında sizin malınızı yağma ve çoluk çocuğunuzu esir ederiz!»

Deyû sövüp tehdit etmeğe başlayıp, yeniçeriler dahi bu gûne (bu türlü) saçma sapanı ve mânasız sözler işitmeğe tahammül edemeyip, sekbanlara, buldukları yerde temiz kötek urdular. Cafer kethüda bu sebepten Sıvas'ta karar edemeyip çıkıp yine Euzurum'a gidip macerayı Abazaya bildirdi. Abaza ise gidişi belli kimseleri mal ve vaatlerle getürüp, isyan sebeplerini hazırlamakla meşgul idi. Tâ ki kırk bin kadar mükemmel ve kanlı askere malik oldu, andan sonra Erzurum'dan bir kısım asker ile kalkıp Sıvas'a geldi. Sıvas halkı karşıladılar, şehre kondu. Herkes gözleyorlardı ki ne zuhur eyleye...

Önce hiç bir şey belli etmeyip, ancak Sıvas şehrinde ne kadar yeniçeri var ise isimleri, yerleri ve yurtları ile hepsini

deftere aldı. Bir gün ansızın emreyledi, Sıvas yeniçerilerinden üç namlı yiğitler ki, birine **(Kırkık Muslu ve birine Hasan Çelebi, ve birine Mahmud)** derlerdi. Birden bire yakalayıp huzuruna getürüp emreyledi. Üçünü de dahi vak'ada **(Sultan Osman'ın şehadeti vak'asında)** bulunmalariyle susturup, anlar her ne kadar:

«Devletlû paşa... Biz ol vak'ada bulunmadık. Haberimiz, kaatillerle beraberliğimiz yoktur.»

Deyû inkâr idegördüler, fayda vermedi.

Abazanın emriyle üçünü dahi develer üzerine çarmıha gerip, omuzlarını delip, bal mumları geçürüp, yana yakıla:

«Pâdişahlarına kıyan hainlerin hâli budur!»

Deyû şehirde teşhir (S.B.) edip, ölüm derecesine geldiği vakit yere yıkıp evvelâ Hasan'ı asıp ve Mahmud'un üzerine bir sekban:

«Sultan Osman aşkına koman bu nabekârı!...)

Deyû nâra urıcak **(nâra atınca)**, levent kılıç üşürüp pârelediler. Kırkık Muslu dahi kurtulmak için her birinden şefaat dilerken leventlerden Maksud Kethüda nam kimse bir kılıç vuruşiyle biçareyi başsız bıraktı.

Andan sonra yeniçeri ve topçu ve cebeci ve Acem oğlanı ve kul oğlu ve bütün piyâde askeri kısmından, bulduğunu âman vermeden katledip, bulundukları yerleri basıp, mallarını yağma edip, sekbanlara dağıttı.

Sipahi zümresinden ve atlı asker kısmından kimseye taarruz etmeyip, anlar dahi Hakk'a şükredip boyun eğdiler.

Ama, sekban tâifesi ve leventler ve ırgat ve haşerat, bu bahane ile hudutsuz zulüm işleyip, çok fesat eylediler. Hiç kimse bunlara mâni olmağa kuvvet bulamadı. Her birinin ağzından:

«İstanbul'u istilâ ve hükümet merkezini yağma ederiz!»

Sözü düşmezdi. Bu hallerden etraf memleketler ahalisi de ziyade korkup, nihayet Maraş beylerbeyisi Kalavun Yusuf

paşa, on bin kadar asker toplayıp Abazayı defetmek için gelip, meğer gizlice anlaşmışlar imiş..

Abaza anı karşılayıp müsafaha (S.B.) ve muaneka (S. B.) **(el sıkışıp, sarmaş dolaş olup)** şehit sultan Osman'ın kanını istemekte birbirleriyle ahd ve ittifak edip, bu suretle Abazanın taşkınlığı ziyade oldu.

Andan **(oradan)** Sıvas'ta Seyid Han adında bir zâlimi vâli tâyin edip kendisi Kalavun ile bile **(beraber)** Karahisar Şarkiye yöneldiler ki, Şebin Karahisarı demekle şöhret bulmuştur. Pâdişah nazarında dahi Abazanın baş kaldırdığı malûm olıcak, değerli emir-ül-ümerâlardan Murtazâ paşa Serasker tâyin olunup o dahi on bin cenk eri ile gelip Karahisar Şarkîye oturmuştu ki, Abaza paşa Kalavun ile oraya gelip beraber Karahisar'da çadırlarını kurup kondu.

Sıvas ahalisinden sipahi zümresinden Kara-Muslu ve Uzun-Muslu ve Taban-Ahmed gibi namlı kimseler ki, her biri mühim hâdiseler yaratmış cesur kimselerdi, Abaza Sıvas'a gelince kaçıp Murtâza paşa askerlerine katılmışlardı.

Karahisar kalesi karşısında «Hacı Kayası» demekle meşhur büyük yekpare bir taş var ki hayli yüksek kayadır, Murtâza paşa ihtiyat ve muhafaza merasimine riayet ederek ol kayanın tepesine bir kale yaptırıp ve içine fazlaca tüfenk-endaz (I.S.) Sekban koyup, Celâlî askerine dâne yağdırırlar. Murtaza paşa dahi askeriyle kaleden çıkıp, saflarını tertip edip, evvelâ Sıvas'tan gelen sipahi ve yine nefs Karahisar binicilerinden Bekir Çavuş oğlu Osman bey ki şecaatte benzeri yoktu, ve Bâki bey ve Sıvaslı adı geçen Taban-Ahmed ve bunlar gibi namdar süvariler ile safları tertip etti.

Abaza paşa dahi Kalavun Yusuf paşa ve kendi adamlarından Genç Osman ve İbşir Mustafa bey ki, hemşire-zâdesidir, ve Küçük Abaza Hasan bey ve bunlar gibi namlı kimselerle saf bezeyip iki taraf askeri tabl ve nakkare (S.B.) dövüp alemler **(bayraklar)** açıp döğüşmeğe başlayıp öyle bir muharebe ettiler ki, destanların kahramanı olan Rüstem sağ olsaydı tahsin ederdi **(beğenirdi)**.

Rüstem ol cengi görse idi tamam
Erliği kendûye iderdi haram

Ama, Celâlî askeri çok olmakla Murtâza paşa kırılıp, Karahisar kalesine girip, Abaza kuşatmakla meşgul oldu. Hisarın içindekilere büsbütün yürek darlığı gelip vehme kapıldılar.

Sıvas sipahilerinden Abazaya isteyerek tâbi olmuş olan kimselerden Zan Zan-Hasan derler, fil gibi heybetli, ol tarafların yiğitlerinden birisi vardı, «Hacı Kayası» üzerine yapılmış olan kaleye karşı at salıp elinde olan mızrağını aşağıdan yukarı fırlatıp, mızrak kale kapısına saplandı kaldı. Andan (**oradan**) at başını çekip Hisarlılara karşı haykırdı:

«Behey ahmaklar!. Burada kimin için cenk edersiz? Şimden sonra Osmanîudan ne umarsız? Aşağı inip canınıza âman bulun!»

Deyû isyana teşvik temekle, hisarda olan halk dahi korkularından baş eğmeğe razı olup, Murtâza paşa sekbanlarından mâadâsı (**başkası**) inip, Abazaya tâbi olup, hisarın dışında hemen kaya üzere aşağı kurşun atan sekbanlara yukarı hisardan aşağı kurşun urmağa başladılar.

Bu meseleden Murtâza paşanın kalbi zayıflayıp, taşra çıkıp Abazaya katılmak tedarikine düşüp kurtulmağı arar oldu.

Kara-hisar kalesi ki, bir kaya üzerine yapılmış olup bir dar ve çetin yolu olup, oradan çıkılur idi. Eğer on tüfenk-endaz ol yolu bağlarsa, kaleye girmek imkânsızın imkânsızıdır.

Kirahisar kalesi muhasarası
hakkında hikâye:

Hattâ ol diyarlarda bu hikâye meşhurdur ki:

Bir defa Acem hükümdarlarından biri gelip, ol kaleyi muhasara edip ve etrafına bağ dikip üzüm yetiştirip yemişler, ama kale halkı köpek ve kedi yiyip, açlıktan işleri bit-

miş olup yine hamiyet ile teslim olmaktan imtinâ edip (çekinip), nihayet sihirbaz ve köhne bir acuze (ihtiyar koca karı) dişi köpek sütünden bir çanak yoğurt yapıp, taşrada bulunan Acem şahına bir mektup ile gönderip der ki:

«Nice beklersin? Sen bağ dikip üzüm yedin, henüz biz bunda (burada) taze yoğurt safasını ederiz!»

Bu suret ile Şah aldanıp, zafer kazanmaktan ümidini kesmiş.

Karahisar halkı bu gibi vakaları Murtâza paşanın başına kakarak «Sabreyle!» deyû nasihat ettikçe faydası olmayıp iş icabı, müslümanların selâmetine tamah ederek, aman ile dışarı çıkıp Abaza paşaya katıldı ve tâbi oldu.

Abaza dahi anı kabul edip, divanında, sağ tarafında Kalavun ve sol tarafında Murtâza paşayı oturttu.

Ama, Karahisar sipahilerinden yiğit bir kişi, diğer sipahilerel birleşerek kaleden çıkmayıp cenge devam edip kaldılar. Ve karanlık bir gecede, merkum (adı geçen) Bekir çavuşzâde Osman bey ve Taban-Ahmed ve Bâkî bey, bu üç namdar yiğit, görünmeden kaleden çıkıp Abazanın ordusuna bir gece baskını ettiler ki, Celâlî birbirine girip, sabaha kadar birbirlerini telef ve sakat ettiler.

Ertesi gece dahi, tâ beş geceyedek birbiri ardı sıra ol üç dilâver, düşman ordugâhına gece baskınından kalmayıp mertlikler gösterdiler.

Abaza paşa gördü ki muhasara ile kaleyi elde etmek mümkün değil ...Ve her gece baskın ve zarar eksik değil... Karahisarı beklemekle kendi işi ileri gitmez. Karahisar önünden asker ile kalkıp, Kalavun paşa ile yola düştü.

Tayyar paşa denilmesinin hikâyesi:

O sırada İstanbul'dan, Sıvas eyâleti Tayyar-Mehmed paşaya verilmiş ki, «Mustafa paşa oğlu» demekle meşhurdur, babası Mustafa paşa, Mısır'dan sonra Bağdad emir-ül-üme-

râsı iken fevt olup **(ölüp)** İmam-ı a'zam türbesi yakınında gömülüdür. Kendisi dahi babası ile Bağdad'ta iken Semâve kalesini istilâ eden «Mübârek» adındaki Arap Emirinin üzerine ılgar edip varıp Arapları kırıp Mübarek'i menkûp ve girîzan ettikte **(kaçırdıkta)**, Bağdad halkı ki çoğu Şiî ve nifak ehlidir, paşa Semâve Araplarını böyle kırdığından hoşlanmayıp, bugün yarın bizi dahi kırmak ister deyû, paşanın üzerine cemiyet edip **(toplanıp)** ağır sözlerle, ifrat üzere **(pek fazla)** alçaklık ettiler.

Mustafa paşa merhum, çaresiz kalıp:

«Araplar katlolunmadı, hemen pâdişah haini olan mübarek dedikleri nâ-mübârek (mübârek olmayan) kimse adamlariyle birlikte kovuldu, sürüldü. Kırılan dahi anın adamlarıdır.»

Deyû Bağdad halkına müdârâ edip **(yalandan dostluk gösterip)**, oğluna da:

«Bu tarafa zinhar (aslâ) ne kesilmiş baş ve ne zinde (canlı) Arap getürme! Ol tarafta dahi zinde (canlı) koma... Ve şer ihtimali olanları, tamamen katl ve mahveyle!»

Deyû Postacı gönderdi. Mehmed paşa dahi baba fermanı ile hareket edip, geride kalanlardan dil **(esir)** çıkartmaz, kırar. Ve celâdet ve ılgarda nam alıp, sür'at ile yetişip, habersiz olarak eşkiyayı basmakta büyük bir sür'atle hareket etmekle, sür'atinden kinâye olarak kendine **(Tayyar - uçan)** lâkabı verilmiştir.

Hakikaten orada, Tayyar-Mehmed paşa, korkusuz olarak Sıvas'ı zaptedip Abaza korkusiyle gizlenmiş olan askerler dahi çıkıp yanına gelip, Mehmed Tayyar paşa dahi her birine riayet ve korkularını teskin edip:

«Korkman! Benim Abaza ile san'atım çoktur!»

Der. Abaza paşa dahi yukarıda bahsedildiği gibi topladığı sipahi zümresi ki, kendine baş eğmiş ve itaatli idi, altı bölük olmak üzere taksim edip, Kalavun paşa ile bile **(be-**

raber) Karahisar üzerinden kalkıp, büyük bir kalabalık ile Tokat'a hareket etti.

Rivâyet ederler ki:

Abaza paşanın ol zaman askerinde on sekiz yerde tablhâne (**büyük davul**) çalunurdu. Anadolu namlılarından çok kimse ana dost olup giderlerdi.

Kazova dedikleri geniş sahraya gelince, nihayetsiz köyleri ve ekili yerleri olan bir ovadır, konup göçerek, yiyip içerek, Celâliler ocağı ve azgınlar yatağı Çorum adındaki diyara gelip, anda (**orada**) konup her gün askeri arasında olan biniciler cirit oynayıp at kovalardı.

Anların ciridi usule göredir, seyredenlere malûmdur.

İttifak bir gün kendûye (**kendine**) mutî olan (**itaatli olan**) sipahi zümresi bir tarafa alay bağlayıp, Celâlî askeri bir tarafa alay bağlayıp, mutad olduğu üzere mutârede tarzında (**karşılıklı saldırma şeklinde**) cirid oynadılar.

Ol gün sipahiler öyle bir cür'et ve sağlamlık gösterdiler ki Abazanın hususî askerlerinden atlı-sekbanları şaşırdılar ve sonlarının kötü olmasından çekinip düşünceye dalıp, sipahilerin yiğitliklerinden vehme düşüp korktular. Ve «Eğer bu tâife (**sipahiler**) bir yerde yüz çevirip bizimle böyle cenk ederse bizden tek kimse kurtulmayıp, hepimizi kırarlar» deyû aralarında gizlice konuşup:

«Biz sipahi zümresinden değiliz. Bize kötülük etmiyeceklerine and içip bizi inandırsınlar!»

Deyû yemin ettirmeğe karar verdiler. Sipahiler dahi bunların vehimlerini gidermek için yemine razı olup, bir ağaç dikip, üzerine ekmek, tuz ve kılıç koyup. Beyt:

Bâ Mushaf-ı şerîf nedârend nisbtei
Rindan kasem bekabza-i şimşîr ve nan horend

Mânası: Kur'ân-ı kerîme hiç nisbetleri yoktur
Rindler kılıcın kabzasına ve ekmeğe yemin ederler.

Celâlî tarafından Kalavun paşa ve sipahilerin çeşme başısı Bektaş bey ileri çıkıp:

«Birbirlerine gadrederlerse (S.B.) şol tuz ve ekmek ki, bir arada yerler, canlarına vurup, şol kılıç gerdanlarına uğrasun!»

Deyû, bu veçhile kanaatlerince iman ve ahdedip, Bektaş bey ve bütün sipahiler ol çöpün altından geçtiler. Tâ ki sekban tâifesinin vehimleri giderile..

Andan kalkıp Tokad'a geldiklerinde, Abaza paşa Tokadı zaptedip, yeniçeriler kaçmışlar ve gizlenmişlerdi. Şehirliye âman verip, kalkıp İstanbul'a yöneldiği sırada Tayyar-Mehmed paşanın Sıvas'ı zaptettiği haberi geldikte, İstanbul tarafına gitmekten vaz geçip Sıvas tarafına yürüdü.

Tayyar-Mehmed paşa dahi hediye hazırlayıp, itaat eder görünerek karşılayıp peşkeş çekti ve kendisi ile gönül ve fikir birliği ettiğine dair ahdedip inandırdı. Abaza dahi anın gibi namlı bir başbuğun kendi ile birlik olmağı canına minnet bilip ağırladı ve hürmet gösterdi.

Tayyar ve Abaza paşaların sergüzeştleri:

Pes, Abaza askeriyle sahrada konup Tayyar-Mehmed paşa Sıvas içinde karar edip, Abazalılar gündüzün Sıvas'a girip alış veriş edip gezerlerdi.

Hiç kes hiç kese **(kimseye)** fenalık etmezdi. Ama Tayyar-Mehmed paşa yine ol nabekârların **(uygunsuzların)** gadrinden (I.S.) emin olmayıp surların ağzında ve köşe ve pazarda, dervazelerde **(kapılarda)** silâhlı adamları muhafaza için koyup gece ve gündüz tam uyanıklıktan geri kalmayıp mebâdâ **(Sakın olmaya ki)** ahitlerini bozalar, deyû bu gidiş üzere birkaç gün geçip iki taraf birbirinden vehim üzere idi.

Nihayet bir gece Abaza paşa ordugâhında bir avaze olur ki: «Tayyar paşa gece baskını yapsa gerektir!»

Pes bu asılsız haber yüzünden Celâlî ordugâhı çalkanıp binen binenin olur. Abaza dahi gerçek zannedip ata binip şehre **(Sıvas şehrine)** hücuma niyet eder. Celâlînin bu durumu Sıvas halkı arasında yayılınca paşaya **(Tayyar paşaya)**

haber verirler. Paşa dahi büyük karışıklığa sebep olacağını bilip fitne ateşini müdârâ **(yüze gülücülükle)** söndürmek emeliyle hemen yalnızca atma binip, Celâlî ordugâhına doğru at koparır.

Celâlî askeri dahi gördüler ki Tayyar yalnız gelür ve paşaya buluşayım deyû Abazayı özler... Asker ikiye ayrılıp Abazaya dahi haber verdiler. Abaza dahi durduğu yerden at salıp karşıladı. Birbirlerine erdiklerinde at üzerinde koçuşup, izzetleşip **(birbirini ağırlayıp)** andan Abaza dönüp Tayyar'ı otağına götürdü. İkisi oturup söyleşip, Tayyar:

«Bu makule asılsız sözlere niçin vücut verirsiz?»

Deyû nice tatlı sözler ile Abazanın vehmini giderecek sözler söylerken, Abazanın sekban tâifesi, bölükbaşıları olan Gürz bey ile birlikte çağrışıp:

«Elbette bu hilekâr falan oğlunu katletmek gereksin! Ayağiyle gelmiş iken elden çıkarma!»

Deyû baş kaldırdılar. Abaza dahi tereddüde düşüp, toplantıyı dağıtabilmek için ol Arslanı demirlere urup bukağu ile hapsettiler.

Gürz bey ve diğer mel'unlar, Abazayı Tayyar'ın katline zorlayacak çok söz söylediler. Abaza dahi istedi ki katleyleye...

Ama çün Tayyar-Mehmed paşayı Hak Teâlâ nice büyük işler başarmak için yaratmış olup, nice defa büyük belâ ve kazalardan muhafaza etmişti. Yine Allahın inâyeti ile eşkiyanın hilesinden muhafaza edip, ol zalimlerin şerrinden emin eyledi.

Tayyar paşa hapsolunduğu yerden Abazaya haber gönderip:

«Devletlû! Eğer sana bedgüman oulp (fenalık edip) suikasdımız olaydı, ayağımız ile ve tenha bir başımız ile huzurunuza mı gelürdük? Sizinle birlik olmağa ahdedip ol ahdin üzerinde durduğumuz için ve sizin dahi ahdinize güvendiğimiz için geldim. Şimdi yalnız hapsinizdeyim. Beni katletmek elinizdedir. Lâkin kendi ayağiyle ge-

len kimseye gadredip (I.S.) öldürmek vezirlik şânına lâyık değildir. Belki mertlik dâvasında olanlardan hiç kimsenin bu lekeyi kabul etmiyeceği malûmdur. Katletmeğe gücün yeter ama, cürüm ve günahım yok iken ve itaatine ayağım ile gelmişken haksız yere beni yok edip ocağımı söndürmek revâ mıdır? Cenab-ı Hakkın intikamı mukarrer olduğundan başka bundan sonra vezirler ve ümerâ ve diğer kimselerden senin sözüne ve ahdine kim inanır? Ayağiyle gelip itaat edene kıydığınız şâyi olunca ne bir kimseyi kendinize bağlayabilirsiniz, ve ne itaatinizde olanların bundan sonra sizden emniyeti kalur! Mürüvvet edip reziller sözü ile bizi telef edip kanımıza girme!. İhsan edip, ocağımızı söndürme!»

Deyû aziz canını kurtarmak için pek çok yalvardı.

Abaza dahi düşünüp, vâkıâ Tayyar'dan bir aykırı hareket göremeyüp, ayağiyle gelmişken öldürmek âlemin nefretine sebep olacağını idrâk etmekle, kötü kişilere uymayıp, Tayyar paşayı salıverdi ve hürmet ve itibar ile Sıvas'a gitmek için icâzat **(izin)** verildi.

Bu tarafta Sıvas kalesinde bekleyenler gördüler ki gece oldu, paşa gelmedi, muhakkak öldürülmüştür deyû üzüldüler. Anı gördüler ki gece ortasında bir meşale peyda oldu. Abaza paşa, adamlar koşup, meşalelerle Tayyar'ı göndermişler. Gelip selâmet ile kaleye girince sevindiler. Allahın inâyeti ile muhafaza edilmiş olup, helâk olmaktan bu suretle kurtulduğunu nakledip, Hak teâlâya hamdü senâ ettiler.

Abaza paşa, Kalavun
Yusuf paşayı katlettiği
hikâyenin tafsilidir:

Bu meseleden evvel, Abaza Sıvas yakınına henüz konduğunda, Tayyar-Mehmed paşa Kalavun Yusuf paşayı şehre dâvet ile ziyafet tertip etti. Onunla tenha oldukta söyleşerek, açılıp:

«Bu Abaza gibi kanlı, Hayırsız, zalim ve gaddardan nice (nasıl)

emin olabilürsün? Bilhassa kendinden ziyade kuvvet sahibi olduğunu bilir. Sonunda seni sağ komaz. Şimdiki sana riâyeti iş icabıdır.»

Deyû Kalavun'un içinin sırrını açtı. Kalavun dahi bu endişe ile düşünceli ve gam içinde olduğunu açıp:

«Bilmem âkibet (sonu) neye varsa gerektir? Bir dâme (tuzağa) düştük. Ve bir müşkül mihnete (eziyete) uğradık. Kederimden uyku bile uyumam.»

Deyû sırrını açıkladı. Gizlice anlaştılar. Tayyar der ki:

— Ben senin kıdemli, mert ve kudretli olduğunu itiraf ettiğimi bilirsin. Bu herif şimdi senin kanadınla uçar. İmdi gerektir ki bir geceyi tâyin ve askerinle anlaşıp Abazayı bas!. Ben dahi Sıvastan çıkıp, askerine bir gece baskını edelim ki, kendini tepeleyip, eşkiyasından da dil çıkarmayalım. Olvakit, bile olan (beraber olan) sipahiler de kuvvet bulup bizim tarafımızda bulunurlar. Farz edelim evvelâ gece ile kendi çadırına hücum edip kendini tepelesek askeri ayakta duramıyacağı malûmdur. Ol zaman seninle gönül ve taraf birliği olup karar edelim, Devlet-i âliyeye (Osmanlı devletine) büyük bir hizmet etmiş oluruz ki, pâdişahın lûtfuna mazhar olmakta şüphe yoktur!

Bu söz, Kalavun'un aklına girip, gönülden inanıp ahitleştiler. Bundan sonra yine Mehmed paşa, Abaza paşa ile Murtâza paşayı maiyetleriyle birlikte şehre ziyafete dâvet edip, Kalavun dışarıda kalur. Ziyafet merasimi tamamlandıktan sonra Mehmed paşa bunlarla aşağıdaki hususları görüşür:

«Kalavun Yusuf paşa, Hotin senesi vezirlikle birlikte baş defterdar olmuştur. Hâlen onda vezirlik namı olmakla kendini sizden daha şanlı tasavvur edip, halk ana itibar eder ve Kalavun hâlen sizin hakkınızda kötü düşünür, gece baskını yapmak ister. Halinden anladım. Elbette katlolunmazsa size fenalığı mukarrerdir.»

Dedi.

Abaza dahi Kalavun'dan soruşturup kötü zanna düşer ve «Deneyelim!» deyû otağına gelir.

Bundan sonra Abaza paşa dahi Tayyar paşayı ziyafete

çağırıp ordusunda vâfir (I.S.) Ayş ve işret (I.S.) ederler ama, Tayyar paşa uyanık adam idi. Şâyet ziyafette iken şehri basalar... deyû şehir kapılarına nice silâhlı muhafızlar koyup ihtiyat merasimine riayet eder.

Bu ziyafetlerden sonra beyan olunduğu üzere Kalavun ile Tayyar arasında konuşulan gece baskını meselesi yapılıp levendler ürküp atlanurlar. Tayyar dahi, şüpheyi gidermek için yalnız Abazaya varır ve yukarıda anlatılan hapis ve salıverme işi vukua gelir.

Abazanın, Tayyar tarafından vehmi kalmaz, kalbi rahatlamış olur.

Vakta ki Tayyar Abazanın pençesinden hoş hileler, belki Allahın inâyeti ile kurtulup Sıvas'a geldi. Gizlice Kalavuna haber gönderip:

«Hayırsız Abaza bana ne işleyip vücudumu idama kasdettiğini gördün. Ya böyle saldırgan gaddardan emniyet nice mümkün olur? Sonunda seni ve beni katletmesi şüphesizdir. Hele ne hal ise bu defa kurtulduk. Bir dahi eğer ben ve eğer sen eline girersek hal nice olacağını bilürsün! Hemen evvelce söyleştiğimiz işe girişelim, hazır olasın!»

Deyup muayyen bir gece kararlaştırdılar.

Kalavun dahi can ve baş korkusuna düşüp anlaşmaya göre gece baskını tedarikine düşüp, askerini seçip, Abaza ordusunun başka bir tarafına çekilip kondu ve yurt tebdili bahanesiyle bir kenara çıktı.

O sene Ramazanının sonuncu günü idi. Abaza ise Kalavun'un vaziyetinden, tavırlarından gaafil olmayıp gizliden gizliye soruşturup, deneme ve tecrübe üzere idi. Onun bu halinden şüpheye düşüp, Tayyar'ın söylediği sözlerin doğruluğundan hükmetti.

Hemen ol gece Kalavun'u ziyafete dâvet edip:

«Paşa karındaşım bu gece buyursunlar, birlikte iftar edelim, yarın bayram namazını maiyet ile musallâda kılalım.»

Deyû haber gönderdi. Gaafil Kalavun paşa, meseleden habersiz, Abaza kendisinden şüphelenmesün deyû töhmetten kurtulmak için atına binip, Tayyar-Mehmed paşa gibi yalnız varıp, kendine itimat ettirip, yine bir yolunu bulup elinden kurtulmak düşüncesiyle yanına bir iki oğlan alıp Abazanın otağına geldi.

Düşman kendinden çabuk olup, evvelce hazır ettiği belâ kuyusuna ayağiyle düştü, Abaza dahi karşılayıp anı ağırlayarak kondurup güler yüz ile dostluk ve muhabbet muamelesi yaptı. Akşam iftar olunup lezzetli taamlar **(yemeklerk)** ve lâtif içecekler yenip içildikten sonra sofra kalkıp bir miktar müsahabe olundu.

Bundan sonra Abaza:

«Sabah bayram namazına kalksak gerek.. Sohbete doyulmaz!»

Deyû, uyumak istediğini anlatınca, Kalavun'u hususî yatak hazırlanmış çadıra getürdüler. Kalavun biçare dahi soyunup, cellât önünde kendini üryan **(çıplak)** edip yatağa girdiği gibi Abaza paşa adamlarından bir kalabalık göründü. Gelip çadıra girdiler. Henüz Kalavun uyanık iken hücum ettiler.

«Buunun aslı nedir? Kon, paşaya varayım!»

Demeğe komayıp, hançer üşürüp pâre pâre ettiler. Ve başını kesip Abazanın gözü önüne gönderdiler. Abazanın emriyle halka ilân için bir top attılar. Sıvas şehrinde işitenler «Acep ne oldu?» dediler. Ol vakit şâirlerden biri:

Abaza, başını kesti Kalavun Paşanın

târihini söyledi.

Seher vakti gördüler ki Abaza ordusundan iki atlı koşup Sıvas kalesine doğru gelirler. Kale bekçileri:

— Kimsiz? Durun! Ne haber?

Deyû haykırdılar. Anlar da:

— Abaza paşa tarafından müjdeye geliriz!

Deyû kaleye girip Tayyar paşaya haber verdiler ki:

«Müjde devletlû paşa! Sahib-i devlet (Abaza) Kalavunun başını kesti!» Dediler.

Tayyar anlara müjde bahşişi verip sevindiğini göstermek için kaleden toplar atıp şenlikler ettiler, ama, gönlünden dedi ki:

«Devlet düşmanlarından biri eksildi! Keşki Abazanın da böyle olduğunu görsem!!»

Deyûp, zahiren sevinir gibi göründü.

Oradan, atma binip varıp Abaza paşaya, düşmanı katlettiği için tebrik, tahsin ve âferin etti. Ve düşmanın arka verdiği kuvvetinin kırılmasından Tayyar, ziyade safalanıp, memnun oldu.

Abaza dahi Kalavun'un askerini kandırıp, mal dağıtarak kendine tâbi ve askerine kattı. Tayyar paşa Abaza ile gönül birliği gösterisinde beklenilenden fazla hareket edip, artık kapılarda muhafaza bile koymaktan vaz geçti. Çünkü kendine sıkıntı veren ve Abazanın ahvalini tanzim edenin Kalavun olduğunu bilirdi. Ve Abaza, yine söz ile aldanır, yumuşak tarafı olan, mugalata ile (aldatıcı sözlerle) aldatılması kabil kimse olmakla, andan pek o kadar elem çekmezdi. Esasen Abaza aslında yarar ve bahadır ve cenk ve harbe kaadir kimse idi. Lâkin aklı gözünde, işlerin iç yüzünü anlamaktan ahvalin neticelerini derin derin düşünmekten âciz, saf bir şahıs idi. Yularını, Kayseriyeli cahil bir şeyhin eline vermişti. Nice bin eşkiyayı başına üşürmüş ve kendini bir olmaz kavgaya düşürmüştü.

Vehminden başındaki kalabalığı dahi bozmağa cesaret edemeyip, cahil şeyh her an:

«Bu topluluğu bozma! Sana sadrâzamlık bu yüzden görünüyor!»

Deyû keramet suretinde habislik (alçaklık) ederdi. Bazı müzevir mektuplar ve fetvâlar ile otuz binden fazla eşkiya toplayıp, yukarıda anlatılan fesatları zuhura getirip Niğde ve Kayseriye etrafında kışlayıp yazlardı. Ve etrafa bölükler gönderip Osmanlı ülkesinden mal toplardı.

Ol taraflarda olan devletli ve kudretli olanların çoğu, ırzını ve malını korumak için, mecburen kendine itaat edip boyunlarını eğmişlerdi.

Vakta ki Abazanın meydana çıkışı ve bu mertebe edepsizliği pâdişahın kulağına vardı, hakkından gelinmek için ferman-ı hümâyun çıkıp, üzerine varılmak tenbih buyurulmuştu.

Yeniçeri zümresine dahi gayret düşüp toptan sefere hazır olmak hususunda gayret sarfettiler. Anadolu'da ve etrafta olan emir-ül-ümeralara (beylerbeyilerine) ve vükelâya emirler gönderilip, Abaza seferine memur oldular.

Der-i devlette yeniçeri kethüdası Mihalıçlı Sarı-Mehmed ağa, her gün kapıda odabaşılara tenbih ederdi ki «Bu sefer, yeniçerinindir, Abazanın, başka bir tâife ile düşmanlığı yoktur. Ancak yeniçerinin can düşmanıdır. Bu denlû çorbacı (zabit) ve erleri katleyledi. Siz dahi ana göre deprenip gayret edin, göreyim sizi, ne kadar mevcut ile sefere gidersiz?» der idi. Abaza bunu işitip cevap olarak bir mektup gönderdi:

Abaza paşanın mektubunun sureti :

«İzzetlû karındaşım yeniçeri kethüdası Mehmed ağaya selâmdan sonra, evvel baharda Abaza üzerine seferimiz vardır, sadrâzam ile gideriz, bu sefer hemen yeniçeri seferidir, sipahi ve beylerden bize imdat yoktur, Abazanın derdi bizimledir, göreyim ne kadar yeniçeri çıkar? Deyû odabaşılara muhkem tenbih edermişsin.

Berhudar ol, pâdişahın ekmeği sana helâl olsun! Şimdi gayret çekmekten ise pâdişah-ı mazlûm (Genç Osman) ocağınıza dahîl düştükte (sığındığı vakit) gayret çekip, Yedikuleye göndermeyip sarayda hapsolunsa siz suçlu olmazdınız.

Behey gayretsiz bîârlar! (utanmazlar) kendi ağanızı Orta câmide katledeler. Siz bakıp durasız... Eğer sipahi ile kardeşleriz derseniz, sipahi kubbe altı mansıplarından başka (Vekiller Heyeti memuriyetinden başka) tevliyet ve cibâyete (S.B.) varıncaya kadar bir şey komayıp hep aldılar. Size ne değdi? Siz anlara yardım etme-

seniz, yalnız anlar neye kaadir idi? Irz ehlinin ve devlet âyanının hanelerini yağma etmeği fayda mı kıyas ettiniz? Memalik-i İslâmiyeyi (İslâm memleketelrini) yağmaya siz sebep oldunuz.

Sultan Osman Han, sipahi kapısına varsa böyle olmazdı. Eğer in'am için (bahşiş için) eyledik derseniz, mazlûm pâdişah size, ellişer altın vereyim, dedi. Gerçi Sultan Mustafa'nın validesi Abaza olup bizimle yakınlığı olduğu cihetten, pâdişahlığına bizim sevinmemiz icap eder gibi görünürdü. Lâkin aynimde değildir (gözümde yoktur.) Hak bilir ki ancak mazlûm pâdişahın kanı için hakkın gayreti galebe etti.

Hemen ne kadar neferin varsa toplamakta var kuvveti bazuya getür. Buhtu nasr (Bâbil kralı Nabokodonosor), mazlûm Hazret-i Yahya'nın kanı için beni İsrailden yetmiş bin yahudi katlettiği gibi ben dahi dâmen dermeyan edip (paçaları sıvayıp) pâdişah-ı mazlûmun kanı için yeniçeri katlini yetmiş bine varıncaya kadar eriştirmek üzereyim. Saf cengi oldukta gayp perdesinin arkasında mukadder olan meydana gelir. Göreyim sipahilerden size yardım olur mu? Anlar sizin imdadınız ile birer ata kaadir değil iken çifte yük ve köçek sahibi oldular.

Behey ahmaklar! Siz neye ulaştınız? Ancak pâdişah kaatili olduğunuz kaldı.

Benim ruhum Halil paşa Yeniçeri ağası iken, ben onun silâhtarı idim, bilürsüz. İmdi malûmumuzdur ki ağalık şöyle dursun, ocakta söz, yeniçeri kethüdasınındır. Bu bapta gayret sarfedip cümle neferinle gelesiz. Yahut, kaatil Davud paşa idi, biz karışmadık derseniz, o işde parmağı olanlardan:

Mehmed ağa, Hasan ağa, neferden Altuncu-oğlu, Aşçı-Hasan, Duacı-Mehmed, Gürcü-Ali, Bokcu-Murad, Kuru-oğlu, Kayıkçı-Mustafa ve Çavuş oğlu ve bunların emsali eşkiyayı katledesin!. Cezalarını göreler... Vesselâm...»

Mehmed Ağa bu mektubu okuyup:

«Biz cümle yeniçeri ile yetmiş bin yokuz. Bu ne yüksekten atan heriftir.»

Dedikte, zariflerden biri orada hazırdı:

«Sultan Osman merhum Hotin seferinden dönüşte nefer ve oturak ve korucu hepsi yirmi beş bin iken, akabe günlerinde kırk bine eriştiren, yetmiş bini dahi tamamlar, hemen arada öleceği görelim» deyû lâtife etti.

Çerkes-Mehmed paşanın Serdârlığı:

Çün Abaza üzerine sefer kararlaştı. Recep ayının birinde altı bölüğe cizye verilip diğer tedarik ve mühimmat görülüp yeniçeri ağaları olan Hüsrev ağa ile ve altı bölük halkı (S. B.) ve umum üzere Kapı-kulu vesair asker ile vezir-i âzam Mehmed paşa, Şabanın onuncu günü alay ile Üsküdara geçip, Gürcü-Mehmed paşa İstanbul'da kaymakam kaldı. Recep paşa kapudan olup donanma ile Karadenize gitti. Ramazanın birinci günü Üsküdardan göçüp Akşehir'de mübarek bayram oldu. Anadolu beylerbeyisi İlyas paşa ve Karaman beylerbeyisi vesair memur olanlar ordûya girdiler.

Abaza paşa dahi, üzerine Âl-i Osman veziri ile pek çok asker geldiğini görüp asker tedarikine düşüp, Osmanlı askerine karşı koyacak miktarda Türk, Kürd ve Türkmen vesair halktan hesapsız topluluk toplayıp Sıvas altından kalkıp serdâra karşı yürüdü. Ve Çopur-Bekir nam âdemisini evvelce Niğde zaptı için göndermişti. Varıp Konya'da göçüp çadırda Karaman beylerbeyisi Köse-Sefer paşayı gaafil basıp yakaladı ve sonra Abaza zanniyle katledip Niğde'yi zapt ve büyük tedarik ile kaleye kapatmıştı.

Sefer paşanın menâkıbı (S.B.):

Adı geçen Sefer paşa, Karaman beylerbeyisi iken, önce Konya ahalisi ile samimî ve halis dostluk üzere geçinip, sonra Mustafa ağa derler bir habîsi (S.B.) kethüda ettikte, Mustafa Ağa evvelce Hasan paşa kethüdası iken zulüm ile

tanınmış şahıs olup, bilhassa bazı sipahi zorbalarını katletmiş olmakla bu defa Sefer paşayı dahi baştan çıkarıp Konya'nın bazı namdar ve zengin sipahilerini katl ve mallarını almağa teşvik etti.

Paşa dahi bu teşvike tâbi olmakla yolunu değiştirip iki bin kadar sekban ve adamlar besleyip şehrin ekmek ve et ve diğer zahiresi şehirliye yetmez olup, darlık ve zaruret meydana gelince, sipahiler Konya'da vâki Şerafeddin câmiine toplandılar.

Avamdan Kılıç bey ile kadılardan bir iki kimseyi paşaya gönderip:

«Bu kadar levende şehrimiz tahammül etmez, kethüdan seni yoldan saptırdı. Ol bizim eski düşmanımızdır. Ya bize ver, yahut yanından kovup bu topluluğu gider. Biz, pâdişah kullarıyız. Sana hizmeti ve himayeyi biz edelim.»

Dediler.

Sokaklar ve caddeler ise paşanın, fitilleri yanmış silâhlı tüfenklileri ile dopdolu idi.

Sefer paşa anları azarlayıp:

«Benim sekbanlarıma harç, benim yanımdan gider. Benim malımı onlar mı sakınurlar?»

Dedikte bunlar cevabında:

«Devletlû paşa! Sen malı Hersek diyârından getürmedin. Yine eyâlet malından tahsil etmelisün. Bu ayak takımının ve rezillerin sana kat'iyen faydası yoktur. Bunları niçin vilâyetin başına musallat edip mânasız hayal ile kendini zahmete ve halkı mihnete uğrattın?»

Dediler. Aralarında nice lâf geçtikten sonra:

«Hele görelim, şimdi varıp cemiyeti teskin eylen!»

Deyup haberciler gönderdi. Ama Şerafeddin câmiinde toplanan sipahiler ve şehrin ayak takımının başları namdar zorbalardan «Kızılbaş Kurd» ile bazı sipahiler birleşip, Mus-

tafa kethüdanın hanesine varıp, basıp, Mustafa Kethüdayı tutup, Şerafeddin câmiindeki topluluğun içine getürdüler. Gözleyorlardı ki, paşaya elçilikle gidenler ne haber getürür.

O sırada eski kinlere binaen Kızılbaş Kurd, bir hançer urup Mustafa Kethüdayı katleyledi. Halk dahi hançer üşürüp pâre pâre eylediler.

O vakit paşaya haber ile gidenler gelip: «Paşa, hele görelim!» deyû topluluğu defetmek niyetinde olduğunu bildirdiklerinde toptan halk ayaklanmakla, paşa sarayına doğrulup:

«Ya şimdi çık, taşra git! Yoksa cümle sekbanlarımla seni kırarız!»

Dediler.

Paşa, kethüdasının pârelendiğini işitip, ettiği işe pişman olup, canı başına sıçradı. Yalvarıp mühlet ile çıkıp «Küçük çayır» a kondu.

Şehirli ana haber gönderip:

«Peşin akçe ile et ve etmek almağa pazara gidenini gönder. Ne lâzımsa alsun ama, yanınca (yanında) levend gelmesün, tepeleriz.»

Dediler ve şehirliye tenbih ettiler, ve her kim paşanın yanına giderse katlederiz, dediler.

Paşa mahzun ve kendi levendleriyle tenha birkaç gün mezbur (I.S.) çayırda oturup andan **(oradan)** Niğde'ye yöneldi ki, varıp Niğde'yi zaptetmiş olan Çopur-Bekir'i defedip Niğde'yi kurtara.

Ereğli'yi geçip «Çifte Han» civarına vardıkta, meğer Çopur-Bekir casus gönderip Sefer paşanın Konya'da olan ahvalini ve kendi üzerine doğru geldiğini haber almıştı.

Ansızın Niğde'den binip ılgar ile gelip, Sefer paşa ordusunu basıp, ilk iş olarak Sefer paşayı tutup bağlayıp bir beygire bindirip, atın karnı altından bukaguya urup, boğazına ip takıp, esir suretinde yedeğe aldı.

Sekban tâifesi paşalarını ol halde görüp:

«Evvelde sen bir asılacak herif idin! Henüz cezanı buldun!».

Deyup Celâlîlerden evvel kendi paşalarının otağını ve ağırlığını (eşyalarını) yağma edip taze uşaklarını ve iç oğlanların kimini soyup, kimini aldılar ve düşmana tâbi oldular.

Sefer paşa bu hali görüp ağladı ve:

«Ah, nâ-bekâr (S.B.) hainler! Bunca zaman Allahın kullarının malını alıp size verip, kendi boğazımdan kesip sizi beslerim. Böyle kara günde bana yardımcı olursunuz deyû sizi evlâdım gibi görüp gözettim. Şimdi uğurumda cenk etmek şöyle dursun, düşmandan evvel mal ve ırzımı yağma ve tâlân ettiniz. Sizler gibi tuz ekmek hakkını bilmez, müfsit askere dayanıp güvenen ahmakların hali işte benim gibi olurmuş.. Mutedil yoldan akıllıca hareket, pâdişah askerini kola alıp, sizin gibi mel'unları katletmek imiş.. Yazık, yüzlerce yazık ki gaafil bulunup kendime düşman beslemişim.»

Deyû pişman olup levendlere en ağır kelimelerle sövdü. Bu hal ile, ayakları zincirli, Niğde'ye varıp Çopur-Bekir, merkum (adı geçen) paşayı kalebent edip Abaza paşaya macerayı bildirdikte, Abaza haber gönderdi ki: «Katledip, başını kale bedenine (duvarına) koya!» Çopur dahi Sefer paşanın başını kesip Niğde hisarının duvarı üzerine dikekodu.

(Ulûfe ve diğer aidat için toplanıp, müslümanların mal ve ırzlarını yağma için birleşen askere vücut verip doğru yoldan sapıp, pâdişaha itaatten yüz çevirenlerin âkıbeti kederli ve rüsvâ ve kendileri ve askerleri makhur (gazaba uğramış) ve maktul olagelmiştir.)

Bu sırada idi ki Serdâr Mehmed paşa gelip, Abaza da topladığı asker ile Sıvas üzerinden kalkıp, Çopur-Bekir Niğde'de tedarik üzere olup cnege hazır bulunmuşlardı.

Serdâr-ı ekrem göçüp Konya sahrasına vardı. Yirmi gün kadar anda (orada) oturak ve dernek edip etraftan yakalanıp gelen eşkiyanın hakkından geldiler. Konuşulup evvelâ Abaza paşaya nasihati havi mektup gönderilip itaate davet olunsun, dediler. Emir ve mektup ile adam gönderildi.

Abaza paşa «Kayseriyeli Şeyh» dedikleri müfsidin sözünü tutup cengi seçti ve göçüp Kayseriye üzerine geldi. Zil-

ka'denin birinde serdâr-ı ekrem dahi göçüp, Ereğli'ye vardıkta, giden adam gelip, cenk kararlaştı.

Niğde'ye varıldıkta Çopur-Bekir hisara kapanmış bulunup, büyük alaylarla, önünde olan sahradan göçüp doğu tarafına inildi. Asker hücum edip varoşuna (I.S.) ateş verdiler ve ensesinde havâle olan yüksek yere birkaç şâhi (I.S.) çıkarıp, hisara doğru kurdular. Lâkin faydası olmadı. Ertesi gün göçülüp «Develi-Karahisara» varıldı. Bu seferde yeniçeri tâifesinden birkaç bin nefer atlanıp «Câiz ki diğer asker bize yâr olmaya!» deyû dikkat kesilip, alayları önünce atlusu gider idi.

Muharebe ve Abaza paşanın mağlûbiyeti:

Zilka'de ayı başlarında Develi-Karahisardan göçülüp Kayseriye sahrasının garbisinde **(batısında)** Karasu köprüsüne varıldıkta ol gece asker arasında bir ses işitildi ki: «Vezir, Abaza paşa ile aynı fikirde ve aynı yoldadır, maksadı yeniçeriyi bu yol ile kırdırmaktır» deyû dedikodu edildi ve fesat maksadiyle baş kaldırdılar. Zabitler ve ihtiyarlar araya girip nasihat ile teskin ettiler. Abaza dahi serdâra karşı yürüyüp, Kayseriye ve Sıvas ve ol havalide olan çadır halkından Türkmen uluslarına ve aşiret ve boy beylerine haberler gönderip yardım isteyip, vaatlerle her birini kendine bağlamıştı. Anlar dahi karşılık olarak cenk günü yardım etmeğe ahdedip, abaza asıl anların yardımına bel bağlamakla, karşı koymağa cüret ve serdâra karşı Kayseriye sahrasına azimet (S.B.) etti.

Bu sahrada Celâlî alayları görünüp ileride iki tarafın çerhacıları (I.S.) cenge başlayıp mübârizler (S.B.) şecaat gösterip ve eşkiyadan kelleler alıp, serdâra baş ve esir getürmekle bahşiş ve dirlik (S.B.) ve timara nail oldular.

Kıtal ateşi tutuşup, iki askerin öncüleri birbirine girdi. Hadsiz cenk olup ilk ağızda Celâlî sekbanları hayli cüret gösterip kılıç ve tüfenk yarası ve durmadan hücum ile yeni-

çeriyi hayli dayadıkta, yeniçeri ağası Hüsrev ağa elinde topuz, kul (asker) tâifesine haykırıp:

«Bire koman gaziler! Devlet düşmanlarını gayret eylen!»

Deyû at sürüp cenge kışkırtıp gayret verdi. Yeniçeri dahi gayrete geldi muhkem kurşun yağdırıp yaya sekbanlarını tüskürüp atlı levendler üzerine dökdüler. Abaza dahi gayret gösterip, harp ateşinin kızışması da hadden aşup, iki taraf pek fazla gayret edip dayandılar.

Abaza paşa baktı ve gördü ki, kendi ile sözleşen Türkmen ulusları aslâ cenge girmeyüp sahranın nihayetinde dağ sıra çekilip giderler, Çavuş-Başısı şeklinde olan âdemisini anlara gönderip:

«Verdiğiniz sözü yerine getireceğiniz zamanda kande gidersiz?»

Dedi. Anlar kulak asmayıp:

«Bizim ol yükte bacımız yoktur, somun (ekmek) yedirdiği adamları ile iş görsün!»

Deyû çekilip giderlerdi. Zira işin sonundan endişe etmişlerdi. Çavuş-Başısı gördü ki Türkmen çözülüp gitmesi yamandır, Toplattırılmalarına derman yok.. Gelip Abazaya haber verdi. Abaza dahi anlardan ümidini kesti.

Meğer Tayyar-Mehmed paşa dahi Abaza Sıvas'tan göçtükte Sıvas askerini toplayıp yardım suretinde gelip Abazaya katılıp sağ cenahta durmuştu. Sol kolda Murtazâ paşa dururdu. Gece içinde Tayyar, Murtazâ paşa ile söz bir edip Tayyar demişti ki:

«Hemen ben alemim (bayrağımı) salıp at kaldırdığım gibi, sen dahi ardımca gelip durmayasız!»

Deyû anlaşmışlar idi. Saflarında döğüşe başlandıkta, önce Tayyar bayrağını salıp, askeriyle at kaldırıp uçtuğu gibi, Murtazâ paşa dahi ardına düşüp beraber ikisi askeriyle gelip orduy-u hümâyuna ulaştılar ve dönüp Abaza askerine kılıç urdular.

Abaza şaşırıp, Tayyar'ı öldürmediğine pişman oldu. Bunların yüz çevirmesinden Abaza askerine büyük gevşeklik gelip, Türkmenlerden dahi ümidi kesilince, durmayıp sekbanları cenge hırslandırırdı.

Râvi (Rivâyet eden) eder:

Abazanın hâs atlarından bir muteber yedeği vardı ki çoğu zaman ana binmekle asker arasında malûm idi. Serkeşliğinden dolayı başını yedekçinin elinden silkip boşattı. Ve tutulamayıp asker içine daldı. Uzakta olan Celâlî askeri, ol hâs atı, dizgin sürüyüp gezer gördükte «Muhakkak Abaza paşa düşmüştür (ölmüştür)» deyû vehim ile meyus oldular.

Esasen cengin şiddetinden dahi sabre tâkatlar kalmamıştı. Derhal mağlûp olup, taraf taraf kaçmağa yüz tuttular. Abaza her ne kadar etrafa at koşup ve hayatta olduğunu bildirip toplamağa ve yerlerinde durmağa gayret idegördü, mümkün olmayıp, pâdişah askerinin, bilhassa yeniçerilerin hücum ve gayretinden az kalmıştı ki, kılıç artıklarına kaçış meydanı dar ola...

Abaza bu hali görünce düşkünlüğünü itiraf ile çaresiz böyle sıkıntılı zamanlarda kaçmak için sakladığı siyah kısrağı istedi. Altına çekiverdiler. Abaza binip, gazi askerlere arka verip, yalnız hazine sandıklarını ancak kaldırıp ileruce kaçırdı ve kendi dahi kaçtı. Atı yüğrük olanlar, aziz canını selâmete çıkarıp atı yorgun ve piyade olanlar tamamen ol yassı meydanda kılıca lokma oldular.

(Kâtip Çelebi merhum bu vak'ada babası ile beraber serdâr-ı zişânın yanında bulunup, fezlekesinde görgüsüne dayanarak nakleder ki:

Kayseriye sahrasında evvelâ Abazanın alayları görünüp çerhacıları cenge başladıkta ikindi vakti erişmişti. Gün batışı yakın ol-

makla orduy-u hümâyun köprü başına konup, alaylar ileri sahrada idiler.

Vezir-i a'zam ol gün vakit vardır, deyû cengi erteye (ertesi güne) komak için yürümeyip, düşman tarafından galebe sureti görünmekle sipahi alayından zorbalar serdâra hücum edip «Niçin yürümezsin?» deyû mızrak üşürdüler. Fakir (yâni Kâtip Çelebi) orada hazır idim. Merhum Mehmed paşa, bir altın yaldızlı tulga giymişti. Mızrak şakırtısı sesi hâlâ kulağımdadır. Merhum paşa: «N'ola ağalar!» deyû kılıcını çıkarıp, üç tarafa salıp, at kaldırıp bir kaç adım yürüdükte düşman dönüp cenk ertesi güne kaldı deyû ileri çerhadan (S.B.) haber geldi. Etrafa karakollar konup ol gece köprü başında beklendi. Ertesi, iki taraftan alaylar kurulup kanun üzere saflar bağlanıp, yeniçeri alayı ve topları serdâr önünde dizilip çerhacılar (S.B.) ileride cenge başladı.

Sol tarafımız dağlar, ve sağ tarafımız Kayseriyenin geniş sahrası idi. Abaza alayları dağdan, sahradan bir ucuna varıncaya kadar dizilip kaba kuşlukta iki askerin karşılaşması vâki oldu.

Fakir (Kâtip Çelebi) Silâhtar alayında peder ile bile idim (beraberdim). Cengin kızışması sırasında yolumuz bir yüksek yere uğrayıp alaylar durmuştu.

Bu cengin ahvalini yakından gördüm. Serdâr, önünde dizilen yüz kadar şâhî darbzenler (I.S.), Celâlî saflarını nişan alıp atıldıkça Celâlî askeri birbirine girip bozulur ve yine dizilürdü.

Sol koldan dağa sekban döküp askere havale kılmıştı. Yeniçeri karşı koyup ol tarafta karşıladılar. Sağ ve sol taraftan sipahi ve silâhtarın yüğrük bayrağı çıkıp, alay önünde biraz durdu. Dilâverler (yiğitler) altına varıp birkaç yüz atlı oldukta eşkiya tarafına at kaldırıp hücum ettiler. Hemen Celâlî askerine sarsıntı gelip ileride görünen saflar bozulup perişan oldu.

Toptan alaylar ile serdâr at kaldırıp bir iki ok atımı yer gittikte harp meydanına varup cenkte düşen eşkiya askerini basarak geçtik. Ol mahalde düşman alayından eser kalmayıp tamamen bozulup gitmekle biraz beklendi. Ve cümle bir saat kadar zamanda güruh güruh bertaraf kılındı.

Abaza yalnız hazine sandıklarını kaldırıp kaçtıktan sonra Celâlî askeri ordularına varamayıp atı yüğrük olan kaçıp cümle eşya, ça-

dır ve büyük çadırları kalıp İslâm askeri yağma edip ganimet sahibi oldular. Baş ve esir getürüp serdâr önüne dağlar gibi yığdılar. Gaziler serdârdan pek çok bahşiş ve ihsan alıp nice şehbaze (yiğite) dirlikler (S.B.) verildi.

Birkaç pare topu var imiş, serdâra getürdüler.

İslâm askerinden yüğrük atlılarla bölük bölük düşmanı takibe gidip eriştiklerine âman vermeyip, kimini katl ve kimini esir edip, bu defa da yeniçeriler Abaza sekbanlarını kırıp istedikleri gibi intikam aldılar.

İslâm çadırları Kayseriye önüne kurulmuştu. Serdâr-ı ekrem orduy-u hümayuna döndü. Cümle asker büyükleri gelip, serdâra fetih ve zafer tebrikini edip hil'atler giydiler. Ve güruh güruh bağlı ve bitişik Celâlîleri serdârın huzuruna getürmeğe başladılar Gelen eşkiyanın hiç birisine âman verilmeyip cümlesinin boyunları uruldu.

Ol gece İslâm ordusunda neşe ve sevinç ile mum donanması ve şenlikler ile ferahalnıp birkaç gün Kayseriye sahrasında ârâm olundu.

Râvî (rivâyet eden) eder:

Abaza mağlûp olduğu gün serdâr Çerkes-Mehmed paşaya haber verdiler ki, Abazanın avretleri ve çadırları hazineleri ile birlikte Niğde kalesinde olmakla, Çopur-Bekir Niğde'ye kaçmıştı. Pes, Serdâr-ı ekrem Anadolu beylerbeyisini serasker **(ordu kumandanı)** yapıp, Rumeli vâlisi Gürcü-Mehmed paşayı ve Nogay paşayı ve Acemden bile **(beraber)** gelen Davud hanı bile koşup, muharebe gününün akşamı ol tarafa gönderdi ve:

«Gönlü isteyen beraber gitsün!»

Dediler, bin kadar süvari pür-silâh **(tamamen silâhlı)** asker koşulup gittiler. Niğde cânibine **(tarafına)** ılgar edip gece yüzü Kızılırmak dedikleri kan için suyu, yeldirüp sahraya düşüp iki gün ve iki gece durmayıp Niğdeye doğru gittiler. İttifak, gece içinde uzaktan kararti halinde görülen bir kalabalığa rast gelip gördüler ki meğer Türkmen askeri imiş. Çopur'dan haber sorduklarında cevap verdiler ki:

«Çopur, ılgar ile Niğde'ye varup Abazanın iyâlini (S.B.)

ve mallarını ve kendi haremini çıkarıp Sıvas tarafına gitmiştir.»

İlyas paşa Niğde yolundan dizgin çevirip iki gün iki gece dahi Sıvas semtine ılgar edip çoğu askerinin atları kalmağın **(kalmakla)** üç yüz miktarı adam ancak kalmıştı ki, Çopurun ardından eriştiler. Eşkiyalar dahi paşaların alemlerini **(sancaklarını)** gördükte, gelen vezir-i âzamdır zannedip şaştılar.

Paşalar, amansız hücum edip bozdular ve eşkiyayı kılıçtan geçirip, yakaladıklarını serasker önüne getürdüler. İlyas paşanın tüfenkçisi ve mataracısı, dört nefer yeniçeri ile cellâtlık deip eşkiyayı kestiler ve başlarını soyup saman doldurup üç yüzden fazla baş ve Abazanın kızı ve avreti ve malları kabz olunup **(alınıp)** serdâr önüne getürdüler.

Abaza paşa durumunun sonu
ve Serdâr-ı ekremin
geri gelişi:

Abaza mağlûp olup kaçtıktan sonra serdâr-ı ekrem birkaç gün Kayseriye sahrasında bekleyip sonra göçüp Sıvas'a vardı. Sıvas beylerbeyisi Tayyar-Mehmed paşa hizmet hususunda elinden geleni yapıp, Abazaya işin ve durumun icabı tâbi olur gibi göründüğünden dolayı özür diledi. Serdâr tarafından da mazereti makbul olup iltifata mazhar oldu.

Abazanın mal ve iyâlini Sıvas kalesinde hıfzettiler. Abaza dahi bozulmuş asker ile Erzurum'a can atıp, çiğnenmiş askerinin noksanlarını tamamlamağa çalıştığı işitilmekle serdâr-ı ekrem dahi ardınca gidip Tercan sahrasına vardı. Kasım günü dahi gelip Erzurum'u muhasara etti. Fakat Abazanın hakkından gelinmek için vakit dar olmakla harp levazımını tamamlamak en mühim iş olmakla, barışçılar araya girip, küçük Abaza itizar (I.S.) suretinde serdâra gelip âman dilemekle, iş icabı yine Erzurum vâliliği Abaza paşaya verilmek üzere menşürü (I.S.) gönderildi. Şol şartla ki, Erzurum kalesine nöbetçi yeniçeriler konup, Abaza bunlara ta-

arruz etmeye.. Bir haseki, on bölük-başı ve yetecek kadar yeniçeri erleri konup, bundan sonra Abaza dahi taarruz etmedi.

Yirmi gün kadar kaldıktan sonra serdâr dahi Tokat kışlasına dönüp işlerin tanzim ve yoluna konulması ile meşgul oldu.

Mehmed - Girayın isyanı ve Hanlığın Canbey-Giraya verilmesi:

Cengiz oğullarından, Kefe ve Kırım hanları ki sülâlesi Novaş'ın oğlu Cuci'nin oğlu Cengiz hana ulaşıp, Rum diyarında Tatar hanları idaresinde olan memleketler, Osmanlı ülkesinin ekleri olup, azil ve tâyinleri Osmanlı pâdişahlarının ellerinde olmakla, her an bu, ünvanları yüksek olan hanların, nimetleriyle beslenmiş ve inâyetlerine mazhar olagelmişlerdir.

Evvelce merhum ve Allahın mağfiretine uğramış olan Sultan Ahmed hanın saltanat günlerinde ki, Nasuh paşa vezir-i âzam idi, Kırım semtinde oturan Canbek-Giray han idi ki, şakî sultan oğludur. Yine bu sülâleden iki han-zâdeler ki Mehmed-Giray ve karındaşı Şahin-Giraydır, Ak-kerman ovasında yurt tutup, Rusa yakın yerde sâkin olup (**oturup**) ellerinin altında olan bir güruh Tatar ile daima Rus kâfirine akın edip, esir çıkarıp, satıp anınla geçinirlerdi. Pes, düşmandan alınan ganimetler (S.B.) in çokluğu sebebiyle kuvvet bulup yağma ve ganimet ümidiyle tatar tâifelerinden, üzerlerine çok asker toplanup bir dereceye vardı ki, Tatar Hanın askeri dahi onların tarafına meyletti (**eğildi**).

Canbey-Giray han çare düşünür oldu. Anlar ise hiç ona iltifat etmeyüp Rus ve İslavlardan daima esir çıkarıp Ak-Kermanda satarlardı. Canbey-Giray han anların taşkınlıklarını bildirip İstanbul'dan kendine hitaben emir aldı ki, varıp anları yakalaya...

Canbek-Giray dahi Tatar tâifelerinden hesapsız topluluk ile üzerlerine hücum edip Mehmed-Giray ve Şahin-Giray dahi askerini yasayıp, Ak-Kerman sahrasında bir cenk ettiler ki, tarifi imkânsızdır. Sonunda Tatar Hanı, cihan pâdişahının himmetinin uğuru ile üstün gelip, karşı asker bozuldu. İki kardeş yaralanıp biri bir köyde Kara-İsmail denilen kimsenin evinde, diğeri başka bir köyde Yusuf Çavuş evindeki kimsenin evlerinde gizlenip, üçüncü biraderleri Çoban-Giray han öldü.

Tatar hanı, taht merkezi olan Kırım'a dönünce, bunlar yine bir kenarda toplanup geride kalan askerlerini toplamakla meşgul oldular. Ol vakit vezir-i âzam Nasuh paşa, uzağı düşünüp, bunları, tekrar toplanmasınlar deyû, türlü hoş hilelerle Mehmed-Giraya haber gönderip tatlı vaatler ve Kırım tahtına kendini tâyin etmek vaatleriyle İstanbul'a dâvet eder. Ve bin dil dökerek Mehmed-Girayı İstanbul'a getirip, Şeyh Vefa türbesi yakınında mezbura (I.S.) bir saray ve yiyecek içecek ve lüzumlu her ne ise saray mutfağından tâyin edip, Mehmed-Giray bir müddet durup, sonra Sultan Ahmed han merhum Edirne seferine gittikte, Mehmed-Giray dahi emir mucibince rikâb-ı hümâyunda **(pâdişah maiyetinde)** bile **(beraber)** gidip vezir-i âzamın aracılığı ile pâdişah ile münasebet temin eder.

Tesadüfen bir gün yolda saadetlû Hüdavendigâr **(pâdişah)** avlanırlardı, bir âhûyu, cihan pâdişahı bizzat kovarken, bir taraftan Mehmed-Giray çıka gelüp, pâdişahın kovaladığı âhûyu, bir ok atıp aktarır. Bu küstahça hal, pâdişaha güç geldi.

Bazı devletin iyiliğini isteyenler, Hakk'a hamdedip:

«Saadetlû pâdişah bu hayırsız Tatarı niçin yakınına alır? Eğer bu kötü huylu düşman ol âhûya pertâp (I.S.) ettiği oku, av peşinde gaafil iken, saadetlû pâdişahımıza urmuş olaydı, Allah göstermesin nice olurdu? Tutalım ki, sonra anı bin pâre ideydik.. Allahın halifesinin mübârek vücuduna derman mümkün olur mu idi? Böyle hayırsız edepsizi, pâdişahın yakınından uzaklaştırıp, terbiye için uzun müddet hapse atmak lâzımdır.»

Deyû, bu hususu pâdişaha duyurunca, pâdişahın tutumu değişti. Emreyledi ki, Mehmed-Girayı tutup gerû İstanbul'a gönderip Yedikulede mahpus edeler. Sultan Ahmed hayatta oldukça Mehmed-Giray mahbus idi. Şahin-Giray karındaşının hapsolduğunu işitince, adamlarından bir güruh ile Acem diyarına kaçıp Acem Şahına sığındı ve iltifat ve itibar gördü.

Sultan Ahmed ve Nasuh paşa devri son bulup, Sultan Mustafa tahta geçince, Mehmed-Giray Yedikuleden kaçtı. Hacı-Subaşı ve İskender paşa tarafından tutuldu ki, evvelce tafsilâtiyle yazılmıştı. Yakalanıp getirilince Rodos adasına götürülüp kalebend eylemişlerdi (1).

Sultan Osman tahta çıkıp ta vezir-i âzam Koca-Halil paşa Şark **(doğu)** seferine serdâr olup kızılbaş ile muharebe olundukta, evvelce anlatıldığı üzere, kaza ile düşman askerinin kumandanı Karçıkay Han galip gelip, Erdebil altında sayısız Tatar ve bunca Tatar mirzaları **(beyzadeleri)** ve Çerkes beyleri şehit düşüp, Hasan paşa yaralanıp Canbek-Giray güçlükle kurtuldu. Bu yenilginin suçu Canbek-Giray hana ait olup, mahpus Mehmed-Girayın taraftarları, Canbey-Girayın uğursuzluğunu söyleyerek, Mehmed-Giray'ı han eylemeğe çalıştılar.

Mere-Hüseyin paşa, paçaları sıvayıp Mehmed-Girayı Rodos'tan çıkarıp Han edip Kırım'a gönderdi.

Mehmed-Girayın biraderi Şahin-Giray ki, İran'a kaçmıştı. Erdebil vak'asında Şahın adamlarından olup nice müddet kötü âyinli râfızîler (I.S.) içinde kalıp anlar ile içli dışlı oup Şiîlik gidişini öğrenmişti. Kardeşi Mehmed-Girayın Han olduğunu işitince varıp Tatar tâifesini yoldan çıkarıp, rafz (I.S.) ve ilhad (I.S.) mezhebine sokmak dâvasiyle Şahtan izin alıp, kardeşinin yanına geldi. Kalgaylık (S.B.) mansıbı (I.S.) kendine verildi.

Mehmed-Giray hükümet işinde kolaylık gösterme taraftarı olup, ol diyarı muhafaza ve geçmiş hanların töre ve âyinine riayet edemeyip, zevk ve safaya dalmakla, kardeşi Şa-

(1) Kalebentlik, ağır cezalardandır. Bir kale içinde yaşamağa hükümlü olmak demektir.

hin-Giray kendini yoldan çıkarıp ikisi birbirine yardım ile kuvvetlenip, Tatar tâifesini ellerine aldılar.

Pâdişahın cülûsundan beri, yapılması kendine emrolunan hizmetlerin hiç birisinde gereği gibi çalışmadığı gibi, evvelki hanların gittiği yola gitmedi ve Osmanlı devletinin arzusuna rağbet göstermeyip kibir ve kafa tutmaları gittikçe ziyade oldu. Gayz (**kızgınlık**) ve kin ile, düşman bildikleri kimseleri katletmeğe başladılar. Hattâ Gazi-Giray zamanı Şahin-Girayı, Bibi-Hatun saklayıp, Gazi-Giray tarafından aramağa tâyin olunan Hacı-Ahmed'i tutup «Sen beni niçin aradın?» dedikte, Hacı-Ahmed, «Ben hizmetkâr idim, tâyin ettiler.. Elimden ne gelür?» diyegördü, faydası olmadı. Hacı-Ahmed'i dört pâre edip dört yere astırdı.

Ve eskiden kendine düşmanlık gösterenlerle beraber olanları ve içinden kin beslediği kimselerden, sayısız insan telef etti.

Mehmed-Giray hanlıkta bu suretle yerleşti.

Bin otuz târihinde Hotin seferine gidildikte Mehmed-Giray Tatar askeri ile gelip Sultan Osman han hazretlerine buluşmuştu. Yine Cuci-Han kollarından dallanmış olan tâifelerden Nogay taifesinin emîrleri olan Kantemir, ol seferde beğenilecek hizmetler meydana getirip, kendine beylerbeyilik verilip «Kantemir paşa» ünvanını kazanmıştı. Mehmed-Giray bunu çekemeyip, Kantemir-Mirzaya düşman olduğundan, Kantemir Silistre eyâleti verilmişti.

Sefer dönüşünde Mehmed-Giray varıp Kırım tahtına ulaşınca emir verdi, Şahingiray varıp Nogay içinde Kantemir'in yurdunu harap eyledi. Sultan Osman vak'ası meydana gelip, Sultan Mustafa devlet işlerini ihmal edince, devlet nizamında bir nevi ihtilâl husule geldi.

Her tarafta eşkiya baş göstermekle Şahin-Giray dahi içindeki alçaklığı meydana vurup, biraderini isyana teşvik edip, kendilerine muhalif olma ihtimali olan Tatar basbuğlarından çok kimseleri katledip ol ulusu kendilerine tâbi kıldılar.

Meğer mürşit (**doğru yolu gösteren**) adı altında bir müf-

sit Şahin-Giraya der imiş ki, «Adı, kuş isimlerinden biri olan bir kimse âleme pâdişah olup hükmetse gerektir.» Bu güne kandırma ile tahrik (S.B.) ve ifsat etmekle, ol kuş dahi kendi olduğuna inanıp, bu makule safsata ve yalanlara inandı.

Bunun üzreine hadden aşırı Tatar askerini toplayıp ol kan dökücü ve yalancılar Edirne'ye suikast ettiler. Ve bu fikir üzerinde karar kıldılar ki, eğer üstün gelmeleri mümkün olursa Osmanlı ülkesini yağma edip musallat olalar. Eğer üstün gelemezlerse İslâm kasabalarından kaadir oldukları yerleri yağma edip toptan Acem diyârına varıp orada karar etmek üzere anlaştılar.

Ol esnada Hazret-i Sultan Murad han dahi cülûs etmişti **(tahta oturmuştu)**. Bu korunç haber İstanbul'a ulaşıp, Mehmed-Giray ve Şahin-Giray isyan üzere ittifak ve Tatar askeriyle İstanbul'a suikast **(kötü niyet)** ile ayrılık göstermişlerdir, deyû pâdişaha duyurulup, hanın değiştirilmesi icap ettikte, eski Han Canbek-Giray, Sultan Ahmed'in çerağı olup ve memur olduğu hizmetlerde ihmal ve tenbelliği olmayıp Şark ve Garp **(Doğu ve batı)** seferlerinde güzel çalışmaları var iken, bazı vezirlerin gadri ile (I.S.) hanlıktan atılıp, yerine Mehmed-Giray gönderilmişti.

Bunun üzerine Canbek-Giray, İstanbul'a gelip, tâyin olunan arpalık (I.S.) sancağiyle kanaat ve Rodos adasında sessizce köşeye çekilmişti. «Bugün yine Canbek-Giray ikinci defa Kırım hanı tâyin olunmak münasiptir» deyû devlet vüzerâsı ve saltanat vükelâsı, bu hal şeklini pâdişaha bildirince, Canbek-Giray hana, hanlık verilip İstanbul'dan dört kadırga ile varıp, tahta oturtulması için vezir Hasan paşa ve kapıcı-başı Mustafa ağa ile, Karadeniz donanmasında olan Kapı ağasının kardeşi İbrahim paşa dahi kafadar tâyin olunup **(beraber gönderilip)**, Kırım diyârının şirin beylerine ve Tatar mirzalarına **(beyzâdelerine)** bu anlamda hüküm yazıldı.

Her ne kadar bu iki kişinin **(Mehmed - Giray ve Şahin-Girayın)** eşkiyalık fâsid fikirlerini meydana getirebilmeleri

zor ise de, yine hilelerinden gaflet etmek doğru olmayıp, ol şerirleri (I.S.) ortadan kaldırmak, müslümanlık gayreti ile lâzım olmakla, hâlâ han nasbolunanCanbey-Giraya, cümleniz tâbi ve itaatli olasız, deyû yazılıp gönderildi.

Hasan paşa Kefe'ye varınca Mehmed-Giray ve Şahin-Giray Tatar askerini kaldırıp karşı gelmekle, Hasan paşa der-i devlete (I.S.) bildirip, Karadeniz donanmasiyle İbrahim paşa Varna'dan gelince Canbek-Giray han, Kefe varoşunun (I.S.) içinde Ali kadının evine konup oturdu. Kefe kalesinden toplar çıkardılar ve Tatar askeri kimi zorla, kimi kendi isteğiyle mahzar (I.S.) gönderip, Mehmed-Giray hanı istediler.

Recep Paşanın tâyini ve Mehmed-Giray ile cenk:

Arz ve mahzar (I.S.) İstanbul'a geldikte, kapudan Recep paşa, Akdenize gitmek üzere iken Karadenize varıp bu işi tamamlamaya memur oldu.

Mehmed-Girayın yanında bu kadar bin Nogay Tatarı ve binden ziyade tüfenk-endaz kazak var idi. Tekrar Tatar müftüsü Şeyh Ebûbekir'e ve diğer ulemâya **(bilginlere)** hüküm yazıldı ki:

«Bundan evvel Canbek-Giray Han berât-ı âlişan ile (S.B.) vardıkta Şahin-Giray karşı koyma hazırlıklarını yapıp, Tatar askeri dahi anların mânasız sözlerine inanmışlar.. Tatar tâifesini nasihat ile itâat ettirmek ve baş eğdirmek, himmetinize bağlıdır.

Canbek-Girayın tahta çıkarılması için kapudan Recep paşa donanma ile gönderilmiştir. Bütün Tatarların ona tâbi olmaları hususunda pâdişah hükmü çıkmıştır.»

Deyû gönderildi.

Serdâr Recep paşa ve Hasan paşa ve İbrahim paşa ve Kefe beylerbeyisi Mehmed paşa bir yere gelip evvelâ Recep paşa, Mehmed-Giray hana ve Şahin-Giraya nasihat kılıklı mektuplar yazdılar. Anlamı bu idi ki:

«Tatar askerini dağıtıp size verilen ve emirleri gönderilen Hersek ve Mora sancaklarından hangisini isterseniz alakoyunuz. İstanbul'a varmağı muvafık bulmazsanız ol tarafa gidesiz.»

Deyû Habip efendi ve Rıdvan ağa ile gönderdi. Şahin-Giray dahi cevabında yazdı ki:

«Mektubunuzun anlamı malûm oldu. Evvelce, baba mirası mülkümüze gelip, beş on gün dinlenmeden bazı fesatçıların dedikodusu ile hanlık, Canbek-Giraya verildi. Bu tarafa geleli nice bin fukara at ayağı altında ezildi. Bizden ne cürüm çıktı ki bu hakarete lâyık olduk?!. Bu sırada bizi isteyen dört beş Mırza ki, iki üç binden fazla asker ile Kantemir kardeşleri Akkermandan beş bin asker ile ve Yusuf oğlu Mirzaları ki, bundan evvel askeri ile Rus olmuştu, bizim Kırım vilâyetine geldiğimizi duyunca, bir gece kâfirlere baskın edip binden fazla kâfir kırıp geride kalanı kaçıp, ehil ve iyâli ile gelip, Ali Mirza ve bütün Nogay mirzaları ve Sultan-zâdeleri, on bin kadar adam ile Taman'dan geçip bugün gireceklerdir.

Bu tarafta bir çok top, tüfenk hazırlanmıştır. Bu işin sonunu iyi düşünesiz. Bütün vilâyet halkı arabalarını koşup gitmek üzeredir. Bu diyarı dedeelrimiz küffâr (kâfirler) elinden alıp kılıç darbesiyle elde edegelmişler iken, şimdi evlerimizi ve köylerimizi ateşe urup, eski yurdumuzdan göçürmek insaf mıdır? Eğer hepimiz vatanımızı terkederek ve Kırım diyarı kâfirler eline düşerse, Kefe'niz ve sair kaleleriniz kalur mu? Bu saydıklarımız hep olacaktır. İmdi sizden umulur ki, bu memleketlerde olan mescitler ve medreselerin harap olmasına sebep olmayıp ahvalimizi bildirip bizi yeniden çırağ edesiz.»

Deyû Ömer ağa ile gönderdi.

Tekrar Recep paşa tarafından cevap yazıldı ki:

«Bundan evvel biz İstanbul'da iken Hasan paşa tarafından gelen arz ve Mahzarınız (bildiri ve istidanızı) kaymakam Mehmed paşa, rikâb-ı hümâyuna (pâdişah katına) yazıp bildirdikte Şeyhülislâm ve diğer vezirler, bundan sonra bildirmeğe muhtaç olmamak üzere karar verdiklerinden sonra Canbek-Giray Hanı hanlık tahtına oturtmak için donanmay-ı hümâyun ile bizi tâyin ve gönderdi-

ler. Ancak bu işe memurum. İş buraya geldikten sonra mezbur (adı geçen) hususun meydana gelmesi Cenab-ı Hakkın iradesine bağlı olduğuna şüphe yoktur. Asker ve top ve tüfengimiz çoktur, deyû Öğünmüşsünüz.. Muvaffak olmaktan ümit kesmiş değiliz. Bu hususu Zeyd Amr'den soruşturmayasız. Belki Allahın takdiri olduğunda şüphe yoktur vesselâm.»

Bundan sonra Recep paşa iki ay Kefe'de oturdu. İki taraftan nice cenkler olup nihayet, üzerine varılmak lâzım gelip arabalar tedarik olundu. Çünkü, suyun, fıçılar ile gitmesi icap ediyordu. Gemilerden baş topları çıkarıp Kefe kalesinden on adet darbzen dahi kürekçilere çektirip Mehmed Giray üzerine gidildi.

Canbek-Giray: «Bugün yarın Tatar gelip bana tâbi olur, bir iki konak gidilsin!» der idi.

Üçüncü konakta yüz bin kadar Nogay tatarı ve sekiz yüz kazak tüfenk-endaz, bin kadar piyâde karşı gelip akşama kadar toplaşıp **(top atıp)** cenk ettiler.

Gece içinde metris **(siper)** kazmağa başladılar. Kazma yok.. Tatar ise etrafı aldı, durmağa mecal kalmadı. «Nice edelim?» deyû konuşmağa oturdular. Her biri bir söz söyledi. Hana **(Canbek-Giray hana):**

— Ne buyurursuz? Tatar gelür dedin, ne gelür **(gelen)** var, ne giden. Bugün bu kadar kimse şehit oldu. Anlar yüz bin, biz onların onda biri kadar değiliz. Yarın ne çare edelim?

Dediler. Nihayet çorbacılardan (I.S.) biri etti:

— Çare budur ki, serdâr kapudan paşa ağzından Mehmed-Giraya bir nâme **(mektup)** yazıla ki, pâdişahın fermanı ile Canbek-Girayı han etmek arzusiyle Kefe'ye gelip «Tatar ölmez, han kuludur, dedikleri darb-ı meselin aslı yoğiymiş, bildik. Tatar tâifesi sizi istemekle hanlık size çok lâyıktır, Allah mübarek eyleye... Saadetlû pâdişah tarafından gönderilen emir ve hil'at (I.S.) şimdi gönderildi.

Deyû gönderip, yarın dostluk yüzünden dönüp ırzınız ayaklar altına alınmadan selâmetle ve ganimet almış olarak

Kefe'ye girersiz. Ve illâ sabah yakındır, yaya tâifesi tatarların ayağı altında berbat olur.

Bu cevabı cümle kabul ettiler. Mektup ve emir, yazılmak buyuruldu. Lâkin mum yakılmağa çare mi var? Ay ışığı vardı. Kâtip Osman efendi mektubu, Ahmed efendi emri yazıp keseledîler **(keseye koydular)**. Hil'at tedarik olunup mezbur **(adı geçen)** çorbacı götürecek oldu.

Canbek-Giray han teessüf edip «Bu emir ve mektup vardığı gibi elbette beni sizden ister. Ben olacağı bilürüm. İş işten geçti. İşte men **(ben)** gittim, sizi Allaha ısmarladım» deyup karındaşı Devlet-Girayı ve geride kalan adamlarını alıp, ata binip Kefe'ye doğru can attı.

Kefe sahrasında donanma askerinin mağlûp olması:

Vakta ki asker, hanın gittiğini gördüler, harekete gelip «kande **(nereye)** gitti ola?» deyû akabınca **(arkasından)** süvariler gidince, Tatar, askerden hareket hissedip hepsi at üzerine geldiler. Ayağı demirli top-çeken esirler binden ziyade idi. Anlar dahi harekete gelip asker birbiri ardınca giden gidenin oldu. Bütün toplar arabalar ile yerinde kaldı. Tatar gelip mal ile dolu arabaları zaptedip ve topları alıp piyâde tâifesi yeniçeri ve cebeci ve Azebler, Tâtâr-ı bed-girdarın **(kötü tabiatlı tatarın)** atı ayağı altında çiğnenip kapudanın hazine koçusuna **(arabasına)** ve götürdükleri toplara dahi yetişip alakoydular.

Hasan paşa ve kırk dördüncü cemaatten (S.B.) Hüseyin-Subaşı ve çayır çağlağı denilen bölükbaşı, ve nice yüz asker şehit oldular. İbrahim paşa dahi dört yerinden kuvvetlice yaralanıp Kefe'ye gelince vefat etti. Binden ziyade kürekçi esir ve on yedi pâre balyemez top (.S.) alınıp büyük zarar oldu.

Kefe'ye giren eğlenmeyip, hemen gemilere düştüler. Ertesi gün Tatar Kefe'ye dolup, Şahin-Giray Ali kadı evine

girdi ve tellâl çağırttı ki: «Üç günedek, Kefe halkından kimse kalmayıp gemiler ile gideler!»

Kefe halkı, avret ve oğlan hepsi iskele başına döküldüler. Gemilerde su sıkıntısı fazla olmakla haşr ve neşr günü gibi üç gün bu hal üzere geçti. Sonradan konuşulup, Kefe'yi kurtarmak için ocaktan **(yeniçeri ocağından)** Mehmed-Subaşı nam kimseyi Şahin-Giray'a gönderdiler. Varoş **(I.S.)** iskelesine yanaşıp, kale tamamen Tatar ve Kazak ile dolmuş gördüler.

— Tüfenk atman, varıp Şahin-Giraya haber edin, serdârdan geldik.

Dediler.

Dört beş at geldi. Binip Şahin-Giray'a varıp çok konuşma oldu. Sonra, dört beş saatlik yerde Mehmed-Giraya iletttiler. Bir iki gece dahi anda **(orada)** kaldı. Çok söz oldu. Sözün kısası:

«Canbey-Girayı han yapmağa geldik. Tatar olmaz Han kuludur, Kefeye vardığımız gibi, dönüp gelürler ümidiyle bekledik. Aslı çıkmadı. Bir iki konak dahi gidelim, dedik. Maksadımız cenk değil, bu sözü tecrübe idi. Siz acele ettiniz bu kadar zarar oldu. Kefe kalesini dahi zaptetmek istersiz.»

Dedikte, Mehmed-Giray hiddetlenip:

— Behey çorbacı! Bizimle dâvaya mı geldin? Düşmanlık yeri değildi. Osmanoğullarının bana ne yüzden haksızlığı olmuştur, malûmun değil ancak...

Deyû başından geçeni anlatmağa başladı.

«Evvelâ Han dururken, sultan nâmına olan han olmaz. Canbek-Girayın babası sultandır, Han oğlu han değildir. Nihayet Han validesini alıp, hastalığında anı veliaht eyleyüp (S.B.) yüzden ziyade esir gönderip çaşniger-başı (I.S.) Dilâver ağa vasıtasiyle Gürcü-Mehmed paşa kaymakam bulunmakal ana müracaat olundu. Kızlar ağası Mustafa ağa kuvvetiyle, Hanlık bizim hakkımız iken verilmeyip Canbek-Giraya gönderdiler. Biz dahi Vize kasabasında halimize meş-

gul olup dururken, bizden bir hal anlayıp Yedikuleye kodular. Karındaşım Şahin-Giray ele girmeyip Acem Şahına gitti.

Biz Yedikulede yatürken Kefeli Ali kadı eliyle atlar getürüp, fırsatı bulup kaçtım. Prevadi'de tutup tekrar Yedikuleye haps, sonra donanma gemisi ile Rodos'a sürdüler.

Mere-Hüseyin paşa Mısır'a giderken Rodos'a uğrayıp:

«Eğer sadrâzamlık mührüne nâil olursam sizi Kırım Hanı ederim!»

Deyû ahdetmişti. Vezir olunca sözünde durup, pâdişahın huzuruna vardığımda «Berhudar ol! Hanlık mübârek ola!»

Deyû buyurdular. Kadırga (I.S.) ile Kefe'ye geldikte, Canbek İstanbul'a gitti. Biz dahi Acem Şahına nâme yazıp yirmi yıllık hasret kardeşimizi istedik, gönderdi. Geleli kırk gün ancak vardır. Bana bu cefayı edenin biri Mustafa ağadır (Kızlar ağası). Hanlık benim hakkım iken Canbek'e verdirip kendi dahi sonra mürd olup (ölüp) Mısır'a giderken Rodos'ta karşılaştık. Otuz bin akçe kahve baha ile gelip bize buluştu. Ben dahi:

«Elhamdülillah seni kovulmuş gördüm. Beni Hanlıktan ayırıp burada mahpus kalmağa sebep oldun!»

Demiştim. Bu kin hatırında kalmış. Şimdi sultan Murad Han tahta çıkınca yine gelip ağa olduğunun ikinci günü Canbek'in iki yüz bin kuruşunu alıp Hanlığı ona temin edip sizinle gönderdi.»

Deyû sözünü bitirdi.

Çorbacı dahi:

«Pâdişahım! Elhak sözünüz yerindedir. Lâkin şimdi ne demek istersiz? Kefe'den el çekmezseniz bir büyük sefere sebep olur. Geçmişi unutalım. Hanlık yine eskiden olduğu gibi siz de ve Şahin-Giray kalgaylıkta (veliahd) kalıp Osman oğullariyle birliki olun.. Alınan tutsakları ve topları verin. Ve Kefe içinden Tatarı çıkarın.»

Dedikte:

— Sen ne dersin sultan hazretleri?

Deyup Şahin-Giraya hitap etti. Ol dahi «Tatar ve Nogay beyleri gelsin!» deyince, bey ve mirza nâmında o kadar acayip kıyafetli kimseler geldi ki, görenler hayran kalırdı.

Konuşup hepsi «söz çorbacınındır, her birimiz aldığımız esirleri verelim»

Deyû dua ettiler, çorbacıyı gönderdiler.

Gelip, Mehmed-Giraya bir hil'at ve emir, Şahin-Giraya hil'at ve diğer mirza ve sultan nammda olanlara otuz hil'at ile çorbacı yine gönderilip üç yüzden ziyade atlu ile bir sultan karşılayıp Mehmed-Giraya getürdüler.

Pâdişahın beratını (I.S.) öpüp başına koyup hil'atı giydi.

Tebrik ve şenlikler ettiler. Altmış yedi yeniçeri ve yetmiş cebeci ve otuz üç adet Azeb esirlerini mektup ile paşaya gönderdiler. Bir hafta dahi Kfede oturup sonra Han kalkıp geriye gitti. Kapudan dahi Karadenizi gezip boğaza geldikte içeri girmeğe izin olmayıp sekbanbaşı-Mehmed ağa ile yine Karadenize dönüp bir buçuk ay daha gezdi, sonra dönüp tersaneye girdi.

Fakat bu sefer, vezirlerin makbulü olmadı.

Hasan Bey-zâde der ki:

Canbek-Giray, han nasbolunup ve Devlet-Giray sultan Kalgay **(veliaht)** tâyin olunup kaptan paşa donanma ile, tahta oturtmak için memur oldukta Tatarlar tâifesinin, Canbeke meyl ve muhabbet ile tâbi olmalarına iyice kanaat hâsıl olup, varıldığı gibi Tatar güruhu akar gelir deyû mağrurane hareket olunup kat'iyen muharebeye ihtimal vermezlerdi.

Kefe toprağına çıkılıp, Mehmed-Giray gelip saf saf asker çekip muharebe muhakkak olunca beklenmedik şekilde harp etmek icap etti. Muharebe sırasında Mehmed-Giray han taraftarlarından Çoban-Giray Osmanlı askerine at salıp büyük bir cesaret gösterince, muharebe sırasında urulup maktul oldu **(öldü)**.

Tatar tâifesi anın kanını dâva ederek, hep birlikte hücum edip vezirlerin askeri mağlûp oldular.

Bu muharebede Tatar çok olmakla yeniçeri ve diğerlerinden hesapsız kimse katlolunup, niceleri dahi esir oldu. Hattâ Tatarlar yeniçeriden ve diğerlerinden aldıkları ümmet-i Muhammedi, esir şeklinde götürüp Kefe'de ve başka yerlerde bir adamı bir çapçak bozaya değişürlerdi.

Bu vak'ada hak tarafından bir manevî ihtar olduğunda şüphe yoktur. Eğerçi kaptan Recep paşa, mağlûp olduktan sonra Kefe'yi kurtarmak için yenilmişçesine müdârâ (I.S.) tarafını tutup, Han dahi hanlık beratını (I.S.) ve hil'atını alıp itaat göstererek abul etti. Fakat hakikatte isyan ettiğinde şüphe olmayıp, bu vak'adan sonra işi derece derece kuvvete yüz tutup Tatar oymakları toptan kendine baş eğip gün günden askeri çoğalmağa başladı.

Mirza bey kethüda derler, cihan yiğitlerinden bir merd yiğit vardı, Şahin-Giray aman verip yanına getürmüş ve riayet ederek iltifat etmiş idi; bir gün cebinde Canbek-Giray tarafından gelen bir mektup çıkıp, Şahin-Giray mektubu Mehmed-Giray hana verip Mirza beyin katli için ısrar edince, izin veriilp, bir gün ziyafette başını kesti.

Kantemir paşanın Kırım'da olan ev bark, avret ve oğlan her nesi varsa Şahin-Giray varıp mülklerini ve ev barkını harap ve evlât ve adamlarını ve iyâlini (I.S.) katl ve yağma ve hânedânını ateşe yakıp, zararlar verip (I.S.), zevcesini şişe saplayıp ateşe karşı kebap eyledi.

Naklolunur ki, ol hatun hâmile olmakla ateşin hararetinden karnı yarılıp hamli taşra çıkıp, bu hal ile helâk olmuş.

Bu şenaatlerden (I.S.) sonra fazla asker ile Kefe'den Rumeli'ye yürüyüp hücum ve isyan ile, taşan bir sel gibi Tuna suyunu geçip, Tuna'nın iki tarafmda olan Ak-Kerman ve Kili ve İsmail ve Yerköyü gibi Osmanlı memleketlerine yayılıp, Tatarın yağmasına uğratıp Edirne'ye suikast ile Tuna kıyısına indi.

Kantemir paşanın Şahin-Giray ile karşı karşıya gelmesi ve Şahin-Girayın Dobrica'da mağlûp olması:

Bu tarafa, hanedanının harap olduğu haberi Kantemire ulaşınca, şikâyet ederek İstanbul'a gelip Ebî Eyüp Ansârî yakınında konup, pâdişah katına Şahin-Giraydan şikâyet ve feryat edip muharebe ile yakalanmasına izin fermanı aldı.

Sahip olduğu Silistre sancağı askeriyle Dobrica nam mevkide varıp, otuz bin kadar Tatar toplamıştı. Rumeli ümerâsından (I.S.) Hacı-Key paşa ve nice namlı ümerâ dahi kendisi ile gönül birliği edip intikam almak için paçaları sıvadılar.

Şahin-Giray Baba dağına göz koyunca ol diyâr ahalisi konuştuklarında mâni olmak üzere birleşip, pâdişah fermanını bekliyorlardı ki, pâdişah tarafından emr-i şerif (ferman) geldi. Tâ, cümle Baba dağı ve Dobrica askerleri Kantemir paşaya katılıp kötü niyetli düşmanı defetmek hususunda birlik olalar.

Pes emir mucibince Babadağı ve Dobrica askerleri Kantemir'e katıldılar. Kantemir paşa dahi askerini tertip edip Tuna kenarında Şahin-Giray üzerine vardıkta, ol dahi askerini tertip edip, Rüstemvarî bir cenk oldu ki, feleğin Behramı, kılıcını hayretinden yere çaldı.

Kantemir bahadır, merdçe cibilliyetinde olan yiğitlik cevherini meydana koydu, kendine tâbi olan ve katılan kan dökücü Nogaylar dahi, muhaliflerinin başlarını vücutlarından ayırıp sert muharebe eylediler. Sonra Kantemir zafer kazanıp Tatar kanından Tuna nehri kırmızı oldu. Ve kurtulabilenler ile Şahin-Giray bir kayığa binip Tuna'yı geçip, kaçarak namusunu berbat etti.

Tatar askerinden pek çoğu kılıçtan geçip pek azı kurtuldu. Allahın inâyetiyle bu cenkte Şahin-Giraydan bir miktar intikam alındı.

Kazakların Yeniköyü istilâsı (I.S.):

Donanma Kefe'de, han işi ile uğraşırken Ten **(Don)** kazakları Karadenizi boş bulup yüz elli kıta şayka (I.S.) ile şevvalin dördüncü günü Boğaz hisarına gelip Yeniköyü yağma ve birkaç dükân yakarak hasarat (I.S.) ettikleri malûm olunca İstanbul'dan bostancılar ve sekban-başı, neferleriyle gemilere binip hücum edicek **(edince)** Kazak eşkiyası bir an duramayıp geriye deryaya kaçtılar. Mel'unların bu derece gayret ile boğaza hücumu hiç bir târihte işitilmemiştir.

Nemce (Avusturya) serhaddi ahvali:

Bu sene de Betlen Gabor'dan mektup gelip Flandr, Danimarka ve İsveç kralları mezbura **(adı geçene, yâni Betlen Gabor'a)** adamlar gönderip Osmanlı devleti ile dostluk için arabuluculuk rica ettiklerini bildirmekle, her birine nâmeler **(mektuplar)** yazılıp Budin beylerbeyisi vezir ve serdâr Sofu-Mehmed paşaya dahi emirler ve mektuplar gönderildi. Tâ ki, ol tarafta Betlen ile barışı yenileme hususunda meşveret (I.S.) eyleye... Zira evvelce imparator ile sulh **(barış)** hususunda mutlak salâhiyet için ferman istemekle, mezkûr vezir **(Sofu-Mehmed paşa)**, pâdişah tarafından tam salâhiyetle vekil ve serasker nasp **(tâyin)** olunup, el altında olan bir karış toprağa ve Vaç kalesine, öte taraftan karışılmaya deyû yazıldı.

Arko kalesi vakası:

Cezayir eyâleti ile Tunus memleketi arasında olan Arko demekle tanınan kale Araplarının, eskiden vergilerini Tunus hazinesine veregelip, Cezayir askeri ile Tunus askeri arasında bu kale hususunda çekişme olmakta idi.

Evvelce Tunuslu tarafmdan der-i devlete adam gelip ol yerin Cezayir toprağına alâkası olmadığını bildirmekle, karışmayalar dyeû emir verilmişti. Cezayirli bir yere gelip,

«kale bize lâzımdır, biz zaptederiz» deyû tekrar kavga etmekle, Tunus ve Cezayir âyanından (I.S.) Tunus müftisi Şeyh Ebu-l-Hasan ve eski yeniçeri ağası Abdurrahman ağa ve Süleyman kaptan ve Cezayirliden iki nefer azledilmiş yeniçeri ağası ve iki bölük-başı ve iki yaya-başı ve iki oda-başı birkaç nefer ile der-i devlete gelip, Şeyhülislâm ve kadı-askerler ve yeniçeri ağası önünde meclis kuruldu.

İki tarafın temessükleri (I.S.) görüldükte adı geçen kale, Cezayir arazisi hududuna elli altmış merhale **(konak)** uzak, ve Tunus eyâletine on merhale yakın olup şimdiyedek vergiyi Tunus hazinesine viregelmekle şeriat ve kanun gereğince Tunus eyâletine hükmolundu.

Kavgayı ve düşmanlığı ortadan kaldırmak için devlet tarafından Tunus beylerbeyisi zaptedip, mahsulü için, İstanbul'dan her sene varan mübaşire (S.B.) maktuan **(kesenek) ile)** iki bin riyal (S.B.) kuruş verilip, Medine-i Münevvere fukarasına vakfolup İstanbul'dan giden Surre ile gönderilmek üzere, iki taraf büyükleri karar ve rıza verdiklerinde **(razı olunca)** izah edilen şekilde hatt-ı hümâyun **(pâdişah fermanı)** ve ahkâm-ı şerife **(pâdişah hükmü)** verildi.

Bugün dahi Darüssaade ağası tarafından bir kapıcı gidip, o pâreyi İstanbul'a getirirler ve surre malına eklenip yerine gönderirler.

Vakaayi-i Sene Erbaa ve Selâsin ve Elf

(Bin otuz dört senesi olayları)
(Hicrî 1034 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1624 senesi Ekim ayının on dördüncü pazartesi gününe rastlar)

Askerin Tokat kışlağına avdeti:

Çün serdâr-ı ekrem (I.S.) Çerkes-Mehmed paşa Abaza paşaya gaalip olup, Abaza Erzurum'a kaçtı. Takip edip, Abaza cürmünü itiraf ve affını rica etmeğin (etmekle) Erzurum eyâleti verilip, muharremde Erzurum muhafazasına iki bin kadar nöbetçi yeniçeri tâyin olunup eyâletin etrafı emir ile zaptolunmuştu.

Safer ayında mülâzimlere hizmetler dağıtılıp Rebiülevvelde Tokat kışlağına girdiler. Sipahiler Kastamonu'ya, silâhtarlar Karaman eyâletine kışlaya gönderildi. Diyarbekir vâlisi tarafına evvelce mühimmat (I.S.) hazırlanması için defter ve emir yazılıp kırk bin keçi derisi tulum, on iki badaluşka (I.S.) toplar, mühimmatı ile ve dört yüz kelek (1) ve yüz yirmi bin kile arpa, kırk bin kile buğday ve yeniçeri peksimedi ve Kilis ve Türkmen voyvodalarına iki yüz yirmi beş katar deve ve elli bin koyun satın alınması için emirler yazılıp Afşar sahrasından gönderilmişti.

---

(1) Nehir geçmek için şişirilebilen büyük tulumlardan yapılmış sal.

Serdâr-ı âzam Çerkes-
Mehmed paşanın vefatı ve
Hafız paşanın serdârlığı:

Çün asker kışlaya dağılıp devlet âyanı (I.S.) Tokat kışlasında kaldı, vezir-i âzam Mehmed paşa birkaç gün hastalanıp Rebiülevvelin on sekizinci günü vefat eyledi (2)

Yeniçeri ağası Hüsrev ağa ve Bâkî paşa arz ve mahzar (I.S.) yazıp «Serdâr merhum oldu, İstanbul'dan serdâr çıkıncaya kadar zaman geçer, Diyarbekir beylerbeyisi Hafız paşa, kapısı (**maiyetindeki asker ve hizmetkârları**) mükemmel eski vezirdir ve Bağdad ahvaline vukûfu vardır» deyû Reis Durak efendi ile gönderildi. Teklife göre sadrâzamlık mührü Hafız paşaya verilip serdârlık emri ile Kapıcılar kethüdasına verilip gönderildi.

«Niçin sadrâzamlık mührünü Hüsrev ağa kendine istemedi?» deyû İstanbul'da bazı sözler olmakla, Hüsrev paşaya pişmanlık gelmişti. Sonra ana dahi vezirlik pâyesi ihsan olunup, giderken Murad suyunda berâtı (I.S.) gedli.

Defterdar Bâkî

Paşanın vefâtı:

Bu esnada Defterdar Bâkî paşa ki vergi toplamakta çok şiddetli bir kimse idi; vefat edip Tokat defterdarı Osman efendi defterdar oldu. Osman efendinin yerine Peçevili İbrahim efendi defterdar oldu.

---

(2) Mehmed paşa, milâdî târihle 28 ocak 1825 te vefat etmiştir. Müezzin-zâde Hafız Ahmed paşa da 29 Rebiülâhır 1034 - 8 şubat 1625 te sadrâzam olmuştur. Ondan evvel sadrâzamlık Gürcü-Mehmed paşaya teklif edilmiş. Fakat Mehmed paşa sadrâzamlığı kabul etmemişti.

Şâirlerin kehâneti bâbında:

Sadrâzam Mehmed paşa serdâr olup sefere çıktıkta Bâkî paşa defterdarlıkla bile çıkmıştı. Ol vakitte şâir Nef'î demişti:

İşte oldun yine hâlâ sefere defterdar
İstikaamet yoluna gitmeğe himmet eyle

Bu beyti Bâkî paşa kendi okuyup daima tekrar edermiş. Filhakia merhum İstikamet efendi gibi, Bâkî paşa dahi bu sefer de fevt olup **(ölüp)**, Nef'î'nin lâtifesi tamamen isabet etti.

Mühr-ü hümâyun **(pâdişahın mührü)** Hafız paşaya ulaşıp birkaç günden sonra otağını Cülek sahrasına çıkarıp kendi dahi alay ile Recep ayının yirmi yedince günü Diyarbekir'den çıkıp nüzul eyledi **(indi, kondu)**.

Etrafa emirler gidip sefere dâvet olundu. Tokat kışlasından Hüsrev ağa, yeniçeri askeriyle ve altı bölük ağaları (S.B.) kalkıp Ramazanın ilk günlerinde orduy-u hümâyuna katıldılar.

Kızılbaşların, Altın köprüde mağlûbiyetleri:

Evvelce Karaman beylerbeyisi Çerkes-Hasan paşa Cezire ve Hısn Keyf **(Hısn Keyfa)** taraflarında kışlayıp Altın köprü ve Kerkük'te kızılbaşın toplandığı haberi yayılmakla adı geçen paşa, Küçük-Ahmed ile üzerine gitmişti. Varıp köprünün öte başında kızılbaş askeri, beri tarafta bunlar durup biraz cenk ettiler. Akşama doğru Kızılbaş askeri galip gelir gibi olup Ahmed ağa yanındakilerle hücum ve gayret edip mel'unları döndürdüler. Onlar on bin kadar, bunlar dört bin ancak var idi. Cümle bir baştan sürüp Kızılbaşın askerini bozdular. Birazı kırılıp kaçtılar. Kerkük kalesine

düştüler. Birkaç yüz baş ve bir miktar canlı Kızılbaşı Diyarbekir'e gönderdiler.

Mağlûp olmuş olan Kızılbaş askeri Kerkük'e vardıkta, anda **(orada)** olan Kızılbaşlar dahi duramayıp kaçınca, Bostan paşa kaleye girip zapteyledi.

Kızılbaş askerinin
Gürcistan'da mağlûbiyetei:

Eski zamanlardan beri Gürcistan ümerâsı (I.S.) Osmanlı hânedânına (S.B.) boyun eğmekle Râfızî askerlerinin taarruzundan masun iken **(muhafaza edilmiş)** bazıları hilekâr Acem Şahının hilesinden gaflet edip ol tarafa boyun eğip müdârâ (I.S.) şeklinde ülfet ve birlik göstermekle nice mamur **(bayındır)** şehirleri yağma edilmiş ve malları, iyâlleri esir edilmiş ve hasarat olmuş olup, şahın günden güne zulmü artmakla Zokum hâkimi Tahmurs Han bunların çirkin hareketlerine tahammül edemeyip birkaç defa Gürcistana zarar vermek maksadiyle gelen hanlara karşı çıkıp bozmuştu. Bu defa Kârtîl hâkimi Mağrav Han ve Güril (1) ve Dadyan, Açıkbaş ve Karakalkan hâkimleri ve diğer Gürcistan ümerâsı (I.S.) ile birlik olup, Gürcistanı istilâ (I.S.) niyeti ile gelen Karçıkay han ve umumiyetle Kızılbaş askeri ile dövüşmeğe azmeyledi.

Adı geçen Magrav, itaat şeklinde Şah ordusunda idi. Otuz bin kadar Kızılbaş ve namdar **(namlı, şöhretli)** hanları Karçıkay hana koşup **(beraberine verip)** Magrav ile Gürcistan yağmasına göndermişti. Magrav dahi gizlice Tahmurs han ile haberleşip, sözleşilen yer ki, Gürcistana girecek dar bir boğaza varıldıkta hazır olup, belirli vakitte hücum ederiz deyû anlaşmışlardı, ve Magrav kendi adamlariyle geriye kalıp Kızılbaş askeri ol boğaza girip gaafil kondukta, herkes kendi âleminde, kimi uyku ve istirahatte kimi ayş ve işret

(1) Guril, Guria şeklinde de okunur.

deminde iken, dağlardan Gürcü askeri zuhur edip, beriden Magrav Karçıkay'a varıp:

— Ne durursun Hanım!

Deyup ata bindirip:

— Askere de tenbih olunsun, binip hazır olsunlar!

Derken:

«Gürcü kırmak nice olur? Gör mel'un kızılbaş!»

Deyû elindeki mızrak ile Karçıkay hanın koltuğu altından urup öte tarafından çıkardı. Karçıkay han dahi:

— Hay kâfir! Şahın çöreği sana haram olsun!

Diyerek atından yıkıldı. Karçıkay'ın oğlu, anı görüp:

— Hay neyledin? Bire şah düşmanı!

Deyû üzerine hücum edicek, kılıç ile çalıp, anın dahi başı ile bir kolunu düşürdü.

Kızılbaş askeri birbirine girip diğer hanlar dahi neye uğradıklarını bilüp şaşırmış dururlarken gürcü beyleri yer yer üzerlerine üşüp, bir mertebe kırdılar ki, otuz bin kızılbaştan üç bin kızılbaş güçlükle kaçtı, at boynuna düşmekle Şah ordusuna can attılar.

Gürcü dilâverleri (yiğitleri) kaçanların ardınca düşüp Karabağ sınırına varıncaya kadar yetiştikleri ve rast geldikleri kızılbaşların kellelerini toprağa yuvarladılar.

Cenkleri ol vakit fecirden akşamadek devam edip bu kadar bin nüfus kılıçtan geçti.

Karçıkay, kendi ve oğlu ve Emir-Gûne han ve Kazgan Han oğlu ve Şirvan Hanı Yusuf Han, ve Mehmed Han ve Süleyman Han ve on adet sultanların başları kesilip sırıklara sarılıp, sancakları kerrenayları (.S.) ve kûsları (büyük davul) ile altı yedi bin baş ve yirmi kadar dil (esir) serdâra gönderilip, Magrav oğlu bazı Gürcistan âyanı (I.S.) ile Ramazanın yirmi birinci günü orduy-u hümâyuna geldiler. Şehirden zimmîler sürülüp, başları birer ağaca dikilip kûs ve kerrenaylariyle, sancakları baş aşağı, serdâr ocağı önünden geçirip, sonra Amasya beyi Mehmed bey ile der-i devlete gönderildi.

Gürcistan tarafına asker gönderilmesi:

Magrav'ın mektup ve bildirisinde:

«Eğer bu tarafa İslâm askeri teveccüh ederse fırsattır, Umumiyetle Gence ve Karabağ ve Şirvan halkı dönüp itaat ederler. Erdebil semtleri dahi zaptolunur. Zahire ve diğer mühimmat bakımından bu yerler zengindir. Zahmet çekilmez. Kızılbaş memleketine büyük zarar verilip çok işler görülür.»

Deyû yazılmış.. Adamları ağızdan söyleyip üstüne düştüler.

Hafız paşa, Bağdad üzerine memur olmakla, Gürcistan tarafına gitmeği münasip bulmayıp, sağ ve sol bölüklerinden iki bin kadar kul oğlu yazılıp, ağaları ile Batum beylerbeyisi Ömer paşa Gürcistan'a serasker tâyin olundu. Bir miktar yeniçeri ile kul oğulları Ömer paşaya gönderildi.

Ol serhadlerde olan beylere emirler yazıldı ki, Gürcistan beyleriyle birleşib serdâr o tarafa varıncaya kadar Kızılbaş memleketini yağma edeler..

Kaytak hâkimi Usmi Hana dahi nâme gönderilip Dağistan askeriyle hazır olup bir taraftan Kızılbaş askerini urasın, deyû sipariş kılındı.

Lâkin bu sene o tarafta pek o kadar iş görülmedi.

Peçevili eder:

Magrav'ın adamları Hafız paşaya gelip gidip doğru dürüst cevap rica ettiler.

Hafız paşa:

— Bizi saadetlû pâdişah Bağdad fethine memur etmiştir. Biz Gürcistan ve Şirvan semtlerine memur değiliz.

Dedi. Ben çok uğraştım, olmadı.

İş olacağına kanaatim yoktur. Meçhul işlere vakit sarfı ile, mühim olan hizmetimizden geri kalmak münasip değildir, dedi.

— Eski pâdişah ve vezirler muvaffak oldukları fütuhat (S.B.) hakkında bilgileri var mıdır?

Serdâra lâzım olan, gerçeğe en yakın inanış ile bir tarafa gitmek ve tevekküldür. Şimdi Bağdad'a varıp fethedeceğinizi yakinen bilür müsüz?

Dediğimde:

— İnşallahü teâlâ gerçeğe yakın zannım odur. Belki hiç şüphem yoktur.

Deyû cevap verdi.

Yeniçeri ağası Hüsrev ağaya varıp söylediğimde;

— Biz emir kuluyuz, itaat etmekten başka işimiz yoktur. Serdârın emrine uymakla memuruz.

Dedi.

Lâkin Hüsrev ağa, içinden, Hafız paşanın muvaffak olduğunu istemezdi. Anın için bu tarafa gitmesine çalışmadı. Çünkü Şah Abbas, Şah olalı bu kadar tabanca yememişti. Gürcistan tarafına ehemmiyet verilse, büyük zafer ümid olunurdu.

Ama Kâtip Çelebi fezlekesinde der ki:

Hafız paşa Peçevili sözüyle hareket edip Gürcistan tarafına gitmek lüzumsuz idi. Bir vilâyet tahribi ile Şah Bağdad'ı verir mi idi? Bağdad'ın fethi ile memur iken başka tarafa gidip, bir iş göremediği surette azarlanmaz mı idi? Vaktiyle Sultan Süleyman dahi Nahcıvan'a varıp, husule gelen sonuç târihlerde yazılıdır. Vâkıâ Hafız paşa Bağdad'a varmakla bir iş görülmedi. Ancak askere tecrübe hâsıl olup, Bağdad'ın kolaylıkla elde edilmesinin mümkün olmıyacağı bilindi.

Kızılbaşların Gürcistandaki hareketlreinin hikâyesi:

Târih sahibi bu meseleyi bu şekilde tahkik eder ki,

Bundan evvel Sultan Ahmed Han devrinde, Gürcistan melikleri neslinden olup yüzünün güzelliği ile dünyaca meşhur ve letâfet ve dilberlikte akranı olmayan Tahmurs adında Gürcistan beyzâdesi ki güzelliği o memleketlerde velvele salmıştı, Şah Abbas onun bu veçhile güzelliğini işittikte va-

sıtalar pehda edip, bir yolunu bularak avlayıp hizmetine almış ve yetiştirmişti. Olgunluk çağına gelince «Tahmurs Han» adiyle, Gürcistanın hükümet merkezi olan Zokum şehrine tâyin eyledi.

Sonra Tahmurs Şah, Aceme muhalefet edip Van beylerbeyisi olan «Türkçe Bilmez Hüseyin paşa» dan yardım isteyip, fakat imdat ulaşmadan acele ile Gürcistan askerini kaldırıp kızılbaşla tutuşup çok katl ve yağma eder.

Şah Abbas dahi Gürcü beylerinden Mağrav bey nam aznavura iltifat edip, anın kuvveti ile Tahmurs handan intikam almak için Gürcistan'a asker çektikte, Tahmurs, «Açıkbaş» denilen ülkeye kaçıp, Acem Şahı Gürcistan'ı katl ve yağma ile harap, binalar ve köyler, bilhassa Gürcülerin hükümet merkezi olan Zokum şehrini yıkıp yakıp harap etti.

Acem askeri dönünce, Şah kendi maiyetinden Peyker Sultan adında bir şahsı Gürcistan'a Han tâyin edip adalet ve memleketin tamiri ile tenbih eyledi.

Zokum harap olmakla Peyker Sultan dahi Kınık suyu kenarında Kelhıs adlı şehri tamir ve kuvvetlendirip orada oturdu. Ve adaleti yapıp şöyle ilân etti ki:

«Şah buyurduğu budur ki herkes ev ve tarlalarını tamir edip kazanç ve kârı ile meşgul olup, tohumu olmayanlara hazineden tohum ödünç verile.. Bu suretle üç yıl tamamlanıncaya kadar bütün vergi borçlarından muaf (affedilmiş) olalar..»

Bu ilân üzerine dağ ve sahrada perakende olan Gürcü reâyâsı yine toplanarak memleketi imara başlayıp, memleket mamur (**bayındır**) oldu. Kızılbaş korkusundan gizlenen ve kaçan Gürcüler meydana çıkıp kaybettiklerini düzeltmeğe başladılar. Ve Peyker Sultana hepsi itaat ettiler. Ama Peyker Sultan Gürcülerin çokluğundan endişeye düşüp, Şaha haber gönderip:

«Gürcüler yine çoğaldı, belki baş kaldırırlar.. Hâlen mevcut olan on bin kılıca gelür Gürcü toplanmıştır. Emrin nedir?»

Dedi.

Şah dahi korucu-başısı, yukarıda adı geçen Karçıkay Han ile birkaç bin kızılbaş ve Magrav beyi dahi koşup **(yanına verip)** Gürcistana gönderip açıkta tenbih eder ki «Magrav bey ile danışmadan hiç bir işe başlama!», ve ayrıca tenbih eder ki, kendinden, gizli mektup ve fermanı bekleyip ana göre hareket eyleye.

Vakta ki Karçıkay Han ile Magrav bey Gürcistan diyarına varırlar.. Ferman çıkarıp ilân ederler ki, Peyker Sultana itaat edip Şaha dost olanlar falan mahalle gelip bahşişlerini alalar..

On iki bin Gürcü toplanıp ilân edilen yere yüz tuttular. Tâ ki yoklama olup bahşiş alalar..

Fakat ayrıca ve gizlice gelen mektubunda Şah şöyle yazmış ki:

«Sen ki korucu-başısın! Gerektir ki yoklama bahanesiyle topladığın Gürcüleri toptan katleyleyesin! Magrav'ı da sağ komayıp, hangi hile ile olursa olsun katledesin!»

Demiş.

Bu şekilde bir nâme **(mektup)** yazıp postacı ile göndermiş ki, bu mektubu Gürcü beyi Magrav'a göstermeyip Karçıkay'a vere..

Fakat haberci, muvazaadan **(danışıklı döğüş)** ten habersiz, meseleyi ters anlayıp mektubu korucu-başıya göstermeyip Magrav beye verir. Magrav bey okuyup işe vâkıf olunca, yoklamaya hazır olan on iki bin Gürcüye haber gönderip bildirir. Ol cahiller, böyle bir şeye ihtimal vermeyip inanmadılar.

Magrav dahi Gürcülerin inanmadıklarını görüp meseleyi saklayıp: «Görelim nasıl sonuçlanır?» dyeû kendi askerini,

başına toplayıp Karçıkay'ın ordusundan geride tetikte durup sabreyledi.

Peyker Sultan dahi Gürcüleri toplayıp yoklamaya gönderip, bir dağ ardından dolaşıp sahraya çıktıklarında, kızılbaş hazır idi. Boğazdan taşra çıkanları kılıçtan geçirip bu suretle dört yüz kadar Gürcüyü kılıca lokma ettiler. Birkaç geride kalanlar, geriye can atıp hali bildirdiklerinde Gürcüler Magrav'ın doğruluğunu öğrenip, üzüldüler. Peyker Sultan ile Karçıkay han toplanmışlardı.

Beri tarafta Gürcü başbuğları ile Magrav gizlice haberleşip anlaşırlar ki, sabah erken saatte kalablık halde, Acem Hanlarını basıp, kızılbaşları tamamen katledeler.

Gürcü yiğitleri umumiyetle hazır olup seherle beraber Mağrav tarafına toplanırlar. Mağrav dahi atına binip, Nizesini (mızrağını) alıp, Karçıkay'ın çadırına varıp:

— Han'ım, ne durursun? Tahmurs geldi, bastı!

Dedi. Ol dahi taşra çıkıp atına bindiği gibi böğründen urup katleyledi. Nitekim yukarıda anlatılmıştır.

Karçıkay mel'unu Erdebil vak'asında Muhammed ümmetine ettiğinin cezasını buldu. Bu şekilde bu kadar hanlar, nice kızılbaşla katlolundu.

Bundan sonra Magrav bey istiklâl (bağımsızlık) dâvasını ve Gürcüler kendine itaat etmekle Şahlık iddiasını edip «Bende-i Şâh-ı vilâyet Mağrav şay = Vilâyet şahının bendesi Magrav şah» deyû kendi adına para bastırdı.

Acaiptendir ki, Müslüman olmazdan evvel Rafızî (S.B.) âdetlerine göre hareket etti.

Acem Şahı bu vak'adan haberdar olunca, korucu-başı ettiği İshak hanı, Emir-Gûne han ile, nice bin kan dökücü Rafızîler (S.B.) koşup Mağrav üzerine gönderdi. Mağrav dahi kalabalık asker ile karşı koyup, harp edip bu cenkte Emir Gûne'nin kolunu kılıçla yaralayıp, attan yıkıldıkta Gürcülerden dört nefer Aznavur merkumun (adı geçenin, Emir-Gûne'nin) başını almakta yarış ettikte, Emir-Gûne'nin mirahoru ki, bir civan bahadır idi, gelip ol dört Aznavur ile

cenge durup birini katl ve üçünü yaralayıp, Emir-Gûne hanı koltuklayıp ata bindirip kurtardı. Fakat memleketine vardıkta Emir-Gûne ol yaradan kurtulamayıp helâk olmuştur.

Bu vak'ada dahi Kızılbaş askeri pek fazla kılıç yiyip seraskeri ile pek az askeri kurtuldu.

Bundan sonra Mağrav Gence şehrini ateşe yakıp, dönüp Gürcistan tarafına müracaat eyledi. Meğer Tahmurs, kızılbaş korkusundan âvâre olup Kars semtlerinde gezerdi. Bu defa Mağrav yüzünden Gürcülerin muvaffak olduklarını haber aldı. Ve biliyordu ki Mağrav, hükümdar sülâlesinden olmamakla, hükümdarlık onun olamıyacaktır. Adamlarını toplayıp, hükümet merkezi olan Zokum şehrini imar edip pâdişahlığa oturdu.

Gürcüler anı işittikte, esasında Melik-zâde **(hükümdar oğlu)** olduğu için itibar edip andan tarafa döndüler ve yanına güruh güruh varmağa başladılar.

Mağrav dahi uzağı görür kimse olmakla Kızılbaştan yağma edilen eşyadan birkaç atı ve hediyeleri Tahmurs'a gönderip, hediye edip ve mektup yazıp ululayarak boyun eğme suretini gösterdi. Fakat kendisinin hazmı kabil kimse olmadığını düşünmekle, mânen Tahmurs'tan soruşturup, kendine tâbi olanların büyüklerinden bir güruh Aznavurlar ile diyar-ı Ruma **(Osmanlı ülkesine)** kaçıp Osmanlı devletine mülteci olup **(sığınıp)** serdâr Hafız Ahmed paşayı ol semte götürmek için tamahını uyandırdı.

Cennetoğlunun çıkışı ve Dişlenk Hüseyin paşanın serdârlığı:

Bu sene olaylarındandır ki, «Cennet Karı oğlu) nam bir müfsit, Karesi sancağı hududunda reâyâyı muhafaza bahanesiyle meydana çıkıp ve zamanla kuvvet bulup itaatten çıkıp Kazdağı ve ol havali Türklerinden pek çok ırgat top-

layıp fesada başladığından, ortadan kaldırılması icap etmişti.

Ramazan ayında mülâzim yazılıp haraç defterleri verildikten sonra Anadolu sipahileri bir yere gelip Rum-Mehmed, diğer zorba-başılarını kaldırıp vzeir-i âzama varıp:

«Ortaya çıkan Cennet oğlu, Aydın ve Saruhan diyarlarını yağma ve emlâk (mülkler) ve eşyalarını tâlân ve nice zararlar vermektedir. Elbette üzerine asker tâyin olunup hakkından gelinsin!»

Deyû ısrar etmeleriyle, vezir-i âzamın kethüdası Kanlı-Mehmed ağaya paşalık pâyesi verilip ol semte (tarafa) serasker tâyin olundu. Aynı zamanda, Anadolu eyâletinden ayrılan Dişlenk-Hüseyin paşa, beraber gitmeğe memur olup sağ ve sol bölüklerinden dahi bir miktar asker tâyin ettiler.

Askerin bir nicesi bu bahane ile dönüp gittiler. Dişlenk-Hüseyin paşa iş bilir bir adam idi. Midilli adasından, Bergama, İçel ve o taraflardan bir çok tüfenk-endaz Sarıca (S. B.) yazıp ol müfsitlerin üzerine vardılar.

Rebiülevvelde Manisa sahrasında iki taraf saflarının karşılaşması vâki oldu. Cennet oğlu dedikleri cehennemlik ana mukavemet edemeyip, muharebeden sonra mağlûp olup, sonra Denizli'de yakalandı ve en şiddetli ölümle Birgi'de katlolundu. Adamlarından ele girenlere âman verilmeyip kazığa vurulup en şiddetli işkence ile katlolundular.

Murad paşanın Bağdad tarafına gitmesi:

Evvelce Halep beylerbeyisi Murad paşaya vezirlik ile der-i devletten Diyarbekir eyâleti verilip yeri, Şam'dan ayrılan vezir Mustafa paşaya verilmişti.

Bağdad tarafından casus gelip, «Kızılbaşların çoğu çıkıp, İmam Ali Radiyallahü anhın ziyaretine gittiler, Bağdad

boştur» demekle, vezir Murad paşa serdâr tâyin olunup Anadolu beylerbeyisi İlyas paşa ve Abdal paşa ve birkaç sancak, toplamı on beş bin kadar asker ile koşulup, önce varıp Hille ve İmam Musâ semtlerinden Bağdad'ı muhasara edip, kızılbaşı içeri komayalar, deyû gönderildi. Fakat bunlar gönülsüz, zorla gittiklerinden üçüncü gün yeniçeri ağası dahi tuğlarını gönderdi.

Serdâr-ı Ekrem Hafız-Ahmed paşanın Bağdad tarafına hareketi:

Çün Çölek sahrasında dernek tamam olup beylerbeyiler ve diğer memur olan asker geldi, Bağdad hususunda konuştular, Hafız paşa:

— İnşallahü teâlâ Bağdad fethi çok kolaydır, dedi. Paşalar ve beyler:

— Her ne kadar kolay ise de toplar ve kale muhasarası cengi mühimmatı (I.S.) kâfi derecede lâzımdır, demekle:

— Dört kıta bedaluşka (I.S.) top yeter.

Deyû kaleden indirip arabalara kodular. Fakat dane **(güller)** ve barut hususunda ihtimam (I.S.) olunmayıp, hazır bulunanları yolladılar. Hattâ konuşma sırasında Hafız paşa:

— Kalenin miftahı **(anahtarı)** cebimdedir.

Dediği halk arasında yayıldı. Serdâr Hafız-Ahmed paşa marifetli, zekâ sahibi, zihni açık, ilâhî ilimlerin çoğunda mahir (I.S.), güzel tabiatlı ve kavrama üstünlüğü ile şiir ve güzel yazı yazmağa kaadir, hazır cevap şâir idi.

Zilhicce başlarında göçüp dağ kapısına konup kurban bayramının ertesi günü oradan dahi kalkıp, Allahın yardımına mazhar asker ile yola düzülüp kendi şiirlerinden şu beyitleri okuyarak Mardin semtine revâne oldular:

Bizimle Kerbelâ vâdîsine hem-derd olan gelsün
Sınasun arsa-î ferzânelerde merd olan gelsün
Aduvdan intikam almak için azm ittik ey Hâfız
Ko!. Bu lâf ve güzâfı, işte meydan merd olan gelsün (1)

Eski Musul'dan, yukarı Dicle geçilip o ayın sonlarında Musul'a varıldı. Murad paşa giderken İlyas paşa ile çekişip İlyas paşa Musul'da kalmıştı.

Kendi Hille üzerine varıp ol tarafta olan kızılbaşları ürkütüp Bağdad'a göçürdü. Musul'da askere zahire dağıttıktan sonra göçülüp Zap suyu geçildi ve Altın köprüden Kerkük üzerine gidildi.

Defterdar Yahnikapan-Abdülkerim paşanın katli:

İstanbul'da olan havadistendir ki, Sipahi tâifesi saldırıp, ol fitnede defterdar Abdülkerim paşa ki, Yahni-kapan demekle lâkaplanmıştır, pâdişahın gazabına düçar olup katledildi ve bütün malı mîriye (.S.) alındı.

Mezbur (adı geçen) evvelce softa tâifesinden ve ilim öğrenmek isteyenlerden olup, Sultan Bayezid Veli imaretinde (I.S.) mülâzemet (stajiyer) ederdi. Çok tamahkâr olup (yemeğe) şiddetli hücumundan dolayı «Yahnikapan» lâkabını orada almıştır.

Dış meselelerde istidadı olmakla, Sultan Bayezid-i Veli câmi-i şerifinde nice zaman hatip olup, Sultan Ahmed han devrinde Ekmekçi-zâde Ahmed paşaya, baş defterdar iken intisap edip (I.S.) dünya işlerine meyilli ve mal tahsili fenninde maharetli olmakla, çok hizmetlere karışıp Kaarun zengin olup, sonra Ekmekçi-zâdenin vefatından sonra mal kuvvetiyle, hitabetten el çekip, yeni pâdişahın cülûsunda

(1) Bu şiiri tam anlayabilmek için, içindeki lûgatleri birinci ve ikinci cilt sözlüklerinde bulabilirsiniz.

defterdar Bâkî paşadan sonra fiilen baş defterdar olup cülûs sırasında ve sonra hadsiz hesapsız mal toplayıp mültezimleri (S.B.) fakir ve muhtaç etmişti. Hakkında şunları demişlerdir:

Ekmekçi-zâde kıldı dünyâyı nâna (ekmeğe) muhtaç
Âhar simât-ı devlet (1) yahni-kapanın oldu.

Sonra para kuvvetiyle defterdarlığına vezirlik ilâve ettirip, büyük vezirlerin sayılılarından olmuştu. Nihâyet bu sene sipahi baş kaldırıp Yahnikapan azl ve mallarının zaptı ferman buyuruldu. Para canlısı alçak adam olmakla, malının yerini söylemediği için hapishanede işkence olunup demir levhalarını kızdırıp ateş önünde oldukta, çıplak vücuduna bastırıp, vücudunu bu şekilde yara yara üzerine edip bu gûne azaplarla malını söylettiler ve mîriye (I.S.) aldılar.

Fakir Yahni-Kapan bu azaptan sıhhat bulamayıp ölüp yerine Ebûbekir efendi defterdar oldu.

---

(1) Devlet sofrası.

Vakaayi-i Sene Hamse ve Selâsîn ve Elf

(Bin otuz beş senesi olayları)
(Hicrî 1035 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdî senenin 1625 senesi Ekim ayının üçüncü cuma gününe rastlar)

Kara-Harman cenginde kazakların mağlûbiyeti (Yenilgisi): (1).

Evvelce kapudan Recep paşa, kırk üç pâre kadırga (I.S.) ve kalite (S.B.) ile Karadenize çıkıp Varna'ya vardıkta Kurban bayramı olup, donanma halkından yeniçeri ile cebeci arasına nifak (I.S.) düşüp, cebeciler kaleye girip top ve tüfenk ile döğüştüler. Üç nefer yeniçeri, dört nefer cebeci düşüp salıncakları bozuldu.

Ertesi gün Recep paşa divan edip, fesada sebep olan iki cebecinin boynunu urdurdu. Andan (**oradan**) geçip Kelgra ve Balçık ve Menkalye ve Kara-Harman ve Soluna ve Kili, Ak-Kerman boğazını geçip Özü'de Kılburun önüne vardılar. Ahalisinden kazak şaykaları (I.S.) ahvali soruldukta:

«Üç yüz kadar şayka gördük, bu kenarlarda gezerler.»

Deyû haber verdiler. Sonra Trabzon tarafına gittiler deyû haber yayılmakla konuşulup ol tarafa yönelme sırasında Özi halkı akla uygun görmeyip:

---

(1) Kara-Harman, Köstence'nin kuzeyindedir.

«Yolalrı budur, buraya muhafaza etmek mühimdir. Kande ise (nerede iseler) elbette buradan geçeler. Lâkin geceleri kenara yakın yatmayıp hazır baş durasız.»

Dediler.

Bir buçuk ay gündüz, Özi önünde duruup, akşam boğazdan yedi sekiz mil alarga deryada yatılurdu. Donanma taşrada iken, boğaza varmaları korkusu çekilirdi. Ol ihtimal ile Rumeli yakasını gezmeğe kalktılar.

Kara-Harman önüne yakın gelip yedi sekiz mil alarga giderken, kapudan gemisinin direk başında olan Gürcü:

«Köseler göründü!»

Deyû haber verdi.

Anların ıstılâhına göre «Kösler», şayka ve kazaktan ibaret olmakla bütün halk ayağa kalkıp sefinelerin çaştaklarını açıp levendler (I.S.) soyunup cenge hazır oldular.

Kırk üç pâre kadırgadan, kapudan yanında yirmi bir kadırga bulunup geride kalanının kürekçileri zebun (I.S.).. Rüzgâr yok... Geri kalıp henüz erişmediler. Mel'unlar dahi gemileri perakende görüp, rüzgâr dahi yoktur, fırsattır çatalım, deyû yürüdüler. Zira rüzgâr varken bir kadıgaya yüz şayka çatamaz. Limanlık havada **(ürzgârsız)** bir şayka bir kadırgaya sarılmak mümkündür.

Yirm bir kadırganın dokuzu yeniçeri gemisi idi. Kazak mağrur olup, her bir kadırgaya yirmişer, otuzar şayka çattı. Ve her birinde ellişer tüfenk-endaz kâfirler mevcuttu. Hepsi yürüyüp kadırgalara sarıldılar. Her geminin başı kaygusu olup birbirine bakmadan kaldılar **(birbirine bakmadılar)**. Hayattan ümitleri kesilip öyle bir cenk ettiler ki feleklerde melekler tahsin (I.S.) edip bu cengin şiddetinden hayrette kaldılar.

Kapudan paşanın bindiği baştarda (S.B.) uc fenerinden bilinip üzerine ziyade üşüntü edip baştan ve yandan koyul-

dular. Çünkü kıçta (geminin arka tarafında) darbzenler (I. S.) vardı ve tüfenk-endaz çoktu.

İki yüz kadar hain kâfir, canını dişine alıp, düşenlere bakmayıp baştardaya girdiler. Ortada direğe varınca girenleri bir derece kırdılar ki kâfir lâşesinden geçilmez oldu. Kürekçiler dahi cümle kazak korsanları olmakla fırsat bulup kürek çekmekten vaz geçtiler. Ayakları sıkı bağlı olmasa anların dahi döğüşmesi ve hücum etmesi tabiî idi.

Diğer gemiler baştardayı (S.B.) battı sandılar. Hele içeride olan kâfirler cümle kırılıp baştardaya sarılan şaykaları dahi baş alabanda (1) ile bastırıp iki tarafta olan şaykalar ile batırdılar.

Tersane kethüdası Hacı-Memi gemisi dahi batmağa yakın olmuştu. Uzun-Piyale gemisine dahi ziyade üşüntü ettiler. Allahın inâyeti ile cümlesini basıp üstün geldi. Ol yararlığı karşılığında Recep paşa Kelgırad limanında ona, tersane kethüdalığını verdi. Kâtip Mehmed efendi gemisi ki, Abdi kaptan elinde idi. Yeniçeriler orada dahi çok cenk ettiler. Can-Âlemzad Ağa gemisi tüfenk-endazı çok, hafif ve süratli gemi idi, üzerinde kıyâsa gelmez cenk oldu. Bir gemiden diğer gemiye imdat imkânsız olmakla her biri başlı başına var kudretini sarfedip çaresiz can ve gönülden döğüştüler.

Küffâr, galebe (üstün gelmek) derecesine varıp az kalmıştı ki ehl-i İslâm zafere ulaşmaktan meyus olalar. Ümmet-i Muhammed bu hali görüp, her şeyden ümidini kesip içten cenab-ı hakka dua ve niyaz edicek (edince) Allahın hikmeti ile, rüzgârdan eser yok iken, Allahın lûtfu ile rüzgâr çıkıp kadırgaların yelkeni doldu. Gûya ki her biri, ölü iken zinde oldu. Rüzgâr kuvveti ile ol mağrur mel'unları kadırgalar çiğneyip bir anda çoğunu aktardılar (altüst ettiler) şaykalarda olan kâfirlerin çoğu deryâya boğulup, sağ kalanları derya (deniz) yüzüne yayıldılar. Feryat ve figanları göklere erip derya (deniz) yüzü kızıl kanla boyandı.

(1) Gemicilik ıstılahlarından

Hâsılı üç yüz elli şaykadan ancak otuz miktarı güçlükle bir kenara kaçabilip geride kalanı battı gitti. Nihayet şaykalarda saz çubuklarından bir türlü örülmüş bağlı desteler olmakla batmağa engel olup su ile dolmakla içinde olan melunlar boğazına kadar suya battığı halde cenk ederlerdi.

Bu kazak tâifesi kadar it canlı, inatçı bir millet görülmemiştir. Sabahtan tâ ikindi vakti geçinceye kadar yetmiş kadar şayka, lâyık olduğu gibi batırılamadı.

Derya (deniz) işlerinde ömür çürütenler ve diğer cenkleri görenler, kazak tâifesinin bu defa olan cengini, hepsinden üstündür derler idi.

Ol gece orada yatılıp ertesi gün, batanlardan başka yüz yetmiş iki şayka ve yedi yüz seksen bir canlı esir defter olundu. Yaralı ve ölü hesaba gelmezdi. Karadenizde bu büyük zaferin bir misli daha olmuş değildir.

Sonra Balçığa gelindikte bir aksi rüzgâr çıkıp, dört gemi pârelendi. Geride kalanı selâmete çıkıp safer ayında tersaneye girdiler. Şaykaları ve esirleri rikâb-ı hümâyuna (I.S.) arzedip hil'atler giyip her biri mertebesince riayet olundu.

Hafız Paşanın meşvereti ve Bağdad muhasarası:

Muharrem ayında asker Kerkük sahrasına inip serdârın otağına paşalar ve beyler ve kul zabitleri gelip müşavere olundukta Hafız paşa dedi ki:

— Murad paşa varıp Bağdad etrafında olan Kızılbaşları kaleye girmekten men edeceğine, ürkütüp hepsini hisara sokmuş. Yedi sekiz bin kızılbaş ile Saru-han ve Mîr-Fettah Bağdad'a girmişler. Muhasara için kâfi miktarda toplarımız yok.. Ve Şah imdada gelür. Hâlâ Holo-Han-oğlu Ahmed han ülkesine girip yağma ederek Derne ve Dertenk boğazına varıp zaptettikten sonra Bağdad'a varmak doğru mudur?

Deyicek, kimi doğru görüp, kimi şöyle böyle dedi. Velhasıl her kafadan bir ses çıkıp, nihayet bunun üzerine karar

verdiler ki, doğru Bağdad'a varıp muhasara olunduktan sonra, Kasım günü geçti diye diğer seferlere kıyas olunmaya... Çünkü Bağdad mevsimi kıştadır. Yazın hararetin şiddetinden durulmaz. Cümlesi, Bağdad üzerine can baş feda ederiz, demekle, Hafız paşa dahi:

— N'ola, hemen siz hizmet edin!

Deyup dağıldılar. Ertesi gün Ahmed handan üç dört kızılbaş gelip mektup getirdi. Yazmış ki:

«Bağdad kendi ülkenizdir. Varıp ilk ağızda harap eylemen.. Evvelâ Şaha elçi gönderip doğruca anlatıp isten. Câiz ki vere.»

Gelen elçi piyâde beyi idi. Şahın durumunu sordular:

— Yirmi güne kadar size mülâkat eder **(buluşur)**.

Dedi.

Ol konaktan Musul vâlisi Süleyman paşa Musul'da zahire toplamağa gönderilip Bostan paşa yine Kerkük muhafazasına memur oldu.

Ertesi gün göçülüp Bağdad'ta olan Evliyay-ı kiram ve şüheday-ı i'zam **(büyük şehitler)** ziyaret olunduktan sonra saferin onuncu günü imam-ı â'zam türbesi yakınına konuldu. Sünnî mezhebinin başı olan Hazret-i İmamın, mübarek kabirleri olan kale, düşman elinden kurtarılıp, kale bekçisi serdârın huzuruna getirilerek siyaset kılıcı ile katlolundu. Ve İmam-ı â'zam ziyaret olunup tabutları üzerine amâme **(sarık)** ve örtü konuldu.

Ertesi gün kalkılıp kale karşısına inmek için teveccüh olundukta Bağdad'tan bir güruh silâhlı kızılbaş çıkıp cenge el sundular. Bir iyi cnek olup düşmandan bir nice dil **(esir)** ve baş alınıp, mel'unlar mağlûp olup hisara kaçtılar.

Bağdad'ın güney semtine, Şat **(nehir)** akıntısı ile aşağı kenara, karanlık-kapı önüne konulup, metris yerleri görüldü. Alay ile giderken kaleden hadsiz toplar atıldıkça askerin rezilleri ve zorbalar:

«Ala! Bağdad'ın anahtarını!»

Deyû serdâra işittirirlerdi. Evvelce Diyarbekir'de meşve-

ret (I.S.) sırasında «ziyade top ve mühimmat tedarikine ihtimam (I.S.) lâzımdır!» dediklerinde:

«Bağdad'ın anahtarları cebimdedir.»

Deyip top ve cephane tedarikinde kusur işlediğini başına kakarlardı. Hakikatte ise Hafız paşa, bahadır, söz anlar vezir olup, memur olduğu hizmette tedarik görmeyip kusur işlemesi akıldan uzaktır. Fakat onun niyeti, Acem memleketlerine akın edip gereği gibi vilâyetleri tahrip ettikten sonra Bağdad'ı kolaylıkla almak idi. İlk konuşmada bu fikrini meydana vurmayıp, icabına göre tedarik gördü. Sonra bu fikre asker razı olmayıp muhasaraya karar verdiler, mühimmat (I.S.) ise, muhasara mühimmatı değildi.

Ol gece üç top, sepetleri çevrilip, saferin on ikinci günü metrise girildi. Su kenarından Acem burcunu geçip, Ak-Kapı semtine doğru dizilip Halep vâlisi Mustafa paşa su kenarında, Yeniçeri ağası ve vezir, karanlık-kapıdan Acem burcuna varıncaya kadar, dahi öte, Rumeli vâlisi Gürcü-Mehmed paşa, Anadolu vâlisi Elhaç İlyas paşa, Maraş vâlisi Nogay paşa, Sıvas vâlisi Tayyar-Mehmed paşa, Karaman vâlisi Çerkes-Hasan paşa sekbanlariyle metrise girdiler.

Diyarbekir ve Basra'ya, mühimmat hazırlanması için tekrar adamlar gönderdiler. Birkaç gün üç top ile kale dövüldü. Gerçi Bağdad'ın hisarı ol kadar metin (sağlam) olmayıp top darbesinden yıkılurdu, lâkin hurma zenbilleri koyup ve içine toprak doldurup sağlam ve top perişan eylemez bir şey olurdu.

Tabiye yapılmasına ve toprak sürmeğe ve lâğıma çalışıp, Hafız paşa metriste (siperde) yatıp kalkıp askere in'am ve ihsan ederdi. Zabitlere ve neferlere haddinden fazla güler yüz ve riayet ederdi. Asker dahi paçaları sıvayıp, gece gündüz toprak içinde bütün kuvvetini sarfedip, gece altı bölük (S.B.) kanun üzere metris (siper) beklerdi.

Bu şekilde iki gün kadar çalışılıp elli iki yerden lâğım yürüttüler. Fakat Rafızîler (S.B.) hepsini bulup su ile işe yaramaz hale getirdiler.

Şah, askerinin en iyilerini seçip kaleye komakla, serden geçti (S.B.)) mâzenderanlıları gece gündüz su kenarından Ak-Kapıya varıncaya kadar dizilip, gündüz top ve tüfenkle cenk ederler ve gece kuleler arasına meşaleler yakıp «yekdir allah — Birdir Allah!» seslerini göklere ergörürlerdi.

Ve reâya Rafızîleri (S.B.) Şah uğruna can feda edip yer altına köstebek gibi girip lâğımlar aramağa dikkat edip sürülen toprağı çekerlerdi. Bu kadar bin büyük hurma ağaçlarını kesip hendeğe ve toprağa sürdüler. Reâya şeytanları, bir yolunu bulup, çekip yağmaya komazlardı.

Perişan asker konup imam-ı a'zam türbesi tarafından Karanlık-Kapıya gelinceye kadar arada birçok boş yerler olmakla, Şah tarafından gece yüzünde birkaç yüz atlı imdada gelip kaleye girmekle «madme ki tamamen muhasara olunmaya... Kaleyi elde etmek mümkün değildir» deyû çadırları kaldırıp imam-ı â'zam türbesi semtinden Şat (**nehir**) kenarından aşağı, kenara varıncaya kadar dizip, kara tarafını kapadılar. Çadırlar kuşatmakla Bağdad henüz muhasara olundu.

Askerin hücumu ve muvaffakıyetsizlik:

Muhasaranın yetmiş ikinci günü hücum yapılacağı ilân olunup, seher vakti herkes metriste (**siperde**) hazır baş durup, diğer askerler dahi çadırlardan çıkıp hazır oldular. Bölük halkı atlanıp, hisara karşı saflar bağladılar. Meğer bir lâğım kalmış ol yerde... Fitili baruta ulaşınca zelzele gibi yer sarsılıp, kalenin beş altı zira' (İ.S.) kadar duvarı kökünden kopup havaya uçtu. Siperler ve kale, barut dumanı içinde kalıp duvar üzerinde bulunan on iki kadar kızılbaş havaya kuş gibi çıkıp indikte parçalanıp helâk oldular.

Beri tarafta tabl (**davul**) ve nakkareler (S.B.) çalınıp bir uğurdan asker: «Allah, Allah!» deyû harekete gelip yürüyünce kızılbaş, iç kaleye doğru kaçmışlardı. Fakat siper

yerinde duvar ardına hendek kazıp su salmışlar.. Ve öte tarafta bir duvar daha yapıp mazgal delikleri yapmışlardı. İçeri giren müslümanların bazısı batağa batıp helâk olmakla, yol bulunmayıp gelenin durakladığını kızılbaş görünce, kaçan İran askerini «Osmanlı geri döndü!» deyû sürüp, ol duvar ardına getürüp, gedikte olan askeri kurşuna tuttular. Zarurî olarak askerin yüzü dönüp vezir ve yeniçeri ağası kılıç ile neferleri süregördü, fayda vermeyip herkes geriye, metrislere girdiler. Diğer asker de dağılıp çadırlara gittiler. Ol gece gedik, olduğu gibi durup, ertesi günü, evvelce olduğu gibi hurma zenbilleri ile doldurdular.

Acem Şahının Bağdad'a imdada gelmesi :

Vakta ki bu korkunç haber Şâh'a ulaştı, otuz bin kadar asker toplayıp bizzat kalkıp Acem Irakından Bağdad'a doğru Şehriban üzerine geldi. Askerinin on bin miktarını Zeynel hana koşup (yanına verip) Diyale nehrini geçirip Osmanlı ordusuna Şat suyundan zahire getiren kelekleri zapt ve men etmekle, zahirenin gelişini kesti ve yolunu kapadı. Ve at oğlanı (saray seyisi) ve zahireci kısmından üç bin kadar kimseyi Şehriban semtinde yaklayıp katletti.

Mustafa beyi ve serdârın kapıcı-başısı Mehmed ağayı kalede kapadığı haberi geldi.

Müşavere meclisinin akdi ve muhasaranın devamına karar verilmesi:

Bundan sonra vezir-i âzam müşavere (I.S.) ferman edip metris çadırında cümle paşalar, beyler, ağalar ve ocak ve bölük ihtiyarları toplanıp müşavereye geldiklerinde Hafız paşa topluluğa hitap edip dedi ki:

— İşte Şah kale imdadına geldi, barut ve mühimmat dahi az kaldı. Şimdiden sonra alınacak tedbir nedir?

Halep beylerbeyisi Mustafa paşa etti:

— Bizim için iki iş vardır. Şimdiden sonra bize Bağdad kalesinden fayda yoktur. Kalkalım, Şah üzerine varalım, yahut dönüp vilâyetimize gidelim. Bu hususu bu şekilde benim üzerime sicil ve hüccet (I.S.) eylen.. Lâzım geldikte şevketlû pâdişah hazretlerine cevap vermek mümkündür.

Müşaverede bulunan diğerleri dahi bir bir söz söylemeğe başlayıp, bilhassa yeniçeri zabitleri bu tedbire razı olmadılar ve:

«Biz, cümlemiz kırılırız, Bağdad alınmayınca metristen çıkmak ihtimailmiz yoktur.»

Deyince, Sipâhi zorbaları dahi:

«Siz metriste bekledikten sonra, biz taşrada durmaktan elem çekmeziz!»

Deyû, bundan sonra uzun uzadıya muhasara kararında birleştiler. Ve suyun beri başından aşağı başına varıncaya kadar ordunun kafasından hendek kesip **(kazıp)** birkaç yerden, geçecek kapılar kodular. Ve toprak üzerine burç ve bedenler **(duvarlar)** yapıp yer yer toplar kodular. Çadırlar kaleyi sardı, hendek çadırları sardı. Gûya ki bir hisar oldu.

Tekrar İstanbul'a, toplar ve mühimmat ile imdat istemek için arzlar **(yazılar)** ve etrafa ve Basradan kırk dokuz okka taş atar büyük top ile bazı mühimmat getürmeğe hususî adamlar gönderildi.

Mehmed paşanın Diyale tarafına gitmesi:

Sıvas beylerbeyisi Tayyar-Mehmed paşaya iki aşağı bölükler koşulup **(beraberine verilip)** Diyale suyunu geçen Zeynel Han üzerine memur oldukta, serdârın yüz nefer Tatarı, evvelden varıp cenk ederken kızılbaşlar pusudan çıkıp

üzerlerine düştükte on iki Tatar güçlükle kurtulup, geride kalanı şehid oldular. Tayyar-Mehmed paşa, gitmekten vaz geçip döndü geldi.

Defterdar Ömer paşanın azli hikâyesi:

Bu sırada Diyarbekir'den on iki kelek cebehane ve yirmi dört kelek zahire gelip, vezir çadır mehter başısı Ali ağa ve küçük çavuş ve bölük çavuşları ile girince defterdar Ömer paşa ve Ordu kadısı Hafız-Mehmed efendi ve birkaç ocak ihtiyarları tâyin olunup ne kadar barut var ise tartılarak deftere geçirilip İmam-ı âzam kalesine kodular. Akşam oldukta asker içine bir bağrışma oldu ki, Ömer paşa kızılbaş imiş, içeri, kaleye barut vermiş!..

Ertesi gün asker kalkıp Defterdar Ömer paşanın çadırını yağma edip kendini tutup ordu kadısına götürdüler.

«Bu kızılbaştır, içeri barut verdi, Hafız paşa dahi buyrultu (I.S.) verdi derler, sorulsun!»

Dediler. Ömer paşa:

«Hâşâ! Paşa, ne bana buyrultu verdi, ve ne ben içeri barut verdim.»

Dedi. Onun inkârını ve anların dâvasını kadı yazıp Ömer paşayı yeniçeri ağasına emanet koyup metrise, Hafız paşaya vardılar.

— Ömer paşa içeri, kızılbaşa barut vermiş, sen dahi buyrultu vermişsin!

Dediler.

Paşa dahi gazaba gelip:

— Bu nasıl iftira ve isnattır (.S.), bunu kim dedi? Getürün Ömer paşayı görelim!

Dedi.

Ömer paşa geldi. Yine inkâr etti. Kadıyı getürdüler, ol dahi, defterdarın inkârını ve bunların dâvasını zaptettim, bundan başka söz işitmedim deyince:

— Gözüyle görmüş, bilir adam var mıdır?

Dedi. «Vardır» dediler. Meğer bu sözü çıkaran bir uğursuz, talihsiz imiş. Getirdiler. Paşa :

—Bu sözü sen neden söyledin?

Dedikte:

— Biri vezir, biri defterdar imiş.. Ol ikisi kelekler ile gelen cebehaneyi ve barutu Bağdad içine, kızılbaşa verdiler. Ben kelekler ile beraber geldim. Ta kale altına varıncaya kadar beraber idim. On iki kelek idi. Defterdar cümlesini boşaltıp, içeri kaleye, kızılbaşa verdi.

Dedi. Paşa etti :

— Kelekler nice oldu?

— Musul'a geri gitti.

Dedi. Paşa askeri azarlayıp:

— Behey adamlar! Dün gelip İmam-ı âzam kalesine yanaşıp defterdarın ve herkesin önünde boşalan on iki kelekten başka kelek geldi mi? Benim ağam ve küçük çavuş içinde değil mi idi?

Deyince, o asılacak dedi ki:

— Beli... Ol kelekler içinde benim ağam vardı. Vezir ağası idi. Ve çorbacı kıyafetli bir adam vardı. Zahireyi kızılbaşa vermekte anlar da beraberdi.

Vezir buyurdu, kelek üzerine memuren beraber gelen ağayı çağırdılar:

— Bu oğlan ne söyler? gör!

Dediklerinde, ağa oğlanı görüp:

— Sultanım! Beli bu benim hizmetkârım idi, Musul'da dîvâne olup, bir miktar aklı başına gelir gibi olunca yine yanıma alıp zahire keleklerine girip gelirken, yolda deliliği geri geldi. Bağlayıp dövmüştüm. İmam-ı âzam kapısına yanaşınca kovdum. Bu bir divanedir. Barut tartılırken ve İmam-ı âzam kalesine naklederlerken görmüş... Söylediği odur.

Deyince, anlatışından, işin hakikati bu olduğu meydanda olup, deliliği dolayısiyle haltettiği meydana çıkınca, iddiâ-

cılar mahcup olup dağıldılar. O divânenin boynu vurulup ve beyhude yere defterdarın ırzı hetk olmakla (**namusu berbat olmakla**) azlolunup Tokatlı-Osman efendiye defterdarlık verildi. Bir dîvâne asılacağın sözüyle bu kadar dedikodu olup az kaldı ki bir fitne çıka..

Acem Şahının Diyale nehrine gelişi ve Murad paşanın mukabele için gidişi:

Recep ayının birinde Şah Abbas gelip Diyale suyu üzerine konduğu gece, bütün tüfenk-endaz kızılbaş tâifesi kalenin bir başından bir başına varıncaya kadar bedenlere dizilip evvelâ bütün toplara ateş verip, arkasından tüfenk şenliğine âhenk edip âleme velvele verdiler. Kalenin tepesi sanki yanmış bez kenarı idi. Kıvılcımın hareketi gibi, tüfenkendazlar bir baştan bir başa yürüyüp Bağdad kalesinin dairesi hareket eden meşale gibi göründü.

Üç kere şenlik edip hisarda ne kadar asker var olduğunu düşmana gösterdiler. Elhak Bağdad kalesinin genişliği ne mertebe ise cenkçisi kâfi miktardan kat kat fazla idi.

Hafız paşanın kolay iş saydığı müşkül oldu. Ne çare, mukadder böyle imiş dediler.

Bir gece sahrada kırk elli meşale göründü. Vardılar, yer yer yağlı toplar yanar. Kimse yok.. Kaleye teselli ateşidir deyû geri döndüler. Sonra vezir-i âzam müşavere edip:

«Zeynel Han Diyale nehrinden beri oturur. Yeniçeri ağası burada kaymakam olsun. Bir miktar asker ile üzerine varalım.»

Deyicek paşalar doğru bulmayıp, bir beylerbeyi gitsin dediler. Murad paşa: «Ben giderim» demekle Anadolu beylerbeyisi İlyas paşa beraber tâyin olundu. Yedi pâre top verdiler. Oraya bir nice Arap kabilesi gelmişti. Birkaç bin Arap askeri bile gidip, cümle on bin asker revâne oldular (**yola düzüldüler**).

Hafız paşa arkadan hareket etmek isteyip «Murad paşa dîvâne tabiatlı bir kimsedir, cenk ahvalini bilmez» dedikte vezir Mustafa paşa gelip men eyledi. O dakikada müthiş bir rüzgâr çıkıp tozdan göz gözü görmez oldu. Murad paşa varıp, biraz cenk eyleyip, kızılbaş galip gelmekle bozulup orduya kaçtı. Sekbanlarının çoğu kırılıp topiar dahi bir köşede kaldı.

Akşam zamanı gelip çadırlara girdikte, ardınca kızılbaşlar hendeğedek sürdüler. Hafız paşa piyade, hendek başına kadar varıp, ol gece sabahadek bekiediler. Sabah vezir-i âzam, kethüdası Hüseyin ağayı gönderip yedi pâre topu getirtti. Bu cenkte Tercil hâkimi Telli-İbrahim bey ve Diyarbekir Çavuş kethüdası Mehmed çavuş şehid ve Kolağası esir oldu ve pek çok adam düştü **(öldü)**.

Berhudar Beyin yakalanması:

Bu sırada bir gece sabaha doğru İmam-ı âzam kapısı semtinde Bağdad'tan birkaç toplar atıldı. Meğer sebebi, bir kaç kızılbaş içeri giderken, küçük Ahmed ağa Maraş kuluna uğrayıp yol bulamayıp, kimi maktul ve kimi yakalanıp, sabah yüzden fazla kızılbaşı vezir-i âzama getürdüler. İçlerinden bir büyük ve müşekkel idi **(gösterişli idi)**. İleri gelip:

«Bana Berhudar bey derler, lâğımcı ve topçuyum. Bir zaman bir lâğım hususunda töhmetel (suç ile) üç yüz neferin Şah, çöreğimizi kesti. Şimdi kaleye bir miktar zahire ve biner altın ile bizi gönderdi. Verilen işi tamamladıktan sonra çöreğimizi vaadeyledi. Bağdadlı topçu Taceddin oğlu yol gösterici oulp, sizin tabur meşalenizi kaleden sanıp at kaldırdık, çadırlara uğrayıp atlarımız çadır iplerine dolaşıp yıkıldı. Ben yaralandım, Kasım Han oğlu vardı, bilmem nice oldu? Yoldaşıma Mehmed masum derelr, bazirgân beçedir (çocuktur). Ben topçu başıyım, Şah uğruna canım feda.»

Deyince vezir-i âzam mezburu **(adı geçeni)** Küçük-Ahmed ağa hapsine verdi. Dört beş kıyafetlice kızılbaş ile İma-

mı âzam kalesine gönderilip diğerleri katlolundu. Kasım Hanoğlu bulunmadı. Meğer bahaya kesip **(para alıp)** koyuvermişler. Sonra Berhudarı Musul kalesine kale-bend ettiler.

Nakit akçeye darlık olmakla İmam-ı âzam kalesine darphane kurulup Bağdad Şâhisi **(altın)** kesildi.

Serdâr Hafız paşa
ile Şah Abbas arasında
birinci cenk:

Şabanın ikinci günü İmam-ı âzamda iken Diyale suyu tarafından toz belirüp Râfızî alaylrı görününce, Allahın yardımına mazhar olan asker hazır olup atlandılar. Piyadeleri hendek başına dizilip, Hafız paşaya haber verildi. Şah tarafından bir piyade kızılbaş gelip elinde olan kâğıdı paşaya verdi. Paşa dahi okuyup emreyledi ki, yanında olan atlılar cirid oynayalar Bazı saf düşünceliler, «Düşman alayı göründü, cirid oynanmanın sırası mıdır?» deyû itiraz edince paşa hiddetle bakıp:

«Bir beylerbeyi ana cevap verir. Biz âlemimizden kalmazız!» deyû yavaş yavaş cirid oynatarak gedli. Maksadı, Şah tarafından gelen piyadeye kuvvet gösterisi yapmaktı.

Piyade tezkerenin cevabını istedikte;

«Cenkten sonra seninle gönderirim!»

Dedi, otağına gelip silâhlandı. Mehterhane çalınıp alaylar saf saf hendekten taşra çıkıp kanun üzere durdular. Paşa adamları, Abdal paşaya koşulup **(yanına verilip)** çerhaya tâyin olundu. Vezir-i âzam, yeniçeri önüne durdular. Anların sağ başında Karaman vâlisi Çerkes-Hasan paşa ve Murad paşa, sol başında Sıvas beylerbeyisi Tayyar-Mehmed paşa durdu.

Silâhtar ile Rumeli ve Halep askeri serdârın sağ koluna, sipahiler, Anadolu askeriyle sola düştü. Çünkü çadırlar geri kalmakla öyle bulundular.

Hüseyin kethüda birkaç top ile Ak-Kapı karşısında durdu. Biraz çerhada (.S.) elleştiler. Ol gün olkadar cenk ol-

mayıp kızılbaş askeri geriye çekildi gitti. Beri tarafta asker, akşamadek durup döndüler, birkaç baş ve dil **(esir)** getirdiler.

Basra'dan Gurab (bir nevi cenk gemisi) ve top gelişi:

Cenk gününden sonra Basralı Ali ağa ve Bekir ağa bir kaç yüz adamla ve biraz tüccar ile gelip, hil'at giyip İmam-ı âzam semtine kondular. Ve üç pâre, gurab tâbir olunur cenk gemileri geldi. Kadırga biçiminde... Nihayet kanatları yok.. Yukarı yükseğe tahta kaldırıp mazgal delikleri komuşlar ve kürekleri deliklerden çekilür, direği, sereni kadırga gibi... Pek çok hurma getürmüşler. Ve Basra'dan büyük top dahi gelmek üzeredir dediler.

Bu esnada bir gün Kızılbaş geldi deyû alaylar çıkıp saflar bezendi. Akşamadek durdular, kimse gelmedi. Meğer kızılbaşlar yer değiştirmişler. Ertesi gün Murad paşa top üzerine tâyin olunup, Basra'dan gelen topu beri yakaya geçürdüler ve cebehane önüne kodular. Devlet tarafından gelen balyemez toplar (I.S.) dahi hendek başlarına konuldu. Fakat metrise **(sipere)** getürüp atmak nasip olmadı. Çünkü müşavere olunup (I.S.) bunları metrise göndersek bekleyecek asker gerek... Adam kalmadı deyû ordu yerinde kodular.

Ömer paşanın Şat muhafazası için gitmesi:

Çün Rafıziler Şahı Diyale kenarına gelmişti. Etrafa asker gönderip otlakta yayılan at oğlanlarını (S.B.) ve hayvanları sürüp Dicle ve Fırat sularından gelen zahire ve kelek yollarını kestirmek tedarikini etmişti. Muhasara zamanının uzaması icap edip askerin çoğu at, katır ve develerini otlağa salmış ve kendileri çadırlarında piyade kalmıştı. Ancak büyük memuriyet sahipleri ve ünlü kişiler çadırlarında

birer ikişer at alıkomuş idi. Anlar dahi diken ve bazı çölde yetişen çer çöp yerlerdi.

Bir gün haber geldi ki, Musul'dan gelen keleklere kızılbaş müstevli olup (I.S.) Ak-Şer'ada yağma ve zahireyi yağma ve hasarat (I.S.) etmekle diğer kelekler dönüp kızılhana varmışlar.. Hafız paşa kendi adamlarından Arnavud-Ömer paşayı Tekrit muhafazasına gönderdi.

Ömer paşa giderken kızılbaş askeriyle karşılaşıp cenk ettikte bozulup bütün katar ve varı yoğu alınıp, kendi bir kaç yüğrük atlı hizmetkârı ile Musul'a doğru kaçtı.

Vezir-i âzamın yirmi dokuz katarı kendi çiftliğinden zahire getürmeğe giderken anları dahi kızılbaş aldığı ve Dicleyi geçip Murad suyu üzerinde Felûce nam iskeleyi basıp mevcut olan zahireleri yağma ettikleri haberleri geldikte, Hafız paşa kendi ağalarından Hadım Ali ağa ile Küçük-Ahmed'i öte yakaya tâyin etti. Ve köprü başında olan Yakup paşaya ol semti muhafaza ferman olundu.

Şahın elçisinin gelişi:

Bu sırada Şahtan elçi gelip mektup getirdi. Yazmış ki:

«Ben Bağdad'ı bir celâlî elinden adlım. Pâdişah hazretlerine elçi ve nâme (mektup) gönderip oğluma rica ederim. Eğer vermezse geriye size teslim ederiz. Şimdilik siz cenk zahmetine girmeyesiz.»

Hafız paşa dahi cevabında:

«Biz hâlen pâdişah-ı âlempenahın (âlemin kendine sığındığı pâdişahın) mutlak vekiliyiz. Anların cevabı bizdedir. Ol tarafa (pâdişah tarafına) nâme göndermeğe hacet yoktur. Bu türlü sözlerle biz Bağdad'tan el çekmeziz. Pâdişahın fermanı budur ki, Şah, imam Ali ziyaretine gelmiş, biz dahi varıp Şeyh Safi'yi ziyaret edelim.»

Deyû yazıp gönderdi.

Bu sırada müthiş bir rüzgâr çıkıp köprüyü kopardı. Ol gün ve ertesi gün çadırları öyle bir toz kapladı ki, gündüz göz gözü göremez oldu. Herkes çadırlarına kapanıp kaldı.

Ertesi gün açılıp Hüsrev ağa köprü üzerine vardı. İki tarafında olan gemileri çekip bağlamağa asker üştüler. Yine rüzgâr çıkıp, üç gemi ayrılıp Hüsrev ağa ile Yakup paşa, üzerinde bulunup Bağdad'a doğru akıp giderken bir bir halk suya atılıp ipler taktılar ve rüzgârın yardımı ile karşı kenara çektiler. Sonra güçlükle köprüyü bağladılar.

İkinci cenk:

Bu sırada «Kuşlar kalesi» ne kızılbaş gelip içeriye zahire koyacaktır deyû haber gelip paşa dahi:

«Gurablar (1) muhafaza etsin!»

Derken, gurablar gitmişler. Ardınca Küçük-Ahmed, ve Karaman beylerbeyisi Hasan-paşayı, döndürmeğe gönderip, gitmek üzere iken beri taraftan kızılbaş alayları görünüp üç yerden yürüdüler. Hafız paşa, kethüdasını ordu üzerinde koyup, alaylar ile taşra çıkıp, öğle zamanı iki taraftan hazır olup durdular.

Şah üzerine sayebân (**gölgelik**) kurulup, yarım saat kadar durdu. Karşı yakadan dahi kızılbaş görünmüştü. «Geri gittiler» deyû haber gelmekle, Hasan paşa beri yakaya geçip, kızılbaş alaylarına hücum edip, Rumeli beylerbeyisi Gürcü-Mehmed paşa dahi hücum edip biraz cenk ettiler. Toplar ve tüfenkler atılıp kızılbaş askeri ayak ayak geri çekilip gittiler. Asker-i mansur (I.S.) alayları akşamadek durup herkes çadırına geldi.

Ertesi gün Hafız paşa ile Bolu beyi Sultan-zâde Osman bey, İmam-ı âzam ziyaretinden gelirken top ile urulup şehid oldu.

Gece Mustafa paşa metrisine kırk elli kızılbaş çıkıp, muhkem cenk olup, çoğu kırıldı. Geride kalanı kaleye kaçtı. Bu sırada Murad paşa Hafız paşaya gelip:

«Neft yağı sürerek kale kapısını yakar, yıkarım ve içeri girip Rafızîleri (I.S.) kırarım.»

(1) Gurab, Arapça karga demektir.

Deyû biraz lâf ü güzâf **(boş lâkırdı)** ile, cebehaneden neft yağı alıp ve sekbanları metristen **(siperden)** çıkarıp hendeğe koyup, Karanlık-Kapı altını biraz kazıp gece içeriye, kapı ve duvarına neft serpıp ateş verdikte gece ateşin alevleri ışık vermekle, içeri girmeğe hazır olan levendlerden yüz kadar sekbanı kızılbaşlar urup düşürdüler. Geride kalanı geriye çekildi. Böylece dîvâneliğinin neticesini gösterdi.

Ve yine ertesi gün de «binbaşı oğlu Ali paşa» metriste vezir-i âzam çadırından çıkıp atına binerken bir top gelip şehit etti. Bazılarının reyi ile bir miktar merdivenler hazırladılar. Bir bey serden geçti olup «Ben bunları kaleye dayar çıkarım!» deyû hendeğe girip geceleyin bir iki merdiveni kaleye dayadılar. Çıkacak yerde kızılbaşlar duyup meşaleler yakıp ol yere yığıldılar. Ve hendekte olanları kurşuna tutup, adı geçeni ve yanında olan yirmi otuz adamı şehit ettiler.

Şahın zahire ile gelişi:

Bir gün Hüsrev ağa metriste vezir-i âzam çadırında otururken bir yeniçeri, elinde bir güvercin, getürüp önlerine koydu «kanadında bir kâğıt vardır, metriste sancak üzerine kondu» dedi. Kâğıdı açtılar. İçeride mîr Fettah'a yazılmış ki:

«Zahire hususunda darlığınızı bildirmişsiniz. İnşallahü taalâ öte yakadan birkaç gemi zahire koymak muradımdır» demiş ve kâğıt, Şah mührüyle mühürlenmiş.

Gurabları **(bir nevi gemi)** döndürmeğe giden adamlar da gelip «yetişemedik, akıp gitmişler» deyû haber verdiler.

Şat kenarına der-i devletten gelen balyemez toplardan iki top doldurulup hazır kılındı. Gece Bağdad'tan üç dört gemi aşağı giderken, ikisi tutulup içlerinde üçer, dörder adam vardı, paşaya getürdüler. Soruldukta:

«Şahın hocası İmam Rıza'ya Şahtan dâvetnâme gelmişti, giderken bizi tuttular, ol kaçıp gitti.»

Deyicek katli ferman olundu. Bir iki günden sonra Şah tarafından bin beş yüz kadar kızılbaş, terkilerinde zahire ve üç gemi ile öte yakadan Bağdad'a zahire koymağa gelmişler. Vâkıâ dışarıda kıtlık vardı, ama, içeride dahi zahire kalmayıp hurma ağaçlarının bayraklarını bile komayıp, seren direkleri gibi çıplak kalmıştı.

Beri tarafta Hasan paşa ve serdengeçtiler ve Kara oğlan nam yeniçeri ki bir yarar yiğit idi, yüz elli kadar nefer ile karşıya geçip Murad paşa ile erişince, kızılbaşlar içeriye bir miktar zahire kodular. Öğle zamanı idi, hayli cenk olup biraz adam düştü. Zahirenin bir miktarını yağmalayıp, geride kalanını kızılbaş götürdü, gitti.

Serdâr Hafız-Ahmed paşa ile Şah Abbas'ın üçüncü cengi:

Şaban ayının sonlarında bir haber yayıldı ki, kızılbaş bir dahi cenge gelip ya ala, ya vere! Bu veçhile karar vermişlerdir. Ramazanın on ikinci günü sabah namazında Bağdad'ın doğu tarafından Şah askeriyle ve batı tarafından biraz kızılbaş yürüdü. «Hazır olun!» deyû çavuşlar nidâ edip (bağırıp), Yakup paşa dört beş top ile köprü başında durup Hasan paşa ve Küçük-Ahmed öte yakaya tâyin olundu. Sabah yeri ağarmazdan evvel kızılbaş askeri su kenarında Rumeli koluna yürüyüp, Gürcü-Mehmed paşa sabah oluncaya kadar hendekte cenk edip sıkılmıştı. İmdat için vezir-i âzama adam vardıkta, borular çalınıp, vezir binip çadırdan taşra çıktı.

Piyade asker, hendek üzerinde kat kat dizilmişti. Solda sipahiler, sağında silâhtar dururdu. Rum-Mehmed, Dağlar delisi ve bunun gibi zorbalar, birer miktar atlı ile çıkıp alay kurdular. Esasen diğer askerde at ve eşek kalmamıştı. Beylerbeyilerin hali perişandı.

Nihayet hendek toprağı ve bunları üzere dizilen piyade silâhlı asker çok idi. Taşra atlı anlara arka verip durdular.

Acem burcundan atılan top mesafe uzak iken üzerimizden geçip, taşradaki alayı döğerdi.

Çerhada (I.S.) biraz elleşip, iki taraftan cenkler oldu. Öğle vaktine yakın olunca duruldu. İçeri Ak-Kapıdan kızılbaş çıkıp alay gösterdiler. Sağ ve sol ulûfeciler (I.S.) anlara karşı tâyin olunup, Şah ise sâyeban **(gölgelik)** kurup elinde altın kâse, Han hananla dolu içerdi.

Meğer cenk eri Rafızîlerden bin beş yüz namdar (namlı) kaltabanı seçip, hepsi de cenkten yüz çevirmeyip Şah uğruna ölmek üzere bîat ederler (I.S.).

Şöyle ki:

«Ya Osmanlı askerini kıralar... Ya kendileri toptan kırılıp yok olalar! Her kangısı (hangisi) bu iki suretten başka canlı olarak müracaat ederse katlolunalar!»

Ol bedbahtlar bu ahdi kabul edip Şah emriyle her biri sağ ellerine, kollarına çıkıncaya kadar kına yakıp nişanlandılar ki, eğer kaçarlarsa, sağ bulundukları takdirde inkâra mecalleri kalmaya..

Oradan sabahleyin, hepsi Şahın huzuruna gelip dolu içmişler...

İki taraftan bayraklar açılıp meâhidenin (I.S.) büyükleri kılıç sıyırub döğüşe hazır oldular. Beri tarafta bazı kimseler Hafız paşaya:

«Niçin yürümez ve hendekten ayrılmazız? Üzerlerine varalım hadlerini bildirelim!»

Deyû lâf urduklarında Hafız paşa:

«Siz bilmezsiz. Yerinizde sıkıca durun. Kızılbaş âl ile (hile ile) bizi sahraya çeker. Sonra cevap veremezsiz. Üzerimize gelirse döğüşürüz.»

Der idi. Bunlar ileri gayret ederek sonra biraz ilerlediler. Hendek ile alay arası bir ok atımı idi. Bunlar ileri varınca kızılbaş geriye gitti. Tamam meydana çıkılınca kızılbaş,

İmam-ı âzam türbesi tarafından sürüp, su ile hendek arasına sokulmak istedi. Üç yerden cenk gösterip muharebeye ve teke tek döğüşe el sunulup harp şeklinde acayiplikler görünüp, ölüm kurşunları ve kılıç parıltıları meydanı kapladı. Yeniçeriler dizleri üzerine gelip bahar yağmurları gibi, düşman safları üzerine ölüm saçmağa ve mızraklı süvariler, çirkin suratlı düşmanı küme küme cehenneme göndermeğe başladılar.

Harp ateşi gittikçe parlayıp, savaş meydanında iki taraftan nice atlar sahipsiz gezerdi.

Bu sırada hilekâr Şah, kadeh sunuculuğunu tamam edip rafızi pehlivanlarına dolu kadehler içirdi. Birden bire gölgeliği bozulup, gerûye doğru gitmekle «kızılmaş kaçtı!» sadası (sesi) çıktı. Diyarbekir askeriyle, öncülük yapan Köse-Murad paşa hiddetli ve saf olmakla levendlerini önüne katıp, bir tepeyedek arkalarından seğirtti.

Hafız paşa endişe edip, etrafındakilere:

«Bire hazır olun! Tiz topları doldursunlar! Şimdi mel'unlar dönüp hücum ederler!»

Deyû tenbih ettiği gibi, orada, Şah elinden dolu kadeh içip ölmeğe ahdebeden kızılbaşlar birden bire dizgin doğrultup anlarla beraber beş bin kadar mest (sarhoş) rafızîler dahi beraberlerince dal kılıç olup, korkunç sesleriyle «yâ şâh-ı vilâyet!»

Dryû çağırarak hınzır sürüsü gibi bir cümleden yürüdüler. Şöyle ki, yolları üzerinde ateş olsa yüzleri dönmeyip, atlarının ayağı altında kaybolur ve sönerdi. Sarhoş mel'unlar, top ve tüfenkten, kılıç ve mızraktan yüz çevirmeyip önce arkalarından seğirden (koşan) Murad paşa ile Diyarbekir askerine uğradılar (yüklendiler). Bunlar ümidin üstünde dayanıp döğüştülerse de, dayanmak mümkün olmayıp, Diyarbekir askeri dağıldı. Murad paşanın bütün levendleri kılıçtan geçti.

Sonra hınzır sürüsü gibi Sıvas askeri üzerine uğrayıp, anlar dahi dayanamayıp, paşanın kethüdası Ahmed ağa şehid oldu. Andan **(oradan)** Sipahi kulu üzerine gelip, birbirine girişip muztarip olduklarında, sarı bayrak silâhtar bölüğü yiğitçe taban perkidip **(dayanıp)**, kılıç ve mızrak ile mertçe uğraşıp erlik hakkını verdiler ama, ol hinzirleri mahvetmek mümkün olmayıp aralarına düşen rafızîleri yere bırakmayıp çevgan (1) şeklinde Timur çengelli bir ağaç ile çeçkip, alıp, bir iki Râfızî ile geri ordugâhlarına yollayıp, yine kendileri yüz döndürmeyip ileri, cenge devam ederlerdi.

Meydanda bir tek Râfızî lâşesi bırakmadılar. Bu veçhile hücumlarından cenk, güçlük gösterip nihayet, sipahi bölükleri dahi birbirlerine girip kızılbaş ile karışık bozulup hendeğe doğru döküldü. Hendekte olan piyade, bunları oka ve taşa tutup döndürdüler. Birkaç kızılbaş hendekte kesildi. Hattâ silâhtar tâifesinin zorba başılarından Rum-Mehmed kaçarak yeniçerilerin hendeğine düşüp sığınır. Meğer bir gün evvel Rum-Mehmed ile yeniçeri ağası arasında cesarete dâir bir takım dedikodular olup, Rum-Mehmed Hüsrev ağaya sövüp saymış imiş. Bu defa kaçarak yeniçeri hendeğine sığınınca yeniçeriler hücum edip:

«Erlik dâvası edersin... Bu muhanneslik nedir? (I.S.) Böyle kaçmaktan ölmek yek değil midir?»

Deyû pârelemek isterler. Hele ayaklarını kesmekle yetinirler.

Ol hayırsız muhannes kaltapanlar, sipahi bölüklerinde dahi karışıklık yarattıktan sonra yeniçeri saflarını dahi yarmağa başlayıp parçalamağa başladıklrında, az kaldı ki toptan bir hezimet **(bozgunluk)** vukua gele.

Serdâr-ı İslâm Hafız paşa sabır ve dayanmakta mertçe durdu. Velhasıl serdâr, yanında askerden kimse kalmayıp,

(1) Çevgân, cirid oyununda kullanılan eğri uçlu sopa.

ancak birkaç sancaktar ve iç oğlanları ve önünde topları bir miktar topçuları ile ve yeniçeri ağası kalıp, bir rüzgârlı gün olmakla toz içinde kaybolmuştu.

Rabbül'âlemin İslâm askerine yardımcı olup, Hüsrev ağa yeniçeri tâifesine haykırıp, elinde bir harbe (mızrak) vardı:

«Yoldaşlar! Dahi gayret ne gün içindir? Merdâne (merdçe) hücum etseniz kızılbaş size karşı durmağa ne kaadirdir? Niçin gayretsizlik edersiz?»

Deyû gazileri harbe ve sebata (dayanmağa) teşvik ederdi. Kızılbaş askeri serdârın, toz içinde kaldığından haberi olmayıp ve sipahilerin de birden bire mağlûp olmalarını hile zannetmekle gerûye döndüler. Şah dahi, kendi askeri mağlûp olup geri çekildi vehmine düşüp geri çekilmişlerdi.

Beride, perişan asker, sancakları ve serdârları toz içinde durur görünce hepsi serdâr üzerine toplanmağa yürüdüler. Evvelâ meydanda Diyarbekir eyâleti askeri dağıldığında Anadolu eyâleti askeri, İlyas paşa ile yine toplu olup, toplanıp Râfızîler (I.S.) sipahi bölüklerine sunduklarında Râfızîlerin kafalarını almışlardı. Râfızîler geri çekildikte, İlyas paşa askeriyle önlerinden, ve serdârın yanına tekrar toplanan sipah ve diğer asker ve yeniçeri kafalarından ol dalkılıç mel'unları ortaya alıp ol çirkin mezheplilerin arka ve ön taraflarını bağlayıp bir kahredici kılıç çektiler ki, dost ve düşman takdir ettiler.

Ol bin beş yüz kaltabandan kimse kalmayıp gazilerin kılıçları ile ölüm arsasına döküldüler. Başbuğları ki, Şahın namdar (meşhur) korucularından bir muhteşem kıyafetli habis (I.S.) idi, başına iki sorguç takınıp fil gibi her tarafa saldırıp kılıç çekerdi. Sonunda ol dahi zebun olup (kuvvetten düşüp) kılıç sallamağa bazusunda kuvvet kalmayıp, kılıcı kesmez ve gözü az görür ve ümitsiz kaldıkta, ardı önü asker ile bağlanıp kurtulma imkânı olmadığını anlayıp, kılı-

cını elinden asker içine fırlattı. Kendi de dîvâne köpek gibi o tarafa bu tarafa at koşup, geriye kaçmak için bir delik arardı.

Kılıcını bir yeniçeri askeri alıp bir Hindistan kılıcı idi, yüzü gedilüp destereye dönmüştü. Kendini dahi yıkmağa asker gayret idip, sonunda bir yeniçeri dilâveri bu rezil olmuş adamın karnına bir tüfenk yarası açıp, ol öldürücü yaranın şiddetinden müteessir olup mendilinde çifte sorguçları ile bile (beraber) at yelesinden aşuru, yere baş aşağı düştü. Ve yarı canlı köpek gibi yerde ıstırap içinde yuvarlandıkta gaziler seğirttiler ki başını alalar. Yeniçeri ağası çağırıp:

«Başını kesmen ki işkence ve azap ile can versün!»

Dedikte bir zaman seyrettiler. O, yaralı domuz gibi pek çok debelenip habis canından artık bir şey kalmayınca, yeniçeriler başını kesip serdârın huzuruna yolladılar.

Bundan başka ol bin beş yüz çarpık bedbahtların ancak kırk, kırk beş neferi takriben kurtulup kalanını ölüm kılıcı ile öldürdüler. Anlar kılıçtan geçtikten sonra, kızılbaş geri sürülüp, gaziler ol bahtsızları güruh güruh kıra kıra Şahın üzerine döktüler.

Kaza ile İslâm askeri sarsılarak mağlûp olmak üzere iken Allahın inâyeti zuhur edip, serdârın yerinden kımıldamaması berekâtiyle yine düşmandan bir miktar intikam alındı.

Bu harp meydanında Hafız paşa ümidin üstünde taban pekliği etti. Eline ok yay alıp askere çağırmaktan âvâzı boğulmuştu. Ve Allahın hikmeti ile bugün görünen toz, askerin mağlûbiyetini düşmana göstermedi. Ve illâ hal pek müşkül olurdu. Bu muharebede iki taraftan çok insan telef olup, ikindiden evvel İslâm askeri çadırlara dönüp iki taraf da dinlendiler.

Kızılbaşların Bağdad'a imdadı:

Şevval ayının ikinci günü ki cumartesidir, kızılbaş askeri Dicle'yi geçip İmam-ı Mûsa'da köprü üzerine gelip bas-

tılar. Hayli cenk olup bir çok at oğlanı (S.B.) katlolundu. Musul beylerbeyisi Yakup paşa yaralanıp, bin beşyüz kadar kızılbaş, Kuşlar kalesine gelip, öğle zamanı herkesin önünde kayıklar ile içeriye zahire verdiler. Kenardan toplar atılırdı. Fakat fayda vermeyip anlar iş görmekten geri kalmadılar. Tamam oldukta gittiler. Bu hal, askerin ciğerini yaktı.

Şah elçisinin gelişi:

Bundan sonra Rumeli beylerbeyisine Şahtan bir elçi gelip ona ve serdâra nâme **(mektup)** getirdi. Elçi vezire geldikte:

— Nâmeden murad **(maksat)** nedir? Söyle!

Deyû elçiye hitap etti. Elçi dahi:

— Şah sizden bir ihtiyar adam ister ki araya girip ve gidip gelip iki tarafa söz götürererek sulha **(barışa)** ait iş görüle.

Dedi.

Müşavere olunup (I.S.) herkesin kanaati ile «adam gönderilmekte zarar yoktur» denildi. Vezir-i âzam, Selâm çavuşu Mustafa çavuş ve sipahiden silâhtar mülâzim başısı Edirneli İbrahim Çelebi seçilip gönderildi.

Ve yine kale cengine devam olundu. Birkaç günden sonra kızılbaştan adam gelip Tohte-Han adında muteber bir elçi geliyor diye haber verdi.

Otak karşısında çadırlar kurdular. Ol gün Halep beylerbeyisi Mustafa paşa vefat edip, yeri Nogay paşaya verildi. Maraş, Zor paşaya verildi.

Ertesi gün Selâm çavuşu ile Tohte-Han gelip, iki günden sonra divan olup, bir iki saatten sonra vezir çıkıp, erkân **(büyükler)** ayağa kalkıp selâmladılar. Oturdukta elçi gelip el öptü. «Hoş geldiniz» denildikten sonra Şâhın nâmesini verdi. Vezir-i âzam dahi: «Bugün misafirsin, inşallah sonra söyleşiriz!» deyû icâzet **(izin)** verdi.

İki günden sonra yine divan olup elçi geldi. Vezir, nâmeyi kâtip eline verdi. Yazmış ki:

«Reâyâ berbat oldu. İki Muhammed ümmeti nizaa (kavgaya) düşmeğe sebep nedir? Ben Bağdad'ı bir Celâlî elinden aldım. Pâdişah karındaşımızdan rica ederiz ki Bağdad'ı oğluma vere... Ve bütün işleri Tohte'ye sipariş edip vekil eylemişimdir.»

Vezir-i âzam dönüp:

— Şah sizi vekil etmiş... Sözün nedir?

Dedikte:

— Sulhta (barışta) hayır vardır anlamınca iki tarafa faydalı barışa geldim, dedi.

Paşa dahi:

— N'ola, ne yüzden sulh edelim? Bize pâdişah hazretleri ferman buyurdular ki Şah, İmam-ı Ali ziyaretine geldi, sen dahi vekilim olup varıp Şah Safi'yi ziyaret edesin!. Barış ol zaman kaabil olur ki, alınan vilâyetleri geriye veresiz!

Tohta dedi ki:

— Vallahi ben kale vermeğe vekil değilim. Nihayet siz varın, gidin, Şah pâdişaha nâme gönderip Bağdad'ı oğluna rice eylesün.. Büyük karındaş küçük karındaştan rica etmek olagelmiştir.

Deyicek, Hafız paşa etti:

— Bizim pâdişahımız Mekke ve Medine, iki kıble pâdişahıdır. Cümle pâdişahlardan büyüktür. Haram şeyleri mübah gören mülhide (S.B.), büyük demek hatadır. Pâdişahımızın sözü bizdedir. Her ne edersek pâdişahımızın makbulü olur. Senin sözün söz değildir. Bir başka sözün var ise söyle!.

Deyicek (deyince) divanda hazır olan âyan (I.S.) dahi yer yer baş kaldırıp:

«Mademki canımız tendedir, bu kaleden vaz geçmeziz. Elçi falan diye, ikide birde Rafızî (I.S.) edepsizlerini divan-ı hümâyunda söyletmen. Bir maslâhat (iş) varsa onu görün!»

Dediler.

Tohte cevap verdi ki:

— Ben diğer elçiler gibi değilim. Kale vermeğe vekil ol-

madım. Bugün yarın Şaha haber göndereyim. Ne cevap gelirse, yina ana göre sizinle söyleşiriz.

Deyip divan dağıldı. Asker ise piyade kalkıp, kıtlık ve açlık içeriye dışarıya yayılmıştı. Elçinin âdemisi gelip bir çok meyve getirdi. Yine divan olup âyan ve erkân (I.S.) ve elçi bir yere gelip vezir-i âzam sözü açıp:

— Baka Tohte-Han, hoş geldin. Bir sözün var ise söyle, ve illâ boş söz ile biz Bağdad'tan vaz geçer değiliz.

Deyince elçi etti:

— Saadet sahibi bir karındaş, bir karındaşa ihsan etse, karşılığında bir ivaz **(karşılık)** bir şey vermez mi?

Vezir etti:

— Belî, ivaz **(karşılık)** alınur.

Elçisi etti:

— Biz Bağdad'ı versek, siz bize ne ivaz verirsiz?

Vezir etti:

— Ne versek gerek... Bağdad bizimdir. Kendi malımız için nice ivaz verelim?

Elçi etti:

— Siz Bağdad'ı dünya malına vermezsiz. Biz anı size verelim. Siz bize dünya malını verin. Ya ana bedel İmam-ı Ali toprağını verin.

Vezir etti:

— Anın her taşına bin baş fedadır. Biz dâhi Bağdad'ı anın için isteriz.

Elçi dedi:

— İmdi maslâhat **(iş)** olmaz. Tekrar dönüp biz size Bağdad'ı boşaltalım, İmam-ı Ali ve Hille ve Velluce iskelesini, elhasıl suyun öte yakasını bize verin, olacağı budur. Bâkisini **(gerisini)** siz bilürsüz.

Deyicek vezir etti:

— Güzel ama, buna ben razı olsam asker razı olmaz. Hele vakti iki ile görelim.

Deyû dağıldılar. Sonra vezir, Hüsrev ağayı ve diğer erkânı (I.S.) çağırıp:

— Ne dersiz? Elçiye n'ola deyû vaadedelim mi?

Deyicek ağa dahi:

— Askerin hali fenadır. Bir lâğımımız var, tamam olunca elçiye «N'ola» deyû vaadedin, tamam olup cenk ile alınursa hoş.. Ve illâ bu şekil üzere kalkarız. Sonra nice olursa ola... dediler.

Şahın elçisi ile sulh müzakeresi:

Ertesi gün elçi yine divana çağrılıp vezir:

— Şimdi biz size İmam-ı Ali'yi ve öte yakayı versek, zahir herkesin mülkü ve çiftliği vardır, anlar vermezler, buna cevabınız nedir?

Dedikte Tohta hanın dayısı:

— Herkes yerlerine hükmedip Şahlık hakkını versinler.

Deyicek Tohte-Han:

— Bire kara kullukçu! Sana ne söz düşer?! Ey saadet sahibi! **(yâni ey sadrâzam!)** Eğer sulh ile ol yerler verilürse aslâ kimse mülküne karışamaz. Osmanlı ayağı basmaz. Biz istersek kale yaparız. Ne edersek ederiz, dedi.

Paşa dahi:

— İmdi ol mülk sahiplerini çağırıp söyleşmek gerektir.

Deyicek elçi anlardan geçip İmam-ı Ali ve Hille ve Fellüceye razı oldu ve Şaha mektup gönderelim deyup ertesi gün âdem gönderildi. Tekrar Şahtan, akıllı bir adam göndersünler deyû haber gelmekle Selâm çavuşu Mustafa Ağa gönderildi.

Sihir eserinin görünmesi:

Bu sırada gece paşa, elçi Tohte'yi ziyafete dâvet edip:

— Osmanlı size Bağdad'ı komaz. Nihayet benim aracılığım ile olursa, sana da hadden aşırı riayet ederim.

Deyû vaat ve lûtuf ile Tohte-Hanı yokladı. Tohte dahi:

— Ahitnameler yazılsın.. Mustafa çavuş geldikte Bağdad'ı boşaltırız. Lâkin içeriden çıkan askerimize bir fenalık ihtimali olmaya..

Deyû rişhand **(alay lâtife)** ve lâf urup kalkıp çadırına gitti.

Ertesi sabah paşa otağının etrafında üç köşeli müselles **(üçken)** akçe kadar âbâdı (1) kâğıtlar kırkılıp her birinde birer (Ş) harfi yazılmış, ortalığa bir çok yayılmış bulundu. Sihirdir deyû toplayıp ateşe yaktılar.

Kızılbaşların örnek tuttukları Bahaeddin Âmilî ki, ekmek ve helva ve keşkûl (S.B.) sahibidir, havass-ı hurûfa **(harflerin hassalarına)** müteallik bir risalesinde (S.B.) fâtiha-i şerifede bulunmayan harflerle, sevâkıt-ı fâtiha **(fâtihadan düşenler»** derler, hassalarını zikredip bu çeşit şer ve fitne çıkarmak için nice işler yazmıştır. Acemler arasında mezbur Bahaeddin, hayli meşhur ve eserleri muteberdir.

Darlık vaktinde onun risalesinde yazılan şeytan işleri ile nice fesatlar ederler. Galiba Tohte-Han dahi Şah tarafından öğretilmekle, serdâr Hafız paşa topluluğuna fesat sokmak için bu işi işlemiştir **(Allah onları rüsvâ eylesin).**

Askerin üşüntüsü:

Ertesi sabah kul harekete gelip «Orduda yiyecek olarak bir şey yok, at eşek kalmadı. Nice otururuz?» deyû baş kaldırıp vezir otağına geldiler.

Otağı başına yıkıp:

«Sen kızılbaş ile birliksin!»

Deyû ata bindirip İmam-ı âzam kalesine hapse götürüp otağ önünde elçi ve adamları, kızılbaşlar ile seyrederlerdi. Murad paşanın adamları, sancak-ı şerifi kaldırıp:

(1) Sarımtırak renginde cilâlı yazı kâğıdı.

«Murad paşa otağına götürürüz. Ol vezir-i âzam olsun!»

Deyicek Alemdar Osman ağa yapışıp:

«Pâdişahtan başka veziri kim azledebilir? Bu otak pâdişahındır. Ben olmayınca sancak-ı şerif buradan kalkmaz. Vezir kim ise bu otağa gelür.»

Deyüp taşra nöbethaneye getürüp kavga arasında yapışıp çekenin, kılıç ile elini çalıp düşürdüler. Herifi aklı başında olmayarak çadırına getürdüler.

Vezir-i âzama giderken bazı ihtiyar zorbalar ileri gelip:

«Adamlar! Bu kişi serdârımız ve pâdişah vekilidir. Şah askeri ensemizde... Bu nice olur? Düşman hücum ederse baş yok.. Kim cevap verir?»

Deyû birbirini men edip yoldan döndürdüler.

Otak kurulup, paşayı atından indirip, paşa bunlara:

— Yoldaşlar! Maksadınız nedir? dedikte:

«Biz ölmeden Bağdad'tan vaz geçmeyiz!» diyenler, bu defa toptan feryat edip:

«Etraftan zahire yolları kesildi, imdat gelemez oldu. Bundan sonra durmağa mecal kalmadı. Bir tedarik gör, gidelim!»

Dediler. Paşa dahi:

— Elçimiz şah'dadır, gelsün. N'ola bir iki günden kalkarım.»

Deyû cevap verdi.

Yeniçeri dahi, siperde çoğu kırılıp, kalanların çoğu dahi, ayak ağrısına tutulmuşlardı. Hafız paşa Tohte-Hana, Mustafa çavuştan soruşturdukta elçi:

«Neylersiz! Şimdiden sonra kılıcınız var ise Bağdad'ı alursuz. Ve illâ kızılbaşlara yalvaralım, sizi incitmesünler! Kalkın gidin.»

Demeğe başladı.

Askerin hareketi
ve lâğım hikâyesi:

Artık askerin yeri pirelenip, durmağa dermanları kalmadığı anlaşıldı, toplantı gününün üçüncüsünde göç kararlaştırılıp, şevvalin yedinci perşembe günü Hafız paşa yeniçeri ağasını çağırıp:

— Yeniçeri siperde... Nice olur?

Deyicek:

— Lâğıma üç yüz keseden fazla barut kondu, tamam oldu. Sabah atılıp bir iş mukadder ise ne âlâ... Değil ise emir Hüdânındır.

Dedi.

Vezir-i âzam adamlarını «bu gece işimiz vardır» deyû sipere koyup, kendi dahi bekledi. Sekizinci günü cuma günü sabah bir taraftan asker çadırlarından çıkıp, kimi çadırlarını yıkıp, kimi yerinde bırakıp, ellerine birer âsâ alıp, İmam-ı âzama doğru gitmekte iken, çavuşlar, bir taraftan: «Ağalara haber edin, bir miktar durun!» deyû birkaç atlı bayrakları kaleye karşı durdular. Mevcut yeniçeri dahi metristen çıkıp paşa sekbanları girmişti. Sabahleyin baruta ateş verildikte, meğer bir kese barut kapı ağzında ziyade kalmış ve lâğımın ağız tapası sağlam olmamış imiş. Ateş alıp lâğımın kapısını bozup geri tepti. Lâğımcılar içinde kalıp helâk oldu. Hemen bir büyük ateş, kale duvarı yüzüne beraber çıkıp havaya yükseldi. Mavi bir duman ortalığı kaplayıp kaleye zararı olmadı. Vezir dahi El Hükmü li'llâhi teâlâ **(hüküm Allahındır)** deyup siperi bıragup hepsi çıktılar. Otağa gelip göç üzerine oldu.

Kiler zahirelerini yağma ettirip, götürülemiyecek ağır eşyayı yaktılar. Topları çadırlara çekip, çadırda olan topları İmam-ı âzama taşıdılar. Bütün asker İmam-ı âzama vardıktan sonra, vezir dahi akşam kalkıp otağa vardı.

Askerin çoğu kıtlık sebebiyle alışmadıkları şeyleri yediklerinden ve uzun müddet toprak içinde yuvarlanmaktan sakat olup, bilhassa yeniçerilerin çoğu ayak ağrısından dökülüp, İmam-ı âzam kalesinde kaldılar.

Şah Abbas'ın cevabı:

Vakta ki Mustafa çavuş Şah Abbas'a vardı. Olanı bildirdi. Şah ona riayet edip:

— Yarın sana mektupları vereyim, götür, dedi.

Ertesi gün Şevvalin beşinci günü idi. Getürüp, mektubu eline verip bir miktar hediyeler ile:

— Konuşulan barış makbulümdür. İçeriden çıkan askere kat'iyen zarar olmaya.. Ferman eyledim ki, Bağdad'tan çıkıp gelsünler. .

Deyû gönderdi.

Çavuş dahi atına binip yola düzüldükte, ardından:

— Şah seni ister!

Deyû döndürdüler. Şahın önüne vardıkta:

— Başka yazacak şey vardır, mektubu getir,

Deyüp aldı ve pâreleyip dedi ki:

— Mustafa ağa! Serdâr Bağdad üzerinden kalktı gitti. Giden askere kale vermek bizim şanımıza düşmez. Var yürü, gördüğünü söyle!

Deyüp gönderdi.

Çavuş gelip vezire buluştukta ağlayıp:

— Behey sultanım! Bu kadar zamandan beri mihnet çekip sabreylediniz. Ne var, bir kaç gün dahi sabredemediniz mi?

Dedi.

Paşa dahi takdire havale edip:

— Bana kalsa daha nice aylar beklerdim. Fakat askerin ayaklanması, zarurî olarak kalkmağa sebep oldu.

Deyû sihir meselesini bildirdi. Şah Abbas dahi Mustafa çavuşun ardından kalkıp, gelip Bağdad önünde Karanlıkkapı semtine kondu.

Askerin Musul tarafına teveccühü:

Cuma günü asker, İmam-ı âzam kapısı semtine konup: «İslâm askerine dönüştür!»

Deyû tenbih olununca sel gibi Musul semtine dönüşte sür'at gösterdiler. Ve binek hayvanına ihtiyaç olmakla, götüremedikleri ağırlıkları yakıp, ateşte yanmayan madenî eşya kısmını Dicle içine koyup görünmez ettiler. Ve balyemez (I. S.) topların kimini pâreleyip, bir musanna **(san'atlı)** şişhane **(bir nevi top)** Sultan Süleyman topu ki, otak ardında dururdu. Gayet uzun ve nakışlı, ağırlığı kadar altın değer bir emsalsiz top idi ,anı toprağa gömdüler. Gömerken asker içinde Şâhı seven biri varmış. Sonradan haber vermekle Şah, adı geçen topu bulup İsfahan'a taşıtmış.

Kürd Seyd Hanın katli:

Bu sırada «Kürd hâkimlerinden **(beylerinden)** Kürd Seyid Han, birkaç adam ile ılgar edip ileri gitti» deyû haber gelmekle vezir-i âzam getürüp başını kesti. Cumartesi göçülüp askerin çoğu piyade olup âsâya dayanarak topal aksak su kenarında diken otlayarak gittiler. Rumeli beylerbeyisi ve Sıvas beylerbeyisi geri kaldılar. Tohte Hanı dahi bile **(beraber)** getürüp, İmam-ı âzamda kızılbaşlar çıkıp, asker ile dostluk yüzünden yüklerine yardım edip barış avâzesi olmakla birkaç gün güzel muamele ettiler. Hattâ kızılbaşlar ordu içinde çekinmeksizin gezip, Osmanlı dahi kızılbaş ordusunu seyretmeğe varıp, alış veriş ve ne lâzım ise satın aldılar.

Bazı kızılbaşlar İslâm askerleri çadırlarına girip dönüş yerinde bazı halı uçlarına yapışıp ve sahibine bakıp:

— Gazi! Huu! Şunu aparır mısın?

Derdi.

Eğer sahibi:

— Götürürüm.

Derse:

— Pes, apar apar!

Deyû elini çekip kaldırıp yüklenmesine yardım ederdi. Eğer sahibi:

— Bana gerekmez, senin olsun!

Derse:

— Pes, munu **(bunu)** men **(ben)** aparıram, ziyade bad! **(ziyade olsun)**.

Deyû getürüp gidermiş.

İki taraf da zayıf ve mihnet görmüş olmakla birbirlerinden emniyet üzere idiler.

Vezir-i âzam ikinci konağa vardıkta «Tohte Hanı göndersünler!» deyû Şah haber gönderdi. Vezir dahi Mustafa çavuş yanına koşup, esir düşen kızılbaşların hepsini dahi koşup gönderdi.

Esasen kızılbaş tâifesi iyilik bilmez bir alay fırsat düşkünü kallaşlardır, sözünde durmayan Şah: «İntikama fırsattır!» deyû ahd ve yemînini bozup, İslâm askerinin takibine koştu.

Üçüncü konakta «Geruden düşman alayları geliyor!» deyû vezir-i âzam durup, ordu konup, atlı bulunanlar alay kurdular. Kızılbaşlar yan verip döndü gitti. Ve gece karakollar beklediler. Maksatları gece baskını imiş, muvaffak olamadılar.

Ertesi günü Rumeli beylerbeyisi tarafından yine «Düşman alayları göründü!» deyû haber geldikte vezir-i âzam Diyarbekir emirülümerâsı Murad paşaya buyrultu gönderdi ki «geri kalıp Mehmed paşa ile askerin arkasını alıp gele...»

Murad paşa itaat etmeyip ileri konağa doğru alıp yürüyüverdi. Ol yer, çetin, yarlı bir yer idi. Bir hendek gibi yâr, nehir kenarından yarılıp çöle doğru uzamıştı.

Kızılbaş alayları asker ardınca sürüp geldiler. Ordu, yarı geçip kondular. Vezir-i âzam ferman etti. Alaylar kanun üzere kurulup, önlerine yedi pâre top dizdiler ve hendeğin beri tarafına geçip cenge başladılar. Kızılbaş askeri ise, güruh güruh arkadan takip edip, İslâm askerinin hasta ve yürüyemiyecek halde olanlarına el sunup katl ve yağma ile hasarata **(zarara)** cesaret etmişlerdi.

Vilâyet ümerâsından Hasan paşa adında bir yiğit, Arslan Emir ki, şecaatte emsalsiz idi ve askerin arkasından gelir idi, kızılbaşın korkusuzca koyulduğunu görüp, harp ve müdafaaya hazırlanıp kılıca sarılıp, düşmana karşı koyup mertçe cenk eyledi. İslâm askerinin geride kalanları onu görüp, gayrete

gelip, dermansızlıktan silâhını nehre bırakan yükü hafif olanlar, mertlik hamiyeti ile deste, çöp ve tırpan gibi ele geçen ve mümkün olan ne bulurlarsa onunla düşmana giriştiler. Diğer asker dahi hücum edip tüfenk atmağa kabiliyet ve dermanları olmamağın **(olmamakla)** yeniçeriler hemen tüfenk kundağı ile ve yumruk ve değnek ile göz açtırmayıp, kızılbaş ile karma karışıp olup ,düşmandan epeyce adam katletitler.

Ordudan, toplar dahi kızılbaş alayına doğru atılınca, melunlar bozulup yüzleri geri döndü.

İslâm askerinin böyle bitkin ve silâhsız ve perişan halli oldukları halde bu derece mertçe cenk ve kuvvetini kızılbaşlar görünce, can korkusuna düşüp yüz döndürdüler. Bu cenkte İslâm askerinden kimseye zarar dokunmayıp kızılbaştan bir çok baş ve esir alındı ve nicesi yaralandı.

Murad paşanın katli:

Diyarbekir beylerbeyisi Köse-Murad paşa, vezirlerden şecaatli bir kimse idi. Fakat hidedtli ve dikbaşlı olmakla, daima şiddet üzere hareket edip serdâra «Sen ne isen, ben de senin gibiyim!» muamelesini ederdi. Memur olduğu işlerde serdârın arzusuna razı olmazdı.

Bu defa askerden geriye artçı tâyin olunduğu halde ferman dinlememesi, eski suçlarını da hatırlatmakla, vak'a gününün ertesi gecesi Hafız paşa adam gönderip kendi otağına çağırdı. Ol dahi gururunun fazlalığından, fenalık ihtimalini düşünemeyip, serdârın otağına vardıkta, serdâr Hafız paşa emreyledi, hazır bulunan iç ağaları üşüp boğdular ve başını kestiler.

Diyarbekir eyâleyi dergâh-ı âlî kapıcı-başılarından (S.B.) Hüsrev ağaya verildi.

Kızıl-hana varıldıkta zahire vardır ümidiyle asker ileri gidip birkaç kelekler (S.B.) var imiş. Araplar yağma etmişler. Olanca götürdükleri toplar ve ağırlık dahi orada dökülüp kalıp, bir okka peksimet on kuruşa ele girmez ve bir şinik **(hububat ölçüsü)** arpa yüz filoriye bulunmaz idi.

Askerin çoğu açlıktan yollarda dökülüp kalıp, durgun bargirlerini boğazlayıp yerler ve bir cins mazı ve kestane gibi küçük diken ağacında biten yemişleri, yenir şey olmadığı halde, çaresiz yerlerdi.

Kimi on beş yirmi gün yiyecek cinsinden hiç bir şey yemeyip su ile geçinirdi. İslâm askerinin bu yolda çektiği eziyet bir târihte olmuş değildir.

Dokuz ay muhasaradan sonra bütün toplar ve cebehane ve ne var ne yoksa dökülüp kalıp çıplak ve bitkin, asker düşe kalka su kenarına gelip altın suyunu piyade geçip Zab suyu dedikleri kanlı suya geldikte vezir-i âzam ne kadar atları varsa ,askeri geçirmeğe tâyin etti. Su kenarında bir gün oturuldu, etraftan koyun ve zahire gelip asker bir miktar gözünü açtı. Oradan göçülüp Musul'a ulaştılar. Gelen hazineden kula **(askere)** mevâcib **(maaşları)** verilip sipahi mülâzim başısı Mere-Hüseyin'i kul tâifesi **(asker takımı)** pâreleyip, vezir-i âzam Basra'dan imdada gelen Kara-Bekir ağaya Musul eyâletini verip Çerkes-Hüseyin paşayı dahi Musul muhafazasına tâyin etti.

Diyarbekir'e göçüp Şeyh İzdib menzilinde **(konağında)** mülâzimlere hizmet verdi. Ve Diyarbekir'de askere izin verilip Şam eyâleti Gürcü-Mehmed paşaya ve anın memuriyeti olan Rumeli eyâleti Süleyman paşaya verildi. Ve olup biteni yazıp, Hadım-Ali ağa ile rikâb-ı hümâyuna **(pâdişah katına)** gönderdi.

Geldikte, Hadım-Ali ağayı pâdişah, huzur-u hümâyununa getürüp işlerin tafsilâtını sordu. İşin hakikatini anlayınca Hafız paşaya hil'at ve «Halep'te kışlayasın!» deyû hatt-ı hümayunu **(pâdişah fermanı)** ile okşayıp çok acıdılar.

Hafız paşa dahi hatt-ı hümâyun (I.S.) gelince Diyarbekir'de oturup, sonra Haleb'e revâne oldu. Halep şehrine girip bütn âyan ve erkân (I.S.) yerleştiler.

Bağdad seferi hususunda, vâki olan şeyler, uzun olarak nakl ve beyân olundu. Tafsil edilse müstakil bir kitap olurdu. Lâkin bu şekilde özetlendi.

Hasılı dokuz ay İslâm askeri hem kale muhasarasına kudretini sarfedip, hem Acem Şahına cevap verdiler. Eğer etraftan zahire kesilmeseydi, yine geri çekilmeyip, elbette emin bir şekil buluncaya kadar dayanıp sabrederlerdi.

Askerin tamamen kuvvetten düştükleri vakit, Şah gelip muharebeye bütün kuvvetini sarfetmişken, hiç bir şekilde muvaffak olamayıp, kaleden ümidini kesmişti ve sulh ile kaleyi vermeğe karar vermişti.

Bununla beraber askerin çoğu birer bahane ile dönüp gidip, orada olanlar dahi sağda solda piyade idi. Böyle iken cenklerde meydan (**yâni muvaffakıyet**) beri tarafta kalıp, Râfızîlere mağlûp olmadılar.

Bu sefer sırasında arada olan bazı küçük vak'alardan ve çarpışmalardan başka, kızılbaş ile İslâm askeri arasında dört sayılı mesaf (I.S.) vukua geldi. Allaha şükür her mesafda (I. S.) anlattığımız gibi üstünlük İslâm askeri tarafında olup, düşman tarafına ümitsizlik düştü.

(İbret alınacak şeydir ki, Hafız paşa Bağdad'ı muhasara ve kızılbaş ile muharebe işinde bütün kudretini sarfederken, hazinenin azlığı ve zahirenin kesilmesi yüzünden ve askerin zaruretinden başka, asker arasında olan dik başlı zorbaların ağır muameleleri, edepten dışarı rezaletleri var iken, yine akıllıca hareket ile, bu kadar müddet kaleyi muhasara ve düşmana mukavemet edip, kendisi için utanılacak bir nokta olmaksızın kaza ile, fetihsiz geri çekilmesi, paylamaya ve azarlamağa lâyık değil iken, bazı hasetçiler şevketlû pâdişah hazretlerine çekiştirip: «Düşen (**münhal olan**) zeâmetleri (I.S.) kendi adamlarına verdi, birer bahane ile askeri dağıttı, Bağdad'ı elde etmekte kusuru muhakkaktır» deyû hakikat dışı sözlerle pâdişahın kanaatini değiştirdiler.

Hattâ Hafız paşa, Bağdad altından askere cebehane ve zahire istemek için der-i devlete telhis (I.S.) gönderdiği vakit muavenet ve imdat edilmesini bildiren, pâdişah hazretlerine birkaç beyit yazıp göndermişti. Pâdişaha ulaşınca Sultan Murad han tarafından nazm ile tehdit kılıklı, azarlayan bir cevap gönderilmişti.

HAFIZ PAŞANIN NAZMI

Aldı etrâfî adüv (S.B.) imdâda asker yok mudur
Din yolunda baş virir merdâne server (S.B.) yok mudur
Hasmı bir kişi oyunda ruh beruh şeh mat ider
Cenkte at oynatır ferzâne (S.B.) bir er yok mudur

Bir aceb girdâba düştük çâresiz kaldık medet
Âşinâlar (S.B.) zümresinde bir şinâver (S.B.) yok mudur
Cenkte hempâmız (S.B.) olub baş virir baş almağa
Arsa-ı âlemde bir merd-i hünerver (S.B.) yok mudur

Def'-i bîdâda (S.B.) tekâsülden (S.B.) garez ne, bilmeziz
Derd-i mazlûmân (SB) sual olmaz mı Mahşer yok mudur
Âteş-î sûzân-ı (S.B.) a'dâya bizimle girmeğe
Dehr içinde imtihan olmuş semender yok mudur

Der ki sultan Murâd'a nâmemiz irsâline
Bâd-ı sarsar (SB) gibi bir çâbik-kebûter (SB) yok mudur

SULTAN MURAD HAN GAZİNİN CEVABI

Hâfızâ (ey Hâfız) Bağdâd'a imdad itmeğe er yok mudur
Bizden istimdad (B.S.) idersin sende asker yok mudur

Düşmeni mat (S.B.) itmede ferzâneym (SB) ben dir idin
Hasma karşî şimdi at oynatmağa yer yok mudur

Gerçi laf urmakta yoktur sana hempa (S.B.) bilürüz
Lîk senden dâd (S.B.) alur bir dâdküster (S.B.) yok mudur

Merdlik dâvâ idersin bu muhanneslik (S.B.) neden
Havf idersin bârî yanında dilâver yok mudur.

Râfızîler aldı Bağdâd'ı tekâsül (I.S.) eyledin
Sana hasm (S.B.) olmaz mı Hazret, rûz-i mahşer yok mudur

Bû Hanîfe şehrin ihmâlinle vîran itidler
Sende âyâ gayret-i dîn ü peyamber yok mudur

Bihaberken (S.B.) saltanat ihsan iden perverdigâr (S.B.)
Yine Bağdâd'ı ider ihsan, mukadder yok mudur

Rüşvet île cünd-i islâmı perîşan eyledin
İşidilmez mi sanursun bu haberler yok mudur.

Avn-i Hak'la intikam almağa a'dâdan meğer
Bende-i Dirîn vezîr-i din-perver yok mudur

Bir alî-sîret (S.B.) vezîri şimdi serdar eyledim
Hızr u peygamber mûn (S.B.) olmaz mı, rehber yok mudur.

Şimdi hâlî (S.B.) mi kıyas eylersin âyâ âlemi
Ey Murâdî pâdişâh-ı heft-kişver (S.B.) yok mudur

Gürcü-Mehmed paşanın
İstanbul'da katledilmesi:

Gürcü-Mehmed paşa İstanbul'da kaymakam olup nice müddet istiklâl ve satvet (S.B.) ve iclâl (S.B.) ile hükümet edip, paranın yenilenmesine gayret etmişti.

Zilka'de ayında, Recep paşa, zorbaları kıştırtıp, İstanbulda kalan sipahi ve yeniçeri zümresini toplayıp:

«Kaymakam Gürcü-Mehmed paşa Bağdad seferine imdat etmedi.»

Deyû katlini istediler. Buna göre ferman çıkıp zavallı Mehmed paşa sarayında boğularak ahrete gönderildi.

Gürcü-Mehmed paşa tavaşidir **(hadım)**, fikir sahibi, sözünde duran, vakarlı vezir idi. Hazret-i Eyyub'un anberle yoğrulmuş türbesinde hazırladığı türbesine gömüldü.

Kapudan Recep paşa, merhumun yerine kaymakam oldu. Darüssaade ağası (I.S.) Koca Elhaç Mustafa ağanın saraçlığından yetişip, mutfak emini, sonra çavuş-başı olan Hasan ağa, ol vakit mirahor bulunmakla Recep paşa yerine kapudan oldu. Ve sultan Ahmed hanın yıldızı parlak kızı Ayşe sultan, adı geçen kapudan Hasan paşa ile evlendirildi.

Bazı müfsitlerin katli:

Şevval ayında bu türlü fesatlara başlamakla suçlu olanlar muâhaza olunup (S.B.) yeniçeri ocağında bazı müfsitlere gizlice reis olup, hükümeti devirmek niyetinde olanlardan, fiilen İstanbul muhafazasında, ağa yerine kalan sekban-başı Mihaliçli Sarı-Mehmed ağa, pâdişahın gazabına uğrayıp, siyâset kılıcı ile divan-ı hümâyunda katlolundu. Kendi ile birlik olan yeniçeri zorbalarından Lofçalı-Ömer ki, fitnelerin büyüklerindendir ve adamları Camcı-zâde Ahmed Çelebi ve birkaç şaki dahi yakalanıp, gece içinde boğulup denize atıldı. Ve yerine Hüseyin ağa sekban-başı olup zapt ve rapta ihtimam (I.S.) ile memur oldu.

Bu vak'adan sonra zorba ve fesat ehli olarak meydanda kimse işitilmez oldu.

Kapudan olan merkum vezir Hasan paşa dahi, Tersane-i Âmire (S.B.) işlerine dikkat edip, tersane gözlerini ve mahzenlerini yapıp, donanma mühimmatına ziyade parlaklık verdi. Doğrusu doğru fikir ve uyanıklık sahibi bir vezir idi. Varıp Tatar hanını Kırım tahtına oturttuğu, anlatılsa gerektir.

Sipahiler hakkındaki hatt-ı hümâyunun sureti:

Serdâr Hafız paşaya der-i devletten emir gelip içinde ferman olunmuş ki:

«Seferden dönüş sırasında sipahi tâifesi eskiden olageldiği üzere Mülâzim (stajiyer) yazılmayıp, bu tarafa gelenlerin ellerinde birer ikişer ruus (S.B.) ile aldıkları vazifeler, eskiden mülâzimlere ait olmayıp, kimi memuriyet ve emanet, kimi mukaataalar (S.B.) ve tevliyet (1) (S. B.) ve evkafa müteallik nezaret ve kâtiplik ve cibâyet (gelir toplama) olmakla mukaataa malları (I.S.) eskiden üçer sene birbirinin zararını beslemek üzere eminlere verilirken mülâzimlere her altı ayda bir hizmet olmak üzere, mukaataalara (I.S.) el konmakla, bir senenin mahsulü malûm olmayıp, mukaataa malları tamamen telef ve hazinenin geliri azalmıştır.

Evkaf mukaataaları (I.S.) dahi üçer sene bir tahvil ile verilir iken anları ve meşrûtaları (2) (S.B.), bir elden bir ele satmakla evkaf malı ziyan, câmiler ve mescitler muattal (S.B.) olmak derecesine varıp saltanat namusu zedelenmekle bundan sonra, eskiden olduğundan başka mülâzim yazmayasın! Ve hizmetlerin, bundan sonra mülâzimlere (stajiyerlere) verilmesine kat'iyen razı değilim. Verenlere ve alanlara her türlü eziyet olunmak kararlıdır. Deyû, bu hükm-ü hümâyunu (pâdişah fermanını) kendilerine okuyasın.. Ve sefere giderken bölük halkı ve yeniçeri vesair kul (asker) tâifesini ve sonra ölenleri deftere yazıp rikâb-ı hümâyunuma (I.S.) gönderesin. Ve bundan sonra bölük ve yeniçerilik vesair dirlik (I.S.) tevcih etmeyip muhkem zaptedesin.»

Deyû buyurmakla, zabitleri davet ve hükm-ü hümâyun bildirilerek tenbih edildi.

Fakat mülâzimliğin, bildirildiği gibi yazılması ve sayılan hizmetlerin men edilmesi, sefer sırasında mümkün olmayıp, sonra der-i devlette icra olundu.

Serdârın dönüşünden sonra Kerkük vak'ası:

Hafız paşa, yukarıda adı geçen yarar Hasan paşayı Musul muhafazasına koyup kendi Diyarbekir'e, sonra Haleb'e

(1) Vâkıf işine bakma görevi, mütevellilik.

(2) İlk sahibi tarafından, satılmamak şartiyle, mirasçılara bırakılmış ev, tarla gibi şey.

yönelmişti. Hasan paşa, Musul etrafını muhafazaya çok çalıştı. Kızılbaştan bir kalabalık asker gelip, Kerkük kalesini muhasara etmekle paşa, mevcut asker ile ılgar edip, cesur adam olmakla hiç korkusuz kendini düşman safına urup, sayılamıyacak kadar düşman katledip, lâkin düşman, çokluğu sebebiyle üstün gelip kaza ile Hasan paşanın atı meydanda vurulup, piyade kaldı. Fakat yine de geri dönmeyip düşmana hücum edip bir çok kızılbaşı tepeledikten sonra, nihayet hücum ile o başbuğu şehit ettiler.

Ölünceye kadar kendi eliyle elli neferden fazla kızılbaş katlettiği meşhurdur.

Halep'te askerin fitnesi:

Hafız paşa asker ile Haleb'e geldikte yeniçeri zümresi Halep'te taşkınlık edip yeniçeri kâtibi Malkoç efendiyi pârelemek istediklerinde kaçıp İstanbul'a geldi. Ama Karamazak demekle anılan Ahmed ağa ki eskiden beri ocağın büyüklerinden olup Sultan Osman vak'alarında paçaları sıvayıp, fesat ateşinin parlamasına ve devletin ihtilâline ne suretle sebep olduğ anlatılmıştı.

Ol vakit başçavuş olup, Sultan Mustafa hanın tahta çıkışında, hatt-ı hümâyundur **(pâdişah fermanıdır)** deyû on altı memuriyet kâğıdını yazmıştır. Kendi dahi bu vak'ada Halep'te Turnacı-başı (I.S.) idi.

Yeniçeriler, kâtiplerini kaçırıp bunu dahi öldürmek isterler. Kaçar. Ardından erişip bıçak ile kellesini kesip, hendek mezbelesine lâşesini koydular. Sultan Osman vak'asında ve Ebulfeth câmii vak'asında ettiği fesatların cezasını buldu.

Mehmed Hanın gelişi:

Özbek hanının oğlu, Buhara Hanı Bahadır İmam-Kuli Han, evvelce kızılbaşa esir olup sekiz sene ellerinde kaldıktan

sonra Bağdad muhasarasında bir yolunu bularak kurtulup, deri devlete geldikte huzur-u hümâyuna girerek iltifat olunduktan sonra bir seneden fazla İstanbul'da kalıp Hind pâdişahı Selim hana ve Buhara hanı Bahadır İmam-Kuli hana nâmeler alıp Mısır Kahire yolundan Mekke-i Mükerreme'ye revâne oldu.

Özü nehri üzerine kale yapılması:

Kırım Hanı Mehmed-Giray, mirahoru Zülfikar ağayı der-i devlete gönderip ubudiyetnâmesi **(kulluğunu bildiren kâğıt)** içinde, kapudan Hasan paşa evvelce Kırım'a varıp buluştukta Kazak eşkiyasının yolu üzerinde olan Özü suyu üzerinde doğan geçidi denilen yerde ki, evvelce Sultan Süleyman han kale yaptırıp günler geçtikçe harap olmakla Kazak şaykaları sıkıntısız denize çıkıp yalıları yağma ederler. Halen iki taraftan birer kale bina etirilmek münasip görülüp ve bir tarafta olacak kale yapımını han, kendisi üzerine alıp, biri dahi kapudanın donanma ile varıp yapması kararlaştırılmakla, «Kapudan, evvel baharda varıp ruz-i Hızırdan **(Hıdrellez)** den evvel yapmağa başlaya ve Eflâk ve Boğdan voyvodaları dahi lâzım olanı hazır edeler ve Tatar dahi bütün hizmetlerde bulunalar» deyû pâdişah emri gönderildi.

Evvelce Bosna vâlisi olan Mehmed paşa, iyi iş görmeğe kaadirdir deyû Özü eyâleti ona verilip, Özü tarafı müstakil kapı olmak için Tuna defterdarlığı kaldırılıp Özü'ye başka detferdar tâyin olundu. Ve Özünün Kırım tarafındaki nehri doldurup suyunu kurutmak, yapılacak kalelerin levazımından olmakla Kefe eyâleti köylerinden kazma kürek ile onar reâyâ çıkarmak için Kefe beylerbeyisine hitaben emr-i şerif gönderildi.

Donanma gittikten sonra tekrar Mehmed-Giray'a ve Şahin-Giraya kılıç ve hil'at ile kale yapılması için nâme **(mektup)** gönderildi.

Nemçe (Avusturya) serhaddi ahvali:

Betlen Gabor (1), Macar askeriyle üst yanında madenlere varıp çok mal aldı. Murtaza paşa Budin üzerinden asker ile kalkıp varıp, Neograd'ı muhasara eylemişti. Nemçe **(Avusturya)** taburu gelmekle bırakıp Viregel palangası altında konunca, Nemçe taburu yetişip, iki tarafa birden perişanlık düşüp kaçtılar. Bütün arabalar ve ağırlık yerinde kalıp, sonra kâfir zapteyledi.

Asker kaçarak Budin'e geldiler ve Betlen'in telkini ile Eğri beylerbeyisi Ahmed paşa ve Budin'li Nasraddin-zâde, ve Alacahisar zaimlerinden (S.B.) ve Budin tımar sahiplerinden birkaç nefer katlolundular. Görünüşte cürümleri malûm değildi.

Betlen, pek çok ganimet alıp, nice mal ile Erdel'e revâne oldu. Mezburun **(adı geçenin)** çalışması, Müslümanlara imdat ve hizmet için değildi. Belki kendi menfaati ve işi için idi. Fezlekede yazar.

Peçevili demiş ki:

«Nice defa Betlen dilinden işittim ki, benim müslüman halka yardımım, dinlerine meylim ve kendilerine muhabbetimden değil, ancak işim ve üzerimden zararı kaldırmak içindir» der idi.

Bütün kâfirler can ve gönülden ehl-i islâma dost olur değildir. Zamanı gelince düşmanlığı meydana vurur.

Fakir derim ki **(Naîmâ söylüyor)**, diğer dinlerde olan muhalifler, hiç birisi ehl-i islâma içten muhabbet etmezler. Meyl ve muhabbetleri olsa, müslüman olurlar idi. Belki menfaat temin etmek veya zarardan kurtulmak için itaat ederler. Zamanımızda bütnü halkın meyl ve itaatleri korku ve ricaya bağlı olduğu meydandadır. Lâkin bu surette kâfirlerin iş icabı boyun eğer görünüp hizmette bulunmaları dahi faydadan hâli

(1) Erdel voyvodası, prens.

değildir. Hazret-i Ömer radiyallahü anhın **(kâfirlerin bir kısmını bir kısmına mahvettiriniz)** buyurdukları gibi, müşriklerden **(puta tapanlardan)** bir fırkayı okşayıp, diğer kâfirler üzerine musallat ederek kullanmak doğrudur. Şu şartla ki, meydana gelen çalışma ve hizmetlerini mağrur olup, tam güven husuliyle şer ve fesatlarından gaflet olunmaya..

Her halde uyanık durmak gerektir.

Leh serhaddi ahvali:

Bu sene de Leh askerî kapudanlarından bir güvenilir kapudan **(kumandan)** gelip nâmesinde dostluk bildirdikten sonra ,Kazak üzerine varılıp nice beyi kılıçtan geçip şaykaları ateşe vurulup, geride kalanları bundan sonra Karadenize çıkmamağa ahd ve şart etmekle sıkı zaptolundu demiş.

Bundan önce Kazak Karadenize çıkmakla, Tatar ve Kili ve Ak-Kerman taraflarında yerleşen Kantemir Tatarı ile Leh vilâyetini vurdukta defalarca kaldırılması rica olunmuştu. Pâdişah Tatar hanına nâme gönderip Kantemir ve cümle ol tarafta olan Bucak Tatarı, nice yıllar ol memleketlerde yerleşmiş iken ister istemez kaldırılıp Kırım'a gönderildi. Tâ ki, iki tarafın reâyâsı rahat olalar..

Bundan sonra yine Kazak dört yüz şayka ile Karadenize çıkıp, Recep paşa ol zaman kapudan iken onların kökünü kazımıştı. O zaman kılıç artığı olan **(yâni Recep paşanın kılıcından kurtulabilen)** Kazaklar üzerine Leh kralı varıp azîm kılıç urduğunu bildirmisti.

Bu defa 60 pâre şayka dahi Özü boğazından çıkıp, yağma üzere iken der-i devlette hazır bulunan gemilerden bir kaç kadırga gönderilip on beş yirmi pâre şaykaları dahi yakalanıp, diğerleri ayrı ayrı gezerlerdi.

Mehmed-Giray ve Şahin-Giray ise «Kazak bu halde iken bizi niçin akından men edersiz?» derlerdi.

Bundan sonra eşkiya zaptolunup sulha halel **(bozukluk)** gelmeye... deyû cevap ve nâme gönderildi.

Bundan sonra küçük elçi ile nâme gelip, Sultan Süleyman zamanından beri İstanbul'a gelen hediyeler ve Kırım Hanına veregeldiği vergiyi verip, Kazak eşkiyasını sıkı surette zaptetmek şartiyle ahitname rica etmekle, müsaade olunup, şartları ve kayıtları malûm olmak için bir sureti Kırım hanına gönderildi.

İngiliz elçisinin gelişi:

İngiltere kralının elçisi gelip nâmesinde muhabbetini ve babası yerine kral olduğunu bildirip, Tunuslular ve Cezayirliler ile ticaret için müsaleha **(anlaşma)** yapıp der-i devletten dahi pâdişahın iznini rica etmekle Cezayir ve Tunus beylerbeyilerine Kapıcı-başı gönderildi. Ve Osmanlı memleketleri iskelelerinde dahi, anlaşmaya aykırı teklifler **(vergiler)**, meselâ masdariye adiyle ve başka bahane ile sebepsiz akçe alınmayıp ancak gümrük alma...

Cezayir beylerbeyisi iken vefat eden Hüsrev paşa, Cezayir'de olan Tunuslu yanında olan İngilizleri hapsedip birkaç bin kuruş almakla, alınan bu paraların mukataat (I.S.) malından verilmek ferman olundu.

Hind tarafından, Yemen iskelelerinden ticarete gelirken,, yirmi dört pâre tüccar gemilerini İngilizler tarafından Burton'lar alıp, içinde olan tüccar ile, ol gemileri salıverip, telef olan malları sahiplerine geri veresiz, deyû nâme yazıldı ve gönderildi.

Vakaayi-i Sene Sitte ve Selâsin ve Elf

(Bin otuz altı senesi olayları)
(Hicrî 1036 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1626 senesi eylül ayının yirmi ikinci salı gününe rastlar)

Hafız paşanın azli ve Halil paşanın sadrâzamlığı:

Rebiülevvel ayının on ikinci günü, kaymakam Recep paşa sarayında müşavere (I.S.) ferman olunup, Şeyhülislâm Yahya efendi ve ulemâ ve vezirler ve diğer erkân ve âyan (I.S.) geldiler. Topluluğun reyiyle sadrâzamlık mührü Halil paşaya, yineçiri ağalığı âdete aykırı olarak Çavuş-başı Ali ağaya verildi. Defterdarlık, İstanbul defterdarı Bekir paşaya verilip ertesi günü vezir-i âzam dîvâna vardı. Sefer hilatleri giydirilip Rebiülevvel ayının on beşinci günü alay ile şiddetli kışa rağmen Üsküdara geçti.

Soğuk ve kışın şiddetinden her taraf karla kaplanmış, gûya kara kış yere inmişti. Hattâ alaylar dizilip vezir Halil paşa Üsküdara geçtikçe, yeniçerilerin ve diğer, özel elbise giymiş olan alay halkının sakalları karla karışarak donup, gûya ki bir buz parçası olmuştu. Çehreleri ve kulakları soğuktan morarmış olup çok kimse donmuştu.

Müverrih **(târih yazan)** der ki:

Abaza paşa bozulup, Erzurum'a gittiği vakit, ol senelerde Bağdad seferi gailesiyle Abazanın gereği gibi hakkın-

dan gelinmek hususunda göz yumulması ve müsamaha yüzünden, arayı düzeltmekle iktifa olunmuştu (yetinilmişti). Abaza dahi ol günler sırasında kuvvet bulup her tarafa kahr ile yayılmıştı.

Kendisi yeniçerilerin katline ve levendleri, herkesin malını yağma, ve ırzını yırtmağa evvelki gibi başlamıştı.

Koca Halil paşa, Abazanın eskiden efendisi ve velinimeti olmakla ihtimal men ve def'ine, belki mahvına ve katline kaadir ola... deyû sadrâzamlık mührü Halil paşaya verilmek hususunda devlet adamları bu ümit ile birleşmişlerdi.

Sakın olmaya ki, bahar ve yaz geldikte Abaza işi büsbütün şiddetlenmeye... Deyû böyle şiddetli kışta zarar dolu sefer ile, askerin yorulmasını câiz gördüler.

Halil paşa vezir olup, serdârlık ile Üsküdara geçtikte, Şeyhi Üsküdârî Mahmud efendiye varıp, serdârlık hizmetiyle memur olduğunu söyleyince:

— Bir defa daha serdâr olmuştun!

Deyüp, başka bir şey söylemedi. Paşa gücenerek çıkıp gitti.

Şeyhin yanında olanlar, şeyhin bu sözünden, Halil paşanın bir iş yapamıyacağı mânasını çıkardılar.

Halil paşa, cümle yeniçeri ve sipahi ve Anadolu ve Rumeli eyâleti ve diğer sefere memur memalik-i mahrusa (Osmanlı ülkesi) askeri ve beylerbeyi ile pâdişah sancağı altında çekilip gittiler.

Konya'ya varınca Kapıcılar kethüdası, Hafız paşadan mühr-ü şerifi getürüp teslim eyledi. Cümâda-l-âhirenin on dördünde Hafız paşa ve yeniçeri ağalığından azledilmiş olan Hüsrev ağa, Halep'ten ılgar ile çıkıp, pâdişahın daveti üzerine Recep ayında İstanbul'a geldiler.

Hafız paşaya Sultan verilip, pâdişah damadı ve divanda ikinci vezir oldu. Hüsrev ağa dahi pek fazla şecaat ve

cesaret ile halk arasında meşhur merd bir kimse olmakla ana dahi vezirlik verilip kubbe-nişin (1) oldu.

Serdâr-ı a'zam Cümâda-lâhirenin yirmisinde Adana'ya varıp, vâlisi Küçük Hüseyin paşa suçlu olduğundan katlonup, mansıbı Bostan paşaya verildi.

Recebin yedinci günü vezir-i âzam alay ile Halep'e girip vâlilere mahsus saraya indi. Ve silâhtar ağası Tavil (Uzun) Mustafa ağa, askeri fesada vermek suçu ile katlolundu.

Çadırları taşra çıkarıp bahar mevsimi erişmekle gök meydanına kurdular. Şevval ayının yirminci günü serdâr, alay ile şehirden çıkıp otağa kondu. O sırada Yeniçeri ağası Ali ağa hasta olup vefat etmekle evvelce süvari mukabeleciliğinden (I.S.) kanun hilâfına bölük-ağası olan Halil ağaya yeniçeri ağalığı verildi. Ve bölük-ağalığı, Bostancı-başılıktan azledilerek sefere memur olan Mustafa ağaya verildi.

Yeniçeçri ağası olan Halil ağa «Timur kazık» lâkabiyle anılandır.

Bu zamana gelinceye kadar yeniçeri ağalığı kâh mirâleme, kâh Kapıcıbaşıların namlılarına, çoğu zaman da büyük mirahora verilegelmişken böyle oldu.

Sultan Osman vakasından beri işlerin bozulması ve rezillerin müsallât olması yüzünden aslâ hak sahipleri gözetilmeyip, kimi rüşvet, ve kimi zorlu iltimas sebebiyle öne geçer oldu.

Dişlenk Hüseyin paşanın tâyini ve askerin gönderilmesi:

İstanbul'dan askeri sevkedip, Osmanlı askerini serdâr-ı âzama ulaştıracak iş bilir bir vezir lâzım olup, evvelce Anadolu mirmiranı olup, hâlen Balıkesir'de oturan Dişlenk-Hü-

(1) Kubbe altında oturan... Yâni Bakanlar Kurulu üyesi, Bakan.

seyin paşaya vezirlik verilip, Halep'e varınca asker göndermeğe serasker tâyin etmeleriyle pâdişah emri ulaşınca Dişlenk-Hüseyin paşa dahi kalkıp sipahileri göndererek Halep'te serdâr-ı âzama kavuştu. Serdâr dahi Zilkadenin birinci günü Halep'ten göçüp yedinci konakta Fırat nehrini geçip, yirmi beşinde Diyarbekir'e ulaştı. Ve (Cîran tepesi) denilen yere kondu.

Erzurum seferinin sebebi ve seraskerin gitmesi:

Bu usırada Acem serhaddi olan Ahısha kalesinden feryatçılar gelip, adı geçen kaleye bin kadar Kızılbaş askeri gelip muhasara ettiklerini bildirip imdat istediler. Müşavere olunup Diyarbekir beylerbeyisi Hüsrev paşa ve Halep vâlisi Nogay paşa ve Maraş vâlisi Zor paşa ve Rumeli vâlisi Süleyman paşa ve Diyarbekir kulu ağaları Çalık-Mehmed ağa ile dört beş bin kadar asker ve bu kadar beylerbeyilerin hepsine Anadolu vâlisi Dişlenk-Hüseyin paşa serasker tâyin olunup Zilhiccenin beşinde Ahısha cânibine gönderildi.

Serdâr-ı ekrem dahi anların arkasından ol semte gitmeğe karar verdiler.

Bostan paşa, daha önce Erzurum'da Abaza paşaya gönderildi ki varıp Abaza dahi bunlarla Ahısha imdadına çıkıp beraber gitmek üzere teşvik ede.

Bostan paşa vardıkta Abaza kendine hil'at giydirip riâyetten sonra Gürcü-Kapısına otağını çıkarıp kurdu. Ve serdâr-ı ekrem Halil paşaya mektup yazıp gönderdi. Demiş ki:

«Ben pâdişahın bir aşağı kuluyum. Vilâyet sizindir. Fakat levendler, askerden, bilhassa yeniçeriden korkalar, bilürsüz. Lûtfedip siz, kapı-kulu ile boş tarafından yürüyün ki emin olalar.. Ben dahi bu cânipten (taraftan) paşalar ile Ahısha üzerine varayım. Ve hem seraskerliği bana ihsan eylen.»

Deyû rica eylemiş. Vezir-i âzam dahi cevabında:

«Bu tarafta kul (asker) senin serasker olduğuna razı değillerdir. Hemen emir gereğince bu sefere çıkıp bir hizmet yapmağa çalışasın. İnşallahü teâlâ cürmün affolunup pâdişah yanında makbul olursun.»

Deyû mektup gönderdi.

Bu sırada Abaza paşa bazı ulaklar yakalayıp, serdâr tarafından kendi katli için siparişi bildirir mektuplar tutup, korku ve şüpheye düştü ve tedarikini görüp, Ahısha'ya gitmek adiyle çıkıp, ılıca mevkiine vardı. Oradan Erzurum kadısını paşalara gönderip:

«Bu ne nifaktır?»

Deyû azarlayınca, Dişlenk Hüseyin paşa merd ve bahadır, fakat patavatsız ve hiddetli bir kimse olmakla:

«Abaza ne oğlandır. Ben Cennet-oğlu gibi bir Aznavur ki, pâdişah neslinden olmak üzere dâva ederdi, kolaylıkla ele götürdüm.!»

Deyû lâf urup kadıyı kovmuştu.

Paşaların bozulması ve seraskerin katli:

Çün Dişlenk paşa ile tâyin olunan asker varıp, Abaza bunlara itaat eder görünüp, beraber Ahısha üzerine varılmağa karar verdi. Ve serdâr ile aralarında mektuplaşma ve dostluk yüzünden muamele oldu. Ayrılık, dostluğa döndü deyû sekiz yüz yeniçeri ile evvelce Talimhaneci başı olan ağa, kadırga ile gönderildi. Trabzon'a çıkıp Gürcü kapısından Abaza ordusunun bir tarafına alarga konmuşlardı ki beraberce Ahısha'ya gideler. Fakat hakikatte Osmanlı devletinin ve serdâr-ı âzmın maksadı, bir yolunu bulup, Abazayı çıkarıp bir hile ile idam etmekti. Hattâ iki taraf dostluk üzere olup, yeniçeriler korkmadan Erzurum'a girip çıkıp çarşı ve pazarında gezip alış veriş ederlerdi. Abaza tarafından aslâ taarruz olunmazlardı.

Ama Abaza paşa, evvelce işlediği kabahatleri bilürdü ki,

elbette affolunmayıp, Osmanlıların intikamına uğrayacaktır. Bu yumuşaklık muamelelerin hile olduğunu ve kendini yakalamak için yapıldığını düşünürdü.

İnanılır kimselerden gizlice yineçiri ordusuna ve serasker Dişlenk Hüseyin paşa ordusuna adamlar gönderip hareket ve sözlerini araştırır ve haber alırdı.

Bir gün yeniçeri ordusunda casus gezerken yeniçerinin at oğlanlarından biri beygir timar ederdi. Beygir serkeşlik edip boşanınca at oğlanı beygire sövüp: «N'oldun? İşte hemen bir iki günedek hem sen, hem ben bu belâdan kurtuluruz!» dediğini işitip ve daha nice buna benzer kelimeler işitip, gelip Abaza paşaya haber verdi. Abaza paşa dahi bunların kendilerine kötülük yapmak istediklerini anlayıp hemen gizlice askerine tenbih eder. Hepsi hazırlanıp, bir gün seher vaktinden evvel atlara binip Erzurum'dan çıkarlar. Yeniçerilerin hepsi seher uykusunda gaafil yatarken birdenbire basıp ele geçeni aman vermeyip kılıçtan geçirirler. Geride kalanları bağlayıp ol güruhtan kimse kurtulmaz.

Ol zalim, pâdişah kullarına bu zulmü ettikten sonra Dişlenk-Hüseyin paşa ordusuna ılgar etti.

Beri taraftan Dişlenk-Hüseyin paşa, Ilıca mevkiinde Erzurum kadısına sert kelimelerle azarlayıp gerû gönderince paşalardan biri pirelenip, hemen ikindi zamanı Diyarbekir'e göçüp, yine geldikleri yola girmişlerdi.

Müverrih der ki;

Hüsrev paşaya hizmet eden Süleyman Çelebi adındaki adam söyledi:

Ben ol vak'ada hazır idim. Dişlenk vesair paşalar Abazadan vesveseli olup seher vakti Diyarbekir tarafına gitmeğe karar vermişlerdi. Gece ile bir siyah peştemal sarınmış Kürd reâyası şeklinde bir adam gelip:

«Beni tiz paşaya buluşturun, sözüm vardır!»

Dedi.

Hademeler azarlayıp:

«Hiç bu vakit paşaya buluşulur mu? Şikâyetin varsa sabah gel!»

Dediler.

Adam, hemen başından siyah peştemalını kaldırıp, yere vurup:

«Bire ben yeniçeriyim. Handa olan yoldaşları Abaza hep katletti. Ben bir yol ile gizlenip bir reâyanın elbisesini alıp giyip buraya can attım. Hemen ben kurtuldum.»

Dedi.

İster istemez adamı içeri, Hüsrev paşaya götürdüler. Söylettikte, hayret içinde kalıp, Dişlenk paşanın çadırına varıp haber verince hemen ol saat göçüp gittiler.

Ol gece gidip, ertesi gün kuşluk vakti derbende yakın bir yere erdiler.

Dişlenk paşa :

«Burada konarız» dedi. Zor paşa, bir ihtiyatlı adam olmakla:

«Devletlû! Burada konulmaz! Abaza bu rezaleti işledikten sonra tek durmaz! Ardımızdan gelür, hemen gidelim. Bari derbendi geçüp orada konalım!»

Dedi.

Dişlenk paşa:

«Oğlum mahfede (1) hastadır, zahmet çeker. Elbette buraya konarız!»

Deyup kondular. Zor paşa, kendine uyan kimselerle:

«Sizi Allaha ısmarladık!» deyû at kaldırıp gittiler.

Ol gece havada bulut olmakla çok yağmur yağmıştı. Hüseyin paşa elbisesini ve zırhını çıkarıp çadırları ve diğer eşyayı kurutmağa serdiler. Gece geçip sabah olunca namaz

(1) Mahfe, deve veya katır üzerine konan ve içine iki kişinin oturabileceği bir taşıt.

vakti idi ki, Abaza askeri gök demire bürünmüş kafalarından at kaldırıp şiddetli soğuk rüzgâr gibi gelip eriştiler.

Paşaların ve askerlerin canı başına sıçrayıp pek azı atlanıp saflar bağladılar. Abaza paşa askerinden Kör-Hazinedar ve Küçük Abaza nice kafadar kan içicilerle erişip, çerhaya (I.S.) girip cenge başladılar.

İlk ağızda paşalar tarafından pek çoğu yere serilip geride kalanlar kaçmağa yüz tuttular. Dişlenk-Hüseyin paşa ise, zırhını çıkarmış, bir yeşil atlas entari ile çıplak bulunmuş, ve can havliyle o hal ile ata binmiş idi.

Cenk yerinde Abazanın hazinedarı, karşı taraftan erişip elinde olan mızrağını havale etti. Hüseyin paşa silâhşörlükte ve süvarilikte piyade olmakla kendini koruyamayıp mızrak boğazından girip ensesinden bir karış öteden çıktı.

Hazinedar mızrağını çekip aldıktan Hüseyin paşa yıkıldı. Kulları (askerleri) seğirtip, kapıp, muharebe meydanından bir kenara çıkardılar. Son dakikalarını yaşamakla üzerine kilimden bir gölgelik tuttular.

Dişlenk-oğlu Mustafa paşa ve Hüsrev-oğlu vesair askerden çok kimse şehit oldu.

Diyarbekir kol ağası Çalık Mehmed, ilk hamlede tekerlendi. Yine atına bindirdiler. Diyarbekir beylerbeyisi Hüsrev paşa bir dönbeki adam olmakla atından düşüp tekerlendi. Abazanın adamları inip, bağlayıp geriye aldılar.

Trabzon beylerbeyisi Hasan paşa ve Bostan paşa ve daha nice beyler ve belli başlı adamlar yakalanıp bağlandılar.

Serasker yaralanıp, paşaların çoğu esir ve bunca nüfus telef olduğunu görünce diğer asker bozulup Hısnı Keyfa semtine ve etrafa kaçıp herkes can ve başını kurtarmak telâşına düştü.

Bütün eşya ve ağırlık dökülüp Abazanın levendleri yağma ettiler.

Abaza paşa, Dişlenk-Hüseyin paşanın yattığı yere gelip arkasında yeşil atlas anteri... başka elbise yok... Gözünü

yummuş... Yarasından kan revan olmuş.. Kilim gölgesinde bu hal ile paşayı görünce, gûya Abazaya merhamet gelip, atından inip, yaralının başını dizi üzerine alıp:

— Behey paşa kardeş!. Aç gözünü.. Nedir bu kıyafet? Hiç merd olan cenk sırasında, arkasından zırhı çıkarıp böyle atlas anteri ile üzüntüsüz olunur mu? Nerede senin cübbe ve cevşenin (I.S.)? Eğer zırhın olaydı bu tehlikeli yarayı almazdın. Yazık oldu, sana acıdım!

Deyû Abazaca bir çok tatlı sözler söyledi.

Abaza paşadan nakledilir ki:

Ne vakit ki Dişlenk-Hüseyin paşanın başını dizlerime alıp bu sözleri söyledim. Hemen can acısı ile meşgul olmakla, gözünü açmayıp aslâ cevap vermedi. Bunun üzerine hitap edip:

— İşte oğlun sağdır, geldi, gözünü aç bak!

Dediğimde oğluna fazla muhabbeti olmakla oğlu kelimesini işittiği gibi bir kere gözünü açıp (Ah!) eyledi. Fakat son nefesi olmakla söz söylemeğe mecali olmayıp yine gözünü yumdu. Bildim ki işi bitmiştir, kurtulmaz.

Râvi (rivâyet eden) eder:

Abaza paşa ol orduyu yağma ve malları ve silâhları zaptedip zincire vurduğu paşaları başka beygirlere bindirip Dişlenk'i dahi ol hal ile bir beygir üzerine kilim ile yükletip Erzurum'a doğru çekip gitti.

Dişlenk, yolda ruhunu teslim etti. Sepetini attan aşağı bıraktılar ve geçip gittiler.

Erzurum'a geldikte, canlı olarak tutulan yeniçerileri toptan meydana getürüp boyunlarını urdular. Ağalarının elinde olan yeniçerilerden bazısına ağaları merhamet edip gizlice âzat ettiler. Hattâ İbrahim ağa adında bir ağası, bir yeniçeriye merhamet edip gizlice âzat etmişti. Ol yeniçeri İstanbul'a gelip olayı nakil ve İbrahim ağaya dua ederdi.

Oradan Abaza, yakaladığı Diyarbekir beylerbeyisi Hüs-

rev paşayı kalede hapsedip bir gece boğdurdu. Ve tuttuğu yeniçeri çorbacılarından(**zabitlerinden**) Sarı Ali ve daha birkaç çorbacıyı dörder pâre edip Erzurum duvarlarına astırdı.

Yakaladıklarından yalnız Bostan paşayı sağ bırakıp diğerlerini katletti. Ve Erzurum etrafında buldukları yeniçerileri ve topçuları katledip evvelkinden fazla fesatlığa başladı.

Her tarafa bölükler tâyin eyledi. Kasaba ve köylerde gelip geçen kafileleri teftiş edip yeniçeri veya yeniçeri tâbileri olanları haber aldıkta âman vermeyip katlederdi.

Yeniçeriler, o taraflardan geçmek icap ettikte, kıyafetlerini ve elbiselerini değiştirip, çaresiz her biri bir türlü kıyafete girerlerdi. Ve ele girdiklerinde her biri yeniçeri olduğunu gizlemek için türlü yollar bulup, kâh reâya, kâh rençber, kâh tüccarız deyû yalan yere büyük yemin ederek tatlı canını kurtarmağa çalışırlardı.

Abaza eşkiyası ise araştırmada öyle ince eleyip sık dokurlardı ki, meselâ rast geldikleri adam yeniçeri olduğunu inkâr edince, yeminine inanmayıp ayağından çakşırını **(donunu)** çıkarıp dizlerine bakarlardı. Eğer dizge yeri görünüyorsa, muhakkak yeniçeridir deyû âman vermeyip katlederlerdi. Çünkü yeniçeri çok vakit diz çakşırı giymekle, bu işaretten anlarlardı.

Diğer halktan yeniçeri olmayıp, diz çakşırı giymeyi âdet edinenlerden pek çok kimse dizge yeri bellidir deyû boşu boşuna katlolundular. Ele girenlerden pek azı kurtulurdu.

Bu haberler serdâr-ı âzam Halil paşaya varıp, evvelce kaçan Zor paşa ve sonra bozulan asker gelip olup biteni haber verdiklerinde teessürünün şiddetinden ve hayretinden serdâr, helâk olmak derecesine vardı. Ama ne çare... Allahın takdiri böyle zuhur etti.

Halk ise serdâra dil uzatıp:

«Sen askeri Abazaya bile bile kırdırmak istedin! Bu tedbirsizlik nedir?»

Deyû nice sövüp edepten dışarı sözler söyleyip bu rezalet sebebiyle Erdebil vakasında olan ırza geçmeği dahi dile getürdüler.

Kızılbaşların Ahısha kalesini istilâsı:

Çün bu vaka bu surelet sonuçlandı, ve Ahıshaya imdat mümkün olmadı. Geçimsiz kızılbaş, hücum ile Ahısha kalesini alıp, içinde olan ehl-i İslâmı kılıçtan geçirdi.

Müverrih (tarihçi) burada der ki:

Abaza paşa Kızılbaşa gizli haber gönderip Ahısha kalesini almağa teşvik etmişti. Vakta ki serdâr tarafından kendine güler yüz gösterilip Ahısha kalesinin imdadına memur oldu. Kızılbaşı harekete getirdiğine pişman olup kendisi serasker olmak sevdasına düşmüştü. Serdârlığına müsaade olmayıp, kendine kötülük edileceğine dair bazı işaretlere vâkıf olunca böyle hiyanet eyledi.

Fakat, Abaza kızılbaşı Ahıshaya davet etmek, akıldan uzaktır.

Serdârın Erzurum'a teveccühü:

Serdâr, Kurban bayramından sonra müşavere (I.S.) edip, Erzurum üzerine varılmak mühimdir deyû birlik etmeleriyle ol cânibe hareket etti. Fakat askerin cesareti tamamen kırılmıştı. Zilhicce sonlarında Erzurum yakınında evvelce adı geçen Ilıca mevkiine varıldıkta, Anadolu beylerbeyliği Zor paşaya verildi. Sıvas beylerbeyisi Tayyar-Mehmed paşa gelip orduya katıldı. Ve Küçük-Ahmed, bin kadar asker ile orduy-u hümâyunla beraber idi.

Diyarbekir mansıbı Gürcü-Mehmed paşaya, Şam Tayyar-Mehmed paşaya, Sıvas Küçük-Ahmed'e verildi.

Şah elçisinin İstanbul'a gelişi:

Şah Abbas tarafından nâme ile elçisi Tahmasb-Kulu sultan gelip, Bağdad'ı oğluna rica eylemiş. «Evvelce Süleyman Han zamanında olan hudut üzere sulha ahitname verilmişken, Celâlî sebebiyle fırsat düşkünlüğü edip anlaşma bozulmakla asker donatılıp ve serdâr gönderilip ol tarafta olan işler, vekil-i mutlak (sadrâzam) serdâr Halil paşaya verilmişti.» Deyû cveap ile gönderildi.

Ve Zokum hâkimi Gürcü Tahmurs Hana hüküm yazılıp, «Bu yılda Kızılbaş üzerine vezir-i âzam Halil paşa serdâr gönderilip sen dahi var kuvveti bazuya getürüp, diğer Gürcistan beyleri ile birlik olup Kızılbaşın defedilmesine çalışıp gayret sarfedesin!» deyû gönderildi.

Yemenden bildiri ve mahzar (I.S.):

Yemen beylerbeyisi vezir Haydar paşadan arz ve vilâyet halkından mahzar (I.S.) gelip, evvelce Yemen muhafazasında olup vefat eden vezir Fazli paşa zamanında Flandr kralına ait Burtonlar, anlaşmaya aykırı olarak, Hind'ten gelen tüccar gemileri üzerine düşüp, cenk ile gemilerini alıp, altı kere yüz bin kuruş zarar verirler. Bu hususu Fazli paşaya bildirdiklerinde, ödettirmek iktiza etmekle, Fazli paşa ol Burton ashabından ancak yüz bin kuruş alarak sahiplerine teslim eder. Beş yüz bin kuruş borçları kalıp, buna rağmen kendi hallerinde olmayıp bu defa dahi yedi Burton donatıp, Hind'ten Yemen iskelelerine gelen tüccar gemilerinin on dört kıtasını basıp sahiplerini esir ve mallarını gaaret ederler ve İngiliz tâifesiyle Moha iskelesinde demir atıp «Merhum Fazli paşanın aldığı yüz bin kuruuşu isteriz» deyû bahane ederler deyû bildirmişler.

Bunun üzerine der-i devletten Flandr kralına nâme yazılıp gönderildi.

Mekke-i Mükerreme şerifinin değiştirilmesi:

Mekke-i Mükerreme şerifi, Şerif İdris zalim olmakla kaldırılıp, yeri Şerif Zeyd bin Muhassin'e verildi.

Mekke şerifinin gadri ile Ahmed paşanın vefatı:

Habeş eyâletinden azlolunmuş olan Gürcü-Ahmed paşa ki, merhum Koca Ferhad paşanın kullarından olup, Tırnakçı-Hasan paşaya kethüda olmuş zengin, orta boylu, kaba sakallı mutasallib (**din işlerinde çok gayretli**) Müslüman adam idi.

O sene Yemen beylerbeyisi olup Mısır'a varınca, Mısır büyükleri Bayram paşadan rahatsız olup, Ahmed paşanın şan ve şevketini ve müslümanlığını görüp, muhabbet edip, «Biz Ahmed paşayı alakoyarız, Mısır'a vâli olmasını pâdişaha arzederiz.» dediklerinde, Bayram paşanın huzuru kaçıp, alelâcele kaldırıp gmei ile Süveyşten yollar. Ondan bir miktar borç para ister, vermediğinden kırılıp, Mekke şerifine, katledilmesi için mektup gönderir.

Şerif dahi, gemi reisine kâğıt gönderip: «Ahmed paşayı Yemen'e sağ çıkarmayasın-» deyû tenbih eder. Reis dahi gemiyi şaplara vurur. Bunca mal telef olur. İçinde olanlar kurtulur. Ahmed paşa gemi reisini katletmek isteyince, reis, şerifin mektubunu gösterir.

Ahmed paşa der-i devlete bildirip, şerifi azlettirir. Ve şerifin kethüdası yanında beraber imiş.. Anı katleder. Sonra iki şerif, eski şerif bahanesiyle Ahmed paşayı ziyafette zehirleyip malına tamah ederek ol şanlı paşayı idam eder.

Hind pâdişahının ahvali:

Bu usene içinde Hind pâdişahı Şelim Şah vefat edip, oğlu Şehriyar yerine geçtikte, beşinci ayda Şiî (I.S.) mez-

hebine sevgi göstermek suçu ile katlolunup, Ekber Şahın vefat eden oğlu Danyal oğlu Baysungur pâdişah oldu.

Tazelik hasebiyle zevke ve ayş ve nuşa düşüp saltanat işlerinden gaafil olmakla, Selim oğlu Hürrem Şah ki, Asaf Han damadı idi, anın yol göstermesiyle hareket edip, on bin kadar asker ile birdenbire gelip, Baysungur, arka kapıdan kaçtı. Hürrem Şah tahta oturdu.

Baysungur bir kenara çıkıp yakın dostlariyle memleketi kurtarmak üzere imdat ricası için pâdişah hazretlerine gelip çeşitli hareketleri sebebiyle isteği yerine getirilmemekle Hicaz ve Yemen'den İran'a çıkıp andan Hind'e gitti. Vardıkta yok ettiler.

Nemçe (Avusturya)
Serhaddi ahvali:

Erdel hâkimi Betlen-Gabor, kaymakama mektup gönderip yazmış ki, bu yıl Nemçeden kılıca gelür seçme elli bin asker ile ki, otuz bini piyade tüfenk-endaz, yirmi bini Nemçe atlısı ve birkaç bin Macar ve Hırvat askeri kalkıp, otuz pâre büyük toplar ile memâlik-i mahruseden **(Osmanlı ülkesinden)** Hatvan ve Solnok ve Segedin ve Peşte sancaklarında kışlayıp, ilkbaharda büyük fesat çıkarmak maksadiyle, tabur ile Estergon'a bir mil yakma gelip, konup, pâdişahın köylerini ve varoşlarını (I.S.) urup, halkını esir etmişti.

Murteza paşa dahi İslâm askerleriyle Peşte sahrasında dernek edip. Betlen dahi ılgar ile gelip, toplandıktan sonra taburun karşısına varıp cenk ettiler.

Nice bin Nemçeli katlolunduktan sonra etrafına metris **(siper)** kazıp taburu metris içine girdi.

Taşradan muhasara ve hücum olunup açlıktan ve soğuktan ve hastalıktan ve kılıçtan yirmi bin kadarı helâk olup, beri taraftan yüz adam ancak telef oldu. Allahın inâyetiyle hazinesiz ve topsuz serhad askeri böyle kavi bir düşmanı defeyleyip cevap verdiler. Bu derece üstünlükten sonra bin türlü tedbir ile sulha yanaştırdılar.

Sulh ahvali:

Üç ayadek vade olup, iki tarafın vekilleri bir yere gelip, eğer icabederse daha uzaya... İki taraftan asker çekilmeye deyü anlaşma olunup temessükleştiler. **(Temessük alıp verdiler)** (1).

Murteza paşa serhad askeriyle Budin'e gitti. Betlen dahi bu mektubu adı geçen yerde bin otuz altı Rebiülevvelinde yazıp gönderdikten sonra kendi dahi hükümet merkezine döndü.

Bu defa da gelen Nemçe askeri, yedi sekiz seneden beri görülmemişti. Vilâyetine vardıktan sonra Kapı-Kethüdasını mektup ile gönderip, oğlu olmamakla, Erdel hükümeti, üç milletin birleşmesiyle kendinden sonra nikâhlısı olan «Katerina Brandeburg» adındaki avretine verilmesini arzu deip, buna göre aynı sene Recep ayının sekizinci günü ahitname yazılıp gönderildi.

Kara-Mustafa Paşanın katli:

Kara-Mustafa paşa, harem-i hümâyundan (S.B.) Yeniçeri ağalığı ile çıkıp azilden sonra Mısır eyâleti verilmiş idi. Geldikte divan veziri iken bu senede Anadolu'ya asker sürmeğe memur olup Hamid'te Göl-hisarı yıkıp, teftiş dolayısiyle mübalâğası reâyanın şikâyetine sebep olup İstanbul'a davet edilerek katlolundu.

(1) Temessük kelimesi için birinci cilt sözlüğüne bak.

Vakaayi-i Sene Seb'a ve Selâsin ve Elf

(Bin otuz yedi senesi olayları)
(Hicretin 1037 senesi Muharrem ayının birinci günü, Milâdın 1627 senesi eylül ayının on ikinci pazar gününe rastlar)

Erzurum muhasarası:

Abaza paşa yeniçerileri ve Dişlenk-Hüseyin paşayı katl ve askerini yağma edip isyanını ve taşkınlığını evvelki gibi meydana çıkardı.

Halil paşa, Acem seferinden vaz geçip geçen sene sonlarında Erzurum üzerine yönelip Ilıca denilen yere konmuştu. Muharrem ayının başlarında Ilıcadan göçüp Erzurum kalesine gelip, cenup tarafında **(güneyinde)** olan bayıra indi.

Abaza paşa ise evvelce Halil paşnaın silâhtrı ve kendi çırağı iken yine hürmet etmeyip kavgaya kalkışıp, kapıları kapayıp, topları çadırlarından tarafa havale edip, askeri içeriden taşra çıkıp döğüşürlerdi.

Serdârın yanında kale-küp **(kale döven)** toplar olmayıp, Karçıkay'ı katleden Mağrav beyin getürdüğü bir toptan başka bal-yemez (I.S.) top olmamakla, bazan darb-zenlerle (I.S.) cenk ederlerdi.

Tortum hisarından birkaç bal-yemez getirilmesine adam gidip, muhasara tedârikine başlandı.

Muharremin on üçüncü günü sabah, kaleden asker çıkıp, çadırlara yürüyüp, beri taraftan dahi asker harekete gelüp, biraz cenk ettiler. Abaza askeri mukavemet edemeyüp hisara döndüler.

Mağrav beyin gelişi ve metris:

Safer ayının dördünde, evvelce Karçıkay hanı ve askerini katleden Mağrav Han ki, Gürcistan'ın yarar ve namdar beylerinden idi, bazı sebepler yüzünden biraderine gücenmiş olup orduy-u hümâyuna geldi. Mezburun **(adı geçenin)** gelişi ile asker kuvvet bulup şevke geldiler ve beraberinde bir top dahi getürmüştü. Oltu kalesinden dahi topun gelmesi ile hemen ol günü metrise girdiler. Hasankaleye asker varıp fethettikten sonra yedi okka atan bir kolonborne (I.S.) ve bir miktar barut getürdüler.

Safer ayının on sekizinde evvelce Kara-oğlan namiyle şöhret bulup serden-geçti yeniçeri iken bölüğe çıkan sipahi, birkaç yoldaşları ile ahmaklık edip Erzurum hisarına yürüdüklerinde, tüfekle vurulup şehit oldular.

Üç top ile bir yerden dövmek, hisara kâr etmeyip toprak sürmeğe başladılar.

Kar yağışı, kış mevsiminin girişi, ve serdârın geri dönüşü:

Kasım günü geçip, kış mevsimi girdi. Erzurum kış yeri olmakla Rebiülevvelin on altıncı gecesi müthiş bir kar yağıp çadırları ve metrisleri **(siperleri)** bastırıp, tedariksiz ve vakitsiz muhasaraya başlayıp yetmiş gün beyhude oturulduktan sonra mecburen göçmek lâzım gelip hisardan el çekildi.

Hasankalesine bin nefer kul-oğlu (I.S.) gönderilip Yusuf paşa muhafazasına tâyin olundu. Ertesi gün asker, kar

üzerinde topal aksak yolsuz vâdilere ve dağlara düşüp, Tokat'a doğru gittiler. Ertesi günü Ilıca konağına varılıp, topları götürmek mümkün olmamakla orada yere gömdüler. Ciğale-zâde çiftliği konağına gelince, Abaza paşa geriden takip edip orada, evvelce Bostancı-başılıktan azledilmiş olan sipahiler ağasını ve geride bulunan ağırlığı ve askeri alakoyup nice zararlar oldu.

Tercan'dan Afşar sahrasına çıkılıp Koylu-hisar deresi yoluyle Rebiülâhırın on birinci günü Tokat şehrine girdiler. Asker dağılıp, ulûfe ve mülâzimlere hizmet verilip vezirler ve âyan (I.S.) kışlalarına girdiler.

Bu yolda, yirmi beş gün asker kar üzerinde yatıp kalkıp, soğuğun şiddetinden çok kimsenin âzası donup telef oldu. Ve niceleri dahi yollarda donup kaldı. Hattâ Evbaş-Beli demekle tanınan tehlikeli yerden geçildiği sırada, soğuktan donanların hesabı olmayıp eli ve ayağı donmuş kimselerden Tokat'ta binden ziyade adamın eli ve ayağı kesilip, Tokat hanlarında, çarşı ve dükkânlarında soğuğun şiddetinden ekseri teşennüç (S.B.) olup vefat eyledi.

Bu seferde olan zahmet ve musibet hiç bir tarihte görülmemiş idi. Yolsuz, izsiz dağlarda kâh olurdu, yürümek mümkün olmayıp dağdan aşağı insan ve hayvan, kızakla kayar gibi götü üzerine kendini koyuverip inerdi.

Derelerde yarım zira' (I.S.) çığır (1) dan, asker birbiri ardınca katarlanıp giderlerdi. Şöyle ki birisinin dahi geri dönmesi mümkün değildi. Farazâ, çığırdan taşra bir an düşse, kulağına kadar kara saplanıp, çıkması çok zordu.

Asker böyle katarlanıp **(katar olup)** giderken, dağın tepesinde, rüzgâr esmesinden birikmiş kar yığınları ki, büyük bir dağdan daha büyük olur, yerinden kopup birden bire askerin üzerine düşüp, uğruna rast gelen yüzden fazla adamı, atlariyle yuvarlayıp Zigana deresine toparladı. At ve insan, dağlar gibi kar altında kalıp boğulurdu.

---

(1) Ayak izi ile açılmış dar yol.

Fakir, Trabzon'dan Tokat ve Sıvas taraflarına giderken gördüm. Karadeniz sahillerinden, Gürcistan'a ve bir tarafı Kürdistan'a doğru uzanan büyük dağlara iki mızrak kadar hattâ daha fazla kar yağar. Dağın tepesinden dereye kadar biriken kar, soğuğun şiddetinden donup, şubat günlerinde, arzın buharı ve hararetinden kar yığınının aşağı tarafı eriyip altı oyuk şeklinde kalınca, ol dağın üzerinde olan iki mızrak kalınlığında azîm **(büyük)** kar yığınının ağırlığından etrafı yarılıp, yerinden kopup dereye doğru düşer... Önünde bin atlı olsa, biri bile kurtulamaz, toparlayıp dereye doldurur.

Ol etraf halkı buna «çığ» derler. Trabzon'dan dağlığa doğru dere kenarından katar olup giderken, öyle bir çığ kopup düştü. Yirmi kadar adamı atlariyle toparlayıp dereye doldurdu. Daha fazla ileri gidilmeyip o taraflarda olan köylerin ahalisi toplanıp, ol kimseleri kar altından çıkarmağa başlandı. Dört nefer kimse sağ çıkıp, diğerleri ve cümle atları ölmüş bulundu. Neûzü billâh, bir anî belâdır ki kaçınmak mümkün değildir.

Celâlî büyüklerinin gelişi:

Tokat kışlasından asker gittikten sonra vezir-i âzam ve yeniçeri ağası kalıp, Abazadan vehim üzere iken, Abazanın ağalarından Erzincan ve Bayburd muhafazasında olan pîr Solak ve Ataullah efendi, adamlariyle birlikte gelip itaat ettiler. Her birine bölük verilip riâyet olundu.

Vakta ki bunların cürümlerinin affolunduğunu ve iltifata mazhar olduklarını diğerleri işitti. Abaza eşkiyaları küme küme gelip, suçlarına tövbe edip serdâra itaat etmeğe başladılar.

Halil paşanın azli ve
Hüsrev paşanın sadrâzamlığı:

Abazanın, anlatıldığı gibi kötülüğü, ve Halil paşanın bir iş görmeğe muvaffak olamayıp bir şey elde edemeden dö-

nüşü, Sultan Murad han hazretlerinin kulağına ulaşınca gazeplendi. Serdârın değiştirilmesi hususunda meşveret (I. S.) ferman ettiler.

Bu sırada İstanbul'da Abazanın iki casusu tutulup, pâdişahın fermanı gereğince binek hayvanları üzere çarmıha gerilip omuzları üzere balmumları dikilip İstanbul sokaklarında gösterildi. Sonra birinin boynu vurulup, birisi çengele asıldı.

Şeyhülislâm Yahya efendi ve kaymakam Recep paşa ve sadreyn (I.S.) ve diğer vezirlere ve âyan (I.S.) bir yere gelip müşavere (I.S.) meclisi kurulup Şeyhülislâm efendi sözü açtı. Ve hiç riyakârlık yapmadan fikrini söyleyip:

Halil paşanın defalarca, gizli veya âlenî olarak telâşlı halleri muayene olunmuş iken, öyle bir bunamağa yaklaşmış kimseyi böyle bir büyük işe koşmak **(tecrübe edileni tekrar tecrübe etmek, pişmanlıkla sonuçlanır)** sözüne uyar. Gerektir ki, tecrübe olunmamış, halk yanında vekarlı ve işgüzarlık umulur güçlü hizmet adamı sadrâzamlıkta kullanılmalıdır. Ve yeniden hareketleri tecrübe edilmelidir.

Bu vasıfta halen şecaat arsasının başbuğu, halk arasında vezirlerin yararlıkta en meşhuru, celâdet (I.S.) sahibi, yeniçeri ağalığından azledilerek, İstanbul'a gelen ve halen kubbe veziri **(Bakanlar kurulu üyesi)** olan Hüsrev paşa vardır. Erkân ve ümerânın direği, asker saflarını süsleyen bahadırların başıdır denilerek karara bağlandı.

Müfti hazretlerinin bu doğru sözlerine kimse karşı gelemeyip bu karar üzerinde birleştiler.

Fakat, Hüsrev paşa vâkıâ şecaati ve şehameti **(yiğitliği)** görünen bir kimse idi ise de, daha yeni vezirlik rütbesine nâil olmuş bulunduğu için, kendinden kıdemli olan vezirlere ve bilhassa kaymakam Recep paşa, kubbe altında **(Bakanlar kurulunda)** Hüsrev paşanın kendinden üstün mevkide oturmasından âr ettiğinden, önce Recep paşaya Diyarbekir eyâleti verilip İznikmid'e **(İzmit)** gönderildi. Ondan sonra, Şabanın birinci günü mühr-ü hümâyun, kapıcılar

kethüdası Hasan ağa eliyle Hüsrev paşaya gönderildi. Sefer mühimmatı dahi gerektiği şekilde görüp, Osmanlı ülkesi askerlerine, sefere hazır olmaları için emirler gönderildi.

Yeni sadrâzam çok yüceliğe nail olup, başkumandanlık işlerinin yürütülmesine başlayıp, lâzım gelen memuriyetleri gerekenlere verdi, bir kısmını değiştirdi ve sefer mühimmatını tamamlayıp kalktı ve tam bir şevket ve azamet ile Tokat'a doğru yürüdü. Yollarda askerin zapt ve tanziminde ve reâyaya iyi muamele etmekte muvaffakıyet gösterip, kahrından, adam öldürmesinden herkes koktu. Bu yüzden fukaranın ekmeğine kimse el uzatamadı.

Azledilen vezir Halil paşa, Şabanın on altısında, defterhaneyi mühürleyip, Tokat kalesine koydu. Kendisi, emir mucibince İstanbul'a geldi. Divanda dördüncü vezir oldu. Fakat çok yaşamayıp, az zaman içinde öldü ve Üsküdara defnedildi.

Defterdar vezir Bekir paşa ol tarafta kaymakam kaldı.

Ramazan ayının yirmi sekizinde serdâr-ı ekrem (I.S.) Tokat sahrasına indi. Bahar mevsimi olmakla asker taşraya çıkıp çadırlar ile etrafa kondular. Diğer asker toplanınca birkaç gün Tokat'ta dinlendiler.

Serdâr, Hamid sancağı arpalığı ile muhassıl-ı emval olan **(tahsildar olan)** emir defterdar ile, orduy-u hümâyunda nişancılık hizmetinde olan Tokatlı Osman'ın zulüm ve teaddilerini (I.S.) öğrenmekle, ikisini dahi siyaset kılıcı ile katleyledi.

Ve yine ol yerde Manisa beyi Sultan-zâde Hacı paşanın zulümlerini öğrenmekle getürüp katleyledi.

Hüsrev paşa bir mehib **(korkunç)** ve tabiti kanlı bir kimse olmakla, adam öldürtürken otağını açtırıp iskemle üzerine vakurane oturup, önünde katlettirirdi. Hattâ adı geçen Hacı paşa, siyaset meydanına **(ölüm meydanına)** gelip durdukta Hüsrev paşa kanlı bir bakışla Hacı paşaya doğru bakıp, yüksek sesle bir kere:

— Cellât!!.

Dedi.

Tesadüf cellât Kara-Ali hazır olmadığı için bir saat müddetle beklendi. Nihayet cellât bulunup çağırdılar. Gelip Hacı paşanın kellesini yere yuvarladıktan sonra Hüsrev paşa:

— Falaka, değnek!!.

Dedi.

İstedikleri gelince göz ucuyla cellâda işaret eyledi. Cellâdı yatırıp:

«Hizmet zamanında bulunmadın!»

Deyû beş yüz değnek vurdular.

Hüsrev paşa, zulüm ve tecavüz ile tanınmış olanlara kat.'iyet merhamet etmeyip âman vermeden katleder, başkalarına ibret olurdu.

Gürcü-Mağrav Han ki, geçen senede İstanbul'a gönderilip pâdişah huzurunda şeref-i İslâm ile müşerref olup **(müslüman olup)** Mehmed adını almıştı, Mağrav beye kapıcı-başılık verilip yine sefer-i hümâyun hizmetine tâyin olunmuştu.

Bayburd kalesinde kalan Abaza paşa adamları, kaleyi boşaltarak teslim edip geldiklerinde, riayet olunup, kaleyi zaptetmeğe adamlar gönderildi.

Sipahilerin saldırısı:

Şevval ayının sonlarında sipahiler hareket edip, mülâzim yazılmakla teskin olundular. Şanlı serdâr Tokat'ta yeniçeri kâtibi Hüseyin efendiyi azil ve der-i devlete telhis ettikte **(yazı ile bildirdikte)** İstanbul'da Mehmed efendi üçüncü defa yeniçeri kâtibi oldu. Pâdişah-ı âlempenah (I.S.) bizzat el öpme sırasında Mehmed efendiye hitap buyurdup:

— Baka Bre! Malkoç efendi zamanında yeniçerilerin isim defterlerinin kayıtları bozulup mürde (ölü) yerine geçmek çoğalıp reâya çocukları ve berâya ırgatlar (1) cümlesi yeniçeri defterine geçip

(1) Berâyâ, halkın, haraç ve teklif vermiyeni, müslüman ve kılıç ehli kısmı... **(Böyle olmayanlara)** reâya denir.

adetleri çok ve devlet hazinesine zararları fazla olmuştu. Görelim seni!. Ne gûne hizmet edersin!! Zinhar ve zinhar (sakın) benim malûmatım olmaksızın deftere bir tek isim geçürme.. Kalemi ve defteri bir hoş hıfzeyle ve doğruluk üzere ol... Eğer bir hiyanetin ve emrime aykırı bir hareketin görülürse başını keserim! Gözünü aç!.

Deyû sıkı sıkı tenbih buyurdular. Mehmed efendi:

«Baş üstüne devletlû pâdişahım!»

Deyup, yer öpüp çıktı. Bu Mehmed efendi, doğruluk güzel gidiş ve dindarlık ile meşhur olmakla, pâdişahın emri mucibince mevâcib için **(maaş için)** orduya gönderilmesi lâzım olan yüz yük akçeyi merkuma **(adı geçene)** teslim ederek gönderdiler. Merkum dahi, serdâr-ı âzam Tokad'ta iken gelip orduy-u hümâyuna kavuştu. Hazineyi teslim edip defterleri düzeltmeğe meşgul oldu ve zapt ve tetkikte gayet esaslı çalışıp bilgi gösterdi.

Sahte esâmilerin **(isimlerin)** çoğu ol vakit karaya çaldı.

Zilka'de ayı ortalarında Mısır hazinesi gelip cizye (I.S.) defterleri ve mevâcibleri **(maaşları)** verildi.

Sefer-i hümâyun mühimmatı (I.S.) görülüp Tophaneden on iki badaluşka (I.S.) gemielr ile Samsun'a çıkıp, oradan, her biri yirmişer çift camus ile Tokad ve Sıvas üzerinden Erzurum'a gönderildi.

Rumeli beylerbeyisi İlyas paşa ve Anadolu beylerbeyisi Zor paşa ve Maraş ve Sıvas ve Karaman eyâletleri askeriyle, evvelce Erzincan üzerine gönderilmişti. Vardıklarında Erzincan'a kapanan Abazanın adamlarının çıkıp itaat eylediklerı haberi geldi. Ve ol esnadâ Abaza paşa, adamlarının ayrılmasından vehme düşmekle «Erzurum'u Acem Şahına teslim etmek üzere Kızılbaşa haber gönderdi» deyû bir haber yayıldı. Eğer sür'at gösterilmezse Erzurum dahi Bağdad gibi düşman eline düşmek mukarrerdir **(I.S.)**, deyû, serdâr, Zilka'denin yirmisinde Tokad'tan göçüp, Erzurum tarafına gitti.

Sıvas'a varıldıkta askere zahire verildi. Ve Türkmen müfsitlerinin başı olan Koçur beyi getürüp Sıvas'ta katleyledi.

Zilhicce'nin birinci günü bütün toplar ve mühimmat hazır ve âmade olmakla göçülüp Koçhisarda kurban bayramı olup, Afşar sahrasında Halep beylerbeyisi Nogay paşa, Cebehane ve Mısır'dan gelen bin kantar barut ile orduy-u hümâyuna geldi.

Meğer, evvelce Avlonya Sancak beyi olan Arnavud Yusuf paşa ki, Deli Yusuf demekle meşhurdu, Erzurum yakınında, Akkoyunludan Uzun Hasan adındaki pâdişahın yaptırdığı «Hasankalesi — Hasankale» demekle şöhret bulmuş olan çetin hisarda, seçme merdlerle kapanıp zaman zaman taşraya er çıkarıp Erzurum etrafında Abaza paşa askeriyle muharebe ederdi.

Abaza ondan âciz kalıp nihayet kökünden temizlemek üzere hareket ile mezburun **(Yusuf paşanın)** üzerine gelip Hasankalesini muhasara ve tazyik etti.

Yusuf paşa dahi arkadaşlariyle birlikte açlık ve sıkıntı içinde açlıktan ölmek derecesine gelip, yanındakiler az kalmıştı ki vire edeler. (1) Ama Yusuf paşa anlara kalb kuvveti verip, «Serdâr-ı âzam yakında bu tarafa gelür, birkaç gün daha sabredelim!» demekle teselli verip kaleyi vermedi.

Abaza paşa, serdârın Tokat'tan kalkıp kendi üzerine gelmekte olduğunu işitince, Hasankalesini bıragup, Erzurum'a gidip, sığınma tedarikine başlayıp, başı kaygusuna düştü. Ama, yirmi güne kadar ancak Osmanlı askeri gelebilür, deyû bir nevi gaflet ve ihmale düştü.

Deli Yusuf paşa ise, serdâra acele mektup yazıp, ulak ile uçurup:

«Abaza sizi on beş yirmi günedek ancak gelür deyû gaflet üzeredir. Eğer acele edilip, kendisi kaleye kapanmak tedarikini görmezden evvel erişülürse, iş kolaylıkla biter.»

Deyû bildirdi.

Yusuf paşadan haber geldiği saat ki, zilhicce ayının yir-

(1) Vire, bir kaleyi, anlaşma ile terketmek demektir.

mi altıncı günü idi. Geciktirmeden, sür'atle birkaç bin güçlü yeniçeri vesair askerden seçme nice bin bahadır ,ve kendi mahsus kullarından ve diğer ata, dona kaadir yarar ve namdar (namlı) olanları varsa yanına alıp sahra ve dağlardan, esen rüzgâr gibi geçip, Çamurlu denilen yerden Mama Hatuna, oradan Erzurum tarafına azm ve ılgar eylẹdi.

Top taşımağa memur olan iş bilir kimselere tembih edip:

«Eğer ben ılgar ile vardığımın ikinci veya üçüncü günü siz dahi topları Erzurum'a eriştirmezseniz, cümlenizin vakit geçirmeden kılıca lokma olmanız mukarrerdir (kararlıdır.)»

Demekle anlar dahi topları, cerr-i eskal (yük çekme) sanatı ile çektirip yetiştirilmesine gayret ettiler. Serdâr-ı ekrem dahi ol günün ertesi günü ılgar ile gidip, dört günlük yolu, iki günde alıp Erzurum'a erişti.

Erzurum kalesinin ne suretle zaptedildiği gelecek sene vukatında anlatılacaktır.

Serdâr Hüsrev paşa İstanbul'dan çıkıp Tokat'a, oradan Erzurum'a gidişi sırasında, serdârın şevket ve mehabeti (ululuğu ve heybeti) sesi, dünyayı tutup, yollarda güruh güruh Abazanın taraftarları gelip, suçlarına tövbe edip serdâra tâbi olduklarından, askerin kalbine kuvvet ve Abazanın yıkılacağına alâmet olmuştu.

Hanlığın Canbek-Giray'a verilmesi:

Kırım hanı Mehmed-Giray, karındaşı Şahin-Giray adlı şaki ile birlik olup pâdişahın arzusuna aykırı olarak nice uygunsuz hareketler gösterip, bundan evvel Recep paşa ile cenk ettiği vakit galip gelmekle, artık harbe ucu ile iş görür oldu. Sonra karındaşı Şahin-Giray, Dobruca üzerine varıp Kantemir ile cenk edince kaçtı.

Sonra Kantemir'e der-i devletten Gümülcine sancağı verilerek, Tatar hanının kökünü kazıması için tedarikte bulunması tembih olunmuştu.

İşbu mübarek sene Ramazan ayının sonlarında Kırım Hanlığı Canbek-Giray Hana verilip, biraderi Devlet-Giray, Kalgay oldu.

Altmış pâre kadırga ve otuz beş pâre fırkate ile, kapudan Hasan paşa, adı geçen Canbek-Girayı, Kırım Hanı yapmak için gönderildi. Kara tarafından da vezir Banaloka'lı **(Banyaluka'lı)** Hüseyin paşa ve Kenan paşa, Kantemir Mirza ile beraber varıp bu hizmeti tamamlamağa memur oldular.

Donanmay-ı hümâyun Kefe'ye vardıkta Mehmed-Giray ve Şahin-Giray dahi cenk ve kavgaya hazırlanıp, lâkin karşı koymaya kudretleri olmamakla, memleketi terk ve Sakaalibe **(İslavlar, Ruslar)** diyarına kaçtılar. Hasan paşa dahi emir gereğince, Canbek-Giray Hanı Kırım tahtına oturtup, oradan Özü suyuna geldi. Burası İslâm memleketinin serhaddi olmakla, Rus mel'unlarından muhafaza için bir kale yaptı. Lüzumlu olan şeyleri ve neferlerini koyup, Hüseyin paşa orada Özü muhafazasında kaldı.

Kapudan Hasan paşa, vazifesinde muvaffak olmuş olarak İstanbul'a döndü.

Kntemir dahi Nogay oymağına ve kendi kabilesine karışıp, harap olan hanmânını **(ev bark)** tamirle meşgul oldu.

Mehmed-Giray ve Şahin-Giray ile Canbek-Giray ahvalinin sonu:

Mehmed-Giray ve Şahin-Giray cenkte mağlûp olup Leh **(Lehistan)** cânibine kaçtıktan sonra yine derhal menhus **(uğursuz)** Rus imdadiyle meydana çıkıp Leh kralı yardımı ile kırk bin kadar kâfir hatmanlariyle (1) ve kendilerine

(1) Hatman, Kazak tâifesi serdârı demektir.

havadar olan Tatar askeriyle gelip Canbek-Giray Hanı söküp atmak maksadiyle Kırım üzerine yürüdüler.

Canbek-Giray Han dahi askerini toplayıp Kantemir ile Nogay tâifesinden yardım istedi. Kantemir'in amcası oğlu Selman Şah Mirza ve Orak Mirza ve Tatar Hanın biraderi Kalga Sultan muharebe günü, dört taraftan hücum edip kırılıncaya kadar cenk etmeğe söz verdiler.

Mehmed-Giray ve Şahin-Giray dahi, avenesi olan kırk bin Ak kazak ile —ki, Leh kralı tarafından namdar bir melun üzerlerine hotman **(hatman)** tâyin olunmuştu— yürüyüp geldiler. Tatar Hanı dahi karşı varıp karşı koyup kavgaya tutuştukta, ol gün kazak hınzırları, fazla tüfek yağdırıp, Tatar askerinden pek çok kimse şehit oldular.

Akşam olunca, Han, Tatar ümerâsı (I.S.) ile konuşup;

«Bu mel'unlar sâfi ateştir. Bunlar ile derece derece cenk olmaz. Hepimizi kurşuna dizerler. Hemen Allaha tevekkül ile göz karartıp dört taraftan bir uğurdan hücum edersek, bir yaylım ateşe haşlanıp, ikinci yayılıma nöbet vermeyip içlerine gireriz. Ve yaka yakaya kılıç cengi ederiz. Ümittir ki zafer nasîp ola...»

Deyûp, bu söz üzerine karar verilip, yarın, toptan dört taraftan yürümek üzere ahitleştiler.

Sabah olunca, kararlaşan söz üzerine harp kahramanı Kantemir Mirza bir taraftan ve amcası oğullarından Selman Şah Mirza bir taraftan ve kapısı kulları **(kendi maiyetindeki askerler)** ile Tatar hanı bir taraftan ve Kalga Sultan bir taraftan, hasılı dört taraftan hücum edip şeytan askerlerini ok yağmuru ile taşlama arazisine çevirdiler. Pek kahramanca bir cenk oldu.

Mehmed-Giray ve Şahin-Giray tarafında olan Tatarlardan nicesi, Rus kâfirleriyle bir olup, İslâm askerlerine karşı harp ederken ölenlerin, ahrette de anlarla **(yâni Ruslarla)** haşrolup, imandan mahrum ve cehennem ateşinde ebedî kalacaklarını düşünerek muharebeden el çektiler. Bu suretle Kazak mel'unları müthiş bir kılıç yedi. Ol Tatarlar dahi sonunu düşünüp, Canbek-Giray'a baş eğip, bu suretle Tatar

Hanının askeri kuvvetleniu, bir defa kâfire koyuldular ve Kazaklara tüfek doldurmağa göz açtırmayıp yakalarına el attıklarında, Moğol ve Tatar kavmi, cibilliyetlerinde olan kan dökücülüğü fazlasiyle meydana vurup muhkem kılıç koydular.

Kazak hatmanının dahi ol harp meydanında başı kesilip, Mehmed-Girayın sağ göğsünden, memesi üzerine tüfenk tanesi (kurşun) dokundu. Şahin-Giray bu hali görünce kılıçtan artan adamlarından birkaç küştenî ile (öldürülesice ile) kaçıp görünmez oldu.

Canbek-Giray Han bu büyük başarıya ulaşınca, ölüler arasında Mehmed-Girayın cesedini buldurup gasl ve tekfin (kefenlemek) ve üzerine namaz kıldırıp mezara kodu.

Kırılan kazakların başlariyle, hatmanın kellesini alıp, Kefe'ye dönünce, Kefe beylerbeyisi Mehmed paşa toplar attırıp, devlet adamları zafer kazandığı ve kötü huylu düşman kahrolduğu için şenlikler etti. Ve ibret olsun diye hatmanın kesilmiş başını Kefe kalesi üzerine dikip Kırım Hanı taht şehrine gitti.

Leh tarafına
mektup gönderilmesi:

Bu sırada Leh kralı tarafından elçi gelip, cevap yazıldı ki, evelce Özü ve Ak-Kerman ve Bender ve Silistre ve Niğbolu ve akıncı beylerine ve Bucak tatarlarına emirler gönderilip, «Hiç bir ferd (kimse) Leh vilâyetine akın eylemeyeler...» diye tenbih olunmuştu.

Leh kralının İsveç ile üç seneden beri seferi ve cengi olup, Hatman'ı ve oğlu geçen sene kendi seferde olmakla, Kazak Karadenize çıkmamak ahdolunmuşken Anadolu ve Rumeli yakalarından feryatçılar gelip Kazak eşkiyası deryaya çıkıp zararlar yaptıklarını bildirdiler. Bunun üzerine adamlar gönderip içlerinden dil (esir) alınıp soruldukta Karadenize çıktıkları, kendi arzulariyle olmayıp Şahin-Gi-

raya imdat olarak Leh tarafından birkaç bin kazak gönderildi, deyû cevap verildi.

Kapudan Hasan paşa donanma ile Karadenize gönderildikten sonra bu haberin hakikat olup olmadığını anlamak için karadan Özü ve Kefe taraflarına ulaklar gönderildi. Onlar da «Leh'ten Şahin-Giraya imdat gelmişti. Özü taraflarına da kazaklar günden güne gelmededir» deyû serhad hâkimleri bildirmekle, karadan Kenan paşa on dört sancak beyi askeri ve cümle akıncı ve Dobruca ve diğer askerler ile Özü muhafazasına gönderildi.

Leh vilâyetine zarar olmamak için ve Şahin-Giray ile beraber kaçanlar o taraflara varırlarsa yakalanıp bağlı olarak der-i devlete gönderile... Ve yanına varan Kazakların hakkından geline... Ve illâ bu tarafta Kntemir paşa ile Tatar askeri ve serhad hâkimleri, Şahin-Giray kande (nereye) gider ise giderler, sonra ne çıkarsa bizden bilmeyesiz deyû mektup gönderildi.

Donanma ahvali:

Kapudan Hasan paşa donanma ile Karadenize çıkıp, Hanı (Canbek-Girayı) Kırım tahtına oturttuktan sonra Özü ve o tarafları muhafaza edip İstanbul'a dönmek üzere iken, Canbek-Giray Han «Kalburun» denilen yere gelip Özü suyundan içeri bir mahalde, Anadolu yalılarını yağma niyeti ile on beş pâre Rus şaykası hazır olup, donanmanın İstanbul'a dönüşü haberini beklediklerini bildirdi.

Kapudan Piyâle kethüdayı otuzdan fazla küçük Tuna kayıklariyle gönderip vardıkta gaalip gelip, Allahın inâyeti ile zafer kazandı. Ölenlerden başka dört yüz kadar esir ile donanmaya gelip döndüler ve tersane-i âmireye (devlet tersanesine) girdiler.

Nemçe (Avusturya)
serhaddi ahvali:

Erdel hâkimi Betlen'den evvelce mektup gelip içinde, yedi sekiz senedenberi Nemçe askeriyle nice defa muharebeler olup geçen sene elli altmış bin askerle gelip maksatları büyük fesat iken, Allahın inâyetiyle işleri rast gelmeyip muvaffakıyet beri tarafa nasip oldu. Bunun üzerine kendileri nice tedarik ve tedbirler ile sulha (barışa) rağbet edip, üç ay içinde iki tarafın devlet adamları bir yere gelip «Barış tamam oluncaya kadar iki taraftan kimse hareket etmeyip serhad askerleri yerlerinde duralar..»

Deyû sözleşildi.

Murteza paşa dönüp Budin'e geldi. Bu sene yapılan barış bu suretle meydana geldi.

Sombor (Zombor) sahrasında
sulh yapılması ve
ahitname sureti: (1).

Nemçe (Avusturya) imparatoru Ferdinandoş (2) ve Budin muhafazasında olan vezir, serdâr Murteza paşa, vekâlet-i mutlaka dolayısiyle (3) ferman-ı âli mucibince, vekil tâyin ettiği Eğri beylerbeyisi Mehmed paşa ve Budin müftisi Mevlânâ İsâ efendi ve Estergon sancak beyi Ahmed bey ve Solnok hâkimi Muharrem bey ve Budin Azepler ağası Cihan ağa, ve Erdel hâkimi Betlen Gabor'un adamı Mihal ve imparator tarafının vekilleri olan Macar vilâyetinin

(1) Somber, Macaristan'da Tameşvar kalesinin 145 kilometre batısında olan bir şehirdir.

(2) Üçüncü Ferdinand...

(3) Yâni, pâdişah tarafından kendisine tam salâhiyet verildiği için.

palatini ve üç piskoposu ve Tuna öte yakasının ikinci generali falan ve filân (4), Sombor sahrasında toplandı.

Evvelce Budin ve Vaç ve Komran'da **(Komorn)** ve sonra Kârman'da aktedilmiş olan barışın bazı hususları muhtelif sebeplerle gizli olup, iki taraftan reâyaya zulüm edilmekle murahhaslar orada, yeniden kararlaştırılan on bir maddeyi gösteren mühürlü temessük ile **(senet)** bin otuz yedi senesi Muharrem ayının birinci günü, yirmi beş yıla kadar barış yapmalariyle, küçük elçi olan Tata kalesinin kapudanı **(kumandanı)** ile ol temessükü **(senedi)** der-i devlete gönderip ahitname rica etmekle yazılıp verildi.

Şartların maddeleri bunlardır ki zikrolunur:

BİRİNCİ MADDE: Jidve boğazında **(Zidva-Torok)** ve Beç ve Komran'da ve Kârman'da kararlaştırılmış olan maddeler, hâlen bozulup değiştirilmemiş ise, her biri yerli yerinde kalıp muhkem tutula...

İKİNCİ MADDE: İki tarafın vekilleri, aralarında bazı sebepler dolayısiyle, bilhassa Bolondvar sebebiyle, şimdi Vaç ahvalinin bitirilmesi kabil olmadığından karar verildi ki, bu husus, iki büyük elçi vasıtasiyle hükümet merkezlerinde tamamlana... Eğer bu defa tamam olmayıp, başa çıkmaz ise, bu barış iki taraftan muhkem tutulup Vaç hususu, Kârman'da kaldığı üzere kala...

ÜÇÜNCÜ MADDE: Hırvat memleketleri sınırlarında, iki taraftan da yeniden yapılan palangalar (I.S.) barışa aykırı yapılmıştır. Anların yıkılması ki, Kârmandın üçüncü maddesidir, elçiler dilleşüp **(konuşup)** gittikleriden sonra üçün-

(4) Naîmâ, bu Avusturya murahhaslarının isimlerini yazmaz ve yalnızca falan ve filân der.

cü günü ki milâdın 1620 senesinin ocak ayının ikinci günüdür, beriden Murteza paşa marifetiyle Eğri paşası, öteden Mikloş işe başlayıp bitireler...

DÖRDÜNCÜ MADDE: Bu barış kararlaştırılınca, iki taraftan namdar **(namlı)** elçiler yerli yerinde barışa birbirlerini agâh eyleye (S.B.). Ve mühürlü kâğıtlar gönderip iki tarafın reyiyle **(oylariyle)** mühürlü ahitnameler (S.B.), baş elçilerin ellerine verilen ve dostluğa lâyık hediyelerle gönderile... Ama büyük hediye olmaya...

Bundan sonra dört aya kadar, büyük elçileri müekked (S.B.) ahitname ile Estergon'a varıp, o taraftan gelecek elçi Komran'a gelip, orada birbirini agâh (S.B.) edeler. Bu taraftan varan elçi Alaman'a konup, o tarafın dahi gelip kona... Bu iki köy arasında tâyin olunan yerlerden ayrılıp gideler...

BEŞİNCİ MADDE: Atebe-i âliyye **(pâdişah katı)** kapıcıbaşılarından iki kimse ve ol taraftan iki belli başlı kimse, biri Tuna nehrinin öte yakasında itaat üzere olan köyler ahalisinin şikâyetçileri nasıl zulüm görmüşlerdir; tesbit ettikten sonra, barışa aykırı iken iki taraftan yapılan palangaların ve haraçgüzarların (S.B.) ahvalini görüp düzelteler. Bu işe, bu yılda başlayalar...

ALTINCI MADDE: Vire ile (I.S.) alınan iki taraf tutsakları bahasız **(para alınmadan)** koyuveriler... Alınan tutsak kadar tutsak verile... Kudreti olan bahasiyle çıka. **(yâni, para verip kurtulsun.)**

YEDİENCİ MADDE: Evvelce yapılmış olan barışın bitmesine ancak otuz yıl kaldığından, halkın rahatı için yeniden bu barışın müddeti yirmi beş yıl ola...

SEKİZİNCİ MADDE: Bundan evvel olan barışlarda olduğu gibi çeteler ber-taraf edilerek, bazirgânlar ve yolcular emin olalar... Karşı koyanın hakkından geline...

DOKUZUNCU MADDE: Mansıbların **(memuriyetlerin)** değiştirilmesi, bu barışa halel vermeli olmaya **(bu barışı bazmamalıdır)**, hâkimler ve zabitler nice zaman mansıplarında duralar..

ONUNCU MADDE: Osmanlı ülkesi gerek deniz, gerek karadan, emn ve âman üzere olup **(emniyet içinde olup)** karşı taraf dahi mutmain olalar (S.B.).

ON BİRİNCİ MADDE: Evvelce yapılmış olan barıştan bu ana kadar gelen aykırı haller unutula... Bugün yapılan barış muhkem tutula...

Deyû Rebiülâhırın sonlarında yazıldı.

Betlen'in mektubu:

Adı geçen senenin razamanında Betlen **(Erdel prensi)** kendi hükümet merkezi olan Belgrad kalesinde iken der-i devlete mektup gönderip:

«Nemçe Çasarı **(Avusturya imparatoru)** verdiği vire kâğıdında pâdişah-ı âlempenahın büyüklüğünü belirtmekte kusur ettiği için, razı olmayıp kâğıtlarının geriye reddedilmesi isabetli olup, barışın, kendi çalışması ile meydana geldiğini, lâkin bu hizmet, devlet adamları tarfından bilinmediğinden» şikâyet etmektedir.

Muteber adamlarından Lazari adlı adamı ile, Nemçe kralına kendi yazısı ile yazılıp mührü ile mühürlediği barışıklık senedini gönderip, tercüme ettirip içindekine vâkıf olasız, lâkin tercüme eden bu lisanı çok iyi bilmek gerektir demiş..

Bu hususta kusur bulmak suçu ile, devlet adamları mezburu **(adı geçeni)** pâdişaha bildirip, elinde olan Macaristan tacını geriye, Nemçeye aldırdıklarından pek fazla kederli olduğunu, bu barişta Hersekli olan İstirya memleketi senede yüz bin kuruş mahsul verirken, bu memleketin Nemçeye verilmek icap ettiğini ve Nemçe kralı şimdiye kadar

her sene Erdel hâkimine altışar bin kuruş verirken, şimdi anı dahi vermiyeceğini, sekiz seneden beri münhal olan zeâmet ve tımarlardan, Macar memleketinde hizmet eden emektar adamlarına vermiş iken, anları daha bu barışa nazaran geri vermek lâzım geldiğini, Macar memleketine yedi pâre nahiye ki, Kaşe memleketi ile beraber zaptolunup Erdel'e tâbi idi, ol memleketin askeri dahi Nemçe üzerine kılıç çekmiyeler deyû gayret etmek icap ettiğini, Nemçenin pâdişah ile halis dostluk üzere olmasının bunlara bağlı olduğunu, bu hususların devletin şeref ve haysiyetini kırıcı olup, bunun da İstanbul'daki devlet adamlarının kötü tutumu yüzünden olduğunu ve fırsat ve galibiyet beri tarafta **(yâni Osmanlılarda)** olup, Nemçe **(Avusturya)** her suretle mağlûp iken, muharebeden vaz geçmeğe sebep, İstanbul'dan gelen yersiz emirler olduğunu ve İstanbul'da ulemâ efendilerin vazifesi, dine ait işleri görmek iken ve asker ve cenk ahvali malûmları değil iken, bu türlü işlere karışmaları yüzünden işlerin bu hale geldiğini ve eğer böyle bir bir üstüne emirler gelmeseydi, hesapsız faydalar husule gelip, tam istenildiği gibi kavi barışıklık olurdu.

Şimdi aksi oldu, ve bu fırsat kaçırıldı, deyû teessüf ve kederini yazıp, sonunda özür dilemiş..

Vakaayi-i Sene Semnâe ve Selâsin ve Elf

(Bin otuz sekiz senesi olayları)

(Hicretin 1038 senesi Muharrem ayının birinci günü, milâdî 1628 senesi ağustos ayının otuz birinci perşembe gününe rastlar)

Askerin Erzurum tarafına teveccühü ve Abazanın Acem Şahma müracati:

Serdâr-ı ekrem Hüsrev paşa, evvelce bildirildiği üzere Erzincan üzerine asker gönderip, gönül alma ile zaptı haberi gelip, tâ bundan evvelki serdâr zamanından beri, Abaza askeri bölük bölük gelip itaat etmekte idi.

Hüsrev paşanın şecaatinin velvelesi ve gelen abazalıya fazla iltifat etmesi sebebiyle, Abazalıdan pek çok adam gelip, Abaza paşaya kuvvetsizlik gelmişti.

Bu yüzden mecburen Acem Şahmdan yardım istemeğe karar verip kethüdasını ve Çopur Bekir'i küçük Abaza ile Şaha gönderdi. Şah dahi Şemsi Han ile birkaç bin Kızılbaş gönderip, Çopur Bekir'in Şah yanında kaldığı, Kars'tan alınıp getirilen esirden öğrenilmişti.

Evvelce anlatıldığı üzere henüz Abaza gaafil iken süratle varılmak gerektir deyû, Serdâr-ı ekrem, Defterdar Ömer paşayı ağırlık ve toplar üzerine koyup:

«Siz dahi acele yetişmeğe gayret eylen!»

Deyû tekrar tekrar tembih etti ve kendisi ağırlıksız bir kaç bin yarar ve iş bilir mert kimselerle ılgar edip Erzuruma erişti.

Abaza dahi «Serdâr, bu kadar çok askerle ancak on güne kadar gelebilir!»

Deyû, henüz muhasara için lâzım olan tedbirleri tam olarak alamayıp, nice asker ve zahire, binek hayvanı ve kasaplık hayvanları kaleye alamamış idi ki Osmanlı askerinin birden bire erişip Erzurum kalesini kuşattıklarını gördü.

Can başına sıçrayıp, kaleye can atarak kapıları kapadı. Ve bu defa gaflet ve gurur ile şaşırmış olduğunu bildi.

Taşrada kalan cenk âletleri ve hisar mühimmatı (I.S.), zahireleri, hayvanları ve askeri katl ve yağmaya uğradı. Harman zamanı olmakla Erzurum köylerinin harmanları tepe tepe durmakta idi. Şöyle ki, İslâm askerinin hayvanlarına yedirmekle tükenmek ihtimalleri yoktu.

Serdâr-ı âzam (Hüsrev paşa) geçen sene Zilhiccesinin son gününde Erzurum altına ulaşıp, ikinci günü dahi toplar ve cümle asker gelip eriştiler.

Rivâyet edilir ki;

Abazanın, kendisine tamamen itikat ettiği Kayseriyeli şeyh, Erzurum kalesinin duvarları üzerine çıkıp, Hüsrev paşa ile gelen askeri seyredip Abazaya dedi ki:

«Bu gelen asker, bu kaleyi alurlar, gayri çare yoktur!»

Deyû gûya kayıptan keşifte bulunarak müşkülleri halleyledi. Fakir derim ki (yâni Naîmâ diyor ki) bir ayyar ve mekkâr (hilekâr), rüzgârın estiği tarafı anlayan bir herif imiş.. Zamanın uzaması, mecburiyetlerin birikmesi sebebiyle Abazanın ateşli günlerinin alevinin körleşmeğe yüz tuttuğunu, yeni serdârın şan ve şöhretinin âvâzesi ve Abazalıdan kendisine sığınanlara iltifatı ile, Abazalının perişanlığını ve daha nice bunun gibi alâmetleri gördü. Bilhassa serdârın birden bire basıp, arpa ve buğdayların harmanlarda kalması ve muhasara ve levazımının (S.B.) hazırlanmasında Abazalının taksiratları (S.B.), çöküntü işaretleri olmakla, Kayseriyeli Şeyh kalenin alınacağını bildi ve keramet sattı.

Erzurum kalesinin muhasarası ve fethi:

İslâm askeri bütün toplar ve cebehâne ile gelip eriştikte Tebriz kapısı denilen kapının önünden geçilip, kalenin güney tarafında, dağ semtinde, «Deve boynu» denilen yere konuldu.

Muharremin altıncı günü metrise girilip kale muhasara olundu, toplar kuruldu. Vezir-i âzam Rumeli askeriyle Hasan paşa varoşu (I.S.) tarafından yedi top ile, Sıvas ve Anadolu askeri ile yeniçeri ağası Erzincan kapısından beş top ile, Ahmed paşa Gümüş Künbet tarafından ve Mağrav Mehmed bey Gürcü kapısından metris kurup gedikler açtılar ve toprak sürmeğe başladılar.

Vâkıâ içeriden top ve tüfenk ile cenge başlarlardı. Fakat, geçen sene olduğu gibi, her kulede nice cenk eri ve yıkılan duvar gediklerini derhal yapacak askeri olmamakla Abaza, müdafaadan âciz kaldığını anladı.

Bununla beraber Erzurum kalesi sağlam bir kale ve göklere baş kaldırmış bir metin hisar olup, top ile yıkılması mümkün değildir. Bir taş dahi koparmak ihtimalden uzaktı. Bilhassa etrafında olan derin hendeğin dibine erilmez göklerle başbaşa olan kulelerine ve burçlarına göz erişmez, topla dövmekle elde etmek ihtimali yok iken, Hüsrev paşanın himmeti ile İslâm askerinin şiddetli hücumlarını gören Abazanın kalbi ürkmüştü.

Bu sırada serdâr başka bir türlü lâtif hileye baş vurup, yine Abaza'dan gelip kendine tâbi olan bir söz anlar adam ile içeriye, Abaza ve adamlarına gizlice haber gönderip, cenkten el çekerlerse her birini bölüğe çıkarıp (1) çok itibar göreceklerini imanı üzerine yemin ederek inandırdı. Can kaygusuna düşen âsi tâife, af, rahat, emniyet ve selâmet haberini

(1) Sipahi ocağına kaydetmek.

işitince, cana minnet bilüp sevinerek orduya katılmağa başladılar.

Hüsrev paşa, bir defada birkaç yüzünü bölük sipahisi etmekle kalpleri müsterih olup, diğerleri dahi taşraya can attılar. Abazamn askeri kalil **(az)** ve basarı kelil **(gözü körleşmiş)** olup, mecburen itaat ile canını kurtarma tedarikine düştü.

Muharrem ayının dokuzunda kendinin şeyhi ve her işinde akıl hocası olan Kayseriyeli Seyid Abdülkerim efendiyi, bilginler ve şeyhlerden altı nefer kimse ile kaleden, boyunlarında kefen, taşra gönderip, vakarlı serdârdan âman diledi. Ve nefsine, malına, adamlarına bir zarar olmamak şartiyle geçmiş cürümlerine tövbe ve istiğfar (S.B.) ve serdâr-ı ekreme itaat etmek ve sığınmak ve hisarı teslim etmek üzere ahd-ü misak **(sözleşme)** rica ettiler.

Hüsrev paşa dahi ricalarını kabul edip, izah edildiği şekilde vaad ve ahdeyledi.

Abaza paşa, mimar damadı Muslihiddin ağayı içeri kaleye istedi ki, merkum **(adı geçen)** ol vakit devlet ağalarının namlısı ve Hüsrev paşanın iltifat edip beğendiği kimse olmakla, o gelirse, kaleden anınla çıkarım dedi. Bu yüzden Muslihiddin ağa, Kayseriyeli şeyhe koşulup **(yanına verilip)** ahid ve âman fermaniyle içeriye gönderildi.

Abaza dahi sadrâzamın ve ocağın yemin ve imanlarına güvenip, cuma günü salâ vakti alay ile Gürcü kapısından çıkıp, gelip serdâr-ı ekremle buluştu.

Serdâr dahi vezirliğine hürmetten ayağa kalktı, hürmet gösterdi, Abaza da geçmiş cürümlerine istiğfar (S.B.) eyledi.

Vezir-i âzam geçmiş geçmiştir deyüp kendine samur kürk, ağalarına hil'atlar giydirip ihsanlar eyledi. Ve bütün isteklerine müsaade gösterip kusur etmedi. Ağalarına bölük ve altı yüz nefer adamlarına cebecilik bağışladı. Ve Erzurum'dan alâkayı kesip orduya katılması emrolundu.

Yine alay ile kalkıp kalbi emin olarak kaleye girdi. Sonra sadrâzamı içeriye, sarayına dâvet edip pek çok nimetler çekip, bu kadar zamandan beri biriktirdiği güzel ve az bulunur şeylerden sayısız hediyeler çekti.

Sonra çadırlarını çıkarıp, orduy-u hümâyunun bir tarafına kurup, bütün eşyasını ve ağırlığını çıkarıp kaleyi teslim eyledi. Ve kendisi adamlariyle çadırlara yerleşip orduya katıldı.

Sonra, kalenin delik ve gedikleri tamir olunup vezir-i âzam kale tophanesine varıp sekiz top çıkardı. Ve yerine, gelen toplardan sekiz top koydu. Bağdad için on iki top, Diyarbekir'e naklolunmak üzere Gürcü-Mehmed paşaya tenbih olundu.

Safer ayının on üçünde Erzurum eyâleti Tayyar-Mehmed paşaya verilip, muhafaza için Hasankalesi Kul-oğulları ve Samsuncu-başı ile üç bin yeniçeri tâyin olundu. Bu sırada Serdâr-ı âzam, teşekküre değer hizmetleri karşılığı olmak üzere arz gönderip **(pâdişaha yazı yazıp)** Mısır eyâletinin, yeniçeri ağası Halil ağaya verilmesini bildirdi. Fakat bu iltiması kabul olunmayıp, İstanbul'dan, Mısır eyâleti, Bayram paşa yerine, evvelce Darüssaade ağası Mustafa ağanın yanından yetişen kapudan Hasan paşanın kapı yoldaşı Mehmed paşaya verildi. Mehmed paşa, vaktiyle Arnavudluktan gelip Darüssaade ağası Mustafa ağaya hizmet edip istidat ve kabiliyeti sebebiyle «ağır müteferrika» (I.S.) dirliğine nâil olmuştu.

Darüsaaade ağası Mustafa ağaya hizmet edenler, devlete kadem basa gelmişlerdir. **(Yâni yükselmişlerdir)**, bu dahi kapıcılar-kethüdası olup, oradan Bayram paşa yerine vezirlik ile Mısır'a vâli oldu. Akıl ve tedbir, cömertlik ile şöhreti vardı.

Hüsrev paşanın Mısır vâliliği hakkındaki arzı kabul olmayınca, yeniçeri ağalığından Halil paşa, Abaza yerine Erzurum vâlisi olmak üzere ferman-ı hümâyun çıkıp, yeniçeri ağalığı, Bâki paşa kethüdası Mehmed ağaya verildi.

Bâki paşa kethüdası Mevlevî-Mehmed ağa, İstanbul'dan ağalık ile gelip, orduy-u hümâyuna girince, kendinden evvelkine Sıvas ve Küçük-Ahmed'e Şam eyâleti verildi.

Şems Han meselesinin sonu:

Daha evvel anlatıldığı üzere, Abaza paşanın yardım istemesi üzerine Şah, birkaç bin kızılbaşa, Şems Hanı serdâr edip, Erzurum'a erişmeğe göndermişti.

Anlar Erzurum'a gelürken serdâr-ı âzam ılgar ile erişip Erzurum'u muhasara ettiği (kuşattığı) haberini yolda işitince, Erzurum'dan ümidi kesip dönüp yine Revân'a gidip Kars üzerine uğradılar. Etrafı ayaklar altında çiğneyip Kars'a zarar vermek istediklerini, Kars vâlisi Köse-Sefer paşa haber aldı. Sefer paşa cesareti ile şöhret bulmuş emektarlardan iş bilir mert bir kimse olmakla, kendi askeri ve Kars kullarından (askerlerinden) büyük bir kalabalıkla ılgar edip, kızılbaşları yoklayıp kondukları yerde birden bire bastırarak pek çoğunu kılıçtan geçürdü.

Şems Hanı, adamlarından bir bölük ile diri olarak tutup serdârın huzuruna götürdü. Bu beğenilen hizmetine karşılık hil'at ve in'am (S.B.) ile iltifat gördü.

Bu Sefer paşa, Çopur Bekir'in Niğde'de katleylediği Köse-Sefer paşadan başkadır.

Hizmeti karşılığında serdârdan Ardahan ve diğer sancakları rica etmekle, istekleri kabul olunup, Kars, İbrahim paşaya verildi.

Bu muteber muvaffakiyet ile serdâr-ı ekremin fetih ve zafer şerefi iki misli oldu.

Hasankalesinde olan Deli-Yusuf paşa ki, ayak direyip hisarı Abazaya vermemiş ve nice yararlık göstermişti, ve sür'atle yetişmesi hususunda serdâra mektup gönderip, Abazanın gafletini bildirmişti, serdâr tarafından ana da pek çok in'am (S.B.), ihsan ve kıymeti yükseltilerek ikram kılındı.

Serdâr Hüsrev paşanın İstanbul'a dönüşü:

Celâlli (S.B.) serdâr, bu fetihler ile gönlü sevinçli olup, bir cuma günü Abazayı yanına alıp Erzurum'da büyük câmide cuma namazını kılıp vezirane alay ile orduya geldiler. Ve bundan sonra Abaza yanından ayrılmayıp sohbet ve yemekte ve seyir ve temaşaya gidildiği vakit vezirden ayrılmadı.

Şeyhi ve adamları da hallerine göre iltifat görüp ordu-y-u hümâyunda rahat oldular.

Bu işlerin tamamlanmasından sonra Ahısha muhafazasına Mirmiran ve asker gönderip ol cânipte **(tarafta)** olan serhadlerin levazım (S.B.) ve mühimmatı, lâyık olduğu gibi görüldü.

Safer ayının on beşinde bütün İslâm askeriyle göç olunup İstanbul tarafına teveccüh ettiler. Çünkü asker otuz üç senesinden beri der-i devlete varmayıp her sene bir yerde kışlayıp, yazlarda bir tarafa sefere giderlerdi.

Bu defa İstanbul'u istediler. Etraf askerine izin verilip yeniçeri ağası ve bölük zabitleri âyan ve erkân (I.S.) kapı halkı ile **(maiyetlerindeki adamlariyle)** hareket etti.

Sadrâzam Hüsrev paşa, Abaza paşa ile at başı ve Sefer paşanın esir ettiği Şemsi Han ile beraber yol alarak Sıvas ve Ankara üzerinden Rebiülâhır ayının on ikinci günü Üsküdara ulaştılar. Büyük alaylar tertip olunup, Hüsrev paşa tam ziynet ve umumun karşılaması ile Bahçe-kapısından girip şevket ve mehabet (S.B.) göstererek geçti. Abaza paşa verizin önünde giderdi.

Köşkün altına varıldıkta vezir üç kere selâmladıktan sonra at kaldırıp pâdişahın huzuruna varıp, pâdişahın ayağını öpmek şerefiyle şereflendi. Bu sırada Abazayı şefaat etti. Pâdişah tarafından da Abazanın suç sayfalarına kalem-i aff-i şehinşâhi çekildi. **(Pâdişahın af kalemi çekildi,** yâni affedildi.)

Ol gün Hüsrev paşanın şan ve şöhretinin büyüklüğünü, alayının azametini görenler hayret içinde kaldı. Gördüğü hizmet karşılığında, cenab-ı pâdişah tarafından ikram olarak gönderilen iki toplu mücevher sorguç ki, mücevvezesinin (I.S.), biri sağ tarafında, biri sol tarafında konmuş olup pırıltısı, güneş ışığına karşı gözleri kamaştırırdı. Pâdişahın ihsan ettiği murassa' (I.S.) kılıç dahi yanında idi.

Pâdişahın iltifatını görmüş, vezirler ve âyan arasında şöhretinin büyüklüğü ile hürmet görmüş olup, sadrâzamlık makamında oturup, halkın işlerini yola koymağa başladı.

Birkaç günden sonra Abaza paşaya Bosna eyâletini verip o tarafa gönderdi. Nakib-ül-eşraf (S.B.) Allâme efendi ol vakit bu vak'aya:

«Erzurum'dan Abaza sıdk ile çıktı gitti,»

Deyû târih söyledi.

«Abaza şeyhi» Sıvas'tan izin alıp Kayseriye'ye evine gitmişti. Kayseriye malından günde yüz elli akçe vazife tâyin olundu.

Evvelce vezir-i âzam Adana'ya geldiği vakit, İstanbul'dan mataracısı gelip:

«Kışlayasız!» (1) deyû hatt-ı hümâyun **(pâdişah fermanı)** getirmişti. Müşavere olundukta (I.S.):

«Kışlamak, reâyaya zulümdür. Ve kul (asker), bu kadar senede sefer gurbeti çekip, hâlen der-i devlete yüz sürmek rica ederler.»

Deyû telhis (I.S.) olunup, pâdişahın izni çıkmıştı.

Rebiülevvel ayının on altıncı günü vezir-i âzam divan-ı hümâyuna **(Bakanlar Kuruluna)** varıp safları süsleyen vezirler ile şu tertip üzere sıralandılar:

«İkinci vezir Recep Paşa, üçüncü vezir Hafız Ahmed paşa, dördüncü vezir Halil paşa, beşinci vezir Mahmud paşa,

(1) Yâni «bu kışı orada geçiresiniz.»

altıncı vezir Bayram paşa, yedinci vezir Kenan paşa, sekizinci vezir Hüseyin paşa, dokuzuncu vezir Hasan paşa...

Vezirler bu sıra ile oturup Yusuf paşa tevkiî (S.B.), ve Bekir paşa defterdarlık yerinde karar kıldı.

Yeniçeri ağası azledilüp, harem-i hümâyundan (S.B.) Mostârî Mustafa ağa çıktı. Mevâcibler (aylıklar) verilip mülâzimlere (stajiyer) hizmetler dağıtıldı. Ancak «Salâtin (Sultanlar) vakıflarına el uzatılmaya...» deyû hatt-ı şerif (pâdişah emri) çıkıp, Hüsrev paşa, topluluğun karşısında okuduğu vakit:

«Emir pâdişahın!»

Deyû razı oldular.

Hüsrev paşa, baş defterdar kaymakamı Prevezeli Mustafa efendiyi zulüm suçu yüzünden Yedikulede hapsedip, sonra salıverdi.

Ramazan ayında vezir-i âzamın mizacı münkesir olup (keyfi kaçıp) hastalıkla geçürdü.

Hüsrev paşanın sonu:

Evvelce bildirildiği üzere yeniçeri ağasını azlettirip, dilediği her istediğini yapmağa alıştığından, yeniçerilerin defterine de el koymak istedi. Her işte sadrâzamlık gururu ve pâdişah vekilliği azameti ile sevap gördüğü hususlarda emretmeğe alışıktı. Bu alışkanlıkla «bir çok acemi oğlanını yeniçeri defterine kaydet!» deyû yeniçeri kâtibi mehmet efendiye emir verdi.

Hüsrev paşa vezirlerin en şiddetlilerinden, küçük büyük tanımayıp öldürmekten çekinmeyen, kızgın, amansız bir kan dökücü olmakla, kanunsuz emir ve yasaklarının halk nazarında pâdişah fermanı, belki kaza ve kaderin icabı kadar nüfuzu olup, havas ve avamdan hiç bir kimse kendisi ile konuşup cevap vermeğe cesaret edemezdi. Hemen her ne ferman ederse, büyük küçük herkes, itiraz etmeye kaadir

olmayıp «baş üstüne!» demekten gayri cevap verilmeyip kanunsuz hükümlerine boyun eğmeğe mecbur idiler.

Vezir-i âzamın kudreti bu derecede iken, merkum yeniçeri kâtibi Mehmed efendi işindeki doğruluğu, ahvalinin düzgünlüğü, işinin temizliği sebebiyle aslâ korkmayıp, ol kılıcı meşhur vezire itiraz ve sözünü reddederek:

«Devletlû vezir! Ben kulunuza pâdişah hazretleri şöyle tenbih buyurdular ki, kendilerinin malûmu olmadıkça deftere kalem sürmeyeyim...»

Dedi.

«Bre herif! Ben pâdişahın mutlak (S.B.) vekili değil miyim? Elbette yaz!»

Dedikte Mehmed efendi kalkıp ileri varıp yalvararak vezirin eteğini öpüp:

«Sultanım! Ben başımdan korkarım. Deftere kalem süremem. Kendimi bu hizmetten isteğimle azlettim, benim hizmetimi, sahib-i devlet hazretleri (sadrâzam hazretleri) bir başka duacılarına verip, ben kullarını affetsünler!»

Deyup kalem ve defterden elini çekti.

Sahte olarak deftere geçip, esâmesi karaya çalanlar **(isimleri defterden çizilenler)** ve ulûfesi kesilenler de paşanın Mehmed efendiye kızdığını görmekle fesadı harekete getirip, Mehmed efendinin çadırına saldırdılar ve:

«Bre zalim! Pâdişaha yaranmak için bizim ekmeklerimizi kesip ve esâmemizi çaldın... Senden evvel gelen yeniçeri efendilerinin (yeniçeri kâtiplerinin) etmedikleri zulmü sen eyledin!»

Deyû feryat edip sızlandılar. Az kalmıştı ki vücuduna zarar eriştireler. Vezir dahi, anı kul (asker) istemedi bahanesiyle pâdişaha bildirerek azletti ve yeniçeri kâtipliğini kendi adamlarından Osman efendi adındaki kimseye verip, istedikleri kimseleri ve acemi oğlanlarını deftere geçürdüler. Mehmed efendi azledilmiş olarak İstanbul'a gelip tekaütlüğü seçti.

Naîmâ bu hâdise hakkında aşağıdaki mütalâada bulunur:

«Hafî olmaya ki (gizli olmaya ki) her asırda böyle doğruluk satıp, topluluğa karşı koyan, bilhassa vezirlere ve sözü geçer vükelâya karşı koyanlar, memuriyetinden mahrum ve mahzun ola gelmiştir. Böyle zor işlerde güzelce tedbirleriyle muamele ve hâkimâne hilelerle çare bulmak mümkün iken sertlik gösterip doğruluğu meydana vurmakta ve azlini istemekte vâkıâ iyi bir isim yapmak mümkündür, ama, nice mahzurları mucip olduğu da vardır.»

Bayram Paşanın varının yoğunun zaptedilmesi:

Pâdişah-ı cihanpenah, Bayram paşayı Mısır eyâletinden azil ve İstanbul'a davet etmişlerdi. Vâlilik müddeti Mısırda, üç seneden fazlaca idi. İstanbul'a gelip, Hüsrev paşa seferden dönüşte divanda altıncı vezir idi. Bu sırada askerden bir takım şirretlikler zuhur etmekle Hüsrev paşa:

«Bu fitneyi harekete getüren Bayram paşadır!»

Deyû huzur-u hümâyuna arzetmekle, pâdişah hazretleri gazaplanıp, Bayram paşayı bir hafta Yedikulede ve bir hafta kapıcılar odasında hapsettirip cümle varını yoğunu elinden alıp, hazineye koydu. Adı geçen vezir Bayram paşa riyasız dervişler gibi bir hasır üzerinde kaldı.

Bir müddet sonra hapisten salıverilmesini arzettikte affolunup salıverildi ve merhametli pâdişahın inâyetine mazhar olarak tekrar eskisi gibi vezirlik rütbesi verildi.

Kadı-askerlerin ikisi dahi azledilerek Rumeli kadı-askerliği, Anadolu'dan azledilmiş olan Hasan efendiye ve Anadolu kazaskerliği İstanbul kadısı Ebû-Said efendiye verdiler.

Yedikuleye hapis ve sonra salıverdiği defterdar vekili Mustafa efendiyi merhamet edip yine vazifesinde bıraktı.

Kızılbaştan esir olup beraberinde gelen Şemsi Hanı,

Karadeniz boğazında Boğazkesen kalesine hapsedip, yetecek kadar tayın verdiler.

Abazaya dahi Bosna muhafazası namzet olup kalkıp gidince ikameti için saray ve tayınat verilip, adamlarından Çopur-Bekir ve ona benzer birkaç öldürülmeğe lâyık kişiler Aceme kaçıp ve Rafızîleşip, İbşir bey ve Sarhoş-Mehmed ve Süleyman kethüda ve Ataullah bey ve diğer adamları halli halince Acemler tarafından riayet görüp orada kaldılar.

Bu arada cuma günlerinde At meydanında sadrâzamın adamları ve Abazalı cirid oynayıp çoğu zaman meydana bakan, Recep paşanın oturduğu İbrahim paşa sarayına, sultan Murad Han hazretleri gelip, köşkten cirid oyununu seyrederdi.

Abazanın adamları ayrı durup, İstanbul binicileri ile cirid oynayıp hünerlerini gösterirlerdi.

Abaza paşanın Bosna'ya vardığı ve başından geçenler, bin kırk üç târihinde meydana gelen olaylar ile mufassalen yazılmıştır.

Hüsrev paşanın gururu ve müstakil hareketleri günden güne ziyadeleşip, dilediği şekilde memuriyet sahiplerinin memuriyetlerini değiştirip, beğenmediklerini azil ve hakaret ederdi. Sarayı, herkesin başvurduğu yer oldu. Bütün halk, ona mensup olmak sevdasına düştü. Hattâ İstanbul'a geldiği vakit şâir Nef'î, şu parlak kasideyi anın methi için söylemiş idi ki, matl'ı budur (I.S.):

Âferîn ey alem-efrahte-i serdâr-ı dilir
Safder-î kal'a-küşâ saf-şiken-i kişvergir

Feth-i Hayber olalı eylememiştir kimse
Zôr bâzû ile bir böyle hisarı teshîr

Gulgul-i Kûs-i zafer tuttu cihânı o kadar
Cend ervâh-ı melek birbirin etti tebşîr

Başladı gûş idicek sûre-i Feth'e Cibrîl
Eyledî Hızır ile İlyas Duâ vü tekbîr

Yemen ahvalinin karışması:

Ve yine bu sırada meydana gelen havadistendir ki Yemen'in zeydî mezhepli Arapları, baş kaldırıp imam dedikleri başları ki, İmam Mehmed derlerdi, Seyidlik dâvası edip Emir-ül-mü'minin **(müslümanların emirini)** adını almıştı.

Yemen'in bir çok yerlerini eline geçirip, Yemen paşası Haydar paşanın tedbirsizliği ve Mısır vâlisi Bayram paşanın kusurları ile gittikçe kuvvet bulup Kevkeban kalesinde kendi adına para kestirip aç ve çıplak Araplara erdeb erdeb (1) buğday ve pirinç bağışlamakla kendine çekip, büyük bir topluluk peyda ettikten sonra, yüzbinden fazla Araplar ile gelip Yemen vâlisi Haydar paşayı San'a'da muhasara etti. Kıtlık ve açlıktan Haydar paşanın hali acıklı olup der-i devlete adam gönderip yardım isteyince, Ferhad paşanın azadlılarından güç kuvvet sahibi Gürcü-Ahmed paşayı gönderdiler. Ol dahi vardıkta Mısır'da Bayram paşanın hilesine uğrayıp zehirlenerek helâk olduğu anlaşılmıştır.

Yemen tarafına imdat mühim olmakla Mısır beylerinin namlılarından Koca-Kasım bey merhumun azatlılarından olup halen kendisi de Mısır ümerasından olan Kansu bey ki, o memleketlerde Arap cengi ile halk arasında nam salmış, Çerkes asıllı bir yiğit idi, Yemen eyâletine beylerbeyi tâyin olunup İstanbul'dan dahi imdadı mühim olmakla, sipahi oğlanı ve silâhtar zümresine mülhak **(katılmış)** olmak şartiyle İstanbul'un rezillerinden ve ayak takımından on bin kimse, Yemen kulu **(askeri)** yazılıp kırmızı ve sarı bayraklarını boğazlarına taktılar.

Kırmızı bayraklıların başına, evvelce Yemen'de serdâr olup, İbrahim paşa Mısır vâlisi iken kethüdası olup, bütün o taraf hudut ahvaline, Yemen ve Arap karşı koymasına

(1) Erdep, sekiz yüz kilo ağırlığında bir hububat ölçüsü.

tamamen vâkıf olan (**bilgisi olan**) meşhur İdris ağa tâyin olundu.

Sarı bayraklıların başına da, onun gibi iş bilir Hamza Ağa adındaki kimse tâyin olundu.

Bu anlatılan asker, cahil ve rezil kimseler olmakla şer ve fesatları eksik olmayıp, İstanbul'da dahi zaptolunmaları zor olduğundan alelâcele ağalariyle gemilere bindirip Mısıra gönderildiler ki orada Kansu paşaya katılıp Yemen'e gideler.

Daha evvel Haydar paşa yerine, Aydın paşa Yemen beylerbeyisi olmuştu. Moha'ya çıkınca (2) Rum askeri ve yetecek kadar askeri olmadığından ileri gitmeğe muvaffak olamadığı için, Haydar paşa San'a'da kuşatılmış olarak kalmıştı.

Anadolu'dan giden asker Kansu paşaya katılınca gemilere Süveyş iskelesinden binip Yemen sahilinde liman olan Moha'ya çıkıldıkta, Kansu paşa Aydın paşayı boğup öldürdü. Adı geçen Aydın paşa Kayseriye'de Abaza cenginde bölük ağası idi. Sonra Habeşe beylerbeyi olup, sonra Haydar paşaya yardım etmek üzere Yemen beylerbeyi olunca, pek çok tüccardan borç alıp, yanında giden alacaklılarından mal sahibi olanları zehirlemek ve mallarını zaptetmek suçu ile suçlandırılmakla, ve tüccarın da Kansu paşaya şikâyet etmeleri üzerine âman vermeyip katleyledi.

Kâtip Çelebi, fezlekede der ki;

Mezbur Kansu paşa vardıkta bir müddet Yemen sahilinde oturup, memleket merkezi olan San'a'yı ve diğer yerleri dahi imama teslim edip geldi gitti.

Ve naklederler ki mezbur Kansu paşa Cidde'ye vardığı vakit Mekke şerîfi Şerif Ahmed pek çok hediye verip, gelip buluşunca zalim Kansu, ol namdar şerif ki, şeriflerin iyi işler görenlerinden olmak üzere Meke halkı anı meth-ü sena ederlerdi, anı zulüm kemendi ile boğarak şehit etti. Şerif

(2) Moha, Yemen'in Kızıl deniz kıyısında küçük bir şehirdir.

Mes'ud'u onun yerine tâyin etti. Sonra Şerif Zeyd meydana çıktı.

Hüsrev paşanın
Hemedan serdârlığı:

Vezir Hüsrev paşa bir miktar rahatsız olup sıhhat bulunca, Bağdad'ın kurtarılması için Şark (doğu) seferine serdâr olup, mühimmat (I.S.) görülmeğe başlandı.

Sipahilere cizye defterleri verilip Sultan Mehmed'de sattılar.

Daha evvel on sekiz kıta badalaşka (IS.), kundakları ile kadırgalara konulup Ramazanda Payas iskelesine gönderilip, Halep beylerbeyisine karadan gönderme hizmeti verildi.

Adı geçen ayın dokuzuncu günü otaklar Üsküdara kuruldu. On sekizinci günü alay ile Hüsrev paşa rikâb-ı hümâyuna (I.S.) yüz sürdükten sonra Üsküdara gçeti. Recep paşa İstanbul'da kaymakam kalıp, kapudan Hasan paşa Akdenize gitti.

Askerin hareketi:

Vezir-i âzam, kula (askere) mevâcib (maaşlarını) vermek için Üsküdarda kalıp vezirlik ile baş defterdar olan Ebû Bekir paşanın, askere verdiği mevâcip (maaşlar) züyuf (1) ve mağşuş (2) akçe olmakla, sipahiler almaktan çekindiler ve «kuruş ile ayarı halis akçe isteriz!» deyû toplandılar.

Serdâr-ı ekrem gazaba gelip zorba başılardan Rum-Mehmed, Dağlar delisi ve Mütesellim-Mehmed ve bunlara benzer eşkiyayı katletmek isteyip, hiddet ve şiddetinden

(1) Züyaf, kalp, silik para.

(2) Mağşuş, halis olmayan, karışık para.

mukabele defterlerini getirip, adı geçen eşkiyanın isimlerini kendi eliyle çalıp karaladı (3) fakat adı geçen zorbalar birbirleriyle birleşik olmakla ele getirilip öldürülmeleri mümkün olmadı.

Bu defa yeniçerilerin gönlünü alıp sipahi zorbalarını son neferine kadar öldürmek tedarikine düştü. Fakat sefere gitme zamanı olduğundan, yeniçeri ile sipahilerin arasında birlik ve dayanışma lâzım iken ayrılık ve anlaşmazlık meydana getirmek olmaz, sefer vakti yüze gülme zamanıdır deyû, aralarını bulmanın daha doğru olduğunu iyi niyet sahibi kimseler söylemekle, paşa pişman olup, ulûfelerini kestiği sipah zorbalarını getirip, deftere yeniden kaydetti. Anlar dahi paşanın elini öpüp, suçlarına tövbe ettiklerinden dedikodu ortadan kalktı.

Üsküdarda pek fazla yağmur yağıp sel, bir çok çadırları götürmüştü. Feraset sahibi kimseler, bu halin, bu seferde olacak zahmet ve güçlüğe delâlettir dediler. Hakikatte de öyle oldu.

Vâkıâ vezir-i âzam Hüsrev paşa heybetli ve vakarlı, sözünü geçiren ve cesur vezir olup, sefer mühimmatını tedarik hususundaki gayreti emsalsiz idi. Lâkin havsalası gayet dar, ve kan dökmek hususunda şefkatsiz kalbi taş parçası gibi olup, tabiati icabı adam öldürmeğe düşkün ve azacık bahane ile kendisi ile asker arasında ayrılık yaratmakla meşhur olup, halk kendisinden korku içinde olduğundan başka hasis ve alçak tabiatli olup, daha evvel adı geçen Ferhad ve İbrahim paşalar gibi sofrasını açıp, halka nimet ve yemek ikram etmezdi, cömertlikle kat'iyen alışıklığı olmadığından halkın kalbi kendinden nefret etmişti. Büyük küçük herkes kırgındı.

Başlangıçta, ahlâkı ve halleri malûm oluncaya kadar kahr ve şiddetinden halk titremişti.. Her ne hal ise Abaza

(3) Esâmi çalmak, defterden silmek, kovmak, çıkarmak demektir.

işini bitirdi. Lâkin bu sene, halkın kendine muhabbetsizliği yüzünden bir iş göremedi. Nitekim mufassal olarak yazılsa gerektir.

Geçmişteki hakîmler demişlerdir ki;

Gazaplı ve hiddetli, zalim ve kibirli olanlara eli açıklık lâzımdır ki bahşişleri sebebi ile halk, kibir ve zulümlerine tahammül edeler... Hasis ve alçak olan kimselere lâzımdır ki, alçak gönüllü ve dalkavuk olalar. Tâ ki bahşişlerinden mahrum olanlar tatlı sözlerini, alçak gönüllülüğünü ve hürmetkârlığını görüp:

«Bahşişi yoksa, tatlı dili vardır.»

Diyeler...

Allah göstermesin bir kimse hem alçak, hem hasis ola.. Hem kibirli ola... Anın vücudu hiç bir şekilde çekilmez...

Zilka'de ayının on sekizinci günü serdâr-ı âzam Hüsrev paşa Üsküdardan göçüp konakları aşarak Bağdad ve Hemedan diye yola koyuldu. Eskişehir'de Anadolu beylerbeyisi Zor paşa gelip orduya katıldı. Bolvadin konağında Türkmen eşkiyası üzerine gönderilip vardıkta obalarını vurup birkaç âsilerini ele getürüp, orduya getürüldükte katlolundular.

Şah Abbas'ın vefatı:

Dokuz yüz doksan beşte Horasan vâlisi iken babası «Kör-Hudâbende» yerine, onun hayatında Acem Şahı olup Kazvin'de tahta çıktı. Babası kör olmakla kızılbaş büyükleri işlere musallat olup devleti parçalamak istemişlerdi.

Abbas, Şah olduktan sonra bahsedilenleri toptan kırıp memleketi tek başına eline aldı. Geride kalanlar işlere karışmaktan el çektiler.

Şah Abbas, birkaç sene Özbek ve Osman oğullariyle müdârâ edip **(yüze gülüp)** biraderi oğlu Haydar Mirzayı İstanbul'a gönderip fırsat gözetti.

Özbek Hanı Ubeydullah Han oğlu Abdülmü'min Hanın vefatından sonra, bin otuz tarihine kadar Horasan'dan aldıkları şehirleri bir bir alıp, atalarının hükmettiği yerlerin hepsini kurtardı.

Sonra Osmanlı sınırlarına gelip, Celâlî ihtilâlinden fırsat bulup, barışı bozdu. Tebriz, Revan ve Şirvan ülkelerini uzun uzadıya muhasara ve cenk ile alıp Sünnîleri katletti. Sonra Hind'ten Kandahar'ı alıp, çigala-oğlu ganimetlerine dahi zafer buldu.

Erdebil seferinde Tatar Hanını bozup Derne, Dertenk'i ele geçirdi.

Sulh işinde, yalan mukaddimeler tertip edip, elçi ve bazı hediyeler gönderdikten sonra, Bağdad'ı alıp, Osmanlı askeri hücum ettikte, müdafaa hususunda türlü tedbirler ve hileler edip, sonra sihir ve efsun ile asker arasında fitne yarattı.

Kiylan ve Harizm ve Sicistan memleketlerini elde edip kırk üç sene Şahlık sürdü. Bin otuz sekiz Cemaziyelevvelinde Mâzenderan'da istiskaadan helâk olup Erdebil'de Şeyh Safî türbesine gömüldü. Yaşı yetmişten fazla idi. Kendi oğlunu öldürmüştü.

Oğlunun oğlu safî-Mirza yerine geçti.

Şah Abbas mağrur ve zalim olup korkusuz kan dökücü, hilekâr ve idrâk sahibi idi. Zamanında Kızılbaşlar esir gibi kendine bağlı olup serkeşlik yapmayı unuttular.

Tedbir ve elde etmekte tek idi. Lâkin cehaleti belâsiyle nice zulüm ve fesad edip haksız yere nice kanlara girmişti. Taassub belâsiyle nice bin Sünnîleri kırmıştı.

Yanında ilim **(bilgi)** ve marifetin kıymeti yoktu. İmad gibi hattatı **(güzel yazı yazan)** Sünnîdir deyû ortadan kaldırdı. Reâyayı himaye hususunda gayet dikkat üzere olup halka zulüm yaptırmazdı. Hükümlerini memleketinde tam olarak icra ederdi. O sebepten memleketi bayındır ve malı hudutsuz ve çoktu.

Kızılbaş tâifesinin devlet ve şevketi, Rafizî (I.S.) mezhebi üzerine kurulmuş olmakla, Rafizî âyinlerinin, ahmakların ayağını bağlayacak yegâne vasıta olduğunu bilip, mezheplerinde fenalıklara göz yummağı ve âvâmın kalbini zevk ve safa akidesine bağlamağı birliğin temininde başlıca sebep olduğunu idrâk eylemişti.

Fakat, içlerinde doğup büyümek ile yine taassubu elden bırakmadı. Cenab-ı Hak, taassup erbabının cümlesine insaf verip hakikati anlamağa ve doğru yola girmeğe irşat eyleye âmin.

İkinci cild sona erdi, bunu üçüncü cild takip edecektir.

ŞAHİS İSİMLERİ

A

Abaza Şeyhi: 859, 879, 998, 1000, 1004.

Abbas, (İran Şahı): 626, 632, 835, 841, 845, 858, 908, 909, 928; 930, 935, 948, 1013.

Abdurrahim Çelebi: (Fil-zâde) 574

Abdurrahman Efendi (Çalık-zâde. Konya kadısı): 541.

Abdülbâki paşa (Longa-zâde, baş defterdar): 649.

Abdülkerim paşa (Yahni kapan): 915, 916.

Abdülâziz (Şeyh, Fas elçisi): 718.

Ağaçtan Pîri: (Meşhur Celâlilerden): 553, 561, 564.

Ahmed I.: 578, 599, 607, 609, 614; 617, 633, 638, 640, 647, 694, 695, 700, 706, 707, 718.

Ahmed ağa (Budin valisi Ali paşanın kethüdası): 679.

Ahmed ağa (Rahîkî damadı II. Mustafa zamanında kapucu kethüdası) 808.

Ahmed ağa (Yeniçeri ağası) 650.

Ahmed bey: 541.

Ahmed efendi (Vildan-zâde, Ankara kadısı): 542, 543, 544,

Ahmed paşa: (Dalgıç) Silistre beylerbeyi. Kalenderoğluna Manyas ovasında mağlûp olmuştur 552.

Ahmed paşa (Deli, Karaman beylerbeyi).

Ahmed paşa (Ekmekçi-zâde) I. Ahmed devri defterdarlarından, sonra Kubbe veziri ve sadaret kaymakamı olmuştur) 553, 557, 561, 572, 578, 579, 580. 605, 606, 608, 609, 612, 648, 649, 650, 678, 686, 687, 688, 689, 702, 718.

Ahmed paşa, Hâfız (Bak. Hâfız Ahmed paşa:)

Ahmed paşa (Kanije valisi): 697.

Ahmed paşa (Karakaş): 564, 565.

Ahmed paşa: (Küçük): 662.

Ahmed paşa (II. Osman devri sadakat kaymakamı): 777, 789.

Ali paşa (I. Ahmed devri kaptanlarından): 697, 698.

Ali paşa (I. Ahmed devri valilerinden, III defa Budin beylerbeyi, Zidvatorok baş murahhaslarından): 679, 690.

Ali paşa (Doğancı, II. Osman devrinde): 750, 752.

Ali paşa (Güzelce, II. Osman devrinde vezir-i âzam): 723, 724, 737.
Ali paşa (İstanköylü): 786,
Ali ağa (Kabasakal, kemankeş Ali paşanın telhisçisi): 858.
Ali paşa (Kadı-zâde, Mehmed III. Ahmed I. devirleri valilerinden, Zitvatorok sulhünde Osmanlı baş murahhaslığında bulunmuştur): 554, 671.
Ali paşa Kemankeş (Mustafa I. ve Murad IV. zamanında sadrazam) 820, 821, 822, 823, 855, 856, 857, 858.
Altuncu oğlu (II. Osman vakasına karışan rezillerden): 780, 875.
Apdal paşa (IV. Murad vezirlerinden): 832, 914.
Arnavud-Hüseyin (Sipahi zorbalarından): 537.
Arslan paşa: (Tırhala muhafızı): 656, 713, 714.
Ayşe Sultan: (I. Ahmed'in kızkardeşi): 663.

B

Bahadır İmam-Kuli han (Buhara hanı): 958, 959,
Baki paşa (Baş defterdar): 548, 570, 582, 685, 607, 713, 716, 725, 752, 758, 761, 767, 777. 858, 903, 904, 916, 1002.
Baldırı kısa (Celâlîlerden): 561.
Bayezit (I. Ahmed'in şehzâdesi): 701.
Bayram ağa (I. Mustafa devrinde zağarcı başı): 863.
Bayram paşa: (IV. Murad zamanında sadrâzam): 1005, 1007, 1009.
Behram Kethüda: (Nasuh paşanın kethüdası): 670.
Bekir Çopur: 1002,
Bekir Subaşı: 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 833, 834, 835, 836, 838, 839, 841, 842, 843, 845, 846, 847, 850.
Bekir paşa: 963, 983,
Betlen-Gabor (Orta Macar krallığı ile Erdel prensliğinde Bathory-Gabor'un halefi): 671, 672, 673, 675, 696, 722, 744, 792, 793, 900, 960, 976, 992, 995,
Beyzâde (Sipahi zorbalarından) : 537, 649, 650.
Biber Mehmed paşa: 853, 854, 856.
Biber Solak (Abaza paşa yanındaki zorbalardan): 811,
Bıçakçı oğlu (Sipahi zorbalarından): 813, 814, 815.
Boçkay (Bocskay - Birinci Ahmed devrinde Avusturya hâkimiyetine karşı Erdel orta Macarların isyan reisi, Türk hâkimiyetinde orta Macar kralı ve Erdel hâkimi ilân edilen Macar vatanperveri: 674, 675.
Bostan paşa: 759, 830, 834, 835, 851 965, 972.
Bostan-zâde (Osman II. devri ulemadan): 772, 788,
Büyük Halil (Sipâhi zorbalarından): 537.

C

Cafer (Abaza paşanın kethüdası): 860.
Cafer ağa, (IV. Murad zamanında kapı ağası): 830,
Câfer paşa: (I. Ahmed devri kaptan-ı deryalarından): 583, 591.
Canbek-Giray: 641,
Canbolat-oğlu Ali bey - paşa: (Canbolat aşireti beyi): 537, 538, 539, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 553, 554, 560, 562, 571, 574, 575, 581, 582, 602, 663, 665, 797
Canbek-Giray (Kırım hanı): 623, 689, 694, 718, 728, 747, 886, 887, 888, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 898, 989, 990, 991.
Cebecibaşı (Sultan Osman katillerinden): 781, 782, 783, 784, 804.
Celâliler: 534, 535, 537, 539, 543, 545, 560, 576, 612,
Cemşit (Birinci Ahmed devrinde isyan eden Canbolat oğlu Ali paşanın Adana vali ve kumandanı): 546,
Cennet oğlu: 912, 913, 967.
Ciğala-zâde: 812,

Ç

Çeşmi efendi: 817,
Çeşteci-Ali ağa/paşa: 803, 816, 817, 822.
Çerezgal (Bak. Sezar Gallo): 697, 734.
Çoban-Giray: 797,
Çopur-Bekir (Abaza paşa yanındaki zorbalardan): 811, 876, 878, 879, 880, 884, 997,

D

Dağlar delisi (Sipahi zorbası): 561 935.
Davut paşa: (Kara) Genç Osmanın katili olan Boşnak. Sadrâzam I. Mustafa'nın enişteşi): 553, 632, 633, 683, 780, 781, 782, 784, 789, 790, 791, 795, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 875.
Deli-Derviş (Eşkiyalardan): 537.
Deli-Hasan (Celâlî eşkiyası, Karayazıcı'nın biraderi(: 535, 556,
Deli-Kaplan (Sipahi zorbalarından): 537.
Deli Kasım (I. Mustafa zamanında ocak ağalarından): 814,
Derviş ağa (Osman II. devri silâhtarı): 773, 777, 784, 791, 793 794, 795.
Derviş paşa (I. Ahmed devri vezirlerinden): 702,
Devlet - Giray (Kırımlı hanlarından): 725, 728, 730, 897.
Dilâver paşa (II. Osman devrinde veziri âzam): 683, 716, 742, 748 750, 752, 755, 758, 761, 767, 771.
Domene (Boğdan voyvodası Eremyanın karısı): 692, 693.

E

Ebûbekir Efendi (IV. Murad devrinde defterdar): 916,
Ebül Meyâmin Mustafa efendi (I. Ahmed devri şeyhülislâmı): 702.
Ebû Eyyüp Ensarî: 682, 710
Ekmekçi-zâde: (Bak, Ahmed paşa)

Emîr-Gûne han: 1013 — 1614 de İranın Revan valisi: 566, 684, 685, 906, 911, 912.

Emîr Şah: 574, 575,

Emir Yusuf (Maanoğlunun kardeşi): 662.

Esat efendi (Şeyhülislâm): 686, 699, 709, 758, 720, 788, 857, 822

F

Ferdinand (Avusturya imparatoru): 734,

Ferhat paşa (Koca): 1012,

Feyzullah efendi (Kaf-zâde) 704,

Feridun efendi (Osman II. zamanında fitnecilerden): 767, 805, 858,

G

Gasir Graçyan (Gaspar Gratyani, Boğdan voyvodası): 679, 689, 691, 725, 728, 731, 732, 733, 755,

Gazi-Giray (Kırım hanı): 555, 557 621, 725, 888.

Gedüslü Ali (Sipah zorbalarından): 537, 561.

Genç Mehmed: 561,

Gubârî efendi (I. Mustafa zamanında nakibül eşraf): 815,

Gürcü-Mehmed paşa (I. Mustafa devrinde sadrâzam): 583, 599, 608, 620, 651.

Gürz-Dündar (Sipahi zorbalarından): 537,

H

Hâbil efendi (Belgrad kadısı): 734

Hacı Halife (Kâtip Çelebi): 709,

Hacı Memi (IV. Murad zamanında tersane kethüdası): 919,

Hafız Ahmed paşa (IV. Murad devri sadrâzamlarından): 580, 660 790, 829, 830, 831, 832, 833, 854, 836, 837, 838, 844, 845, 852, 853, 903, 904, 907, 908, 914, 920, 921, 922, 924, 926, 928, 929. 930, 932, 933, 935, 936, 938, 940, 942, 945, 947, 951, 953, 954, 956, 963, 1004.

Halil ağa (Çakırcı, Yeni;çeri ağası): 540.

Halil (Göynüklü), celâlîlerden): 561.

Halil paşa (I. Ahmed devri kaptanlarından): 540, 613, 623, 631 634, 650, 653, 741.

Halil paşa (Ahmed I, Mustafa I, Osman II, Murad IV, devirlerinde iki defa vezir-i âzam oldu): 583, 686, 687,, 688, 689, 694, 702, 712, 718, 721, 733, 802, 803, 823, 857, 859, 888, 963, 964, 966, 967, 974, 981, 983, 1001,

Hasan bey-zâde: (Osmanlı müverrihlerinden): 557, 711, 715, 751, 754, 809.

Hamza efendi (Yazıcı-zâde, Reisül-küttap): 688,

Hanri IV (Fransa kralı): 615,

Hasan (Zanzan) (Abazanın silâhşörü): 863,

Hasan ağa (I. Ahmed devrinde bostancıbaşı): 554.
Hasan paşa (Çerkes, IV. Murad zamanında vezir): 904,
Hasan paşa (Erzurum beylerbeyi) 580.
Hasan paşa: (Habeş beylerbeyi) : 642, 643, 644,
Hasan paşa (II. Osman devrinde Erzurum beylerbeyi): 713, 714, 746.
Hasan paşa (İlbasanlı): 745,
Hasan paşa (I. Ahmed devrinde vezir): 690,
Hasan paşa (Nakkaş, I. Ahmed devri kubbe vezirlerinden): 551, 552, 555,
Hasan paşa (Safet valisi): 651, 660
Hasan paşa (Tiryaki): 650, 548,
Hasan paşa (Trabzon beylerbeyisi): 970.
Hasan paşa (Yemişçi, sadrâzam) : 674,
Hartavî (Canbolat oğlunun bölükbaşısı): 548,
Haşimî Çelebi (Akdenizin donması için tarih düşünen): 736
Haydar bey (Canbolat oğlunun amcası): 553, 554,
Haylî çelebi (Osman II. zamanında fitnecilerden): 767, 805,
Herman Çernin: 689,
Holo Han (Mohan hâkimi): 722,
Hüseyin (Emir, Seyfoğlu emir Yusuf'un oğlu): 561,
Hüseyin ağa, (I. Ahmed devrinde bostancıbaşı): 651, 667,
Hüseyin ağa (I. Ahmed devrinde kul kethüdası ve yeniçeri ağası): 688,
Hüseyin ağa (Hazinedar): 611,
Hüseyin bey: (Avlunya beyi): 604
Hüseyin bey (Canbolat oğlu kethüdası): 553,
Hüseyin efendi (Ahî-zade, I. Mustafa devri kazaskeri): 804,
Hüseyin paşa (Canbolat-oğlu): 538
Hüseyin paşa (Celâlî eşkiyası, Karayazıcı ile birleşip, sonunda işkence içinde öldürülen): 535
Hüseyin paşa (Çerkes): 728, 751, 752.
Hüseyin paşa (Dişlenk): 912, 913, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 978
Hüseyin paşa (Kör, Anadolu beylerbeyi ve Lehistan serdarlığında bulundu, Abaza): 729, 730, 731, 830, 832, 833, 835, 843, 844, 845, 851, 852, 859,
Hüseyin paşa (Maryol): 540, 549,
Hüseyin paşa (Mere, I. Mustafa devri sadrâzamı): 790, 791, 792 793, 794, 798, 809, 810, 812, 813, 814, 817, 818, 819, 820, 823, 829, 853, 854, 888,
Hüseyin paşa (Ohrili, Osman II. devrinde Sadrâzam): 737, 741, 742, 746, 748, 751, 752, 753, 754, 756, 758, 773, 774, 775, 778, 779,
Hüseyin paşa - Seyf oğlu: 661,
Hüseyin paşa (Türkçe bilmez): 909
Hüsrev ağa (IV. Murad zamanında yeniçeri ağası): 903, 904, 908, 932, 934, 938, 943, 951, 964,
Hüsrev paşa (Sadrâzam): 903, 962,

966, 968, 969, 970, 972, 981, 982, 983, 984, 987, 997, 998, 1000, 1003, 1004, 1005, 1007, 1008, 1011, 1012.

İ

İbrahim (pâdişah): 702,
İbrahim bey (Telli, Tercil hâkimi): 929,
İbrahim efendi (Cerrah şeyhi): 794.
İbrahim efendi (Peçevi): 903,
İbrahim paşa (Deli): 647,
İbrahim paşa (Sarhoş): 692, 792,
İbrahim paşa: (Şakşakî): 657, 658,
İdris (Mekke şerifi): 643,
İlyas paşa (IV. Murad devrinde celâlî): 914, 915, 922, 985,
İshak han (İran kumandanlarından): 911,
İskender paşa (I. Ahmed devrinde vezir): 691, 692, 696, 710, 711, 672, 727, 728, 729,

J

Jérémie Mogila (Osmanlı tarihlerinde Eremye, Boğdan voyvodası): 692,
Jigmon (Lehistan kralı): 696,

K

Kadı-Han (I. Ahmed devrinde Acem elçisi): 677.
Kâfir Murad (Celâlîlerden): 561.
Kaf-zâde (Osman II. devri ulemâdan): 772.
Kalavun paşa: 861, 862, 865, 869, 870, 871, 872, 873,
Kalender-oğlu (Meşhur celâlî eşkiyası): 535, 539, 540, 542, 543, 545, 550, 554, 560, 561, 562, 564, 567, 568, 571, 573, 575, 577, 578, 588.
Kansu bey: 564,
Kantemir Mirza (Nogay tatarlarının reisi): 728, 729, 730, 731, 733, 749, 751, 754, 755, 802, 889, 898, 899, 961, 988, 989, 991.
Kara Ali (Cellât): 984,
Kara Ali ağa (Osman II. devri yeniçeri ağası): 773.
Kara Mirahor (Sipahi zorbalarından): 537,
Kara Muslu (Sipahi zorbalarından): 862,
Kara-Said (Kalender-oğlu ile birlikte çalışan eşkiya reislerinden): 536, 561, 564, 574, 577,
Kara-Yazıcı (Abdülhalim, meşhur Celâlî eşkiyası): 534, 535,
Karcigay han (Acem kumandanlarından): 712, 713, 715, 835, 836 840, 842, 845, 850, 888, 906, 910, 991, 978, 979,
Kâtip Çelebi: 725, 759, 785, 882, 883
Kasım (I. Ahmedin şehzâdesi) : 701.
Kasım (Burun, Acem elçisi): 716, 721.
Kasım Han (İran kumandanlarından): 851, 852,
Kasım paşa (I. Ahmed'in tahta çıktığı sırada kaymakam) 702,
Kınalı oğlu (Celâlî): 551,

Kilindir-uğrusu (II. Osman katillerinden): 784, 805, 809,
Kemal ağa (Yedikule dizdarı): 711
Kenan paşa (Küçük): 714,
Konstantin (Boğdan voyvodası) : 727,
Korski (Avrupa tarihlerinde asıl adı Samuel Karezky): 692, 693
Kör Haydar (Celâlîlerden): 561,
Kör haznedar (Abaza paşa yanındaki zorbalardan): 811
Kör-Hüseyin (Sipahi zorbalarından): 537.
Kör Mahmud: (Celâlîlerden): 561,
Köse-Ahmed (Celâlîlerden): 561,
Kul-oğlu (Davud paşayı cellât önünden kaldıran yeniçeri): 806.
Kumkapılı-Ahmed bey (Sipahi zorbalarından): 537,
Kuruoğlu (II. Osmana zulmeden rezillerden): 875,
Küçük Abaza (Abaza paşa yanındaki zorbalardan): 811, 862, 970,
Küçük Ahmed (Meşhur sipahilerden): 852, 932, 973, 1002,
Küçük Halil (Sipahi zorbalarından): 537,

L

Laz Hüseyin (Celâlîlerden): 561,

M

Maan-oğlu Fahrettin (Lübnan Dürzi şeyhi): 549, 631, 659, 660 662, 798,
Mağrav han (Gürcü beylerinden): 905, 906, 907, 909, 910, 911, 912, 979, 999.
Mahfiruz Hatun (I. Ahmed'in hasekisi): 701,
Mahmud ağa (Hacı Bostancı başı): 775,
Mahmud Hüdâî efendi (Şeyh, Üsküdarî): 682, 719, 721, 763, 771 788, 961.
Mahmud Paşa: (Ciğala-zâde): 671,
Mahmud Paşa: (I. Ahmed devrinde Bağdad valisi): 652,
Mahmud paşa (Güzelce): 702,
Mahmud paşa (Habeş beylerbeyi) 735,
Mahpeyker (Kösem sultan, I. Ahmed'in hasekisi): 701, 702,
Matyas (Mathias, arşidük, Avusturya imparatoru II, Rodolf'un kardeşi): 679, 689,
Mahmud (Şehzâde, Ahmed I. in oğlu): 737, 738,
Mehmed (Tavil-Ahmed oğlu, Celâlî): 550,
Mehmed ağa (Bağdatta Azepler ağası): 825,
Mehmed ağa (Bostancı başı, II. Osman zamanında): 760,
Mehmed ağa (Cebeci başı, II. Osman zamanında İran'a gönderilen elçi): 717,
Mehmed ağa (Kanlı, Cennet oğluna karşı gönderilen adam) : 913.
Mehmed ağa: (Karakaş, Bosna beylerbeyi): 633,
Mehmed ağa (Mehter): 689,

Mehmed ağa (Mihaliçli Sarı, Yeniçeri kethüdası: 780, 874, 956

Mehmed ağa/paşa (Tophaneli Sipahi-zâde): 583,

Mehmed Çelebi (II. Osman zamanında münccimbaşı): 764,

Mehmed Efendi: (I. Ahmed devrinde Müftü): 652, 664,

Mehmed efendi: (Bostanzade IV. Murad zamanında Rumeli kazaskeri): 855, 857,

Mehmed efendi (Şeyh, Altı-Parmak): 590.

Mehmed-Giray: (Kırım hanı): 556, 641, 668, 669, 710, 711, 712, 729, 811, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 893, 895, 897, 898, 959, 961, 987, 988, 989, 990.

Mehmed Hüseyin (Mirza. Osman II. devrinde Acem elçisi): 717,

Mehmed paşa (I. Ahmed devrinde Van beylerbeyi): 652,

Mehmed paşa (Abaza): 713, 758, 894, 795, 796, 802, 810, 823, 830, 845, 857, 859, 860, 861, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 876, 879, 880, 881, 882, 884, 885, 902, 963, 964, 966, 967, 968, 971, 980, 984, 985, 986, 987, 997, 1000, 1003, 1004, 1008,

Mehmed paşa: (Ciğala-zâde Sinan paşa oğlu): 550, 567,

Mehmed paşa (Çerkes, IV. Murad zamanında sadrâzam): 758, 857, 876, 884, 62, 903, 904, 922,

Mehmed paşa (Debbağ, Genç Osman zamanında beylerbeyi) : 756, 757,

Mehmed paşa (Eş): 729,

Mehmed paşa (Gürcü): 677, 686, 692, 699, 702, 758, 762, 793, 795, 803, 808, 809, 810, 823, 857, 876, 884, 895, 903, 922, 935, 952, 955, 956, 973, 1000.

Mehmed paşa (Kalavun): 759,

Mehmed paşa Karakaş (Budin, Kanije beylerbeyi): 658, 722, 734, 751, 754, 760.

Mehmed paşa (Kefe beylerbeyi) : 891.

Mehmed paşa (Kefeli, Bosna beylerbeyi): 565,

Mehmed paşa (Öküz) Ahmed I. Osman II. devirlerinde vezir-i âzam, Gevher-Han sultanın zevci): 667, 676, 683, 686, 703, 718, 723, 724.

Mehmed paşa (Sarmısak): 728, 729.

Mehmed paşa (Sofu, Ahmed I. Mustafa I ,Osman II, Murad IV, devri vali ve kubbe vezirlerinden): 689, 702, 719, 720, 793, 900.

Mehmed paşa (Tayyar): 830, 864, 865, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 881, 882, 885, 922, 925, 926, 973, 100, 1001.

Mehmed paşa (Tekeli, 1607 de Kuyucu Murad paşa maiyetinde Celâlîlere karşı harp eden Kastamonu valisi, sonra Van ve Diyarbakır vâlisi): 545, 580, 598, 623,

Memi bey: (Rodos beyi): 623, 629, 654, 655, 656, 657,

Mere Hüseyin paşa (I. Mustafa devri sadrâzamlarından): 726,

Meymun (Celâlî Tavil Mahmudun kardeşi): 567, 573, 574.

Mîr Ahmed Ebû Riş-oğlu: 550,

Mîr Fettah (İran kumandanı): 920, 934.

Mîr Hasan (Seyfoğlu): 564, 566.

Mir Şeref (Kürd beyi): 550, 663,

Molla Ali efendi (II. Osman zamanında Rumeli kazaskeri): 758,

Molla Halil (Konya naibi): 541.

Murad IV. (Pâdişah): 554, 681, 821, 822, 837, 856, 890, 896, 982, 1008

Murad paşa (Köse, IV. Murad zamanında vezir): 951,

Murad paşa (Kuyucu): 533, 534, 539, 540, 544, 560, 561, 565, 571, 572, 574, 577, 578, 579, 580, 582, 595, 605, 607, 608, 609, 610, 611 612, 620, 621, 622, 625, 626, 662, 663, 667, 668, 670, 679, 702,

Murad Reis (I. Ahmed devri): 614

Musa efendi (II. Osman zamanında Anadolu kazaskeri): 758,

Muslu (Kırkık, Abazanın katlettiği yineçiri): 861.

Muslu ağa (I. Ahmed devrinde yeniçeri ağası): 678, 684, 688,

Muslu ağa (Süklün, yeniçeri ağası): 649, 650,

Muslu çavuş (Birinci Ahmed devrinde Silifkede isyan çıkaran Celâlî): 545, 561, 562, 580, 596, 599, 601, 602, 603, 604, 605, 612

Mustafa I. (Pâdişah): 699, 706, 707, 708, 709, 710, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 782, 783, 791, 792, 793, 794, 815, 821, 822, 823, 875, 889, 958.

Mustafa (Tam köylü, Saraçzade)) 541.

Mustafa (Tavil oğlu, Celâlilerden) 567.

Mustafa ağa (Çeşnigir): 643, 644.

Mustafa Ağa (Darüssaade ağası): 580, 612, 633, 635, 667, 724, 707, 708, 709, 710, 895, 896, 956, 1000 1001.

Mustafa bey (Koca, Mısır ümerasından): 589.

Mustafa ağa (IV. Murad zamanında darüssaade ağası): 857, 858

Mustafa ağa (Kayıkçı, Osman II. zulmeden rezil): 875,

Mustafa bey (Çıldır beyi): 695,

Mustafa çavuş (İncili, I. Ahmed devrinde İran'a gönderilen elçi): 677, 678,

Mustafa paşa (IV. Murad zamanında Halep valisi): 922.

Mustafa paşa (Bağdad valisi): 683

Mustafa paşa (Canbulat-oğlu): 555

Mustafa paşa (Diyarbakır beylerbeyi): 713, 714.

Mustafa paşa (Llefkeli, I. Mustafanın II. Saltanatında sadrâzam) 793, 794, 795, 798.

Mustafa paşa (İbşir): 862,

Mustafa paşa (Sarıkçı): 702,

N

Naîmâ: 618,
Nasuh ağa (Osman II. devri sekbanbaşı): 774, 777.
Nasuh paşa (I. inci Ahmed devri sadrâzamlarından): 537, 538, 570, 571, 573, 580, 605, 625, 626 627, 630, 632, 633, 648, 649, 650, 658, 622, 666, 668, 669, 670, 672, 675, 677, 717, 741, 886, 887, 888.
Necef-Kuli (Osman II. devrinde Acem elçisi): 734,
Nef'î: 648,
Nogay paşa: 811, 922, 966, 985, 986.

O

Osman II. (Pâdişah Ahmed I. oğlu): 701, 708, 710, 711, 712, 734, 738, 772, 774, 775, 776, 788, 790, 791, 792, 796, 798, 803, 804, 809 812, 853, 839, 860, 862, 875, 876, 888, 889, 965, 958.
Osman bey (Sultan-zâde, Bolu beyi): 933,
Osman efendi (Tokatlı defterdar): 812, 927.
Osman paşa: Cânikli, Sıvas beyler beyi): 565.

Ö

Ömer hoca (II. Osmanın hocası) 720, 724, 762, 765, 767, 777, 788 789, 812.
Ömer Paşa (Ketenci): 646, 672, 798 926, 931, 932, 997.
Ömer paşa (Batum beylerbeyi) : 695, 907.

P

Piyale paşa: 568.

R

Rodolf (Boğdan voyvodası): 755,
Recep paşa (Topal, sadrâzam) : 758, 762, 813, 853, 891, 892, 893, 898, 917, 955, 956, 961, 963, 982 1004, 1008, 1011.
Reşid (Huveyza hâkimi): 722.
Rum Mehmed (Sipahi zorbası) : , 935, 938.

S

Sadettin efendi: 681.
Safî-Kuli Han (İran kumandanlarından): 836, 837, 838, 839.
Sarhoş bölükbaşı (Abaza paşa yanındaki zorbalardan): 811.
Saru-Han (İran kumandanı): 920.
Sefer dayı (Trablusgarpta şaki) : 655.
Sefer paşa (I. Ahmed devri vezirlerinden, Köse): 695, 876, 878, 879, 1002.
Selâmet - Giray (Kırım beylerinden): 556, 557, 623, 641.
Seyf-oğlu emir Yusuf (Trabluşşam hâkimi): 538, 539.
Seyit Han (Kürt beyi): 949.

Şezar Gallo (Naimâ tarihinde Çerezgal denir, Avusturya elçisi): 690, 691, 697.
Sinan paşa (Sofu): 703,
Stefan Tomsa (Boğdan voyvodası): 692.
Stanislas Zolkiewski (Naîmâ İstanislas Selkoç diye yazar): 896
Sultan Ahmed camii: 791,
Sunullah efendi (Müftü): 557, 703
Süleyman (I. Ahmed'in şehzâdesi): 701.
Süleyman ağa (Darüssaade ağası) 856, 762, 767, 771.
Süleyman (Cellât, usta: 805
Süleyman paşa (IV. Murad zamanında Diyarbakır valisi): 829, 830, 834, 921.

Ş

Şah Abbas: 675, 677, 712, 714, 716, 734.
Şah İsmail: 621.
Şah Tahmasp (İran Şahı): 652,
Şâhin-Giray (Kırım hanlarından): 556, 641, 668, 669, 672, 715, 811 886, 887, 888, 889, 891, 892, 895, 896, 897, 898, 899, 959, 961, 987, 988, 989, 990, 991.
Şakloz Ahmed (Celâlîlerden): 561
Şems Han (İran kumandanı): 1002.
Şemhâl han (Dağistan hâkimlerinden): 652,
Şeref han (Kürt beylerinden): 832

T

Taban-Ahmed (Sipahi zorbalarından): 862, 864,
Tahmasp (İran şahı): 621, 633, 824
Tahmasp Kuli han: 974,
Tahmurs han (Gürcü beylerinden): 675, 905, 908, 909, 911, 912.
Talip efendi (Derviş, müneccim başı): 678.
Tanrı-bilmez (Celâlîlerden): 561.
Tavil-Mahmud (Celâlîlerden): 567
Tavil-Mustafa (Sipahi zorbalarından): 537.
Tayyar Mehmed paşa (IV. Murat vezir-i âzamlarından): 741, 759.
Tepesitüylü (sipahi zorbalarından): 537.
Tohte han (İran kumandanlarından): 941, 942, 943, 944, 945, 946, 949, 950.

U

Uzun Muslu (Sipahi zorbalarından): 862

Y

Yağmur (Sipahi zorbalarından): 537.
Yahnikapan (Defterdar): 719.
Yahya efendi: (I. Ahmed devri kazaskerlerinden): 704,
Yahya efendi (Müftü): 813, 814, 815, 817, 820, 821, 822, 823, 857, 982.

Yavuz Ali paşa (Sadrâzam): 618.
Yusuf han (Şirvan hanı): 904.
Yusuf paşa: 540, 580,
Yusuf paşa (I. Ahmed devrinde kubbe veziri): 634.
Yusuf paşa (Bağdad beylerbeyi) : 824, 826, 827, 828,
Yusuf paşa (Celâlî): 597, 598, 600, 602, 605, 612,
Yusuf paşa (Deli IV. Murad devri) 986,
Yusuf paşa (Genç Osman devrinde Rumeli beylerbeyi): 728, 741, 752.
Yusuf paşa (Seyfoğlu): 797, 798, 799, 800.

Z

Zeynel han (Acem kumandanlarından): 924, 925,
Zigmond (Leh kralı): 558.
Zolkiewsky (Lehistan başkumandanı): 726.
Zor paşa: 941, 966, 969, 985, 1013.
Zülfikar paşa (Ağa, Amasyalı deli, üçüncü Mehmed devrinde Celâlî Karayazıcının kumandanlarından, sonra hükümetlerle anlaşıp valiliklerde **bulundu):** 547, 548, 562, 565, 580, 596, 598, 599, 600, 601, 602, 603,

YER İSİMLERİ

A

Açıkbaş: 695,
Adana: 546, 1004
Afşar sahrası: 980,
Agribos: 623, 629,
Ahır-kapı: 610
Ahıska: 767, 859, 966, 973.
Ahyolu: 711, 739,
Akdeniz: 697, 891, 898,
Akkâ: 797,
Ak-Kerman: 556, 692, 725, 727, 886 887, 917, 961, 990.
Akşehir: 876,
Alaca-hisar: 692,
Âlâiye: 574,
Amasya: 907,
Anadolu: 534, 536, 540, 549, 550, 560, 571, 577, 578, 580, 597, 598 600, 627, 629, 657, 659, 660, 665 666, 677, 683, 740, 747, 750, 766, 788, 854, 866, 876, 884, 913, 922, 930, 938, 964, 985, 990, 991, 1007 1013.
Ankara: 540, 542, 544, 545, 550, 553, 572, 615, 811, 812.
Antakya: 552.
Ardahan: 566, 1002
Âsîtane (İstanbul): 337, 538, 551, 555, 556, 578, 579, 580, 583, 597, 615, 616, 627, 651, 656, 658, 660, 675, 690, 692, 696, 734.
Atmeydanı: 614, 694, 700, 766, 767, 1008,
Avusturya: 533, 689, 691, 696, 722, 744, 749.
Ayamavra: 629,
Aydın: 552, 562, 580, 597, 913,
Ayıntap: 549,
Ayn-ı Rahle: 660,

B

Baba dağı: 899,
Babaeski: 635,
Baf: 613,
Bağdad: 550, 567, 652, 663, 668, 671, 721, 825, 829, 830, 831, 833, 834, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 843, 845, 846, 851, 852, 858, 859, 864, 903, 907, 908, 913, 914, 920, 921, 922, 924, 925, 928, 929, 933, 934, 942, 946, 948, 953, 1000, 1011, 1013, 1014.
Bakras derbendi: 547,
Balıkesir: 965,
Banyas kalesi: 662,
Basra: 568, 652, 922, 925, 931,

Batum: 695, 907,
Bayburt: 566, 981,
Bec (Viyana): 674, 679, 734,
Belgrad: 533, 535, 607, 741, 995,
Bender: 692,
Beşiktaş bahçesi: 645,
Beypazarı: 812,
Beyrut: 614, 631,
Beyşehir: 574,
Biga: 551,
Birecik: 540,
Birgi: 913,
Boğazkesen: 1008,
Boğdan: 558, 646, 647, 658, 672, 674 675, 692, 696, 725, 727, 728, 731, 741, 745, 746, 801, 959,
Bolond-var (Macaristanda bir kale): 690,
Bolayır: 639,
Bolvadin: 1013,
Bosna: 565, 595, 677, 692, 792, 794, 1004, 1008,
Budin: 595, 671, 696, 697, 734, 735, 751, 793, 854, 960.
Burgaz: 648,
Bursa: 540, 545, 551, 552, 553, 554, 555, 560, 774, 817
Büyükçekmece: 634,

C

Ceyhan nehri: 561,
Cezayir: 613, 614, 616, 900, 901, 962
Cezire: 904,
Cidde: 761, 1010
Cülek sahrası: (Diyarbakır yakınında): 626, 712, 904, 914.

Ç

Çatalca: 645,
Çifte han: 878,
Çirmen: 649,
Çorlu: 634, 653,
Çorum: 535, 574, 866,

D

Dadyan (Gürcistanda): 695, 905,
Dağistan: 695, 722, 907,
Danimarka: 900,
Davudpaşa bahçesi: 642, 645, 648, 653,
Demirkapı: 672,
Derne: 721, 829, 920, 1013,
Dertenk: 721, 829, 920, 1013,
Develi-Karahisar: 880,
Dicle: 831, 834, 915, 931, 940, 949,
Diyale Nehri: 832, 924, 925, 928, 930,
Diyarbekir: 570, 571, 580, 621, 625, 694, 695, 712, 713, 743, 796, 829, 830, 843, 851, 858, 902, 903, 904, 905, 921, 922, 926, 929, 930, 937, 938, 950, 951, 956, 966, 968, 971, 982,
Dobruca: 552, 899, 991,
Don nehri (Ten): 900,

E

Eceabat: 639,
Edirne: 605, 606, 633, 635, 636, 637, 638, 647, 648, 650, 651, 653, 663, 669, 719, 721, 739, 890, 898.

Eflâk: 534, 558, 646, 672, 674, 675, 696, 727, 742, 746, 747, 748, 753, 801, 909,
Eğri: 692,
Elbisetan: 563,
Engerûs (Macaristan): 533, 534, 539, 554, 671,
Erdebil: 712, 713, 714, 715, 717, 888, 907, 911, 973, 1014.
Erdel: 595, 647, 671, 672, 673, 674, 675, 691, 696, 722, 744, 996,
Ereğli: 719,
Ergene köprüsü: 638,
Erzincan: 981, 985, 997, 999
Erzurum: 633, 671, 683, 685, 688, 695, 717, 796, 802, 810, 859, 860, 885, 902, 963, 966, 967, 968, 972, 978, 985, 986, 987, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003
Eskişehir: 551, 1013
Estergon: 976,

F

Fas: 718,
Fırat: 931,
Finike: 623,
Floransa: 615,
Florya bahçesi: 650,

G

Gelibolu: 552, 638, 639, 640, 651,
Gelürat sahrası: 569,
Gence: 695, 907, 912,
Gök meydan (Halep yakınlarında): 683,
Göksun yaylası: 561, 563, 638,
Göle (Kiyola kalesi): 673,
Gönen: 552,
Gümülcine: 662, 988,
Gürcistan: 695, 859, 905, 907, 908, 909, 909, 910, 979, 981,
Güril (Gurya, İmrethi, Gürcistanda): 615, 905,

H

Hacı Kayası (Karahisar yakınında): 862, 863,
Hafsa: 635,
Halep: 538, 539, 545, 548, 549, 550, 553, 560, 561, 563, 565, 570, 571, 582, 650, 652, 663, 676, 678, 683, 713, 724, 741, 761, 922, 930, 941, 952, 964, 965, 966, 986.
Halkalı: 645,
Harput: 838,
Harizm: 1014
Has-Bahçe: 736
Hatvan: 976,
Hemedan: 1013,
Hersek: 595, 877, 892,
Hısn Keyfa: 904, 970,
Hicaz: 765,
Hille: 837, 913, 915, 943, 944,
Horasan: 1013,
Hotin: 727, 737, 738, 746, 755, 758, 787, 796, 859, 870, 876, 889,

I

Ilıca: (Erzurum yakınında): 968, 978, 980,

İ

İçel: 597,
İmadiye: 832,

İmam Musâ türbesi: 834,
İngiltere: 962,
İsakçı: 740, 742,
İsfahan: 632,
İskenderiye: 583, 623, 822,
İskenderun: 614,
İspanya: 615, 617,
İstanbul: 533, 558, 582, 597, 609, 612, 614, 617, 640, 645, 668, 678, 696, 712, 736, 736, 818, 838, 843, 845, 853, 854; 857; 814; 867; 887 896; 899; 903; 914; 958, 962, 965, 982, 984, 987 991, 996 1002, 1003, 1004, 1006, 1007, 1008
İstavroz bahçesi: 647,
İstendil adası: 654,
İstinye: 995,
İzmit: 553, 555, 982,

K

Kâbe: 617, 618, 623, 627, 642, 700
Kâğıthane: 812,
Kâğıthane bahçesi: 645,
Kamaniçe: 750,
Kanije: 696, 744,
Karabağ: 906, 907,
Karadeniz: 657, 696, 741, 891, 897, 900, 917, 961, 981, 990, 991, 1008
Karaharman (Köstence yakınlarında): 917, 918,
Kara Hasan gediği: 568,
Karahisar şarkî: 580, 568, 854, 866, 876.
Karaman: 541, 542, 540, 553, 560, 563, 572, 580, 596, 599, 600, 609, 678, 683, 747, 750, 752, 793, 876, 902, 985,
Karasu: 880,
Karesi: 545,
Kars: 802, 1002
Kayseri: 567, 880, 885, 1004
Kastamonu: 545, 902,
Kayganlı (Malkara yakılarında): 639,
Kazova: 866,
Kazvin: 632,
Kefe: 695, 736, 742, 886, 891, 893, 894, 895, 897, 898, 988, 990, 991
Kelgra Dağları: 919,
Kerkük: 829, 830, 851, 852, 904, 905, 915, 920, 921, 958,
Kevkeban kalesi: 1009
Kıbrıs: 623, 629,
Kılburun: 718,
Kırım: 557, 558, 641, 667, 866, 886, 896, 989, 956, 959, 961, 962,
Kırşehir: 567,
Kızılırmak: 884,
Kilidbahir: 639,
Kili kalesi: 669, 917, 961,
Kilis: 548, 549, 902,
Kirmasti: 551, 552,
Kiylan: 1014,
Koçhisar: 986,
Komran (Komorn): 993,
Konya: 540, 550, 562, 877, 878, 879,
Koron: 654,
Kudüs: 615,
Kurt-Kayası: (Edirne yakınında): 636,
Kuşlar kalesi (Bağdatta): 834,
Küçük çekmece: 634.

L

Lârende: 561,
Leh-Lehistan (558, 692, 696, 717, 737.
Lipve: 647, 673,

M

Macaristan: 722, 995,
Magosa: 614, 615,
Malatya: 564, 678,
Malkara: 639,
Malta: 624, 629, 654, 655,
Mama-Hatun: 987,
Manisa: 560, 597, 601, 624, 913, 983.
Manye: (Mora adasında): 656,
Maraş: 563, 678, 683, 797, 811, 829, 861, 922, 941, 966, 985,
Mardin: 829, 845, 850, 851,
Medine: 642, 700, 761, 901, 942,
Mekke: 593, 619, 642, 643, 725, 761, 942, 959, 975,
Menteşe: 545, 597,
Mesina: 654, 655,
Mısır: 555, 561, 564, 583, 584, 588, 591, 592, 594, 617, 624, 629, 631, 633, 647, 761, 791, 813, 817, 853, 858, 864, 975, 985, 1007.
Midilli: 913,
Mihaliç: 551, 552, 562,
Misivri: 739,
Modon: 654
Moha: 1010,
Mora: 614, 656, 892,
Mudanya: 793,
Musul: 829, 830, 839, 842, 843, 844, 851, 852, 914, 931, 941, 948, 949, 952, 956, 958.

N

Nahcivan: 695, 908,
Nakşe adası: (Naksos): 689, 697, 725.
Navarin: 623, 654, 656, 697.
Nemçe: 533, 595, 672, 674, 675, 678, 689, 691, 696, 725, 734, 793, 900, 960, 976, 992, 995, 996.
Neograt: 960,
Niğbolu: 728, 990,
Niğde: 876, 878, 879, 880, 884, 885,
Nihavend: 683, 684, 685.
Nusaybin: 850.

O

Orta cami: 778, 780, 784, 786, 787, 793, 804, 805, 807, 808.
Oruç ovası: 547,

Ö

Öküzburnu: (Yafa yakınında): 624
Özü Nehri: 658, 696, 719, 725, 727, 741, 742, 749, 917, 918, 959, 961, 990, 991.

P

Pazarcık: 553,
Peşte: 976.
Portekiz: 615,
Pravadi: 711, 896,

R

Rakka: 759, 837,
(Reha (Urfa): 535,
Revan: 677, 682, 683, 1002, 1013
Rodos: 624, 629, 631, 654, 811, 888, 890, 896,

Rumeli: 547, 549, 553, 572, 579, 580, 641, 650, 658, 665, 677, 685, 696, 713, 714, 727, 738, 751, 788, 884, 899, 930, 966, 985, 990, 999.
Rusçuk: 651.

S

Sarayburnu: 614,
Safed: 659,
Sakız: 613, 629, 631, 654, 657,
Saruhan: 552, 562, 580, 597, 600, 913.
Sayda: 614,
Segedin: 976,
Semendre: 692,
Serav sahrası: 713, 717,
Seydişehir: 574,
Sicilya: 613, 615,
Sicistan: 1014,
Silistre: 692, 745, 801, 802, 889, 990
Silivri: 613, 634, 641, 642, 653,
Sinop:: 657, 658,
Sirem: 692,
Sisam adası: 654,
Sivas: 535, 545, 567, 569, 747, 750, 752, 759, 811, 829, 830, 859, 860, 864, 865, 867, 869, 872, 880, 881, 885, 922, 925, 938, 973, 981, 985, 1004,
Soğanlı yaylası: 685,
Solnok kalesi: 673,

Ş

Şam: 539, 614, 652, 714, 761, 859, 913
Şehriban: 835, 836,
Şehrizor: 652,
Şirvan: 907, 1013,

T

Tameşvar: 515, 554, 673, 791,
Tata kalesiâ 993,
Tebriz: 620, 625, 712, 1013.
Tekrit: 931.
Tercan: 980,
Tokat: 535, 568, 580, 717, 867, 886, 902, 903, 904, 981, 983, 984, 985, 987.
Tophane: 628,
Trablus Şam: 614, 7097,
Trablusgarp: 654, 655, 656,
Trabzon: 571, 695, 981, 917.
Tuna: 658, 734, 742, 898. 959, 991, 993.
Tunca: 651, 739,
Turla nehri: 696, 728, 732, 741, 745, 748, 750, 752, 754,
Tunus: 616, 900, 901, 962,

U

Uluâbat: 551, 552,
Urfa (Reha): 535, 741,
Üsküdar: 562, 581, 597, 598, 642, 647, 670, 677, 719, 721, 736, 775, 812, 876, 963, 964, 1011, 1012, 1013.

V

Van: 566, 580, 712, 713, 909,
Varna: 917,
Venedik: 629,
Volçetrin: 692,
Viyana: 679.
Vize: 895.

Y

Yanbolu: 739,
Yanova: 647, 672,
Yasova: 656.
Yaş: 728,
Yedikule: 582, 583, 607, 669, 688, 710, 711, 725, 765, 784, 787, 804, 805, 809, 888, 896, 1005.
Yemen: 565, 583, 591. 1008, 1009, 1010
Yeni cami: 792,
Yeniköy (İstanbul Boğazında): 900.

Z

Zap suyu: 915, 952,
Zigana Deresi: 980,
Zile: 811,

SÖZLÜK

A

Âgâh: Haberli, uyanık,

Ahidnâme: Andlaşma kâğıdı,

Alî-Sîret: Hz. Ali tabiatlı,

Altı bölük: Yeniçeri askerinin süvari kısmını teşkil eden ve «Ebnây-i sipâhiyan» adını alan altı bölüğe denir. Bunlar, sipâhi, silâhtar, ülûfeciyân-i yemin v eyesar, gurebây-ı yemin ve yesardır.

Amelmanda: İşten kalmış, yaşlı veya sakat insan.

Arakiye: Tiftikten, ince külâh, takke.

At oğlanı: Saray seyislerine verilen isim. Pâdişah sefere çıktığı vakit ordu ile giden atların hizmetine bakarlardı.

Atebe-i Alîyye: Osmanlı pâdişahı sarayı, katı.

Âteş-i sûzan: yakıcı ateş.

Azîmet: Yola çıkma, gidiş.

B

Bâd-ı Sarsar: Şiddetli, soğuk rüzgâr.

Basîret: Kalp gözüyle görme, biliş.

Baştarda: Bir cins eski Osmanlı harp gemisi.. Kadırgadan küçük.

Bende: Kul.

Berât-ı Âlîşan: Pâdişah tarafından rütbe, memuriyet hakkında verilen resmî kâğıt.

Bîdad: Adâletsiz, zulüm.

Bi-haber: Tabersiz,

C

Cebe: Halka veya zincirden örme zırh.

Cebelû: Timar ve zeâmet sahiplerinin sefer vukuunda kendilerinden başka götürmeye mecbur oldukları silâhlı askerlere verilen isim.

Celâl: Büyüklük, hışım, kızgınlık.

Cemâat: Yeniçeri ortaları,

Cevr: Haksızlık edip, incitme,

Cevşen: Örme zırh, zincir veya puldan yapılma zırh,

Cibâyet: Toplama, gelir toplama, vakıf kirası toplama,

Cidal: Zorlu çekişme, uğraşma, Ateşli konuşma.

Ç

Çarha: Düşman saflarını çevirmek için yapılan askerî hareket,

Çeragan: Yağa bulanmış, fitil, kandil donanması,

D

Dâd: adâlet, hak, bahşiş, vergi, şikâyet,
Dâdküster: Adâlet icrâ eden,
Dârüsssaltana: Saltanat yeri, hükümet merkezi,
Derd-i mazlûman: Zulüm görenlerin derdi.
Dergâh-i âlî: Pâdişah kapısı,
Derk: En aşağı kat, iyice anlama.
Din-perver: Dini koruyan.
Dîrîn: eski
Dirlik: Geçim vasıtası olmak üzere devlet tarafından verilen maaş ve buna yarayan tımar, ulûfe ve mevâcip mânasına gelir bir tâbirdir.
Dûr-endiş: Her şeyi uzaktan, yani çok inceden düşünen.

E

Ebnâ-i sipâhiyan: Kapı-kulu askerinin süvârisine verilen isimdir. Bunlar, sipah, silâhtar, ulûfeciyân-ı yemin, ulûfeciyân-ı yesar, Gurebây-ı yemîn, gurebây-ı yesar adiyle altı bölüğe ayrılırlardı.
Enderun: Sarayın harem dairesi kısmı, iç,
Esmâ: İsimler,
Evc-i izzet: Ululuğun en üst derecesi.

F

Fâcir: Kadına düşkün erkek, erkeğe düşkün kadın, günah işleyen, kötü işlerle vakit geçiren.
Fâsık: Günah işleyen,
Evrad: Kur'andan seçilmiş ve her vakit okunan âyetler.
Ferzâne: Bilgin, benzerlerinden farklı.
Fesh: Bozma, kaldırma, hükümsüz bırakma, yürürlükten kaldırma.
Feyyaz: Gür, becerikli, bolluk, feyz verici.
Firkate: Eski Osmanlıların kullandıkları bir harp gemisi.. Sürat gemisidir. Deniz harplerinde karakol gemisi olarak kullanılırdı.
Fütûhat: Fetihler,

G

Gadr: Vefasızlık, haksızlık.
Galîz: Kaba, terbiye dışı,
Ganîmet: Muhârebede düşmandan alınan mal,
Gasben: Zorla alarak.
Gedik: Bir nevi inhisar veya imtiyaz.. Gedik sahiplerinin işleyeceği işi başkaları işleyemezdi.
Gilman: Yeniçeri ocağına yeni girmiş erler,
Girdab: Su çevrintisi,

H

Habîs: Kötü, fesatçı,
Hâlî: Boş.
Hânedân: Kökten büyük âile, ocak
Haracgüzar: Haraç veren, haraca kesilmiş.

Harem-i hümâyun: Pâdişah sarayının kadınlar dairesi,
Has-oda: Sarayda, pâdişahların hizmetlerini görenlerin yeri. Bunlara Has-odalılar denir.
Hatt-ı eman: Korkusuzluk, emin olmak yazısı, belgesi.
Havvas-ı Bendegân: Kulların ileri gelenleri, pâdişaha yakın olanlar.
Heft: Yedi.
Heft-kişver, yedi ülke.
Hempâ: Ayakdaş, arkadaş, kötülükte arkasa,
Herçend: Her ne zaman,
Hirâset: Koruma, saklama,
Hizb: Takım, birkaç kişilik arkadaş takımı,
Hüccet: şeriat mahkemesinden verilen ve sahiplik gösteren resmî belge.
Hünerver: Usta.

İ

İptal: Hükümsüz bırakma, bozma.
İclâl: Büyütme, ağırlama, ikram, büyüklük,
İhtisab ağalığı: Şehrin belediye, zabıta işleriyle meşgul olan sınıfın başı.. Bunlar, delile ihtiyaç hissetmeden örfî olarak hüküm ve infaz ederlerdi.
İkdâm-ı tam: Tam olarak sürekli çalışma.
İlka': Koma, bırakma, terketme,
İltizam: Birinin tarafını tutma · Devlet gelirlerinden birinin toplanmasını üstüne alma.
İlzam: Cevap veremez hâle getirme, susturma,
İnâbet: Günahlardan tevbe edip hakka dönme, tarikate erme,
İn'am: Nimet verme, iyilik etme,
İntihâz-ı kat'-ı tarik: Yel kesmeyi kuvvetlendirme,
İskât: Susturma, kandırıp râzı etme,
İstiğfâr: Tanrıdan bağışlamasını dileme.
İstimdat: Yardım isteme,
İstirca': Bir ölü gördüğü vakit (İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciun - Biz Allahın kuluyuz, yine ona döneceğiz) demek.
İzâle: Giderme, yoketme,

K

Kahr: Zorlama, üstün gelerek ezme, fazla kederlenme,
Kalgay: Kırım Hanlığında veliahtlık, Handan sonra han olacak kimse,
Kalil: Az.
Kalite: Eski Osmanlı harp gemilerinden biri.
Kâşif: Keşfeden, Mısır'da nâhiye veya kazâ idarecilerine verilen isim.
Kebûter: Güvercin.
Kerrenay: Zurnaya benzer nefesli saz âleti.
Keşkûl: Dilencilerin, Hindistan cevizi kabuğundan kabı,
Kıtal: Vuruşma, savaş,
Kiyâset: Uyanıklık, zekâ,

Kûs: Harplerde deve üstünde taşınan büyük davul,

L

Lâf ü güzaf: Boş lâkırdı,

Levâzım: Gerekli şeyler, asker yiyecek, giyecek ve savaş eşyası,

M

Mahfil: Toplantı yeri, büyük câmilerde hükümdar için ayrılmış yüksekçe yer.

Mat: Satranç oyununda yenilgi,

Mehâbet: Heybet, ululuk, büyük görünenlerin karşısında duyulan korku,

Menâkib: Menkabeler, bir kimsenin meziyetlerini anlatan fıkra, yazı,

Menşur: Neşrolunmuş, vezir ve müşir rütbeleri için pâdişah tarafından yazılan yazı,

Mesned: Üzerinde dayanılan şey, derece, ileri memurluk.

Meşrûta: İlk sâhibi tarafından, satılmamak şartiyle mirasçılara bırakılan ev, tarla, gibi şey.

Mevâli: Mevleviyet rütbesine ulaşmış kimse, yüksek rütbeli kadılar, hâkimler,

mevâşî: Binek ve kasaplık hayvanlar.

Mezbur: Yukarıda adı geçen.

Mirmiran: Beylerbeyi

Muâdil: Berâber, Eşit,

Muaf: Affolunmuş, serbest.

Muâhaze: Başka birinin davranışını beğenmediğini söyleme,

Muattal: Bırakılmış, kullanılmaz, işsiz, boş,

Muhâdara: edebî ve tarihî fıkralar söyleme, zihinde olan bilgileri yeri geldikçe söyleme,

Muhannes, Korkak, namert, karı huylu,

Muhassıl: Hasıl eden, vergi tahsildarı,

Muhdes: Sonradan çıkma, yeni şey

Muhib: Seven, sevişen,

Muîn: Yardımcı,

Mukarreb-i pâdişâhî: Pâdişaha yakın kimseler,

Murâfaa: Duruşma,

Mutasavver: Tasarlanan,

Mu'tekit: İnanan, inanç, sâhibi, dînine bağlı,

Mutmain: Şüphesi kalmayıp kanmış,

Muttali' olmak: Bir işten haberi olmak,

Muvahhiş: Korkutup ürküten,

Muztarib: Istırap çeken, sıkıntı içinde bulunan.

Mübâriz: Kavgaya, pehlivanlığa kalkışan iki kişiden her biri

Mübaşir: Geçici bir vazife ile, merkezden bazı emirleri götüren, icra yetkisi de olan kimse. Bir işe başlayan.

Müdârâ: Yüze gülme, yalandan dostluk gösterme,

Müekked: Sağlamlaştırılmış tekrar edilmiş.

Mültezim: Bir devlet gelirini götü-

rü olarak üstüne alıp toplayan,

Mun'akid: Bağlanmış, iki taraf arasında resmî olarak kabul edilmiş.

Mün'akis: Tersine dönmüş,

Müntehi: Son dereceyi bulan, sona eren,

Müş'ir: Bildiren, haber veren,

Mütegallibe: Zorla bir idareyi eline geçirmiş olan, zorba, derebey,

Mütesellim: Teslim edilen şeyi alan, vergi ve resimlerin alınmasına memur kimse.

N

Nâ-bekâr: İşsiz, hayırsız,

Nakîb-ül-Eşraf: Peygamber soyundan olanların işlerini görmek üzere hükümet tarafından tayin olunan memur

Nakkaare: Eski, küçük bir nevi davul.

Nefîr-i âm: Cemâati toplama, halkı askere sürme,

Niza': Çekişme, kavga,

Nüdemâ: Nedimler, (bak: Nedim).

Nedîm: Büyük bir kimseye hikâye ve fıkra söyleyerek, eğlendiren, güzel söz söyleyen.

Perverdigâr: Cenâb-ı Hak

R

Râfızî: Râfıza fırkasından olan, Ebûbekir ile Ömer'in halifeliğini kabul etmeyen.

Rencîde: İncinmiş, kırılmış.

Rik'a: Yazı, dilekçe.

Risâle: Mektup, bir konuda kısa yazılmış kitap, dergi.

Riyal: Bir zamanlar Osmanlı ülkesinde kullanılmış olan İspanyol parasından birinin adı. Gümüştür. (1202 - 1787) de yüz para râyiç konulmuştur.

Ruh: Satranç oyunundaki âletlerden biri, kale.

Ruus: Sadrâzamın verebileceği küçük rütbeler için verilen resmî yazı, sarıklı ulemâ rütbesi,

S

Saded: Yakınlık, fikir, niyet, asıl konu, konuşulan madde.

Sâkî: Su veren, içki sunan.

Salyâne: Yılda bir alınan vergi.

Sarıca: Anadolu'da türeyen itaatsız askerlere denirdi. Fâtih zamanında isyankâr vaziyet alan (Sarıca paşa) ya nisbetle bu isim verilmiştir.

Satvet: Birinin üzerine kuvvet ve şiddetle sıçramak.

Sekban: Yeniçeri ocağında, hafif askere, av köpeklerine bakan,

Selb: Zorla alma, kaldırma, olumsuz hale getirme,

Semender: Ateşte yaşayan bir masal hayvanı,

Serdâr-ı zafer-şiar: Şiârı zafer olan kumandan.

Serden-geçti: Akıncılardan düşman ordusu içine dalmak ve-

ya muhasaraya alınan bir kaleye girmek için yazılan fedâîler.

Server: Baş, Başkan, bir takımın ileri geleni.

Solak: Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan 60, 61, 62, 63 üncü ortalara (Bölüklere) verilen isim. Bunlar seferde veya merasimlerde pâdişahın etrafında yaya olarak yürürlerdi.

Subaşı: Zabıta ve belediye memuru yerinde kullanılan bir tâbir.

Sürsat: Eski Osmanlı devletinde harp tekâlifi olarak alınan şeyler hakkında kullanılan bir tâbirdi.

Ş

Şakloz: Eski top çeşitlerinden biri.

Şeni': Kötü, fena, ayıp.

Şevket: Ululuk (pâdişahlar için kullanılırdı.)

Şıkk-ı sânî defterdarı: Maliye teşkilâtının başında bulunan defterdarın yardımcısı yerinde kullanılır bir tâbirdir.

Şîa: Taraftarlar, Hz. Ali taraftarı,

Şinâver: Suda yüzen

Tabl: Davul.

Tablhâne: Büyük davul,

T

Tagallüb: Zorla hüküm sürme,

Tahmis: Bir şiirin beyitlerine üçer mısra' katarak beşerli bentler hâline koyma.

Tahrik: Harekete getirme, kışkırtma.

Tasaddî: Bir işe girişme

Tasallüt: Birinin başına hâkim kesilip rahat bırakmama, son derece rahatsız etme.

Tasrih: Açık açık anlatma,

Tavâşî: Hadım ağası,

Tecessüs: Yoklama, bir şeyin iç yüzünü araştırma.

Tedmir: Sındırma, tepeleme.

Teferrüd: Tek kalma, benzersiz olma.

Tefrit: Ortalamanın çok altında kalma.

Tekâsül: Üşenme, kayıtsızlık,

Telmih: Söz arasında başka bir şey kastederek mânalı söyleme, açıkça söylememe.

Temessük: Tutunma, sened, borç senedi,

Tersâne: Gemi ve gemiciliğe ait levazım yapılan, bahriye askerlerinin tâlim ve terbiyesi ile beraber denizcilik işleri görülen yere verilen addır.

Tersâne-i âmire: Devlet tersânesi (Bak: Tersâne)

Tescil: Dâvanın mahkeme defterine geçirilmesi, bir şeyin resmileşmesi için deftere kaydı.

Teşci': Gayrete getirme,

Teşennüc: Sinirlerin çekilip büzülmesi,

Tevkîî: Tevki', tuğra ve nişan demektir. Berat, ferman, menşur gibi hükümdar namına konulan alâmetlere tevki' ve

bunu yapanlara (nişancı) veya (tevîî) denir.

Tevliyet: Vakıf işine bakma görevi, mütevellilik.

Tolga: Başlık, miğfer, nevinden.

Ü

Üsküf: Eski başlıklardandır. Boru şeklinde bir endâzeden fazla uzunluktadır. Yeniçeri «börk» ünün kenarı sırmalısıdır.

V

Veliaht: Bir hükümdardan sonra hükümdar olacak kimse.

Voyvoda: İslavca bir kelimedir. Ağa, reis mânâsına gelir. Eskiden, eyâlet beyleri, halkın isteğiyle yerlilerin ileri gelenlerinden birini voyvoda tayin ederlerdi.

Y

Yâve: Saçma sapan söz.

Z

Zağarcı-başı: Yeniçeri ocağının 64 üncü ortasının kumandanının adıdır.

Zaim: Zuamâ : Zaâmet sahibi.

Zimnî: Açıktan olmayarak dolayısiyle anlatılan.

Zîşan: Şanlı.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

533 1016 senesi olayları, vezir-i âzam Murad paşanın Âsitaneye gelişi,
534 Celâlî fırkaları hakkında,
539 Murad paşanın serdârlığı ve eşkiyaya galebesi,
542 Kalender-oğlunun Ankara'ya gidişi,
544 Ankara muharebesi,
545 Silifke'de Muslu çavuş vakası,
546 Cemşid'in Adanadan def'i, serdârın Canbolat-oğlu ile muharebesi,
549 Serdârın Halep'te kışlaması
550 Canbulat-oğlunun Âsitaneye sığınması ve Kalenderoğlunun Bursa'yı yağma etmesi,
553 Ekmekçi-zâdenin serdârlığı, Canbulatoğlunun durumu
555 İstanbul'da bu sene vakalarının geride kalanları, Tatar hanının cülûsu,
558 Lehistan elçisinin İstanbul'a gelişi ve sulhun yenilenmesi,
560 1017 senesi olayları, Kuyucu-Murad paşanın, Kalender oğlunu yakalamağa gidişi,
562 Kalender-oğlunun mektubu,
567 Serdârın, Tavil-Mahmud'un biraderi üzerine hareketi,
572 Murad paşanın bazı vasıfları,
578 Serdâr Murad paşanın İstanbul'a avdeti,
582 Bazı İstanbul vakalarının zikri,
583 Mehmed paşanın Mısır'daki vakaları,
591 Bazı Yemen vakalarının zikri
592 Mısır valisi Mehmed paşanın güzel eserleri,
595 Nemçe ahitnamesi, Nove'de müthiş zelzele,
596 1018 senesi olayları,

Sayfa

600 Yusuf paşanın Üsküdara gelişi,
602 Muslu Çavuş ve Yusuf paşanın öldürülmesi,
605 Ekmekçi-zâde Ahmed paşanın macerası,
610 Murad paşanın hademelerinin hiyaneti
612 Yusuf paşanın mallarının gelişi
613 Kaptan-ı derya Halil paşanın seferi
614 Sultan Ahmed camiinin inşası,
615 France ahitnamesi
617 İstanbul'dan Kâbe-i Mükerreme astarının gönderilmesi
620 1019 senesi olayları, Murad paşanın Tebriz seferine serdârlığı,
621 Serdâr-ı âzam Murad paşanın cevabı,
622 Bu senenin bazı vekayii
625 1020 senesi olayları, Murad paşanın vefatı, Nasuh paşanın serdârlığı
627 Kâbe-i Mükerreme ve Mîzâb-ı şerif
631 1021 senesi olayları
632 Nasuh paşanın Acem elçileriyle gelişi
633 Sultan Murad (IV) ın doğuşu, Sultan Ahmed hanın Edirne'ye gidişi,
639 1022 senesi olayları,
640 Sultan Ahmed hanın Gelibolu'dan İstanbul'a gelişi
641 Mehmed-Girayın gelişi
642 Kâbe mîzabının gelişi ve Medine'ye elması gönderilmesi
645 Pâdişahın halalarının evlendirilmesi,
646 İçki yasağı
647 Felemenk elçisinin gelişi, İstavroz bahçesinde mescit inşası,
648 Nasuh paşanın Ekmekçi-zadeye düşmanlığı,
649 Meşhur Sipahi beyzadenin katli,
650 Halil paşanın kaptan oluşu,
651 Tersâne köşkünün yapılması,
652 Acem Şahı sulhnamesi,
653 1023 senesi olayları, Halil paşanın Malta cezîresine gidişi,
655 Kaptan paşanın Trablusgarbe gidişi ve Sefer dayının asılması,

Sayfa

656 Manya kâfirlerinin terbiye edilmesi, Memi paşanın şehit olması,
657 Kazakların Sinop'u istilâsı
658 Özü kalesi üzerine kale yapılması
659 Maan-oğlu vakası
662 Nasuh paşanın katli, Mehmed paşanın vezirliği
669 Nasuh paşanın katlinin sebepleri
671 Betlen-Gabor'un ahvali
673 Erdel ahitnamesi
674 Diğer ahitname
677 1024 senesi olayları
678 Acem elçisinin gelişi
679 Roma Çâsarı sulhnamesi
681 Müftü efendinin vefatı ve Esad efendinin müftü oluşu
683 1025 senesi olayları
684 Kars kalesinin binası, Tekeli harbi
686 Öküz-Mehmed paşanın azli ve Halil paşanın serdârlığı
688 Acem elçisinin hapsi
691 İskender paşanın kazak seferi
694 1026 senesi olayları, Yenicamide Sultan Ahmed hanın ziyafeti, Vezir-i âzam Halil paşanın Diyarbakır'a gittiği ve Canbek-Girayın gelişi
695 Gürcistan'a asker gönderilmesi
696 İskender paşanın müsalehanamesi
697 Nemçe sulhunun sağlamlaştırılması, donanma ahvali
698 Sultan Ahmed hanın vefatı ve Sultan Mustafa hanın tahta çıkışı,
700 Pâdişahın hayırlı işleri
701 Merhum Sultan Ahmed hanın şehzâdeleri
702 Sultan Ahmed devri vezirleri
703 Büyük âlimler
706 Sultan Mustafa devrinin bazı olayları
707 1027 senesi olayları — Sultan Mustafa hanın tahttan indirilmesi,
710 İkinci Sultan Osman hanın cülûsu, Mehmed-Girayın ahvali,

Sayfa

712 Serdâr Halil paşanın Erdebil seferi, Canbey-Girayın mağlûbiyeti,
715 Serav sahrasında sulh
717 Leh elçisinin gelişi
718 Fas elçisinin gelişi, gök yüzündeki alâmetler, Ekmekçizâde Ahmed paşanın vefatı
720 1028 senesi olayları, para ayarının düzeltilmesi, sadrâzamlığın eski vezir damad-Mehmed paşaya verilmesi
721 Acem elçisinin gelişi
722 Gök yüzündeki alâmetler
723 1029 senesi olayları, Mehmed paşanın azli, Ali paşanın vezirliği
725 İskender paşanın Leh cengi
732 Donanma ahvali
734 Necef-Kulinin gelişi, Karakaş paşa eliyle Vaç kalesinin fethi,
735 Habeşin teshiri
736 1030 senesi olayları, İstanbul halicinin donması
737 Hotin seferi, Şehzâde Mehmed hanın şehit edilmesi
738 Sultan Osman'ın Hotin seferine çıkışı
739 Yeniçerilerin imtihanı, kazakların Ahyoluyu istilâsı
740 İsaakçıda pâdişahın bahşişi
741 Özü nehri üzerinde kazakların mağlûbiyeti
742 Pâdişahın İsaakçıdaki eseri
743 Askerin köprüden geçişi, Kırım hanından haber, Dilâver paşanın gelişi
744 Betlen cenginde Avusturya'nın bozulması
745 Yeniçerilerin yoklanması, kazaklarla Tatarın cengi
746 Boğdan ve Mağara cengi, askerin Hotin'e varışı
747 Tabur muhasarası
748 Siper ve harp
749 Özü eyaletinin Kantemir'e verilmesi
750 İkinci, üçüncü hücum
751 Dördüncü hücum, Karakaş-Mehmed paşanın şehadeti, Dilâver paşanın sadrâzamlığı
753 Beşinci, altıncı hücum
754 Müsaleha ve küffârın geri çekilmesi

Sayfa

756 Tenbih
758 1031 senesi olayları. Pâdişahın İstanbul'a girişi
759 Hâile-i Osmaniye, vakanın sebebi
761 Hicaz seferi hazırlığı
762 Pâdişahın rüyası
764 Askerin toplanması
765 Hoca Ömer efendiye ve Dilâver paşaya müracaat
766 Pâdişahın, ulemânın fikrini sorması
767 İkinci gün, fitne denizinin dalgalanması
769 Askerin saraya girişi
770 Sultan Mustafa'nın mahpesten çıkarılması
771 Sadrâzam Dilâver paşa ile Darüssaade ağasının katli
772 Sultan Mustafa'nın ikinci defa tahta çıkışı
774 Sultan Osman'ın hayret ve telâşı
778 Sultan Osman'ın hapsedilmesi
784 Sultan Osman hanın Yedikulede şehit edilmesi
789 Askerin kavgası ve kapı ağasının katli
790 Davud paşanın azli ve Mere-Hüseyin paşanın sadrazamlığı
791 Sultan Ahmed camii vakası
792 Betlen Gabor'un galebesi
793 Mere-Hüseyin paşanın azli ve Lefkeli-Mustafa paşanın tâyini
795 Gürcü-Mehmed paşanın sadrâzamlığı, Abaza paşanın isyanı
797 Seyfoğlu Yusuf paşa
800 Donanmanın gelişi
801 1032 senesi olayları, Leh ve Moskof elçileri, Kantemir'in galebesi
802 Abaza paşa
803 Sultan Osman'ın kanının istenmesi
804 Davud paşanın ve Cebeci başının öldürülmesi
808 Mere-Hüseyin paşa ikinci defa sadrâzam olur
810 Abaza isyanı
811 Tatar hanının değiştirilmesi
812 Fatih camii vakası
817 Mere'nin azli, Kemankeş Ali paşa sadrâzam oluyor
821 Sultan Murad hanın cülûsu

Sayfa

822 Esad efendi şeyhülislâm olur
824 Bağdad'ta Yusuf paşa vakası
829 Hafız-Ahmed paşa serdâr ve Bekir Subaşı ile cenk
838 Bağdad valiliğinin Bekir Subaşıya verilmesi
841 1033 senesi olayları, Şah Abbas'ın Bağdad'ı istilâsı
843 Hasan paşanın şehit edilmesi
845 Şah Abbas'ın sünnileri katli
851 Kızılbaşların Musul ve Kerkük'ü istilâsı
85 Biber-Mehmed paşanın katli
857 Vezir-i âzam Kemankeş-Ali paşanın katli ve Çerkes Mehmed paşanın sadrâzamlığı
859 Abaza şeyhi
863 Karahisar kalesi hikâyesi
864 Tayyar paşa denilmesinin hikâyesi
867 Tayyar ve Abaza paşanın sergüzeştleri
865 Kalavun Yusuf paşanın katli
876 Çerkes-Mehmed paşanın serdârlığı
880 Abaza paşanın mağlûbiyeti
885 Abazanın sonu
886 Mehmed-Girayın isyanı, Canbek-Giray
891 Mehmed-Giray ile harp
894 Kefe'de donanma askerinin mağlûbiyeti
899 Kantemir-Mirza
900 Kazakların Yeni-köyü istilâsı
902 1034 senesi olayları
903 Hafız-Ahmed paşanın serdârlığı, Baki paşanın vefatı
904 Kızılbaşların Altınköprüde mağlûbiyeti
907 Gürcistan tarafına asker gönderilmesi
912 Cennet oğlu vakası
914 Serdârın Bağdad'a gitmesi
915 Defterdar Abdülkerim paşanın katli
917 1035 senesi olayları. Kara-harman cengi
920 Bağdad muhasarası
924 Muhasaraya devam kararı
926 Defterdar Ömer paşanın azli hikâyesi
928 Acme Şahının Diyaleye gelişi
930 Hafız-Ahmed paşa ile Şah Abbas arasında cenk

Sayfa

932 Şahın elçisinin gelişi
944 İran elçisi ile müzakere, sihir eseri
945 Askerin üşüntüsü
949 Kürd Seyyid hanım katli
951 Murad paşanın katli
955 Gürcü-Mehmed paşanın katli
956 Bazı müfsitlerin katli
958 Halep'te askerin fitnesi
960 Nemçe ahvali
961 Leh serhaddi ahvali
962 İngiliz elçisinin gelişi
963 1036 senesi olayları. Hafız paşanın azli
965 Dişlenk-Hüseyin paşa
966 Erzurum seferi
967 Seraskerin katli
973 Kızılbaşların Ahısha kalesini istilâsı
974 Şah elçisi İstanbul'da, Yemen ahvali
975 Mekke şerifi, Hind pâdişahı
976 Nemçe serhaddi ahvali
977 Sulh ahvali, Kara-Mustafa paşa ahvali
978 1037 senesi olayları, Erzurum muhasarası
979 Mağrav bey, serdârın geri dönüş ü
981 Halil paşanın azli, Hüsrev paşanın serdârlığı
984 Sipahilerin saldırısı
987 Hanlığın Canbek-Giraya verilmesi
990 Leh tarafına mektup gönderilmesi
991 Donanma ahvali
992 Nemçe ahvali, Sonbur sahrasında sulh yapılması
995 Betlen'in mektubu
997 1038 senesi olayları, Abazanın Acem şahına müracaati
999 Erzurum kalesinin fethi
1005 Hüsrev paşanın sonu
1009 Yemen ahvali
1011 Hüsrev paşanın Hemedan serdârlığı
1013 Şah Abbas'ın vefatı

İkinci Cildin Sonu